

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**TEZ ADI
CUMHURİYET DÖNEMİNDE KAYSERİ (1923 – 1960)**

**Yazar
Metin AKİZ**

**Danışman
Prof. Dr. Keziban ACAR KAPLAN**

MANİSA-2023

METİN AKIZ

**CUMHURİYET
DÖNEMİ' NDE
KAYSERİ (1923-1960)**

2023

TAAHHÜTNAME

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Metin AKIZ

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamda yardımlarına başvurduğum ve bu konuda desteğini aldığım, bilgi ve tecrübeleriyle her zaman yardımcı olan danışman hocam Prof. Dr. Keziban Acar KAPLAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmam süresince bilgi ve yardımlarını hiçbir zaman benden esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Şayan ULUSAN'a, Doç. Dr. Nejdett BİLGİ'ye, Doç. Dr. Zübeyir BÜTÜNER'e, ve Doç Dr. Hatice GÜZEL MUMYAKMAZ'a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Araştırma yaptığım arşiv ve kütüphane vb. bütün kurumlarda bana her türlü yardımı gösteren başta kurum müdürleri olmak üzere ve tüm çalışanlarına ilgilerinden dolayı teşekkür ediyorum.

Metin Akız
Manisa-2023

ÖNSÖZ

Tarihi M.Ö.3.000’li yıllara kadar uzanan Kayseri, bulunduğu konum itibariyle önemini günümüze kadar devam ettirmiştir. İç Anadolu’da önemli bir merkez konumunda olup, Anadolu’yu Mezopotamya’ya bağlayan bir köprü konumunda olan şehir, ulaşım imkânları ile Anadolu’nun kilit noktasında olmuştur. Kayseri, Kurtuluş Savaşı döneminde de Milli Mücadele’ye destek vermiş önemli bir şehirdir.

Cumhuriyet dönemi üzerine Kayseri ile ilgili literatür incelendiğinde, şehrin ekonomik tarihine odaklanan ve özellikle Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası gibi endüstriyel gelişmelerin incelendiği çeşitli akademik tezlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu çalışmalar, şehrin ekonomik dönüşümünü ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında mimarideki modernleşme çabalarını analiz etmektedir. Ayrıca, 20. yüzyılın başlarında eğitim alanındaki gelişmeler ve Kayseri Belediyesi ile Çocuk Esirgeme Kurumu gibi kurumların tarihi ve gelişim süreçleri de yüksek lisans tezleri aracılığıyla ele alınmıştır. Atatürk’ün ilke ve inkılaplarının şehir üzerindeki etkilerine dair çalışmalar da mevcut olup, bu konular Kayseri’nin sosyal ve idari yapısını anlamak için yapılan dikkate değer akademik çabaları temsil etmektedir. Bunların dışında Kayseri ile ilgili Halit Erkiletlioğlu’nun, *Kayseri Tarihi* özellikle Selçuklular devri Kayseri’sini ortaya koyarken *Osmanlılar Zamanında Kayseri* ve *Kayseri Yakın Tarihinden Notlar* adlı eserleri ve Kemal Göde’nin *Tarih İçinde Kayseri* Osmanlı Devleti’nden Millî Mücadele’ye kadar olan süreci ana hatlarıyla ele alan eserler olmuştur. Zübeyir Kars’ın *Millî Mücadele’de Kayseri* isimli çalışması da Milli Mücadele Dönemi Kayseri’sini ayrıntılı şekilde ele alırken, Ramazan Tosun’un *Türk-Rum Nüfus Mübadelesi ve Kayseri’deki Rumlar* ve Ermeni Meselesi ve *Kayseri’deki Ermeni Olayları* isimli çalışmaları Milli Mücadele’ye Kayseri’deki azınlıklar penceresinden bakmıştır. Ali Rıza Önder’in *Kayseri Basın Tarihi (1910-1960)* isimli çalışması da Kayseri basın tarihinin yakın geçmişini ortaya koyan bir eserdir.

Ayrıca, Kayseri Büyükşehir Belediyesi tarafından çıkarılan a’dan z’ye Kayseri’nin her şeyini ele almak için hazırlanmış *Kayseri Ansiklopedisi (Cilt 1 2009 – Cilt 2 2010 – Cilt 3 2010)* bulunmaktadır. Bu ansiklopedide günümüze kadar ancak

a'dan k'ye kadar olan konuları içeren ilk beş cilt tamamlanabilmiştir. Bu eserde ve diğer bahsi geçen çalışmalarda, cumhuriyet dönemi Kayseri'si hakkında bazı bilgiler verilmektedir. Ancak, tarihi açıdan şehrin 1923-1960 yılları arasını kapsayan siyasal, sosyal ve ekonomik alandaki gelişmelerini müstakil olarak inceleyen hiçbir eser ortaya konmamıştır. Amacımız bu boşluğu biraz da olsa doldurmaya çalışarak, sonraki araştırmacılara kaynak olabilme özelliği taşıyan bir eser meydana getirmektir.

Yapmış olduğumuz *Cumhuriyet Dönemi Kayseri (1923 – 1960)* adlı başlıklı tezimizde ise önceden yapılmış olan çalışmalardan farklı olarak, Kayseri'ye otuz yedi yıllık bir dönemde, sosyal, siyasi, ekonomi ve eğitim gibi çeşitli yönlerden bakılmaktadır. Bu kadar geniş kapsamlı bir çalışma için çok sayıda kaynaktan istifade edilmiştir. Bu kaynakların başında, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cumhuriyet Arşivi, Kayseri Belediyesi Arşivi'nden elde edilen belge ve bilgiler gelmektedir. Bu arşivler dışında, tez çalışması için, TBMM Zabıtları, istatistikler, yıllıklar, Kayseri ile ilgili kitaplar, makaleler, gazeteler, dergiler, hatıra ve seyahatnameler ile yayınlanmamış lisans, yüksek lisans ve doktora tezlerinden de faydalanılmış; ayrıca sözlü kaynaklara da başvurulmuştur. Çalışmamızda birçok konu ile ilgili olarak *Kayseri Gazetesi*'nden yoğun şekilde faydalanılmıştır. Düzenli olarak yayınlanan gazete, çalışmamızda başka kaynaklarda geçmeyen orijinal bilgilere ulaşmamızı sağlamıştır. Özellikle İkinci ve Üçüncü bölümlerde bu gazeteye çokça başvurulmuştur.

Kayseri, tarihsel bir geçmişe sahip köklü bir şehirdir. Bu çalışma, Kayseri'nin eski çağlardan günümüze uzanan tarihsel sürecini ana hatlarıyla inceleyerek, özellikle Cumhuriyet dönemindeki önemli gelişmelere odaklanmaktadır. Kayseri'nin bu dönemdeki tarihsel rolü ve katkıları, bu tezin ana konularından birini oluşturmaktadır. Çalışmanın birinci bölümü, Kayseri'nin idari taksimatı, belediye hizmetleri ve bayındırlık çalışmalarını detaylı olarak incelemektedir. Bu bölümde, şehrin yönetim yapısı, belediye hizmetlerinin gelişimi, altyapı ve bayındırlık faaliyetleri gibi konular ele alınmaktadır.

İkinci bölüm, Kayseri'nin Cumhuriyet dönemindeki siyasi hayatına odaklanmaktadır. Bu bölümde, şehrin siyasi gelişimi, partilerin yapılanması, seçimler ve yerel yönetimlerin işleyişi gibi konular incelenmektedir.

Üçüncü bölüm, Kayseri'nin sosyal ve demografik yapısını ve iktisadi faaliyetlerini ele almaktadır. Bu bölümde, nüfus yapısı, göç hareketleri, ekonomik faaliyetler, tarım, sanayi ve ticaret gibi konular detaylı olarak incelenmektedir.

Dördüncü bölüm ise, Kayseri'deki eğitim durumu, sosyal kuruluşlar, bu kuruluşların faaliyetleri, Cumhuriyetin kazanımlarının toplumdaki yansımaları ve milli bayramlar ile önemli günlerin kutlanmasına odaklanmaktadır. Bu bölümde, şehrin eğitim seviyesi, okullar, dernekler, sivil toplum kuruluşları ve bu kurumların şehrin sosyal hayatına etkileri gibi konular ele alınmaktadır.

Sonuç bölümünde ise, çalışma boyunca elde edilen bulgular genel olarak değerlendirilmekte ve özetlenmektedir. Bu çalışma, Kayseri'nin Cumhuriyet dönemi tarihini kapsamlı bir şekilde ele alarak, şehrin çok yönlü ve zengin geçmişini anlamamıza katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Eldeki kaynakların sınırlılığı göz önünde bulundurularak, tez çalışması esnasında merkez kaza olan Kayseri Kazası'nın yanı sıra Kayseri şehrinin genel yapısı da göz önünde bulundurulmuştur. Kayseri şehrinin tarihini tam anlamıyla anlayabilmek için, merkez kaza dışındaki bölgelerdeki siyasi hayat, sosyal yapısı ve kültürel gelişmeler de önemli bir rol oynamıştır. Bu çalışma hem Kayseri Kazası'nın özel tarihini hem de şehir genelinin tarihi bağlamını ele alarak, Kayseri'nin çok yönlü ve zengin tarihini daha iyi anlamamıza katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Tez çalışmamda yardımlarına başvurduğum ve bu konuda desteğini aldığım, bilgi ve tecrübeleriyle her zaman yardımcı olan danışman hocam Prof. Dr. Keziban Acar KAPLAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmam süresince bilgi ve yardımlarını hiçbir zaman benden esirgemeyen değerli hocalarım, Prof. Dr. Şayan ULUSAN'a, Doç. Dr. Nejdett BİLGİ'ye, Doç. Dr. Zübeyir BÜTÜNER'e, ve Doç. Dr. Hatice GÜZEL MUMYAKMAZ'a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Diğer yandan gösterdiği anlayış ve sabır için eşim Hürmet Fulya AKİZ'a ve oğullarım Aybars AKİZ ve Aytuğ AKİZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Metin AKİZ

Yozgat-2023

ÖZET

Doktora Tezi

Metin Akız

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Danışman

Prof. Dr. Keziban ACAR KAPLAN

Kayseri tarihin hemen her döneminde doğu ile batı arasında bir köprü konumunda olmuş bir yerleşim olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent doğu ile batı ticaretinde kavşak rolü oynamış ve her dönem önemini korumuştur.

Kayseri, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemlerinde coğrafi konumu ve Anadolu'nun iç kesiminde bulunma avantajları sayesinde işgal edilmemiştir. Ancak, işgal altında olmasa da Milli Mücadele yıllarında Ankara Hükümeti ile sürekli bağlantı içinde olmuş, onunla bir dizi yazışma gerçekleştirmiş ve mücadeleye olumlu katkılarda bulunmuştur.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında ise Kayseri, ülkenin ekonomik ve sosyal geleceğinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Kent, ticaret hayatı açısından özel bazı özelliklere sahiptir. Şehrin köklü ticari geçmişi ve nüfusunun önemli bir kısmının ticaretten geçimini sağlaması, bu durumun temel nedenlerindendir. Ayrıca, Kayseri, devlet adamlarını yetiştirerek ülkenin siyasi yaşamına da etki etmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra açılan Türk Ocağı ve daha sonra Halkevi'nin faaliyetleriyle sosyal ve kültürel anlamda faaliyetlere sahne olmuş, ayrıca kurulan fabrikalarla ekonomiye yön vermiştir.

Bu tezde, Kayseri'nin 1923-1960 yılları arasındaki sosyal-ekonomik ve kültürel durumu ve gelişimi ele alınacaktır. Bu yapılırken söz konusu dönemdeki gelişmeler süreklilik ve değişim bağlamında ele alınıp değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Kayseri, cumhuriyet, Milli Mücadele, basın, eğitim, siyaset, sosyal hayat, ekonomi.

2023-345 sf.

ABSTRACT

Phd. Thesis

Metin Akız

Manisa Celal Bayar University

Graduate School of Education

Department of History

Supervisor

Prof. Dr. Keziban ACAR KAPLAN

Kayseri, throughout history, has been a bridge from the East to the West. The city has played an intersection role in the commerces of the East and the West.

Due to its advantageous geographical location and being situated in the inland of Anatolia, Kayseri remained unoccupied during World War I and the years of the National Struggle. However, it had good relations with the Ankara Government and greatly contributed to the Independence War.

In the early years of the Republican era, due to its role in trade Kayseri played a significant role in shaping the country's economic and social life. In addition, Kayseri played an important role in political life as well since it was hometown of many prominent statesmen during this period.

After the proclamation of the Republic, Kayseri, witnessed a cultural and social development mostly due to activities and contributions of social and political organizations such as the Turkish Hearth and People's House.

Finally, it played a significant role in newborn country's economy through its industry and trade. Some of the factories were first opened in Kayseri and contributed greatly to the Republic's economy. This dissertation aims to examine socio-economy and cultural developments in Kayseri between 1923-1960. While doing this, it will analyze these developments in terms of continuity and change

Key words: Kayseri, Republic, the Independence War, economy, politics, social life.

2023 – 345 pg.

İçindekiler:

GİRİŞ	2
İlk Çağlardan 20. Yüzyıla Kayseri	3
BİRİNCİ BÖLÜM	8
KAYSERİ’NİN İDARİ TEŞKİLATI	8
1.1 Osmanlı Devleti’nde İdari Teşkilat Yapısı	8
1.2 Osmanlı Devleti İdari Teşkilat Yapısında Kayseri Kazası'nın Yeri	10
1.3 Cumhuriyet Döneminde İdari Taksimattaki Gelişmeler	15
1.4 Cumhuriyet Dönemi Kayseri Yönetiminin Teşkili	24
1.5 Cumhuriyet Dönemi’nde Kayseri Kazası’nın İdari Taksimatı	30
1.6 Cumhuriyet Dönemi Valileri.....	37
1.7 Kuruluşundan 1960’a kadar Kayseri Belediyesi.....	46
1.7.1 Kayseri Belediye Reisleri.....	49
1.8 Ulaşım, Haberleşme ve Bayındırlık Hizmetleri	66
1.8.1 Yollar	67
1.8.1.1 Demiryolları	67
1.8.1.2 Karayolları.....	69
1.8.2 Altyapı ve Elektrik Hizmetleri	72
1.8.2.1 Altyapı.....	73
1.8.2.2 Elektrik.....	75
1.8.3 İmar Planı	80
İKİNCİ BÖLÜM KAYSERİ’DE SİYASAL YAŞAM	89
2.1 Milli Mücadele Dönemi	89
2.2 Atatürk Dönemi (1923-1938).....	93
2.3 İnönü Dönemi (1938-1950).....	99
2.3.1 Tek Partili Dönem	99
2.3.2 Çok Partili Dönem (1946 – 1950).....	102
2.4 Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)	106
2.4.1 Darbeye Giden Süreçte Kayseri	110
2.4.2 1960 Darbesi ve Sonuçları	115
2.4.3 1960 Darbesi ve Sonrasında Yaşananların Kayseri’deki Yansımaları	118
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	122
KAYSERİ’DE SOSYAL ve EKONOMİK HAYAT.....	122
3.1 Sosyal ve Demografik Yapı	122
3.2 Cumhuriyet Dönemi Kayseri Kazası Nüfusu ve Demografik Yapısı	127
3.3 İktisadi Hayat	141
3.3.1 Ticari Hayat.....	142

3.3.2 Sanayi.....	148
3.3.2.1 Fabrikalar	151
3.3.2.1.1 Kayseri Tayyare Fabrikası	152
3.3.2.1.2 Sümerbank Bez Fabrikası	158
3.3.2.1.3 Kayseri Şeker Fabrikası	166
3.3.4 Ziraat	169
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	182
KAYSERİ’DE EĞİTİM VE KÜLTÜR	182
4.1 Eğitim.....	182
4.1.1 Cumhuriyet Döneminde Eğitim	186
4.1.2 Cumhuriyet Döneminde Kayseri’de Eğitim.....	189
4.1.3 Azınlık Okulları ve Özel Okullar	199
4.1.3.1 Kayseri’de Gayri Müslimler Tarafından Kurulan Mektepler	201
4.2 Kütüphaneler	211
4.3 Kayseri’deki Basın-Yayın Faaliyetleri (1923-1960).....	213
4.4 Müzeler	230
4.5 Sinema ve Tiyatro	232
4.6 Sosyal Kuruluşlar, Cemiyetler, Dernekler	236
4.6.1 Halkevi	236
4.6.2 Hilâl-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti	241
4.6.3 Çocuk Esirgeme Kurumu	244
4.6.4 Kayseri Türk Ocağı	248
4.6.5 Spor Kuruluşları	251
4.6.6 Kırathaneler ve Eğlence Mekanları	253
4.7 Cumhuriyet Döneminde Toplumsal Alanda Yapılan Yeniliklerin Kayseri’deki Yansımaları	255
4.7.1 Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılmasının Kayseri’deki Yansımaları	255
4.7.2 Şapka Kanunu ve Kılık Kıyafette Değişiklik Yapılmasının Kayseri’deki Yansımaları	258
4.7.3 Medeni Kanun’un Kabulünün Kayseri’deki Yansımaları.....	263
4.7.4 Soyadı Kanununun Kayseri’deki Yansımaları.....	267
4.8 Kayseri’de Milli Bayramlar ve Önemli Günler Kutlamaları İle Anma Törenleri	269
4.8.1 Kayseri’de Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları	270
4.8.2 Kayseri’de 30 Ağustos Zafer Bayramı Kutlamaları.....	273
4.8.3 Kayseri’de 19 Mayıs Gençlik Ve Spor Bayramı Kutlamaları	275
4.8.4 Kayseri’de 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Kutlamaları	276
4.8.5 Kayseri’de 10 Kasım Atatürk’ü Anma Törenleri	278

SONUÇ	280
KAYNAKÇA.....	286
EKLER.....	316

GİRİŞ

Erken Cumhuriyet dönemi olarak tanımlayabileceğimiz 1923–1960 tarihleri arasında Kayseri'yi ele alırken, yıl aralığı çok geniş olduğundan coğrafi kısıtlamaya gidilerek, bu tezde sadece Kayseri Kazası olarak geçen merkez kaza incelenmiştir.

Türk Dil Kurumu'na göre "şehir" ve "kent" terimleri eşanlamlıdır ve kullanımları kişisel tercihlere ve bağlama göre değişebilir. Bu çalışmada, kaynakların daha çok "şehir" terimini kullandığı belirtilse de "kent" teriminin aynı anlamı taşıdığını ve farklı kaynaklarda da kullanılabileceğini belirtmek önemlidir.¹

İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan Kayseri, coğrafi olarak 34° 56 ve 36° 59 doğu boylamları ile 37° 45' ve 38° 18' kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Bu bölgenin toplam yüzölçümünün %2,2'sini kaplayan Kayseri, 16.917 km²'lik bir alanı kapsar. İlin merkezi, deniz seviyesinden ortalama 1050 metre yüksekte yer alır. Kayseri'nin çevresi Yozgat, Sivas, Kahramanmaraş, Adana, Niğde ve Nevşehir illeriyle çevrili olup, coğrafi olarak bu illerle komşudur.²

Coğrafi konum, toprak yapısı ve diğer doğal etmenler, bir yerleşimin gelişimini ve tarihini önemli ölçüde etkiler. İnsanların ilk yerleşim yerlerini seçerken, su kaynaklarının bolluğu, tarıma uygun verimli topraklar, doğal ulaşım yollarının varlığı ve savunma kolaylığı gibi faktörler önemli bir rol oynamıştır. Kayseri şehrinin kuruluşu ve tarihindeki rolü de bu coğrafi faktörlere bağlıdır. Sarımsaklı Ovası, Kayseri'nin konumlandığı bölge olarak su kaynakları açısından zengin ve toprakları verimli bir alandır. Bu, tarım için uygun bir zemin sunar ve şehirde tarımsal üretimi teşvik eder. Aynı zamanda, su kaynakları şehirde içme suyu temin edilmesine ve sanayi gelişimine olanak tanır. Erciyes Dağı, Kayseri'nin güneyini doğal bir savunma kuşağı olarak hizmet eder. Bu, şehri potansiyel saldırılara karşı korur ve stratejik bir avantaj sağlar. Kayseri'nin coğrafi konumu, Orta Anadolu'nun kara yollarının kavşağında olmasını içerir. Bu, şehrin tarih boyunca önemli bir ticaret merkezi haline gelmesine olanak tanır. Ticaret ve ekonomik gelişim için stratejik bir avantaj sunar. Kayseri ve çevresi, coğrafi konumunun ve doğal kaynaklarının

¹ Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, TDK Yay., Ankara, 2005, s. 1138.

² **Kayseri Ansiklopedisi**, Cilt 1, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Kayseri, 2009, s. 321.

sağladığı avantajlar nedeniyle tarih boyunca önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Bu faktörler, şehrin tarihini ve ekonomisini derinlemesine etkilemiştir.³

Kayseri'nin coğrafi konumu, iklimi ve doğal kaynakları da tarih boyunca şehrin gelişimini ve yerleşimini etkilemiştir. Sarımsaklı Ovası'nın verimli toprakları tarım için elverişli bir zemin sunarken, Erciyes Dağı şehrin güneyini doğal bir savunma kuşağı olarak hizmet etmiştir. Ayrıca, Orta Anadolu'nun kara yollarının kavşağında bulunan Kayseri, ticaretin önemli bir merkezi olmuştur. İklim koşulları tarım için uygun olsa da sulama sistemleri çeşitli ürünlerin yetiştirilmesine olanak tanımaktadır.

İlk Çağlardan 20. Yüzyıla Kayseri

Tarih boyunca uygarlıkların kurulmuş olduğu, uygun yaşam koşullarına sahip olan Anadolu'nun önemli bir kavşağında yer alan Kayseri'nin tarihi Yeni Taş Devri'ne kadar (M.Ö. 8000-5500) gitmektedir. Tomarza ilçesinden ve Sarioğlan İlçesi'nin Çiftlik Beldesi'nde yapılan kazılar, Kayseri'de söz konusu devirde yerleşimler olduğunu göstermektedir. Kültepe'de yapılan arkeolojik çalışmalara göre ise, M.Ö. 4000'lerde Sümer medeniyetinin doğuş periyoduna denk gelen zamandan itibaren Kayseri'de kesin surette yerleşimler mevcuttur. Kültepe'den çıkarılan ve M.Ö. 2500 yıllarına ait çivi yazılarını barındıran Kültepe Tabletlerinden anlaşıldığı kadarıyla Kayseri, "Mazaka" adıyla ilk olarak Tabal Devleti hâkimiyetinde bulunmuş, sonra Asurlar ve Frigler zamanında önemli bir ekonomi merkezi haline gelmiştir. Frig dilinde büyük anlamına gelen "Mazaka" Pers hâkimiyetinde "Mazak" olarak telaffuz edilmiştir. Mazaka'nın bugünkü şehrin yaklaşık iki kilometre güneyinde, Erciyes Dağı'nın bir tepesinde kurulmuş olduğu kabul edilmektedir.⁴

Kayseri, tarihin ilk dönemlerinden itibaren yerleşim görmüş, doğu ve batı arasında bir geçiş noktası olmuştur. Tarihteki gerçek anlamda ilk uluslararası ticaret merkezi diyebileceğimiz Karum'u barındıran Kaniş şehri kentsel anlamda Kayseri'nin çekirdeğini ve ilk şeklini oluşturmuştur denilebilir. Orta Asya ve Ortadoğu'dan getirilen ürünler bu şehirde kalay başta olmak üzere yüksek meblağlarda alıcı bulması Asurlularla birlikte ticaret kolonisi fikrinin çok karlı ve

³ **Kayseri Ansiklopedisi**, Cilt 1, ss. 322-330.

⁴ Halit Erkiletlioğlu, **Kayseri Tarihi**, Kayseri İl Kültür Müdürlüğü Yay., Kayseri, 1993, ss. 10, 11.

cazip olmasını doğurmuştur.⁵ Asurlular bu ticaret kolonisini kurduklarında bölge Hitit hâkimiyetindeydi.⁶ Kayseri'nin Hitit hakimiyetine girdiği ve kaldığı dönem ise M.Ö. 1750-1450 yılları arasındır. Hititlerin yönetiminin sona ermesiyle birlikte, bölge Friglerin etkisi altına girmiştir. Ancak M.Ö. 676'da Kimmerlerin gelmesi, Kaniş ve Mazaka şehirlerini yıkarak Frig hükümetini sona erdirmiştir. Kaniş'in kaybı, Argaios Dağı'nın (Erciyes) kuzey eteğinde bulunan Mazaka'nın ön plana çıkmasına yol açmıştır. Kimmerlerin sonradan Asurlular ve Lidyalılar tarafından Anadolu'dan çıkarılmasının ardından Mazaka, Lidya ve Med hükümeti altına girmiş ve ticaret merkezi olarak önemini korumuştur.

M.Ö. 590'da Pers Kralı Kyros'un Lidya Kralı Krisos'u yenmesi, Mazaka'nın da Perslerin hükümeti altına girmesine neden olmuş, bunun sonucunda İran'dan göç eden halk, bu bölgeye yerleşmiştir. Bu uzun ve çeşitli tarih, Kayseri'nin zengin geçmişini ve farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmış olmasını göstermektedir. Bu, bölgenin tarihi ve kültürel önemini vurgulamak için büyük bir kanıttır.⁷

M.Ö. 333 yılında ise Büyük İskender'in ele geçirdiği Kayseri ve çevresi, M.Ö. 280'lere gelindiğinde Kapadokya Krallığı'nın egemenliği altına girmiştir. M.S. 17 yılında ise Roma İmparatorluğu, o dönemde hala Mazaka olarak adlandırılan Kayseri'yi kontrolü altına almıştır. Roma döneminde, Mazaka'nın merkezi olarak bilinen yer bugünkü Kayseri şehir merkezinin bulunduğu "Eski Şehir Bağları" olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde şehir, Roma etkisi altında önemli bir yerleşim merkezi olarak varlığını sürdürmüştür.⁸

Kayseri M.S. 17'de tekrar el değiştirmiş ve bu kez de İranlı Artashiyan Devleti Krallarından II. Dikran tarafından ele geçirilmiştir. M.S. 271 tarihinde de Sasani Hükümdarlarından Şapur şehre hâkim olmuş ve şehirde ikamet edenlerin çoğu katledilmiştir. Bu katliamdan kurtulan halktan bir kısmı şehrin merkezini

⁵ Ali Tuzcu, "XIX. Yüzyıl Başlarından – XX. Yüzyılın İlk Çeyreğine Seyyahların Gözüyle ve Konsolosluk Raporlarında Kayseri'nin İktisadi Yapısı", **III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**, Kaytam Yay., Kayseri, 2000, s. 527.

⁶ Cahit Beğenç, **Kayseri**, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O., Ankara, 1950, s. 67.

⁷ M. Ali Bilginoğlu, Ekrem Dönek ve Diğerleri, **Kayseri'nin Sosyo Ekonomik Yapısı ve Gelişme Potansiyelleri**, Kayseri Sanayi Odası Yay., Kayseri, 1997, s. 6.

⁸ Erciş, **Kayseri Turizm**, s.2.

Erciyes Dağı eteklerine yerleşmişlerdir. Ancak sıkça yaşanan depremlerden dolayı şehir daha sonra bugün bulunduğu alana taşınmıştır.⁹

Şehre isim babalığı yapan kişi Roma İmparatoru Tiberius (M.S. 11 – 37)'tur. İmparator, şehre, “Kayserin Şehri” anlamına gelen Kayser (Cesarea–Sezara) adını vermiştir. Daha sonra Araplar buraya “Sezard – Kosarya” demişlerdir. Kayseri Doğu Roma hakimiyeti iken, VII. Yüzyıldan itibaren kısa bir zaman içerisinde denilebilecek bir evrede (691 ve 726 yıllarında) İslam orduları tarafından zapt edilmiştir. Dört Halife dönemine müteakip başa geçen Emevi Hanedanlığı döneminde Halife Abdülmelik bin Mervan (5. Emevi Halifesi 684-705 yılları arasında hüküm sürmüştür)'ın orduları 691 tarihinde Kayseri şehrine girmiştir.¹⁰ Kayseri'nin bir Türk–İslam beldesi haline gelmesi Danişmentliler (1080- 1178) döneminde başlamıştır. Büyük Selçuklu Devleti (1040- 1157) tarafından 1071 Malazgirt Zaferinden sonra Türk – İslam ordularının Anadolu'ya girişi ile fethedilen şehir, 1127 yılında Danişmentliler'den Emir Melik Gazi'nin eline geçmiş ve onun oğlu Melik Mehmet zamanında ise beyliğin başkenti ilan edilmiştir.¹¹

Şehrin Anadolu Selçuklu Devleti (1075-1318) hâkimiyetine girişi ise II. Kılıçarslan (İzzeddin Kılıçarslan) (1156-1192) zamanında olmuştur. Anadolu Selçukluları döneminde Sivas ve Konya ile beraber önemli şehirlerden biri haline gelmiştir.¹² İzzeddin Kılıçarslan Anadolu Selçuklu ülkesini Türk devlet geleneğinden ilham alarak 12 oğlu arasında paylaştırdı Kayseri, Melik Nureddin Sultanşah'a kalmıştır. Bu durum taht mücadelelerine sebep olmuştur. 1214 yılında Rükneddin Süleymanşah devletin başkenti konumunda olan Konya'da tahta oturarak bu taht mücadelelerine son vermiştir. Ancak bu durum kısa sürmüş, Bizans'ta sürgün bulunan I. Gıyaseddin Keyhüsrev esaretten kurtulmuş ve başkent, Konya'yı ele geçirerek devleti yönetmeye başlamıştır. Kayseri'deki Gıyasiye ve Şifaiye Medreseleri Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yaptırılmıştır. Daha sonra tahta geçen İzzeddin Keykavus döneminde de Küllük Camii ve Yoğun Burç yaptırılmıştır. Keykavus'tan sonra tahta geçen Alaaddin Keykubat ömrünün büyük bir kısmını Kayseri'de geçirmiştir. Kayseri'deki eski surları tamir ettiren Alaaddin Keykubat sefere çıkmadığı zamanlarda Keykubadiye Sarayı'nda (bugünkü Kayseri Şeker

⁹ Hıfzı Nuri, **Kayseri Sancağı 1922**, (Haz: Zübeyir Kars), Kayseri, 1995, s.10.

¹⁰ Parkan, s.18.

¹¹ **Kayseri 1973 İl Yılı**, s. 6.

¹² Kazım Özdoğan, **Kayseri Tarihi**, Erciyes Matbaası, Kayseri, 1948, s.34.

Fabrikası içinde bulunan yer) ikamet ederdi. Bu dönemde Kayseri'nin nüfusunun yaklaşık olarak 100 bin kişi civarında olması, şehrin o zamanlar önemli bir yerleşim merkezi olduğunu gösterir. Ayrıca, şehrin mahalleleri ve yakın köylerinin Türk boylarının isimlerini taşıdığı görülmektedir. Örneğin Salur, Yazır, Kızık, Kumarlu, Karaevli, Gömeç gibi isimler, Türk kültürünün ve yerleşimlerinin etkisini yansıtmaktadır. Bu, Kayseri'nin tarih boyunca farklı kültürlerin ve toplulukların etkileşimine açık bir bölge olduğunu ve bu etkileşimin şehrin demografisine ve kültürel yapısına yansıdığını göstermektedir.¹³

Selçuklu Devleti'nin en önemli kültür merkezlerinden biri olan Kayseri, Köseadağ mağlubiyetinden sonra diğer birçok şehir gibi Moğol ordusu tarafından işgal edilmiştir.¹⁴ Moğol hâkimiyeti döneminde, Anadolu'nun özellikle Orta ve Doğu bölgelerindeki Türkmen nüfusu, Moğol tehdidi nedeniyle batıya doğru göç etmeye başlamıştır. Bu dönemde, Müslüman-Türk nüfusuyla birlikte Anadolu'da Ermeni ve Rum gibi gayrimüslim topluluklar da bulunmaktaydı. Kayseri'de yaşayan gayrimüslimlerden biri olan Ermeniler, şehirdeki Kiçi Kapı (Ayavasil Kapısı olarak da bilinir) ile Sivas Kapısı arasında yerleşmişlerdir. Kayseri, tarihsel olarak farklı etnik ve dini gruplara ev sahipliği yapmıştır, bu da şehrin zengin kültürel dokusunun bir yansımasıdır.¹⁵

Selçuklu hakimiyeti erdikten sonra, Kayseri İlhanlı İmparatorluğu'nun kontrolü altına girmiştir.¹⁶ Daha sonra, İlhanlı Valilerinden Emir Eretna, Kayseri'de bir beylik kurmuş ve 1343 yılında şehri beyliğin merkezi haline getirmiştir. Eretnaoğulları Beyliği'nin hükümeti döneminde de Kayseri önemini korumuştur.¹⁷ Eretnaoğulları Beyliği döneminde, şehirde kadı olarak görev yapan ve aynı zamanda vezirlik yapmış olan Kadı Burhanettin, Eretnaoğulları Beyliği'ni ortadan kaldırarak

¹³ Beğenç, **Kayseri**, s.67.

¹⁴ Mehmet Çayırdağ, **Kayseri'de Zamanımıza Kadar Gelememiş Olan Bazı Mühim Tarihi Binalar**, Ankara, 1988, ss. 718,719.

¹⁵ Abdulkadir Yuvalı, "Moğol Harekâtının Anadolu'nun Demografi k ve Dinî Yapısı Üzerindeki Etkileri", **XIII ve XIV Yüzyıllarda Kayseri'de Bilim ve Din Sempozyumu** (30–31 Mayıs 1996, Kayseri), Ankara, 1998, s.61; Ahmet Akşit, "Selçuklular Devrinde Kayseri Şehrinin Nüfus ve Etnik Durumu", I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri, Kayseri 1997, ss.11-12; Mehmet İnbaşı, "Nüfus ve Ekonomik Yönden 16. Ve 17. Yüzyıl Kayseri'si'nde Ermeniler", **Erciyes Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu**, Haz: Metin Hülalü, Gülbadi Alan ve diğerleri, Cilt 3, Erciyes Üniversitesi Yay., Ocak 2007, s.12.

¹⁶ Nuri, ...Sancağı, s.11.

¹⁷ **Kayseri İl Yıllığı**, s.6.

beyliğin başına geçmiştir. Ancak 1398 yılında Kadı Burhanettin'in bir savaşta ölümüyle, Eretnaogulları Beyliği sona ermiştir.¹⁸

Onun ölümü üzerine Yıldırım Beyazıd burayı Osmanlı topraklarına katmıştır. Ankara Savaşı'nın ardında da Karamanoğulları şehre bir süreliğine hâkim olmuştur. 1474 tarihine kadar Karamanoğulları idaresinde kalan şehir, bu tarihte tamamen Osmanlı idaresine geçmiştir.¹⁹

Osmanlı Döneminde Kayseri, idari açıdan Karaman Vilayeti'ne bağlı bir sancaktı ve bu vilayete bağlılığı zaman zaman kesintiye uğrasa da 19. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. 1856-1857 yıllarında Karaman Vilayeti'nden ayrılarak Bozok (Yozgat) Eyaleti'ne bağlanmıştır. Ardından 1867'de Vilayet Nizamnamesi'nin uygulamaya konmasıyla Ankara Vilayeti'ne bağlı bir sancak haline gelmiştir. Daha sonra zaman içinde Ankara Vilayeti'nden ayrılmış olan Kayseri, 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanının ardından tekrar Ankara'ya bağlanmıştır. Cumhuriyet döneminde ise yeni bir idari taksimat içinde vilayet statüsü kazanmıştır.

Bu çalışma, Kayseri şehrinin geniş ve zengin tarihsel dokusunu derinlemesine incelemeyi hedeflemektedir. Araştırmanın temel odak noktası, Kayseri Kazası'nın özgün tarihi olmakla birlikte, bu bölgenin ötesindeki siyasi, sosyal ve kültürel dinamikler de detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Kayseri'nin merkezi kaza bölgesinin yanı sıra, şehrin daha geniş yapısını da kapsayan bu analiz, bölgenin tarihini tam anlamıyla kavrayabilmek için gereklidir. Bu bağlamda, çalışma, Kayseri'nin tarihi bağlamını, yerel ve genel ölçekte, çeşitli yönleriyle ele alarak, şehrin tarihine dair kapsamlı ve çok yönlü bir anlayış sunmayı amaçlamaktadır.

¹⁸ Nedim İpek, "Müstakil Sancaktan Vilayet'e Kayseri'nin İdari Taksimatı", **IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**, Kayseri, 2003, s. 297.

¹⁹ Karatepe, ss.70-73.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAYSERİ’NİN İDARİ TEŞKİLATI

1.1 Osmanlı Devleti’nde İdari Teşkilat Yapısı

Osmanlılar, devlet teşkilatlarını Selçukluların teşkilat yapısından almışlardır.²⁰ Bununla birlikte Orta Asya’dan başlayan ve Anadolu’ya kadar süren geniş bir coğrafya da şekillenmiş olan Türk gelenekleri ile birlikte İslam dini de devlet ve idari teşkilatın şekillenmesinde rol oynamıştır.

Devlet-i Aliye (Osmanlı Devleti), kontrolüne geçirdiği bölgeleri, o bölgelerin diğer bölgelerden farklılıkları ve benzerliklerine bakarak oraya uygun idare yöntemleri belirleme yoluna gitmiştir. Uygulanan bu idari teşkilat, merkez ve taşra olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Merkez teşkilatı Devlet teşkilatı, Askeri teşkilat ve Osmanlı Maliyesinden oluşan üç ana bölümden oluşmakta idi. Merkez teşkilatlanması ilk olarak I. Murat (1362 – 1369) döneminde uygulanmaya çalışılmıştır.²¹

Osmanlı Devleti’nde Taşra teşkilatı ise eyalet, sancak(liva), kaza, köy ve mezra şeklinde düzenlenmiştir. Diğer bir deyişle eyaletler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar da nahiyelere ayrılmıştır.²² Eyalet Osmanlı Devleti taşra teşkilatının en büyük yönetim birimiydi. Eyaletler mali bakımdan has ve salyane olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Eyaletler, Beylerbeyiler tarafından yönetilmiş ancak 16. Yüzyılın ortalarından sonra bu birimin yönetimi vezirlere ihdas olunmuştur.²³ Gelirleri has olarak düzenlenen eyaletlerin beylerbeyi veya valiler tarafından idare edilirdi. Has sistemine göre yönetilen eyalet ve sancaklarda tımar sistemine göre düzenlemeler yapılırdı. Buraların idarecileri kendilerine verilen tımar ve zeametleri bulunur, has denilen aynı ve nakdi vergilerden oluşan gelirleri olurdu. Salyaneli

²⁰ Abdullah Saydam, **Osmanlı Medeniyeti Tarihi**, Kemal Matbaacılık, Trabzon, 1995, s. 40-41

²¹ Orhan Kılıç, , “XVII. Yüzyılın ilk Yarısında Osmanlı Devleti’nin Eyalet ve Sancak Teşkilatlanması” **Yeni Türkiye Osmanlı Özel Sayısı** ,Cilt 6 (Teşkilat), (Ed: Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 88.

²² Kılıç, s.89.

²³ **XVIII. YY’da Osmanlı Bürokrasisi**, Devlet Arşivleri Yay., Yay. No:3, İstanbul, 2019, s.25.

eyaletlerde ise yıllık vergi gelirleri tımar olarak dağıtılmaz bunun yerine direkt olarak devlet hazinesi adına toplanılırdı.²⁴

Sancak veya nam-ı diğer liva idari birimi eyaletin altında konumlanırdı. Mirлива da denilen Sancakbeyi tarafından yönetilirdi. Bir diğer ismi de Umera olarak anılan Sancakbeylerinin has veya zeametleri bulunur aynı zamanda yönettikleri sancağın gerektiğinde yargı yetkisi de kullanarak, güvenliğini de sağarlardı. Bu kez de küçük birimden büyüğe doğru sıralarsak; köyler nahiyeleri, nahiyeler kazaları, kazalar sancakları, sancaklar da eyaletleri oluşturmakta ve sancak/liva bu birimlerin içerisinde idari mekanizmanın çok önemli bir sütunu diyebileceğimiz bir önemi haizdi.²⁵ 1839 Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonraki süreçte sancakbeylerine artık mutasarrıf denilmiş aynı zamanda yetki ve sorumluluklarında da değişiklikler olmuştur.²⁶

1860'lardan itibaren ise Osmanlı Devleti taşra yapılanmasında ise gerek yapısal gerek işleyiş bakımından değiştirilmiş ve Fransız "department" şablonu taşrada uygulanmaya başlanılmıştır. 1864 yılında çıkartılan Vilayet Nizamnamesi ile il sistemine geçilmiştir. İl sistemi ile eyaletlerdeki işleyişi hızlandırmak amaçlanmıştır. Bu yeni çıkan yasa ile ülke; vilayet, sancak, kaza, karye ve köyler olarak taksim edilmiştir. Bu bağlamda yüksek kademedeki her bir birimde vilayetin, sancağın ve kazanın mülki amirine bağlı bir idare meclisi kurulmuştur ve her meclisin üyeleri içinde mevkileri gereği yer alan yerel memurlar oluşturulmuştur.²⁷

1871 Ocak ayında çıkarılan İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesiyle ise Osmanlı Devleti, İttihat ve Terakki Fırkasının iktidarda olduğu dönemde çıkarılan 1913 nizamnamesine kadar yürürlükte kalacak kırk iki yıl sürecek olan bir döneme girmiştir. Bu nizamnamede 1864 Nizamnamesindeki merkezi otoritenin kuvvetlendirilmesi amacının daha da belirgin hale geldiğini söyleyebiliriz. Vilayetin iş yükü artarken buna doğru orantılı olarak merkez teşkilatının gücü de taşra da daha etkili hale gelmekteydi.²⁸ 1871 Nizamnamesinin altıncı maddesinde bu duruma örnek olacak olan vazife tanımı özet olarak şu şekilde ifade edilmektedir. "Vali genel

²⁴ XVIII. YY'da Osmanlı Bürokrasisi, s. 25.

²⁵ XVIII. YY'da Osmanlı Bürokrasisi, s.27.

²⁶ XVIII. YY'da Osmanlı Bürokrasisi, s.28.

²⁷ Saydam, s.108.

²⁸ İlber Ortaylı, **Tanzimat Devrinde Osmanlı**, s.63; Ela Özkan, **19. Yy'da Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı**, (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 2017, s.154.

vazifesi haricinde zuhur edip İdareyi Milliye'ye taalluk eden Bab-ı Ali'nin emrine muhtaç olanları esbabı mucibine sureti icraiyesinin” gerekçelerini ve kendi görüşlerini de yazarak merkezi idareye sunar şeklinde geçmektedir.²⁹

Sonraki süreçte 21 Şubat 1876 tarihli bir vilayet talimatnamesi daha yayınlanmıştır. Bu nizamnamede ilk dört madde de nahiye köyler ve bunların birbirine göre idari konumları belirlenirken, yedinci madde ile birlikte idari taksimatta valilerin konumu ve yetkileri üzerinde durulmaktaydı.³⁰ Onuncu maddeden otuzuncu maddeye kadar ise nahiyenin idari taksimattaki yeri ayrıntılı şekilde belirlenirken, sancakta yaşayan ahalinin imam ve papazlarının konumlarından ve devlet memurlarının görevlerinden bahsedilmekteydi.³¹

Osmanlı Devleti idari taksimatındaki en son düzenleme 1913 yılında İdareyi Umumiye-yi Vilayat Kanunu olmuştur. Bu kanun Osmanlı idari teşekkül mirasını Cumhuriyet'e de devretmiş 1929 yılına kadar yürürlükte kalarak ana hatlarıyla işlevini korumuştur.³²

1.2 Osmanlı Devleti İdari Teşkilat Yapısında Kayseri Kazası'nın Yeri

Kayseri Kazası'nın Osmanlıdan Cumhuriyete idari taksimattaki yolcuğuna bakmadan önce Kayseri Sancağı'nın idari taksimat sürecine ana hatlarıyla bakacak olursak; Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu'daki idari yapılanması, tarihsel süreç içinde birçok değişiklik geçirmiştir. Kayseri Sancağı'nın bu yapı içerisindeki konumu ve idari evrimi de bu değişimlerden payını almıştır. Osmanlı hakimiyetine ilk kez 1398 yılında giren Kayseri, siyasi dalgalanmaların ve sınırların yeniden çizildiği bir dönemde, 1402 Ankara Savaşı sonrasında kısa bir süreliğine Karaman Beyliği'nin kontrolüne geçmiştir. Ancak bu durum kalıcı olmamış ve Kayseri, 1521 yılında yeniden Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelmiştir.³³

²⁹ **Düstur**, Birinci Tertib, Cilt 1, s.637.

³⁰ **Düstur**, Birinci Tertip, Cilt 3, ss.32-34.

³¹ **Düstur**, Birinci Tertip, Cilt 3, ss.34-38.

³² Nejdett Bilgi, “Cumhuriyet'in İlk Döneminde Mülki Yapının Gelişimi (1920-1950)” **Türkler**, Cilt 17, Ankara, 2002, s.334.

³³ **Osmanlı'da Yer Adları**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın No: 21, Ankara, 2006, s.442.

Osmanlı idari taksimatında sıklıkla değişiklikler yapılmış, eyalet ve sancaklar arasındaki sınırlar çeşitli siyasi ve yönetsel gerekliliklere göre yeniden düzenlenmiştir. Kayseri de bu süreçten etkilenmiş ve farklı dönemlerde farklı eyaletlere bağlı sancak olarak yönetilmiştir. 1855 yılında Bozok Eyaleti'ne, 1866 yılında Ankara Eyaleti'ne ve daha sonra 1868'de Ankara Vilayeti'ne bağlı sancak olarak idare edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, özellikle 19. yüzyılın sonlarında yapılan idari reformlarla, yerel yönetimlerin daha etkin ve verimli çalışması amaçlanmıştır. 1914 yılına gelindiğinde Kayseri, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki idari yeniden yapılanma çerçevesinde müstakil bir sancak statüsü kazanmıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte ise Kayseri'nin idari yapısı, Türkiye Cumhuriyeti'nin merkezîyetçi yönetim anlayışı doğrultusunda yeniden şekillendirilmiştir. Cumhuriyet döneminde Kayseri, idari taksimatta vilayet olarak anılmaya başlanmış ve Türkiye'nin diğer vilayetleri gibi merkezi hükümetin belirlediği yönetim politikaları doğrultusunda yönetilmiştir.³⁴

Kayseri'nin idari taksimatındaki bu evrim, şehrin sosyal-ekonomik ve kültürel yapısının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde, Kayseri'nin merkezîyetçi idari yapıya entegre edilmesi, şehrin modern Türkiye'nin yapı taşlarından biri haline gelmesini sağlamıştır. Bu süreçte, Kayseri'nin tarımdan sanayiye geçiş yapması, altyapısının geliştirilmesi ve eğitim, sağlık gibi temel hizmet alanlarında önemli ilerlemeler kaydetmesi gibi gelişmeler, idari yapıdaki bu dönüşümün doğrudan bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Osmanlı Devleti, Klasik Dönemde, ülkeyi genel politikasının yanı sıra coğrafi, nüfus, sosyal ve ekonomik yapısına göre idari bölgelere ayırarak farklı yönetim modelleri uyguladı. Bu çerçevede Tuna Nehri ve Karadeniz'in kuzeyindeki topraklar bağlı beylik statüsünde idare edilirken, Balkanlar ve Anadolu merkeze bağlanmıştır. Klasik dönemde taşra teşkilatının ana unsuru sancak idaresiydi. Bu dönemde Kayseri de Karaman'ın bir sancağı olarak örgütlenmiştir.³⁵

16. Yüzyılın ilk yarısında Karaman Vilayeti'ne bağlı bulunan Kayseri Livası'nın Kayseri Kazası, Kaysariyye / Sahra-i Kaysariyye Nahiyesi, Bozatlı Nahiyesi, Cebel-i Ali (Ali Dağı) Nahiyesi, Cebel-i Erciyes (Erciyes Dağı) Nahiyesi,

³⁴ Osmanlı'da Yer Adları, s.442.

³⁵ Kaynaklarıyla Osmanlı Coğrafyası Yer Adları Sözlüğü, Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2020, s.874.

Karakaya Nahiyesi, Karataş Nahiyesi, Kenar-ı Irmak Nahiyesi, Kuramaz Nahiyesi ve Malya Nahiyelerinden müteşekkildi.³⁶ Adı geçen bu nahiyeler, farklı yerleşim ve göçebe topluluklarına ev sahipliği yapmaktaydı. Özellikle Kenar-ı Irmak, Malya, Karataş ve Bozatlü nahiyeleri, konargöçer cemaatlerin yerleştiği ve genellikle kış aylarında kullanılan bölgeler olarak biliniyordu. Kayseri'nin merkez kazasına bağlı köylerden Talas, Tavlasun, Germir, Efkere, Zincidere gibi büyük köylerde yaşayan halkın çoğunluğu ticaret ve sanayiyle meşguldü. Ancak tarım ve çiftçilik, ova köylerinde ve ırmak kıyısındaki köylerde daha yaygın bir geçim kaynağı ve temel uğraş olarak öne çıkıyordu.³⁷ Bu da Kayseri'nin çeşitli yaşam tarzlarına ve ekonomik faaliyetlere ev sahipliği yaptığına işaret etmekte ve şehir merkezi ile kırsal kesim arasındaki bu farklılıklar, Kayseri'nin zengin ve çeşitli tarihini yansıtmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, coğrafi ve siyasi yapılar sıklıkla değişikliklere uğrayabiliyordu. Kayseri Sancağı'nın durumu ise bu değişikliklerden nispeten az etkilenmiş gibi görünüyor. 17. yüzyılda bile, bölgede etkili olan aşiretlerin nüfuz alanına girmiş olsa da Kayseri kendi içinde bir istikrarı korumuş gibi görünmektedir. Çapanoğulları gibi aşiretler, o dönemde Anadolu'nun bazı bölgelerinde önemli siyasi ve idari roller üstlenmişlerdir. III. Selim döneminde (1789-1807) Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri ve idari yapısını güçlendirmek amacıyla Nizam-ı Cedid reformları gerçekleştirilmiş, bu reformlar arasında eyalet ve sancak idarelerinin ıslahı da yer almıştır. Ancak bu ıslahatlar, Kayseri'nin idari statüsünde önemli bir değişiklik yaratmamış; Kayseri, Karaman Eyaleti'ne bağlı bir sancak olarak kalmaya devam etmiştir.³⁸

19. yüzyılın sonlarına geldiğimizde, ilk kez Kayseri Kasabasının da zikredildiğini görmekteyiz. 1893-1894 tarihli Ankara Vilayet Salnamesi'nde Kayseri Kazası olarak geçen yerin kapsadığı mahalle isimleri tek tek verilmiştir.³⁹ Buna göre bu mahalleler: Hacı Kılıç Mahallesi, Yanya Candırlı Mahallesi, Yeraş Mahallesi, İsmail Efendi Mahallesi, Hacı İnez Mahallesi, Yalman Mahallesi, Hasbek Hacı Safi Mahallesi, Kendirci Mahallesi, Hoca Hasan Mahallesi, Kesinet Mahallesi, Dilaver Paşa Mahallesi, Dadı Mahallesi, Gelenci Mahallesi, Molla İsmail Mahallesi, Hasan

³⁶ **Osmanlı Yer Adları II**, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 2013, s.14.

³⁷ Keskin, Geçmişteki İzleriyle..., s.97.

³⁸ Çadırcı, Tanzimat Döneminde..., s. 16.

³⁹ **Salnamelerde Kayseri**, s. 146.

Bey Mahallesi, Bozatlı Paşa Mahallesi, Kabasakal Mahallesi, Kilecioğlu Mahallesi, Taşkını Mahallesi, Pafatan Mahallesi, Küçük Mustafa Mahallesi, Halil İbrahim Mahallesi, Küllük Şemsettin Mahallesi, Eski Bedestan Mahallesi, Kebe İlyas Mahallesi, Tahir Ağa Mahallesi, Kara Kürkçü Mahallesi, Camuzcu Karakabza Mahallesi, Gayyaroğlu Mahallesi, Çakaloz Mahallesi, Bahçıvan Kemeraltı Mahallesi, Kara İmam Mahallesi, Abdullah Şeyh Mahallesi, Ömer Şeyh Mahallesi, Kebe İlyas Danacinler Mahallesi, Hasan Fakih Mahallesi, Kiçi Ali Mahallesi, Emir Ağa Mahallesi, Cürcürük Mahallesi, Çöpçü Bektaş Mahallesi, Oduncu Karabet Mahallesi, Kekek Mahallesi, Büyük Oduncu Mahallesi, Ermez Hüseyin Mahallesi, Kaziye Mahallesi, Dader Mahallesi, Harput Mahallesi, Sarcı Mahallesi, Tavukçu Mertebut Mahallesi, Karakeçili Mahallesi, Dader Mahallesi, Büyük Bahçe Mahallesi, Tavukçu Belkıs Mahallesi, Fırıncı Mahallesi, Batman Mahallesi, Tus Mahallesi, Hacı Mansur Mahallesi, Merkepçi Mahallesi, Gürcü Mahallesi, Kiçikapu Mahallesi, Saçak İslam Mahallesi, Mumcu Halil Mahallesi, İslam Paşa Mahallesi, Saçak Rumyan Mahallesi, Mermerli Mahallesi, Şerefyan. Rum Sultan Mahallesi, Ahi İsa Mahallesi, Cami-i Kebir Mahallesi, Hacı Ayvaz Mahallesi, Köse Danişment Mahallesi, Kayan Mahallesi, Haçin Mahallesi, Taçkızıl Mahallesi, Harem Çavuş Mahallesi, Şatırbat, Emir Sultan Mahallesi, Selaldı, Köyyıkan Mahallesi, Cafer Bey Rumyan Mahallesi, Süleyman, Sesliye Mahallesi, Cenkcı, Hacı Kasım İslam Mahallesi, Hacı Kasım Ermeni Mahallesi, Hacı Kasım Rum Mahallesi, Tonan, Vartan Mahallesi, Hasinli, Lale Paşa Mahallesi, Deliklitaş Mahallesi, Tacettin Mahallesi, Hacı Velit Mahallesi, Kalenderhane Serçeoğlu Mahallesi, Kalenderhane Ağa Mahallesi, Kalenderhane Şeyh Mahallesi, Curcular Mahallesi, Kürtler Mahallesi, Seyfullah Mahallesi, Fethullah Mahallesi, Hallaçoğlu Mahallesi, Kalpaklıoğlu Mahallesi, Yanıkoğlu Mahallesi, Gavremzade Mahallesi, Alaca Mescit Mahallesi, Bal Veledi (Baldöktü) Mahallesi, Musa Gazi Mahallesi, Seyyit Gazi Mahallesi, Mükremin Mahallesi, Hacı Arap İsa Ağa Mahallesi, Hacı Arap Musa Ağa Mahallesi, Eskici Yahya Mahallesi, Kal'a Mahallesi, Talas, Tavlusun Mahallesi, Endürlük Mahallesi, Efker Mahallesi, Zincidere Mahallesi, Üskübü Mahallesi, Nize Mahallesi, Darsıyak Mahallesi, Bulağı Mahallesi, Kumarlar Mahallesi, Ağricık Mahallesi, Çağlan Mahallesi, Hırladıf Mahallesi, Derevenk Mahallesi, Ağırnas Mahallesi, Gömeç Mahallesi, Muncusun Mahallesi, Yareb Mahallesi, Salur Mahallesi, Hasan Arpa Mahallesi, Esirin Mahallesi, Kızık Mahallesi, Kilise Mahallesi, İmaret Mahallesi, Akabe Mahallesi, Hevlik Mahallesi, Huzur Mahallesi, Horsana Mahallesi, Dadaş Mahallesi, Vekze

Mahallesi, Vartanlı Mahallesi, Eyim Mahallesi, Germelek Mahallesi, Üreğil Mahallesi, Kuşcağız Mahallesi, Oyrak Mahallesi, Hasancı Mahallesi, Molla Hacı Mahallesi, Barmam Mahallesi, Dimitri Mahallesi, Kiçi Prazlegöz Mahallesi, Saraycık Mahallesi, Zirve Mahallesi, Boyacı Taşlık Mahallesi, Selemdar Mahallesi, Çivril Mahallesi, Alagöz Mahallesi, Yapağı Mahallesi, Karahöyük Mahallesi, Endürlük Mahallesi, Hisarcık Mahallesi, Kıranardı Mahallesi, Akçakaya Mahallesi, İsbile Mahallesi, Kurtköprü Mahallesi, Salkorna Mahallesi, Kızılviran Mahallesi, Sürtme Mahallesi, Erkilet Karyesi, Oymağaç Mahallesi, Molu Mahallesi, Kas Mahallesi, Süksün Mahallesi, Tahirini Mahallesi, Küllü Mahallesi, Bozca Mahallesi, Bayramhacılı Mahallesi, Yuvalı Mahallesi, Himmetdede Mahallesi, Düver Mahallesi, Sarı Danişment Mahallesi, Tak-ı Kebir Mahallesi, Tak-ı Sagir Mahallesi, Fehimli Mah⁴⁰

Toplam 202 mahallenin isimleri tek tek zikredilerek daha sonra bazılarının merkeze bağlı kaza olacak şekilde büyüdükleri gözlemlenecektir. Örneğin Talas içerisinde otuzu aşkın mahalleyi barındırdığı belirtilirken Erkilet diğer mahallelerden ayrı olarak kariye şeklinde sınıflandırılmıştır. Tavlusun ve Muncusun gibi mahalleler de sonrasında Kayseri Merkez Kazası'na bağlı nahiyele dönüşecektir.

KAYSERİ (İlkç. Mazaka) (Türk : Kayseriyye) (1918 : Kayseri)	قيسريه	(1398)	Osmanlı idaresi
		(1403)	Karaman Beyliği
		(1419)	Mısır işgali
		(1436)	Dulkadirli hâkimiyeti
		(1481)	Karamanoğlu hâkimiyeti
		(1483)	Dulkadirli hâkimiyeti
		Sancak (1521-1739)	Karaman eyâleti → Osmanlı idaresi
		Sancak (1855-1865)	Bozok eyâleti (salnâme)
		Sancak (1866-1867)	Ankara eyâleti (salnâme)
		Sancak (1868-1912)	Ankara vilâyeti (salnâme)
		Müstakil Sancak (7 Nisan 1330 / 250) (1914 Kanun-ı Muv.)	Kayseri Müstakil Sancak (salnâme)
		Müstakil Sancak (1914-1923)	Kayseri Müstakil Sancak (salnâme)
		Vilâyet (1924)	Kayseri

⁴⁰ Salnamelerde Kayseri, s. 147.

Tablo 1: Kayseri Vilayeti'nin 1398- 1924 Tarihleri Arasındaki İdari Taksimattaki Durumu⁴¹

Tablo 1'de, Kayseri'nin 1398 ile 1924 yılları arasındaki idari taksimatındaki değişimi özetlemektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Kayseri'nin idari statüsünün çeşitli dönemlerde değiştiğini görüyoruz. Başlangıçta bir sancak olarak Karaman Beyliği'ne bağlı iken, daha sonra Mısır işgali ve Dulkadirli hakimiyeti gibi farklı idari yapılar altında yer almıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi yönetimine bağlı olduğu dönemlerde ise, farklı eyaletlere (örneğin Karaman ve Ankara) ve sonrasında doğrudan vilayete bağlı olmuştur.⁴² Osmanlı döneminde sık sık değişen idari yapıların aksine, Cumhuriyet döneminde daha sabit ve standart bir idari yapı oluşturma çabası görülmektedir. Bu da yeni kurulan Türk devletinin merkezi otoriteyi güçlendirme ve ulus devlet anlayışını pekiştirme çabasının bir parçasıdır. Bu tarihsel arka plan ve idari taksimattaki bu dönüşümler, Kayseri'nin ve Türkiye'nin modernleşme sürecine derinlemesine bir bakış sağlamaktadır.

Cumhuriyet dönemi, Türkiye'nin idari yapılanmasında köklü değişikliklerin yaşandığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu yeni dönemde, Kayseri ve özellikle Kayseri Kazası'nın idari taksimatındaki evrimi, devletin merkeziyetçi yönetim anlayışının ve yerel yönetimlerin modernleştirilmesinin bir yansıması olarak ele alabiliriz. Şimdi, akademik bir perspektifle bu dönemde Kayseri'nin idari yapılanmasının detaylarına ve özellikle Cumhuriyet'in ilanından sonra Kayseri Kazası'nın nasıl şekillendirildiğine daha yakından bakalım.

1.3 Cumhuriyet Döneminde İdari Taksimattaki Gelişmeler

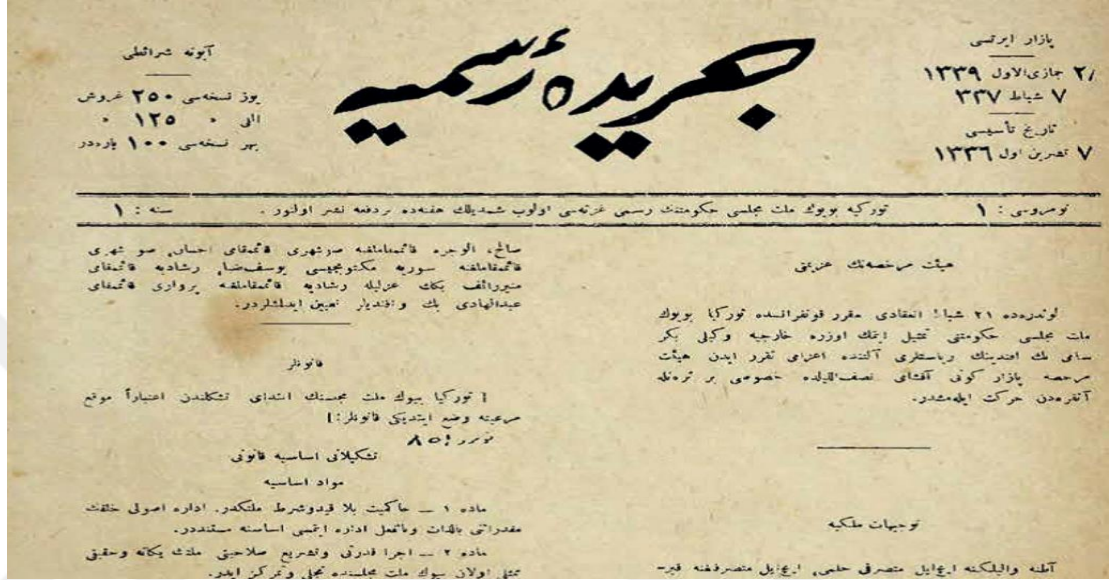
Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaşadığı zorlu süreç, ülkenin işgalci güçlere karşı verdiği mücadeleye sahne olmuştur. Bu mücadele içerisinde, Milli Mücadele'nin en önemli dönüm noktalarından birisi ve aynı zamanda ileride kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atıldığı en önemli olaylardan biri, 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) açılmasıdır. Meclisin açıldığı dönemde ülkenin idari yapısı 15 vilayet, 19

⁴¹ Osmanlı'da Yer Adları, s.442.

⁴² Osmanlı'da Yer Adları, s.442.

bağımsız sancak (liva), 34 bağlı sancak, 302 kaza ve 679 nahiye olarak düzenlenmiştir. Bu yapı, mevcut durumun ve o dönemdeki idari bölümlenmenin bir yansıması olarak tarihsel kayıtlarda yerini almıştır.⁴³

1923'te Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra idari yapılanma konusunda, henüz cumhuriyet ilan edilmeden TBMM tarafından kabul edilen 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu temel alınmıştır.⁴⁴

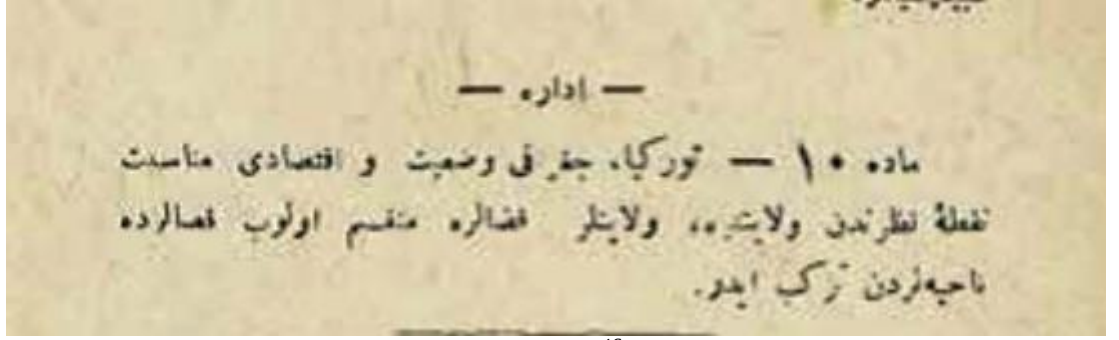
Görsel 4: Cerideyi Resmiye Numara:1 Sene:1⁴⁵

TBMM'nin resmî gazetesi konumunda olan *Cerideyi Resmiye*'nin 1.sene 1. numarasında yayınlanan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun *Cerideyi Resmiye*'nin 1. Senesinde yayınlanan 10. Maddesi bu temelin özeti gibidir: “Türkiye, coğrafi vaziyet ve iktisadî münasebet noktai nazarından vilâyetlere, vilâyetler kazalara münkasım olup kazalar da nahiyelelerden terekkep eder.”

⁴³ Yüksel Kaştan, “Yerel Yönetimlerde “Devlet Yatırımı” Kavramının Tarihsel Gelişimi”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt 12, S.2, 2004, s.527; Selahaddin Aslan Korkud, “Osmanlı İmparatorluğu’nda 1909’dan 1918 arasında İdare Teşkilat ve Amirleri Hakkında Bir İnceleme”, *Türk İdare Dergisi*, 36/293-294, 1965, ss. 3-8; Cihan Aslan, *Türkiye’de Yerel Yönetimler ve 2004 Sonrası Yerel Yönetim Reformu*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara, 2009, s. 22.

⁴⁴ Bilgi, “Cumhuriyet’in İlk Döneminde...”, s.335.

⁴⁵ *Cerideyi Resmiye*, Numara:1 Sene 1, 7 Şubat 1337; Bilgi, “Cumhuriyet’in İlk Döneminde...”, s.335.

Görsel 5: Cerideyi Resmiye Numara:1 Sene 1⁴⁶

Kanunun bahsettiğimiz 10. Maddesinden başlayarak 22. Maddesine kadar on üç madde vilayetlerin idari taksimatı konusu işlenmektedir.⁴⁷ Madde 15 kazalar ile alakalı iken 16-22 arası maddeler nahiyenin özellikleri ortaya konmuş, 22. Maddede de ise bazı vilayetlerin birleştirilerek iktisadi ve idari bağlamda Umumi Müfettişlik çatısı altına toplanacağı bildirilmiştir.⁴⁸

Bu kanunda belirtilen idari taksimat, Osmanlı Devleti'ne göre bazı farklılıklar göstermektedir.⁴⁹ 1921 Anayasası ile sancak idari taksimatta bir birim olmaktan çıkartılmıştır, ancak bu yeni düzenlemenin tam olarak hayata geçmesi 1924 yılını bulmuştur. Zaten 1921 anayasası yürürlükte olmasına rağmen 1929 yılına kadar çoğu yerde İttihat ve Terakki Dönemi'nde hazırlanan 1913 Vilayet Kanunu'nun uygulandığı görülmektedir.⁵⁰

1921 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin idari yapısını tanımlayan Anayasa, vilayet ve kaza arasında konumlanan liva idari birimlerini iki kategoriye ayırarak tanımlamıştır. Bu iki kategori; vilayetlerin denetimi altında faaliyet gösteren mülhak livalar ve İçişleri Bakanlığı'na doğrudan bağlı, dolayısıyla merkezi yönetimle daha doğrudan bir ilişki içinde olan müstakil livalardır. Mülhak livalar, yerel yönetim sorunlarının çözümüne katkı sağlamakla yükümlü olup, vilayetin güvenlik ve idari teşkilatının bir parçası olarak hizmet verirken, kendi bütçelerini oluşturma veya tüzel kişilik kazanma özgürlüğünden mahrum bırakılmışlardır. Buna karşın, müstakil livalar, idari bağımsızlıkları ve kendi bütçelerini yönetme yetkisi ile dikkat çekerler.

⁴⁶ **Cerideyi Resmiye**, Numara:1 Sene 1, 7 Şubat 1337.

⁴⁷ **Cerideyi Resmiye**, Numara:1 Sene 1, 7 Şubat 1337; Bilgi, “Cumhuriyet’in İlk Döneminde...”, s.335.

⁴⁸ **Düster**, Üçüncü Tertib, Cilt 1, ss.198-199; **1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ve Makaleler**, s.5,6.

⁴⁹ Bilgi, “Cumhuriyet’in İlk Döneminde...”, s.335.

⁵⁰ Bilgi, “Cumhuriyet’in İlk Döneminde...”, s.335.

Bu yapılanma, Türkiye'nin merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki ilişkilerini ve yönetim stratejilerini anlamak açısından önem arz etmektedir.⁵¹

Livaların idaresi, mutasarrıflar tarafından yürütülmüş ve bu idari yapı, dönemin yönetim anlayışının ve merkeziyetçilik ile yerellik arasındaki dengenin bir yansıması olarak kabul edilmiştir. Müstakil livaların varlığı, merkezin yerel idareler üzerindeki doğrudan etkisini ve kontrolünü pekiştirirken, mülhak livaların varlığı ise, vilayetlerin yerel yönetim üzerindeki nüfuzunu artırmıştır. Bu çift yönlü yapı, o dönemin idari düzeninin ve yönetim tekniklerinin karmaşıklığını ve esnekliğini de gözler önüne sermektedir.⁵²

1921 Anayasası'nda belirtilen idari yapılanma içerisinde, livalardan sonra gelen kaza, günümüzdeki ilçe yönetimine denk gelmektedir.⁵³ Kaza, kaymakamın yönetiminde olan ve ilçe sınırları içinde çeşitli köy ve bucakları barındıran bir idari birim olarak tanımlanır. Nahiye ise, bucak örgütünün karşılığı olarak kullanılır ve daha küçük idari birimleri temsil eder. Nahiye, birden fazla köyü kapsayabilir ve genellikle bir merkez köy etrafında oluşan idari bir yapıdır. Karye ise, bugünkü köy biriminin karşılığıdır ve kendi iç yönetimine sahip, genellikle tarım ve hayvancılıkla geçinen toplulukların yaşadığı yerleşim birim olmuştur.⁵⁴

Bu idari hiyerarşi, Türkiye'nin yerel yönetimlerinin nasıl bir yapıda organize edildiğini ve her bir idari birimin kendi içinde nasıl bir yönetim mekanizmasına sahip olduğunu anlamak açısından önemlidir. Her bir idari birimin özellikleri, o dönemin yönetim anlayışı ve yerel yönetimlerin merkezi idareyle ilişkilerini yansıtan birer gösterge niteliğindedir. Bu hiyerarşik yapı, merkezi hükümetin yerel idareler üzerindeki etkisini net bir şekilde ortaya koyar ve aynı zamanda o dönemdeki yönetim biçiminin detaylarını ortaya koymaktadır.⁵⁵

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Türkiye'nin idari taksimatı ve yerel yönetimlerin yapısı üzerinde önemli düzenlemeler yapılmıştır. 1921 Anayasası ile vilayetlere belli ölçüde özerklik ve tüzel kişilik verilerek, devletin genel egemenlik haklarına

⁵¹ Nuray Keskin, **Devletin Toprak Üzerinde Örgütlenmesi: Türkiye'de İllerin Yönetimi**, (Doktora Tezi), Ankara, 2007, s.226; İbrahim Tavukçu, "Milli Mücadele Döneminde TBMM Hükümetlerinin İdari Taksimat Alanında Yaptığı Düzenlemeler", **Tarih ve Gelecek Dergisi**, Haziran 2020, Cilt 6, S.2, s.723.

⁵² Tavukçu, s.723.

⁵³ **Cerideyi Resmiye**, Numara:1 Sene 1.

⁵⁴ Tavukçu, s.723,724.

⁵⁵ **Cerideyi Resmiye**, Numara:1 Sene 1; Tavukçu, s. 724.

girmeyen konuların yerel yönetimlerin insiyatifine bırakılmasına olanak tanınmıştır.⁵⁶ Bu düzenleme, Milli Mücadele Dönemi'nin getirdiği zorluklarla başa çıkabilmek ve yerel ihtiyaçlara daha hızlı cevap verebilmek amacıyla yapılmıştır. Böylelikle, il meclisleri kendi yetki alanlarındaki konularda karar alma yetkisine sahip olmuşlar ve bu da il sayısının artırılmasına yol açmıştır.⁵⁷

1921 yılında başlayan süreç, Türkiye'nin idari yapılanmasında dönüştürücü bir rol oynamıştır ve bu süreç, 1924 yılına kadar devam eden bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönem içinde, livaların vilayetlere evrilmesi, idari hiyerarşide önemli bir yeniden yapılanmayı ifade etmektedir. Meclis kayıtları ve dönemin kamuoyu tartışmaları, bu geçişin nasıl gerçekleştiğine dair değerli bilgiler sunar. Örneğin, 1924 yılındaki bütçe görüşmelerinde İstanbul Mebusu Ali Fethi Bey tarafından gündeme getirilen konular, livaların idari ve mali yapılarını güçlendirme çabalarını ve merkezi hükümetin bu birimler üzerindeki kontrolünü artırma yönündeki adımları ortaya koyar. Dönemin Maliye Müsteşarlığı'nın öncülük ettiği ve bağımsız livaların kurulmasını denetleyen komisyon çalışmaları, bu değişimin mekanizmalarını anlamamızda kritik öneme sahiptir. Ayrıca, her livaya atanan Maarif Müdürleri aracılığıyla eğitim alanındaki reformların desteklendiği, bu dönüşüm sürecinin sadece idari yapılanmayı değil, aynı zamanda eğitim politikalarını da kapsadığı görülmektedir.⁵⁸

Bu tür düzenlemeler, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki idari yapılanmanın temelini oluşturmuş ve ulus-devlet yapısının inşası için atılan adımlar arasında yer almıştır. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve idari taksimatın yeniden düzenlenmesi, Cumhuriyet'in kuruluş felsefesiyle uyumlu olarak, merkeziyetçilikle yerinden yönetim arasında bir denge kurma çabası olarak görülebilir. Bu çabalar, hem Milli Mücadele'nin getirdiği zorluklarla mücadelede hem de Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki modernleşme ve kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

1920'lerin başlarında TBMM'de gerçekleştirilen tartışmalar ve sunulan teklifler, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'nin idari yapılanmasının nasıl

⁵⁶ Şeref Gözübüyük, Suna Kili, **Türk Anayasa Metinleri** (1839-1980), Ankara, 1982, ss. 94-96.

⁵⁷ Engin Çağdaş Bulut, "Devletin Taşradaki Eli, Umumi Müfettişlikler", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi** Yıl 11 S. 21 (Bahar 2015), s.87.

⁵⁸BCA 30.18.1.1/1.9.20/75-2, 22.8.1920 .

şekillendirilmesi gerektiği konusunda farklı görüşlerin mevcut olduğunu göstermektedir. Bu dönemde, bazı milletvekillerinin bölgelerine özgü idari düzenlemeler ve yeni vilayetlerin kurulması yönünde teklifler sunmaları, yerel idarelerin ve bölgesel ihtiyaçların dikkate alınmasının önemine işaret etmektedir. Ancak, sunulan tekliflerin çoğunun yasalaşmamış olması, o dönemdeki siyasi ve ekonomik belirsizliklerin bu tür düzenlemelerin hayata geçirilmesini zorlaştırdığını düşündürmektedir.⁵⁹ Bu tartışmaların sonucunda 1924 yılında alınan 82 sayılı kararla mülhak livaların vilayetlere bağlılığı sona erdirilmiş ve bütün livalar bağımsız hale getirilmiştir. Ancak, bu bağımsızlık sürecinin de tamamen kesintisiz olmadığı, sonraki yıllarda alınan yasalarla bazı illerin tekrar il statüsünden çıkarıldığı görülmektedir. Bu durum, devletin idari yapılanma ve yerel yönetim politikalarında zaman içerisinde değişiklikler yapma ihtiyacını ve bu süreçte merkeziyetçi bir yaklaşımın benimsendiğini göstermektedir.

1924 Anayasası, Türkiye'nin idari taksimatında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu anayasayla birlikte, idari yapılanmada vilayet, kaza ve nahiye olmak üzere üçlü bir düzenlemeye gidilmiş ve daha önceki idari birim olan liva/sancak kaldırılarak, bu birimler vilayete dönüştürülmüştür. Anayasanın "Mevaddı Müteferrika Vilayat" başlığını taşıyan maddeleri, Türkiye'nin coğrafi ve ekonomik koşullarına uygun bir idari bölünme sağlama amacını taşımaktadır.⁶⁰ Bu yeni düzenlemeyle, 89. madde Türkiye'nin vilayetler, kazalar ve nahiyelere bölünmesini, bu idari birimlerin altında ise kasaba ve köylerin bulunmasını öngörmüştür. 90. ve 91. maddeler ise, vilayetlerin ve alt idari birimlerin tüzel kişiliğe sahip olduğunu ve yetki ile görevlerinin ayrımı esaslarına göre idare edileceğini belirtmiştir. Bu anayasal düzenleme ile yerel yönetimlere belirli bir özerklik ve tüzel kişilik tanınarak, merkezi hükümet ile yerel yönetimler arasındaki görev ve yetki paylaşımı açıkça ifade edilmiştir.⁶¹

Bu yeni idari taksimat düzenlemesi, Cumhuriyet'in kuruluş felsefesine uygun olarak, daha merkeziyetçi bir yapıdan, yerel ihtiyaçlar ve koşulların daha etkin bir

⁵⁹ TBMM ZC, Devre 1, Cilt 6, İ.112, 11.12.1920, ss. 302-307; İ.116, 18.12.1920, s. 404-413; İ.130, 6.1.1921, ss. 201-205; Tavukçu, s.724. Ayrıntılı bilgi için bkz. Rıdvan, Akın, "1920'ler Anadolu'sunda Yerel Demokrasi Girişimi: İdare-i Kura ve Nevahi Kanunu Leyihası", **Toplumsal Tarih**, Cilt 6, Sayı 32, 1996.

⁶⁰ Gözübüyük, Kili, s. 133; Bilgi, "Cumhuriyet'in İlk Döneminde...", s. 335.

⁶¹ Gözübüyük, Kili, s. 134.

şekilde dikkate alındığı bir sisteme doğru bir geçişi temsil etmektedir. Bu durum, Cumhuriyet'in ilk yıllarında uygulanan merkeziyetçi politikalardan, yerel dinamikleri daha fazla önemseyen ve yerel yönetimlere daha fazla sorumluluk veren bir yaklaşıma doğru bir evrilmeyi yansıtmaktadır.⁶²

Anayasal düzenlemelerle sağlanan bu yeni idari yapılanma, Cumhuriyet'in modernleşme yolundaki adımlarından biri olarak görülebilir ve bu yapılanma, Türkiye'nin sosyo-ekonomik gelişimine uygun bir yönetim biçiminin tesis edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde yapılan düzenlemeler, günümüz Türkiye'sinin idari ve yerel yönetim yapısının temellerinin atılmasında belirleyici olmuştur.

1924 Anayasası ile atılan idari taksimatın temellerinin ardından, Cumhuriyet Dönemi'nin idari yapısını daha da şekillendiren önemli bir gelişme, 18 Nisan 1929'da kabul edilen ve 5 Mayıs 1929 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan 1184 sayılı, 1426 numaralı "Vilayet İdaresi Kanunu" olmuştur. Bu kanun, 1924 Anayasası'nın getirdiği düzenlemelerin pratikte uygulanabilirliğini artırmak ve vilayetlerin idari işleyişini daha da detaylandırmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, vilayetlerin yönetiminde yeni bir dönem başlamış, yerel yönetimlerin ve merkezi idarenin rol ve sorumlulukları daha net bir şekilde tanımlanmıştır.⁶³

Bu kanunda yeni düzenlemelerden 2. Maddesinde bazı hususlar şu şekilde geçmektedir. Devlet Şurası tavsiyesiyle, vilayetlerin kurulması veya mevcut vilayetlerin kaldırılması gibi büyük idari değişiklikler, yasal olarak kanunla gerçekleştirilir. İlçelerin kurulması, kaldırılması veya bir ilçenin başka bir vilayete bağlanması da il yönetim kurulu ve genel meclisin görüşleri alındıktan sonra yine kanunla hayata geçirilir. Vilayet sınırlarının, ilçe merkezlerinin veya sınırlarının değiştirilmesi, bir ilçenin başka bir ilçeye bağlanması gibi değişiklikler ise ilgili vilayet yönetim kurulu ve genel meclisin önerilerine dayanarak İçişleri Bakanlığının kararı ve Cumhurbaşkanının onayı ile gerçekleştirilir. Köylerin yeniden kurulması, birleştirilmesi, ayrılması veya bir mahalleden başka bir mahalleye bağlanması da

⁶² Gözübüyük, Kili, s. 134.

⁶³ **Resmî Gazete**, 5 Mayıs 1929.

yine vilayet yönetim kurulu ve genel meclisin görüşleri alındıktan sonra İçişleri Bakanlığının onayı ile vilayet tarafından yapılır.⁶⁴

Böylece herhangi bir vilayetin statüsünün değiştirilmesi yani keyfiyete göre il durumunun düşürülemeyeceği, kaza merkez sınırlarının ve nahiyelerin durumundaki değişiklikler sadece içişleri bakanlığı onayıyla yapılabileceği gibi mevcut statünün varlığını koruyacağı garantisi halka verilmeye çalışılmıştır. Yeni Cumhuriyetin, halkın idari taksimattaki topyekûn değişiklik konusundaki kaygıları adeta yok edilmeye çalışılmıştır.

Görsel 5: Resmi Gazete 5 Mayıs 1929⁶⁵

Zira 25 Nisan 1928 tarihinde Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın mecliste yapmış olduğu konuşmada halkın yukarıda bahsettiğimiz konuda endişeli olduğu ve bu endişenin giderileceğine yönelik konuşması⁶⁶ bu savımızı desteklemektedir.

1929 yılına kadar olan süreç, Türkiye'nin idari taksimattında önemli değişikliklere tanık olmuştur. Öncesinde zaten 1924 Anayasası'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, vilayetler, kazalar ve nahiyeler şeklinde yeni bir idari yapı oluşturulmuştu. 1929'da kabul edilen "Vilayet İdaresi Kanunu," büyük idari değişikliklerin ancak kanunla gerçekleştirilebileceğini ve ilçelerin, kasabaların ve köylerin tüzel kişiliklere sahip olduğunu vurgulamıştır. 1928 yılında Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın Meclis'te yaptığı konuşma, halkın bu konudaki endişelerini

⁶⁴ Resmi Gazete, 5 Mayıs 1929.

⁶⁵ Resmi Gazete, 5 Mayıs 1929.

⁶⁶ Bilgi, "Cumhuriyet'in İlk Döneminde...", s. 335.

gidermeye yönelik olarak gerçekleşmiştir.⁶⁷ Bu dönemde, idari taksimatın keyfi olarak değiştirilemeyeceği ve büyük değişikliklerin ancak kanunla gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir. Bu, halkın idari yapının istikrarını ve değişikliklerin planlı bir şekilde yapılmasını talep ettiği bir dönemin başlangıcını işaret etmiştir. Bu süreç, 1930 yıllara kadar Türkiye'nin idari taksimatında istikrarlı bir yapı oluşturma yolunda önemli bir adım atmıştır.⁶⁸

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1930 ve 1960 yılları arasındaki idari taksimatı, çeşitli reformlar ve idari düzenlemelerle şekillenmiş bir dönemdir. Türkiye'de görülen idari yapılanma, 1930 lara gelindiğinde 63 il mevcutken bu rakam 1935'e kadar süren düzenlemelerle 57'ye düşmüştür. Bu süreçte bazı illerin ilçe statüsüne düşürülmesi ve bazı ilçelerin farklı illere bağlanması gibi önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde yapılan en kapsamlı değişikliklerden biri, coğrafi, ekonomik veya nüfus açısından sürdürülebilir olmayan illerin ilçe statüsüne indirilmesidir. 1940-1945 yılları arasında ise bu tür idari değişiklikler azalmış, 1945-1950 arasında neredeyse hiç değişiklik yapılmamıştır. Ancak 1950 sonrasında tekrar idari taksimatta artış görülmüş, bazı yeni illerin kurulması ve mevcut iller arasında ilçe alışverişlerinin gerçekleştirilmesiyle bu dönem de önemli değişimler yaşanmıştır.⁶⁹

Özellikle 1950-1955 arası dönemde, Adıyaman, Sakarya, Uşak ve Nevşehir gibi yeni illerin oluşumu dikkat çekicidir. Ayrıca bu dönemde Kırşehir il statüsünü kaybetmiş ancak 1957'de yeniden il olmuştur. İller arası ilçe değişimleri de devam etmiş, coğrafi ve idari ihtiyaçlar doğrultusunda bazı ilçeler farklı illere bağlanmıştır. Bu dönemde yapılan idari taksimat değişiklikleri genel olarak ülkenin idari yapılanmasını daha etkin ve yönetilebilir hale getirmek için yapılmıştır.⁷⁰

Genel olarak bu dönem, Türkiye'nin idari yapılanmasında vilayetlerin sayısının azaltılması, **müstakil ve mülhak livâların yeniden** düzenlenmesi ve nüfus hareketliliklerine bağlı olarak bazı ilçe ve köylerin idari sınırlarının yeniden çizilmesi

⁶⁷ M. Atıf, "Vilâyet İdaresi Kanunu", **Türk İdare Dergisi**, S. 14, Mayıs 1929, ss. 651 -657; M. Atıf, "Vilâyet İdaresi Kanunu (Kazâî İdarî)", **Türk İdare Dergisi**, S. 15, Haziran 1929, ss. 861-866; Nuray Keskin, "Cumhuriyet Döneminde Toprağa Dayalı Örgütlenme: İl Yönetimi Sisteminin Kuruluşu", **Memleket SiyasetYönetim**, Cilt 2, Sayı 5, 2007/5, s. 152.

⁶⁸ Keskin, "Cumhuriyet...", s.152.

⁶⁹ Günal, V., Altuğ, F., ve Şahinalp, M. Sait, "Türkiye'deki İdari Taksimattaki Değişimin İl Nüfuslarına Etkisi", **Türk- İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 4(13), 2017, ss. 100-110.

⁷⁰ Günal, V. ve Diğerleri, ss.110-112.

ile karakterize edilmiştir. Bu süreç, merkezi hükümetin yerel yönetimler üzerindeki kontrolünü güçlendirirken, yerel yönetimlerin de daha işlevsel kararlar alabilen birimlere dönüşmesini sağlamıştır.

1.4 Cumhuriyet Dönemi Kayseri Yönetiminin Teşkili

Daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Kayseri Sancağı, idari yapı içerisinde Karaman Eyaleti'ne dahil edilmiştir. 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'nda ise Ankara Vilayeti'ne dâhil edilmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına gelindiğinde (1914), müstakil bir sancak şekline getirilmiş ve Cumhuriyetin ilanı ile de bağımsız bir vilayet haline getirilmiştir.⁷¹

Kayseri Vilayetinin Cumhuriyet Dönemi'ndeki idari yapısına baktığımızda ise ilk olarak Kayseri hakkında 20 Aralık 1920 tarihinde Kayseri mebusu Atıf Bey tarafından TBMM'ye bir kanun teklifi karşımıza çıkmaktadır. Bu teklif Kayseri Vilayeti'nin Cumhuriyet Dönemi'ndeki idari yapısına dair önemli bir tarihsel olayı ve tartışmayı yansıtmaktadır. Ana mesele, Yahyalı Nahiyesi'nin idari bağlantısının hangi il veya ilçeye ait olması gerektiği konusundaki bir kanun teklifidir. Bu konu, idari bölgenin sınırlarının yeniden çizilmesi ve yerel halkın hangi merkeze bağlı olacağı gibi idari meseleleri içermektedir. Dönemin TBMM'sindeki tartışmaları, farklı milletvekillerinin bu konudaki görüşlerini ve gerekçelerini yansıtmaktadır. Atıf Bey, Yahyalı Nahiyesi'nin Niğde'ye uzak olduğunu ve Develi'ye daha yakın olduğunu savunurken, Mustafa Hilmi Bey ise Yahyalı'nın Niğde'ye bağlı kalmak istediğini dile getirmiştir. Musa Kazım Bey ise yerel meclislerin bu tür idari değişikliklere karar vermesi gerektiğini öne sürmüştür.⁷²

Atıf Bey, önerisinde Yahyalı Nahiyesi'nin Niğde Sancağı'ndan uzaklığına ve bu uzaklık nedeniyle yaşanan sıkıntılara dikkat çekmiştir. Yahyalı'nın Niğde'ye 20 saatlik, Develi'ye ise sadece 6 saatlik bir mesafede bulunduğunu vurgulayarak, nahiye merkezinde posta ve telgraf hizmetlerinin olmamasının, halkın ihtiyaçlarını karşılamak için Develi'ye seyahat etmelerini zorunlu kıldığını belirtmiştir. Ayrıca, Yahyalı halkının ticaret ve alışveriş gibi günlük işlerini Develi'de yürüttüğünü ve

⁷¹İpek, ss. 297-299.

⁷² Musa Şaşmaz, **Türkiye'nin İdari Taksimatı** (1920 – 2013), Cilt 9, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2014, s.143.

askerlik işlemleri için de Develi şubesine bağlı olduklarını ifade etmiştir. Bu durumlar göz önünde bulundurularak, Yahyalı Nahiyesi'nin Niğde'den ayrılarak Develi'ye bağlanması yönünde bir öneri ve talepte bulunmuştur.⁷³ Niğde Mebusu Mustafa Hilmi Bey, Yahyalı Nahiyesi'nin Kayseri'ye bağlanması teklifine karşı çıkmıştır. O, Yahyalı halkının Niğde'ye bağlı kalmak istediğini ve bu yönde dilekçeler sunduklarını belirtmiştir. Mustafa Hilmi Bey, genel olarak köy halkının il merkezine bağlı kalmayı, kazaya bağlanmaktansa tercih edeceğini dile getirmiştir. Bu tercihin nedenini, halkın cinayet mahkemesiyle olan ilişkisi olarak açıklamış ve bu mahkemelerin sadece livada (il merkezinde) bulunduğunu, bu nedenle halkın cinayet mahkemesine başvurmak için Niğde'ye bağlı kalmayı istediklerini vurgulamıştır. Ayrıca, Mustafa Hilmi Bey, Yahyalı'nın Niğde'ye uzak olduğu iddiasını çürütmek için, Kayseri'nin Yahyalı'dan 20 saat uzaklıkta olduğunu ve arada ulaşımı zorlaştıran Erciyes Dağı'nın bulunduğunu ifade etmiştir. Erciyes Dağı'nın özellikle kış aylarında çevre ulaşımını olumsuz etkilediğini ve bu durumun Yahyalı'nın Kayseri'ye ulaşımını zorlaştırdığını belirtmiştir. Ayrıca, Yahyalı'ya bağlı köylerin çoğunun Niğde'ye daha yakın olduğunu vurgulayarak, bu coğrafi faktörleri gerekçe göstermiştir.⁷⁴

Konu ile ilgili olarak Konya Mebusu Musa Kazım Bey, Yahyalı Nahiyesi'nin idari bağlantısının değiştirilmesi konusundaki son ve detaylı görüşünü mecliste dile getirmiştir. Konuşmasında, bir nahiyenin bir yerden alınıp başka bir yere bağlanmasının, mahalli meclislerin yetkisinde olduğunu vurgulamıştır. Her iki ilin (liva) genel meclislerinde seçilmiş üyelerin bu konuda karar verip, Dâhiliye Nezareti'ne bildirmeleri gerektiğini belirtmiştir. Bu prosedürün tamamlanmasının ardından, uygun görülen birime bağlanabileceğini ifade etmiştir. Musa Kazım Bey, bu tür yer değiştirmelerde yetkinin mahalli genel meclislerde olduğunu, bu yüzden Meclis-i Mebusan veya Meclis-i Ali gibi yüksek meclislerin bu tür yerel işlerle meşgul edilmemesinin daha uygun olacağını savunmuştur. Yerel meclis üyelerinin bu konuları daha iyi anlayacaklarına ve bu nedenle konu hakkında karar vermeleri gerektiğine işaret etmiştir. Bu şekilde, idari bağlantının değiştirilmesi gibi yerel meselelerin daha etkin ve bilgili bir şekilde ele alınabileceğini dile getirmiştir.⁷⁵

İzmit Mebusu Abdullah Bey'in müzakerelerin sonlandırılması yönündeki teklifi sonrasında, Meclis Başkanı oylama sürecini başlatmıştır. Yürütülen

⁷³ Şazmaz, s.143.

⁷⁴ Şazmaz, s.144.

⁷⁵ Şazmaz, s.144.

değerlendirmeler ve yapılan müzakerelerin ardından, meclis üyeleri maddenin oylanması yönünde karar almışlardır. Gerçekleştirilen oylama neticesinde, söz konusu kanun teklifi meclis tarafından reddedilmiştir. Bu sonuç, meclis üyelerinin söz konusu konuda ortak bir mutabakata varamadıklarını ve teklifin yeterli desteği alamadığını göstermektedir. Bu durum, o dönemdeki meclis süreçlerinin ve alınan kararların dinamiklerini yansıtmakta ve meclisin işleyişine dair önemli bir örnek teşkil etmektedir.⁷⁶

Bu süreçte Atıf Bey, Yahyalı Nahiyesi'nin Niğde'ye olan bağlılığının pratik sorunlara yol açtığını ve Develi'ye olan yakınlığını argüman olarak sunmuştur. Karşıt bir görüş olarak Mustafa Hilmi Bey, Yahyalı halkının Niğde ile olan mevcut idari ilişkisini sürdürme arzusunu ifade etmiştir. Musa Kazım Bey ise idari sınırların yeniden çizilmesi gibi kararların mahalli umumi meclislerin yetki alanına girdiğini ve bu tür yerel kararların meclis tarafından alınması gerektiğini savunmuştur. Netice itibarıyla, bu tartışmaların ve teklifin mecliste kabul edilmemesi, o dönemde mevcut idari yapıların korunması yönünde bir irade olduğunu göstermektedir ve bu durum, yerel yönetimlerdeki idari karar mekanizmalarının işleyişi hakkında bilgi vermektedir.

Meclis tartışmalarının dinamiği ve tarihsel seyri göz önünde bulundurulduğunda, 1923 yılının Cumhuriyet'in ilanının ardından TBMM'de idari yapılandırma konularının önemli bir gündem maddesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Kayseri Mebusları Halid Bey, Sabit ve Ahmet Hilmi (Kalaç) tarafından 26 Aralık 1923 tarihinde TBMM Başkanlığı'na sunulan bir başka teklif, idari yapılandırma ve yerel yönetimlerin işleyişine dair kritik bir tartışmayı daha gündeme getirmiştir. Bu teklifte, Aziziye Kazası'nın Kayseri Vilayeti ile olan güçlü ekonomik ve coğrafi ilişkilerine vurgu yapılarak, bu ilişkilerin idari bağlantıların gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Aziziye'nin Kayseri'ye yakınlığı ve Sivas ile olan zorlu kış ulaşım koşulları, asayiş ve düzen konularında meydana gelebilecek sorunlara işaret etmekte ve bu durum, yerel idari sınırların yeniden çizilmesi gerektiğini gösteren önemli bir argüman olarak öne sürülmüştür.⁷⁷

Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan belgelere göre, Kayseri milletvekilleri Halid Bey, Sabit ve Ahmet Hilmi (Kalaç), Cumhuriyet'in ilanını takiben Aziziye Kazası'nın

⁷⁶ Şaşmaz, s.145.

⁷⁷ BCA 30.010.0.0/6.34.26.; Şaşmaz, s.146.

idari yapılandırmasını TBMM'ye taşıyarak, kaza ile Kayseri Vilayeti arasındaki coğrafi ve ekonomik yakınlığı gerekçe göstererek Aziziye'nin Kayseri'ye bağlanmasını teklif etmişlerdir. Bu talep, Meclis'in gündemine idari sınırlar ve yerel yönetim yapılanmalarını şekillendiren bir konu olarak sunulmuş, milletvekilleri Aziziye'nin Kayseri'ye olan mesafesini ve kış aylarında Sivas ile ulaşımın kesintiye uğramasını, idari düzenlemelerin gerekçesi olarak öne sürmüşlerdir. Bu, milletvekillerinin hem coğrafi hem de iktisadi realiteleri göz önünde bulundurarak yerel idarelerin daha işlevsel hale getirilmesi adına aktif bir rol üstlendiklerini gösterir. Ayrıca, dönemin TBMM'sindeki bu tür tartışmalar, Cumhuriyet Türkiye'sinin idari yapılanmasının nasıl şekillendiğine ve yerel yönetimlerin merkezi hükümetle nasıl etkileşim içinde olduğuna dair değerli bilgiler sunmaktadır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında TBMM'de yaşanan idari yapılandırma tartışmaları, özellikle Aziziye Kazası'nın bağlantısının gözden geçirilmesi talebi gibi, yerel yönetimlerin sınırlarının ve ilişkilerinin yeniden tanımlanmasına yönelik önemli kararların alındığı bir süreci işaret etmektedir. Bu dönemdeki tartışmaların sonucunda, 1925 senesinde Kayseri Vilayeti, mevcut dört kaza olan Kayseri, Develi, Bünyan ve İncesu ile sınırlı iken, 1926 yılında yaşanan idari yeniden yapılandırma sürecinde önemli değişiklikler yaşanmıştır. 30 Mayıs 1926 tarih ve 877 sayılı kanunla, idari düzenlemeler çerçevesinde 11 vilayetin lağvedilerek kaza haline getirilmesi ve vilayet sayısının 63'e indirilmesi, Kayseri Vilayeti'nin idari yapısını da etkilemiştir. Bu dönemde Sivas Vilayeti'ne bağlı olan Aziziye Kazası'nın, Kayseri'ye bağlanmasıyla birlikte Kayseri Vilayeti'nin kaza sayısı dörtten beşe yükselmiş ve böylece Kayseri'nin idari yapısı genişletilmiştir. Bu bağlamda, Aziziye Kazası'nın Kayseri'ye bağlanması, mecliste yapılan önceki tartışmaların bir uzantısı olarak, dönemin idari yapılandırma politikalarının somut bir yansıması olarak değerlendirilebilir. 1920'den 1925'e kadar süren meclis tartışmaları, Kayseri'nin idari taksimatında herhangi bir değişikliğe yol açmamıştır. Bu beş yıllık dönemde Kayseri Vilayeti'nin sınırları korunmuştur. Ancak, 1926 yılında Aziziye Kazası, Sivas'a bağlı olmaktan çıkarak Kayseri'ye bağlanmıştır. Bu, idari sınırların değişmesine dair 1926'ya kadarki tek değişikliktir ve bu süreçte Kayseri Vilayeti'nin sınırları güncellenmiştir. Bu değişiklik, Aziziye'nin Sivas ile bağlantısının sona erdiğini ve Kayseri ile ilişkilendirildiğini göstermektedir. Bu bilgiler, idari değişikliklerin Kayseri'nin taksimatı üzerindeki etkilerini anlamamıza katkı sağlayan önemli bir tarihsel ve idari perspektifi sunmaktadır. Bu dönemdeki meclis tartışmaları ve

milletvekillerinin ilgili teklifleri, yerel yönetimlerin idari sınırların çizilmesindeki rolünü ve bu değişikliklerin nasıl sonuçlandığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla, bu bilgiler, idari değişikliklerin nasıl gerçekleştiğini ve neden bu değişikliklere ihtiyaç duyulduğunu anlama çabalarımıza tarihsel ve idari bir bakış sunmaktadır.

Ayrıca vilayette, 1926'da 15 nahiye bulunmaktaydı. Bunlar, Talas, Muncusun, Efkere (Gesi), ve Erkilet nahiyeleri Kayseri Kazası'nda, Tomarza (Köstere) ve Bakırdağ (Kiskiye) nahiyeleri Develi (Everek) Kazası'nda, Karahisar Nahiyesi İncesu Kazası'nda, Akkışla, Sarıoğlan ve Zamantı (İlbaşı) nahiyeleri, Bünyan Kazası'nda, Viranşehir, Sarız (Köyyeri), Toklar, Pazarviran ve Kaynar nahiyeleri Aziziye Kazası'ndadır. Vilayetteki toplam köy sayısı 523'tür. 1927 Yılında Kayseri Vilayeti'ndeki kaza dağılımı aynı fakat bu kazalardaki nahiye dağılımı Develi Kazası'ndaki hariç 1926 yılında olduğu gibi kalmıştır. Develi Kazası'na Tomarza (Köstere) ve Bakırdağ (Kiskiye) nahiyeleri yanında bir de Yahyalı Nahiyesi de eklenerek nahiye sayısı 3, köy sayısı da 98 olmuştur. Kayseri Kazası'nda yukarıdaki 4 nahiye ile 91 köy, Aziziye Kazası'nda 5 nahiye ile 205 köy, Bünyan Kazası'nda 3 nahiye ile 91 köy, İncesu Kazası'nda da bir nahiye ile 25 köy vardır. 1928 yılında vilayetteki kaza ve nahiye dağılımı aynı kalmıştır. Ancak 1928 yılında Aziziye Kazası'nın ismi Pınarbaşı olarak değiştirilmiştir.⁷⁸

1928 yılından 1933'e kadar idari taksimatta bir değişme görülmezken 1933 yılında Niğde Vilayeti'nde kaza olan Ürgüp, Aksaray Vilayeti'nin ortadan kaldırılması ve Niğde Vilayeti'ne tekrar kaza olarak bağlanması ile Kayseri Vilayeti'ne kaza olarak aktarılmıştır. 1935 yılında 4 vilayet ve 9 kaza teşkiline dair kanun ile 17 merkez kaymakamlık teşkil edilmiştir. Bu merkez kaymakamlığın kurulmasının amacı vilayet merkez kazasına çok sayıda köy bağlı olması nedeniyle vilayetin valisi bir taraftan tüm vilayet işleri ile uğraşırken diğer yandan diğer kazalardaki kaymakamlar gibi kendi merkez kazasına bağlı köylerin işleriyle de uğraşmak zorunda kalmaktaydılar. Valinin tüm vilayet işleriyle uğraşmasında elini serbest bırakmak için özellikle büyük vilayetlerin merkez kazasını idare etmesi için birer kaymakam tayininin önünü açacak kanuni düzenleme yapmışlardır. İşte bu kanunla toplam 17 vilayetin merkez kazası kaymakamlık haline getirilmiştir. Bunlardan biri de Kayseri Kaymakamlığı'dır. Daha önce sözde olan merkez kaza ya

⁷⁸ Şaşmaz,s.145; İpek, s.303.

da kaymakamlık usulü 1935 yılında en azından 17 büyük vilayet merkezi için gerçek halini almıştır.⁷⁹

1935'ten 1946'ya kadar durgun bir seyir gösteren Kayseri İdari Taksimatı 1946 yılında Sarız, 1947 yılında Yeşilhisar, 1953 yılında Develi İlçesi'nde nahiye olan Tomarza kaza olarak kurulmasıyla yeni bir şekil almıştır. 1954 yılında ise Kayseri Vilayeti'nde Yahyalı Kazası kurulmuş, fakat aynı yıl Nevşehir'in Vilayet olması ile Kayseri Vilayeti'nde Ürgüp Kazası buradan Nevşehir Vilayeti'ne nakledilmiştir. Böylece 1954 yılı sonunda Kayseri Vilayeti'nde Kayseri, Develi, Bünyan, İncesu, Pınarbaşı, Ürgüp, Sarız, Yeşilhisar, Tomarza ve Yahyalı olmak üzere 10 adet kazadan oluşmuştur.

Daha önce Kayseri Vilayeti Merkez Kazası'na bağlı nahiye olan Sarıoğlan 1957 yılında çıkarılan bir kanun ile Kayseri Vilayeti'nde ilçe haline getirilmiştir.⁸⁰

	Kaza Sayısı ve İsimleri	Yeni Dahil Olan	Değişiklik
1920-25	Kayseri, Develi, Bünyan, İncesu		
1926-27	Kayseri, Develi, Bünyan, İncesu, Aziziye	Aziziye	Aziziye dahil oldu
1928-32	Kayseri, Develi, Bünyan, İncesu, Pınarbaşı		Aziziye'nin ismi Pınarbaşı oldu
1933-45	Kayseri, Develi, Bünyan, İncesu, Pınarbaşı, Ürgüp	Ürgüp	Ürgüp de dahil oldu
1946	Kayseri, Develi, Bünyan, İncesu, Pınarbaşı, Ürgüp, Sarız	Sarız	Sarız dahil oldu
1947-1952	Kayseri, Develi, Bünyan, İncesu, Pınarbaşı, Ürgüp, Sarız, Yeşilhisar	Yeşilhisar	Yeşilhisar dahil oldu
1953	Kayseri, Develi, Bünyan, İncesu, Pınarbaşı, Ürgüp, Sarız, Yeşilhisar, Tomarza	Tomarza	Tomarza dahil oldu
1954-56	Kayseri, Develi, Bünyan, İncesu, Pınarbaşı, Sarız, Yeşilhisar, Tomarza, Yahyalı	Yahyalı	Yahyalı dahil oldu ve Ürgüp Nevşehir'e dahil oldu
1957-86	Kayseri, Develi, Bünyan, İncesu, Pınarbaşı, Sarız, Yeşilhisar, Tomarza, Yahyalı, Felahiye, Sarıoğlan	Felahiye, Sarıoğlan	Felahiye ve Sarıoğlan dahil oldu

Tablo 2: 1920-1986 Arası Dönemde Kayseri Vilayeti'ne Bağlı Kazaların Durumu

Tablo 2'de 1920'den 1986'ya kadar Kayseri vilayeti idari taksimatındaki evrimsel değişimler özetlenmiştir. 1920-25 döneminde Kayseri'nin idari yapısı, Kayseri merkez ile Develi, Bünyan ve İncesu kazalarından meydana gelmektedir.

⁷⁹ Şaşmaz, s.146.

⁸⁰ Şaşmaz, s.147.

1926-27 yıllarında bu idari yapının içine Aziziye kazası dahil edilmiş, fakat bu değişiklik iki yıl sonrasında Aziziye'nin isminin Pınarbaşı olarak değiştirilmesiyle sonuçlanmıştır; bu durum 1928-32 dönemine yansımıştır.

1933-45 yılları arasında Kayseri vilayetine Ürgüp kazası eklenerek kaza sayısı altıya çıkmıştır. 1946 yılında Sarız kazası vilayet yapısına katılmış, ardından 1947-52 döneminde Yeşilhisar'ın dahil olmasıyla kaza sayısı sekize ulaşmıştır.

1953'te Tomarza'nın idari sınırlar içine alınması ile bu sayı dokuz olmuş, ancak 1954-56 yılları arasında Ürgüp'ün Nevşehir vilayetine geçmesiyle bir kaza eksilmiş, aynı zamanda bu dönemde Yahyalı'nın dahil olmasıyla kaza sayısı tekrar dokuz olmuştur.

Son olarak, 1957-86 döneminde Felahiye ve Sarioğlan'ın eklenmesi ile Kayseri vilayeti idari yapısındaki kaza sayısı on bire yükselmiştir. Bu süre zarfında, Kayseri vilayetinin idari sınırları ve yönetim yapısı, dönemin ihtiyaçlarına uyum sağlamak amacıyla sürekli olarak güncellenmiş ve genişletilmiştir. Bu değişiklikler, il sınırlarının zaman içinde nasıl genişlediğini ve farklı kazaların Kayseri iline nasıl dahil edildiğini göstermektedir. İdari yapıdaki bu evrim, coğrafi ve idari ihtiyaçlar doğrultusunda gerçekleşmiş olabilir.

Verilen bilgilere göre, Kayseri'nin idari taksimatı zaman içinde çeşitli değişikliklere uğramıştır. 1920-25 yılları arasında Kayseri iline bağlı olan kaza sayısı ve isimleri belirliken, sonraki yıllarda Aziziye, Pınarbaşı, Ürgüp, Sarız, Yeşilhisar, Tomarza, Yahyalı, Felahiye ve Sarioğlan gibi kazaların il sınırlarına katıldığı görülmektedir. Bu değişiklikler, idari sınırların yeniden çizilmesi ve ilin coğrafi yapısına uygun bir şekilde düzenlenmesi amacıyla gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak, Kayseri ilinin idari taksimatındaki bu değişiklikler, yerel yönetimin ihtiyaçları ve coğrafi faktörlerin etkisiyle şekillenmiş gibi görünmektedir. Özellikle bu değişikliklerin ne zaman ve neden gerçekleştiği, o dönemin siyasi ve idari süreçlerine bağlı olarak açıklanabilir. Bu tür değişikliklerin, idari yapıların daha etkili ve verimli hale getirilmesi amacıyla yapıldığı düşünülebilir.

1.5 Cumhuriyet Dönemi'nde Kayseri Kazası'nın İdari Taksimatı

Kayseri Kazası, Kayseri Vilayeti'nin merkezini teşkil etmektedir. Bu merkez kaza 1907-1908 tarihli Ankara Vilayet Salnamesi'nde Kayseri Liva'sının merkezi ve livaya ismini veren merkez kasaba olarak geçmektedir. Aynı salnamede Erciyes Dağı'nın güney eteğine çok geniş bir araziye kurulu olan liva merkezinin Erkilet, Talas, Tavlusun, Zincidere ve Muncusun kasabalarını da kapsadığı vurgulanmaktaydı.⁸¹

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'nun idari taksimatı gözden geçirildi ve yeni bir idari yapı oluşturuldu. Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası Kayseri Sancağı adlı eserinde Hıfzı Nuri 1922 yılı itibarıyla sonrasında Kayseri Kazası olarak adlandıracağımız Kayseri Liva Merkezi'nin Erkilet, Talas, Gesi ve Muncusun ismiyle 4 nahiyeden oluştuğunu belirtmiştir.⁸² Aynı eserden Kayseri Merkezinde 24 köy, Erkilet Nahiyesi'nde 29 köy, Talas Nahiyesi'nde 10 köy, Gesi Nahiyesi'nde 15 köy, Muncusun Nahiyesi'nde 20 köy olmak üzere Kayseri Liva Merkezi'ne toplam 98 köyün bağlı bulunduğunu öğrenmekteyiz.⁸³

Aşağıda ayrıntılı ele alacağımız 1928-1929 Devlet Yıllığı'nda Kayseri Kazası'nın merkez kaza olarak tanımlandığı ve Kayseri Vilayeti'nin merkezi olduğu görülmektedir. 1928-1929 Devlet Yıllığı'ndan önceki yıllara ait Kayseri Kazası ile ilgili net ve belirleyici bilgilere ulaşılamamıştır. Bu döneme ait kaynaklarda Kayseri Kazası'nın idari yapısı, sınırları veya nüfusu gibi ayrıntılı bilgilere rastlanmamaktadır. Bu durum, o döneme ait arşiv kayıtlarının eksikliği veya ulaşılabilirliğinin sınırlılığından kaynaklanabilir. Ayrıca, 1928-1929 Devlet Yıllığı'nda Kayseri Kazası, Erkilet, Talas, Gesi, Muncusun ve Merkezi Kayseri Nahiyesi olmak üzere beş nahiyeden oluşmaktadır. Bu değişiklikler, Türkiye Cumhuriyeti'nin idari yapısının yeniden şekillendirilmesinin bir parçasıdır. Yani, Osmanlı döneminde Kayseri Kazası'nın yapısı ve sınırları ile Cumhuriyet dönemindeki yapısı arasındaki farklar, Osmanlı İmparatorluğu'nun sona erip Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla gerçekleşen idari değişikliklerin bir sonucu olarak

⁸¹ Ankara Vilayet Salnamesi 1907-1908, s.76.

⁸² Hıfzı Nuri, **Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası Kayseri Sancağı**, Öğüd Matbaası, Ankara, 1922, s.12; Şaşmaz, s.145.

⁸³ Hıfzı Nuri, s.13; Şaşmaz, s.145.

ortaya çıkmıştır. Bu, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve modern Türkiye'nin kuruluşu sürecindeki idari dönüşümü yansıtmaktadır.

1928-1929 Devlet Yıllığı'nda Kayseri Kazası'nın Kayseri Vilayeti'nin merkezi kaza olarak tasnif edildiği bilgisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun sona erdiği ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemdeki idari değişiklikleri yansıtmaktadır. 1928-1929 Kayseri Kazası, Merkezi olan Kayseri Nahiyesi ile birlikte Erkilet Nahiyesi, Talas Nahiyesi, Gesi Nahiyesi ve Muncusun Nahiyesi olmak üzere 5 nahiye den meydana gelmekteydi. Kayseri Kazasının köy mevcudu ise 91 adet den müteşekkildi.⁸⁴ Kayseri Kazası'nda bulunan bu 91 köyün isimleri ise bağlı bulundukları nahiye lere göre ayırırsak;

Kayseri Nahiyesi'ne bağlı olan köyler: Argıncık Köyü, Anbar Köyü, Alagöz Köyü, Elmalı Köyü, Oymaağaç Köyü, Bayramhacılı Köyü, Beydeğirmeni Köyü, Cırkalan Köyü, Cırlavuk Köyü, Hacılar Köyü, Hisarcık Köyü, Horsene Köyü, Dadasun Köyü, Düver Köyü, Tavlasun Köyü, Kaş Köyü, Kalkancık Köyü, Karakise Köyü, Kumarlı Köyü, Germir Köyü, Kiğbad Köyü, Molo Köyü, Himmetdede Köyü, Yazır Köyü, Yemliha Köyü, Yevallı Köyü isimli 26 köyden meydana gelmektedir.⁸⁵ 1928 yılı başında bu nahiye ye bağlı Karpuzsekisi adıyla bir köy teşkil olunmuştur. Böylece bu nahiye nin köy sayısı 27'ye yükselmiştir.⁸⁶

Erkilet Nahiyesi'ne bağlı olan köyler şunlardır: Acırlı Köyü, Alabaş Köyü, Erkilet Köyü, Eskiömerler Köyü, Ebiç Köyü, Boyacı Köyü, Çivril Köyü, Hasanarpa Köyü, Hasancı Köyü, Hırka Köyü, Dadağı Köyü, Taşhan Köyü, Ammiler Köyü, Kuşcu Köyü, Kemer Köyü, Mahzemin Köyü, Menteşe Köyü, Mollahacı Köyü, Vatan Köyü.⁸⁷

Talas Nahiyesi'ne bağlı olan köyler şunlardır: Akçakaya Köyü, Espile Köyü, Enderlik Köyü, Derevenk Köyü, Reşadiye Köyü, Zincidere Köyü, Talas Köyü, Kıranardı Köyü.⁸⁸

Gesi Nahiyesi'ne bağlı olan köyler şunlardır: Ağırnas Köyü, Espidin Köyü, Esgübi Köyü, Efkere Köyü, Balakes Köyü, Turan Köyü, Darsiyak Köyü, Salkome

⁸⁴ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı 1928-1929, s.646.

⁸⁵ Şaşmaz, s.150.

⁸⁶ Şaşmaz, s.150.

⁸⁷ Şaşmaz, s. 149.

⁸⁸ Şaşmaz, s. 150.

Köyü, Keçibürüngüz Köyü, Gesi Köyü, Mancısun Köyü, Neyze Köyü, Vegse Köyü.⁸⁹

Muncusun Nahiyesi'ne bağlı olan köyler şunlardır: Akın Köyü, Obruk Köyü, Eyim Köyü, Barsima Köyü, Çukur Köyü, Hayriye Köyü, Rumkavak Köyü, Ziruh Köyü, Saraycık Köyü, Silahdar Köyü, Salur Köyü, Taşlık Köyü, Toğlışa Köyü, İmarat Köyü, Felâhiye Köyü, Karahüyük Köyü, Kuşcağız Köyü, Kızık Köyü, Germelik Köyü, Küçüktoraman Köyü, Gümeç Köyü, Muncusun Köyü, Höbek Köyü, Yüreğil Köyü. Toplamda 23 köy bulunmaktadır.⁹⁰

Bu detaylı sınıflandırmanın ardından, 14 Eylül 1930 tarihinde Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın Başvekâlete gönderdiği bir mazbata ile Kayseri Vilayeti Merkez Kazası'nın idari düzenlemeleri hakkında yeni bir değerlendirme yapılmıştır. Kayseri Vilayeti Merkez Kazası ile ilgili bir bu esbab-ı mucibe mazbatasını Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından 14 Eylül 1930 tarihinde Başvekâlet'e gönderilmiştir. Başvekâlet bu tezkereyi 18 Eylül 1930'da Cumhurbaşkanlığı'na ve Cumhurbaşkanlık da 28 Eylül 1930'da imzalayarak kabul etmiştir. Bu mazbatada merkez kazaya bağlı Hacılar Köyü'nün 4,731 nüfusuna sahip olarak yeni belediye teşkilatının kurulması gereken yerlerden biri olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Erciyes Dağı eteklerinde ve engebeli bir arazide bulunması hasebiyle güvenlik nokta-i nazarından da önemi olan bir mevkiye bulunduğu beyan edilmiştir. Aynı kazanın Himetdede Köyü de vilayetin kuzeybatısında ve merkezinin vilayete 46 km mesafede ve Kırşehir yolu üzerinde mühim bir noktada olduğu ifade edilmiştir. Vilayet merkez kazasının kuzeydoğusunda bulunan Felahiye Köyü'nün de Boğazlıyan yolu üzerinde ve merkezlerden uzak ve etrafında mühim köyleri kapsadığı ve güvenlik açısından da önemli bir noktada bulunduğu belirtilmiştir. Bu üç köyde birer nahiye teşkil ve etrafındaki köyler de kendilerine ilhak edilmesi durumunda halkın hükümet ile işlerini takip etmek için uzun yollar kat etmesiyle girdikleri zahmet ve müşkülattan kurtulmuş olacakları gibi o mıntıkların idari ve güvenlik hususlarına da önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Bu nedenle Vilayet Umumi Meclisi ile İdare Heyeti'nin Vilayet İdaresi Kanunu'nun 2. Maddesine uygun olarak Kayseri Merkez

⁸⁹ Şaşmaz, s. 152.

⁹⁰ Şaşmaz, s. 152.

Kazası'na bağılı olarak Hacılar, Himmetdede ve Felahiye isimli üç nahiye'nin kurulması gerekli görülmüştür.⁹¹

Bu mazbata, Kayseri Vilayeti Merkez Kazası'nın idari yapısında yapılacak değışiklikleri belirlemek için hazırlanmış önemli bir belgedir. Mazbata, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından 14 Eylül 1930 tarihinde Başvekâlet'e gönderilmiş, ardından Başvekâlet tarafından kabul edilerek Cumhurbaşkanlığı'na sunulmuş ve 28 Eylül 1930 tarihinde onaylanmıştır.⁹²

Mazbatada özellikle üç köyün (Hacılar, Himmetdede ve Felahiye) Kayseri Merkez Kazası'na bağılı yeni nahiyeler olarak kurulması önerilmektedir. Bu önerinin temel gerekçesi, bu köylerin coğrafi konumlarının ve güvenlik açısından stratejik önemlerinin vurgulanmasıdır. Örneğin, Hacılar Köyü'nün nüfusu oldukça fazla olduğu ve yeni bir belediye teşkilatının kurulmasının gerektiğı ifade edilmektedir. Ayrıca, Hacılar Köyü'nün Erciyes Dağı eteklerinde ve engebeli bir arazide bulunması, güvenlik açısından da önemli bir mevkide olduğu belirtilmektedir. Himmetdede Köyü, Kırşehir yolu üzerinde ve vilayet merkezine uzak bir noktada bulunduğu için stratejik öneme sahiptir. Felahiye Köyü ise vilayet merkez kazasının kuzeydoğusunda bulunmakta olup, Boğazlıyan yolu üzerinde ve etrafında mühim köyleri kapsadığı için güvenlik açısından da önemli bir konumdadır. Bu köylerin nahiye statüsü kazanarak merkeze bağlanması, halkın hükümetle işlerini takip etmek için uzun yollar kat etmesinden kaynaklanan zahmet ve müşkülatı ortadan kaldırmak amacını taşımaktadır. Mazbata, Kayseri Vilayeti'nin idari yapısının yeniden düzenlenmesi ve güvenlik açısından stratejik öneme sahip bölgelerin daha etkili bir şekilde yönetilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Bu tür belgeler, dönemin idari değışikliklerini ve yerel yönetimlerin nasıl düzenlendiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Cumhuriyet dönemiyle birlikte Türkiye'de idari yapıda ve yönetim sistemlerinde köklü değışiklikler yaşanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, idari taksimat ve yerel yönetimlerle ilgili kararlar çoğunlukla merkezi otorite tarafından alınırken, Milli Mücadele'nin ardından TBMM açılmasıyla bu tür meselelerin meclis gündemine taşındığına şahit oluyoruz. TBMM'nin açılması, yasama ve yürütme yetkilerinin mecliste toplandığı meclis hükümeti sistemine bir

⁹¹ BCA, 30.11.1.0./58.28.1, 28.09.1930; Şaşmaz, s. 149.

⁹² BCA, 30.11.1.0./58.28.1, 28.09.1930.

geçiş i işaret eder. Bu sistemde, idari düzenlemeler ve yerel yönetimlerle ilgili kararlar meclis tarafından tartışılır ve yasa haline getirilirdi.

Ancak, 1923'te Cumhuriyet'in ilanıyla ve özellikle 1924 Anayasası'nın kabulüyle birlikte, yürütme erki ve idari karar alma süreçleri daha fazla hükümet ve Bakanlar Kurulu'na kaymıştır. Esasında, bu değişim yönetimde daha hızlı ve merkeziyetçi bir yaklaşımın benimsenmesine yol açmıştır. 1930 tarihli esbab-ı mucibe mazbatasında görüldüğü üzere, Kayseri Vilayeti'nin idari yapısında yapılacak değişiklikler artık doğrudan Dâhiliye Vekili ve hükümet tarafından tasarlanmakta ve Bakanlar Kurulu kararlarıyla yürürlüğe girmektedir. Bu dönemde mülki idare amirlerinin ataması, vilayetlerin idari taksimatı gibi konular, TBMM'de geniş çaplı tartışmalara yerine, hükümet tarafından daha teknokratik ve idari bir perspektifle ele alınmaktadır.

Bu durum, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonraki siyasi evrimin ve idari yapılanmanın temel özelliklerinden birini yansıtmaktadır. Yani, meclis hükümeti sisteminin kabine sistemine doğru evrildiği ve idari işlerin, bakanlık ve hükümet düzeyinde daha hızlı ve etkili bir şekilde yürütüldüğü bir döneme geçiş yapılmıştır. Bu geçiş, aynı zamanda Cumhuriyet'in modernleşme çabaları ve merkeziyetçi devlet anlayışıyla da uyumlu bir şekilde ilerlemiştir. Bu evrimsel süreç, devletin idari ve yerel düzeydeki işleyişini yeniden düzenleyerek Türkiye'nin modern ulus-devlet yapısını pekiştirmiş ve böylelikle idari taksimat konularının meclis salonlarından bakanlık toplantı odalarına taşınmasına önayak olmuştur.

Örneğin, 25 Eylül 1933 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan bir kararnamede Yozgat Vilayeti'ne bağlı Boğazlıyan Kazası'nın Akdağ Nahiyesinde bir köy Büyüktoraman'ın Akdağ Nahiyesi'ne uzak düştüğü ve Yozgat Vilayet Merkezi'ne de çok uzak olduğu, ayrıca Büyüktoraman Köyü sakinlerinin bütün işleri için ekseriyetle Kayseri'ye gittikleri gerekçesiyle Kayseri Vilayeti Merkez Kazası'na bağlı bulunan Felahiye Nahiyesi'ne dahil edilmesini gündeme getirmiştir.⁹³ 25 Eylül 1933 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan bu kararnamede, Yozgat Vilayeti'ne bağlı Boğazlıyan Kazası'na ait önemli bir idari değişikliği içermektedir. Kararnamede, Boğazlıyan Kazası'na bağlı olan Büyüktoraman Köyü'nün Akdağ Nahiyesi'ne coğrafi olarak uzak düştüğünü ve Yozgat Vilayet Merkezi'ne de oldukça uzak olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, Büyüktoraman Köyü sakinlerinin çoğunlukla

⁹³ Şaşmaz, s.152.

işleri için Kayseri'ye gitmeleri nedeniyle, bu köyün Felahiye Nahiyesi'ne dahil edilmesi gerektiği önerilmektedir. Bu kararname, iki vilayet arasındaki coğrafi konum ve köy sakinlerinin günlük yaşamlarını nasıl sürdürdükleri gibi pratik nedenlerle temellendirilmiştir. Coğrafi uzaklık ve ulaşım kolaylığı, bu tür idari değişikliklerin gündeme gelmesine neden olmuş gibi görünmektedir. Bu, yerel halkın günlük yaşamını etkileyen ve idari sınırların yeniden düzenlenmesini gerektiren bir durumdur. Dolayısıyla, bu tür kararname, yerel ihtiyaçlar ve coğrafi gerçekler göz önüne alınarak vilayet sınırları veya nahiyelerin değiştirilmesi ihtiyacını gündeme getirir. Bu tür idari değişiklikler, yerel halkın günlük yaşamlarını kolaylaştırmayı veya idari işleyişi iyileştirmeyi amaçlar. Bu nedenle, bu tür kararname, yerel yönetimlerin ihtiyaçlarına daha iyi yanıt verebilmek için gerekli olan idari düzenlemeleri temsil etmiştir.⁹⁴

3 Ekim 1933 tarihinde de bu kararname Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Başbakan İsmet İnönü ve Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın imzaları ile kabul edilmiştir. Böylece Akdağ Nahiyesi'ne bağlı bulunan Büyüktoraman Köyü Kayseri Merkez Kazası'na bağlı bir nahiye olan Felahiye'ye dahil edilmiştir.⁹⁵ 1957 senesinde ise Kayseri Kazası'na bağlı bulunan Felahiye Nahiyesi çıkarılan bir kanun ile nahiye statüsünden çıkarılarak ilçe statüsüne getirilmiş böylece Kayseri Kazası'ndan ayrılarak Kayseri Vilayeti'ne bağlı ayrı bir kaza olmuştur.⁹⁶

Özetle, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Kayseri Kazası'nın idari yapısında önemli değişiklikler yaşandı. 1930'larda yapılan idari düzenlemelerle, Kayseri Merkez Kazası'na bağlı yeni nahiyeler kuruldu ve coğrafi olarak uzak köyler bu nahiyelere ilhak edildi. Bu değişiklikler, yerel halkın günlük yaşamını kolaylaştırmayı, idari işleyişi iyileştirmeyi ve güvenlik açısından stratejik öneme sahip bölgeleri daha etkili bir şekilde yönetmeyi amaçlandığı anlaşılmaktadır.

1960'a kadar, Kayseri Kazası'nın idari yapısı bu temel prensipler doğrultusunda sürdü. Ancak daha sonraki dönemlerde, idari sınırların ve coğrafi bölgelerin yeniden düzenlenmesi süreci devam etti. Bu süreçte Felahiye Nahiyesi'nin 1957'de ilçe statüsüne yükseltilmişti. Bu tür değişiklikler, yerel yönetimlerin ve halkın ihtiyaçlarına yanıt vermek amacıyla gerçekleştirildi. Bu süreç, Türkiye'nin idari coğrafyasının evrildiği bir örnektir ve Kayseri Kazası'nın Cumhuriyet

⁹⁴ Şaşmaz, s.152.

⁹⁵ Şaşmaz, s.152.

⁹⁶ Şaşmaz, s.166.

dönemindeki idari gelişimi, bunların hem yerel halkın günlük yaşamını kolaylaştırma hem de idari işleyişi iyileştirme amacıyla yapıldığını göstermektedir. Bu bağlamda, Cumhuriyet döneminin valileri ve onların Kayseri'ye katkıları, şehrin bu süreçteki yolculuğunu ve Türkiye'nin genelindeki idari yenilikleri daha derinlemesine incelememizi sağlayacaktır. Bu tarihsel perspektiften, Cumhuriyet Dönemi Valileri bölümüne geçerken, Kayseri'nin idari ve sosyal yapısındaki bu dönüşümün, önde gelen yöneticilerin etkisi altında nasıl şekillendiğine dair bir inceleme yapacağız.

1.6 Cumhuriyet Dönemi Valileri

Cumhuriyet dönemi boyunca Kayseri'nin idari yapısı ve valileri, Türkiye'nin idari, siyasi ve sosyal gelişimini yansıtan önemli bir konuyu oluşturmuştur. Bu dönem boyunca, Kayseri Vilayeti ve daha sonra Kayseri İli, Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşumunda ve modernleşme sürecinde kilit bir rol oynamıştır. Bu süreçte, Kayseri Valileri, bölgenin yönetimini üstlenmiş ve bu coğrafi bölgenin idari yapısının şekillenmesinde etkili olmuşlardır.

Bu kısımda, başta Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi gibi orijinal kaynaklar olmak üzere Türk Parlamento Tarihi ve Mülkiyeliler Tarihi gibi referanslardan yararlanarak, Cumhuriyet dönemi (1923-1960) boyunca Kayseri Valilerinin görevleri, dönemin siyasi ve idari değişimleri, yerel yönetimler ve halk üzerindeki etkileri gibi önemli konuları ele almaktadır. Bu dönem boyunca Kayseri'yi temsil eden valilerin biyografileri, görev süreleri ve icraatları, Türkiye Cumhuriyeti'nin evrimini anlama ve analiz etme açısından kritik bir rol oynamaktadır. Cumhuriyet dönemi boyunca Kayseri'nin idari taksimatındaki değişiklikler, ekonomik kalkınma, eğitim, sağlık, altyapı projeleri ve diğer önemli konular, bu dönemde görev yapmış valilerin liderlikleri ve politikalarıyla yakından ilişkilidir. Bu nedenle, Kayseri Valilerinin 1923-1960 arası hizmetlerini incelemek, Türkiye'nin modernleşme ve idari dönüşüm sürecine daha derin bir anlayış sunmak için kritik bir fırsat sunmaktadır.

1923 – 1960 yılları arasında Kayseri’de on beş vali görev yapmıştır. Bu valilerden Ali Vefa Bey, Fuat Tuksal, Nazmi Toker, Adil Bayman, Nazım Günesen ve Kazım Arat Beyler dörder yıl, Cahit Ünver, Raşit Demirtaş ve Sedat Tolga iki yıl, Halit Aksoy Beyler bir yıl valilik görevinde bulunmuşlardır. Ayrıca Süleyman Sırrı

Arkan altı ay ve Naci Rollas üç ay gibi kısa süreliğine valilik görevinde bulunmuşlardır.

Ali Vefa Bey (Seyhan) (Eylül 1923- Ağustos 1927)

Ali Vefa Bey Kıbrıs Adası'nın Kıbrıs Barış Harekatında "Gazi" unvanını alacak olan Magosa şehrinde doğmuştur. Babası Kıbrıs Adası'nda dava vekilliği görevinde bulunmuş olan Muhammed Naim Bey'dir. İlkokul ve ortaokul eğitimini Lefkoşa'da bulunan bir rüştiyede yapmıştır. Daha sonra tahsiline İstanbul'da bulunan Mülkiye Mektebi İdadisinde devam etmiştir. İlk görev yeri olan Suriye'ye Vilayet Maiyet Memurluğu görevi ile tayin olunmuştur. Sonrasında 1901-1920 yıllarında Suşehri, Mecitözü, İslâhiye, Çerkeş, Maan, Salt, Maan, Menemen, Finike ve Korkuteli" ilçelerinde kaymakamlık yaptı. Maan Kaymakamlığı yaptığı sırada Salt Kaymakamı Halim Bey ile yer değişikliği yaparak Hicri 1329 senesinde Salt Kaymakamı olmuş sonrasında tekrar Maan Kaymakamlığı'na geri dönmüştür.⁹⁷

Menemen Kaymakamlığı yaparken de Fenike Kaymakamı Mehmet Faiz Bey'in görevden alınmasıyla Hicri 1332 tarihinde Fenike Kaymakamı olarak görevlendirilmiştir.⁹⁸ Fenike Kaymakamlığı görevini yürütürken Korkuteli Kaymakamı Talat Bey'in yerine Korkuteli Kaymakamı olarak göreve getirilmiştir.⁹⁹

Maan Kaymakamı iken üç ay, Kerkük, Korkuteli Kaymakamı olduğu sırada ise 18 Mart 1918'den 9 Haziran 1918'e kadar Antalya Mutasarrıflığına vekâlet etmiştir.¹⁰⁰ TBMM'nin I. Dönem seçimlerinde Antalya milletvekili oldu.8 Mayıs 1920 tarihinde Meclise katıldı. Mecliste Anayasa, Tasarı, Malî Kanunlar, İçişleri ve Dışişleri komisyonlarında görev aldı. I. Toplantı yılında Tasarı Komisyonunun ve 2. Şubenin kâtipliğini üstlendi. Milletvekilliği yaptı ve Milletvekilliği sona erince 15 Ağustos 1923'te Kayseri Mutasarrıflığına tayin edilmiştir.¹⁰¹

1924 tarihinde Kayseri Valisi olmuştur. 17 Ağustos 1927'de Mülkiye Müfettişliğine geçmiştir. 9 Ocak 1933 tarihinde yaş haddinden emekliye ayrılmıştır.

⁹⁷ BOA, BEO-3873.290463

⁹⁸ BOA, İ. DH- 1509.101

⁹⁹ BOA, DH-ŞFR-479.58

¹⁰⁰ BOA, DH-ŞFR-579.162

¹⁰¹ Ali Çankaya Mücellitoğlu, **Yeni Mülkiyeliler Tarihi ve Mülkiyeliler**, Cilt 3, Mars Matbaası, Ankara, 1969, s.619.

21 Eylül 1953'te vefat etmiştir. Rumca, Arapça ve Fransızca bildiği hâl tercümesinde kayıtlıdır.¹⁰²

Fuat Tuksal (Ağustos 1927- Temmuz 1932)

1883 senesinde İstanbul'da doğan Fuat Tuksal Mekteb-i Mülkiye mezunudur. İlk devlet görevi ataması Konya'ya maiyet memuru mevkiinde olmuştur. Sonrasında Isparta'nın Yalvaç, Balıkesir'in Burhaniye, Edremit, Balya, Manisa'nın Akhisar ve Baalbek kazalarında kaymakamlık yapmıştır. 1927 senesinin sonlarına kadar Mülkiye müfettişliği görevini ifa etmiştir. 1927'den itibaren sırasıyla Kayseri, Denizli, Samsun ve İzmir valiliklerinde bulunmuştur.¹⁰³

1942 yılında İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı görevine ataması yapılmıştır.¹⁰⁴ 28.12.1943 tarihinde Konya Valisi Nizamettin Atakor'un Hatay Valiliği'ne atanmasıyla Fuat Tuksal Konya Valiliği'ne atanmıştır.¹⁰⁵ Kayıtlarda son görev yeri olarak Konya Valiliği geçmektedir.

Nazmi Toker (Temmuz 1932- Ağustos 1936)

Nazmi Toker, 1875 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Ailesinin kökenleri Isparta'ya dayanmaktadır. Askeri bir kariyere adımını 1895 yılında, Harp Okulu'ndan Teğmen rütbesiyle mezun olarak atmıştır. Birinci Dünya Savaşı esnasında önemli bir role sahip olarak Alay Komutanı olarak hizmet vermiştir. Savaş sonrası dönemde ise kariyerine farklı görevlerde devam etmiş; çeşitli İl Jandarma Alay Komutanlıkları ve Jandarma Bölge Müfettişlikleri pozisyonlarında bulunmuştur. Bunun yanı sıra, Dersim Mutasarrıflığı gibi önemli idari görevleri de üstlenmiştir.¹⁰⁶

Nazmi Toker'in idari kariyerinde atanmış olduğu diğer görevler de dikkate değerdir. 30 Mart 1927'de Diyarbakır Vali Vekili olarak atanmış, 28 Temmuz 1927'de Malatya Valisi olarak görev yapmıştır. Daha sonra 27 Ocak 1930'da Jandarma Genel Komutanlığı emrine alınarak, bu kurumda stratejik bir pozisyon

¹⁰² Necmettin Çalışkan, **Kuruluşundan Günümüze Kayseri Belediyesi**, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yay., 1995, s.16.

¹⁰³ Satoğlu, **Kayseri...**, s.120.

¹⁰⁴ BCA, 30.11.1.0/ 154.16.19/ 23.05.1942.

¹⁰⁵ BCA, 30.18.1.2/ 104.05.02/ 28.12.1943.

¹⁰⁶ **Türk Parlamento Tarihi (TBMM VI. Dönem)**, Cilt 1, s.158.

üstlenmiştir. 28 Ağustos 1930'da Gaziantep Valisi olarak atanmış, 25 Ağustos 1932 tarihinde Kayseri Valisi olarak görevlendirilmiştir. Son olarak, 29 Ağustos 1936 tarihinde Sivas Valiliği görevine getirilmiş ve bu görevde de bulunmuştur. Nazmi Toker'in hizmetlerinin çeşitliliği, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Türkiye'nin idari yapılanmasındaki değişim ve modernleşme süreçlerine katkıda bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca, Nazmi Toker aynı zamanda TBMM VI. Dönem'de Kayseri milletvekilliği yapmıştır.¹⁰⁷ Nazmi Toker VII. Dönem milletvekili seçimlerinde tekrar Kayseri'den seçilerek milletvekili olmuştur.¹⁰⁸

Nazmi Toker ölümünden sonra geriye kalan taşınır ve taşınmaz malların hepsinin nakde çevrilerek eğitime harcanması hususunda vasiyet bırakmıştır. Vasiyetinde Kızılay aracılığıyla bu işlemin gerçekleştirilmesini istemiştir. “Kızılay Cemiyeti Muhteremesin, sahip olduğum malların satışından toplanan para ile Kayseri’de veya ecdadımın yurdu Isparta’da, il merkezinde Nazmi TOKER adına bir okul yaptıracaktır. Bu okulun şehrin en güzel yerinde yaptırılması dileğimdir...” cümleleriyle vasiyetinde geçmektedir. 1958 yılında merhumun vasiyeti doğrultusunda Kayseri’de bir ve Isparta’da bir tane olmak üzere iki tane ilk öğretim okulu yaptırılmış ve bu iki okula da ismi verilmiştir.¹⁰⁹

Adli Bayman (Eylül 1936- Mayıs 1939)

1892 yılında Selanik’te doğmuştur. Ortaokulu Selanik Askerî Rüştiyesinde, lise öğrenimini ittihat ve Terakki idadisinde tamamlamıştır. Mülkiye’den iyi dereceyle mezun olmuştur (1913). Mezuniyetinin ardından İzmir vilayeti maiyet memurluğuna tayin edilmiştir.

1914 yılında, maiyet memurluklarının kaldırılmasının ardından Torbalı Nahiyesi müdürlüğüne atanmıştır. Daha sonra 1918 yılında Menemen Kaymakamlığı görevine terfi etmiştir. Ancak aynı yıl içinde kaymakamlık görevinden ve memuriyetten istifa etmiştir. 1918 yılında İzmir’e taşınmıştır. Ancak 1921 yılında, Yunan işgali sırasında tespit edilemeyen bir sebep nedeniyle İzmir’de tutuklanmış ve Atina’ya gönderilmiştir. Buradan kaçarak kurtulmuştur. Aynı yıl içinde, 1922’de İzmit ve Düzce’deki İslam Ticaret Bankası şubelerinin müdürlüklerine atanmıştır. 1923 yılından itibaren İzmir Belediyesi Başkan Yardımcılığı yapmıştır. 1924 ve

¹⁰⁷ **Türk Parlamento Tarihi (TBMM VI. Dönem)**, Cilt 1, s.158.

¹⁰⁸ **Türk Parlamento Tarihi (TBMM VII. Dönem)**, Cilt 1, s.81.

¹⁰⁹ T.C.. Milli Eğitim Bakanlığı Isparta/Merkez-Nazmi Toker Ortaokulu Arşivi.

1925 yıllarında sırasıyla; Antalya Bölge imar ve iskân Müdürlüğüne, İzmir, Balıkesir ve Bursa Bölgeleri iskân Müfettişliğine, İzmir Türk Ticaret Birliği Umumi Kâtipliğine atanmıştır. Müfettişlik görevi sonrasında 1935 yılında Maraş valiliğine atanmıştır.¹¹⁰

1936 yılında ise Kayseri valiliğine atanmıştır. O dönemde Halkevi üyeleri ile birlikte Kayseri'nin çevresindeki köylere düzenlediği geziler, bu bölgeler hakkında "Köy Gezileri Tetkik Notları" adlı bir yayının hazırlanmasına katkı sağlamıştır. Kayseri Valisi olarak görev yaparken, belirli bir süre için vekâleten başka bir göreve atanmıştır. 1946 yılında Konya valiliği yapmıştır. Emekli olduktan sonra İzmir'e yerleşmiştir. Ayrıca Adil Bayman'ın "*İdarecinin El Kitabı*" ismiyle 1950 basımı bir de kitabı bulunmaktadır.¹¹¹

Şefik Soyer (Mayıs 1939- Şubat 1941)

Şefik Soyer, 1889 yılında Anadolu'nun merkezi bölgelerinden biri olan Niğde'de doğmuştur. Askeri eğitimini tamamladıktan sonra akademik alanda da kendini geliştirerek, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur.

Harp Okulu'ndan mezuniyetinin ardından, Milli Savunma Bakanlığı'nda çeşitli subaylık görevlerini üstlenmiştir. İlk olarak Üsera Şubelerinde Subay olarak görev yapmış, sonrasında Adana ve Dört Yol Askerlik Şubelerinde Sorumlu Subay olarak hizmet vermiştir. Sivil idarecilik kariyerine Yalova'da Kaymakamlık yaparak başlamış, bu görevden sonra Bursa, Kayseri, Hatay ve İzmir illerinde Valilik görevlerinde bulunmuştur.¹¹²

Soyer'in hem askeri hem de sivil yönetim alanlarındaki tecrübesi, onun çok yönlü bir devlet adamı olarak öne çıkmasını sağlamıştır. Görev yaptığı her alanda sergilediği idari beceri ve liderlik vasıfları, cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin yönetim kadrolarındaki niteliğin artmasına katkı sağlamıştır. Ticaret Vekâleti İâşe Müsteşarlığı görevinde de bulunan Soyer, TBMM 9. Dönem Niğde Milletvekilliği yapmıştır. 1962 yılında vefat etmiştir.¹¹³

Halit Aksoy (Nisan 1941- Şubat 1942)

¹¹⁰Satoğlu, s.33.

¹¹¹Satoğlu, s.33.

¹¹² BCA, 30-18-1-2/ 97.113.2/ 30.01.1942; BCA, 30-18-1-2/ 104.05.32/ 28.12.1943.

¹¹³ **Kayseri Ansiklopedisi**, Cilt 1, s.216.

Halit Aksoy, 1882 yılında Eğirdir'de doğmuştur. Orta eğitimini ve Konya Lisesi'ni tamamladıktan sonra İstanbul Hukuk Mektebi'nden mezun olmuştur. Meslek hayatına Belvine Kazası Bidayet Mahkemesi Genel Muavini olarak başlamış, daha sonra 1911 ve 1914 yılları arasında Avanus ve Keskin Kazası Bidayet Mahkemesi Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. İstanbul'da Aksaray ve Ayasofya Polis Merkezlerinde memurluk yapmış, Keskin ve Eğirdir Kazalarında kaymakamlık görevlerinde bulunmuştur. İaşe Encümeni Heyet-i Teftişiyeye Müdürlüğü görevine atanan Aksoy, bu pozisyonda görev yaparken 1921-1923 yılları arasında Ayvacık, Ezine ve Keskin Kaymakamlığı yapmıştır.¹¹⁴

1924 yılında Kozan, 1925 yılında Maraş ve 1926 yılında Bitlis valiliklerine atanmış Halit Aksoy, 1927 yılında Denizli, 1932 yılında Zonguldak valilikleri görevlerini üstlenmiştir. Nisan 1941'den Şubat 1942'ye kadar Kayseri Valiliği yapan Aksoy¹¹⁵, bu görevinin ardından tekrar Zonguldak Valiliği'ne atanmıştır.¹¹⁶

Cavit Ünver (Mart 1942- Haziran 1944)

Cavit Ünver 1926'da Antalya'ya bağlı Elmalı'da dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini burada tamamladıktan sonra Lise eğitimi için Antalya'ya geçmiştir. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Diş Hekimliği bölümünden mezun olmuştur.¹¹⁷ Ünver, Kayseri Valisi olarak Mart 1942 ile 1944 tarihleri arasında hizmet vermiştir.¹¹⁸ Valilik görevinden sonra İsviçre'nin Lozan şehrinde Diş Hekimliği üzerine çalışmış ve emekli olduktan sonra memleketi Antalya'da ikamet ederek ömrünü orada tamamlamıştır.¹¹⁹

Raşit Demirtaş (Temmuz 1944-Kasım 1946)

Demirtaş Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunudur. İzmir merkezde maiyet memurluğu Datça, Fethiye, Şemdinli, Sarıhan kazalarında kaymakamlıklar yapmıştır. Diyarbakır ilinde ise Emniyet Müdürlüğü ve mülkiye müfettişliği görevlerinde bulunmuştur.¹²⁰

¹¹⁴ BCA, 30-11-1-0/ 170.29.01/ 18.09.1923.

¹¹⁵ BCA, 30-18-1-2/ 97.117.19/ 10.02.1942.

¹¹⁶ **Kayseri Ansiklopedisi**, Cilt 1, s.79.

¹¹⁷ Satoğlu, s.456.

¹¹⁸ BCA, 30-18-1-2/ 97.117.19/ 10.02.1942.

¹¹⁹ Satoğlu, s.456.

¹²⁰ Satoğlu, s.80.

Niğde Valiliği görevini 1943-1944 yılları arasında sürdürmüştür. Kayseri Valiliğini ise 1944-1946 yılları arasında yapmıştır.¹²¹ Sonrasında Elazığ (1946-1947) ve Çorum (1950) Valilikleri görevlerini ifa etmiştir.¹²²

Nazım Günesen (Kasım 1946- Haziran 1950)

Nazım Günesen, 1894 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Eğitim hayatına Vefa Lisesi'nde başlayıp, Mülkiye Mektebi (Siyasal Bilgiler Fakültesi) mezuniyeti ile devam etmiştir. Mesleki kariyerine 1920 yılında, Pazar Nahiyesi'nde Nahiye Müdürü olarak atanan Günesen, aynı yıl içerisinde Erbaa'da Kaymakam Vekili olarak görev yapmıştır. Takip eden yıl Artova Kaymakamlığı görevine atanmıştır. 1923 yılında Ankara Erkek Lisesi ve bir yıl sonra, 1924'te Ankara Musiki Muallim Mektebi (günümüzdeki adıyla Devlet Konservatuvarı) Fransızca öğretmenliğine getirilmiştir.¹²³

Nazım Günesen, devlet hizmetinde çeşitli idari görevlerde bulunarak, 1929 yılında Maçka, 1933'te Bartın, 1936'da Savur ve 1938'de Uşak Kaymakamlıklarında hizmet vermiştir. Yönetim tecrübesini pekiştiren Günesen, 1943 yılında İkinci Sınıf Mülkiye Müfettişi olarak atandı. İki yıl müfettişlik yaptıktan sonra, 1946 yılında Kayseri Valiliğine vekaleten, ardından 1947'de asaleten atandı. 1950 yılında İçişleri Bakanlığı Merkez Müfettiş Valiliğine transfer olmuş ve bu görevde bir süre çalıştıktan sonra, 1951 yılında emekliliğe ayrılmıştır.¹²⁴

Nazım Günesen'in devlet görevlisi olarak geçirdiği bu dönemler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve gelişim yıllarına denk gelmektedir ve bu süre zarfında ülkenin idari yapısının şekillenmesine katkıda bulunmuştur.¹²⁵

Kazım Arat (Temmuz 1950- Aralık 1954)

1904 yılında Ankara'da dünyaya gelen bu Kazım Arat, eğitim hayatına 1927'de Sivas Lisesi'nden mezun olarak başlamış ve ardından 1930'da Mekteb-i Mülkiye'yi bitirerek kamu hizmetine adım atmıştır. Ankara'ya maiyet memuru olarak atanan bu kişi, 1933 yılında Ankara Nüfus Müdürlüğü'ne getirilmiştir. Kariyerine

¹²¹ BCA, 30-18-1-2/ 105.39.10/ 10.06.1944.

¹²² Satoğlu, s.80.

¹²³ **Kayseri Ansiklopedisi**, Cilt 2, ss.433-434.

¹²⁴ **Kayseri Ansiklopedisi**, Cilt 2, ss.433-434.

¹²⁵ **Kayseri Ansiklopedisi**, Cilt 2, ss.433-434.

1936 yılında Seferberlik Müdürü olarak devam etmiş, 1941 yılında ise Pazarcık Kaymakamlığı'na atanmıştır.¹²⁶

1941'de Dâhiliye Vekâleti Hususi Kalem Müdürlüğüne terfi etmiş, ertesi yıl Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü'ne yükselmiştir. 1943'te Vilayetler İdaresi'nde şube müdürlüğü görevine getirilen bu kişi, 1947'de İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdür Muavini'ne atandı. Bu rollerin ardından, 1950-1953 yılları arasında Kayseri Valiliği görevini üstlenmiştir.¹²⁷

1953 yılında Zonguldak Valiliği görevine atanan bu deneyimli yönetici, sonraki yıllarda 1955'te Seyhan ve 1957'de Balıkesir Valiliği gibi önemli idari mevkilerde hizmet vermiştir. Bu görevler, onun idari ve yönetsel yeteneklerini Türkiye'nin çeşitli illerinde sergilemesine olanak tanımıştır.¹²⁸

Kazım Atakul (Ağustos 1955- Aralık 1957)

Arapkir'de 1909 yılında dünyaya gelen Kazım Atakul, Edirne Lisesi Fen Bölümü'nü 1927'de tamamlamıştır. Mesleki kariyerine 1928 yılında Beypazarı'nda hususi muhasebe memuru adayı olarak başlamış, ardından 1932'de Delice Nahiyesi'ne müdür olarak atanmıştır. 1934 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur.¹²⁹

Yöneticilik kariyerinde kaymakamlık görevini üstlendiği yerler sırasıyla; 1935'te Bünyan, 1938'de Yüksekova, 1940-1941 yıllarında Kızıltepe, 1942'de Söke, 1943-1944 yıllarında Osmaniye, 1946'da Ereğli, 1948'de Aksaray, 1951-1952 yıllarında Taşköprü olarak kaydedilmiştir. 1953-1955 yılları arasında Kayseri ve Elazığ'da Vali Muavini'liği yapmış, 1955-1957 yıllarında Kayseri Valiliği görevine getirilmiştir. 1959-1961 yılları arasında Maraş Valisi olarak görev yapmış¹³⁰ ve 1961 yılında Ağrı'da Vali Vekili olarak hizmet vermiştir. 1962 yılında yeniden Kayseri Valiliği görevine atanmıştır.¹³¹

¹²⁶ **Kayseri Ansiklopedisi**, Cilt 1, s.134.

¹²⁷ BCA, 30-18-1-2/ 123.74.13/19.09.1950.

¹²⁸ **Kayseri Ansiklopedisi**, Cilt 1, s.134.

¹²⁹ Çalışkan, s.159.

¹³⁰ Şükrü Öztürk, "ATAKUL, MUSTAFA KÂZIM", **Kayseri Ansiklopedisi**, Cilt 1, ss.155-156.

¹³¹ BCA, 30-18-1-2/ 140.75.18/ 17.08.1955.

Kayseri Valisi olarak görev yaptığı dönemde, aynı zamanda Kayseri Belediye Başkanlığını da üstlenen Atakul, bu görevini sonraki dönem seçilen Mehmet Çalık'a devretmiştir. 1970 yılında hayata gözlerini yummuştur.¹³²

Süleyman Sıtkı Arkan (Ocak 1957- Temmuz 1957)

1957 yılında Kayseri valiliği görevinde bulunmuş olan¹³³ Süleyman Sıtkı Arkan hakkında daha fazla bir bilgiye rastlanmamıştır.

Naci Rollas (Temmuz 1957 –Eylül 1957)

Naci Bey Kaymakamlık görevlerini 1940 yılında Ordu ve 1941 yılında Bozüyük kaymakamı olarak Türk İdari Teşkilat yapısı içinde görevine başlamıştır.¹³⁴ Valilik görevlerini ise Bolu (1945-1946), Sinop (1946-1947), Bingöl (1947-1950), Van (1955-1957) ve son olarak da 1957 yılında Kayseri valilikleri görevlerinde bulunmuştur. Kayseri Valiliği kısa sürmek zorunda kalan Rollas, geçirdiği bir rahatsızlık sonucu göreve başladıktan iki ay sonra Kayseri için planlarını hayata geçiremeden Talas'taki Vali Köşkü'nde vefat etmiştir.¹³⁵

Ahmet Kınık (Ekim 1957- Mayıs 1960)

1905 yılında Selanik'te doğmuştur. Mektebi Mülkiye'yi bitirdi. Bursa Maiyet Memurluğu yapmıştır. Emirdağ, Bakırköy, Osmancık, Akçadağ, Beyoğlu kaymakamlıkları¹³⁶ yapmıştır. İstanbul, Ankara gibi iki önemli kentin Vali Muavinlikleri görevlerini yerine getirmiştir. Malatya, Eskişehir, Seyhan (Adana),¹³⁷ Kayseri Valilikleri,¹³⁸ İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı ile TBMM 10. Dönem Seyhan milletvekilliği yapmıştır. 27 Ağustos 1960 tarihinde emekli olmuştur. 1977 yılında vefat etmiştir.¹³⁹

Sedat Tolga (Haziran 1960- Ekim 1962)

1960-1962 yılları arasında Kayseri valiliği yapmıştır. 09.07.1971- 23.07.1975 tarihleri arasında Bursa Valiliği yapmış olan¹⁴⁰ Sedat Tolga zamanında Kayseri

¹³² Öztürk, "ATAKUL...", s.157.

¹³³ BCA, 30-18-1-2/ 145.99.05/ 06.12.1956.

¹³⁴ BCA, 30-11-1-0/ 150.32.2/ 25.11.1941.

¹³⁵ Satoğlu, s.367.

¹³⁶ BCA 30.11.1.0/ 146.13.13/ 30.05.1941.

¹³⁷ BCA 30.18.1.2/ 132.31.6/ 04.05.1953.

¹³⁸ BCA, 30-18-1-2/ 147.51.19/ 05.10.1957.

¹³⁹ 16.10.2014, http://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt3/index.html

¹⁴⁰ <http://bgc.org.tr/ansiklopedi/vali-bursa-valileri-.html> (Erişim tarihi: 13.07.2014)

İtfaiyesi'nde bando teşkilatı kurulmuştur. Araç ve gereç eksikliklerini İstanbul'dan getirilerek kurulan bando teşkilatının dışında kale burçları restore edilmiştir Burçlara Atatürk'ün ışıklı büstü ve top konulmasını da sağlamıştır.¹⁴¹ Aynı zamanda Kayseri Belediye Başkanlığı görevini de yürüttüğü için Belediye Başkanları konusunda da ele alınacaktır.

1923 ile 1960 yılları arasında Kayseri Valiliği görevini üstlenen valiler, şehrin idari yapısını şekillendirmiş ve geliştirmiş önemli kamu görevlileriydi. Bu dönem boyunca Kayseri'nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanda önemli ilerlemeler kaydetmesine katkı sağlamışlardır. Kayseri'nin tarımdan sanayiye geçiş sürecinde valilerin liderliği ve destekleri etkili olmuş, şehir sanayi ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Ayrıca, bu dönemde Kayseri'nin altyapısı iyileştirilmiş, eğitim ve sağlık hizmetleri geliştirilmiş ve şehrin genel yaşam kalitesi artırılmıştır. Bu valiler, Kayseri'nin gelişimine katkıda bulunarak şehrin tarihinde önemli bir dönemin temsilcileri olmuşlardır. Kayseri'nin Cumhuriyet döneminde yaşadığı dönüşüm ve gelişme süreci, şehir valilerinin yanı sıra belediye başkanlarının da etkili liderlik ve yönetim anlayışlarıyla şekillenmiştir. Valilerin şehrin idari yapısını güçlendirme ve geliştirme çabaları, belediye başkanlarının kentsel planlama ve altyapı projeleriyle birleşerek Kayseri'nin modern bir şehir olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu bağlamda, şimdi odaklanacağımız konu, Kayseri Belediyesi'nin kuruluşundan 1960 yılına kadar olan dönemdeki çalışmaları ve şehrin gelişimine katkılarıdır. Bu dönemdeki belediye başkanlarının, şehrin sosyal ve ekonomik yapısını dönüştürmekte nasıl kritik roller üstlendiklerine ve kent yaşamının kalitesini nasıl artırdıklarına daha yakından bakacağız.

1.7 Kuruluşundan 1960'a kadar Kayseri Belediyesi

Türkiye'nin yerel yönetim tarihine dair bir perspektif kazanmak için, yerel yönetimlerin kökenlerine bakmak önemlidir. Belediyeler, bu tarihsel yolculuğun temel taşlarından biridir. Aynı zamanda, yerel düzeydeki hizmetlerin sunumunda vazgeçilmez bir rol oynamışlardır. Bu yazıda, Kayseri Belediyesi'nin kuruluşundan itibaren üstlendiği rolü ve 1923-1960 yılları arasındaki belediyeçilik hizmetlerini ele

¹⁴¹ Çalışkan, s.158.

alacağız. Kayseri'nin tarihinde belediyeciliğin nasıl geliştiğini anlamak, bu şehrin dönüşümünü ve modernleşmesini anlamamıza yardımcı olacaktır. Bu kısımda, Kayseri Belediyesi'nin erken yıllarından itibaren halka hizmet etme misyonu doğrultusunda neler başardığını ve bu dönemin belediye başkanlarının katkılarını incelemeyi amaçlanmaktadır.

Belediye kavramı, *Kamus-ı Türki* adlı eserde, bir şehrin genel ihtiyaçlarına ve yapılacak işlerine cevap vermek amacıyla oluşturulan idare biçimi olarak özetlenmektedir.¹⁴² Osmanlı Devleti'nde belediye teşkilatının kökenleri 1855 yılında İstanbul'da, o dönemde "Şehremaneti" olarak adlandırılan bir belediye kurumuyla başlamıştır. Bu tarihe kadar, belediye teşkilatının görevleri genellikle illerdeki kadılar tarafından yürütülmüştür. Bu kadılar, kazalar, nahiye ve köylerin mülki yönetiminden sorumluydular. Mülki yönetici olarak, kadılar adaletin sağlanması, emniyet işleri, vakıfların denetlenmesi gibi görevlerin yanı sıra çarşı ve pazar fiyatlarının kontrolü ve vergilerin tahsili gibi işlerle de ilgilenmekteydiler.¹⁴³ Osmanlı İmparatorluğu'nda belediye teşkilatının gelişimi, 23 Rebiyülevvel 1284 (28 Temmuz 1867) tarihli "Daire-i Belediye Meclisleri'nin Vezaif-i Umumiyesi" adlı talimatname ile başlamıştır. Bu talimatname, İstanbul dışındaki Osmanlı şehirlerinde, yani Dersaadet (İstanbul) dışındaki taşra bölgelerinde belediye teşkilatlarının kurulmasına olanak tanımıştır. Belediye teşkilatının tüm Osmanlı illerini kapsayacak şekilde düzenlenen ilk önemli yasa ise 1877 yılında yayınlanan "Dersaadet ve Vilayetler Belediye Kanunları" adlı kanun olmuştur. Bu kanun, özellikle İstanbul (Dersaadet) ve vilayetler düzeyinde belediye teşkilatının işleyişini düzenlemiş ve genişletmiştir.¹⁴⁴

Bu kanun, sadece İstanbul gibi merkezi bölgelerin değil, aynı zamanda merkez dışındaki yerlerin belediye teşkilatının mülki idaresini de düzenlemekteydi.¹⁴⁵ İllerin nüfuslarına dayalı olarak her dört yılda bir kurulan 6 ila 12 kişilik belediye meclisleri, bu düzenlemelerin bir parçasıydı. Bu meclis üyeleri arasından hükümet tarafından bir reis veya belediye başkanı atanıyordu.¹⁴⁶ Bu uygulamalar sayesinde Osmanlı Devleti'nde belediyeler, batı tarzındaki tüzel bir

¹⁴² Şemsettin Sami, *Kamus-ı Türki*, Nadir Eserler Kitaplığı, İstanbul, 2016, s.301.

¹⁴³ M. Emin Yolalıcı, "Osmanlılarda Çağdaş Belediyecilik", *Türkler*, C.13, s.740.

¹⁴⁴ Bilal Eryılmaz, *Kamu Yönetimi*, Erkam Matbaası, İstanbul, 1999, s.176-177.

¹⁴⁵ Bilâl, Eryılmaz, "İktisadi ve İdarî Yönden Yerel Yönetimlerin Tarih Gelişimi, *Yerel Yönetimler ve Eğitim Sempozyumu*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Personel ve Eğitim Daire Başkanlığı, 28 - 29 Ocak, Dedeman Oteli, Esentepe – İstanbul, 1995, s:116.

¹⁴⁶ Sevgi Aktüre, "Osmanlı Taşra Kentlerindeki Değişimler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.894.

kişilik kazanmaya başladılar. Bu düzenlemeler, 1930'da yürürlüğe giren Belediye Kanunu'nun kabul edildiği tarihe kadar geçerli oldu.¹⁴⁷

Kayseri'deki belediye teşkilatının kuruluş tarihi olan 7 Nisan 1871, şehrin yerel yönetim tarihinde önemli bir dönüm noktasını işaret eder.¹⁴⁸ Sultan Abdülaziz Han'ın fermanı¹⁴⁹ ile resmi olarak kurulan Kayseri Belediye Teşkilatı, Mollaoğlu Mustafa Ağa'nın başkanlığında başlamış ve böylece şehrin yerel yönetimi daha organize bir yapıya kavuşmuştur. Mustafa Ağa'nın liderliği ve şehrin ilk belediye başkanı olarak atanması, Kayseri'nin belediye yönetiminin kuruluşunda önemli bir isim olarak kaydedilmiştir.¹⁵⁰ Ancak 1871 yılı, sadece Kayseri için değil, tüm Osmanlı İmparatorluğu için belediyeciliğin gelişiminde bir dönüm noktasıydı. Aynı yıl içinde, vilayetlerdeki belediye teşkilatlarını düzenleyen yeni bir nizamname yayımlanmıştır. Bu nizamname ile her şehirde, vali, kaymakam ve mutasarrıf bulunan her şehirde bir belediye meclisi kurulması gerektiği belirtilmiştir. Bu düzenleme, belediyelerin vilayet idaresi içinde daha belirgin bir rol oynamalarına ve yerel yönetimlerin daha iyi organize edilmesine katkıda bulunmuştur. Dolayısıyla, Kayseri'deki belediye teşkilatının kuruluşu, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu genelinde yerel yönetimlerin düzenlenmesi yolunda atılmış olan daha büyük bir adımın parçasıydı. Bu nedenle 7 Nisan 1871, Kayseri'nin belediye yönetiminin başlangıcı olarak kabul edilirken, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun yerel yönetim reformlarından birinin parçasıdır. Bu tarihsel gelişmeler, belediyecilik ve yerel yönetim tarihini anlamamız açısından büyük öneme sahiptir.

Bu adımlar, Osmanlı İmparatorluğu'nda belediye teşkilatının oluşturulması ve genişlemesi açısından önemli bir dönüm noktasını temsil etmektedir. Belediyeler, şehirlerin ve kasabaların yönetimini düzenlemek ve halkın yerel ihtiyaçlarını karşılamak için giderek daha fazla önem kazanmıştır.¹⁵¹

¹⁴⁷ Ziya Kazıcı, "Osmanlı Döneminde Yerel Yönetimler", **Yerel Yönetimler ve Eğitim Sempozyumu**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Personel ve Eğitim Daire Başkanlığı, 28 - 29 Ocak, Dedeman Otel, Esentepe – İstanbul, 1995, s.100.

¹⁴⁸ Nuri Tortop, **Mahalli İdareler**, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yay., Ankara, 1986, s.3; Beğenç, Kayseri, s.109; Erkiletlioğlu, Kayseri Yakın Tarihi..., s.17; Özdoğan, Kayseri Tarihi, s.104.

¹⁴⁹ Halit Erkiletlioğlu, **Kayseri Yakın Tarihinden Notlar**, Kayseri Ticaret Odası Yay., Kayseri, 1998, s.17.

¹⁵⁰ Abdullah Satoğlu, "Belediye Teşkilatı", **Kayseri Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı, Yay., Ankara, 2002, s.36.

¹⁵¹ Kazıcı, s. 99.

Kayseri Belediye Başkanlığı, ilk olarak Mustafa Ağa tarafından yönetildi. Ardından, II. Abdülhamit'in iradesiyle 12 Ocak 1880'de Tavlusunlu Mehmet Ali Efendi belediye başkanlığına atanmıştır.¹⁵² Ancak, Kayseri'deki belediye başkanlığı pozisyonu için seçimle gelen ilk başkan İmamzâde Mehmet Bey olmuştur. Bu dönemde seçimler, seçmen listelerinin ve kütüklerinin eksik olması gibi nedenlerle zorlu bir süreç içermiştir. Ancak, bu yöntemle Kayseri Belediye Başkanı seçimi gerçekleştirilmiştir.¹⁵³

Kayseri Belediyesi'nin kuruluşundan itibaren 1960 yılına kadar olan dönem, şehrin yerel yönetim anlayışının oluşturulması ve bu süre zarfında görev yapmış olan belediye başkanlarının katkılarının incelendiği önemli bir evre olarak kabul edilebilir. Kayseri Belediyesi'nin erken dönem başkanları, şehrin idari yapısının şekillendirilmesinde etkili bir rol oynamışlardır. Bu dönem boyunca görev yapmış olan belediye başkanlarının hizmetleri ve yönetim anlayışları, Kayseri'nin kentsel dönüşümünde ve gelişiminde belirleyici olmuştur.

1.7.1 Kayseri Belediye Başkanları

Kayseri Belediye Başkanları hakkında kaynak olarak, döneme ait resmi belgeler ve belediye arşivindeki kaynaklar maalesef eksik olduğundan, başlıca referans olarak Necmettin Çalışkan'ın "Kuruluşundan Günümüze Kayseri Belediyesi" adlı eserinden faydalanılmıştır. Bu kaynak, Kayseri Belediyesi'nin tarihine dair kapsamlı bir inceleme sunmakta ve belediye başkanlarının görev dönemleri ile yapılan çalışmalara ilişkin önemli bilgiler içermektedir.

Sonuç olarak, Kayseri Belediye Başkanları ile ilgili bu bölüm, temel olarak Necmettin Çalışkan'ın eserine dayanmaktadır, ancak mümkün olduğunca mevcut arşiv malzemeleri de kullanılarak dönemin yerel yönetim pratiğini daha iyi anlamak için çaba gösterilmiştir. Bu yöntem, Kayseri Belediyesi'nin tarihini ve başkanlarının katkılarını daha iyi anlayabilmemize yardımcı olmuştur.

Bu bölümde sırasıyla görev alan Mollaoğlu Mustafa Ağa: 1871-1881, Tavlusunlu Mehmet Ali Efendi: 1881-1901, Tavlusunlu Dr. Mustafa Bey: 1901-

¹⁵² Halit Erkiletlioğlu, **Osmanlılar Zamanında Kayseri**, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yay., Ankara, 1996, s.191.

¹⁵³ Erkiletlioğlu, Kayseri Yakın Tarihi...,31.

1906, Filintine'nin Şih İbrahim Efendi (Vekil): 1906-1908, İmamzade Mehmet Bey: 1909-1914, Rıfat Çalıka: 1914-1920, Ahmet Hamdi Nakipoğlu: 1922-1924, Nafiz Akşehirlioğlu (Vekil): 1922, Ahmet Rıfat Çalıka: 1924-1925, İbrahim Safa Bey (Hasoğlu): 1925-1928, Hacılarlı Muhittin Gürbaz: 1928-1930, Halil Çilsal (Vekil): 1930-1931, Necmettin Feyzioğlu: 1931-1932, 1939-1942, Neşet Katırcıoğlu (Vekil mektupçu): 1932-1933, Seyfi Ekrem (Çetinel): 1933, Nazmi Toker (Vali ve Bld Başk.): 1933-1936, Mustafa Toksöz (Vekil): 1936 dönemlerinden bahsedilecek, devamı olan sonraki süreçte; 1936 yılında Hayrullah Ürkün, tek parti döneminde Kayseri Belediye Başkanı olarak seçildi. Ardından, Av. Necmettin Feyzioğlu belediye başkanlığı görevine başladı, ancak 1942'de istifa etti. 1943-1944 yılları arasında, Kayseri Belediye Başkanlığı koltuğunda oturan avukat ve hukuk doktoru Dr. Emin Molu, şehre hizmet etmiştir. Ardından 1945 yılında, eski Anayasa Mahkemesi Üyesi olan Sait Koçak, belediye başkanlığı görevine atanarak 1946'ya kadar bu sorumluluğu üstlenmiştir. 1947 yılında, Kayseri Belediyesi bir süreliğine vekiller tarafından yönetilmiştir. Daha sonrasında ise Avukat İbrahim Ergüven, belediye başkanlığı görevini üstlenmiş, ancak 1950 yılında istifasını sunmuştur. Bu dönemde kısa bir süreliğine meclis üyesi Tacettin Tacettinoğlu, belediye başkanlığı görevini devralmıştır. 1950 yılındaki çok partili seçimlerde, Osman Kavuncu, Kayseri Belediye Başkanı olarak seçilmiş ve 1954 yılında yeniden seçilerek görevine devam etmiştir. Ancak 1957 yılında milletvekili seçilen Osman Kavuncu'nun yerine, meclis üyesi Şahap Sicimoğlu belediye başkanlığı görevini üstlenmiştir. Sicimoğlu'nun 1959'da istifası sonrasında ise, 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar Avukat Mehmet Özateş, Kayseri Belediye Başkanı olarak hizmet vermiştir. 27 Mayıs 1960 askeri yönetimi döneminde ise belediye başkanlığı görevini sırasıyla Garnizon Komutanı Albay Bedri Demircioğlu, Tuğgeneral Selahattin Kaptan, Emekli Binbaşı İbrahim Gökyener ve dönemin valisi Kazım Atakul üstlendiği dönemler ele alınacaktır.¹⁵⁴

Mollaoğlu Mustafa Ağa (7 Nisan 1287 Rumi 1297) (1871-1881)

Mollaoğlu Mustafa Ağa, 1871 yılında Kayseri Belediye Başkanı olarak atanmış ve bu görevi 1881 yılına kadar tam 10 yıl boyunca sürdürmüştür. Görev

¹⁵⁴ Bu bilgiler Necmettin Çalışkan, **Kuruluşundan Günümüze Kayseri Belediyesi**, isimli eserinden derlenmiştir.

süresi boyunca şehrin önemli projelerine liderlik etmiş ve şehrin gelişimine katkı sağlamıştır. Özellikle 1870 yılında meydana gelen yangın sonrasında büyük hasar gören kapalı çarşının onarımını üstlenmiş ve bu tarihi mekânın yeniden eski ihtişamına kavuşmasını sağlamıştır. Ayrıca kapalı çarşıya eklemeler ve ilaveler yaparak, şehir merkezinin ticaret ve ekonomi alanlarının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Mollaoğlu Mustafa Ağa'nın belediye başkanlığı dönemi, Kayseri'nin altyapısının iyileştirilmesi ve şehrin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması açısından önemli bir dönem olarak kabul edilmektedir.¹⁵⁵

Tavlusunlu Mehmet Ali Efendi (1297-1317) (1881 1901)

1881 yılında Kayseri Belediye Başkanlığı görevine Sultan Abdülhamit'in fermanıyla Tavlusunlu Mehmet Ali Efendi atanmıştır. Mehmet Ali Efendi'nin başkanlık dönemi oldukça uzun sürmüş ve 1881 ile 1901 yılları arasında belediye başkanlığı yapmıştır. Bu dönemde Kayseri'nin kentsel gelişimine katkı sağlayan önemli projeler gerçekleştirmiştir. Bunlardan biri, Cumhuriyet Meydanı'nın bugünkü konumunda yer alması için gerekli istimlak işlemlerini başlatarak, bu alanda "Millet Bahçesi" adıyla bir parkın inşa edilmesini sağlamıştır. Bu park, şehrin kamusal alanlarına önemli bir katkı sunmuş ve Kayseri'nin sosyal yaşamına renk katmıştır. Tavlusunlu Mehmet Ali Efendi'nin belediye başkanlığı dönemi, şehir planlaması ve kentsel iyileştirmeler açısından önemli bir dönem olarak hatırlanır.¹⁵⁶

Tavlusunlu Dr. Mustafa Bey (8 Temmuz 1317- 12 Temmuz 1322) (1901-1906)

1901 yılında Mehmet Ali Efendi'nin vefatının ardından Kayseri Belediye Başkanlığı görevine Tavlusunlu Dr. Mustafa Hilmi atanmıştır. Mustafa Hilmi Bey, 1906 yılına kadar bu görevi sürdürmüş ve Kayseri'nin belediye başkanlığı yapmıştır. Mustafa Hilmi Bey'in döneminde şehir yönetiminde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde belediye meclisi oluşturularak şehrin yönetimine katılım arttırılmıştır. Ayrıca, zabıta ve itfaiye teşkilatları da kurularak şehirdeki düzen ve güvenliğin

¹⁵⁵ Necmettin Çalışkan, **Kuruluşundan Günümüze Kayseri Belediyesi**, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 1995, ss. 40-43.

¹⁵⁶ Çalışkan, s. 44.

sağlanmasına katkıda bulunulmuştur. Bu gelişmeler, Kayseri'nin modern bir belediye teşkilatına sahip olma yolundaki adımlarını göstermektedir.¹⁵⁷

Filinte'nin Şih İbrahim Efendi (V. 1322-1324 Vekil) (1906-1908)

1906 yılında vekâleten getirilen Filintine'nin Şih İbrahim Efendi döneminde en önemli icraatlarından biri, Cumhuriyet Meydanı'nda yer alan Saat Kulesi'nin inşa edilmesidir. Bu tarihi kule şehrin sembollerinden biri haline gelmiştir.

1908 yılında, Feyzizade Feyzullah Efendi, Padişah tarafından Kayseri Belediye Başkanlığı'na atanmıştır. Bu atanma sonucunda Filintine'nin Şih İbrahim Efendi'nin görevi sona ermiştir. Feyzizade Feyzullah Efendi'nin belediye başkanlığı yaklaşık bir yıl sürmüş ve bu dönemde Gültepe Parkı'nın temelleri atılmıştır. Gültepe Parkı, şehirdeki yeşil alanların artırılmasına ve halkın dinlenme ve eğlence ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik önemli bir projedir. Bu dönemde atılan temeller, şehrin yeşil alanlarının geliştirilmesine katkı sağlamıştır.¹⁵⁸

İmamzade Mehmet Bey (1325- 1330) (1909-1914)

İmamzade Mehmet Bey, 1909 yılında gerçekleşen ilk seçimlerle belediye başkanı olarak göreve gelmiştir. Bu dönemde Kayseri'de önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Gültepe Parkı'nın tamamlanması, İstanbul Caddesi (Osman Kavuncu Caddesi) ile Sivas Caddesi üzerindeki mezarlıkların kaldırılması ve yolun genişletilmesi bu dönemin önde gelen projelerindendir.

Ayrıca, 1894 yılında eğitim ve öğretime açılan Kayseri Lisesi'nde, İmamzade Mehmet Bey döneminde ikinci kat ilave edilmiştir. Bu, şehirdeki eğitim imkanlarının geliştirilmesine katkı sağlamıştır. 1910 yılında ise Gültepe'de eski Memleket Hastanesi'nin 1. katı inşa edilmiştir. Ayrıca, 1910'da Kayseri'ye ilk kez 3 adet otomobil getirilmiştir. Şehirdeki ulaşımın modernleştirilmesi açısından önemli bir adımdır. Bu dönemde ayrıca Kayseri'nin ilk özel gazetesi olan "Erciyes Gazetesi" de

¹⁵⁷ Çalışkan, s. 45.

¹⁵⁸ Çalışkan, s. 46.

yayın hayatına başlamıştır, bu da şehirdeki medya ve iletişim alanında bir gelişmeyi temsil etmektedir.¹⁵⁹

Rıfat Çalıka (1330- 1336) (1914- 1920) - (18 Şubat 1340- 10 Haziran 1341) (1924-1925)

Ahmet Rıfat Çalıka, 1885 yılında Kayseri'de doğmuş ve aslen Çalıkağaoğlu soyadını taşısa da, Soyadı Kanunu'na uygun olmadığı gerekçesiyle Çalıka soyadını almıştır. Balkan Savaşları'na katıldıktan sonra Akçabat Bidayet Müdde-i Umumiliği (savcılığı) görevine başlamıştır. Kısa bir süre sonra Kayseri Belediye Başkanlığı'na seçilmiş ve 1914-1920 yılları arasında Kayseri Belediye Başkanlığı yapmıştır. Bu dönemde I. Dünya Savaşı sırasında şehirdeki ekmek sıkıntısını önlemek amacıyla Ekmek Tevzii Komitesi'ni kurarak halkın ekmek ihtiyacını karşılamıştır. Ayrıca Kayseri Kalesi'nin kuzey tarafında Şule Parkı'nı oluşturarak şehri yeşillendirmiştir. Savaşın sıkıntılı günlerinde şehrin temizliğini sağlamak için kadınlardan da yardım almıştır. Sokaklarda ve köşe başlarında fenerler yaktırmıştır.

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Kayseri Mebusu olarak seçilen Rıfat Bey, İstanbul'un işgal edilmesi üzerine Ankara'ya gelerek I. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde milletvekili olarak görev almıştır. Adalet Bakanlığı görevini üstlenerek Lozan Anlaşması'nın imzalanmasına kadar bu görevde kalmıştır. Ancak II. Dönem Meclis için yapılan seçimlerde adaylığını koymamıştır. Ahmet Rıfat Çalıka, Kayseri'nin önemli isimlerinden biri olarak hem belediye başkanlığı hem de milletvekilliği gibi görevlerde hizmet etmiş bir şahsiyettir.¹⁶⁰

Ahmet Rıfat Çalıka, bir dönem Kayseri Belediye Başkanlığı görevine bir kez daha seçilmiştir. 1924 yılında Kayseri Belediye Başkanlığı'na tekrar seçilen Rıfat Bey, 1925 yılında kendi isteğiyle bu görevden istifa etmiştir. 1927 yılına kadar Kayseri'de herhangi bir kamu görevi üstlenmemiş olan Rıfat Bey, Kayserili bazı iş adamlarıyla birlikte Bünyan İplik Dokuma Fabrikası adlı özel bir şirket kurmuştur. Daha sonra bu fabrika Sümerbank tarafından satın alınmıştır. Ve Rıfat Bey bu fabrikanın müdürlüğünü yapmıştır.

¹⁵⁹ Çalışkan, s.46.

¹⁶⁰ Doğan Soysal, "Rıfat Çalıka'nın Arkasından", **Ahmet Rıfat Çalıka'nın Anıları**, İstanbul, 1992, s.179.

Ancak Atatürk'ün Kayseri'ye yaptığı beşinci ziyaret sırasında, Rıfat Çalıka'yı kendisinin koyu bir muhalifi olarak tanımlamış ve onu bu görevinden azletmiştir. Bu olay, Rıfat Bey'in siyasi kariyerinin sonuna işaret etmiştir ve sonraki yıllarda Kamışlı'da yaşamıştır. Rıfat Bey'in Kayseri'nin siyasi ve ekonomik hayatına büyük katkıları olmuştur, özellikle özel sektördeki girişimleri ve fabrika kuruluşlarıyla şehrin ekonomisine önemli katkılarda bulunmuştur.¹⁶¹

Ahmet Rıfat Çalıka, 1938 yılında Adana'ya yerleşmiş ve burada Kayserili iş adamlarıyla birlikte Adana Türk Nebati Yağ Fabrikası'nı kurmuştur. Bu girişim, Rıfat Bey'in girişimcilik ruhunu sürdürdüğünü ve iş dünyasındaki etkisini devam ettirdiğini göstermektedir. Ayrıca, 1 Ocak 1949 tarihinden itibaren devletin ilk dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine verdiği vatani hizmet tertibinden 350 lira emekli maaşı almış ve bu maaşla yaşamını sürdürmüştür. Rıfat Çalıka, 1963 yılında vefat etmiştir. Hayatı boyunca Kayseri'nin siyasi, ekonomik ve sosyal hayatına önemli katkılarda bulunmuş bir isim olarak hatırlanmıştır.¹⁶²

Ahmet Hamdi Nakipoğlu (12 Teşrinisani 1338- 16 Şubat 1340) (1922-1924)

Ahmet Hamdi Bey, 1875 yılında Kayseri'de doğmuş ve Seyitgazi Mahallesi'nin önde gelen isimlerinden biri olarak tanınmıştır. On bir çocuğu bulunan Ahmet Hamdi Bey, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kayseri şubesinde üyelik yapmıştır. İki farklı dönemde Kayseri Belediye Başkanlığı görevini üstlenmiştir.

Ahmet Hamdi Bey, 1939 yılında vefat etmiş ve Kayseri'de defnedilmiştir. Hayatı boyunca şehrin siyasi ve toplumsal hayatında etkili bir rol oynamıştır.¹⁶³

Nafiz Akşehirlioğlu (Vekil) (12 Şubat 1338- Teşrinisani 1338) (1922-1922)

Ahmet Hamdi Bey'den sonra Kayseri Belediye Başkanlığı görevine Nafiz Akşehirlioğlu atanmıştır. Görev süresi 12 Şubat 1922 tarihinde başlamış ve 12 Kasım 1922 tarihine kadar devam etmiştir. Nafiz Akşehirlioğlu'nun döneminde, öğrencilerin

¹⁶¹ Hurşit Çalıka, Ahmet Rıfat Çalıka'nın Anıları, İstanbul 1992, s. 145.

¹⁶² Çalıka, ss.10-14; Şükrü Öztürk, **Cumhuriyetin Kuruluşundan Çok Partili Döneme Kadar Kayseri Belediyesi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2005, ss. 53,54.

¹⁶³ Çalışkan, ss. 63-70.

yol kenarlarına ağaç dikmelerini teşvik etmek gibi çeşitli faaliyetlerde bulunulmuştur.¹⁶⁴

İbrahim Safa Bey (Hasoğlu) (2 Haziran 1341- 25 Kanunievvel 1928) (1925-1928)

İbrahim Safa Bey, 1875 yılında Kayseri'de doğmuş ve 1925 yılında Kayseri Belediye Başkanlığı görevine başlamıştır. Bu görevi 1928 yılına kadar sürdürmüştür.¹⁶⁵

Aynı zamanda halı ticareti ile uğraşmış olan İbrahim Safa Bey, Kayseri-Ankara demiryolu inşaatının tamamlanmasıyla 1927 yılında görkemli bir tören düzenlemiş ve trenin ilk gelişini kutlamıştır, bu törende kurbanlar kesilmiştir. İbrahim Safa Bey, 1931 yılında Kayseri'de vefat etmiştir.¹⁶⁶

Hacılarlı Muhittin Gürbaz (25 Kanunievvel 1928- 6 Temmuz 1930) (1928-1930)

1891 yılında Kayseri'nin Hacılar ilçesinde doğan Muhittin Bey, soyadı kanununun çıkmasıyla "Gürbaz" soyadını almıştır. Belediye başkanlığı döneminde, "Ayar Memurluğu" adında bir birim kurularak, vatandaşların elinde bulunan ölçü araçlarının doğruluğunun belediye tarafından tasdik edilmesi ve onaylanması işlemi gerçekleştirilmiştir.¹⁶⁷

Halil Çılsal (Vekil) (5.7.1930-17.2.1931) (1930-1931)

1877'de Trablusgarp'ta doğmuştur. Muhittin Gürbaz'ın vali ile yaşadığı anlaşmazlık sonucu istifasının ardından, Kayseri Belediye Başkanlığı görevini Belediye Meclisi üyelerinden Halil Çılsal vekâleten üstlenmiştir. Ancak Halil Çılsal'ın kısa döneminde önemli bir gelişme yaşanmamış, belediye işleri rutin bir şekilde yürütülmüştür. Halil Çılsal, 28 Ağustos 1942 tarihinde vefat etmiştir.¹⁶⁸

Necmettin Feyzioğlu (17.2.1931-2.2.1932) (1931-1932)

Necmettin Feyzioğlu, Hicri 1303 yılında Kayseri'de doğmuş ve avukatlık mesleğiyle tanınmıştır. Aynı zamanda Kayseri'nin ilk günlük gazetesi olan ve 1922

¹⁶⁴ Çalışkan, s. 71.

¹⁶⁵ Çalışkan, s.72.

¹⁶⁶ *Kayser* 14 Eylül 1931; Öztürk, s. 55.

¹⁶⁷ *Kayseri* 14 İkinci kanun (Ocak) 1935; Öztürk, s. 56.

¹⁶⁸ Çalışkan, s.87.

yılında cuma günleri hariç her gün yayınlanan Misak-ı Milli Gazetesi'nin imtiyaz sahibi olarak da bilinir.¹⁶⁹

Necmettin Feyzioğlu, Kayseri Belediye Başkanlığı görevini iki dönem üstlenmiştir. İlk dönemi, 22 Kasım 1930'da başlayıp 21 Kasım 1932'ye kadar sürmüştür, ikinci dönemi ise 10 Ağustos 1939'da başlayıp 4 Ağustos 1942'ye kadar devam etmiştir. İlk döneminde belediye başkanlığı yapmıştır. Bu dönemde, 1930 yılında 1580 Sayılı Belediye Kanunu yayınlanmıştır.¹⁷⁰

Necmettin Feyzioğlu'nun Kayseri Belediye Başkanı olduğu dönemde Kayseri'de merkez belediye ve dört kaza belediyesi olmak üzere toplam beş belediye bulunmaktaydı. Kendisi döneminde şehirde sekiz kilometre şose yolun yapımına öncülük etmiş, iki parkın inşasını gerçekleştirmiş ve umuma ait on iki binanın yapımını sağlamıştır. Ayrıca, elektrik şirketine %25 hisse ile, yani yüz bin lira karşılığında belediye olarak ortak olmuştur.¹⁷¹

Necmettin Feyzioğlu döneminde, "Zabıta-i Belediye Talimatnamesi" kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.¹⁷² 1952 yılında emekli olduktan sonra 1 Haziran 1974 tarihinde vefat etmiştir.¹⁷³

Neşet Katırcıoğlu (Vekil mektupçu) (23.2.1932-15.5.1933) (1932-1933)

Ali Neşet Bey'in, Kayseri'de mektupçular arasından seçilerek vekâleten Kayseri Belediye Başkanlığı görevine getirildiği dönem 23 Şubat 1932'den 15 Mayıs 1933'e kadar sürmüştür. Yaklaşık olarak 5 ay 22 gün boyunca bu görevi üstlenmiştir. Ali Neşet Bey'in bu süre zarfında, belediye hizmetlerinin normal bir şekilde yürütüldüğü belirtilmektedir.¹⁷⁴

Seyfi Ekrem (Çetinel) (15.05.1933- 28.05.1933)

Seyfi Ekrem Bey, Kayseri Belediye Başkanlığı görevini 13 gün süreyle vekâleten üstlenmiştir. Bu kısa süre zarfında belediye başkanlığı görevini yürütmüş ve belediye hizmetlerinin yönetimine katkıda bulunmuştur.¹⁷⁵

¹⁶⁹ Özdoğan, Kayseri Tarihi, s.114.

¹⁷⁰ BCA, 30-11-1-0/ 134.36.2/ 13.09.1939.

¹⁷¹ Kayseri 29 Birinci Tesrin (Ekim) 1933.

¹⁷² Salnamelerde Kayseri, s.247.

¹⁷³ Çalışkan, s. 90.

¹⁷⁴ Çalışkan, s. 104.

¹⁷⁵ Çalışkan, s. 105.

Nazmi Toker (Vali ve BldBaşk.) (28.05.1933- 18.08.1936) (1933-1936)

Nazmi Toker, 28 Mayıs 1933 tarihinden 18 Ağustos 1936 tarihine kadar Kayseri Belediye Başkanlığı görevini yürütmüştür. Bu dönem, Tek Parti Dönemi olarak bilinir ve Kayseri'deki Belediye Başkanları genellikle atama yoluyla göreve gelmiştir, seçimle değil. Nazmi Toker de bu atama yoluyla belediye başkanlığına getirilen isimlerden biridir.¹⁷⁶

Mustafa Toksöz (Vekil) (01.08.1936-30.09.1936) (1936-1936)

Mustafa Toksöz, 1884 yılında Kayseri'de doğmuş ve iki farklı dönemde Kayseri Belediye Başkanlığı yapmış bir isimdir. İlk belediye başkanlığı, Nazmi Toker'in Sivas'a tayin edilmesi üzerine Belediye Meclisi'nin kararıyla vekâleten gerçekleşmiştir. Ancak bu vekâlet dönemi oldukça kısa sürmüştür ve görevini Hayrullah Ürkün'e bırakmıştır.

Daha sonra, Hayrullah Ürkün'ün istifası sonucu ikinci kez Kayseri Belediye Başkanlığı'na atanmıştır. Bu dönem, 16 Nisan 1938 tarihinde vali oluruyla başlamış ve 4 Kasım 1938 tarihine kadar devam etmiştir. İki ayrı dönemde Kayseri'nin belediye başkanlığını üstlenen Mustafa Toksöz, şehrin yönetiminde görev almıştır.¹⁷⁷

Hayrullah Ürkün (30.09.1936-16.04.1938) (1936-1938)

Hayrullah Ürkün, 1900 yılında Kayseri'de doğmuş bir isimdir. Kendisi ticaret ve ziraat işleriyle uğraşmış, aynı zamanda belediye ve umumi meclis üyelikleri ile CHP Halkevi Başkanlıkları gibi görevlerde bulunmuştur.¹⁷⁸ Ayrıca Kayseri Elektrik Türk Anonim Şirketi Müdürlüğü gibi önemli pozisyonlarda da görev yapmıştır. Kendisi ayrıca hayır cemiyetlerinde de aktif olarak çalışmış ve toplum hizmetlerinde bulunmuştur.¹⁷⁹ Hayrullah Ürkün, Kayseri Belediye Başkanlığı görevini iki farklı dönemde üstlenmiştir. Birincisi 15 Eylül 1936¹⁸⁰ da, ikincisi ise 20 Aralık 1938¹⁸¹ tarihinde gerçekleşmiştir. Ayrıca 1946 seçimlerinde Kayseri'den 8. Dönem milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmiştir.¹⁸²

¹⁷⁶ Çalışkan, s.106.

¹⁷⁷ Dayıoğlu, s. 51; Öztürk, s. 62.

¹⁷⁸ Kayseri 28 Aralık 1933; Öztürk s. 63.

¹⁷⁹ Dayıoğlu, s. 52.

¹⁸⁰ BCA, 30.11.1.0/ 107.33.12/ 15.09.1936.

¹⁸¹ BCA, 30.11.1.0/ 126.44.17/ 20.12.1938.

¹⁸² Çalışkan, ss. 116-121.

Faik Seler (Vekil) (30.03.1939- 10.08.1939) (1939-1939)

Hayrullah Ürkün'ün Kayseri Belediye Başkanlığı görevinden ayrılmasının ardından, yerine Belediye Meclisi üyelerinden Faik Seler getirilmiştir.¹⁸³ Faik Seler'in belediye başkanlığı döneminde, Düvenönü'nde Un Pazarı halkın hizmetine açılmıştır. Bu pazarın kurulması hem halka kolaylık sağlamış hem de denetim ve kontroller sayesinde un karaborsacılığını önlemeyi amaçlamıştır. Faik Seler aynı zamanda CHP'den 8. Dönem Kırşehir Milletvekili olarak seçilmiş ve belediye başkanlığı görevinin yanı sıra siyasi kariyerine devam etmiştir.¹⁸⁴

Nuri Güven (Vekil) (Emniyet Md) (04.08.1942-14.09.1942) (1942)

Nuri Güven, 1894 yılında Ankara'da doğmuştur. Belediye başkanlığı görevini sadece 40 gün kadar kısa bir süre yürütmüştür. Aynı zamanda emniyet müdürlüğü gibi görevlerde de bulunmuştur.¹⁸⁵

Abdulhalim Ergün (Vekil) (Sağlık Müd.) (14.09.1942- 02.02.1943) (1942-1943)

Abdulhalim Ergün, doktor olarak görev yapmış ve Nuri Güven'in başka bir ile atanması nedeniyle vekâleten Kayseri Belediye Başkanı olmuştur. Görevi sadece 3 ay sürmüştür. Aynı zamanda Kayseri Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlüğü'ne atanmıştır.¹⁸⁶

Rafet Bingöl (Vekil Emekli Subay) (04.03.1943- 19.04.1943) (1943-1943)

Rafet Bingöl, 1882 yılında Diyarbakır'da doğmuş ve Faik Seler'in milletvekili olarak Kayseri Belediye Başkanlığı'ndan ayrılmasının ardından onun yerine vekâleten atanmıştır. 4 Mart 1943 tarihinde başkanlık görevine gelmiş ve sadece 45 gün süreyle Kayseri Belediye Başkanlığı'nı vekâleten yürütmüştür. Bu kısa süre zarfında, ekmek kıtlığının şiddetlendiği dönemlerde halkın baskılarına dayanamayarak görevinden istifa etmiştir.¹⁸⁷

Tacettin Tacettinoğlu (Vekil) 19.04.1943- 04.02.1944)

¹⁸³ Çalışkan, s.122.

¹⁸⁴ Çalışkan, ss. 122-124.

¹⁸⁵ Çalışkan, s. 25.

¹⁸⁶ BCA, 30-11-1-0.

¹⁸⁷ Çalışkan, s.126; Dayıoğlu, Kuruluşundan..., s.55.

Tacettin Tacettinoğlu, 1898 yılında Kayseri'de doğmuş ve 19 Nisan 1943 ile 4 Kasım 1943 tarihleri arasında Kayseri Belediye Başkanlığı Vekilliği ve Encümen Azalığı görevlerinde bulunmuştur. Bu görev, Rafet Bingöl'ün belediye başkanlığı görevinden istifasının ardından vekâleten atanması şeklinde gerçekleşmiştir. Ancak Kayseri Belediyesi Meclis üyeleri arasında yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle, belediye meclisi üyelerinin düzenlediği seçim sonucunda vekâleten yürüttüğü başkanlığı Emin Molu'ya devretmiştir.¹⁸⁸

Emin Molu (05.02.1944- 12.06.1944)

Emin Molu, 1907 yılında Kayseri'de doğmuş ve 5 Şubat 1944 ile 12 Haziran 1944 tarihleri arasında Kayseri Belediye Başkanlığı görevini üstlenmiştir.¹⁸⁹

Belediye Başkanlığı sırasında askerlik görevini henüz tamamlamamış olduğu için askere alınmıştır. Molu, 1946 Aralık'ında Kayseri Belediye Başkanlığı için bir kez daha aday olmuş, ancak seçilememiştir.¹⁹⁰ Belediye Başkanlığı döneminde Alman mimar Örsner başkanlığında, mimar Kemal Ahmet Aru'ya şehir imar planını çizdirmiştir. Bu imar planı 1973 yılına kadar uygulanmıştır.¹⁹¹

Hüsamettin Karakimseli (Vekil) (Maiyet me.) (14.06.1944-10.07.1944)

Hüsamettin Karakimseli, 1918 yılında Kayseri'de doğmuş ve bir ay kadar Kayseri Belediye Başkanlığı yapmıştır. Ancak daha sonra tayini Adana Saimbeyli Kaymakamlığı'na çıktığı için başkanlık görevinden ayrılmıştır.¹⁹²

İbrahim Kirazoğlu (Vekil) (10.07 1944- 12.02 1945)

İbrahim Kirazoğlu, 1919 yılında Kayseri'de doğmuş ve Hüsamettin Karakimseli'nin vekâleten yürüttüğü belediye başkanlığına atanmıştır.¹⁹³ Ayrıca 1960 Kayseri davalarında görevi kötüye kullanma suçlamasıyla dava açılmıştır.¹⁹⁴

Dr. Mehmet Edip Tarım (Vekil) (02.02.1945-26.03.1945)

Mehmet Edip Tarım, 1337 (Miladi 1921) yılında Kayseri'de doğmuş ve Tıbbiye mezunu bir doktordur. Kayseri'de Merkez Belediye Tabibi olarak görev

¹⁸⁸ Çalışkan, s. 127.

¹⁸⁹ Dayıoğlu, Kuruluşundan..., s.58.

¹⁹⁰ Kayseri 30 Aralık 1946.

¹⁹¹ Çalışkan, s. 128.

¹⁹² Çalışkan, s.130.

¹⁹³ Çalışkan, s. 131.

¹⁹⁴ BCA, 10-9-0-0.

yapmıştır. Daha sonra askerlik görevini tamamlamış ve ülkenin farklı bölgelerinde doktor olarak çalışmıştır. Sağlığı zamanla bozulmuş, 7 Ocak 1971 tarihinde vefat etmiştir.

İbrahim Kirazoğlu'nun istifasının ardından Mehmet Edip Tarım, Kayseri Valiliği'nin onayıyla belediye başkanlığı vekili olarak atanmıştır. Ancak vekâlet süresi Sait Koçak'ın Kayseri Belediye Meclisi tarafından seçilerek asaleten belediye başkanı olmasıyla sona ermiştir.¹⁹⁵

Sait Koçak (26.03.1945- 28.12.1946)

Sait Koçak, 1909 yılında Kayseri'nin Talas ilçesinde doğmuş bir isimdir. Kayseri Belediye Başkanlığı döneminde, şehir imar planının uygulanmasına öncülük etmiştir. Ayrıca Halk Bankası'nın Kayseri'de bir şube açmasını sağlamıştır. Belediye Otobüs İşletmesi'ni kurarak şehirde otobüs hizmetlerinin başlamasını sağlamıştır.¹⁹⁶ Ancak 1946 yılında kendi isteğiyle belediye başkanlığı görevinden ayrılmıştır. Sait Koçak'ın başkanlığı 12 Mart 1945 tarihinde başlamış¹⁹⁷ ve 25 Haziran 1946 tarihinde onaylanmıştır.¹⁹⁸

Necmi Kalaç (Halaçoğlu) (28.12.1946-01.02.1947)

Necmi Kalaç (Halaçoğlu), Kayseri Belediye Başkanlığı görevini sadece 33 gün süreyle yürüten kısa bir süreliğine görev yapmış bir isimdir.¹⁹⁹

İbrahim Ergüven (01.02.1947- 31.03.1950)

İbrahim Ergüven'in Kayseri Belediye Başkanlığı döneminde şehir mezarlığı için kamulaştırma işlemlerine başlamış ve şehir stadyumu için gerekli olan istimlak çalışmalarının bir kısmını tamamlamış olması şehirdeki altyapı gelişimine katkı sağlamış görünmektedir.²⁰⁰ Ayrıca, İbrahim Ergüven'in milletvekilliği için aday olması sonucunda Kayseri Belediye Başkanlığı görevine Vali Yardımcısı Ekrem Mehmet Gören tarafından vekâlet edilmiştir.²⁰¹

Osman Kavuncu (09.09.1950- 07.02.1954)

¹⁹⁵ Çalışkan, s.132.

¹⁹⁶ Çalışkan, ss. 132,133.

¹⁹⁷ BCA, 30-11-1-0.

¹⁹⁸ BCA, 30-11-1-0.

¹⁹⁹ Çalışkan, s. 137.

²⁰⁰ Çalışkan, s. 138.

²⁰¹ BCA, 30-11-1-0.

Osman Kavuncu'nun Kayseri Belediye Başkanlığı dönemi, şehirde önemli altyapı ve kamulaştırma çalışmalarının gerçekleştirildiği bir dönem olarak öne çıkıyor. Özellikle şehrin doğu sınırının Gültepe'den başlayarak, Deliçay'dan sona erdiği bir çerçeveye sahip olduğu dönemde, şehrin genişlemesi ve modernleşmesi için önemli adımlar atılmış gibi görünüyor.²⁰²

Osman Kavuncu'nun döneminde Kayseri'nin iç kalenin güneyinden Kışıkapa'yı kadar olan alanın kamulaştırılması ve bu bölgenin ızgara planlı olarak düzenlenmesi, şehir planlaması açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Bu kamulaştırmaların ardından bu bölgelere iş hanları ve konutlar inşa edilmiş, böylece şehirdeki altyapı ve yaşam koşulları iyileştirilmiştir.²⁰³

Ayrıca, Osman Kavuncu döneminde Kayseri'de çevre yolunun kamulaştırılması, ana cadde ve meydanların düzenlenmesi gibi altyapı projelerine de odaklanılmıştır. Şehirdeki yolların ziftlerle asfaltlanması da bu dönemde gerçekleşmiştir.²⁰⁴

Osman Kavuncu'nun dönemi, Kayseri'nin modernleşme sürecinde önemli bir yere sahiptir ve şehirdeki altyapı gelişimine katkı sağlamıştır. Osman Kavuncu, Kayseri Belediye Başkanlığı döneminde şehrin modernleşmesi ve altyapısının geliştirilmesinde büyük katkılarda bulunan efsanevi bir başkandır. 1950'lerin başında göreve geldiğinde, şehir sınırlarını genişletmek ve altyapıyı iyileştirmek için büyük çaba sarf etmiştir. İç kalenin güneyinden Kışıkapa'yı kadar olan bölgeyi kamulaştırarak, bu alanda ızgara planlı bir düzenleme yapmış, iş hanları ve konutlar inşa ederek şehrin modernleşmesine öncülük etmiştir. Ayrıca, çevre yolunun kamulaştırılması, ana caddelerin asfaltlanması ve meydanların düzenlenmesi gibi büyük altyapı projelerini hayata geçirmiştir. Osman Kavuncu'nun Kayseri'ye kattığı bu değerli hizmetler, onu unutulmaz bir şehir lideri ve efsanevi bir belediye başkanı olarak hatırlanmasını sağlamaktadır

Şahap Sicimoğlu (18.02.1957- 27.07.1959)

Şahap Sicimoğlu, Kayseri Belediye Başkanlığı görevini devraldığı dönemde şehrin altyapısını ve görünümünü önemli ölçüde geliştiren etkili bir liderdi. Talas

²⁰² BCA, 30-11-1-0.

²⁰³ BCA, 30-11-1-0.

²⁰⁴ Çalışkan, ss. 141-151.

Caddesi ve Sivas Caddesi gibi önemli ana arterlerin kamulaştırılması ve genişletilmesi projeleriyle şehrin ulaşım altyapısını iyileştirmiş ve modernleştirmiştir. Ayrıca, şehrin görünümünü olumsuz etkileyen bölgelerde kamulaştırmalar yaparak şehir düzenini düzenli bir şekilde yeniden yapılandırmıştır.²⁰⁵

Lale Camii çevresi, Cumhuriyet Meydanı ile Kazancılar Çarşısı arasındaki alanlar gibi bölgelerdeki kamulaştırmalarla şehrin estetik açıdan daha çekici bir hale gelmesine katkıda bulunmuştur. Kamulaştırma süreçlerinde evlerini ve arsalarını kaybedenlere yeni konutlar sağlayarak, bu değişim sürecini daha kolay bir şekilde atlatabilmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca, Şahap Sicimoğlu döneminde başlanan ve Osman Kavuncu tarafından başlatılan çevre yolunun tamamlanarak hizmete açılması da önemli bir gelişme olarak kayda değerdir. Şahap Sicimoğlu'nun şehir yönetimine katkıları ve projeleri, Kayseri'nin modernleşme ve gelişme sürecinde önemli bir rol oynamıştır.²⁰⁶

Mehmet Özateş (29.02.1959- 28.05.1960)

Mehmet Özateş, Belediye Başkanlığı görevine, Belediye Meclisi'nin talebi doğrultusunda vekâleten atanmıştır. Bu süre zarfında Kayseri'nin belediye hizmetlerinin yürütülmesine katkı sağlamıştır.²⁰⁷

Bedri Demircioğlu (Vekil) (Kurmay Albay) (29.05.1960- 06.07.1960), Selahattin Kaplan (Vekil) (Tüm General) (13.08.1960- 08.09.1960)

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nin ardından yaşanan idari değişiklikler kapsamında, Kayseri Belediye Başkanlığı görevine geçici olarak askeri rütbeli yetkililer atandı. Bu geçiş döneminde, Bedri Demircioğlu ve Selahattin Kaplan gibi figürler, belediye başkanlığı makamında vekaleten hizmet vermişlerdir. Kurmay Albay Bedri Demircioğlu 29 Mayıs 1960'tan 06 Temmuz 1960'a, Tümgeneral Selahattin Kaplan ise 13 Ağustos 1960'tan 08 Eylül 1960'a kadar bu vazifeyi üstlenmişlerdir. Askeri müdahalenin doğrudan yerel yönetimlerin yapısına etki ettiği

²⁰⁵ BCA, 30-11-1-0.

²⁰⁶ Çalışkan, ss. 152-154.

²⁰⁷ BCA, 30-11-1-0.

bu kritik süreç, dönemin siyasi istikrarsızlığına ve askeri otoritenin sivil idareye müdahalesine dair çarpıcı bir örnek teşkil eder.²⁰⁸

Sedat Tolga (Vali) (Vekil) (10.09.1960- 10.10.1960)

Sedat Tolga'nın Kayseri Belediye Başkanlığına atanması, 10 Eylül 1960 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu atama ile birlikte, o dönemde aynı zamanda Kayseri Valisi olarak hizmet veren Tolga, çift rolleriyle yerel idarede önemli bir döneme imza atmıştır. Bu kısa süreli vekalet dönemi sırasında, şehrin merkezinde bulunan ve halk tarafından sıkça kullanılan Cumhuriyet Meydanı'nda, mevcut Belediye Binası ve Şehir Kulübü yapılarını yıkmış ve meydanın yeniden düzenlenmesi sürecini başlatmıştır. Bu kritik karar, şehrin sosyal ve fiziksel dokusunu yeniden şekillendirme amacını taşıyan bir gelişme olarak tarihe geçmiştir. Tolga'nın bu ve benzeri kentsel düzenlemeleri, Kayseri'nin kentsel mekân planlamasındaki değişiminin ve modernleşme sürecinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir.²⁰⁹

Kazım Atagül (20.10.1962) - (20.09.1963)

Sedat Tolga'dan sonra Kayseri Belediye Başkanlığına atanan Vali Kazım Atakul (20.10.1962) -(20.09.1963) yaklaşık bir yıl süren başkanlık döneminde en önemli icraat olarak bir dernek aracılığı ile İl Halk Kütüphanesi'nin yaptırılmasını sağlamak olmuştur.²¹⁰

Kayseri Belediyesi, kuruluşundan 1960 yılına kadar geçen süre içerisinde şehrin yönetimine katkıda bulunmuş ve çeşitli dönemlerde belediye başkanları tarafından şehrin gelişimine önemli hizmetler sunmuştur. Belediyenin kuruluşundan itibaren göreve gelen belediye başkanları, şehrin altyapısının geliştirilmesi, kamusal alanların düzenlenmesi, eğitim, ulaşım ve ekonomi alanlarında önemli adımlar atmışlardır. Özellikle 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar belediyenin yönetimindeki değişiklikler, Kayseri'nin siyasi ve idari yapısının evrimini yansıtmıştır. Belediye başkanlarının görev süreleri boyunca, şehirdeki altyapıyı güçlendirmek, kamusal alanları oluşturmak ve şehrin ihtiyaçlarını karşılamak için

²⁰⁸ Çalışkan, ss.16-39.

²⁰⁹ Çalışkan, ss.16-39.

²¹⁰ Çalışkan, ss. 155-160.

önemli adımlar atılmıştır. Tarihsel olarak, Kayseri Belediyesi, şehrin gelişimine katkıda bulunan ve şehir sakinlerinin yaşam kalitesini artırmaya çalışan bir kurum olarak önemli bir rol oynamıştır.

Kayseri'nin kuruluşundan 1960 yılına kadar olan döneminde belediye başkanları, kentin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu dönemde görev alan başkanlar hem yerel hem de ulusal ölçekte Kayseri'nin modernleşmesi ve gelişmesi için çeşitli projeleri hayata geçirmişlerdir. Ayrıca, bu dönemdeki başkanlar, Kayseri'nin sosyal yaşantısının şekillenmesinde, halkın ihtiyaçlarını karşılamada ve kentin tarihi ve kültürel mirasının korunmasında da önemli rol oynamışlardır. 1960 yılına gelindiğinde, bu başkanların bıraktığı miras, Kayseri'nin Türkiye'deki diğer şehirler arasında öne çıkmasına yardımcı olmuştur. Kayseri'nin modern tarihinde, 20. yüzyılın ilk yarısında görev alan üç önemli belediye başkanı; Ahmet Rifat Çalika, Osman Kavuncu ve Şahap Sicimoğlu, şehrin gelişimine ve modernleşmesine önemli katkılar sağlamışlardır.

Ahmet Rifat Çalika, sadece bir belediye başkanı olarak değil, aynı zamanda TBMM'de milletvekili ve Adalet Bakanı olarak da hizmet etmiş bir şahsiyettir. I. Dünya Savaşı sırasında şehrin ekmek sıkıntısını gidermek, şehrin yeşil alanlarını artırmak ve genel altyapısını iyileştirmek için önemli adımlar atmıştır. Ayrıca, Çalika'nın iş dünyasındaki girişimleriyle Kayseri'nin ekonomik yapısına da katkıda bulunduğunu görmekteyiz.

Osman Kavuncu'nun başkanlığı döneminde ise, şehrin modernleşme sürecinde atılan adımlar hız kazanmıştır. Kavuncu, şehirde önemli altyapı ve kamulaştırma çalışmalarını hayata geçirmiş, böylece Kayseri'nin daha planlı ve düzenli bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. Özellikle kamulaştırma çalışmaları ile şehrin ana arterlerinin genişlemesi ve modernleşmesi, onun döneminin en önemli mirasıdır.

Şahap Sicimoğlu'nun dönemindeyse, şehrin estetik açıdan daha çekici bir hale gelmesi için çeşitli kamulaştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde, Talas Caddesi ve Sivas Caddesi gibi önemli caddelerin genişletilmesi, şehrin ulaşım altyapısını büyük ölçüde rahatlatmıştır. Ayrıca, Sicimoğlu'nun döneminde Kayseri'nin estetik değerlerini yükselten projelere imza atıldığını görmekteyiz.

Sonuç olarak, Ahmet Rıfat alıka, Osman Kavuncu ve Şahap Sicimoğlu, 20. yüzyılın ilk yarısında Kayseri'nin modernleşme sürecine öncülük eden üç önemli belediye başkanıdır. Her biri, farklı dönemlerde ve farklı zorluklara rağmen, Kayseri'nin gelişimine ve dönüşümüne katkıda bulunmuş, şehrin bugünkü modern ve gelişmiş yapısının temellerini atmışlardır. Müteakip bölümde, Kayseri'nin ulaşım, haberleşme ve bayındırlık hizmetleri açısından geçirdiği evrim ve bu alandaki önemli gelişmeler detaylandırılacaktır.

1.8 Ulaşım, Haberleşme ve Bayındırlık Hizmetleri

Belediyelerin en önemli işlevlerinden biri, halkın temel yaşam standartlarını yükseltmek, altyapı ve sosyal hizmetleri sağlamak, şehir planlaması yaparak kentteki yaşam kalitesini artırmak, kültürel ve sosyal aktiviteleri desteklemek ve sürdürülebilir bir şehir gelişimini teşvik etmektir. 1930'dan 1960'a Kayseri Belediyesinin ve yönetimlerinin bu konuda, şöyle bir grafik çizdiği görülmüştür:

1930'larda, Kayseri'nin hızla gelişen ticari ve kültürel kimliği, belediye yönetimini şehir altyapısına yatırım yapmaya teşvik etmiştir. Bu dönemde, Kayseri'nin sokakları asfaltlanmış, su ve kanalizasyon sistemleri modernleştirilmiş ve şehirdeki ilk parklar oluşturulmuştur.

1940'lara gelindiğinde, II. Dünya Savaşı'nın ekonomik etkilerine rağmen Kayseri Belediyesi, şehrin sosyal ve kültürel hayatını canlandırmaya yönelik projeleri desteklemiştir. Çeşitli sanat ve kültür etkinlikleri düzenlenmiş, şehrin tarihi ve kültürel mirasının korunması adına restorasyon çalışmaları başlatılmıştır.

1950'lerde ise, Türkiye genelinde yaşanan hızlı nüfus artışı ve göç dalgasıyla Kayseri'nin nüfusu da artmıştır. Bu, belediyenin yeni konut alanları, ulaşım altyapısı ve eğitim kurumları oluşturmasını gerekli kılmıştır. Belediye, şehrin modernleşmesi ve genişlemesi adına çeşitli şehir planlama projelerini hayata geçirmiştir.

1960'a gelindiğinde Kayseri Belediyesi, şehrin sanayileşmesini teşvik eden politikaları benimsemiştir. Bu dönemde, sanayi bölgelerinin kurulması ve teşvik edilmesi, Kayseri'nin ekonomik yapısının dönüşümünde kritik bir rol oynamıştır.²¹¹

Genel olarak 1923-1960 arası dönem, Kayseri Belediyesinin ve yönetimlerinin, şehrin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimine büyük katkıları olmuştur. Belediye, Kayseri'nin tarihi ve kültürel mirasını koruyarak, modernleşme ve kalkınma sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Bu başlık altında, Kayseri Belediyesi'nin bu dönemdeki faaliyetleri ve bu faaliyetlerin şehrin tarihine olan etkileri detaylı bir şekilde incelenecektir.

²¹¹ Bülent Durgun, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Karayolu Ulaşımı ve İzmir Uygulamaları", **ÇTTAD**, V/13, (2006/Güz), ss. 25-49

1.8.1 Yollar

1.8.1.1 Demiryolları

Cumhuriyet döneminde demiryollarının gelişimi, Türkiye'nin altyapı ve ulaşım ağını güçlendirmek ve ekonomik kalkınmayı hızlandırmak için stratejik bir hamle olarak değerlendirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde çoğunlukla Batı'nın ekonomik çıkarlarına hizmet eden ve genellikle yabancı şirketler tarafından finanse edilen demiryolu projeleri, yeni Cumhuriyetin kurulmasıyla ulusal çıkarlar doğrultusunda yeniden şekillendirilmiştir.²¹²

1923'ten itibaren Türkiye'de demiryolu politikalarında millileştirme ve yerli üretimi öne çıkaran bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu dönemde demiryolu ağının devlet eliyle inşası ve işletilmesi kararı alınmış ve Devlet Demiryolları ve Limanları İdaresi Umumiyesi'nin kurulmasıyla bu altyapıların genişletilmesi ve geliştirilmesi sağlanmıştır.²¹³

Kayseri, bu dönemde Ankara-Kayseri-Sivas hattının tamamlanmasıyla demiryolu ağına dahil edilerek ülkenin demir-çelik, kömür ve makine gibi temel sanayi sektörlerinin gelişimine katkı sağlayacak stratejik bir konum kazanmıştır. Bu hem Kayseri'nin hem de çevre illerin ekonomik gelişimine önemli bir ivme kazandırmıştır.²¹⁴

20 Mayıs 1926 tarihli *Kayseri Gazetesi*'nde demiryolu projelerinin önemi üzerinde durulmuş ve bu projelerin zamanla tamamlanarak şehrin diğer bölgelerle bağlantısının artırılacağına dair tahminlerde bulunulmuştur. Nitekim 1928-1931 yılları arasında tamamlanmış olan Kayseri-Sivas tren yolu bağlantısı, Kayseri'nin Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgeleriyle doğrudan bir ulaşım ağına sahip olmasını

²¹² Programlı Kalkınma Projeleri, **1923-1940 Dönemi Demiryolları**, Türkiye Mühendislik Haberleri, S. 442-443, 2006, s.25.

²¹³ 1923-1940 Dönemi Demiryolları, s.25.

²¹⁴ Çalışkan, s.84.

sağlamıştır. Bu bağlantı, şehrin ekonomik ve sosyal gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur.²¹⁵

29 Mayıs 1927'de Ankara-Kayseri demiryolu hattının açılışı, Türkiye'nin modernleşme ve ulaşım altyapısının geliştirilmesi sürecinde önemli bir kilometre taşı olarak kaydedilmiştir. Bu tarihi olay, Kayseri ve Türkiye'nin modernleşme sürecindeki adımlarından birini temsil etmektedir. Kayseri halkının uzun yıllardır demiryolu talepleri bu adımla karşılanmıştır. İsmet İnönü'nün bu özel açılış vesilesiyle yaptığı konuşma, demiryolu inşaatının tamamlanmasının bir kutlaması ve geleceğe yönelik umut dolu bir mesaj olarak kaynaklarda yer alır. İnönü'nün konuşması, bu dönemin atmosferini ve devletin altyapıya verdiği önemi yansıtan bir delil niteliğindedir.²¹⁶

Demiryolunun ekonomik ve sosyal katkıları, Türkiye'de çeşitli bölgelerin yaşadığı zorlukları hafifletmede belirgin bir role sahip olmuştur. 1927'nin sert kışında Kayseri halkı, erzak ve hayvan yemi sıkıntısı gibi ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu zor dönemde köylüler, temel ihtiyaçlarını karşılamak adına çevre köy ve kasabalara gitme gerekliliği duymuştur. Ancak, demiryolunun faaliyete geçişi bu sorunların üstesinden gelmede kritik bir rol oynamıştır. Taşımacılığın hızlanması ve kolaylaşmasıyla şehre erzakın hızla ulaştığı, böylece ekonomik darlık yaşanmadığı gözlemlenmiştir. Özellikle, sadece son iki ay içerisinde demiryolu sayesinde 750 bin kilo unun Kayseri'ye taşındığı bilgisi, demiryolunun bölgeye olan ekonomik katkısının büyüklüğünü göstermektedir. Demiryolu, bölgeler arası ulaşımı hızlandırmış ve ekonomik dengesizlikleri azaltmada önemli bir etken olmuştur.²¹⁷

1932 ve 1936 yıllarında hazırlanmış olan 1. ve 2. Beş Yıllık Sanayileşme Planlarıyla ise demiryollarının demir-çelik, kömür ve makine gibi temel sanayi sektörlerinin geliştirilmesine katkıda bulunması, bu planlar kapsamında, ulaşım ağının genişletilmesi ve sanayi bölgelerine uygun hale getirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca 1930'larda, yabancı şirketlerin elindeki demiryolu hatları devlet tarafından satın alınarak devletleştirilmiştir. Bu durum, Türkiye'nin demiryolu altyapısını kendi

²¹⁵ Kayseri 20 Mayıs 1926.

²¹⁶ Kayseri 30 Mayıs 1927.

²¹⁷ Kayseri 19 Nisan 1928.

kontrolüne almasını ve ulusal ekonomik stratejilerini bu altyapı üzerinden şekillendirebilmesini sağlamıştır.²¹⁸

1940 yılına gelindiğinde, demiryolu inşaatlarına yönelik çalışmaların yavaşlaması, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla ilişkilendirilmiştir. Ancak bu tarihe kadar olan dönemde, 3.208 kilometrelik bir demiryolu ağı tamamlanmış ve bu ağ, Türkiye'nin farklı bölgelerini birbirine bağlayarak ülke içi ticaretin ve seyahatin gelişimini hızlandırmıştır.²¹⁹

1950'lerde ise Kayseri ve çevresindeki demiryolu ağının geliştirilmesine devam edilmiştir. Demiryolu projelerinin öneminin yanı sıra, bu projelerin zaman içinde tamamlanarak şehrin diğer bölgelerle bağlantısının nasıl artırılacağına dair umutları da yansıtmaktadır.²²⁰

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren başlatılan bu demiryolu yatırımları, Kayseri'nin ve Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişiminde kilit bir rol oynamıştır. Demiryollarının gelişimi, ulusal ekonominin canlandırılması ve daha dengeli bir coğrafi kalkınmanın sağlanması için stratejik bir yatırım olarak görülmüştür. Bu bağlamda, Kayseri'nin demiryolu tarihi, şehrin ve ülkenin modernleşme sürecinde atılan önemli adımları yansıtan bir örnek teşkil etmektedir.

1.8.1.2 Karayolları

Cumhuriyet döneminde Kayseri ve Türkiye genelindeki karayolu altyapısı, kademeli olarak gelişmiş bir tarihçeye sahiptir. İlk yıllarda, ulaşım stratejisinin temelini demiryolları oluştururken, karayolu altyapısına yönelik çalışmalar görece ikincil düzeyde kalmıştır. Demiryollarının hâkimiyeti, özellikle ekonomik kısıtlamalar ve II. Dünya Savaşı'nın ardından kaynakların sınırlı dağılımı nedeniyle daha da pekişmiştir. Bu durum, karayollarının geliştirilmesinin zorunlu olmadığı bir dönem olarak nitelendirilebilir.

1929 yılında kabul edilen 1525 sayılı Şose ve Köprüler Kanunu ile Türkiye'de ilk defa karayollarına yönelik programlı bir çalışma başlatılmış olmasına rağmen,

²¹⁸ 1923-1940 Dönemi Demiryolları, s.25.

²¹⁹ Programlı Kalkınma Projeleri, s.25.

²²⁰ İsmail Yıldırım, **Cumhuriyet Döneminde Demiryolları (1923 – 1950)** Atam Yay., Ankara, 2001, ss.2-196.

ekonomik krizler ve savaş koşulları bu planların uygulanmasını engellemiştir. Bu dönemde yol yapım ve bakım faaliyetleri, genellikle el emeğiyle ve ilkel yöntemlerle gerçekleştirilmiş, bu da çalışmaların etkinliğini sınırlamıştır.²²¹

Cumhuriyet dönemindeki karayolu altyapısının gelişimi, Kayseri'nin de içinde bulunduğu Anadolu'nun ticaret ve ulaşım tarihinde önemli bir yere sahiptir. 1935²²² ve 1946²²³ yıllarında yapılan haberler, şehrin bu dönemde yaşadığı dönüşümü ve altyapı çalışmalarındaki ilerlemeyi belgelemiştir. Kayseri'nin ulaşım altyapısındaki artışa paralel olarak, motorlu taşıtların kullanımındaki artış, şehir yaşamının modernleşmesi ve şehir içi hareketliliğin artması açısından önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan ekonomik ve teknolojik ilerlemeler, şehir içi ulaşımında motorlu araçların kullanımını daha da yaygınlaştırmıştır. Sait Koçak'ın başkanlık döneminde, 1946'da Kayseri Belediyesi'nin ulaşım hizmetlerine yaptığı yatırımlar, bu dönüşümü somut bir şekilde göstermektedir. Kamyonlardan dönüştürülen otobüslerle başlayan bu süreç, yeni otobüs alımları ile devam etmiş ve şehir içi toplu taşımanın temelleri atılmıştır. Bu gelişmeler, şehir nüfusunun ve ekonomik aktivitenin artışıyla paralel olarak, Kayseri'nin ulaşım altyapısının ve hizmetlerinin iyileştirilmesine ve genişletilmesine olan ihtiyacı da gözler önüne sermiştir. Şehir içi ulaşımındaki bu iyileştirmeler, Kayseri'nin genel olarak kentleşme ve modernleşme sürecinin önemli bir parçasıdır.²²⁴

1946 yılında, Kayseri il sınırları içindeki karayollarının durumu ve yapılan iyileştirmeler yerel gazetelerde yer alan haberlerle kayda geçmiştir. Bu haberler, yolların bakımı ve geliştirilmesine dair önemli bilgiler içermekte ve şehrin altyapı durumuna ışık tutmaktadır.²²⁵

Ancak, 1948 yılından itibaren karayolu altyapısında önemli bir değişim başlamıştır. Makinalı Çalışma Dönemi olarak adlandırılan bu yeni süreç, yol yapımında modern makinelerin ve tekniklerin kullanılmasını mümkün kılmıştır.²²⁶

²²¹ Özdemir, Nuray. **Cumhuriyet Dönemi Karayolu Politikası (1923-1960)**, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara, 2006, ss. 45-54.

²²² *Kayseri* 28 Ekim 1935.

²²³ *Kayseri* 21 Şubat 1946.

²²⁴ Beğenç, Kayseri, s.110.

²²⁵ *Kayseri* 21 Şubat 1946.

²²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Efdal As, **Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923 – 1960)**, Atam Yay., Ankara, 2013, ss.8-659.

Bu dönemde, daha hızlı, ekonomik ve kaliteli yolların yapımı sağlanarak, Türkiye'nin karayolu altyapısı önemli ölçüde iyileştirilmiştir.²²⁷

1948 yılında ise, Kayseri Valisi Nazım Günesen önderliğinde, 130 kilometrelik yeni yol inşa edilmiş ve bu atılım, Bayındırlık Bakanlığı tarafından özel olarak takdir edilmiştir. Bu gelişmeler, Kayseri'nin karayolu altyapısının geliştirilmesindeki çabaların ve başarıların bir göstergesidir.²²⁸ Karayolları Genel Müdürlüğü'nün 1950 yılında kurulması ile karayolu politikaları daha sistematik ve planlı bir şekilde yürütülmeye başlanmış, bu kurumun kuruluşu Türkiye'nin ulaşım stratejisindeki paradigma değişikliğini simgelemiştir. Bu dönemden itibaren, demiryolu ağırlıklı ulaşım politikası yerini karayolu ağırlıklı politikaya bırakmıştır.

229

Özetle, 1930-1960 arası dönemde Kayseri, karayolu altyapısının gelişimi açısından önemli bir dönüşüm yaşamış ve bu süreçte demiryolu ağırlıklı ulaşım politikasından karayolu ağırlıklı bir yaklaşıma doğru ilerlemiştir. Bu gelişme, şehrin ekonomik, sosyal ve fiziksel yapısında ciddi ilerlemelere yol açmıştır ve Cumhuriyet'in altyapı ve bayındırlık çalışmalarının bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Karayolu altyapısının gelişimi, Kayseri'nin kentsel dönüşümünde önemli bir kilometre taşı oluştururken, temel belediye hizmetleri olan su ve elektrik altyapılarının geliştirilmesi de şehrin modern yaşam standartlarına ulaşmasında hayati rol oynamıştır. Altyapı ve ulaşım hizmetlerindeki bu ilerlemeler, şehrin daha geniş bir kalkınma vizyonuna entegre edilerek, halkın günlük yaşam kalitesini artıracak su ve elektrik hizmetlerinin genişletilmesi ve iyileştirilmesi çalışmaları ile devam etmiştir. Bu bölümde, Cumhuriyet dönemi Kayseri'sinde su ve elektrik hizmetlerinin nasıl evrildiği ve bu hizmetlerin şehrin genel gelişimine nasıl katkı sağladığı üzerinde duracağız.

²²⁷ Filiz Çolak, "Türkiye'de Karayolu Ulaşımı (1880-1940)", *Türk Kültürü*, S. 411, Temmuz 1997, s.431-438; Arif Mendol, "Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Modelleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 10, İstanbul, 1985, ss.2769-2772; Filiz Çolak, "Atatürk Dönemi'nde Türkiye Cumhuriyeti'nin Ulaşım Politikasına Genel Bir Bakış", *Turkish Studies*, Volume 8/2, Kış 2013, s.347.

²²⁸ *Kayseri* 5 Ocak 1948.

²²⁹ Subaşı, *Dünden Bugüne...*, s.142.

1.8.2 Altyapı ve Elektrik Hizmetleri

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte, ülkenin altyapısında önemli değişiklikler ve yenilikler gerçekleşmiştir. Ancak bu yeniliklerin temelinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan gelen bazı miraslar ve altyapılar bulunmaktadır. Özellikle su yolları konusunda, Cumhuriyet Türkiye'si, Osmanlı'dan bazı temel altyapıları miras olarak almıştır.

Osmanlı Dönemi Su Yolları ve Altyapı: Osmanlı İmparatorluğu döneminde, özellikle büyük şehirlerde su yolları konusunda ciddi yatırımlar yapılmıştı. Ancak bu yatırımlar, genellikle büyük şehirlerle sınırlı kalmış ve iç bölgelerde yetersiz bulunmuştur. Elektrik altyapısı ise neredeyse yok denecek kadar azdı ve elektrik, büyük şehirlerin bazı bölgelerinde ancak 20. yüzyılın başlarında kullanılmaya başlanmıştır.

1923-1960 Arası Türkiye'de Su ve Elektrik Altyapısı: Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, Türkiye genelinde altyapı yatırımlarına büyük bir ivme kazandırıldı. 1923-1960 yılları arasında, su yollarının genişletilmesi ve modernize edilmesi için önemli adımlar atıldı. Aynı dönemde, elektrik şebekelerinin kurulması ve elektriğin ülkenin dört bir yanına ulaştırılması için projeler başlatıldı. Özellikle 1930'lu yıllarda, hidroelektrik santrallerinin kurulmasıyla birlikte elektrik üretimi arttı ve şehirler arası elektrik şebekeleri oluşturulmuştur.

Kayseri'nin Durumu: Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen bu genel altyapı çalışmaları, Kayseri'de de etkisini gösterdi. 1923'ten itibaren, Kayseri'de su yollarının genişletilmesi ve modernize edilmesi için çalışmalar başladı. 1930'lu ve 1940'lı yıllarda, şehre elektrik getirildi ve elektrik şebekesi kuruldu. Özellikle Belediye Başkanı Ahmet Hamdi Bey döneminde, şehirdeki altyapı hizmetlerine önemli yatırımlar yapıldı. Su, elektrik ve kanalizasyon altyapıları modernize edilerek, şehrin ihtiyaçlarına cevap verir hale getirilmiştir.

Özetle, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte, ülkede su ve elektrik altyapısında büyük bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşüm, Osmanlı'dan gelen temel altyapı mirası üzerine kurularak, modern ve kapsamlı bir altyapıya dönüştürülmüştür. Bu değişim ve gelişim, Kayseri gibi şehirlerde de etkisini göstererek, şehrin modernleşmesine katkıda bulunmuştur.

1.8.2.1 Altyapı

Türkiye Cumhuriyeti'nin altyapı yönetimi politikalarının temelinde, su kaynaklarının korunması, sürdürülebilirliği ve her bireyin eşit erişim hakkının ön planda tutulduğu gözlemlenir. Bu bağlamda, 1926'da kabul edilen 831 sayılı "Sular Hakkında Kanun" ile belediyelere önemli sorumluluklar yüklenmiştir. Bu kanunla birlikte kentlerin su ihtiyacını karşılama görevi doğrudan belediyelere verilmiş, mevcut tesisatın durumu ve yeni projelerin hazırlanması konusunda ciddi adımlar atılmasının önemi vurgulanmıştır.²³⁰

Türkiye'de altyapı konusundaki gelişmeleri genel bir çerçevede değerlendirecek olursak; 20. yüzyılın başından itibaren, barajlar, sulama kanalları, içme suyu tesisleri ve arıtma tesisleri gibi altyapı projelerine yatırımlar yapılmıştır. Bu projelerin amacı hem tarımsal sulamayı desteklemek hem de kentlerin içme suyu ihtiyacını karşılamaktır.²³¹

1930-60 dönemine spesifik olarak Kayseri'ye odaklandığımızda, şehrin su kaynakları ve hizmetleri konusundaki ilk çalışmaların bu dönemde yoğunlaştığını görmekteyiz. Örneğin, 28 Aralık 1931'de Belediye Başkanı Av. Necmettin Feyzioğlu (Kayseri, Doğ. 29.04.1887 – Öl. 01.06.1974), belediye başkanlık dönemi (1930 - 1932) boyunca, Kayseri'nin karşı karşıya olduğu su sorunlarına odaklanarak bir komisyon kurmuştur. Bu komisyon, şehrin su meseleleriyle ilgili detaylı araştırmalar yapmış ve şehirde yaşanan su sorunlarına yönelik olarak boru değişimi, yeni kaynak arayışı, baraj yapımı veya su depolama tesislerinin kurulması gibi çözüm önerilerini gündeme getirmiştir. Bu, Kayseri'nin su altyapısının ve temininin geliştirilmesi yönünde atılan belirleyici adımlardan biridir.²³²

1931 yılında Kayseri'de bir komisyon teşekkül etmiştir. Bu komisyonun araştırmaları sonucu, 1939 yılında Kayseri'nin zengin su kaynaklarına sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu su kaynakları, şehrin her köşesine su götürebilmek imkânını

²³⁰ Eray Acar, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Kentsel Şebeke Suyu Yönetiminin Kurumsal ve Yasal Gelişimi", **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4 ,No:1, 2012, s.99.

²³¹ *Kayseri* 28 Aralık 1931.

²³² *Kayseri* 28 Aralık 1931.

sağlamıştır. Kayseri'de 1923-1960 arasında belediye hizmetleri bağlamında kanalizasyon hakkında önemli gelişmeler yaşanmıştır.²³³

Öncelikle, kanalizasyon altyapısı; atık suların, yağmur sularının ve diğer kirli suların şehirlerde toplandığı, taşındığı ve arıtıldığı sistemi ifade etmektedir. Geleneksel Kayseri evlerinin çatıları toprak olduğu için kış aylarında karlar çatılardan eriyerek sokak aralarına akardı. Bu sulardan kaynaklanan nem, yetersiz drenaj sistemi nedeniyle sokak aralarında birikmiş ve yolların çamurla kaplanmasına neden olmuştur, bu da şehrin estetik görünümünü olumsuz etkilemiştir.²³⁴

1940'lı yıllardan itibaren Kayseri'de betonarme binaların inşa edilmeye başlanması ve düzenli şehirleşme çalışmalarının başlaması, dar ve çamurlu yolların yerini daha modern bir şehir görünümüne bırakmaya başlamıştır. 1944 yılında bu çalışmalar, şehrin fiziksel yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir. Aynı dönemde, kanalizasyon sisteminin geliştirilmesine olanak sağlanmış, şehir çamurlu yollar ve kötü görüntüden kurtularak daha modern bir görünüme kavuşmuştur. Bu gelişmeler, Kayseri'nin altyapısının iyileştirilmesi ve yaşanabilir bir şehir haline getirilmesi açısından önemli bir adım olmuştur.²³⁵

Kayseri'nin tarihi dönüşümü, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarından Cumhuriyet dönemine kadar olan süreçte, altyapı ve kalkınma çalışmalarında büyük bir evrim geçirmiştir. Osmanlı döneminde, özellikle büyük şehirlerde temel altyapı olanaklarının varlığı bilinse de Kayseri gibi iç bölgelerde bu hizmetlerin eksikliği gözlemlenmiştir. Elektrik ve kanalizasyon gibi modern altyapı hizmetlerinin yetersizliği, şehir için önemli bir sorun olmuştur. Ancak, Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından 1923-1960 yılları arasında, Kayseri'de kalkınma ve altyapıda büyük adımlar atılmıştır. Bu dönemin başlangıcında eğitim, sağlık ve temel altyapı hizmetlerinde önemli reformlar yapılmış, şehir modernleşme sürecine hızla girmiştir. Özellikle 1940'lı yıllar, altyapı çalışmalarının ivme kazandığı, şehrin modern bir görünüme kavuştuğu dönem olarak kaydedilmiştir. Sonuç olarak, Kayseri'nin 1923-1960 döneminde yaşadığı bu dönüşüm, şehri Türkiye'nin önde gelen merkezlerinden biri haline getirmiştir. Bu kalkınma süreci hem yerel yönetimlerin vizyonu hem de

²³³ Kayseri 7 Eylül 1939.

²³⁴ Çalışkan; Kuruluşundan Günümüze Kayseri..., s.116; Dayıoğlu, Kuruluşundan Günümüze Kayseri Belediye Başkanları, s.53.

²³⁵ Kayseri 24 Ocak 1944.

merkezi yönetimin destekleri ile şekillenmiştir ve Kayseri'nin bugünkü modern yapısının temel taşlarını atmıştır.

1.8.2.2 Elektrik

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, özellikle İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde elektrik kullanımının başlaması, dönemin teknolojik ilerlemesine işaret etmektedir. Ancak bu süreç, yabancı sermaye ve şirketlerin imtiyazları altında gerçekleşmiş ve genellikle sınırlı bir coğrafi alana hizmet vermiştir. Bu şehirlerdeki elektrik şebekelerinin kurulması, modernleşmenin sembollerinden biri olarak kabul edilse de bu yatırımların yabancı eliyle yapılması, ulusal ekonomi ve bağımsızlık açısından bazı sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte bu alanda bir millileştirme ve yerileştirme süreci başlamış, enerji üretimi ve dağıtımı konusunda ulusal bir politika izlenmeye çalışılmıştır. Bu politikanın en somut örneklerinden biri, Kayseri ve çevresinde yerli sermaye ile kurulan Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi'nin faaliyetleridir. Bu tarihsel miras, Cumhuriyet dönemindeki kalkınma ve modernleşme çabalarının temelini oluşturmuştur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında enerji politikalarında Osmanlı döneminden kalan imtiyaz sistemiyle yola devam edilmiş olsa da Cumhuriyet yönetiminin bu alanda milli bir politika geliştirme yönündeki çabaları hızla hissedilmiştir. Yerli sermayenin teşvik edilmesi ve ulusal ekonomiye katkısının artırılması amacıyla, yabancı ortaklıkların yanı sıra yerli girişimcilere de elektrik üretimi konusunda imkanlar tanınmıştır. Bu dönemde Kayseri gibi şehirlerde kurulan elektrik santralleri hem sanayileşme hamlesini desteklemiş hem de enerji bağımsızlığı yolunda önemli adımlar olarak değerlendirilmiştir. Yerli kaynaklardan finanse edilen projelerle, özellikle Anadolu'nun sanayi potansiyelinin artırılması hedeflenmiş, bu kapsamda enerji üretiminde yerleşme ve millileştirme sürecine hız verilmiştir. Kayseri, Türkiye'nin iç bölgelerinde olmasına rağmen sanayi ve ticaretin önemli merkezlerinden biri olmuştur. Kayseri'de elektrik kullanımı, Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlamıştır. Belediye Başkanı Rıfat Çalıka (1916-1920) döneminde,

mahallelerin aydınlatılması için fenerler kullanılmaktaydı.²³⁶ Belediye Başkanı İbrahim Safa yönetiminde (1925-1928), 1925-1928 yılları arasında Kışıkapaı semtine kurulan 75 beygir gücünde dizel motorla çalışan elektrik üretim sistemi sayesinde şehirde sınırlı da olsa elektrik kullanımı başlamıştır.²³⁷

Kayseri ve Cıvırı Elektrik Türk Anonim Şirketi'nin temeli, 1926 yılında atılmıştır. Bu şirket, Bünyan Şelalesi üzerinde elektrik üretimi yapmak üzere kurulmuş ve kendi sermayesiyle işletilmeye başlanmıştır. Elektrik üretimi için gerekli olan malzeme ve aletlerin yurt dışından ithal edilmesi gerektiğinden, 1930 yılında şirket için 180.900 liralık bir ithalat izni verilmiştir.²³⁸

1928'de Bakanlar Kurulu kararıyla şirketin girişimi resmîyet kazanarak, 7 Mart 1929'da Sarımsaklı suyu üzerinde modern bir hidroelektrik üretim tesisinin inşasına yol açılmıştır. Bu tesiste, dönemin en ileri teknolojileri kullanılmıştır ve Alman ile Çekoslovak firmalarının iş birliği ile inşa edilmiştir.²³⁹ Şirketin kuruluş amacı, Kayseri şehri ile Bünyan Kazası ve Talas Nahiyesi'ni aydınlatmak olarak belirlenmiş ve bu amaçla faaliyetlerini sürdürmüştür. Şirketin sermayesi, 1.800.000 lira olarak belirlenmiş ve kuruluşunda İbrahim Safa Bey, Taşcızâde Mehmet Rahmi Bey ve Cıngılızâde Ömer Fevzi Bey gibi önde gelen Kayserili tüccarlar yer almıştır.²⁴⁰ 1929 yılında işletmeye açılan Kayseri Elektrik Santrali, şehir merkezine ve çevre bölgelere enerji sağlamış ve devletin de mali destek sağladığı belgelenmiştir. 1928 tarihli bir arşiv belgesi, bu destekleri doğrulamaktadır.²⁴¹

Yap-İşlet-Devret modeliyle kurulan şirket, elektrik üretiminde verimlilik sağlayarak, belediyenin daha önce 25 kuruşa sattığı elektriği, 15 kuruşa abonelerine sunarak²⁴² daha ekonomik bir hizmet vermeye başlamıştır. Şirket, sadece ayakta kalmayı başarmakla kalmamış, Kayseri'nin ve çevresinin enerji ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynamıştır. Örneğin, Kayseri'nin elektrik ihtiyacını

²³⁶ Çalıskan; Kurulusundan Günümüze Kayseri..., ss.57,58,62.; Dayıoğlu, ss.21-23.

²³⁷ Kayseri 2 Şubat 1931; Öztürk, s.46.

²³⁸ Kayseri ve Cıvırı Elektrik Türk Anonim Şirketi Esas Mukavelenamesi, Sümer Matbaası, ss. 3,4.

²³⁹ Deniz, Akpınar, "The Establishment of Kayseri and Vicinity Electricity Turkish Incorporation", **International Journal of Social Science Research**, 7(2), 2018, ss. 351-384; Deniz, Akpınar, "Cumhuriyet Dönemi (1923-1950)'nde Kayseri'nin İdari ve İktisadi Gelişimi", (Basılmamış doktora tezi), **Erzurum Atatürk Üniversitesi**, 2013, s. 175.

²⁴⁰ Füsün Seçer Kariptaş, "Kayseri'nin Yirminci Yüzyıl Endüstri Mirası", **Kayserinin Yirminci Yüzyılı**, AGÜ Yay., Kayseri, 2012, s.91.

²⁴¹ BCA 030.18.01.01/29.40.9., 24.06.1928.

²⁴² Kayseri 2 Şubat 1931.

karşılama için yeterli kapasiteye sahip olan şirketin ürettiği elektrik, şehirdeki bazı fabrikalar tarafından da kullanılmıştır. Bünyan Şelalesi'nden elde edilen 22 bin volt elektrik, başta Kayseri'nin ana caddeleri olmak üzere şehrin büyük bir bölümüne elektrik sağlama potansiyeli sunmuştur. Örneğin, Kayseri'nin elektrik ihtiyacını karşılamak için yeterli kapasiteye sahip olan şirketin ürettiği elektrik, şehirdeki bazı fabrikalar tarafından da kullanılmıştır. Bünyan Şelalesi'nden elde edilen 22 bin volt elektrik, başta Kayseri'nin ana caddeleri olmak üzere şehrin büyük bir bölümüne elektrik sağlama potansiyeli sunmuştur.²⁴³ Ancak, elektriğin şehirdeki dağıtımı için gerekli altyapının eksikliği nedeniyle bazı sorunlar yaşanmıştır.²⁴⁴

1940 ile 1950 yılları arasında, Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi'nin yönetiminde bir dizi değişiklik yaşanmıştır. Bu dönemde şirketin başında sırasıyla şu isimler görev yapmıştır; Ahmet Göncüoğlu/Büyükgöncü, 1937'den 1 Nisan 1940'a kadar, Osman Arbay, 1940'tan 28 Mart 1944'e kadar, Emin Molu, 1944'te kısa bir süreliğine 31 Ekim'e kadar, Salih Avgun, yine 1944'te 31 Ekim'e kadar, Mehmet Göbülük, 1944'ten 2 Nisan 1947'ye kadar, Osman Büyükgöncü, 1947'den 22 Ekim 1948'e kadar, İbrahim Ergüven, 1948'den 19 Haziran 1950'ye kadar yöneticilik yapmıştır.²⁴⁵

Kayseri Belediye Meclisi Umum Heyeti, 1944 yılında elektrik şirketinin belediye tarafından satın alınması için olağanüstü bir toplantı gerçekleştirmiş²⁴⁶ ve bu konuda bir dizi toplantı düzenleyerek çözüm arayışlarına girişmiştir. Bu süreçte, 11 Kasım 1947'de Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş. sermayesinde 400.000 TL'lik bir artışa gidilmiş ve bu artışın dörtte biri bankaya yatırılarak Bakanlar Kurulu'ndan izin talep edilmiştir. Banka mektubunun incelenmesinin ardından, 5 Aralık 1947 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından sermaye artırımı onaylanmıştır.²⁴⁷

Bu dönemdeki yönetim değişiklikleri ve sermaye artırımı, şirketin büyümesi ve gelişmesi açısından önemli adımlar olarak görülebilir ve şirketin Kayseri'nin enerji ihtiyacını karşılamada oynadığı rolü güçlendiren önlemler olarak değerlendirilebilir. Bu gelişmeler, şirketin finansal ve idari yapısının

²⁴³ Kayseri 10 İkinci Teşrin 1339.

²⁴⁴ Kayseri 10 İkinci Teşrin 1339.

²⁴⁵ Geçmişten Geleceğe Kayseri ve KCETAŞ, Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş. Yayınları, Kayseri 2010, s.104.

²⁴⁶ Kayseri 7 Eylül 1344.

²⁴⁷ BCA 030.18.1/115.73.20; Serdar Sakin, "Arşiv Belgelerine Göre Kayseri (1940 – 1950), *Turkish Studies*, Volume 10/1 Winter 2015, s.674.

sağlamlaştırılması yönünde atılan adımlar olarak kabul edilebilir. Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi'nin yönetimindeki değişiklikler ve sermaye artırımı kararları, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Atatürk'ün ve ardılı İsmet İnönü'nün öncülük ettiği modernleşme ve sanayileşme politikalarının bir yansıması olarak Kayseri'deki yerel kalkınma çabalarına paralel olarak değerlendirilebilir. Bu dönemdeki enerji politikaları ve yerel girişimcilik, şehrin ve bölgenin sosyo-ekonomik gelişiminde belirgin bir rol oynamıştır. 1930'lardan 1950'lerin ortalarına dek olan süreçte, şirketin ve Kayseri'nin genelinde enerji altyapısının gelişimi, Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin sanayileşme ve modernleşme sürecine paralel olarak süreklilik göstermiştir. Bu bağlamda, şirketin faaliyetleri hem yerel hem de ulusal düzeyde kalkınma çabalarının birer sembolü olarak kabul edilebilir.

Bu sürekliliğin ve gelişimin daha geniş bir perspektifte değerlendirilmesi, aşağıdaki paragraflarda, Cumhuriyet dönemi boyunca Kayseri'nin idari ve sosyal yapısındaki dönüşümlerin incelenmesiyle devam etmektedir. Osman Kavuncu'nun 9 Eylül 1950'den 17 Eylül 1957'ye kadar iki dönem Kayseri Belediye Başkanlığı yapmasıyla, Kayseri Belediyesi'nin Elektrik Şirketi'ndeki hissesi %72'ye ulaşmıştır. 18 Haziran 1952 tarihli yerel basında yer alan bir habere göre, şehir elektrik enerjisinin artırılması amacıyla Elektrik Şirketi, 325 ve 670 beygirlik iki dizel motor getirme kararı almıştır. Bu motorlardan 325 beygirlik olanı İstanbul'dan getirilmiş ve Un fabrikası civarında kurulacak olan dizel santralin inşaat alanına yerleştirilmiştir. Dizel motorların hızla devreye alınması için çaba harcanmış ve bu yerinde alınan tedbirin şehir elektrik ağının normale dönmesini sağlayacağı memnuniyetle karşılanmıştır.²⁴⁸

Bu doğrultuda, Sivas-Kayseri il sınırında, Kayseri'ye 140 km uzaklıkta bulunan ve Gemerek kazasına 20 km mesafede yer alan Sızır Hidroelektrik Santrali, elektrik üretimi amacıyla İller Bankası tarafından 1955 yılında Kayseri Belediyesi adına inşa edilmiş ve 1961 yılında işletmeye açılmıştır. Bu santralin elektrik ekipmanları Alman ve Avusturya firmaları (Skoda) tarafından üretilmiştir.²⁴⁹ Şirket

²⁴⁸ İstiklal 18 Haziran 1952.

²⁴⁹ Kariptaş, "Kayseri'nin Yirminci...", s.91.

1926'dan 1961 yılına kadar idare meclisi tarafından yönetilmiştir.²⁵⁰ 1961 'den sonra 23 sayılı Kanun kapsamında şirket yönetimi müdürler kuruluna terk edilmiştir.²⁵¹

Belediye, 1970'lerin sonunda şirketi yönetme hakkını kaybetmiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra, Kayseri Belediyesi'nin yönetimindeki elektrik şirketi 1982 yılında Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) tarafından devralınmıştır. Ancak 1990 yılında TEK ile Kayseri ve Civarı Türk Anonim Şirketi arasında devam eden mahkeme sürecinin sonucunda, şirket yetmiş yıl süreyle yeniden Kayseri Belediyesi'ne devredilmiştir.²⁵²

Sonuç olarak, Kayseri Elektrik Şirketi ve onun tarihsel gelişimi, Türkiye'nin elektrifikasyon sürecinin bir yansımasıdır. 1920'ler ve sonrasında şehirlerin elektrifikasyonu, Türkiye'nin modernleşme çabalarının bir parçasıydı. Bu süreç, şirketin kuruluşundan sonra gelişen elektrik altyapısının önemini göstermektedir. Şirketin kuruluşunda, yerel iş insanlarının ve Kayseri Belediyesi'nin katkıları önemliydi. Bu, yerel topluluğun kalkınmasına ve elektrik hizmetlerinin yerelleştirilmesine katkıda bulunmuştur. 1950'lere gelindiğinde Osman Kavuncu'nun Kayseri Belediye Başkanlığı dönemi, önceki dönemlerle karşılaştırıldığında, Türkiye'de siyasi ve ekonomik anlamda bir dönüşümün yaşandığı bir zaman dilimine işaret etmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren devletçi ekonomi politikalarının hâkim olduğu ve sanayileşme çabalarının daha çok devlet eliyle yürütüldüğü bir süreçten, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte daha liberal ve özel sektörün teşvik edildiği bir ekonomi politikasına geçiş yapılmıştır.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, özellikle 1923-1950 yılları arasında, Atatürk ve İsmet İnönü'nün liderliğindeki tek parti döneminde, devletin sanayileşme ve altyapı projelerinde belirleyici rol oynadığı, enerji politikalarında da bu yönde adımlar atıldığı bir dönem yaşanmıştır. Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim

²⁵⁰ Bu yıllar arası idare meclisi reisleri: Taşçızade Ömer Bey (Taşçıoğlu) (1926 - 1935), Alaybeyoğlu Mehmet Bey (1935 - 1936), Ömer Taşçıoğlu (1936 - 1937), Ahmet Göncüoğlu (Büyükgöncü) (1937 - 1940), Osman Arbay (1940-1944), Emin Molu (1944-1944), Salih Avgun (1944-1944), Mehmet Göbülük (1944-1947), Osman Büyükgöncü (1947-1948), İbrahim Ergüven (1948-1950), Ömer Taşçıoğlu (1950-1950), Osman Büyükgöncü(1950-1951), Ömer Taşçıoğlu (1951-1952), Osman Kavuncu (1952-1958), Mustafa Bahçeci (1958 - 1960), Mehmet Özateş (30 Mayıs 1960), Bedri Demircioğlu (28 Ekim 1960), Arif Akşehirlioğlu (1960 - 1961). Bkz. Selma Günaydın, "Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş.", **Kayseri Ansiklopedisi**, Cilt 1, s.113.

²⁵¹ Selma Günaydın, "Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş.", **Kayseri Ansiklopedisi**, Cilt 1, s.113,114.

²⁵² Çalışkan, Kuruluşundan Günümüze Kayseri..., ss.72,73.

Şirketi'nin kuruluşu ve faaliyetleri de bu dönemin sanayileşme çabalarını ve devletin yerel projelere verdiği desteği yansıtmaktadır.

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte, 1950-1960 yılları arasında, yerel yönetimlere ve özel sektöre daha fazla rol verilmiş, ekonomik liberalizasyon politikaları benimsenmiştir. Osman Kavuncu'nun belediye başkanlığı süresince, Kayseri Belediyesi'nin Elektrik Şirketi'ndeki hissesinin artırılması ve Sızır Hidroelektrik Santrali gibi önemli projelerin hayata geçirilmesi, bu dönemde yerel yönetimlerin daha aktif ve girişimci olmaya başladığının göstergelerindendir. Yerel ve merkezi hükümetin iş birliği içinde yürüttüğü enerji projeleri, önceki devletçi politikalara kıyasla daha çok yerel ihtiyaçlar ve özel sektörün katkıları doğrultusunda şekillenmiştir. Özellikle, 1950'li yıllarda Kayseri'nin artan enerji ihtiyacının karşılanmasına yönelik alınan kararlar ve yatırımlar, DP'nin yerel kalkınma ve modernleşmeye verdiği önemi yansıtır.

Genel olarak, Osman Kavuncu'nun belediye başkanlığı ve Demokrat Parti'nin iktidarı, Kayseri'nin sosyo-ekonomik gelişimi açısından önemli bir evreyi temsil eder. Bu dönem, Kayseri'nin enerji altyapısının güçlendirilmesinde ve şehrin sanayileşme sürecinde önemli bir ilerleme kaydedildiğini gösterirken, Cumhuriyetin ilk yıllarında atılan temeller üzerine kurulan, daha liberal ve çok yönlü bir kalkınma politikasının uygulandığı bir dönem olarak değerlendirilebilir.

Şimdi de odak noktamızı, Kayseri'nin fiziki ve sosyal dönüşümünde mihenk taşı olan şehircilik politikalarına ve özellikle imar planlarına yönlendireceğiz. Bu alanda gerçekleştirilen planlamalar, şehrin modernleşme sürecine ivme kazandırmış ve Kayseri'nin mimari yapısını, sosyal yaşamını ve ekonomik dinamiklerini belirleyici bir şekilde etkilemiştir. Bu bölümde, Cumhuriyet döneminin başlangıcından itibaren Kayseri'de uygulanan imar politikalarının ve bu politikaların şehrin gelişimine olan etkilerinin detaylı bir incelemesini yapacağız.

1.8.3 İmar Planı

Osmanlı Devleti, tarih boyunca geniş topraklara hükmetmiş, çok sayıda etnik grubu ve kültürü bünyesinde barındırmış büyük bir imparatorluktur. Osmanlı

şehirciliği, imparatorluğun bu geniş coğrafyası ve çeşitli kültürel etkileşimleri sonucunda zengin bir yapıya sahip olmuştur.

Osmanlı'nın erken dönemlerinde şehircilik, geleneksel İslam şehircilik anlayışı ile şekillenmiştir. Bu dönemde şehirler, sosyal ve ekonomik fonksiyonlarına göre mahallelerden oluşuyordu. Her mahalle kendi içinde cami, medrese, hamam gibi temel hizmetleri sağlayan yapıları barındırıyordu. Ancak Tanzimat Dönemi'ne gelindiğinde, Osmanlı şehirciliğinde Batı etkisi belirginleşmeye başlamıştır. 1839 Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte, Batı'nın teknik ve idari yenilikleri Osmanlı'ya hızla entegre edilmeye başlanmıştır. Tanzimat reformları, şehircilik anlayışında da köklü değişiklikler getirmiştir. Batı'daki şehir planlama anlayışının izlerini taşıyan bu yeni yaklaşım ile şehirlerde geniş cadde ve bulvarların yapılmasına başlanmış, binaların estetik ve fonksiyonel özellikleri ön plana çıkarılmıştır.

Ayrıca, kentte yaşayanların sağlık ve hijyen koşullarını iyileştirmek adına su ve kanalizasyon sistemleri gibi altyapı çalışmalarına da önem verilmiştir. Bu modernleşme hareketleri, özellikle büyük şehirlerde, örneğin İstanbul, İzmir ve Bursa gibi merkezlerde hızla hissedilmiştir. Kayseri gibi Anadolu şehirleri de bu modernleşme hareketlerinden etkilenmiştir. Tanzimat sonrası dönemde, Kayseri'nin fiziksel dokusunda ve idari yapılanmasında bazı değişiklikler gözlenmiştir. Bu değişimler, hem Osmanlı'nın genel modernleşme politikalarının bir sonucu olarak hem de şehrin kendi dinamikleri doğrultusunda gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak, Osmanlı döneminde, geleneksel şehircilik anlayışından modern şehircilik anlayışına geçiş, imparatorluğun tüm şehirlerini derinden etkilemiştir. Kayseri, bu değişim sürecinin örneklerinden biri olarak, tarihi ve kültürel mirasını koruyarak modernleşme hareketlerine ayak uydurmuştur.²⁵³

Tanzimat Fermanı ile başlayan yeni dönemde, imar faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için gerekli hukuki altyapıyı sağlamak amacıyla 17 Mayıs 1839'da İlmühaber ve 13 Mayıs 1848'de Ebniye Nizamnamesi ve Ebniye Beyannamesi sadece İstanbul ile sınırlı kalmıştır. Bu süreçte, batılılaşma etkisi altında şehirleşme çalışmaları, özellikle 1860'ların sonrasında, Paris'in Hausmann tarzı olarak bilinen modelinin benimsendiği bir planlama biçimine evrilmiştir.

²⁵³ Sevgi Aktüre, **19. Yüzyılın Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 1978, s.40.

İstanbul, İzmir, Bursa, Edirne gibi büyük Osmanlı şehirleri, çevre düzenlemelerinde bu etkiyi göstermiştir. Ancak Kayseri, Konya, Ankara gibi, yukarıda bahsedilen şehirler kadar Batı dünyası ile yoğun ticari ilişkilere sahip olmayan Osmanlı şehirlerinde, bu mimari değişiklikler daha yavaş ve kapsamlı olmamıştır.²⁵⁴

1863 yılında ise diğer tüm şehirleri de kapsayacak şekilde çıkarılan Turuk ve Ebniye Nizamnamesi hazırlanmıştır. Özellikle Anadolu şehirlerini hedef alan uygulamalar, 1882'de yürürlüğe giren Enbiye Kanunu ile başlamış ve bu kanun, Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde 50 yıl boyunca etkisini sürdürmüştür. Ancak 1933 yılında çıkarılan Belediye Yapı ve Yollar Kanunu ile önemli bir evrim geçirmiştir.²⁵⁵

Bu gelişmeler bağlamında Kayseri'ye bakacak olursak, Kayseri şehrine ait ilk planlama da bu dönemde yapılmıştır. 1882 yılına ait bir harita bu planlamanın en önemli belgesidir. Harita, 19. Yüzyıldaki şehir yapısını ayrıntılı bir şekilde yansıtarak bir imar planı niteliği taşır ve Kayseri'nin bugün artık göremediğimiz fiziksel yapısına dair birçok unsur içerir. Özellikle şehrin tarihi dokusunu, bu harita üzerinden anlamak mümkündür. Kayseri şehri 20. Yüzyılın başlarında hızlı bir kentleşme sürecine girmiş ve birçok tarihi değeri kaybetmiştir. Harita üzerinde surların hemen hemen tamamı, şehrin kuzeyindeki ticaret bölgeleri ve Hunat ile Lala camilerinin etrafındaki meydanlık alanlar gibi unsurlar yer alır. Ayrıca, bazı mekanların günümüzdeki yerlerini gösteren Setenönü, Kaleönü, Dört Dükkân Önü (Düvenönü) gibi isimler de harita üzerinde yer almaktadır. Harita, aynı zamanda Mollazade, Zennecioğlu gibi büyük konakların konumlarını da detaylı bir şekilde sunar.²⁵⁶

Bu şehir haritası, şehrin mevcut imar planını göstermesi açısından önemlidir. Bu yapı, görünen o ki, 20. Yüzyılın başlarında da aynen devam etmiş, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, bazı şehirlerde görülen modernleşme veya yeniden imar çabaları, Kayseri'de yaşanmamıştır. Bu nedenle Kayseri, 20. yüzyılın başlarında hala bir Orta Çağ şehri izlenimi vermekteydi.

²⁵⁴ S.Yerasimos, **Tanzimat'ın Kent Reformları Üzerine**, Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri, (Ed. P. Dumont ve F. Georgeon), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s.2.

²⁵⁵ İlhan Tekeli, **19. Yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri**, (Ed. P. Dumont ve F. Georgeon), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s.24.

²⁵⁶ Osman Eravşar, **Seyahatnamelerde Kayseri**, Kayseri, 2000, s.341,342; Kayseri'nin İmarı ve Mekânsal Gelişimi, s.40.

İmar açısından çevresindeki Yozgat, Kırşehir, Nevşehir ve Niğde gibi şehirlerden daha geri ve bakımsız bir konumdaydı. Kent, "iç şehir" ve "dış şehir" olmak üzere iki ana bölümden oluşuyordu. İç şehir, surlarla çevrili ve on dokuz mahalleyi kapsayan büyük bir çarşı olan kapalı çarşığı içeriyordu. Bu surlar, Kışıkapaı, Sivas Kapısı, Yeni Kapı, Boyacı Kapı ve Meydan Kapısı gibi kapılarla dış şehre açılıyordu ve bu surların dışında kalan mahalle ve bölgelere "dış şehir" deniyordu. Dış şehir daha sonradan kurulduğu için, bu alanların önceden mevcut geniş mezarlıkları da içeriyordu. Bazı mezarlıkların etrafında bile duvarlar bulunmuyordu ve bu alanlar çocukların oyun oynadığı ve hayvanların otladığı yerler olarak kullanılıyordu.²⁵⁷

Ancak 1909 Eylül ayında, Kayseri Sancağı'na Mutasarrıf Ahmet Muammer Bey'in atanmasıyla birlikte, Kayseri'nin fiziksel gelişimi için büyük çalışmalar gerçekleştirildi. Bu dönemde seçimle göreve gelmiş ilk belediye başkanı olan Muammer Bey, cadde ve sokak açma projelerine önem verdi. Örneğin, günümüzdeki adıyla Osman Kavuncu Caddesi ve Sivas Caddesi'nde yol genişletme çalışmaları gerçekleştirdi.²⁵⁸ Bu çabalara rağmen, Ahmet Zihni'nin (hakkında bir malumat edinlimemiştir) *Erciyes* gazetesinde yayınlanan 16 Ağustos 1910 tarihli yazısında da işaret ettiği üzere, Kayseri'de henüz tam anlamıyla kentsel bir dönüşüm gerçekleşmemiştir. Ahmet Zihni'nin yazdığı üzere, şehrin fiziksel yapısının oldukça eski ve bakımsız, sokakların dar ve dolambaçlı, evlerin altyapısının ise yetersizdi.²⁵⁹

Kentsel dönüşüm alanında en önemli gelişmeler, Cumhuriyet'in ilanından sonra yaşanmıştır. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte hem kamu hem de özel sektörün gelişimi, şehrin imarını etkilemiştir. Örneğin 1926'da açılan ve şehirdeki ilk büyük sanayi kuruluşu olan Hava İkmal ve Bakım Merkezi, şehrin bu bölgeye doğru genişlemesini sınırlayan önemli bir faktör haline gelmiştir. Benzer şekilde, 1927'de şehrin kuzeyinden geçen demiryolu, şehirde değişikliklere yol açtı.²⁶⁰ Ayrıca 1935 yılında açılan Sümerbank Bez Fabrikası da kurulan lojmanıyla, sosyal tesis ve eğitim kurumlarıyla demir yolunun kuzeyinde bir semt oluşturan kentin dokusunda önemli

²⁵⁷ Tekinsoy, Kayseri'nin İmarı ve Mekânsal Gelişimi, ss.29-31.

²⁵⁸ Suat Çabuk, "Kayseri'nin Cumhuriyet Dönemi'ndeki İlk Kent Düzenlemesi: 1933 Çaylak Planı", **METU JFA** 2012/2 ss.62-66.

²⁵⁹ Erciyes Gazetesi 16 Ağustos 1910.

²⁶⁰ Suat Çabuk, "Kayseri'nin Cumhuriyet Dönemi'ndeki İlk Kent Düzenlemesi: 1933 Çaylak Planı", **METU JFA** 2012/2 ss.62-66.

bir yere sahip olmuştur. Bu gelişmelerden dolayı, 1930'lu yılların başından itibaren Kayseri'deki sanayi bölgeleri şehrin dışına taşınmıştır, yeni konut alanları da sanayi bölgelerine yakın olacak biçimde belirlenmiştir.²⁶¹

Bu değişime rağmen, 1930'lu yılların başında, Kayseri, fiziksel görüntü ve alt yapısı itibarıyla hala bazı sorunlar yaşamaktaydı. Evlerin harap, anıtsal yapıların bakımsız veya yıkılmış olduğu bu dönemde, su ve kanalizasyon gibi temel hizmetler de tam olarak sağlanamıyordu. Birçok mahallede hala elektrik yoktu ve sadece belirli caddeler genişletilebilmişti.²⁶²

Belediye Başkanı Seyfi Ekrem (Çetinel) döneminde, kısa süre olmasına rağmen Kayseri şehrinin gelişim sürecine yönelik önemli adımlar atılmıştır. 15 Mayıs 1933 ile 28 Mayıs 1933 tarihleri arasında görev yapan Seyfi Ekrem'in katkıları, özellikle şehir planlaması ve altyapı gelişimine odaklanmıştır. Bu dönemde, Nazmi Toker'in liderliğinde ve Alman mimar Gustav Oelsner ile Türk mimar Kemal Ahmet Aru'nun teknik katkılarıyla, 1932 yılında başlatılan imar faaliyetleri, şehrin fiziksel yapısında belirgin değişikliklere yol açmıştır.

Bu değişiklikler arasında, şehrin doğu-batı ve kuzey-güney eksenlerindeki yolların genişletilmesi, yeni park ve yeşil alanların oluşturulması, altyapı sistemlerinin modernize edilmesi ve halkın ihtiyaç duyduğu sosyal tesislerin inşası gibi somut iyileştirmeler yer almaktadır. Ayrıca dönemin önemli kamu binaları ve eğitim kurumları, bu yeni şehir planı doğrultusunda inşa edilmiş, böylece Kayseri'nin modern bir şehir olarak görünümü ve işlevselliği artırılmıştır.²⁶³

Cumhuriyet döneminde Kayseri şehir planlaması, eski altyapı ve imar durumunu modern ihtiyaçlara uygun hale getirme çabalarını yansıtan önemli bir dönüm noktasıdır. Planlama çalışmalarının ilk somut adımları, belki de 1935-36 yıllarında Burhanettin Çaylak tarafından hazırlanan "Çaylak Planı" ile atılmıştır. Ancak, şehir planlamasıyla ilgili tartışmaların ve duyuruların daha erken bir tarihte, *Kayseri Gazetesi*'nde²⁶⁴ yer aldığı gözlemlenmiştir. Bu durum, planlamanın toplumsal ve idari zihniyetteki yerleşikliği ve sürecin uzun vadeli bir perspektif taşıdığını göstermektedir.

²⁶¹ Kemalettin Tekinsoy, "İmar Hareketleri", **Kayseri Ansiklopedisi**, Cilt 3, İstanbul, 2013, s.284.

²⁶² Çabuk, s.67.

²⁶³ Çabuk, s.67.

²⁶⁴ *Kayseri* 29 Ekim 1933.

Şehir planlamasında gerçekleştirilen ilk adımlar, mevcut yolların doğu-batı ve kuzey-güney eksenlerinde genişletilmesi ve şehrin ana arterlerinin belirlenmesi şeklinde olmuştur. Bu temel altyapı çalışmaları, şehrin gelişimini yönlendiren ve dönemin ihtiyaçlarına cevap veren önemli yapıların inşasını mümkün kılmıştır. Hükümet Binası, Halkevi, Dikimevi, PTT, Tekel, Vali Konağı, Kız Enstitüsü gibi kamu yapıları, bu yeni düzenlemelerin bir parçası olarak ve belki de Çaylak Planı'nın öncü adımları olarak şehrin çehresini değiştirmeye başlamıştır.²⁶⁵

Cumhuriyet döneminin başlangıcından itibaren Kayseri şehrinin gelişim sürecine bakıldığında, şehrin estetik ve çekici ilk izlenimlerinin, merkeze yaklaşıncı yerini imarsızlık ve plansız yapılaşmanın oluşturduğu çirkin bir manzaraya bıraktığı görülmektedir. *Kayseri Gazetesi*'nin 1937 yılındaki “Bugünkü Kayseri” başlıklı yazısında aktarılan bu durum, şehrin karşı karşıya olduğu çelişkili durumu ve bu sorunları aşma yönündeki çabaları açıkça ortaya koymaktadır. Gazete, o dönem Kayseri'ye gelen ziyaretçilerin ve gazetecilerin şehrin kaotik şehir planlaması ve düzensiz yapılaşmasını eleştirdiğini ve bu duruma şaşkınlıkla yaklaştıklarını aktarmaktadır. Yerel halkın ve yönetimin bu sorunları nasıl tolere ettiği merak konusu olmuş, yeni bir şehir inşa etme fikri dahi dile getirilmiştir. Şehrin modernleşme ve gelişim sürecinde önemli bir adım olarak değerlendirilen bayındırlık projesinin varlığından bahsedilmiş, ancak bu projenin uygulanmasındaki engeller de vurgulanmıştır.²⁶⁶ Gazete yer alan bu yazı, Kayseri'nin kentsel dönüşüm ve yapılaşma sorunlarına dikkat çekmiştir. Bu yazıda, şehrin mevcut durumunu eleştirel bir gözle inceleyerek, potansiyelinin altında bir yapılaşma olduğunu ortaya konulmuştur. Aynı zamanda, şehrin bu sorunları aşma konusundaki çabaları ve geleceğe yönelik umutları aktarılmıştır. Bu yazı, şehir planlamasının ve kentsel dönüşümün önemine vurgu yaparak, bu konuda atılacak adımların şehrin geleceğini nasıl etkileyebileceğine dair bir perspektif sunmuştur.

1939 yılında başlayan ve 1942'de tamamlanan Hükümet Konağı'nın yapımından önceki yer seçimi konusundaki tartışmalar, Kayseri'nin imarını ve şehir planlamasını ciddi anlamda etkilemiştir. Bu tartışmaların temel sebebi, şehrin tarihi yapısının korunması gerekliliği ile modern bir şehir yapısının nasıl oluşturulabileceği arasındaki gerilimdir. Önerilen düşünceler arasında, tarihi şehir merkezinin

²⁶⁵ Tekinsoy, Kayseri'nin İmarı..., s.41.

²⁶⁶ *Kayseri* 6 Eylül 1937.

korunarak yeni bir şehir merkezinin farklı bir bölgede kurulması gibi radikal çözümler bulunmaktadır. Nitekim yeni Hükümet Konağı'nın şehir dışında bir bölgeye inşa edilmesiyle birlikte, bu alanda memur konutları, çarşılar ve pazarlar gibi yeni yapılar kurularak modern bir şehirleşme süreci başlamıştır. Bu, yönetim merkezinin şehir planlamasındaki kritik rolünü ve Kayseri'nin tarihi ile modern yapılaşmasının nasıl dengelendiğini göstermektedir.²⁶⁷

1940'larda Kayseri'de yerel basının şehrin imar ve altyapı gelişmelerine yönelik gösterdiği ilgi, o dönemin kentsel dönüşüm süreçlerinin bir yansıması olarak önem taşır. Basında yer alan haber ve yorumlar, hem belediyenin altyapı ve imar çalışmalarına dair bilinçlendirici bir rol üstlenmiş hem de halkın bu süreçteki katılım ve tepkilerini belgelemiştir. Bu haberler, şehrin o dönemdeki kentleşme ivmesine ve altyapı ihtiyaçlarına dair önemli veriler sunmakta ve yerel yönetimlerin bu konudaki önceliklerini ve halkın beklentilerini ortaya koymaktadır. Örneğin, 1944 yılında Kayseri'nin yerel basınında şehrin imar durumu ile ilgili ortaya çıkan haberlerden, bir banliyö hattı, bunun da Battalgazi'den başlayıp Tayyare Fabrikası'nın arkasından Talas ve Germir'e doğru genişletilmesi önerisi olduğunu, öğreniyoruz. Ayrıca, yol yapımı ve altyapı geliştirme çalışmalarının, özellikle Kızıkapı, Yoğunburç, Dört Dükkan, Gazipaşa Okulu gibi merkezi bölgelerde odaklanarak, dönemin şehir içi ulaşım ihtiyaçlarının giderilmesini amaçladığını görüyoruz. Halkın bu gelişmelere maddi ve manevi destek vermesi ise, yerel topluluğun şehrsel iyileştirmelerdeki katılımcı ruhunu ve sivil inisiyatifini göstermektedir.²⁶⁸

1945 yılı Kayseri'nin imar tarihinde diğer önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü bu tarihte şehir için köklü değişiklikleri içeren planlar kabul edilmiştir. Bu planlar, aslen 1943'te Belediye Başkanı Emin Molu önderliğinde hazırlanmış olup, şehrin sınırlarını belirleyerek, birçok altyapı ve imar değişikliğini de beraberinde getirmiştir. Bu planlar dahilinde, şehrin doğusunda Gültepe Parkı, güneyde Dört Ayaklı Türbe, batıda Eski Terminal Alanı ve kuzeyde Adalet Sarayı gibi sınırlar belirlenmiştir. Bu önemli planlama, 1950-57 yıllarında Belediye Başkanlığı yapan Osman Kavuncu döneminde hayata geçirilmiştir. Yapılan bu planlamada en dikkat çekici ve farklı yaklaşım ise, arsa sahipleri ile belediye arasında gerçekleşen "arsa anlaşması" yöntemidir. Bu yöntem, arsa sahiplerinin belediyeye büyük bir kısmını

²⁶⁷ Tekinsoy, Kayseri'nin İmarı..., s.42.

²⁶⁸ Kayseri 2 Mart 1944.

(genellikle %60-70) terk ederek, kalan kısmı üzerinden imar parsellerini almalarını öngörmektedir. Bu uygulama, her iki taraf için de kazançlı bir durum yaratmıştır. Arsa sahibi, sahip olduğu boş arsa karşılığında bir veya birkaç imar parseli alırken, belediye ise terkedilen arsa miktarıyla geniş cadde, sokak, park alanı gibi ortak kullanım alanlarını gerçekleştirme imkânı bulmuştur. Ayrıca belediye, elinde kalan imar parsel veya parsellerini satarak şehrin alt yapısına da katkı sağlamıştır. Bu planlar ve uygulamalarla ilintili olarak, Cumhuriyet Mahallesi'nin bir kısmı istimlak edilerek iş merkezi haline dönüştürülmek üzere ilk adımlar atılmıştır. Bu bölgedeki konut alanı, daha önce sahiplerini mağdur etmemek amacıyla Sahabiye Mahallesi'nde belediye tarafından inşa edilen konutlarla yer değiştirmiştir. Bugünkü Belediye, Durmaz İş Merkezi'nin yerine inşa edilen iki katlı belediye işhanı da o dönemde belediyenin gelirini artırmak amacıyla yapılmıştır. Sahabiye ve Fatih Mahalleleri ile Esenyurt ve Aydınlıkevler Mahalleleri gibi genellikle sebze bahçeleri olarak kullanılan bölgelerin parselasyon planları bu dönemde hazırlanmış ve iskâna açılmıştır.²⁶⁹ Bu özgün yaklaşım sayesinde Kayseri, diğer şehirlerde yaşanan imar kargaşalarından uzak, daha düzenli ve adil bir imar uygulama süreci yaşamıştır. Bu model, şehrin gelişimine önemli katkılarda bulunmuş ve Kayseri'nin kendi içerisinde sürdürdüğü özgün imar uygulamalarına öncülük etmiştir.²⁷⁰

Yine Osmancı Kavuncu tarafından, 1945 planlarına uygun olarak, şehir içinde dağınık bir şekilde faaliyet gösteren ve bu yıllarda gelişen tamirci atölyeleri için şehrin dışında bulunan sanayi bölgesi kurulmuştur. Bu bölgeye gitmek istemeyenler için otobüslerin ücretsiz olması gibi teşvik edici önlemler alınmış ama aynı zamanda eski dükkânların mühürlenmesi gibi zorlayıcı tedbirler de uygulanmıştır. Aynı dönemde, Sivas Caddesi, Kiçikapı Caddesi, Düvenönü ve İstanbul Caddesi'nin bir kısmı için istimlak ve genişleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Şeker Fabrikası (1955), Orta Anadolu (1955) ve Birlik Mensucat (1951) fabrikaları da bu dönemde kurulmuş ve etraflarında konut bölgeleri oluşturulmuştur. 1950-60 döneminde, eski kent merkezinde çok sayıda yıkım gerçekleştirilmiş ve yeni yollar açıldı. Eski kent dokusu hızla değişirken, yeni konut ve iş yerleri inşa edilmiştir. Şehrin kuzeyinde Sahabiye ve Fatih Mahalleleri ortaya çıkmış, Sivas Caddesi boyunca yeni binalar inşa edilmeye başlanmıştır. 1945 planları, 750 hektarlık bir

²⁶⁹ Tekinsoy, “İmar Hareketleri”, s.286.

²⁷⁰ Tekinsoy, Kayseri'nin İmarı..., s.52.

alanı kapsıyordu ve 1957 yılına kadar uygulandı. 1957'den itibaren ise konut ve küçük sanayi alanlarını içeren ilave planlar yapılmıştır.²⁷¹

Sonuç olarak, 1930'larda başlayan ama özellikle 1945 planlarıyla hız kazanan ve geniş bir alanı kapsayan imar süreci, şehrin modernleşme ve kalkınma sürecinde önemli bir role sahiptir. Bu planlar hem şehrin fiziksel yapısını hem de sosyo-ekonomik dinamiklerini olumlu yönde etkileyerek, Kayseri'nin Türkiye'nin önde gelen şehirlerinden biri olmasında büyük bir rol oynamıştır.

²⁷¹ Tekinsoy, Kayseri'nin İmarı..., s.52-53; Tekinsoy, "İmar Hareketleri", s.286.

İKİNCİ BÖLÜM

KAYSERİ'DE SİYASAL YAŞAM

Bu kısımda, Cumhuriyet dönemi Kayseri'sinin siyasi tarihine ışık tutmak amacıyla, Milli Mücadele Dönemi, Atatürk Dönemi (1923 – 1938), İnönü Dönemi (1938 – 1950) ve Demokrat Parti Dönemi (1950 – 1960) olmak üzere dört ana döneme odaklanılmıştır. Her bir dönem, ilgili tarihsel bağlam ve siyasi dinamikler ışığında ele alınarak, Kayseri'nin siyasi evriminin kapsamlı bir analizi sunulmaktadır. Bu analiz sürecinde, Cumhuriyet Arşivi kaynakları başta olmak üzere, döneme tanıklık etmiş kişisel hatıratlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Albümü, dönemin yerel ve ulusal basın yayınları, Türk Parlamento Tarihi eseri ve TBMM Zabıt Cerideleri gibi eserlerden geniş ölçüde yararlanılmıştır. Araştırmanın metodolojisi, bu dönemlerin her birini hem siyasi olayların kronolojik sıralamasını hem de sosyo-politik etkileşimlerini dikkate alacak şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, Kayseri'nin Cumhuriyet dönemindeki politik atmosferini ve bu dönemlerde yaşanan siyasi olayların ve değişimlerin şehrin toplumsal yapısına olan etkilerini derinlemesine anlamayı hedeflemektedir.

2.1 Milli Mücadele Dönemi

Birinci Dünya Savaşı sonrası, 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'ni takiben ülkenin değişik yerleri işgal edilmiş ve bu işgallere karşı bir mücadele başlatılmıştır. Ancak Kayseri, hiç işgal edilmeyen yerlerden biriydi. Buna rağmen, Kayseri, Millî Mücadele döneminde Anadolu'nun birçok yerinde hâkim olan havadan etkilenmiştir. Bilindiği üzere, 1918 sonrasında ve özellikle 19 Mayıs 1919'da İzmir'in işgaliyle başlayan Millî Mücadele döneminde Ankara hükümeti, sadece işgalci ülkelerle değil, aynı zamanda Anadolu'nun birçok yerinde onlara veya İstanbul'daki Osmanlı hükümetine destek veren bir kesimle de mücadele etmiştir. Kayseri, en başında itibaren Ankara hükümetinin yanında yer almış ve Millî Mücadeleye tam anlamıyla destek veren şehirlerden birisi olmuştur. Bu nedenle Kayseri'nin Millî Mücadele için yaptıkları, bu dönemki siyasi yaşamın en önemli kısmını ve konusunu oluşturmaktadır.

Öncelikle Milli Mücadele döneminde, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinin Kayseri'de büyük bir tepkiyle karşılandığını belirtmek gerekir. Kaynaklardan

anlaşıldığı kadarıyla, ilk tepki gösterenler, şehrin ileri gelenleri ve idari ve dini temsilcileridir. Bunlar arasında yer alan, Kayseri Belediye Başkanı Rıfat Çalika, Kayseri Ticaret Odası temsilcileri ve Kayseri Müftüsü, işgalin haksız olduğunu belirten ve işgalin derhal sona erdirilmesini talep eden bir protesto telgrafi hazırlamışlar, imzalayarak İtilaf Devletleri temsilcilerine iletmışlerdir.²⁷²

Ayrıca halktan birçok kişi de protestolara katılmıştır. İzmir'in işgalini protesto etmek amacıyla Kayseri'de bir açık hava miting düzenlemek istemişler, ancak Mutasarrıf Ali Ulvi Bey, Osmanlı Dâhiliye Nezareti'nin gönderdiği bir telgrafi bahane ederek mitinge izin vermemiştir. Bu da gösteriyor ki, halkın seçtiği belediye Başkanı işgali protesto ederken, hükümetin atadığı bir mülki amir, mutasarrıf daha temkinli davranarak bir mitinge bile izin vermemiştir.

Bunların yanı sıra Kayseri'de savaştan dönen yedek subaylar tarafından kurulan ve bu dönem siyasi hayatında önemli bir rol oynayan İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti de Kışıkapı'da bulunan "Aynalı Gazino" adlı yerde bir oturum düzenleyerek, işgali kınamıştır. Tüm bu tepkiler, Kayseri ve Kayserililerin Milli Mücadele'ye büyük bir destek verdiğini göstermektedir. Cemiyet, başlangıçta bir yardım derneği olarak faaliyet göstermiş, ancak zaman içinde şehrin aydınları ve eşrafının bir araya gelerek memleket meselelerini tartıştığı bir platforma dönüşmüştür. Bu cemiyetin üyeleri arasında, daha sonradan Kayseri Belediye Başkanı olacak olan Tacettin Tacettinoğlu gibi seçkin münevverler ve eşraf bulunmaktaydı. Cemiyet üyeleri, gönüllü olarak Kuva-i Milliye'ye katılmış, Yozgat isyanının bastırılmasına ve Haçın'da Ermenilerle yapılan savaşa destek vermişlerdir. Ayrıca, Sivas Polis Müdürü olarak görev yapan ve daha sonra İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti'nin başına getirilen Mazlum Rasim'in çıkardığı "Adana'ya Doğru" gazetesinin yayınlanmasına genç üyelerin katkısı büyük olmuştur. İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti, Kayseri'de okuma yazma kursları açarak şehrin kültürel seviyesini yükseltme çabası içinde olmuş ve aynı zamanda "Daru'l Eytam" adlı yetim çocukların kaldığı bir eğitim-öğretim kurumunu yönetmiştir. Sonuç olarak, İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti, hem milli meselelerde hem de eğitim, öğretim ve sosyal konularda

²⁷² Z. Kars, Milli Mücadele'de..., ss.17-19.

Kayseri'nin gelişimine büyük katkılarda bulunmuş bir kuruluş olarak öne çıkmıştır.²⁷³

İzmir'in işgalinden sonra Milli Mücadele Dönem Kayseri'sinde öne çıkan bir diğer konu da "Ermeni Tehciri" sırasında yaşanan olaylarla ilgili olarak başlatılan suçlu ve İttihatçı avıdır. Bilindiği üzere, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından İtilaf Devletleri'nin işgal ettiği İstanbul Hükümeti, daha önce Ermenilere karşı yürütülen mücadelelerle öne çıkan kişileri İstanbul'a çağırmıştır. Bu kişiler, İstanbul'da Divan-ı Harp'te yargılanmak istenmiştir. İçlerinde devlet görevlileri olarak mutasarrıf, kaymakam, polis müdürü, nahiye müdürü gibi kişiler bulunduğu gibi, kentteki eşraf ve tüccar gibi sivil toplum temsilcileri de yer almıştır.²⁷⁴

Yine aynı konuyla ilintili olarak, Kayseri'de de Türkiye genelinde yaşananlarla paralel olarak, Ermenilerin eski İttihatçılardan intikam alma peşine düştükleri görülür. Bu yüzden birçok Kayserili sermaye sahibi şehri terk etmiş ve bu da şehrin ekonomisinin daha da kötüleşmesine neden olmuştur. Ayrıca, bu olayla bağlantılı biçimde Kayseri'nin güneyinde bulunan Haçın, Ermenilerin kalesine dönüşmüştür. Burada Fransız himayesindeki Ermenilerin gösterdikleri aşırı davranışlar, özellikle Develi bölgesinde tepkilere yol açmıştır. Hatta Develi'ler Ermenilerin aşırılıklarına karşı "Cemaat-i İslamiye" adı altında bir teşkilat kurmak için harekete geçmişlerdir.²⁷⁵

Ayrıca yine Develi'de hem Fransız işgalcilere hem de onlarla iş birliği içinde olan Haçın'daki bazı Ermenilere karşı, milis kuvvetleri oluşturulmuştur. Bu milis kuvvetleri aracılığıyla önce Rumlu ve Feka Kazası işgalden kurtarılmış, sonra da Haçın'da sekiz ay boyunca kuşatma altında tutulan on binlerce silahlı ve asi Ermeni'ye karşı çetin bir mücadele yürütülerek, Saimbeyli de işgalden kurtarılmıştır.²⁷⁶ Develi'deki bu gelişmeler, işgale karşı Kayseri'de başka cemiyetlerin kurulmasına da esin kaynağı olmuştur. Kayseri Belediye Başkanı Rıfat Çalık, İzmir Müdafa-i Hukuk-u Osmaniye ve Konya Redd-i İlhak Cemiyetleri ile iletişim kurarak bu sürece destek olmuştur.²⁷⁷

²⁷³ Z. Kars, Milli Mücadele'de..., ss.17-19.

²⁷⁴ Çalika, Ahmet Rıfat Çalika'nın Anıları, ss. 34-35.

²⁷⁵ Z. Kars, Milli Mücadele'de..., ss.17-19.

²⁷⁶ Kayseri İl Yıllığı, 1973, s.49.

²⁷⁷ Çalika, Ahmet Rıfat Çalika'nın Anıları, s. 37.

Millî Mücadele döneminde, Kayseri'de öne çıkan bir diğer gelişme de Sivas Kongresi'ne gönderilecek delegelerin seçimi ve Kayseri'nin kongreye katılımıdır. Sivas Kongresi'nin hazırlıkları sürerken, Kayserililer, yaptıkları gizli bir toplantıyla, Kayseri'den üç temsilcinin kongreye katılmasını kararlaştırmışlardır. Ancak Belediye Başkanı Rifat Çalika'nın da katıldığı toplantı, Taşcızâde Mehmet Bey'in evinde gerçekleşmiştir. Çalika'nın anılarında birebir aktardığı üzere, yapılan seçim sonucunda üyeleri arasında İmamzâde Ömer Bey, Kâtipzâde Nuh Naci ve Kalaçoğlu Ahmet Hilmi gibi ileri gelenlerin de olduğu bir idare heyeti oluşturulmuş ve bu heyet Sivas Kongresi'ne Kayseri'yi temsilen gönderecek üyeleri seçmekle görevlendirilmiştir. Ancak idare kurulu seçimlerinin tartışmalara yol açtığı ve Kayseri halkının çoğunluğunun toplantıya katılmadığı iddiaları gündeme gelince, her mahalden temsilcilerin katıldığı ikinci bir toplantı düzenlenmiş ve yeni bir idare heyeti oluşturulmuştur. Belediye Başkanı Rifat Çalık, bu yeni idare kurulu içinde de yer almıştır. Yine aynı temsilciler olan İmamzâde Ömer Bey, Kâtipzâde Nuh Naci ve Kalaçoğlu Ahmet Hilmi Bey, Kayseri'yi Sivas Kongresi'nde temsil etmek üzere seçilmişlerdir.²⁷⁸

Bu çabalarına rağmen Kayserili temsilciler Sivas Kongresi'ne biraz geç katılmışlardır. Bu da haklı olarak Mustafa Kemal'in dikkatini çekmiştir ve Kayserililere neden geç katıldıklarını sormuştur. Temsilciler bu soruya, "Kayserililerin önemli kararları itidalle ve olası sonuçları hesaplayarak aldıklarını" söylerken cevap vermişlerdir. Ama netice itibarıyla, Kayseri'den temsilciler, "Kayseri bundan böyle sizin safınızda ve emrinizde vatanî vazifesini yapacaktır" diyerek Mustafa Kemal'e tam desteklerini açıklamışlardır.²⁷⁹

Sivas Kongresi'ne katılan Kayseri temsilcileri, Sivas'ta beş gün boyunca kongre kararlarını ve beyannamesini incelemiş ve *İrade-i Milliye* gazetesinin nüshalarını alarak Kayseri'ye geri dönmüşlerdir. Kayseri'de kongrenin değerlendirilmesi için Ahmet Paşa İlkokulu binasında bir toplantı düzenlenmiş, bu toplantıda Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir şubesinin Kayseri'de açılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, gizli oylama ile idare heyeti seçimi gerçekleştirilmiş ve üyeler arasına 1939 ve 1942-1943 yıllarında Kayseri Belediye Başkanlığı yapacak olan Faik Seler de katılmıştır. Bu gelişmelerde de görüldüğü

²⁷⁸ Çalika, s.38.

²⁷⁹ Kalaç, s. 154.

üzere, Kayseri, Anadolu'daki birçok şehir gibi, Milli Mücadele'ye tam destek vermiş, bu desteğini Cumhuriyet kurulduktan sonra yeni devlet için de göstermeye devam etmiştir.²⁸⁰

2.2 Atatürk Dönemi (1923-1938)

Bilindiği üzere, Cumhuriyet kurulmadan önce Osmanlı döneminde, özellikle son yıllarda siyasi anlamda çok önemli bazı adımlar atılmış ve 1876'da ve 1908'de olmak üzere iki kez meclisli yönetime geçilmiştir ancak bunlar hiçbir zaman cumhuriyet döneminde olacağı gibi, milli egemenliği esas alındığı gerçek anlamda parlamenter yönetimler olmayıp, padişahın yetkilerinin hala çok belirgin olduğu, hatta 1876 Anayasasında olduğu gibi, son sözün padişahta olduğu, meşrutî yönetimlerdi.²⁸¹

Atatürk dönemi ve sonrası ise siyasi anlamda milli egemenliğin esas alındığı, 23 Nisan 1920 yılında açılan meclisin giderek güçlendiği, 29 Ekim 1923'te rejimin adının değiştiği, cumhuriyetin ilan edildiği, halkın yönetime çok daha fazla oranda katıldığı ve çok partili hayata geçiş denemelerinin yaşandığı bir dönemdir. Ayrıca ilk kez kadınlara oy hakkının verilmesine ve onların siyasi yaşama katılmasına da tanıklık etmiş bir zaman dilimidir. 1923, 1927, 1931 ve 1935 yıllarında düzenlenen milletvekili 1930, 1934 ve 1938 yıllarında yaşanan yerel seçimler bu gelişmelerin vücut bulmuş halidir. Bu başlık altında bu seçimlerin ve ayrıca kadınların oy hakkını kazanmaları gibi gelişmelerin Kayseri'deki yansımaları ve genel olarak hakim olan siyasi hava, sunulacak ve analiz edilecektir.

Cumhuriyet döneminin ilk milletvekili seçimleri 28 Haziran 1923 tarihinde düzenlenmiştir ancak bu seçimler öncesinde seçim yasasında bazı değişiklikler yapılmıştır. Önceden her 50.000 erkek başına bir milletvekili düşerken, bu sayı 20.000'e düşürülmüştür. Ayrıca, seçmen yaşının 18'e indirilmesi ve oy kullanmak için vergi verme şartının kaldırılması gibi önemli değişiklikler yapılmıştır.²⁸²

İki aşamalı olarak düzenlenen Haziran 1923 seçimlerde, ilk aşamada tüm halk oy kullanmış ve milletvekili seçme hakkına sahip olan ikinci aşama seçmenlerini

²⁸⁰ Kalaç, ss.154-155.

²⁸¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Suna Kili, **Türk Devrim Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yay., 2000.

²⁸² Alkan, ""Osmanlı'dan Günümüze...", s.51

tespit etmiştir. İkinci aşamada ise bu belirlenen ikinci aşama seçmenler, milletvekillerini seçmek için oy kullanmışlardır.²⁸³ Bu seçimlerde, Kayseri'den Ahmet Hilmi Kalaç, Sabit Gözügeçgel, Halit Karakaya, Nuh Naci Yazgan ve Ahmet Zeki Karakimseliler idi. Bu milletvekilleri arasında yer alan Ahmet Zeki Karakimseliler, daha sonra Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) listesinden bağımsız aday olarak TBMM'ye seçilmiştir.²⁸⁴

1927 seçimleri ise 2-6 Eylül 1927 tarihleri arasında gerçekleşmiş ve ülkede %60 katılım oranı varken Kayseri için bu rakam %53'tü. Bu katılım oranı ile seçimler iki aşamalı bir sistemde yapılmıştır. Bu seçim sonucunda ülke genelinde 316 milletvekili meclise girerken,²⁸⁵ Kayseri'den 6 kişi, Ahmet Hilmi Kalaç, Halit Karakaya, Hasan Ferit Perker, Burhanettin Binzet, Mustafa Reşit Özsoy ve İsmail Hakkı Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) Üçüncü Dönem Kayseri milletvekilleri olarak seçilmişlerdir.²⁸⁶ Bu milletvekilleri, Cumhuriyet Halk Fırkası'nı temsil etmek üzere TBMM'ye katılmışlardır. Ancak bu dönemde İsmail Hakkı Bey, seçilmesine rağmen meclise katılmadan 5 Eylül 1927 tarihinde vefat etmiştir.²⁸⁷ Bahsi geçen iki seçimi de gerçek anlamda halkın tamamının katıldığı seçimler olarak değil de katılım oranının düşük olmasından dolayı bir kısmının katkı sunduğu ilk evreler olarak düşünebiliriz. İlerleyen sayfalarda görüleceği üzere, zaman geçtikçe seçimlere olan ilgi ve katılım artmış, özellikle çok partili hayat döneminde çok daha fazla oranlarda temsil gerçekleşmiştir.

Serbest Fırka deneyimi, Türkiye'de çok partili hayata geçiş sürecinde kısa süreli bir denemedir. 1930'da kurulan bu parti, hükümetin muhalefete açık olmasını gösterme amacıyla Mustafa Kemal'in teşvikiyle yakın arkadaşı Fethi Okyar tarafından kurulmuştur. Ancak, parti halk arasında hızla popülerlik kazanmış ve hükümete eleştirilerde bulunmuştur. Bu eleştiriler, bazen Cumhuriyetin ilk yıllarındaki reformlara karşıtlık şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Serbest Fırka,

²⁸³ Abdullah Satoğlu, "Milletvekilleri", **Kayseri Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002, s. 315.

²⁸⁴ **TBMM Albümü**, Cilt I (1920-1950), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s. 73.

²⁸⁵ Seçim sonuçlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İhsan Güneş, **Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Milletvekili Genel Seçimleri**, İş Bankası Yay., İstanbul, 2017. (Satoğlu'nun bahsi geçen eserinde % 23 gibi düşük bir katılım oranı ile iki aşamalı bir sistemde yapılmıştır. Bu seçim sonucunda ülke genelinde 355 milletvekili meclise girdiği şeklinde geçmektedir.)

²⁸⁶ Satoğlu, s.315.

²⁸⁷ **TBMM Albümü**, Cilt I, s.157.

hem demokratikleşme deneyiminin bir parçası olarak hem de toplumsal hoşnutsuzlukların bir yansıması olarak tarihsel öneme sahiptir.

Ancak, partinin popülerleşmesiyle birlikte bazı yerlerde istenmeyen olaylar meydana gelmeye başlamış, bu da Mustafa Kemal'in dikkatini çekmiştir. Ancak burada bahsedilen "dikkatini çeken olaylar", örneğin, Menemen Olayı değildir. Menemen Olayı, Serbest Fırka'nın kapatılmasından kısa bir süre sonra 1930'un sonunda gerçekleşmiştir. Bu olay, bir grup dini fanatiğin Menemen'de bir isyan çıkarması ve Kubilay adında bir öğretmenin başının kesilmesiyle sonuçlanmıştır. Menemen Olayı, Cumhuriyet yönetiminin seküler reformlarına karşı dini temelli bir tepkinin vahim sonuçları olabileceğini gösteren bir olaydır. Bu olay, Cumhuriyet yönetiminin reformlara karşı olan muhalefeti daha sıkı bir şekilde denetlemesi gerektiği sonucuna varmasına yol açmıştır. Mustafa Kemal, bu gibi olayların ve Serbest Fırka deneyiminin ardından ülkedeki siyasi ve toplumsal durumu değerlendirmek için yurt gezilerine çıkmıştır. Bu geziler sırasında halkla doğrudan iletişim kurmuş, onların görüş ve önerilerini dinlemiştir. Bu süreçte, ülkenin genel durumu hakkında çeşitli teşhislerde bulunmuştur. Bu teşhisler, Cumhuriyet'in ilerleyen dönemlerindeki politika ve uygulamalarını şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır.²⁸⁸

Atatürk, halkın beklentilerini ve taleplerini anladıktan sonra, 1931 seçimlerine yönelik yeni bir strateji geliştirmiştir. Ülkedeki siyasi hayatı canlandırmak ve farklı siyasi düşüncelere yer vermek amacıyla 22 ilde, 30 milletvekilliği için bağımsız adaylar göstermeye karar vermiş ve bu adayların laik, cumhuriyetçi ve milliyetçi olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Bu karar, Kayseri yerel basınında şu şekilde yer almıştır:

22 seçim bölgesinde, 30 milletvekilliği için Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) aday göstermeme kararı almıştır. Bu kararın amacı, CHF programı dışında bir programı benimseyen ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde milletvekili olarak görev yapmak isteyen vatandaşların seçimlerine olanak tanımadır. Bu şekilde, CHF'nin takip ettiği ilkeleri benimseyen ancak bazı noktalarda farklı görüşlere sahip olan kişilerin eleştirilerine ve görüşlerine açık olunması kararı alınmıştır. Bu eleştirilere açık olmak, kendi görüşlerinin millet karşısında değerlendirilmesini

²⁸⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Üstün, **Menemen Olayı ve Kubilay**, Çağdaş Yay., İstanbul, 1978.

beklemektedir. Siyasi hayatta daha özgürlükçü görüşlerin yanı sıra milliyetçilik ve samimi görüşlerin teşvik edilmesi, genel yönetim kurulunun gerekli gördüğü bir tedbirdir. Bu tedbirin, CHF üyesi ikinci derece seçmenler tarafından takdir edileceği ve başarılı bir şekilde uygulanacağına inanılmaktadır.²⁸⁹

22 ilde aday göstermemesine rağmen CHF, diğer illerden aday göstermiştir. Kayseri de bu illerden biridir. *Kayseri Gazetesi*, bu seçim döneminde CHP'yi destekleyen haberler yapmıştır. 30 Mart 1931 tarihli bir haberinde, halkın Cumhuriyet Halk Fırkasına (CHF) oy vermesinin "bir vatan borcu" olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, aynı tarihli yazısında, Kurtuluş Savaşı döneminde yaşanan zorluklar ve mücadeleyi hatırlatarak, seçmelerin CHP'yi desteklemelerinin, geçmişte ülkenin kurtuluşuna liderlik eden kişilere bir teşekkür ve minnet ifadesi olarak görülmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁹⁰

Genel seçimlerin ulusal siyasetteki etkisi ve önemi tartışılmazken, yerel seçimler de toplumsal dinamikleri ve bölgesel tercihleri yansıtan bir başka kritik olaydır. Şimdi de bu bağlamda yerel seçimlere odaklanalım. 1930'daki seçimler Kayseri'deki ilk yerel seçimlerdi ve bu yüzden hem halktan çok ilgi görmüş hem de basında bu seçimle ilgili haberlere sıkça yer verilmiştir. *Kayseri Gazetesi*'nin ayrıntılı bir biçimde aktardığına göre, 1930 belediye seçimleri, bir seçim komisyonu (intihap encümeni) tarafından düzenlenmiştir. Bu encümen, seçilecek kişileri kura ile belirlemiştir, bu da seçim sürecine rastgelelik katmıştır. Seçim sürecinde, "Kayseri'nin İmarı Hakkında Bazı Teklifler" başlığı altında kentteki altyapı ve imar konuları ele alınmıştır. Bu öneriler arasında umumi yerlere baskül konulması, Kayseri Hasan Arpa maden suyunun şişelenmesi gibi sağlık ve yaşam kalitesiyle ilgili öneriler vardır. Ayrıca, şehir görüntüsünün güzelleştirilmesi amacıyla dükkân tabelaları, numara levhaları gibi detaylarda standardizasyona gidilmesi istenmiştir. Arap harfleriyle yazılmış eski levhaların kaldırılması önerilmiştir.²⁹¹ Kent estetiğinin yanı sıra, yeşil alanların oluşturulması ve şehir pazarlarının düzenlenmesi önerilmiştir. Bu, hem şehirdeki yaşam kalitesini artırmayı hem de ekonomik açıdan fayda sağlamayı amaçlamıştır. Pazarcılardan alınacak vergiler gibi mali kaynakların

²⁸⁹ *Kayseri* 16 Nisan 1931.

²⁹⁰ *Kayseri* 30 Mart 1931.

²⁹¹ *Kayseri* 15 Eylül 1930.

yaratılması, şehrin çeşitli imar işlerine destek sağlamak için önemli bir unsur olarak görülmüştür.²⁹²

Ayrıca, gençliği bir araya getirerek, düşünsel ve ideallerini güçlendirmek, fiziksel ve kültürel gelişimlerini desteklemek amacıyla Kayseri Spor Kulübü'nün kurulması talep edilmiştir. Bu yanı sıra, şehirde bir stadyumun inşa edilmesi gerektiği, atçılığa olan ilginin azaldığı ve bu geleneğin canlandırılması için avcılar ve sipahi ocaklarının kurulması, koşu alanları oluşturulması önerilmiştir. Ayrıca, bir tenis kulübünün kurulması ve tenis sahalarının inşa edilmesi gibi istekler de dile getirilmiştir. Bu talepler, gençlerin aktif bir şekilde spor yapmalarını teşvik etmek ve şehirde spor faaliyetlerini artırmak amacıyla yapılmıştır.²⁹³ Bu öneriler, Kayseri'nin 1930 belediye seçimlerinin öncesinde ve sonrasında şehir gelişimine ve yaşam kalitesine odaklanan bir dönemin başlangıcını temsil eder. Bu tarihsel perspektif, o dönemin toplumsal ve idari önceliklerini de yansıtmaktadır.

24 Nisan 1931'de gerçekleştirilen milletvekilliği seçimleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönemlerindeki siyasi atmosferi ve partiler arası rekabeti göstermesi açısından önemlidir. Kayseri'de bu tarihte yapılan seçimler, *Kayseri Gazetesi*'nin de ifade ettiği gibi düzenli ve sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilmiştir.²⁹⁴ Seçimlerde, dönemin iktidar partisi olan Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) adına beş aday yarışmıştır. Kayseri milletvekilleri Ahmet Hilmi Kalaç, Reşit Özsoy ve Baro Başkanı Sait Azmi Feyzioğlu'nun yanı sıra, şehrin avukatlarından Ahmet Tevfik Şatır ve eski Develi Belediye Başkanı Osman Coşkun da CHF'den aday olmuşlardır. 30 Ekim 1930'da açıklanan seçim sonuçlarına göre, tüm bu adaylar TBMM Dördüncü Dönem Kayseri Milletvekilleri olarak seçilmişlerdir. Seçimlere katılan bir diğer parti olan Serbest Cumhuriyet Fırkası ise, seçimlerden sonra alınan bir karar ile kendi kendini feshetmiştir. Bu durum, dönemin tek partili politik yapısını ve muhalefetin zayıf olduğunu gösteren bir örnektir.²⁹⁵ Bu seçimler, Türkiye'nin siyasi tarihinde, erken cumhuriyet döneminin karakteristik özelliklerini yansıtan bir olay olarak değerlendirilebilir. Tek parti döneminin etkileri ve dönemin politik dinamikleri bu seçim sonuçlarına yansımıştır.

²⁹² *Kayseri* 15 Eylül 1930.

²⁹³ *Kayseri* 25 Eylül 1930.

²⁹⁴ *Kayseri* 27 Nisan 1931.

²⁹⁵ *Kayseri* 27 Nisan 1931.

Bu seçimden dört yıl sonra 20 Ocak 1935 tarihinde Cumhuriyet döneminin 3. Seçimleri gerçekleşmiştir. Bu seçimde de önce, ilkinde olduğu gibi, ikinci seçmenlerin belirlenmesi için oy kullanılmıştır. Ancak ilkinden farklı olarak, bu seçimlerde, 1934 yılında milletvekili seçme ve seçilme hakkını kazanan kadınlar da ilk kez olmak üzere, oy kullanmışlardır. *Kayseri Gazetesi*, 24 Ocak 1935 tarihli ve “Milletvekili Seçme Başlangıcında Halkımızın Alakası Bu Sene Artmıştır” başlıklı yazısında, bu seçimde oy verme oranının öncekilere göre daha yüksek olduğunu belirtmiş ve bunu, kadınların da seçimlere katılmasına bağlamıştır. Bu seçimde de, ilkinde olduğu gibi, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın (CHF) aday gösterdiği isimler seçilmiştir. Ülke genelinde ise 87'si kadın ve 659'u erkek olmak üzere, toplamda 746 müntehib-i sâni seçilmiştir.²⁹⁶ Kayseri'den ise Ferruha Güpgüp'ün yanı sıra Mehmet Faik Baysal, Süleyman Demirezen, Ahmet Hilmi Kalaç, Mehmet Nahit Kerven, Mustafa Reşit Özsoy, Hasan Ferit Perker, Mehmet Sadettin Serim, Salih Turgay ve Veli Yaşın TBMM beşinci dönem Kayseri milletvekilleri olarak seçilmişlerdir.²⁹⁷

Bu seçimlerde Türkiye genelinde kadın milletvekilleri de meclise girmiştir. Bunlardan biri de Ferruha Güpgüp'tür. Ferruha Güpgüp, milletvekilliği döneminde Divan-ı Muhasebat Encümeni'nde görev yapmış ve Genel Kurul'da 1936 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu hakkında bir konuşma yapmıştır.²⁹⁸

20 Ocak 1935'te gerçekleşen genel seçimler, Cumhuriyet'in erken dönemlerindeki siyasi dinamikleri gösteren önemli bir tarihi olay olmuştur. Bu seçimlerin ardından, yereldeki siyasi arenada da benzer bir hareketlilik gözlemlenmiştir. 1938'de yapılan yerel seçimler, bu sürekliliğin bir yansıması olmuştur. Genel seçimlerdeki CHF zaferi, yerel seçimlerde de devam etmiştir. 19 Ekim 1938'de açıklanan sonuçlar, CHF'nin yerelde de güçlü bir şekilde temsil edildiğini göstermiştir. Bu, o dönemde CHF'nin hem ulusal hem de yerel düzeydeki etkisini ve halk üzerindeki gücünü yansıtmıştır. Bu sonuçlar, dönemin siyasi atmosferini ve Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün sevincini yansıtmaktadır. Atatürk, seçim sonuçları hakkında bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyannamede Mustafa Kemal Atatürk'ün yerel seçim sonuçlarına dair bir beyanname verdiği anlatılmaktadır. Ayrıca Atatürk, vatandaşların yüksek bir katılım ve istekle seçimlere

²⁹⁶ *Kayseri* 24 Ocak 1935.

²⁹⁷ **TBMM Albümü**, Cilt I., ss.269-270.

²⁹⁸ **Türk Parlamento Tarihi**, TBMM V. Dönem (1935-1939), Cilt 2 TBMM Vakfı Yay. No:26, s.425,426.

katıldığını ve oy kullanarak Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) adaylarına destek verdiklerini belirtilmektedir. Ayrıca, Türk İstiklal Savaşı ve inkılâp hareketlerinin milletin birlik ve yüksek ahlaki değerleriyle başarıya ulaştığını vurgulamıştır. Bu beyanname, Atatürk'ün seçim sonuçlarını değerlendirdiği ve CHP'nin Cumhuriyet'in ideallerini ve programını gerçekleştirmekte milletin desteğine dayalı olduğu mesajını ilettiği bir beyanname olmuştur.²⁹⁹ Bu beyanname, Atatürk'ün seçim sonuçlarına yönelik memnuniyetini ifade ederken aynı zamanda Cumhuriyet'in temel ilkelerine ve rejimine olan bağlılığına vurgu yapmıştır. Seçim sonuçlarının, Türk milletinin birlik ve iş birliği içindeki yüksek siyasi ve medeni değerlerine dayandığını belirtmiştir. Atatürk, parti ve hükümet teşkilatına tebriklerini ileterek, inkılâp prensiplerinin ve Cumhuriyet rejiminin tatbikatının milletin kudreti ve refahı için vazgeçilmez olduğunu vurgulamıştır. Atatürk döneminde Kayseri'deki seçimlerde Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF), genellikle galip gelmiştir. Bu dönemde Kayseri'de CHP'nin öncü parti olduğunu ve seçimlerde güçlü bir destek gördüğünü görmekteyiz. Ancak bu durum, ilerleyen sayfalarda görüleceği üzere, yavaş yavaş değişmeye başlamış, DP dönemi ile birlikte siyasi tercih keskin bir dönüşüm yaşanmıştır.

2.3 İnönü Dönemi (1938-1950)

2.3.1 Tek Partili Dönem

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesiyle başlayan Millî Şef dönemi, Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli bir siyasi sürecini işaret eder. Bu dönemde, Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatının ardından İnönü'nün liderliğinde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) yönetiminde birçok değişiklik yapılmıştır. 1938'deki olağanüstü kurultay, Atatürk'ü partinin ebedi genel başkanı ilan etmiş ve İsmet İnönü'yü Genel Başkan ve Milli Şef olarak kabul etmiştir. Kurultay'ın aldığı karara göre, Milli Şef'in, kendi isteği dışında parti veya başka bir organ tarafından uzaklaştırılamayacaktır. Bu kararın amacı, parti içinde istikrarın korunması ve lider değişikliklerinin parti otoritesine zarar vermesini engellemektir.³⁰⁰

²⁹⁹ *Kayseri* 20 Ekim 1938.

³⁰⁰ ÇetinYetkin, Karşı **Devrim: 1945- 1950**, Otopsi Yayınevi, İstanbul, 2002, s.100.

Millî Şef Dönemi, İkinci Dünya Savaşı gibi uluslararası olayların etkisi altında geçmiştir. İnönü, bu dönemde ülkenin iç ve dış politikalarını doğrudan kontrol etmiş ve tek parti yönetimini güçlendirmiştir. Bu dönemde, basın da İnönü'nün liderliğini ve iktidarını desteklemiştir. Ancak Millî Şef Dönemi, eleştirilere ve tartışmalara yol açmıştır. İnönü'nün kişisel otoritesi ve tek parti yönetimi, demokratik prensiplerle bağdaşmayan bazı uygulamalara yol açmıştır. Bu nedenle, 1946'daki CHP olağanüstü kurultayında, "Değişmez Genel Başkan" ve "Millî Şef" sıfatları kaldırılmış, bu dönem resmen sona ermiştir.³⁰¹

Tek parti yönetimini güçlendirmiş olmasına ve bazı eleştirilere maruz kalmasına karşın, İnönü dönemi aynı zamanda Türkiye'de gerçek anlamda çok partili hayata geçişin de yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde Türkiye'nin gerçek anlamda ilk muhalefet partisi olan Demokrat Parti kurulmuş ve önceki dönemlerde olduğu gibi hem yerel hem de genel seçimler yaşanmıştır. Ancak bunların bu döneme kadar yapılanlardan belki de en önemli farkı, bu seçimlerden sonuncusunun (1950 seçimleri) ilk kez CHF dışında bir partinin iktidara gelmesine vesile olmasıdır. Bu nedenle İnönü dönemini hem tek parti döneminin daha da güçlendiği ama aynı zamanda demokratikleşme sürecinin de temellerinin atıldığı bir dönem olarak değerlendirebiliriz. Bu başlık altında işte bütün bu gelişmelerin genel ve kısaca Türkiye'deki yansımaları, özelde ise Kayseri'de nasıl yankı bulduğu sunulacak ve değerlendirilecektir.

Atatürk'ün ölümünden sonra ilk genel seçimler ile V. dönem milletvekilleri, 21 Temmuz 1939 tarihinde seçilmiştir. Bu seçimde de öncekilerde olduğu gibi hem tüm yurttan hem de Kayseri'de dönemin tek partisi olan CHP'nin adayları meclise gidebilmişlerdir. Kayseri'den V. Dönem milletvekili olarak meclise gidenler; Faik Baysal, Süleyman Demirezen ile birlikte Kayseri'nin meclise gönderdiği ilk kadın milletvekili olan Ferruha Güpgüp, Osmanlı Meclis-i Mebusan IV. Dönem mebusluğu ve 1. Dönemden itibaren Kayseri Milletvekilliğine sürekli olarak seçilen Ahmet Hilmi Kalaç'ın yanı sıra Emekli Binbaşı III. ve IV. Dönem Kırklareli milletvekilliği

³⁰¹ Ali Dikici, "Millî Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 42, Kasım 2008, s. 161; Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970, s. 21.

yapmış Mehmet Nahit Kerven, Reşit Özsoy, Hasan Ferit Perker, Mehmet Saadettin Serim, Salih Turgay ve Veli Yaşın'dır.³⁰²

VI. Yasama Dönemi için yapılan 1939 genel seçimlerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne toplam 430 milletvekili seçilmiştir. VI. yasama dönemi olan 26.03.1939-08.03.1943 tarihleri arasında ise TBMM'de Kayseri'yi 8 milletvekili temsil etmiştir. Bu milletvekilleri Faik Baysal, Ahmet Hilmi Kalaç, Mustafa Reşit Özsoy, Mehmet Saadettin Serim, Ömer Ağa Taşçıoğlu, Mehmet Nazmi Toker, Salih Turgay ve Suat Hayri Ürgüplü'dür.³⁰³

Bir sonraki genel 28 Şubat 1943'te gerçekleşmiştir. Bu seçimlerin diğerlerinden farkı, CHP Parti Divanı'nın önerisi ve TBMM Genel Kurulu tarafından kabul edilen bir kararla iki kez yapılmasıdır. İlk seçim, şu tarihte gerçekleşmiş ancak şu nedenlerle geçersiz sayılmıştır. 12 Ocak 1943 tarihinde CHP Meclis Grubu'nda yeniden seçim kararı alınmış ve daha sonra bu karar TBMM Genel Kurulu tarafından da üyelerin çoğunluğu tarafından onaylanmıştır. 1943 Genel Seçimlerinin bir diğer özelliği de ikinci sıradaki adaylara da tercih hakkı tanındığından aday sayısının seçilecek milletvekili sayısından çok daha fazla olmasıydı.³⁰⁴

28 Şubat 1943'te gerçekleştirilen seçimlerde, Türkiye'nin VII. Dönem TBMM'sini oluşturacak toplam 455 milletvekili seçilmiştir. Bunlardan yaklaşık üçte biri, daha önce hiç milletvekili olarak görev yapmamış yeni isimlerden oluşmaktaydı. Rauf Orbay, Yunus Nadi Abalıoğlu, Hikmet Bayur, Yusuf Kemal Tengirşenk gibi bazı önemli ve tanınmış isimler ise aday gösterilmedikleri için seçilmişler ve TBMM'ye girememişlerdir.³⁰⁵ 1943 yılında yapılan seçimle oluşan bu meclis, 1946 yılının 5 Ağustos'una kadar görev yapmıştır.

Cumhuriyet döneminde hem sivil hem de askeri elitler, siyasi partiler aracılığıyla TBMM'ye girmiş ve uzun süre partilerinin milletvekilleri olarak görev yapmışlardır. Ahmet Emin Yalman'ın "Meclisin Manzarası" adlı makalesinde dile getirdiği gibi, milletvekilliği bir geçim kaynağı olmamalıdır. Ancak bazı tanınmış

³⁰² **TBMM ALBÜMÜ** (1920-2010), TBMM Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yay., No:1, Ankara, 2010, s.295,296.

³⁰³ **TBMM ALBÜMÜ**, s.363.

³⁰⁴ **TBMM ZC**, Devre: VI, İçtimâ: 4, Cilt: 30, Yirmi sekizinci inikat, 14.1.1943, s.220.

³⁰⁵ **Cumhuriyetin 75 Yılı**, s.256.

kişiler, parti destekleriyle milletvekili seçilmişler ve bu görevi uzun yıllar boyunca sürdürmüşlerdir.³⁰⁶

28.02.1943 ve 05.08.1946 tarihleri arasını kapsayan VII. Yasama döneminde Kayseri’den meclise 10 milletvekili gitmiştir. Daha önce de milletvekilliği bulunan Faik Baysal, Ahmet Hilmi Kalaç, Rıfat Özsoy, Ömer Taşcıoğlu, Suat Hayri Ürgüplü, Nazmi Toker ve Saadettin Serim TBMM’ye gitmeye tekrar hak kazanmışlardır. Ayrıca Mustafa Kemal Şatır, Muhittin Taner, Cafer Tüzel de meclise giden isimler arasında yer almışlardır.³⁰⁷

Bir sonraki seçimler 1946 yılında gerçekleşmiştir. Daha önce bahsedildiği üzere, bu seçimlerin en önemli özelliği, ilk kez gerçek anlamda bir muhalefet partisinin bu seçimlere katılması ve bu seçimde iktidara gelemese de Türkiye’de çok partili dönemin başlamasına vesile olmasıdır. Müteakip başlık altında 1946’dan 1940’a kadar olan dönemde Türkiye’deki genel siyasi hava verilecek, sonra da bunun Kayseri’deki yansımaları verilecek ve değerlendirilecektir.

2.3.2 Çok Partili Dönem (1946 – 1950)

Çok partili siyasi hayata geçiş sürecinde, Türkiye'nin doğrudan İkinci Dünya Savaşı'nın içinde yer alması da savaşın global ölçekte yarattığı ekonomik sıkıntılar ve bu sıkıntılardan doğan halk memnuniyetsizliği etkili olmuştur. Savaş yıllarının ekonomik politikaları, enflasyonun yükselmesine ve vergi yüklerinin ağırlaşmasına sebep olmuştur. Bu ekonomik değişiklikler, toplumsal dengesizlikleri beraberinde getirmiştir. 11 Kasım 1942 tarihli Varlık Vergisi gibi olağanüstü uygulamalar, ülkenin zengin kesimini ve aydınlarını rahatsız ederek CHP'ye olan desteğin sarsılmasına yol açmıştır. Ekonomik zorluklar ve halkın artan hoşnutsuzluğu, siyasi değişiklik taleplerini güçlendirmiştir. Dış etkenlerin de bu süreçte etkisi büyük olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası zaferini ilan eden demokratik ülkeler, tek partili rejimleri sonlandırma amacını benimsemiştir. Türkiye'nin savaş döneminde izlediği dış politika, bu demokratik ülkeler tarafından olumsuz değerlendirilmiştir. Özellikle 1943'te savaşa katılmama kararlılığını sürdüren Türkiye'nin, aynı zamanda Almanya'ya krom ihracatını devam ettirmesi, demokratikleşme sürecini destekleyen

³⁰⁶ Faik Ahmet Barutçu, **Siyasi Anılar (1939- 1954)**, İstanbul, 1977, 284. s.58.; **Türk Parlamento Tarihi TBMM VII. Dönem**, TBMM Kültür, Sanat Yay. No:133, s.31.

³⁰⁷ TBMM ALBÜMÜ, s.432,433.

Ülkelerin tepkisini çekmiştir. 19 Ekim 1939'da İngiltere ve Fransa ile imzalanan ittifaka rağmen savaşın dışında kalma kararı ve 18 Haziran 1941'de Almanya ile yapılan saldırmazlık anlaşması, Türkiye'nin dış politikada denge politikası izlediğini göstermiştir. Fakat 1943 yılında savaşa katılmama kararının yanı sıra Varlık Vergisi'nin uygulanmaya başlaması, demokratikleşmeyi destekleyen ülkelerin tepkisini artırmış ve çok partili hayata geçişin önünü açmıştır.³⁰⁸

Çok partili hayata geçişin bir başka belirleyici nedeni Sovyet tehdidi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı döneminde izlenen Türk dış politikası, birçok müttefik ülkenin tepkisini ekmişken, özellikle Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye karşı toprak ve Boğazlar konusundaki askeri s talepleri, Türkiye'nin ABD ve İngiltere'den destek arayışını kaçınılmaz kılmıştır. Sovyet tehdidini dengeleme ihtiyaı, Türkiye'nin bu büyük batılı glere daha yakın bir politika izlemesini gerektirmiştir. Bu bağlamda, demokratikleşme adımları ve çok partili hayata geçiş, Türkiye için önemli bir stratejik tercih olmuştur. Yeni dünya düzeninde kapitalist ve komünist blokların dominant rolleri, Türkiye'nin çok partili siyasi hayata geçişini, kapitalizmle daha derin bir entegrasyon sürecinin parçası olarak görmesini teşvik etmiştir.³⁰⁹ Bu gelişmelerden dolayı bizzat İsmet İnönü'nün kendisi de çok partili hayata geçişi istemiş ve desteklemiştir. Bu yüzdedir ki bazı araştırmacılar, Türkiye'deki çok partili hayata geçiş sürecini, "demokratikleşme hareketinin otoriter rejimin kendi yöneticileri tarafından başlatıldığı ve başarıyla sonuçlandırıldığı klasik bir "Reform" rneği" olarak tanımlamışlardır.³¹⁰

Ancak bir yandan da, CHP'nin içindeki muhalefet artmıştır. 1945 yılında Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Celal Bayar tarafından hazırlanan ve "Dörtlü Takrir" olarak bilinen bir belge ile ayrı bir parti kurma fikrini ortaya koymuşlardır. 1946 yılının Ocak ayının ilk günlerinde resmi olarak hayata geçen partinin, Refik Koraltan tarafından hazırlanan parti tüzüğü ve programı, İçişleri Bakanı Hilmi Uran'a teslim edilmiştir. 7 Ocak 1946 tarihinde Ankara'da Demokrat Parti (DP) resmen kurulmuştur. Demokrat Parti'nin kuruluşu, Türkiye siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktasını temsil eder. Uzun yıllar boyunca tek parti rejimi altında

³⁰⁸ Taner Timur, **Türkiye'de çok Partili Hayata Geçiş**, 3. Baskı., Ankara, İmge Kitabevi, 2003, s. 26; Cem Eroğul, **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970, s. 56; Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni: Dn - Bugün - Yarın**, Cilt I., Tekin Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 520.

³⁰⁹ Huntington, **nc Dalga...**, s. 16.

³¹⁰ Timur, s.29.

yaşayan halk, yeni bir partiyle karşılaştığında bu durumu büyük bir umut ve coşkuyla karşılamıştır. Tek parti döneminde bireylerin ifade özgürlüğü üzerinde belirli kısıtlamalar olmuştur ve bu durum, toplumun farklı kesimlerinde hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Demokrat Parti'nin kuruluşu, bu hoşnutsuzluğun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.³¹¹

DP'nin politikaları ve vaatleri, geniş halk kesimlerinin ilgisini çekmiştir. Özellikle kırsal kesimlerde, tarım ve köylülüğe verdiği önemle tanınan DP, bu bölgelerde ciddi bir destek bulmuştur. Özgürlüklerin genişletilmesi, basın özgürlüğü ve hukukun üstünlüğü gibi temel demokratik ilkeleri savunan partinin kuruluşu, toplumun farklı kesimlerini bir araya getirmiştir. Bununla birlikte, bazı gazetelerin DP'yi desteklemesi ve onunla ilgili olumlu haberler yayınlaması da partinin popülaritesini artırmıştır. *Vatan*, *Tasvir*, *Cumhuriyet*, *Son Posta* ve *Tan* gibi dönemin önemli gazeteleri, yeni kurulan partinin fikirlerini destekleyerek halkın bilgilendirilmesine katkıda bulunmuşlardır. Bu gazeteler, demokratik değerlere sahip çıkma ve çok partili hayata geçişin desteklenmesi gerektiği fikrini benimsemişlerdir. DP'nin kuruluşundan itibaren bu destek, partinin halk arasında daha geniş bir kabul görmesini sağlamıştır.³¹²

DP iktidara gelebilmek için halkın devletten beklentilerini iyi anlamıştır. Türk toplumunun devleti "devlet baba" olarak nitelendirmesi ve geleneksel Türk anlayışında kölelik veya derebeylik gibi kavramların bulunmaması, Türk halkının devletten beklentilerini diğer toplumlardan farklı kılmıştır. Bu bağlamda, DP halkı koruyucu ve çoğunluğu oluşturan köylü sınıfını destekleyici bir iç politika benimsemiştir. Bununla birlikte herhangi bir sınıfa bağlı görünmemeye de özen göstermiş ve merkezi bir parti olma amacını taşımıştır. Ayrıca CHP'nin tepkisini çekmemek için altı ilkeyi parti programına eklemiştir. CHP ise yeni kurulan partiyi destekleyerek iç muhaliflerden ve totaliter parti suçlamalarından kaçınmak istemiştir. Ancak DP, kuruluşundan itibaren iktidar partisini eleştiren çok güçlü bir muhalefet olarak ortaya çıkmıştır. CHP'yi batılılaşmanın sembolü olarak göstermiş ve bu

³¹¹ Füzûzan Husrev Tökin, *Türkiye’de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi (1839-1965)*, Elif Yay., İstanbul, 1965, s. 80.

³¹² Tökin, s.81.

sürecin dini değerlerden uzaklaşmaya yol açtığını iddia etmiştir. Aynı zamanda batılılaşmanın sonucunda halkın yoksullaştığını savunmuştur.³¹³

DP, halkı kazanmak için seçenleri ve seçilenleri bir araya getiren mitingler düzenlemiş ve bu yöntem iktidar tarafından endişeyle karşılanmıştır. Hatta bazıları DP'yi yıkıcı bir parti olarak görmüştür. Bu eleştirilere rağmen halk, DP'ye büyük destek vermiş ve partinin CHP ile danışıklı kurulduğu iddiaları reddedilmiştir. Vatandaşlar, DP propagandasında önemli bir rol oynamıştır. Partiyeye destek veren üç sosyal grup daha öne çıkmıştır. Birincisi, demokrasiye inanan sivil ve askeri aydınlar; ikincisi, taşra nüfusunu kontrol eden toprak sahipleri; üçüncüsü ise Atatürk devrimlerine ve laikliğe karşı olan ancak uzun süre sessiz kalan muhaliflerdir.³¹⁴ Son gruba dahil edilebilecek bazı din adamları, dini konuları vurgulayarak ama bu konuda aşırıya da kaçmadan, halkı DP'ye destek vermesi için teşvik etmiştir.³¹⁵

1946 seçimleri öncesinde ve sırasında CHP, devletin bütün imkanlarından yararlanarak bir seçim kampanyası yürütmüştür. Bu dönemde, devlet memurları, öğretmenler, köy muhtarları gibi devletin yerel temsilcileri, CHP'nin seçim çalışmalarında aktif rol almışlar ve halkı CHP'ye oy vermeye teşvik etmişlerdir. CHP, DP'nin aksine, modernleşme ve kalkınma vaatleriyle seçmenin karşısına çıkmıştır. Parti, Atatürk'ün devrimlerine sahip çıkarak, bu devrimleri sürdürme ve derinleştirme söylemiyle halka hitap etmiştir. Aynı zamanda, DP'nin muhafazakâr ve gerici bir parti olduğunu iddia ederek, DP'nin iktidara gelmesi durumunda ülkede geriye gidiş yaşanacağını belirtmiştir.³¹⁶

1946 seçimleri 21 Temmuz Pazar günü gerçekleşmiştir. Seçim günü gazeteler, olayın çok partili bir seçim olduğundan bunu vurgulayan ve öne çıkartan olumlu başlıklar atmışlar ancak sonuçlar açıklandığında olumsuz tepkiler vermeye başlamışlardır. Ülke genelinde 6 siyasi parti yarışmış ve 465 milletvekilinin 397'sini CHP, 61'ini DP, 7'sini bağımsızlar kazanmıştır. Meclis'in açılışında 462 milletvekili bulunuyordu, ancak daha sonra bu sayı azalmıştır. Seçim sonuçlarının detayları ve

³¹³ Ahmet Yeşil, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988, s. 52.

³¹⁴ Sabit Dokuyan, “Çok Partili Hayat Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Parti’nin Kuruluşu”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2, S.2, Haziran 2014, s.151-156.

³¹⁵ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye’nin Düzeni*, Cilt 2., Cem Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 555.

³¹⁶ Osman Akandere, “1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları Üzerinde İktidar e Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar”, 17.05.2014, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-76/1946-genel-secimleri-ve-sonuclari-uzerinde-iktidar-ve-muhalefet-partileri-arasinda-yapilan-tartismalar-ii>.

katılım oranları kesin olarak yayınlanmamıştır. Bu yüzden, “açık oy, gizli tasnif” ilkesi gibi demokratik olmayan seçim kuralları, hile ve yolsuzluk yapıldığı iddialarını ve seçimlerin güvenliği ve güvenilirliği tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Basındaki ve kamuoyundaki eleştirilerin ana nedeni de bunlar olmuştur.³¹⁷

Bu seçimlerde Kayseri'den Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne toplam 9 milletvekili girmiştir. Bu milletvekillerinin 6'sı CHP'den olup isimleri Salih Avgın, Sait Azmi Feyzioğlu, Reşit Özsoy, Faik Seler, Ömer Taşçıoğlu ve Hayrullah Ürkün'dür. Diğer 3 milletvekili, Bekir Fikri Apaydın, Kamil Gündeş ve Mehmet Reşit Turgut ise DP'den seçilmiştir.³¹⁸

Bu seçimlerden 1950, hatta 60'ın sonuna kadar hem ülkedeki hem de Kayseri'deki siyasi yaşama yöne veren en önemli olay, CHP-DP çekişmesi ve bu partilerin siyasi söylemleri ve faaliyetleri olmuştur. 1946-1950 yılları arasında Demokrat Parti (DP) çok güçlü bir muhalefet sergilerken, CHP de, halkın desteğini sağlamak için farklı stratejiler benimsemişti.³¹⁹ Müteakip bölümde iki partinin bu politikaları ve bunların hem ülkedeki hem de Kayseri'deki siyasi yaşamdaki yansımaları ve etkileri ele alınacaktır.

2.4 Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)

Demokrat Parti (DP), Türkiye siyasi tarihinde çok partili hayata geçiş sürecinde ortaya çıkmış ve önemli bir yere sahiptir. 1946 seçimlerinde ikinci parti olarak Meclis'e girmiş, 1950 seçimlerinde ise iktidarı devralarak Türkiye'de demokrasinin yerleşmesine önemli bir katkı sağlamıştır.

Bir önceki bölümde daha ayrıntılı bir biçimde aktarıldığı üzere, DP'nin ortaya çıkışı, II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'de yaşanan siyasi ve sosyal dönüşümlere paralel olarak gerçekleşmiştir. Dönemin iktidar partisi Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içerisinde, savaş sonrası dönemde liberal ekonomi politikalarına ve daha demokratik bir yönetim anlayışına yönelik talepler artmıştır. Bu süreçte, CHP içindeki muhalif kanat, parti içindeki reform taleplerinin karşılık bulamaması üzerine 1946'da kendi partilerini kurma kararı almışlardır. Böylece Celal Bayar, Adnan

³¹⁷ Akandere, “1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları...”, s. 4.

³¹⁸ Erol Tuncer, **1946 Seçimleri**, Tesav Yay., Ankara, 2008, s. 1.

³¹⁹ Dokuyan, s.166

Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü gibi isimlerin öncülüğünde Demokrat Parti kurulmuştur.

21 Temmuz 1946'daki milletvekili genel seçimlerinde DP, iktidarı ele geçirememesi de %20 civarında bir oy alarak ikinci parti olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmiştir. Bu seçimlerin ardından, seçimlerin şaibeli olduğu yönündeki söylentiler ve halk arasında yaşanan siyasi gerilimler, 1950 seçimlerinin daha adil ve demokratik bir şekilde gerçekleşmesi gerekliliğini ortaya koymuştur.³²⁰ 16 Şubat 1950'de kabul edilen 5545 sayılı yasa ile 1950 seçimleri için yeni bir seçim yasası getirilmiştir. Bu yasa, genel, eşit, gizli oy ve açık tasnif yöntemini benimseyerek, Türk seçim tarihinde dürüst, demokratik ve yarışmacı bir seçim düzenlemeyi amaçlamıştır.

14 Mayıs 1950'deki genel seçimlerde DP, %55,2 oy oranıyla 416 milletvekili kazanarak büyük bir zafer elde etmiştir. Buna karşılık CHP, %39,6 oy oranıyla sadece 60 milletvekili çıkarabilmiştir. Millet Partisi (MP) ise %4,6 oy oranıyla mecliste sadece 1 sandalye kazanabilmiştir. Bağımsız adaylar da %0,6 oy oranıyla 1 milletvekili ile Meclis'e girmeyi başarmıştır. DP'nin bu zaferi, hem ulusal hem de yerel bazda Türk siyasi hayatında yeni bir dönemin başlamasına işaret etmiştir. Liberal ekonomi politikaları ve halka daha yakın bir yönetim anlayışı ile DP, Türkiye'de çok partili demokratik hayatın yerleşmesinde önemli bir rol oynamıştır.³²¹

Ulusal basının bazı temsilcileri DP'nin galibiyetini sayfalarına taşımışlar, bundan çok olumlu bir gelişme olarak söz etmişlerdir. Bunu yaparken CHP'nin mağlubiyetini de mizahi bir dille ele almışlardır. 15 Mayıs 1950 tarihli Zafer Gazetesi'nde yer alan bir mizahi yazıdır. "Akıntıya Kürek" başlığını taşıyan yazı, Demokrat Parti'nin (DP) 14 Mayıs 1950 seçimlerinde elde ettiği büyük zaferin ardından, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) mağlubiyetine dikkat çekmek amacıyla yayınlanmıştır. "Yedekçinin Yedeği" imzasıyla yayınlanan bu yazıda, CHP'nin mağlubiyeti mizahi bir dille kayıp ilanı formatında ifade edilmiştir.³²²

Yazıda "35'likler" ifadesiyle muhtemelen CHP'nin önde gelen isimleri kastedilmektedir. "Bütün Bakanlarımı kaybettim" ifadesi ise CHP'nin seçimde büyük

³²⁰ Tuncer, s.160.

³²¹ Tuncer, s.167.

³²² **Zafer** 15 Mayıs 1950; Ersin Güven, **1946-60 Arası TBMM Kayseri Milletvekilleri ve Faaliyetleri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2011, s.21,22.

bir mağlubiyet yaşayarak hükümetten düşmesine atıfta bulunmaktadır. "Yenilerini çıkaramayacağımdan eskilerinin hükmü yoktur" ifadesi, CHP'nin bir daha iktidara gelemeyeceği ve eski bakanlarının artık bir öneminin olmadığı anlamına gelmektedir. Bu tür mizahi ifadeler, seçim sonrası siyasi atmosferdeki gerilimi ve rekabeti yansıtmaktadır.³²³ Gazetelerdeki bu tür mizahi yazılar, dönemin siyasi rekabetini ve halkın DP'ye olan yoğun ilgisini göstermektedir. Aynı zamanda, çok partili siyasi hayata geçişin ardından basın da siyasi parti ve hareketlere dair tavrını daha açıkça ortaya koyduğunu göstermektedir.

1950 Genel Seçimlerinde Kayseri'nin TBMM'ye göndereceği milletvekili sayısı 1945 yılında yapılan sayım neticesine göre 9 kişi olarak belirlenmişti. Bu milletvekillerini seçecek seçmen sayısı ise 169.161 kişi idi, ancak 14 Mayıs 1950'de bunlardan 151.652'i oy kullanmıştır. Aslında bu, %89,7 oranında bir katılıma karşılık gelmekte ve bu yönüyle önceki seçimlerden çok daha fazla bir katılım olduğunu göstermektedir.³²⁴ Seçim sonuçlarına göre DP, Kayseri'de neredeyse CHP'nin iki katı oy almıştır ve bu sonuçla Kayseri'den meclise gidecek 9 milletvekilinin tamamını DP göndermiştir. Bu milletvekilleri, Bekir Fikri Apaydın, İsmail Berkok, Mehmet Emin Develioğlu, Kamil Gündeş, Ali Rıza Kılınçkale, İbrahim Kirazoğlu, Mehmet Özdemir, Yusuf Ziyaettin Turgut ve Suat Hayri Ürgüplü'dür. CHP ise hiç milletvekili çıkaramamıştır.³²⁵

2 Mayıs 1954'te gerçekleşen genel seçimlerde, Demokrat Parti (DP) büyük bir zafer kazanmıştır. Ülke genelindeki seçim sonuçlarına göre DP, %57,6 oy alarak 487 milletvekiliyle TBMM'de çoğunluğu elinde bulundurmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ise %40,1 oy alabilmiş ve 31 milletvekiliyle mecliste temsil edilmiştir. Bu sonuç, DP'nin popülaritesinin ve halk nezdindeki gücünün devam ettiğini göstermiştir. Aynı zamanda, DP'nin iktidardaki uygulamalarının ve politikalarının büyük bir kesim tarafından desteklendiğini de ortaya koymuştur. Seçim sonuçları, Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçişin ardından, demokrasinin kökleşme sürecinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Kayseri'de ise yine

³²³ **Zafer** 15 Mayıs 1950.

³²⁴ Tuncer, s.325.

³²⁵ Tuncer, s.283.

neredeyse CHP'nin iki katı bir oy alarak 10 milletvekilliğinin tamamını kazanmıştır.³²⁶

Ülkenin ve Kayseri'nin genel seçimlerde DP'den yana olan tercihi şu tarihte 1957'de yapılan müteakip seçimlerde de devam etmiştir. 1957 Türkiye genel seçimleri, planlandığından bir yıl erken yapılmıştır. Ana sebep, Demokrat Parti'nin (DP) anayasayı değiştirmek için gerekli olan 2/3 çoğunluğu elde etmek istemiş olmasıdır. Bu amaçla, seçimleri bir yıl erkene almış ve mevcut popülaritesini kullanarak daha fazla milletvekili çıkarmayı hedeflemiştir. 1957 Türkiye genel seçimleri 27 Ekim 1957'de gerçekleşmiştir. Bu seçimde Demokrat Parti (DP) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ana muhalif olarak karşı karşıya gelmiştir. Seçim sonuçları şu şekildedir: Demokrat Parti (DP): %47,2 oy alarak 424 milletvekili çıkarmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP): %41,4 oy alarak 178 milletvekili çıkarmıştır. Bu seçim, DP'nin iktidarını sürdürdüğü ve mecliste çoğunluğu elde ettiği bir seçim olmuştur. Ancak oy oranı, önceki seçimlere göre bir düşüş göstermiştir. Seçim sonrası, Türkiye'deki politik atmosferde gerilimler artmıştır. Bu seçimler, 1960 darbesine giden süreçte önemli bir dönüm noktası olmuştur.

CHP % 43,2, CMP % 0,00 BAGIMSIZ % 0,00 HP % 0,00 DP % 48,1 oy oranı ile açıklanan Kayseri'deki 1957 seçim sonuçlarında DP 777,394 oy, CHP 68,336 oy almışlardır.³²⁷ Erciyes Telgraf Gazetesi, bu sonucu, 28 Ekim 1957 tarihli nüshasında, "Demokrat Parti Üçüncü Defa Muzaffer" başlıklı bir haberle değerlendirmiştir. Habere göre Kayseri'de oylar açıklanmaya başladıktan sonra DP, daima 4-10 bin arasında değişen rakamlarla öndeki durumunu korumuş, saat 5.00'te açıklanan rakamlarda da seçimi açık ara kazanmıştır.³²⁸ Aslında yüzdelere bakıldığında DP ile CHP arasındaki farkın sadece %5 kadar olduğu görülür ama bu farka rağmen Kayseri'den meclise gönderilen milletvekillerinin hepsi DP'dendir. Bu milletvekilleri Osman Kavuncu, Ömer Başegmez, Ebubekir Develioğlu, Durdu Turan, Fahrettin Köşkeroğlu, Ali Rıza Kılıçkale, Kamil Gündeş, Servet Hacıpaşaoğlu, Hakkı Kurmel, Fikri Apaydın, İbrahim Kirazoğlu idi. CHP, % 43,2 oranında oy almasına karşın hiçbir milletvekili çıkaramamıştır.³²⁹

³²⁶ Güven, s.25.

³²⁷ Erciyes Telgraf 28 Ekim 1957; Güven, s.29.

³²⁸ Erciyes Telgraf 28 Ekim 1957.

³²⁹ Güven, s.145.

1957 seçim sonuçları, dönemin seçim sistemini ve Kayseri'nin siyasi tercihlerini ortaya koymaktadır. CHP'nin Kayseri'de %43,2 oranında oy almasına karşın hiçbir milletvekili çıkaramamasının temel nedeni, o dönem uygulanan nisbi temsil sistemi (seçim sonuçlarında partilerin aldıkları oy oranına yakın bir şekilde temsil edilmelerini sağlayan bir seçim sistemidir. Bu sistemde, her parti seçimde aldığı oy oranına göre mecliste sandalye kazanır.) yerine çoğunluk sisteminin tercih edilmesidir. Bu sistem, bir seçim bölgesinde en fazla oyu alan partinin bütün milletvekilliklerini kazanmasına imkan tanımaktadır. Çoğunluk sistemi, bir bölgedeki oy oranının nispeten yakın olsa bile bölgeden çıkan milletvekillerinin tamamını bir partinin kazanmasına yol açabiliyordu. Bu, CHP'nin Kayseri'de oldukça yüksek bir oy oranına rağmen hiç milletvekili çıkaramamasının en temel sebebini oluşturmaktadır.³³⁰ Bu durum, siyasi arenada tepkilere neden olmuştur. Çünkü seçim sonuçları, halkın iradesinin meclise tam olarak yansımadağı eleştirilerine yol açmıştır. CHP'nin bu kadar yüksek oy almasına rağmen mecliste temsil edilememesi, ülkede demokratik sistemin işleyişini sorgulayan tartışmaların başlamasına neden olmuştur. Bu türden eleştiriler, 1960 darbesine giden süreçte DP'nin yönetim anlayışını ve seçim sistemini eleştiren argümanlar arasında yer almıştır.

2.4.1 Darbeye Giden Süreçte Kayseri

27 Mayıs 1960 Darbesi öncesinde Türkiye, tek parti rejiminden çok partili demokratik sisteme geçiş sürecini yaşamıştır. Bu süreç, II. Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası düzeyde yaşanan değişimler ve Sovyet yayılmacılığının tehdidi ile hızlanmıştır. 1946'da gerçekleşen seçimlerle başlayan çok partili dönem, 1950'de Demokrat Parti'nin (DP) iktidara gelmesiyle devam etmiştir. Ancak, 1924 anayasasının yetersiz dengeleme ve kontrol mekanizmaları sebebiyle, iktidarlar parlamentoyu ve seçimleri kontrol etme eğilimini sürdürmüş ve bu durum demokratikleşme sürecini olumsuz etkilemiştir. DP iktidarı döneminde, muhalefetin hakları kısıtlanmış ve anti demokratik uygulamalar artmıştır. Bu gelişmeler, Türk siyasi hayatında tansiyonun yükselmesine neden olmuştur.³³¹

³³⁰ Güven, s.146.

³³¹ Mehmet Temel-Yasemin Doğaner, “27 Mayıs 1960 Darbesi”, **Atatürk Ansiklopedisi**, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, www.ataturkansiklopedisi.gov.tr, (Erişim tarihi: 01.11.2022).

1960 Darbesi, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde gerçekleşen ilk askeri müdahale olma özelliği taşımaktadır. 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen bu darbe, siyasi, sosyal ve ekonomik etmenlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Darbenin nedenleri, çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahiptir ve bu olayın ardında yatan sebepler üzerine pek çok akademik çalışma yapılmıştır. Darbeye götüren nedenleri maddeleyecek olursak:

DP'nin İktidar Uygulamaları: 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti (DP), başlangıçta halkın geniş bir kesimi tarafından desteklenmiş ve demokratik bir yönetim vaadiyle büyük bir beklenti oluşturmuştur. Ancak, iktidar sürecinde DP'nin demokratik olmayan uygulamalara yönelmesi, hükümetin otoriter bir yönetim anlayışı benimsemesi, muhalefetle olan ilişkilerinde agresif ve sert bir dil kullanması, halk nezdinde rahatsızlık yaratmıştır.

Tahkikat Komisyonları: 1954 yılında DP tarafından kurulan Tahkikat Komisyonları, muhalefetin sesini kısmak amacıyla kullanılmıştır. "9'lar Komisyonu" olarak da anılan bu komisyonlar, muhalefetin ifade özgürlüğüne ciddi kısıtlamalar getirmiştir.

Basın Üzerindeki Baskılar: DP döneminde, özellikle muhalif basın organları üzerindeki baskılar artmış, gazetecilere dava açılmış, gazeteler kapatılmış ve gazetecilerin mesleklerini icra etmeleri engellenmiştir.

Akademisyenlere ve Yargıçlara Baskı: DP'nin iktidar döneminde, üniversitelerin ve yargının bağımsızlığına yönelik baskılar artmıştır. Akademik özgürlüklere ve yargının tarafsızlığına müdahale edilmiş, bu durum söz konusu kesimlerin tepkisine yol açmıştır.

Yeşilhisar Olayları: 1959'da gerçekleşen Yeşilhisar Olayları, toplumsal gerginliğin zirve yaptığı bir dönemi temsil eder. CHP'nin düzenlemek istediği mitingin, DP yöneticileri ve taraftarları tarafından engellenmesi, iki parti arasında ciddi çatışmalara neden olmuştur.

Akademik çalışmalarda, 1960 Darbesi'nin nedenleri arasında DP'nin otoriterleşen yönetim anlayışı, basın ve ifade özgürlüğüne yapılan müdahaleler, toplumsal gerginlikler, ekonomik sorunlar gibi etmenler sıklıkla vurgulanmıştır. Öte yandan, darbeyi eleştiren yazarlar ve araştırmacılar, demokratik yönetimin askeri müdahalelerle kesintiye uğramasının uzun vadede ülke için olumsuz sonuçlar

doğurduğunu savunmuşlardır.³³² Özetle, 1960 Darbesi, birçok nedenin bir araya gelmesiyle gerçekleşmiştir. Bu nedenlerin başında, DP'nin demokratik olmayan uygulamaları, toplumsal gerginlikler ve ekonomik sorunlar gelmektedir.

Yukarıdaki başlıklarda belirtildiği üzere, 1960 Darbesine giden süreçte, ülkedeki gerilimi gösteren gelişmelerden birisi de Kayseri iline bağlı Yeşilhisar ilçesinde gerçekleşen Yeşilhisar Olaylarıdır. Yeşilhisar, İç Anadolu Bölgesi'nde, Kayseri ilinin güneybatısında yer alan bir ilçesidir. Bu nedenle bu olayı biraz daha ayrıntılı bir biçimde ele almakta ve Kayseri'de nasıl karşılandığını ortaya koymakta yarar vardır.

Yeşilhisar Olayları hem Kayseri'deki hem de ülkedeki siyasi gerginliğin işaretlerinden biri olan bu hadise, Kayseri'nin Yeşilhisar ilçesindeki Tarım Kredi Kooperatifinin Başkanlık seçimleri ile başlamıştır. Söz konusu seçimi CHP'nin kazanmasının ardından, CHP ilçe başkanı ile DP'li belediye başkanı arasında ciddi bir tartışma yaşanmıştır. Bu tartışma, tarafların birbirlerine karşılıklı olarak silah çekmeleriyle daha da şiddetlenmiş ve olayın yargıya taşınmasıyla sonuçlanmıştır. CHP il merkez yönetimi, Yeşilhisar'daki olayları soruşturmak üzere bir heyet oluşturmuş ancak Kayseri Valisi, bu heyetin şehre girişine izin vermemiştir. İsmet İnönü, yaşanan olaylar nedeniyle ilçeye bir ziyaret planlamıştır. Ancak Kayseri Valisi, bu ziyaretin mevcut gerginliği artırabileceği gerekçesiyle İnönü'nün ziyaretine sıcak bakmamış ve hatta İnönü'nün Kayseri ziyaretinin iptal edilmesini önermiştir. Ancak CHP heyeti, bu engellemelere rağmen Kayseri'ye gitmek için yola çıkmıştır ve sonrasında yaşanan olaylar, gerilimin daha da tırmanmasına sebep olmuştur.³³³

Ankara'dan Kayseri'ye gitmek için yola çıkan İsmet İnönü ve beraberindekiler, Başbakan Adnan Menderes'in talimatı üzerine Kayseri Valisi'nin hazırlamış olduğu bir yazıyla şehre girmekten alıkonulmuşlardır. Yazıda, İnönü ve beraberindekilerin şehre ziyaretlerinin, mevcut gerginliği daha da arttıracığından bahisle, uygun olmadığı belirtilmiştir. Bu yazı, Yozgat, Kırşehir ve Ankara'nın yol ayrımında bulunan Himmetdede tren istasyonunda İnönü'ye teslim edilmiştir. Ancak İnönü, bu uyarıyı dikkate almamış ve mektubu halkın gözü önünde yırtarak atmıştır. Bu hareket, Kayseri Valisi tarafından devlet otoritesine bir karşı duruş olarak

³³² Abdülvahap Akıncı, "Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri ". **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi** , .2014.9 (1) , ss. 55-72

³³³ Tevfik Çandar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s.80.

algılanmıştır. Bunun sonucunda İnönü'nün içinde bulunduğu tren, Himmetdede istasyonunda tam 173 dakika bekletilmiştir.³³⁴ Ancak sonrasında Adnan Menderes'in vermiş olduğu bir başka talimatla İnönü ve ekibinin yolu açılmıştır. Tren, yaklaşık yüz bin kişilik bir topluluğun coşkulu tezahüratları arasında Kayseri'ye girmiştir.³³⁵

İsmet İnönü'nün 18 Nisan 1960'taki TBMM konuşmasında yaptığı vurgular, dönemin siyasi gerilimini ve iktidar-muhalefet ilişkisini oldukça iyi yansıtmaktadır. İnönü, bu konuşmasında hem CHP'nin demokratik ilkelere bağlılığını vurgulamış, hem de iktidarın izlediği politikaların Türkiye'yi tehlikeli bir yola sürüklediğini belirtmiştir. Bu konuşma, 27 Mayıs 1960 darbesine giden sürecin kritik anlarından biridir ve o dönemdeki siyasi iklimin sıcaklığını, gerilimin yüksekliğini göstermektedir. İnönü'nün "İhtilali biz değil, bizim dışımızdaki güçler yapacaktır" şeklindeki ifadesi, o dönemin zorlu siyasi ortamında, iktidarın politikalarının bir darbeye zemin hazırlayabileceği endişesini yansıtmaktadır. Bu konuşma, dönemin siyasi aktörleri arasındaki gerilimin yanı sıra, İnönü'nün demokrasiye olan inancını, demokrasinin korunmasının önemini ve demokratik değerlere aykırı politikaların tehlikelerini vurgulaması bakımından da önemlidir. İnönü'nün bu uyarıları, 27 Mayıs 1960'ta gerçekleşen askeri darbenin öncülleri arasında değerlendirilebilir.³³⁶

Subayların siyasi gerginlikte taraf alarak İsmet İnönü'ye destek vermeleri, Türkiye'de siyasi yapının zayıflığına ve askerın siyasette aktif bir rol oynama potansiyeline işaret eden önemli bir dönemece işaret etmektedir. Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes, bu tür bir desteği ciddi bir tehdit olarak algılamış olabilirler, çünkü bu, askerın demokratik sürece müdahale edebileceği endişesini beraberinde getiriyordu.

Adnan Menderes'in Celal Bayar'a yazdığı mektup, DP liderlerinin bu olaya bakış açısını ve ona ne kadar önem verdiklerini yansıtmaktadır. Menderes'in CHP'yi "ihtilal çıkırtkanlığı" yapmakla suçlaması, dönemin yüksek siyasi gerilimini ve iki büyük partinin arasındaki gergin ilişkiyi göstermektedir.³³⁷ Ayrıca, Menderes'in bu olayları küçümsemesi ve olayların CHP tarafından büyütüldüğüne inanması, o dönemde DP'nin olaylara nasıl tepki verdiğini ve bu tür siyasi gelişmelere nasıl

³³⁴ Kocabaş, Yeşilhisar..., ss.41-70; Çandar, age, s.80.

³³⁵ Ulus 3 Nisan 1960.

³³⁶ **TBMM ZC**, Devre 9, 58. İctima, Cilt 13, ss.194-208.

³³⁷ Bozbağı, s.692.

yaklaştığını ortaya koymaktadır. 19 Şubat'ta DP teşkilatına hitaben yayınlanan bildiri, DP'nin CHP'ye karşı tavrını daha da belirginleştirmekte ve bu olayları CHP'nin partiyi ayakta tutmak için kullandığı bir manevra olarak göstermektedir. Bu, DP'nin CHP'yi sürekli olarak tehdit olarak gördüğünü ve her iki tarafın da o dönemin siyasi gerilimini nasıl algıladığını gösteren bir diğer önemli belgedir. Bu olaylar, 27 Mayıs 1960 darbesine giden yolda önemli kilometre taşlarından biri olarak kabul edilebilir.³³⁸

CHP Genel Sekreteri Rüştü Aksal gibi CHP'den bazı isimlere göre ise Yeşilhisar Olayları, kooperatif seçimini CHP'li bir adayın kazanmasını hazmedemeyen partizanca kişilerin vatandaşın iradesine saygı duymayarak şiddete başvurmalarının bir sonucuydu.³³⁹ Olay, sadece partililer tarafından değil, bazı gazetelerce de farklı açılardan ele alınmıştır. *Milliyet* gazetesi olaylar sırasında DP taraftarlarının CHP'lilere ateş açtığını,³⁴⁰ *Ulus* gazetesi ise olaylar sırasında polisin halka ateş açtığını ve CHP'li üç vatandaşın yaralandığını bildirmiştir.³⁴¹ *Zafer* gazetesi ise olayları esas tahrik edenin CHP'liler olduğunu ileri sürmüştür. Konuyla ilgili bir yazıda, İnönü'nün seyahatinin aslında uzun bir süredir hazırlandığını, Yeşilhisar olayları sonrasında buraya tahrikçi ve tertipçi heyetlerin gönderildiğini, İnönü'nün seyahatinin siyasi bir gösteri amaçlı olduğunu ve sadece sınırlı bir kalabalık tarafından desteklendiği ifade etmiştir.³⁴²

Kayseri'de yayınlanan *Ülker* gazetesi hariç, *İstiklal*, *Hâkimiyet*, *Erciyes Telgraf* ve *Buğelek* gibi bütün yerel gazeteler ise 12 Nisan 1960'da ortak bir bildiri yayınlarak konuyla ilgili görüşlerini belirtmişlerdir. Kooperatif seçimi sonuçlarına ve CHP'li adayın kazanmasına karşı DP'lilerin başlattıkları olaylara hiç referansta bulunmadan, daha çok İnönü'nün, "şehre gelmeyin" uyarısına rağmen gelmesine ve Vali'nin gönderdiği yazıyı yırtmasına dikkat çekmişlerdir. İnönü'nün şehre girmesine izin vermeyen, il kongrelerini yasaklayan hükümetin ve Kayseri Valisinin kanunsuz hiçbir uygulama yapmadıklarını ve aldıkları kararların kanunlara uygun olduğunu ifade etmişlerdir. İnsan hakları ve özgürlüklerin Anayasa tarafından

³³⁸ Son Posta 19 Şubat 1960.

³³⁹ Cumhuriyet, 26 Mart 1960; Mehmet Metin, *Demokrat Parti Döneminde Kayseri Olayları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir, 2018, s.34.

³⁴⁰ *Milliyet*, 27 Mart 1960.

³⁴¹ *Ulus* 25 Mart 1960; Mehmet Metin, s.35

³⁴² *Zafer*, 28 Mart 1960.

korunduğunu, ancak bu özgürlüklerin kamunun güvenliği gereği sınırlanabileceğini ve herkesin de bu sınırlamalara uyması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, İsmet İnönü'nün Himmetdede'de kendisine şehre girmemesi gerektiğini belirten yazıyı yırtarak "muaşeret kaideleri ve kanunları çiğnediğini" ve İncesu'da uzun süre kalmasının da kanunlara uymadığını belirtmişlerdir.³⁴³

Kayseri Yeşilhisar olayları, Türkiye'de 27 Mayıs darbesine giden yolu başlatan önemli olaylardan biridir. 1960 yılının başında, CHP ilçe başkanı Mustafa Ünal, Yeşilhisar'da DP'li bireylerle silahlı bir çatışmaya girmiştir. Bu olaydan kısa bir süre sonra Tarım Kredi Kooperatifi seçimleri yapılmış, fakat DP bu seçimlere katılmama kararı almıştır. Mart ayının sonunda CHP'nin etkisiyle Yeşilhisar'da hükümet binasına saldırıda bulunulmuş ve polisler saldırganlar tarafından dövülmüştür. Nisan ayına gelindiğinde İsmet İnönü, Himmetdede tren istasyonunda Kayseri'de yapılması planlanan siyasi toplantıların valilik tarafından ertelendiğini öğrenmiştir ve bu duruma tepki olarak mektubu yırtmıştır. Başbakan Adnan Menderes, bu olayların ardından bir tahkikat encümeni kurulmasını önermiş ve bu öneri 18 Nisan'da TBMM tarafından kabul edilmiştir. Bu encümene ek yetkiler veren bir kanun tasarısı da Nisan ayı sonunda TBMM'de onaylanmıştır. Nisan ayının son günlerinde CHP'li Orhan Birgit'in organize ettiği öğrenci protestoları patlak vermiştir. Bu olaylar, 27 Mayıs'ta gerçekleşen askeri darbenin zeminini hazırlamıştır.

2.4.2 1960 Darbesi ve Sonuçları

7 Mayıs 1960'taki askeri darbe, Türkiye'nin siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Darbe, geleneksel yöntemlerden farklı bir şekilde planlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Tümgeneral Cemal Madanoğlu'nun önderliğinde oluşturulan gizli örgütler, darbenin planlanmasında etkili olmuş, ancak Madanoğlu'nun rütbesinin yetersiz olması nedeniyle emir komuta zinciri konusunda sorunlar yaşanmıştır. Bu nedenle darbenin başına Orgeneral Cemal Gürsel getirilmiştir. Darbenin başarılı olabilmesi için öncelikle olası direnişin engellenmesi gerekmektedir. Bu nedenle darbeciler tarafından önce bazı askeri birimler etkisiz

³⁴³ Yeni Kayseri 12 Nisan 1960. Haberi sonunda bu haberin *İstiklal, Hâkimiyet, Erciyes Telgraf, Buğelek, Hâkimiyet* gazeteleriyle ortak bir bildiri olduğu belirtilmiştir. Ülker Gazetesinde bu tebliğ yer almamıştır. Yeşilhisar olayları ile ilgili olarak diğer bütün Kayseri gazeteleri İnönü'nün haksız olduğunu belirtirken sadece *Ülker* gazetesi bunu yapmamıştır.

hale getirilmiş, ardından ordu evindeki subaylar teslim alınmıştır. Ancak bu süreçte Ankara'da çatışmalar yaşanmış ve halkın darbe girişimini öğrenmesiyle tepkiler artmıştır.³⁴⁴

Darbenin ilk aşamasında Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Refik Koraltan ve İçişleri Bakanı Namık Gedik dahil Demokrat Parti milletvekilleri gözaltına alınmış ve Harp Okulu'na götürülmüştür. Aynı gün içinde Başbakan Adnan Menderes de tutuklanarak Harp Okulu'na getirilmiştir. Böylece darbenin ilk aşaması tamamlanmış ve ülkenin yönetimi askeri bir yönetim tarafından ele geçirilmiştir. Darbenin ardından Cumhurbaşkanı Celal Bayar, görevi bırakmayı reddetmiş ve seçimle geldiğini belirterek istifa tekliflerini reddetmiştir. Bu durum üzerine darbenin liderlerinden Cemal Madanoğlu, darbeyi meşru göstermek amacıyla yeni bir planı devreye sokmuştur.³⁴⁵

Cemal Madanoğlu, darbenin meşruiyetini sağlamak amacıyla İstanbul Üniversitesi'nden Sıddık Sami Onar, Naci Şensoy, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Hüseyin Nail Kubalı, Ragıp Sarıca, Tarık Zafer Tunaya ve İsmet Giritli gibi Türkiye'nin önemli anayasa hukukçularından oluşan bir heyete geçici bir anayasa hazırlatmıştır. Bu geçici anayasa ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ait tüm görev ve yetkiler, darbeyi gerçekleştiren üyeleri arasında Orgeneral Fahri Özdilek, Tümgeneral Cemal Madanoğlu, Tuğgeneral İrfan Baştuğ, Tuğgeneral Sıtkı Ulay gibi isimlerin yer aldığı Milli Birlik Komitesi'ne devredilmiştir. Bu komite, 25 Ekim 1961 tarihine kadar görev yapmıştır. Yassıada'da Demokrat Parti üyelerinin yargılanması, cezası kesinleşenlerin idamı ve hapsi ve ordu ile üniversitelerdeki tasfiyeler bu süreçte gerçekleşmiştir.³⁴⁶

Bu gelişmelerden Yassıada mahkemeleri, kararlarının açıklandığı 15 Eylül 1960'tan itibaren infazların başladığı 17 Eylül 1960'a kadar süren önemli bir dönemi temsil eder. Yassıada mahkemeleri, darbenin ardından kurulan Yüksek Adalet Divanı tarafından oluşturulmuştur ve toplam 592 sanık, 19 ayrı davadan bu mahkemelerde

³⁴⁴ Doğan Akyaz, **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 129.

³⁴⁵ B. Çaplı, C.Dündar, M.A. Birand, **Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2005, s. 140–159.

³⁴⁶ Cemil Koçak, **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908–1980**, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 195–198.

yargılanmıştır. DP üyelerine yöneltilen suçlamalar genellikle anayasayı ihlal ve yolsuzluk gibi kategoriler altında sınıflandırılmıştır.³⁴⁷

Yassıada'da yapılan yargılamaların sonucunda, 15 Demokrat Parti üyesi idam cezasına çarptırılmıştır. Bu idam kararına mahkûm edilenler arasında Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, Refik Koraltan, Ağâh Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Hamdi Sancar, Nusret Kirişcioğlu, Bahadır Dülger, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kavrakoğlu ve Zeki Erataman da bulunmaktaydı. Ancak, sadece Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın cezaları infaz edilmiştir; diğer idam cezaları Milli Birlik Komitesi tarafından müebbet hapis cezasına çevrilmiştir. 47 DP milletvekili de beraat etmiştir. 143 DP üyesi 4 yıl 2 ay, 117 kişi 5 yıl, 15 kişi 6 yıl, 6 kişi 7 yıl, 2 kişi 8 yıl, 17 kişi 10 yıl, 3 kişi 15 yıl, 1 kişi 20 yıl ve 30 kişi müebbet hapis cezasına mahkum edilmiştir. 6 DP üyesi ise dava sonuçlanmadan öldükleri için davalardan düşürülmüştür. Yassıada'da yaşamını yitiren DP üyeleri arasında şu isimler yer almaktadır: Yusuf Salman, Lütfü Kırdar, Gazi Yiğitbaşı, Yümni Üresin, Nuri Yamut ve Kenan Yılmaz. Ayrıca, Konya eski Valisi Cemil Keleşoğlu da Yassıada'da intihar ederek yaşamına son vermiştir.³⁴⁸

Davalar sonucunda sanıklar cezaya çarptırılınca nerede hapis yatacakları gündeme gelmiştir. Güvenlik nedeniyle aynı Yassıada'nın seçilişindeki gibi sanıkların kaçma riskinin olamayacağı düşünülmüş ve Kayseri seçilmiştir. Başta idam cezası alan ama yaşı 65'in üzerinde olduğu için cezası ömür boyu hapse çevrilen Celal Bayar³⁴⁹ olmak üzere çoğu DP'li bakan ve milletvekili, toplam 367 kişi Yassıada'dan cezalarını çekmek için Kayseri Merkez Cezaevi'ne getirilmiştir. Böylece Kayseri 27 Mayıs sürecinde yeniden ilgi odağı olmuştur.³⁵⁰ Buradaki tutuklulardan Celal Bayar, 22 Mart 1963'te tahliye edilmiştir.³⁵¹

³⁴⁷ Süleyman Kocabaş, **Yeşilhisar- Kayseri Olayları**, Kayseri, 2010, s.170.

³⁴⁸ Türkiye Çalışmaları Grubu, "50. Yıldönümünde 27 Mayıs'ı Hatırlamak", SDE, Ankara, 2010, ss.12-18.

³⁴⁹ Celal Bayar, **Kayseri Cezaevi Günlüğü**, (Haz: Yüksel A. Demirel), İstanbul, 1999, s.13.

³⁵⁰ Kocabaş, **Yeşilhisar...**, s.176.

³⁵¹ Bayar, **Kayseri Cezaevi...**, s.100. (Celal Bayar'ın yanında IX. Dönem ara seçimlerinde Demokrat Parti listesinden Çanakkale milletvekili seçildi. X. Dönemde Zonguldak, XI. Dönemde Sakarya'dan milletvekili seçildi. 1960'de 27 Mayıs Darbesinde tutuklanarak Yassıada'ya gönderildi. Yüksek Adalet Divanı tarafından Anayasayı çiğneme suçuyla ölüm cezasına çarptırılan Nusret Kirişcioğlu da vardır. Bkz. Nusret Kirişcioğlu, **Kayseri Cezaevinde Bir Yıl Dönümü**, Baha Matbaası, İstanbul, 1968; Nurettin Gülmez, Süleyman Aşık, "Celal Bayar'ın Kayseri Cezaevi'nden Tahliyelerinin Basına Yansımaları", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XIV/29 (2014-Güz), ss.253-258.

2.4.3 1960 Darbesi ve Sonrasında Yaşananların Kayseri’deki Yansımaları

Ülkede yaşanan darbe ve sonrasında yaşanan gelişmeler, Kayseri’de de etkisini hissettirmiştir. Öncelikle bütün yurttaki olduğu gibi darbenin nedenlerine dair resmi açıklamalar yapılmıştır. Kayseri Garnizon Kumandanı Mehmet Ali Bekman 29 Mayıs 1960 tarihinde Kayseri halkına hitaben aşağıdaki tebliği yayınlamıştır ve bu tebliğinde, darbeyi, millet için millet adına, milli iradeyi tekrar esas kılmak için atılmış bir adım olarak tanımlanmıştır:³⁵²

Milletimizin en üstün menfaatlerini gayet iyi düşünerek milli iradenin tam bir şekilde tecelli etmesi için gayret sarf eden Silahlı Kuvvetler Baş Kumandanlığının emirlerine harfiyen itaat eden muhterem Kayserilileri gördükçe cidden muhafır oluyorum. Atılmış olan adım tamamen Büyük Türk Milleti’nin milli iradesini ortaya koyacağı için muhterem Kayseri halkından şunları istirham ediyorum.

1-Halkın inkılap hareketlerini tasvip etmek maksadı ile toplu olarak sevinç gösterileri yapmamak.

2- Bozguncu şahısların aşlamak istedikleri muzur fikirlere inanmamak.

3- Şüpheli görünen hareketleri derhal Garnizon Kumandanlığına haber vermek.

4- Silahlı Kuvvetler Baş Kumandanı ve Milli Komite Başkanı’na tam bir itimat ve güven ile bağlı olmak.

Bütün Türk Silahlı Kuvvetlerinin sizin için çalıştığını hatırlatır, emniyet ve huzur-ı kalple olmanızı rica ederim.

Tuğgeneral Garnizon Kumandanı

M. Ali Bekman”

Bu bildiri, görüldüğü üzere, sadece darbenin askerî açıdan değerlendirilmesini yansıtmaz aynı zamanda askerî kanadın onu meşru kılma çabasını gösterir. Bu çabaların halk nezdinde ne kadar kabul gördüğü sorgulamaya açıktır ama nedeni ne olursa olsun, darbeden sonra hem ulusla hem de yerle basında bu ifadelerin aşağı yukarı benzer bir şekilde tekrar edildiği kesindir. Hatta darbeye kadar ağırlıklı olarak DP yanlısı olan yerel basın organları, özellikle bu başlık altında sık sık referansta bulunacağımız *Kayseri Gazetesi*, darbeden hemen sonra askeri yönetim lehine yazılar yazmaya başlamışlardır.

³⁵² Yeni Kayseri 31 Mayıs 1960.

Kayseri Gazetesi'nin haberine göre yukarıda bahsi geçen tebliğine Kayseri'de hiç bir muhalefet olmamış, hatta tebliğin yayınlanmasından 1 gün sonra 30 Mayıs 1960 tarihinde Kayseri'de Cumhuriyet Meydanı'nda büyük bir katılımı, gençlerin çoğunlukta olduğu Kayseri halkı, "Orduya Şükran Gösterisi" adı altında dev bir kutlama yapmıştır.³⁵³ Saat 15.00'te meydanı dolduran kalabalık, "Türk Milleti Şanlı Ordusuyla Daima Övünür", "Yaşasın Türk Gençliği", "Önce Kemal Paşa, Sonra Cemal Paşa, İstiklal ve Cumhuriyetin Babaları Çok Yaşa", "Demokratik Cumhuriyet Yolumuzdur", "Ehlisalip Değil Elhamdülillah Müslüman'ız" ve "Diktatörlüğe Paydos" şeklinde sloganlar atmıştır. Törende son olarak Nuh İmamoğlu'nun okuduğu Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'ne cevaben teşekkür mahiyetinde Kurmay Yarbay Selami Aybars bir konuşma yapmıştır. Dağ başını duman almış marşı ile törene saat 08.00'de son verilmiştir.³⁵⁴ Bu sloganlar ve törenler, halkın yeni döneme çok çabuk adapte olduğunu gösterir. Muhtemel ki Kayseri bu konuda tek örnek de değildir.

Darbe sonrasında ülke genelinde ve Kayseri'de yaşanan bir diğer gelişme de mülki görevlere asker kökenli kişilerin atanmasıdır. Bu bağlamda Tümgeneral Selahattin Kaptan da Kayseri'ye vali ve garnizon kumandanı olarak atanmıştır. Kaptan, 31 Mayıs 1960'ta şehre gelmiş ve Haziran 1960'da da göreve başlamıştır.³⁵⁵ Kayseri Merkez Kazasında Belediye Reisliği görevine ise vekâleten Hava Kurmay Albay Bedri Demircioğlu atanmıştır. Ayrıca diğer kazalarda belediye reisliklerini askeri kaymakamların yapacağı bildirilmiştir.³⁵⁶

Darbenin Kayseri'deki bir yansıması da dini bayramların bile bir milli bayram havasında kutlanmasıdır. *Yeni Kayseri* gazetesinin haberine göre, 3 Haziran 1960'daki Kurban Bayramı, diğer yıllardan farklı olarak milli bayram gibi kutlanmış, Cumhuriyet Meydanına toplanan sayıları bini bulan halk, kutlamayı Silahlı Kuvvetlere yönelik bir sevgi gösterisine dönüştürmüştür. Askeri Vali Selahattin Kaptan halka yönelik "İman olmadan hiçbir şey olamaz. Biz Milli İnkılabı bu imanla başardık" diyerek maneviyat yüklü bir konuşma yapmıştır.³⁵⁷ Ayrıca Kaptan, Kayseri halkından memnun olduklarını, vatandaşların gösterdiği büyük anlayış ve olgunluk

³⁵³ *Yeni Kayseri* 31 Mayıs 1960.

³⁵⁴ *Yeni Kayseri* 31 Mayıs 1960.

³⁵⁵ *Yeni Kayseri* 1 Haziran 1960.

³⁵⁶ *Yeni Kayseri* 3 Haziran 1960.

³⁵⁷ *Yeni Kayseri* 4 Haziran 1960.

karşısında cunta döneminde görevlerini çok rahat bir şekilde hiçbir güçlükle karşılaşmadan yapabildiklerini vurgulamıştır.³⁵⁸ 8 Haziran 1960 tarihinde Tümgeneral Selahattin Kaptan sadece Garnizon Kumandanlığı görevinde bırakılarak valiliğe Sedat Tulga tayin edilmiştir.³⁵⁹ 13 Haziran günü ise yeni vali Sedat Tulga otomobille Ankara'dan Kayseri'ye gelmiş³⁶⁰ ve 14 Haziran 1960 tarihinde görevine başlamıştır.³⁶¹ Yeni Vali ve Garnizon Kumandanı birlikte kazaları gezip yerinde tetkiklerde bulunmuşlardır. Bu gezilerde her gidilen yerde coşkulu tezahüratlarla karşılanmış, alkışlar eşliğinde gezilerini tamamlamışlardır.³⁶²

1960 Darbesi'nin Kayseri'deki bir diğer yansıması da daha önce bahsi geçen Yeşilhisar Olaylarının, Yassıada Yargılanması sırasında DP'li yöneticiler ve politikacılar için bir suçlama vesilesine dönüşmesi ve onların aleyhinde kullanılmasıdır. Davada adı geçen başlıca sanıklar arasında eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan bulunmaktaydı. İnönü'nün bahsi geçen dönemde Kayseri'ye girişinin yasaklanmasına referansta bulunularak seyahat hürriyetini ihlalden idam talebiyle yargılanmışlardır. Bu dava, Yassıada idam kararlarının delilleri arasında da yer almıştır. Mahkeme zabıtlarının adı, Kayseri Olayları Davası Gerekçesi şeklinde geçmektedir.³⁶³ Celal Bayar ve Adnan Menderes dahil olmak üzere 13 sanık, İnönü'nün Kayseri gezisi sırasında seyahat özgürlüğünü kısıtladıkları ve anayasayı ihlal ettikleri iddiasıyla yargılanmışlardır. Kayseri milletvekilleri hakkındaki tutuklama kararı ise daha sonra kaldırılmıştır. Ancak eski Kayseri Valisi Ahmet Kınık, General Kemal Çakın ve Milli Emniyet Müfettişi Aziz Ronabar gibi bazı sanıklar 4 yıl 2 ay ağır hapis cezasına ve kamu hizmetlerinden sürekli men cezasına çarptırılmışlardır.³⁶⁴

Sonuç olarak, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra süregelen askeri müdahalelerin ilki olan 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen askeri darbe, Türk siyasi yaşamının anti-demokratik ve militarist bir karakter kazanmasına neden

³⁵⁸ *Yeni Kayseri* 9 Haziran 1960.

³⁵⁹ *Yeni Kayseri* 9 Haziran 1960.

³⁶⁰ *Yeni Kayseri* 13 Haziran 1960.

³⁶¹ *Yeni Kayseri* 14 Haziran 1960.

³⁶² *Yeni Kayseri* 24 Haziran 1960.

³⁶³ Emine Gürsoy Naskali, **Kayseri Olayları Davası (Yassıada Zabıtları VIII)**, Kitabevi Yay., İstanbul, 2012, s.3.

³⁶⁴ BCA 010.09/19.53.4., 28.07.1960.

olmuştur. Darbenin ardından oluşturulan kurumlar aracılığıyla, sivil demokratik iradenin siyasal sisteme tam anlamıyla yansımalarının önüne geçilmiş ve askeri yönetimin kurumsallaşmasına zemin hazırlanmıştır. Ancak bu darbe, sadece Türk siyasetini yapısal ve kurumsal olarak etkilemekle kalmamış, aynı zamanda uzun yıllar süren ve hala etkisini sürdüren önemli siyasi ve toplumsal bölünmelere ve çatışmalara yol açmıştır.³⁶⁵

³⁶⁵ Türkiye Çalışmaları Grubu, “50. Yıldönümünde...”, ss.19-20.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAYSERİ'DE SOSYAL Ve EKONOMİK HAYAT

Bu bölümde, Cumhuriyet döneminin sosyal ve demografik yapısının yanı sıra ekonomik yaşamın çeşitli yönlerini derinlemesine incelenmeye çalışılacaktır. Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan bu dönem, Türkiye'nin siyasi, sosyal ve ekonomik yapısında köklü değişimlere tanık olmuştur. Bu değişimler, ulusal kimliğin yeniden tanımlanması ve toplumun modernleşme sürecine etkileri açısından oldukça önem arz etmektedir.

Sosyal ve demografik yapı başlığı altında, nüfus dinamikleri, göç hareketleri ve nüfustaki dalgalanmanın nedenleri, etnik yapının evrimi gibi konulara odaklanacağız. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan nüfus mübadeleleri, nüfusun etnik ve kültürel yapısını nasıl dönüştürdüğü ve bu dönüşümün sosyal dokuya yansımalarını analiz etmeye çalışacağız. Ekonomik yaşam başlığı altında ise, Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze ekonomik politikaların ve pratiklerin gelişimini irdelleyeceğiz. Devletçilikten liberal ekonomi politikalarına geçiş, sanayileşme hamleleri, tarım, sanayi ve hizmet sektörlerindeki dönüşüm süreçleri detaylı bir şekilde ele alınmaya çalışılacaktır.

3.1 Sosyal ve Demografik Yapı

Çalışmamızın bu kısmında ele aldığımız tarih zaman aralığında kaynaklar ışığında ve onların sunduğu kadarıyla nüfus bilgilerini verirken Kayseri Kazası'nın bazen genel sancak nüfusunu bazen de incelediğimiz kaza sınırlarının nüfusunu vermeğe çalışılacaktır.

Kayseri kuzey-güney ve doğu-batı ticaret rotaları üzerinde yer almaktadır. Bu özelliği ile tarihin her döneminde bir cazibe merkezi ve farklı kavimlerin iskân sahası olmuştur. Bu durum Kayseri'nin etnik çeşitliliği arttırmıştır. Nitekim Osmanlı egemenliğine girdiğinde Kayseri'de Müslümanların dışında Ermeniler ve Rumlar da yaşamaktaydılar.³⁶⁶ 1500 yılında Kayseri'de 1249 hane Müslüman ve 330 hane

³⁶⁶ R. C. Jennings, "On Altıncı Yüzyılda Anadolu'nun Kent Nüfusu: Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon ve Erzurum Üzerine Bir İnceleme", Çev. Kamil Yavuz, Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 5/2 (2020), s.1135- 1136.

gayrimüslim, 1520 yılında 1352 hane Müslüman ve 400 hane gayrimüslim mevcuttur. 1583'te ise hane sayısı toplamda 6015'e ulaşmıştı.³⁶⁷ “Ev, bina, ikametgah” anlamlarına gelen hane Osmanlı *tahrirlerinde*³⁶⁸ temel alınan bir nüfus ve vergi birimi olup aileye karşılık gelmektedir.³⁶⁹ Hanenin kaç kişiden oluştuğu tarihçiler arasında tartışma konusu olmuştur. Bu konu üzerine yapılan araştırmalarda hanedeki kişi sayısı 5 ile 9 arasında değişebilmektedir. Ayrıca, vergi muafiyeti bulunanlar bu rakamların dışında tutulmaktadır. Dolayısıyla hane olarak verilen rakamlardan sadece tahmini bir nüfusa ulaşılabilir.³⁷⁰

Klasik dönemin tahrirlerine nazaran 19. yüzyılda gerçekleştirilen reformlar çerçevesinde yapılan nüfus sayımları daha sağlıklı veriler sunmaktadır. Bu nüfus sayımlarının ilki II. Mahmud döneminde, 1831'de yapılmıştır. Bu sayım askerlik ve vergi mükellefiyeti olan bireylerin konumunu, mesleğini, gelir durumunu ve yaş aralığını tespit etmek amacıyla yapıldığından sadece erkek nüfusu kapsamıştır.³⁷¹ Ayrıca 1876'ya kadar yapılan nüfus sayımlarında tüm nüfus reaya olarak tek bir kaleme kaydedilmiştir. 1878'de yapılan nüfus sayımında bu yaklaşımdan vazgeçilmiş, genelde reaya gayrimüslimler için kullanılmış ve etnik unsurların ayrı ayrı belirtilmesi yoluna gidilmiştir. 1900'deki nüfus sayımında kadın ve erkek nüfusu ayrı ayrı kaydedilerek nüfus sayımında yeni bir usul uygulamaya konulmuştur.³⁷²

Nüfus sayımındaki her yenilik daha sağlıklı sayısal verileri ortaya çıkarmıştır. Ancak yine de mevcut rakamlara kuşkuyla yaklaşılmaya yol açacak sebepler bulunmaktadır. İlk sayımlarda sadece erkek nüfusunun kaydedilmesi, bazen sadece toplam nüfusun verilmesi, sayımların düzenli aralıklarla yapılmaması, göçler, salgın hastalıklar, idari sınırlardaki değişiklikler gibi etkenler bu sebepler arasında sayılabilir. Bütün bu etkenler dikkate alınarak aşağıda Kayseri Sancağı'nın genel nüfusuna ilişkin bir tablo verilmiş, ardından tablodaki veriler değerlendirilmiştir.

³⁶⁷ Mehmet İpşirli, “Kayseri”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 25, Ankara 2022, ss. 96-101, s. 98.

³⁶⁸ Osmanlı mali teşkilatında bir bölgenin fethi, padişah değişikliği ya da çeşitli sebeplerle yapılan vergi veren nüfusun ve kaynakların tespiti için yapılan sayıma *tahrir*, bunların kaydedildiği defterlere de *tapu tahrir defteri* adı verilirdi. Mehmet Öz, “Tahrir”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 39, İstanbul 2010, ss. 425-429, s. 425-426.

³⁶⁹ Jennings, s.1135, 1136.

³⁷⁰ Nejat Göyünç, “Hâne”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 15, İstanbul 1997, s. 552,553,

³⁷¹ İlk nüfus sayımı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Enver Ziya Karal, **Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı**, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Kurumu Yay., Ankara, 1943; Mehmet Güneş, “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili,” *Akademik Bakış*, Cilt 8, Sayı 15, 2014, s. 225.

³⁷² **Ankara Vilayet Salnamesi**, 1318, s. 284-285.

Osmanlı Döneminde Kayseri Sancağı Nüfusu:

Yıl	Toplam	Müslim	Rumlar	Ermeniler	Katolikler	Protestan
1831	39.485 ³⁷³	-	-	-	-	-
1877-78	65.443 ³⁷⁴	-	-	-	-	-
1881-82	181.786	120.357	24.895	35.819	715 ³⁷⁵	
1907	208.826 ³⁷⁶	138.273	24.012	42.911	1.579	2.051 ³⁷⁷
1914	262.994	184.292	26.590	48.659	1.515	2.018 ³⁷⁸

Tablo 3: Osmanlı Döneminde Kayseri Sancağı Nüfus Verileri

İlk nüfus sayımının yapıldığı 1831 yılı ile 1877 yıllarındaki nüfus toplam olarak verilmiştir ve iki tarih arasında geçen süredeki nüfusa ait veriler tespit edilememiştir. Bu durum demografik yapıya ve meydana gelen değişimlere ilişkin çıkarımlarda bulunmayı güçleştirir de 1860-1862 ve 1877-1878 yılları arasında Kafkas göçmelerinin Sivas-Kayseri arasındaki Uzunyayla Platosuna iskân edilmelerinde olduğu gibi bazı göçlerin Kayseri'deki demografik yapıyı etkilediğini ileri sürmek mümkündür.³⁷⁹

Tablodaki verilerden anlaşılabacağı üzere 1876 ile 1878 yılları arasında Kayseri nüfusunda bir azalma meydana gelmiştir. Bu azalmanın ana sebebinin 93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi olduğunu düşünmek mümkündür.

³⁷³ Kemal H. Karpat, **Osmanlı Nüfusu (1830-1914)**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2003, s.153.

³⁷⁴ Karpat, s.159.(**Ankara Vilayet Salnamesi 1295** de toplam nüfus 87.247 olarak geçmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Salnamelerde Kayseri, s.62.)

³⁷⁵ Karpat, s. 166.(**Ankara Vilayet Salnamesi 1299 (1881-82)** de Kayseri Merkez Kaza nüfusu 48.211 olarak geçmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Salnamelerde Kayseri, s.82. Ayrıca Karpat'ın bahsi geçen eserinde 1881-1882 yıllarında Kayseri Merkez Kazadaki nüfus bilgileri ise Müslümanlar 101.924, Rumlar 19.662, Ermeniler 30.105, Ermeni Katolikler 1.513 ve Protestanlar 1.614 kişi olarak kaydedilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Karpat, s.166.)

³⁷⁶ Karpat, s.200. (**Ankara Vilayet Salnamesi 1325(1907)**, Ankara Enstitüsü Vakfı Yay., Ankara, 1995, s.168'de toplam nüfus 165.412 olarak geçmektedir.)

³⁷⁷ Karpat, s.200.

³⁷⁸ Karpat, s.224.

³⁷⁹ Tolga Akay, **Kafkasya'dan Uzunyayla Havalisine Göçler ve İskân (1859-1876)**, (Basılmamış Y. Lisans Tezi) Erciyes Üni., Kayseri, 2009, s.98,99; Hava Selçuk, "Balkanlar ve Kafkasya'dan Kayseri'ye Gelenler", **Türk Yurdu**, Aralık 2011, s.30.

Bu dönemdeki artışın temel sebebi, Osmanlı'nın kaybettiği topraklardan gelen muhacirlerin İç Anadolu kentlerine, özellikle de Kayseri'ye yerleştirilmesidir. Bu bağlamda, bu dönemde Kayseri'ye Kafkaslardan gerçekleşen göçlerin önemli bir etkisi olduğunu belirtmek gerekir.³⁸⁰

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine dair demografik yapıyı anlamak için 1914 yılı nüfus istatistikleri büyük bir önem taşımaktadır. Bu istatistiklere göre, sayıma dâhil edilen Osmanlı topraklarında yaşayan toplam nüfus 18.250.016 olarak belirlenmiştir. Bu büyük nüfusun 15.044.846'sı Müslüman topluluklarına aittir. Bu veriler, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında etnik ve dini çeşitliliğin yanı sıra Müslüman nüfusunun dağılımı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.³⁸¹ 1914 senesinde Kayseri şehir merkezi nüfusunun 21.005 ila 26. 000 arasında olduğu tahmin edilmektedir.³⁸²

1914 yılında Kayseri ve Osmanlı İmparatorluğu'nun genel nüfus yapısı hakkında mevcut bilgilere dayanarak, 1914 nüfus istatistiğine göre Karpat'ın verdiği bilgilere bakıldığında şu sonuçlara ulaşılmaktadır. Kayseri Sancağında Müslüman nüfus 184.292, Rum nüfus 26.590, Ermeni nüfus 50.174, Ermeni Katolikler 1.513 ve Protestan nüfus 2018'dir.³⁸³ 1922 yılında Kayseri'nin kendisine bağlı yerleşimlerle birlikte nüfusu 222.452 olarak ifade edilmiştir.³⁸⁴ Osmanlı Devleti'nin bütün ülkeyi kapsayan son nüfus istatistiği 1914 yılına aittir ve 1920 yılında yayınlanmıştır. Bu sayım, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde gerçekleştirilen ve geniş bir nüfus kesimini kapsayan bir sayımdır ve o dönemin nüfus yapısı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yılları boyunca savaş şartlarının getirdiği sonuçlardan ötürü Kayseri'nin nüfusunda bir azalma olmuştur. 1914'e kadar giderek artan Kayseri Nüfusu 1914 sonrasında bir kayıp yaşamıştır. Buna karşın 93 Harbi'nden sonra Kafkas göçmenlerinin ikametgahı olan Kayseri ve

³⁸⁰ Selçuk, s.30.

³⁸¹ Nejdî Bilgi, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları Hakkında", *Türk Yurdu*, XIX-XX/148-149 (700. Yılında Osmanlı), Aralık 1999-Ocak 2000, ss. 117-124.

³⁸² Hüseyin Cömert, *Kayseri'de İlk Nüfus Sayımı 1831*, Kayseri, 1993, s.6.

³⁸³ Karpat, s.224; Ramazan Tosun, *Ermeni Meselesi Çerçevesinde Kayseri'deki Ermeni Olayları*, Kayseri ve Yöresi Tarih Araş. Mer. Yay. No:2, Kayseri, 1997, s.24.(Tosun'un eserinde Rum Nüfus 20.590 olarak geçmektedir.)

³⁸⁴ Zübeyir Kars, "Kayseri Mutasarrıfı, Adana, Konya ve Sivas Valisi Ahmet Muammer Bey'in Kayseri'nin Çağdaşlaşmasına Katkıları", *III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, KAYTAM Yayını, Kayseri, 2000, s.290.

yöresi, 34 yıl sonra Balkan Savaşları'nın başlamasıyla bir kez daha göçmen akınına uğramıştır. 1912-1913 yılları arasında yaşanan ve Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki topraklarının büyük bir kısmını Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan'a kaybetmesiyle sonuçlanan Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında kaybedilen topraklardan Anadolu'ya doğru, 1920 yılına kadar süren yoğun bir göç başlamıştır. Türklerin bir kısmı yine Kayseri ve çevresine yerleştirilmiştir. Bu dönemde, 1915'e kadar olan süreçte 4.415 kişi, 1915-1920 arasında ise 1.725 kişi olmak üzere toplamda 6.140 kişi Kayseri'de iskân edilmiştir.³⁸⁵ 1914 itibariyle Kayseri Sancağındaki Ermeni nüfusu 52.192 olarak geçmektedir.³⁸⁶

1915'te Kayseri Kazası'nın demografik yapısını etkileyen diğer bir önemli olay da 27 Mayıs 1915 tarihli tehcir kanunu olmuştur.³⁸⁷ Tehcir öncesi, Kayseri kazası dahilindeki Ermeni nüfusu 28,388 Ermeni, 1,595 Protestan ve 1,517 Katolik'ten oluşuyordu. Bu Ermeni nüfusunun çoğunluğu, kaza merkezinde yaşamaktaydı. Kaza merkezinde 14,799 Ermeni, 1,391 Katolik ve 1,187 Protestan bulunmaktaydı. Ayrıca, kaza merkezinin dışındaki köylerde de ciddi sayıda Ermeni ikamet etmekteydi. Özellikle Talas karyesi, Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı bir köydü. Bu karyede 4,636 Ermeni, 41 Protestan ve 19 Katolik bulunmaktaydı. Efkere karyesi de 2,268 Ermeni ile önemli bir Ermeni merkeziydi. Bu büyük karyelerin dışında, Ermeniler Germir, Tavlusun, Derevenk, Gesi, Beleges, Mancusun, Nirze, Darsiyak, Erkilet, Muncusun ve Belviran gibi köylerde de yaşamaktaydılar. Bu köyler arasında Derevenk ve Beleges gibi özel olarak Ermeni köyleri bulunsa da diğer köylerde Müslüman, Ermeni ve Rumlar karışık bir şekilde bir arada yaşamaktaydı.³⁸⁸ Tehcir ile Kayseri Sancağı'ndan 47.617 Ermeni, Suriye coğrafyasına gönderilmiştir.³⁸⁹

1917 Bolşevik Devriminden sonra da bir göç olayı yaşanmıştır. Bu dönemde de Kafkasya'dan Kayseri'ye göçler vuku bulmuştur. Daha sonra Kayseri'ye göç eden

³⁸⁵ Erhan Vatansever, **Osmanlı İdaresinden Sonra Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Kültürel Hayatı**, Edirne, 2008, s.66. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi); Selçuk, s.41; Talat Paşa'nın Evrakı Metrukesi'nde Kayseri'ye gelen Balkan Muhaciri rakamı: 1445 nüfus, 328 hane olarak geçmektedir. Bkz. Murat Bardakçı, **Talat Paşa'nın Evrak-ı Metrukesi**, Everest Yay., İstanbul, 2009.

³⁸⁶ Kamuran Gürün, **Ermeni Dosyası**, TTK., Ankara, 1993, s.104.

³⁸⁷ Ali Güler, **XX. Yüzyıl Başlarında Askeri ve Stratejik Dengeler İçinde Türkiye'deki Gayr-i Müslimler**, Ankara, 1996, s:194.

³⁸⁸ Oya Gözel Durmaz, "Tehcir ve Ermeni Nüfusu Tartışmasına Bir Katkı: Kayseri Sancağı", **Kebikeç** 38 (2014), s.111.

³⁸⁹ Bardakçı, s.37.

Ardahan, Batum ve Kars göçmenlerinden tekrar yurtlarına dönmek isteyen bir grup göçmen İaşe ve Muharicin Müdüriyetine başvurmuşlardır. Bu muhacirler müdüriyetten gelecek emre kadar Kayseri’de ikamete devam etmişlerdir.³⁹⁰ 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi ile işgallere başlayan Fransız birliklerinin Çukurova’yı işgal etmeleri sonucunda bu bölgeden de Kayseri’ye göçler yaşanmıştır.³⁹¹

Özetle Osmanlı Devleti’nin çeşitli siyasi ve sosyal dönemleri, Kayseri’nin nüfus yapısında belirgin dalgalanmalara yol açmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi, göç hareketleri ve muhacirlerin şehre yerleştirilmesi, kentteki etnik ve dini yapının değişiminde belirleyici olmuştur. Ayrıca, resmi nüfus sayımlarının yöntemleri ve kapsamlarının döneme göre değişiklik gösterdiği gözlemlenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde, Kayseri nüfusu, etnik ve dini çeşitlilik açısından birçok Anadolu şehrine benzer bir yapıya sahip olmuştur. Savaşta kaybedilen insan sayısı çok fazla olduğu için Kayseri’nin nüfusu gelen göçlerle bir nebze de olsa nüfus artışı gösterse de kayıp oranının fazlalığından bu genel manzarada kendini çok gösterememiştir. Özellikle de 27 Mayıs 1915 tarihli Tehcir Kanunu ile 50.000’e yakın Ermeni’nin tehcir edilmesi Kayseri demografik yapısını büyük ölçüde değiştirmiştir.

3.2 Cumhuriyet Dönemi Kayseri Kazası Nüfusu ve Demografik Yapısı

Cumhuriyet Dönemi’nin başlangıcında, Osmanlı İmparatorluğu’nun sona ermesiyle birlikte Anadolu’daki birçok şehir gibi Kayseri’nin de demografik ve sosyo-ekonomik yapısında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılmasının ardından, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin modernleşme ve ulus devlet inşa süreçleri, şehirlerin yönetim, ekonomi ve demografi üzerinde belirleyici olmuştur. Cumhuriyet Dönemine geldiğimizde, Kayseri’nin nüfusuna dair ilk somut bilgilere 1925-26 devlet salnamelerinde rastlamaktayız. Bu dönem, Kayseri için hem yönetsel hem de demografik açıdan yeni bir başlangıçtı teşkil etmiştir. Osmanlı’nın zengin etnik ve dini mozaik yapısından sonra,

³⁹⁰ BCA 272.14/74.16.02, 11.05.1918.

³⁹¹ Tosun, **Ermeni Meselesi**, s.139.

Cumhuriyet'in ulusal kimlik inşası süreci, Kayseri'nin sosyal dokusunu da şekillendirmiştir.

1925-1926 senelerine ait Salnamede Kayseri Nüfusuna ait bilgiler verilirken Kayseri Kazası merkez ve ilçelerinin nüfusu ayrı ayrı değil toplu bir şekilde verilmiştir. Buna göre Kayseri'nin nüfusu 200,225'tir.³⁹² Bu genel vilayet nüfusunun 196,082 si Türk, 1,813'ü Ermeni, 66 Ermeni Protestan ve 146 Ermeni Katolik nüfustan müteşekkildi.³⁹³

1926-1927 Salnamesinde ise Kayseri'nin genel nüfusu 258,508 olarak verilmiştir. Çalışmamızın esas konusunu teşkil eden Kayseri Kazasının nüfusu ise 53.422 erkek ve 55,280 kadın olmak üzere toplam 108,702'dir.³⁹⁴

Nüfus-ı Umumiye Kayseri vilayetinin nüfus-ı umumiyesi zirdeki cetvelde gösterilmiştir

Mukayyet Nüfus-ı Umumiyesi			Tevellüdat			Vefiyat			Münakahat			Talak	Esami-i Kaza
Yekûn	Kadın	Erkek	Yekûn	Kadın	Erkek	Yekûn	Kadın	Erkek	Yekûn	Bakir	Seyyib		
100,006	52,241	47,765	3,489	1,650	1,839	1,129	508	621	1,595	1,385	210	72	Kayseri Merkez Kazası
51,074	27,103	23,971	1,354	718	636	362	129	238	970	782	188	40	Develi Kazası
36,999	19,969	17,030	756	374	382	248	101	147	853	704	149	36	Bünyan Kazası
44,957	23,539	21,419	511	232	379	161	39	122	132	116	16	6	Aziziye Kazası
17,453	9,320	8,133	690	378	312	355	114	241	781	567	214	63	İncesu Kazası
250,490	142. 172	118,318	6,800	3,352	3,448	2,260	891	1,363	4,331	3,554	777	211	Yekûn

Tablo 4: 1927-1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesinde Kayseri Merkez Kazası ve diğer kazalarla birlikte Kayseri Vilayeti toplam nüfus verileri³⁹⁵

1927-1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesine bakıldığında Kayseri Merkez Kazası nüfusunun 100,006 rakamına indiği, buna mukabil erkek nüfusunun neredeyse ikiye katlandığı görülmektedir. Erkek Nüfus 20,214³⁹⁶'ten 47,765³⁹⁷'e çıkmıştır. Kayseri Kazasında kadın nüfus ise erkek nüfusun aksine aynı yıllarda az da

³⁹² Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926, İstanbul 1926, s. 770.

³⁹³ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926, İstanbul 1926, s. 770; **Salnamelerde Kayseri**, s.267.

³⁹⁴ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927, s. 1053.

³⁹⁵ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928, s. 1133; **Salnamelerde Kayseri**, s.292.

³⁹⁶ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927, s. 1053.

³⁹⁷ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928, s. 1133.

olsa bir düşüş göstermiş, 55,280³⁹⁸’den 52,241³⁹⁹’e gerilemiştir. Bu düşüşte, aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere, azalan doğum oranlarının da etkisi olduğu söylenebilir.

Cumhuriyet Dönemi Salnamelerine Göre Kayseri’de Doğum-Ölüm Sayıları⁴⁰⁰									
	Doğum			Ölüm			Beka	Dul	Boşanmı
	Erke	Kadı	Topla	Erke	Kadı	Topla	r		ş
1926	2.879	2.716	5.595	976	640	1.616	1.003	226	108
1927	1.839	1.650	3.489	621	508	1.129	1.385	210	72
1928	1.400	1.361	2.761	973	1.081	2.054	1.687		15

Tablo 5: Cumhuriyet Dönemi Salnamelerine Göre Kayseri’de Doğum-Ölüm Sayıları

Cumhuriyet Dönemi Salnamelerine Göre Kayseri Kazasında Nüfus⁴⁰¹			
Toplam		Erkek	Kadın
1926-27	108.702	20.214	55.280
1928-29	100.006	47.765	52.241

Tablo 6: 1926-27 ve 1928-29 Salnamelerine Göre Kayseri Kazası Nüfusundaki Erkek- Kadın Sayıları

Bu dönem istatistiklerinin oldukça detaylı tutulduğu görülmektedir. 1926’dan 1929’a Kayseri’de doğum oranlarının düştüğü, ölüm oranlarının ise yükseldiği anlaşılmaktadır. Bu oranların oluşmasına ekonomik problemler ve yetersiz beslenme gibi etmenler yol açmış olabilir. Ancak sağlıklı bir çıkarımın yapılabilmesi için gerek Osmanlı döneminde gerekse 1929 sonrasında da benzer istatistiklere bakmak gerekmektedir. Ancak Osmanlı döneminde bu denli ayrıntılı bir nüfus istatistiği tutulmamıştır.

³⁹⁸ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927, s. 1053.

³⁹⁹ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928, s. 1133.

⁴⁰⁰ Nüfus verileri oluşturulurken Kayseri Merkez Sancağı ve Kayseri Merkez Sancağına bağlı köylerin nüfusları dikkate alınmıştır. Ayrıca verilerden Kayseri Kazası’na ait ulaşılabilen rakamlar verilirken karşılaştırma imkanı için toplam vilayet nüfusu ile birlikte ve ayrı ayrı verilmiştir. Verilerin oluşturulmasında yararlanılan kaynaklar şunlardır:

1925 verileri: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926, İstanbul 1926, s. 770.

1926 verileri: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927, s. 1053.

1927 verileri: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928, s. 1133.

⁴⁰¹ 1926 verileri: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927, s. 1053.

1927 verileri: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928, s. 1133.

Nüfus verilerinde dikkati çeken bir diğer husus dulların müstakilen kayıt altına alınmasıdır. Burada dikkati çeken nokta dul ile boşanmışların ayrı ayrı kaydedilmesidir. Dulların ayrı kaydedilmesindeki amaç eşi vefat eden kimselerin ayrıca tespit edilmesi olmalıdır. Belki de dul başlığı altında Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve İstiklal Harbi gibi birbirini ardına gelen savaşlarda eşi şehit düşen kimselerin istatistiği tutuluyordu.

1927 senesi Kayseri'nin demografisi için bir dönüm noktası olarak görülebilir. Zira 1927'den sonra gerek şehir merkezi nüfusunun gerekse köyleri ile beraber Kayseri merkez ilçesinin nüfusu yıldan yıla artmıştır. Benzer bir durum Türkiye geneli nüfus için de geçerlidir. 1927'den itibaren ülke nüfusu da kademeli olarak artış kaydetmiştir.

Yıllara Göre Türkiye Nüfusu ⁴⁰²		
1927	13.649.945	--
1935	16.158.018	+ %18,4
1940	17.820.950	+ %10,3
1945	18.790.174	+ %5,4
1950	20.947.188	+ %11,5
1955	24.064.763	+ %14,9
1960	27.754.820	+ %15,3

Tablo 7: Yıllara Göre Türkiye Nüfusu

Umumî Nüfus													
Kazalar	Kayıtlı Umumî Nüfus			Doğanlar			Ölenler			Evlenenler			Boşananlar
	Erkek	Kadın	Yekûn	Erkek	Kadın	Yekûn	Erkek	Kadın	Yekûn			Yekûn	
Kayseri	47 765	52 241	100 006	400 1	361 2	761	973 1	081 2	054			1 687	15
İncesu	8 133	9 320	17 453	593	626 1	219	168	151	319			131	3
Bünyan	17 030	19 969	36 999	534	511 1	045	174	213	387			197	3
Develi	23 971	27 103	51 074	731	585 1	316	197	132	329			186	1
Pınarbaşı	23 088	21 870	44 958	437 1	328 3	265	690	696 1	386			1 212	17
Yekûn	119 987	130 503	250 490	4 695 4	911 9	606 2	202 2	273 4	475			3 413	39

⁴⁰² 1945 Yılı Nüfus Verileri, İstatistik Göstergeler 1923-2009. TÜİK.

Tablo 8: 1928-1929 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı'na Göre Kayseri Kazası nüfusu ve diğer kazalarla birlikte toplam il nüfusu⁴⁰³

1928-29 yıllarına bakıldığında ise; Kayseri merkez kaza nüfus verileri şu şekildedir: Kayıtlı Umumi Nüfus: 47.765 kişi bulunmaktadır. Doğanlar kategorisine bakıldığında, erkek nüfusta 2.411 doğum gerçekleşmiştir. Kadın nüfusta ise 2.161 doğum gerçekleşmiştir. Bu verilere dayanarak, Kayseri merkez kazada toplamda 4.572 doğum gerçekleştiği sonucuna ulaşılır. Ölenler kategorisine bakıldığında, erkeklerde 761 vefat gerçekleşmiştir. Kadınlarda 212 vefat gerçekleşmiştir. Bu verilere göre, merkez kazada toplamda 973 kişi vefat etmiştir. Evlenenler kategorisine bakıldığında ise erkeklerde 1.084 evlenme gerçekleşmiştir. Kadınlarda 603 evlenme gerçekleşmiştir. Kayseri merkez kazada kayıtlı nüfusun 47.765 olduğu, doğum oranının yüksek olduğu, vefat eden kişi sayısının 973 olduğu ve 1.687 evlenme gerçekleştiği görülmektedir.

Bu verileri esas alarak, 1920'li yıllarda Kayseri'nin demografik yapısına dair aşağıdaki değerlendirmelerde bulunulabilir: 1925-1926 döneminde belgelenen nüfus verileri, Kayseri'nin toplam nüfusunun 200,225 olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu rakam, 1926-1927 döneminde 258,508'e yükselmiştir. Bu artış, 1927-1928 döneminde Kayseri Merkez Kazası için rapor edilen 100,006 nüfus verisiyle karşılaştırıldığında, belirgin bir gerilemeye işaret eder. Nüfusun etnik açıdan dağılımına göz atacak olursak, 1925-1926 yılında, Kayseri'nin etnik dağılımı özellikle belirtilmiştir. Buna göre, nüfusun 196,082'si Türk, 1,813'ü Ermeni, 66'sı Ermeni Protestan ve 146'sı Ermeni Katolik'ten oluşmaktadır.

Kayseri Kazası'nın 1926-1927 dönemi demografik verilerine göre, erkek nüfusu 53.422, kadın nüfusu ise 55.280 olarak kaydedilmiştir. Takip eden yıl, yani 1927-1928 döneminde, erkek nüfusu 47.765'e gerilemiş, kadın nüfusu da 52.241'e düşmüştür. Bu dönemdeki doğum ve ölüm istatistikleri de dikkate değer niteliktedir. 1926 yılında Kayseri'de 5.595 doğum kayıtlara geçmişken, 1927'de bu sayı 3.489'a azalmıştır. Ölüm istatistiklerinde ise, 1926 yılında 1.616 kişi hayatını kaybetmiş, 1927 yılında bu sayı 1.129'a düşmüştür.

Ayrıca, Kayseri Kazası'nın nüfus istatistiklerinde dul ve boşanmış bireylerin ayrı ayrı kaydedilmesi, dönemin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına ışık tutan

⁴⁰³ 1928-1929 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı, Matbuat Umum Müdürlüğü, İstanbul, 1929, s.647.

önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ayrım, ardı ardına yaşanan savaşlar sonucu eşi şehit düşen bireylerin sayısının ayrıca izlenmesi gerekliliğinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Bu veriler, dönemin demografik değişimleri ve toplumsal yapıları hakkında kapsamlı bir anlayış sunmaktadır.

Bu verilere dayanarak, 1920'li yıllarda Kayseri'nin demografik yapısında belirgin değişiklikler yaşandığı, özellikle etnik dağılım, cinsiyet bazlı nüfus değişiklikleri ve doğum-ölüm oranlarındaki değişimlerin, şehrin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını anlamak için önemli göstergeler sunduğunu görmekteyiz. 1920'li yıllarda Anadolu'daki nüfus hareketleri sürmüştür. Kayseri de bu değişimden etkilenmiştir. Özellikle Yunanistan ile yapılan Nüfus Mübadelesi sırasında Kayseri, bu mübadele işlemine tabi tutulan şehirlerden biri olmuştur. 30 Ocak 1923'te imzalanan "Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" ile Türkiye'de yaşayan Ortodoks Rumlar Yunanistan'a, Yunanistan'daki Müslümanlar ise Türkiye'ye gönderilme kararı sonrası, Kayseri'de yerleştirilen mübadiller arasında da gerginlikler yaşanmıştır. Özellikle 1-2 Eylül 1924 tarihlerinde Talas ilçesinde Hristiyan Türkler ile Yunan yetkilileri arasında çatışmalar meydana gelmiştir.⁴⁰⁴ Mübadele sonucu Kayseri'ye yerleşenlerin sayısı zamanla artmıştır. 1927 nüfus sayımına göre şehirde toplam 7.280 mübadil bulunmaktaydı.⁴⁰⁵ Arşiv belgelerine yansıdığı üzere, Mübadele ile Yunanistan'a gitmek istemeyen Kayserili Rumlar bazı toplantılar düzenlemişlerdir. Bu süreçte şehirde toplantı yaptıkları yerlerde cam çerçeve kırılması gibi ufak tefek hadiseler olmuştur.⁴⁰⁶

1920'lerin sonlarına doğru Kayseri hem demografik hem de sosyal yapısında Aziziye ilçesinin Kayseri'ye dahil olmasının yanı sıra mübadele sürecinin etkilerini yoğun bir şekilde hissetmiştir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi, Kayseri'de yerleşik hayat süren Rum nüfusunun Yunanistan'a transferini ve tersine, Yunanistan'dan gelen Türk kökenli Müslüman nüfusun şehre yerleşimini beraberinde getirmiştir. Bu, şehrin sosyal dokusunda önemli değişikliklere yol açmış ve yeni gelen nüfusla yerel halk arasında zaman zaman gerginliklere neden olmuştur. Ancak bu süreç, Kayseri'nin çok kültürlü yapısının yeniden şekillenmesine de katkıda bulunmuş ve nihayetinde şehrin 1935 nüfus sayımında belirginleşen demografik

⁴⁰⁴ Kızılay Arşivi (K.A) Kutu No:1244, Belge No:84, Tarih:16.09.1924.

⁴⁰⁵ İbrahim Erdal, **Mübadele** (Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1925), IQ Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.348.

⁴⁰⁶ K.A. Kutu No: 1244, Belge No:63, Tarih: 20.10.1924.

yapısını ortaya çıkarmıştır. Bu demografik değişim, Kayseri'nin toplumsal yapısının yeniden inşa sürecinin bir parçası olarak görülebilir ve dönemin sosyal dinamiklerinin anlaşılmasında kritik bir dönemeçtir. 1935 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımı verilerine göre Kayseri'nin genel nüfus dağılımı şu şekildedir: Genel Toplam: 312,469 kişi. Erkek: 151,262. Kadın: 161,207. Kayseri Merkez Kaza'ya özgü detaylı nüfus bilgisi ise şöyledir: Şehir İçi Toplam: 46,491 kişi. Erkek: 24,129. Kadın: 22,362. Köyler Toplam: 68,973 kişi. Erkek: 32,538. Kadın: 36,435. Şehir ve Köy Beraberlikte Toplam: 115,464 kişi. Erkek: 56,667. Kadın: 58,797. Bu verilere ek olarak, Kayseri'de kilometrekare başına düşen nüfus miktarı 2,860 olarak belirlenmiştir.⁴⁰⁷ 1935 yılında Türkiye'deki merkez kazaların toplam köy sayısı 91 olarak gözükmemektedir. Bu köylerin ortalama nüfusu 754 kişiden oluşmaktaydı.⁴⁰⁸

Genel olarak, 1935 yılında Kayseri'nin nüfus yapısı ve dağılımı, şehrin sosyo-ekonomik, kültürel ve demografik özelliklerini yansıtan önemli göstergeler sunmaktadır. Bu verilere dayanarak, 1930'lu yıllarda Kayseri'nin hem şehir hem de köy nüfusunda belirgin bir artış yaşandığı ve bu artışın çeşitli sosyal ve ekonomik faktörlere bağlı olduğu söylenebilir. Bu artıştan dolayı özellikle şehir merkezine olan ilgi, sanayileşme, eğitim ve sağlık hizmetlerinin gelişimi gibi faktörler nüfusun şehir merkezine doğru yoğunlaşmasına neden olmuştur. Ancak köy nüfusunun da artış göstermesi, tarım ve hayvancılığın hâlâ önemli bir geçim kaynağı olduğunu göstermektedir. Kadın nüfusunun erkek nüfusundan fazla olması, özellikle köylerde tarımla uğraşan kadınların oranının yüksek olabileceğini düşündürülebilir. Aynı zamanda, bu dönemde yaşanan savaşlar ve askeri seferlerin erkek nüfus üzerindeki olumsuz etkisi, kadın nüfusunun oransal olarak artmasına neden olmuş olabilir. Ayrıca bu süreçteki nüfus artışında 1933 yılında Ürgüp ilçesinin de Kayseri'ye dahil olması nüfus artışının başlıca sebebi olmuştur.

1940'lı yıllar ise Kayseri'nin demografik ve ekonomik açıdan önemli değişiklikler yaşadığı bir dönemdir. 1940 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımına göre Kayseri ilinin nüfus dağılımı detaylı bir şekilde incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır: İlin toplam nüfusu 342,969 kişidir. Bu nüfusun 167,373'ünü erkekler,

⁴⁰⁷ Başvekalet İstatistik Genel Direktörlüğü. **Türkiye Nüfusu: 1935 Genel Nüfus Sayımı-Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibariyle Muvakkat Rakamlar**, Ulus Basımevi. Neşriyat No: 74. Ankara, 1935.

⁴⁰⁸ **20 İlk Teşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı- Köyler Nüfusu**, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, İstanbul, 1937.

175,596'sını ise kadınlar oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, Kayseri'nin erkek nüfusu kadın nüfusundan biraz daha azdır. Ayrıca bu yılda yapılan değerlendirmelerde, Kayseri'de kilometrekareye düşen nüfus yoğunluğunda bir önceki yıla göre % 23'lük bir artış gözlemlenmiştir. Bu artış, şehrin demografik yapısında ve yerleşim düzeninde önemli değişikliklere işaret edebilir.⁴⁰⁹

1945 yılında Kayseri'nin Merkez Kazası nüfusu 140.861 iken, toplam nüfus 344.290'dır. 1950 yılında Kayseri'nin Merkez Kaza nüfusu 155.699 iken, toplam nüfus 403. 861 olmuştur. 1950 yılından sonra Kayseri'de kentleşme ve nüfus artışı bakımından büyük bir sıçrama yaşanmıştır. 1940-1950 arasında Kayseri'de nüfus artışı % 16,8, 1950-1960 arası %24,7 ye çıkmıştır. Demokrat Parti Dönemi'nde Kayseri'de bu denli hızlı bir nüfus artış ivmesinin sebepleri bulunmaktadır. Nüfus artışındaki bu büyük artış Kayseri'nin hızlı sanayileşmesinin bir sonucudur. Artan sanayileşmeyle birlikte Kayseri'nin ilçe ve köylerinden şehir merkezine ve diğer kazalardan merkez kazaya doğru göçün hız kazandığı görülmektedir.⁴¹⁰ Özetle, 1940'lı yıllarda Kayseri, sanayileşme ve ekonomik kalkınma sayesinde önemli bir nüfus artışı yaşamıştır. Bu artış, şehrin sosyo-ekonomik yapısında ve demografik özelliklerinde ciddi değişikliklere yol açmıştır. Sanayileşme, şehirde iş ve yaşam olanaklarının artmasına sebep olmuş, bu da bölgedeki göç hareketlerini tetiklemiştir. Bu dönem, Kayseri'nin tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir.

1940'lı yılların sonuna doğru Kayseri'nin nüfus yapısında gözlemlenen artış, 1950'li yılların başında daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Nüfus artışındaki bu ivme, özellikle Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte uygulamaya konan politikaların ve sanayileşme sürecinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Sanayi ve üretim tesislerinin artması, şehrin kırsal kesimlerinden ve çevre ilçelerden yoğun bir iç göç almasına neden olmuş ve bu da nüfusun merkezde yoğunlaşmasını tetiklemiştir. 1950 yılında, 22 Ekim tarihinde gerçekleştirilen Genel Nüfus Sayımı verilerine göre ise, Kayseri'ye bağlı kazaların nüfus dağılımı şu şekildedir: Merkez kazasının nüfusu 155.699 kişi ile en yüksek nüfusa sahip kaza olarak kaydedilmiştir. Merkez kazasını sırasıyla Develi kaza 70.866 kişi, Bünyan kaza 54.395 kişi, Pınarbaşı kaza 50.156 kişi, Ürgüp kaza 27.444 kişi, Sarız kaza 17.628 kişi, İncesu kaza 14.597 kişi ve Yeşilhisar kaza 13.076 kişi ile

⁴⁰⁹ Genel Nüfus Sayımı sonuçları, 1927-2000", Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK).

⁴¹⁰ Kayseri İl Yıllığı, 1973, s.30

takip etmiştir. Bu verilere göre, Kayseri'nin nüfusu 1950 yılında kazalar arasında oldukça dengeli bir şekilde dağılmıştır. Ancak Merkez kazasının diğer kazalara göre nüfus yoğunluğunun daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.⁴¹¹ Bu, 1950 yılında Kayseri Merkez kazasının bölgenin ekonomik ve sosyal açıdan en önemli merkezlerinden biri olduğunu göstermektedir.

Kayseri Kent ve Köy Nüfusu (1927-1960)⁴¹²

Yıl	Kent Nüfusu	Köy Nüfusu
1927	60.379	190.111
1935	71.344	239.114
1940	80.189	262.780
1945	86.474	283.615
1950	101.990	301.871
1955	128.262	293.748
1960	161.340	319.047

1955 yılına ait istatistiklere göre ise, Kayseri ilinin toplam nüfusu 128,262 kişiydi. Bu nüfus, şehir merkezinde yaşayan insanları temsil ediyor. Ayrıca, aynı yıl içinde Kayseri iline bağlı köylerde yaşayan toplam nüfus ise 293,748 kişiydi. Bu iki veri, Kayseri'nin o dönemdeki kent ve kırsal nüfusunu göstermektedir. Kent nüfusu şehir merkezinde yaşayanları, köy nüfusu ise çevre köylerde ikamet edenleri temsil etmektedir. Bu istatistikler, Kayseri ilinin demografik yapısı hakkında bilgi sağlamak ve nüfus dağılımıyla ilgili önemli veriler sunmaktadır.⁴¹³

⁴¹¹ Genel Nüfus Sayımı sonuçları, 1927-2000", Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK).

⁴¹² İstatistik Göstergeler 1923-2009. TÜİK.

⁴¹³ İstatistik Göstergeler 1923-2009. TÜİK.

1950-1960 yılları arasında Kayseri'nin genel nüfusuna ve özellikle Kayseri Merkez kazasındaki nüfus değişimine bakıldığında, bu on yıl içerisinde şehrin hem merkezinde hem de genelinde önemli bir nüfus artışı yaşandığı görülmektedir. 1950 yılında Kayseri'nin toplam nüfusu 403.861 iken, bu sayı 1960 yılında 480.387'ye yükselmiştir. Bu, yaklaşık % 19'luk bir artışa denk gelmektedir. Aynı dönemde Kayseri Merkez kazasının nüfusu ise 155.699'dan 193.560'a çıkmıştır. Buradaki artış oranı ise yaklaşık % 24'tür. Bu veriler, Kayseri'nin genel nüfusunun artışının yanı sıra, özellikle merkez kazasının nüfusunun daha hızlı bir şekilde arttığını göstermektedir.

Bu dönemdeki nüfus artışının birkaç sebebi olabilir. Ekonomik gelişme, sanayileşme ve iş imkanlarının artması, insanların kırsal alanlardan şehir merkezine göç etmelerine neden olmuş olabilir. Ayrıca, sağlık hizmetlerinin iyileşmesi ve yaşam standartlarının yükselmesi de nüfus artışına katkı sağlamış olabilir. Kayseri Merkez kazasının nüfusunun, diğer kazalara kıyasla daha hızlı bir şekilde artması ise, merkezin bölgenin ekonomik ve sosyal açıdan en önemli merkezlerden biri olmasından kaynaklanıyor olabilir. İnsanlar, iş, eğitim ve daha iyi bir yaşam standardı arayışı ile Merkez kaza ve çevresine göç etmiş olabilirler. Böylece 1950-1960 arası dönemde Kayseri'de yaşanan nüfus artışı, şehrin ekonomik ve sosyal gelişimine paralel olarak gerçekleşmiş ve özellikle merkez kazada bu artış daha belirgin olarak kendini göstermiştir. Bu durum, Kayseri'nin o dönemde Türkiye'nin gelişen şehirlerinden biri olduğunu ve bölgesel olarak önemli bir çekim merkezi haline geldiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Kayseri, sosyal ve demografik yapıda önemli bir evrim geçirmiş ve modern Türkiye'nin kalkınma sürecinde stratejik bir rol oynamıştır. Bu dönüşüm, şehrin tarihi ve kültürel mirasını korurken, aynı zamanda ekonomik ve sosyal dinamizmini de artırmıştır.

1.1 Sayım yıllarına göre nüfus ve yıllık nüfus artış hızı
Population and annual rate of growth by census year

Grafik 1: 1945 Yılı Sonrası Kayseri'nin İl Bazında Nüfus ve Yıllık Nüfus Artış Hızı⁴¹⁴

Grafik 1, 1945 yılından itibaren Kayseri ilinin nüfus büyüklüğü ve yıllık nüfus artış hızını sunmaktadır. Bu grafikten yola çıkarak tekrar bir değerlendirme yaparsak; grafikten anlaşıldığı üzere, Kayseri'nin nüfusu 1945 yılından sonra genel bir yükseliş eğilimi göstermiştir. 1945 yılı itibarıyla Kayseri'nin nüfusu, II. Dünya Savaşı'nın ardından ekonomik ve demografik değişimlerin yaşandığı bir dönemde bulunmaktadır. Savaş sonrası dönem, genellikle yeniden yapılanma, göç ve doğal nüfus artışı gibi faktörlerin nüfus dinamiklerini etkilediği bir süreçtir. Grafik incelendiğinde, bu dönemin başlangıcında Kayseri'nin nüfusu oldukça düşük bir artış hızıyla seyretmektedir. Ancak kısa sürede, özellikle 1950 yılına doğru, nüfus artış hızında belirgin bir yükseliş göze çarpmaktadır. Bu artış, muhtemelen tarımda meydana gelen teknolojik ilerlemeler, sanayileşme sürecinin başlaması ve şehirlerin genişlemesi gibi faktörlerle ilişkilendirilebilir.⁴¹⁵

Cumhuriyet Döneminde Kayseri Nüfusu ⁴¹⁶		Kayseri Toplam Nüfusu	Kayseri Kazası Nüfusu

⁴¹⁴ İstatistik Göstergeler 1923-2009. TÜİK.

⁴¹⁵ İstatistik Göstergeler 1923-2009. TÜİK.

⁴¹⁶ Nüfus verileri oluşturulurken Kayseri Merkez Sancağı ve Kayseri Merkez Sancağına bağlı köylerin nüfusları dikkate alınmıştır. Ayrıca verilerden Kayseri Kazası'na ait ulaşılabilen rakamlar verilirken

	1925	200.225	-
	1926	258.508	108.702
	1927	250.490	100.006
	1935	312.469 ⁴¹⁷	114.781
	1940	342.969	127.875
	1945	370.089	140.861
	1950	403.861	155.699
	1960	480.387	193.560 ⁴¹⁸

Tablo 9: Cumhuriyet Döneminde Kayseri Genel Nüfusu ve Kayseri Kazası Nüfusu

1960'ların başlarında, Kayseri'de yaşanan nüfus artışı sürekliliğini korumuştur. Bu dönemde, şehir ve kırsal nüfus arasındaki dengenin daha da belirginleştiği ve özellikle kentleşme sürecinin hız kazandığı gözlenmektedir. Türkiye genelinde şehir nüfusunun artış gösterdiği bu yıllarda, Kayseri'de şehir nüfusu 161,340 kişiye ulaşarak, kırsal nüfusun hala önemli bir bölümünü oluşturmasına rağmen, kentleşme eğiliminin güçlendiğini kanıtlamaktadır. 1940-1950 arasında nüfus artışı gözle görülür bir ivme kazanırken, 1950-1960 döneminde bu artış daha da hızlanmış ve kent nüfusu 103,970 kişi artarak, Kayseri'nin demografik ve sosyal yapısında önemli değişikliklere işaret etmiştir. Bu veriler, Kayseri'nin 1960'larda yaşadığı dönüşümün ve gelişimin altını çizerken, şehrin Türkiye'nin genel nüfus artış trendlerine paralel bir seyir izlediğini göstermektedir. 1960 yılına ait nüfus verilerine göre, Türkiye genelindeki toplam nüfus 27,754,820 kişiydi. Bu nüfusun 8,859,731 kişisi şehirlerde, 18,895,089 kişisi ise kırsal bölgelerde yaşamaktaydı. Kayseri iline baktığımızda, il genelinde toplam nüfusun 480,387 kişi olduğunu görüyoruz. Yukarıda değindiğimiz

karşılaştırma imkanı için toplam vilayet nüfusu ile birlikte ve ayrı ayrı verilmiştir. Verilerin oluşturulmasında yararlanılan kaynaklar şunlardır:

1925 verileri: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926, İstanbul 1926, s. 770.

1926 verileri: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927, s. 1053.

1927 verileri: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928, s. 1133.

1935 verileri: 1935 Genel Nüfus Sayımı, TÜİK, 20 Ekim 1935, Cilt 59, Sayı 75, Hüsnü Tabiat Basımevi, İstanbul, 1937, s.7; Şehir merkezi nüfusu: Erciyes Dergisi, S.35.

1940 verileri: 20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı, TÜİK,

<https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul> (erişim tarihi:26.05.2019).

1945 verileri: 1945 Yılı Nüfus Verileri, İSTATİSTİK GÖSTERGELER 1923-2009. TÜİK. (29 Ocak 2016), https://www.tr-tr.nina.az/1945_Türkiye_nüfus_sayımı.html, (Erişim Tarihi, 24 Mart 2019).

1950 verileri: İSTATİSTİK GÖSTERGELER 1923-2009. TÜİK,

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109>, (Erişim Tarihi 28 Nisan 2019).

1960 verileri: İSTATİSTİK GÖSTERGELER 1923-2009. TÜİK.

⁴¹⁷ BCA, 30.10.0.0, 07.01.1936; Ufuk Erdem, "Cumhuriyet Türkiye'si'nin İkinci Nüfus Sayımı (20 Ekim 1935)", *Karadeniz*, 2016, DOI: 10.17498/kdeniz.950, s.50.

⁴¹⁸ **DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı**, Yay. No: 444, Ankara, 1963, s.238.

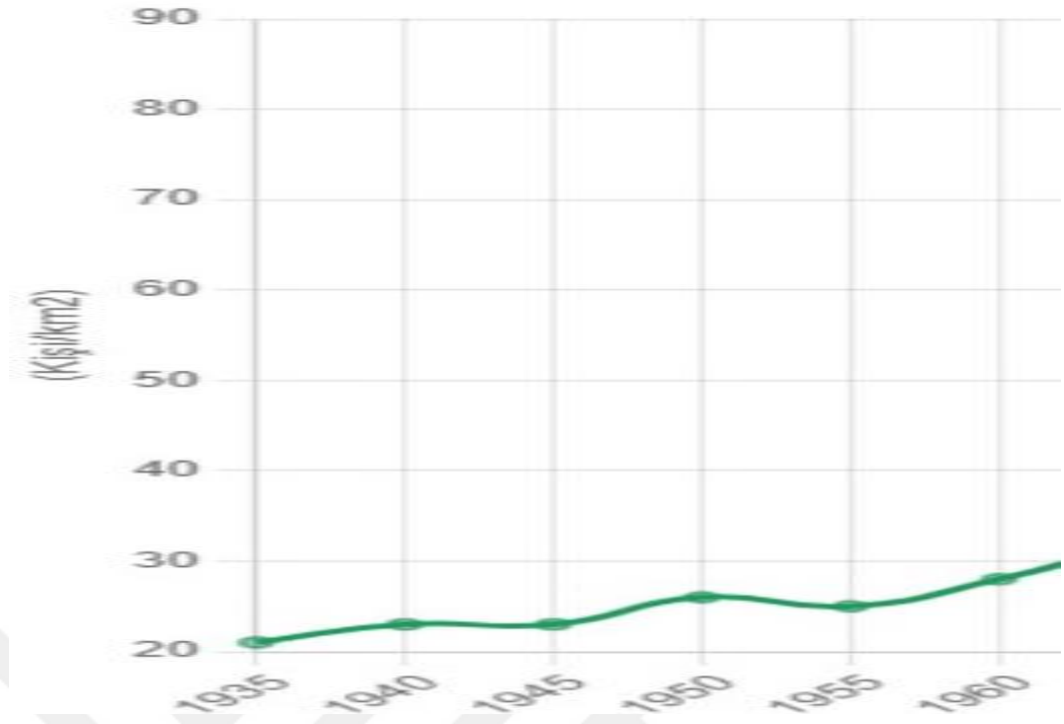
gibi, bu nüfusun 161,340 kişisi şehirlerde, 319,047 kişisi ise kırsal bölgelerde ikamet etmekteydi. Ayrıca, 1940-1950 yılları arasında Kayseri'nin nüfusunda 57,861 kişilik bir artış yaşanmış, 1950-1960 döneminde ise 103,970 kişilik bir artış kaydedilmiştir.⁴¹⁹

Bu verilere dayalı olarak, 1960 yılında Türkiye genelinde ve özellikle Kayseri ilinde hızlı bir nüfus artışının yaşandığını söyleyebiliriz. Bu dönemde köyden kente göçün hız kazanması, şehirlerin hızla büyümesine ve nüfusun artmasına neden olmuştur. Ancak, bu hızlı nüfus artışının getirdiği bazı sorunlar da ortaya çıkmıştır. Özellikle şehirlerdeki hızlı kentleşme, geleneksel mimari yapıların yüksek binaların arasında kaybolmasına neden olmuş ve kültürel kayıplara yol açmıştır. Bu sadece Kayseri için değil, tüm Türkiye için geçerli bir durumdur.

1960 yılındaki nüfus artışının değerlendirilmesi bağlamında, Demokrat Parti'nin ekonomi politikalarının kentlerdeki demografik yapı üzerindeki etkilerini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Demokrat Parti döneminde uygulanan liberal ekonomi politikaları, özel sektörün ve özellikle sanayinin teşvik edilmesini içermekteydi. Bu politikaların bir sonucu olarak kentlerdeki sanayi tesislerinin çoğalması, tarım dışı iş imkanlarını artırmış ve kırsal kesimden şehirlere doğru nüfus hareketlerini hızlandırmıştır. Şehirlerdeki nüfusun bu denli artması, tarım sektörünün yanı sıra sanayi ve hizmet sektörlerindeki genişlemeyle doğru orantılıdır. Aynı zamanda, bu dönemdeki siyasi liberalleşme, bireylerin yer değiştirme özgürlüğünü artırmış ve pek çok insanın daha iyi yaşam koşulları ve iş bulma umuduyla kentlere göç etmesine neden olmuştur. Dolayısıyla, 1950-1960 arasında Kayseri'de ve Türkiye genelinde yaşanan kent nüfusundaki artış, Demokrat Parti'nin ekonomik ve siyasi politikalarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, 1960 yılındaki nüfus artışı, Demokrat Parti döneminin ekonomik, sosyal ve siyasi etkileriyle birleşerek köyden kente göçün hızlanmasına ve şehirlerdeki nüfusun artmasına katkıda bulunmuştur. Bu, Türkiye'nin tarihindeki önemli demografik değişikliklerden birini temsil eder.

⁴¹⁹ 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı. DİE.

Tablo 10: Kayseri İli Nüfus yoğunluğu kişi/km2 1935-1960⁴²⁰

Özetle, Cumhuriyet öncesinde Kayseri, Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli bir ticaret ve sanayi merkezi olarak tanınıyordu. Şehir, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde ticaret yollarının kesiştiği stratejik bir konuma sahipti ve bu özelliği nedeniyle birçok kültürün etkileşim noktası olarak dikkat çekiyordu. Nüfus yapısı, çeşitli etnik ve dini grupları içerisinde barındıran, dolayısıyla sosyo-kültürel bir çeşitlilik gösteren bir mozaikti. Müslüman, Hristiyan ve Yahudi topluluklarının yanı sıra, çeşitli etnik kökenlerden insanlar şehrin sosyal dokusunu oluşturuyordu.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Kayseri'de ve Türkiye genelinde yaşanan demografik ve sosyal dönüşümler, şehrin yapısal ve fonksiyonel dinamiklerinde önemli değişiklikler getirdi. Nüfus mübadeleleri, şehirdeki demografik yapının homojenleşmesine yol açtı. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde, özellikle gayrimüslim nüfusun azalması ve Müslüman Türk nüfusunun artışı dikkate değerdir. Cumhuriyetin kuruluşu ve modern Türkiye'nin inşasıyla sanayileşme, eğitim ve sağlık alanlarında yapılan yatırımlar, şehrin sosyal yapısını da dönüştürdü. Bu

⁴²⁰ Nüfus Yoğunluğu Verileri, <https://nip.tuik.gov.tr/value=NufusYogunlugu> (erişim tarihi, 27.07.2023).

dönüşüm, özellikle sanayi ve ticaretin gelişimi, kentsel altyapının iyileştirilmesi ve halkın yaşam kalitesinin artırılması gibi faktörlerle desteklenmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Kayseri'nin nüfusu göçlerle artış gösterdi. Bu göçler hem Anadolu'nun diğer bölgelerinden hem de Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sonrası gerçekleşen nüfus mübadeleleriyle ilgili olarak gerçekleşti. Şehir, gelişen tekstil sanayisi ve 1930'larda kurulan fabrikalarla birlikte hızla sanayileşen bir merkez haline geldi. Bu durum, iş gücü ihtiyacının artmasına ve dolayısıyla iç göçlerin hızlanmasına sebep oldu. Şehir, aynı zamanda bir eğitim ve sağlık merkezi olarak da önem kazandı. Cumhuriyet dönemi boyunca Kayseri'nin demografik yapısı, sanayileşme ve kentsel gelişimle birlikte değişim göstermiştir. Nüfusun eğitim seviyesi yükselmiş, kentsel nüfus artışı ve sosyo-ekonomik yapıda dönüşüm yaşanmıştır. Şehirdeki sosyal ve demografik değişiklikler, modern Türkiye'nin genel gelişim trendleriyle paralel bir yol izlemiştir. Savaş sonrası dönemde, tarım sektörünün yanı sıra sanayi sektörü de gelişmiş ve şehir, Anadolu'nun en önemli sanayi ve ticaret merkezlerinden biri olmuştur.

Günümüzde ise 1 milyonu aşan bulan nüfusu ile Türkiye'nin en büyük illeri arasında kendisine yer bulan Kayseri'deki nüfus artışı-1950'den günümüze gelinceye değin-Türkiye ortalamasının iki kat üzerinde gerçekleşmiştir. Öte yandan 1950'den beri uygulanan planlı yapılaşma faaliyetlerinin bir neticesi olarak geniş caddeleri ile Kayseri il merkezi, ülkemizde planlı şehircilik anlayışının başarıyla uygulandığı nadide örneklerdendir.⁴²¹

3.3 İktisadi Hayat

Bu kısımda, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal dönüşümüne ışık tutan Kayseri'nin gelişim sürecini detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki sanayileşme ve ekonomik yapılanma çabalarında Kayseri'nin oynadığı rol, kentin ticaret ve sanayi tarihindeki önemli bir döneme işaret etmektedir. Aynı zamanda, çalışmada kent ekonomisinin çeşitliliğini ve tarımsal etkinliklerin yanı sıra hayvancılığın ekonomideki ağırlığını vurgulayan analizlere de yer verilmektedir. Bu bağlamda, Kayseri'nin ekonomik geçmişi, geniş kapsamlı bir dönüşüm süreci olarak ele alınarak, Türkiye'nin ekonomik tarihine dair kapsayıcı bir bakış sunulmaktadır.

⁴²¹ 20.08.2015, <http://www.kayseriden.biz/icerik.asp?ICID=207>.

3.3.1 Ticari Hayat

Kayseri’de ekonomik yaşamda özellikle ticaret öne çıkmıştır. Bunun iki temel nedeni vardır: Bunlardan birincisi Kayseri’nin İlk Çağ’dan günümüze kadar hemen her zaman canlı ticaret yolları üzerinde olması, ikincisi tarımsal arazisinin verimsiz ve az olmasıdır. Kayseri şehir merkezine 20 km mesafede bulunan Kültepe-Kaniş-Karum MÖ 2000’li yıllarda Asur Ticaret Kolonisi olup Anadolu sanayi ve ticaretinin merkeziydi. Burada yapılan arkeolojik kazılardan anlaşıldığına göre, bir şehir için gerekli olan hizmet ve işyerleri fazlasıyla vardı. Üretilip satılan mallar arasında; silahlar, süs eşyaları, taş ve pişmiş topaktan eşyalar vardı. Kaniş-Karum’daki atölyelerde altın, gümüş, bakır ve demir işleniyordu. Asur’dan gelen kalay, Ergani’den gelen bakırla karıştırılarak tunç yapılıyordu. Bu atölyelerde sadece maden işlenmiyor dokumacılık da yapılı- yordu. İlk Çağ’da Kayseri’de dokunan mallarla Mezopotamya’da dokunan malların karşılıklı ticareti yapılmaktaydı. Bu çağda yerli halk ziraatla da meşgul oluyordu. Buna bağlı olarak değirmencilik ve bağcılık da gelişme göstermiştir.⁴²²

Kayseri, antik çağlardan itibaren ticari bir merkez olarak bilinir ve özellikle Kaniş-Karum (Kültepe Kaniş) gibi tarihi bölgeler, bu ticaret geleneğinin eski dönemlere kadar uzandığını gösterir. Bu bölge, tarihi kaynaklarda da adı geçen ve önemli bir ticaret merkezi olarak kabul edilen Yabanlu Pazarı’na⁴²³ ev sahipliği yapmıştır. Mevlâna’nın Mesnevi’sinde de bu bölgenin ticaretine dair atıflar bulunmaktadır. Tacirler arasında sahte ve kalp emtia ile gerçek ve değerli emtia arasındaki ayrımı yapabilenlerin, bu tür bir ticaretin merkezlerinden biri olan Kayseri’deki işleyişi anladığı belirtilir. Yabanlu Pazarı’nın Kayseri’nin Pazarören beldesinde bulunduğu bilgisi, bu tarihi pazarın kaynağına dair önemli bir referans sağlar. Bu pazarın kuruluş sebepleri ve işleyişi, tarihi bir ticaret merkezi olarak önemini korur.⁴²⁴

Tarihi İpek Yolu, Doğu ve Batı arasındaki ticaretin temelini oluşturmuş, Avrupalı tüccarlar ile Doğu ülkeleri arasında önemli bir ticaret yolu olmuştur. İpek, baharat, halı, gümüş, bakır gibi değerli emtiaların bu yol üzerinden alınıp satıldığı

⁴²² **Kayseri Ansiklopedisi**, Cilt 2, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul, s.126.

⁴²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Faruk Sümer, **Yabanlu Pazarı**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1985.

⁴²⁴ Süleyman Özbek, “Türkiye Selçuklularında Kültürel Hayat”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, S.1, Haziran 2001, s.55.

bilinir. Ayrıca, o dönemde köle ve cariye ticareti de yaygın olarak yapılmıştır. Bu tarihi ticaret faaliyetleri, Kayseri ve çevresinin ticaretin merkezlerinden biri olduğunu gösterir. Bu geleneğin günümüzde de devam ettiği söylenebilir.⁴²⁵

Kayseri bu özelliklerinden dolayı tarihin her döneminde önemli bir ticaret merkezi olmuştur. 15. ve 16. yüzyıllarda ticari hayat doruk noktasına ulaşmıştı. 16. yüzyılda şehirde iki bedesten, iki han ve kırkın üzerinde dükkân bulunmaktaydı. Bu dönemde en önemli tesis Güherçile İmarethanesiydi. 1629 tarihli kayda göre Kayseri Güherçile İşletmesinin yıllık üretim miktarı bin kantar barut olarak tespit edilmiştir.⁴²⁶ Bu dönemde Ahi Evran'ın Kayseri'de bulunması nedeniyle ticari hayat güçlü ve düzenli bir konuma ulaşmıştır. Ancak Moğol istilasıyla (1241 – 1244) sekteye uğramış olan ticari hayat 17. yüzyıldan itibaren Celali İsyanları ile durma noktasına gelmiştir.

18. ve 19. yüzyıllarda Kayseri, ticaret alanında önemli bir gelişim göstermiştir. Bu dönemlerde, şehirde özellikle kitle, cehri, yapağı, deri, acı çekirdek, güherçile, pamuklu dokuma ve halı gibi çeşitli ürünlerin ticareti yapılmıştır. Bu ürünlerin ticareti, Kayseri'nin ekonomik hayatında önemli bir yer tutmuş ve şehrin refah seviyesini artırmıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda Kayseri'de temel gıda ürünleri dışında kitle, cehri, yapağı, deri, acı çekirdek, güherçile, pamuklu dokuma ve halı en fazla ticareti yapılan mallar olmuştur.⁴²⁷ 19. yüzyılda Kayseri ticareti; Samsun, Tarsus ve Mersin Limanları aracılığıyla uluslararası ticarete boy göstermiştir. Bu dönemde sekiz yüz dükkânı barındıran kapalı çarşı Kayseri ticaretinin kalbi durumundaydı. 1870'de çıkan yangında birçok dükkân ve birkaç cami tamamen yanmış fakat bu olumsuzluklar bile ticarete negatif yönde büyük bir etki yapmamıştır.⁴²⁸

Ayrıca iplik ve kumaş boyama teknolojisi gelişmiş; cehri, kök boya ve kitle önemli bir ihraç malı haline gelmiştir. 19. yüzyılda Kayseri'nin yerel pazarında önemli bir yere sahip olan pastırma ticareti İzmir ve İstanbul kanalıyla Avrupa pazarlarına kadar girmiştir. Batıda yaşanan Sanayi İnkılâbı sonrası Osmanlı ekonomisinin gerilemesi sonucu Kayseri'de üretilen mallar ithal ürünlerle rekabet

⁴²⁵ Gökçe Günel, “Anadolu Selçuklu Dönemi'nde Anadolu'da İpek Yolu - Kervansaraylar – Köprüler”, **Kebikeç**, S.29, 2010,s.135.

⁴²⁶ Erkiletlioğlu, Geniş Kayseri..., s.413.

⁴²⁷ Kocabaşoğlu, s.139.

⁴²⁸ Kocabaşoğlu, s.115.

edememiş ve yurt dışına hammadde satan Ermeni ve Rum tüccarlar dışındaki ticari eşraf fakirleşmiştir.⁴²⁹

Birinci Dünya Savaşı sırasında ise, Türkiye'de ticaret daha fazla önem kazanmış ve milli kurumların geliştirilmesi, özellikle finans sektörünün millileştirilmesi gibi adımlar atılmıştır. Finans sektörü sadece bankacılıkla sınırlı kalmamış, aynı zamanda ulaşım, ticaret, madencilik gibi ekonomik faaliyetlerde de yabancı kontrolünü sürdürmüştür. Başkentte milli bankacılık girişimleri başlatılmış ve yerel milli sermaye çevreleri bu çabaya liderlik etmiştir. Aynı zamanda taşrada, Türk-Müslüman eşrafının kendi ölçeklerinde milli bankaları kurma girişimlerine de tanık olunmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti⁴³⁰ taşrada kurulan bu milli bankaları desteklemiş ve Anadolu eşrafiyla organik bağlarını güçlendirmişti. Taşrada kurulan bu milli bankalara da ön ayak ve destek olmuş, bu sayede Anadolu eşrafiyla organik bağlarını da güçlendirmişti.⁴³¹ Kayseri, bu sürecin içinde yer alarak 1916 yılında kurulan "Kayseri Milli İktisat Anonim Şirketi" ve tarımsal bankacılık faaliyetlerine odaklanan "Köy İktisat Bankası" gibi bankalarıyla faaliyet göstermiştir.⁴³² Bunlardan Kayseri Milli İktisat Anonim Şirketi'nin kurucularının çoğunluğu aktif İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri olan tüccarlardan oluşuyordu. Diğer bir kısmı ise orta düzey bürokratlardı. Bu banka, başarılı bir girişim olarak kabul edilirken, özellikle ticaret alanında faaliyet göstererek büyük kar elde etti. Ancak mütareke ve milli mücadele dönemlerinde başarısız oldu. Daha sonra faizcilikle işe başlayarak kayıplarını telafi etti ve 1929'da İş Bankası'na devrini düşündü, ancak bu teklif ortaklar tarafından kabul edilmedi. Sonuç olarak, Bakanlar Kurulu tarafından 1936'da banka kapatıldı. Diğer yandan, "Köy İktisat Bankası" büyük toprak sahipleri tarafından kurulmuş ve tarımsal krediler ile ziraat ticareti konusunda faaliyet göstermiştir. Banka, topladığı tahılın fiyatının artmasıyla sermaye artışı yapmaya çalışsa da genel olarak başarısız olmuştur.⁴³³

⁴²⁹ Çadircı, Tanzimat Döneminde..., ss.111,112; Ali Kaya, **Kayseri Girişimciliğinin Dinamikleri**, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yay., Kayseri, 2012, s.25.

⁴³⁰ İTC: İttihat ve Terakki Cemiyeti

⁴³¹ Serdar Şahinkaya, **Gazi Mustafa Kemal ve Cumhuriyet Ekonomisinin İnşası**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara, 2009, ss.22-23.

⁴³² A.G. Ökçün, **1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar**, (Der: Osman Okyar - H. Ünal), Türkiye İktisat Tarihi Semineri Metinler/Tartışmalar, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1975, ss.426-427.

⁴³³ Ökçün, **1909-1930 Yılları Arasında...**, ss.427-428.

Kayseri'de, Birinci Dünya Savaşı döneminde Milli İktisat politikaları çerçevesinde kurulan bu bankalar, ayrıca yerel milli tüccarlar ve büyük toprak sahiplerinin sermayelerini artırmalarına örnek teşkil etmektedir. Köy İktisat Bankası topladığı tahılın fiyatının artmasıyla sermaye artırımını yapmaya çalışmış, ancak genel olarak başarısız olmuştur. Kayseri Milli İktisat Anonim Şirketi ise Mütareke ve Milli Mücadele dönemlerinde devlet otoritesinin zayıfladığı yıllarda gerilemiştir. Buna rağmen, Kayseri'deki milli sermaye çevreleri, bağımsızlık hareketini desteklemiş ve yeni liderliği benimseyerek desteğini sürdürmüştür. Bu destek, sadece Türk ve Müslüman ekonomik sınıflardan gelmemiş, aynı zamanda Kayseri'deki Rumlar da bu sürece katılmıştır. Ancak Cihan Harbi'nden yenilgiyle çıkılması ve İstanbul Hükümeti'nin İngiliz etkisi altına girmesi, Kayseri'nin siyasi tutumunu etkilemiştir. Bu dönemde, Türk ve Müslüman ekonomik sınıflar, Milli Mücadele'ye tam destek vermiştir. Kayseri'de İstanbul Hükümeti'ne karşı yapılan hareketler ve örgütlenmeler hızla artmıştır. İstanbul Hükümeti'ne karşı yapılan baskılar, şehirde ticaretin de olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Bu süreçte Kayseri, Sivas Kongresi'ne katılan Kayserili delegelerle birlikte Milli Mücadele için önemli bir merkez haline gelmiştir.⁴³⁴

Kayseri'nin Milli Mücadele'ye destek vermesinde siyasi gelişmelerin yanı sıra coğrafi konumu da önemli bir rol oynamıştır. Şehir iç bölgelerde yer alması ve savunma açısından avantajlı bir konumda bulunması, Kayseri'nin Milli Mücadele'ye katkıda bulunmasını teşvik etmiştir. Mustafa Kemal'in başkanlığını yaptığı Heyet-i Temsiliye'nin Kayseri'yi ziyaret ettiği dönemde, şehir ileri gelenleri, memurlar, milli derneklerin üyeleri ve Hristiyan tebaadan saygın kişiler tarafından karşılanmıştır. Heyet, ziyareti sırasında ilmiye sınıfı, tüccarlar ve esnaf gibi farklı kesimlerle görüşmüş ve şehrin Milli Mücadele'ye verdiği destek övgüyle ifade edilmiştir. Şehir, Anadolu'nun ekonomik hayatında önemli bir yere sahip olduğu gibi Milli Mücadele'ye verdiği destekle de takdir edilmiş ve Heyet-i Temsiliye tarafından teşekkür edilmiştir.⁴³⁵

Kayseri, Milli Mücadele dönemine destek veren ve yeni siyasi otoriteyi benimseyen bir şehir olarak öne çıkmıştır. Kentteki Ortodoks Hristiyanlar, bağımsız bir "Türk Ortodoks Patrikhanesi" kurarak Ankara Hükümeti'ne destek olmuşlardır.

⁴³⁴ Kars, Milli Mücadele'de Kayseri, ss.16-36.

⁴³⁵ Kars, ss.16-36.

Bu destek, Fener Rum Patrikhanesi'ne eleştiri getiren ve kendilerini bu kurumdan ayıran bir adım olarak görülmüştür. Cumhuriyet döneminde Kayseri, ekonomi ve sanayi açısından önemli yatırımlara ev sahipliği yapmıştır. Özellikle demiryolu ağının kente gelmesi, şehrin iç pazarla bütünleşmesini sağlamış ve stratejik bir üs haline gelmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca, sanayi yatırımları, Kayseri'nin ticaret ve sanayi şehri olma yolunda önemli adımlar atmasını sağlamıştır. İşyeri sayılarına bakıldığında, Kayseri'nin 1923 ile 1959 yılları arasında işyeri sayısının arttığı görülmektedir. Bu artış, kentin ekonomik büyümesini yansıtmaktadır. Özellikle 1950'lerden itibaren işyeri sayısındaki hızlı artış, Kayseri'nin ekonomik olarak gelişmeye devam ettiğini göstermektedir.⁴³⁶

Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet eliyle geliştirilmeye çalışılan özel teşebbüsün geliştirilmesi Kayseri'de çok fazla sonuç vermemiştir. 1929 dünya ekonomik buhranı sonrasında ortaya çıkan devletçilik neticesinde 1950'lere kadar özel teşebbüs askıya alınmış ve 1950 sonrası ise tablodan da anlaşıldığı üzere özel teşebbüs büyük bir ivme kazanmıştır. Uygulanan Devletçilik politikasının uygulandığı dönemlerde daha makro düzeyde Kayseri'nin ülke ithalat ve ihracatına katkısına bakarsak:

Erciyes Dergisinde yer alan 1934-1938 yılları arası ithalat ve ihracat tablosu aşağıdaki gibidir:⁴³⁷

İhracat

Seneler	Satış Kıymet maddeleri (Lira)	Müteferrik İhracat	Umumî yekûn (Lira)
1934	2.462.684	320.506	2.783.190
1935	3.608.752	722.194	4.330.946

⁴³⁶ Subaşı, Düünden Bugüne..., s.125.

⁴³⁷ Erciyes Dergisi, S.24; Dergide tabloların “Yukarıdaki rakamlar Kayseri ticaret ve Sanayi Odası tarafından derlenmiş olan tablonun incelenmesiyle oluşturulmuştur” ibaresiyle temin edildiği belirtilmiştir.

1936	6.139.294	765.139	6.904.433
1937	6.194.512	981.256	7.175.768
1938			7.752.358

İthalat

Seneler	Satış Kıymet Yekûnu (Lira)
1934	2.934.203
1935	5.354.543
1936	5.401.605
1937	6.440.337
1938	6.780.585

Tablodaki rakamlar göstermektedir ki; ithalat ve ihracat 1934-38 yılları arasında giderek artmıştır. Hatta ihracat ithalata göre daha fazla bir artış göstermiştir. İhracat malları tarım ürünleri yanında kendine has yöresel ürünler de barındırırken, ithalat malları olarak sanayi ürünlerinin değişmezliğini koruduğu görülmektedir.

Kitre, hali, kilim, pastırma, sucuk, donyağı, bağırsak, yaprağı, acı çekirdek, cehri, kırmızıbiber, çemen, arpa, buğday, çavdar, nohut, mercimek, fasulye, soğan, sarımsak patates, Un, Yerli mensucat, yonca tohumu, bal, bal mumu deriler, av derileri, başlıca ihraç malları iken; Benzin, çimento, gazyağı, hırdavat, kahve, kösele, yerli mensucat, pamuk, ecnebi mensucat, iplik, makine aksamı, şeker, kereste, inşaat malzemesi, demir, maden kömürü ise belli başlı ithalat malları olarak verilmiştir.

Sonuç olarak, Kayseri'nin Cumhuriyet dönemindeki ekonomik evrimi, Türkiye'nin genel ekonomik ve sosyal dönüşüm sürecine paralel olarak gelişmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası ve Milli İktisat politikaları kapsamında kurulan yerel bankalar, şehrin sermaye birikimine ve yerel tüccar sınıfının güçlenmesine önemli katkılar sunmuştur. Köy İktisat Bankası ve Kayseri Milli İktisat Anonim Şirketi'nin, zaman içinde karşılaştıkları zorluklara rağmen, Milli Mücadele döneminde ve sonrasında şehrin ticari potansiyeline değer kattıkları açıktır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, devletin ekonomik politikaları çerçevesinde özel sektör yatırımları kısıtlı kalmış, ancak 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ve takip eden yıllarda devletçilik politikalarının getirdiği sınırlamaların ardından 1950'lerde özel teşebbüsün canlandığı görülmüştür. Kayseri, bu dönemde ekonomik anlamda hızla gelişmiş ve çeşitlenmiş, sanayi ve ticaret alanında önemli bir yükseliş kaydetmiştir. İhracat ve ithalat rakamlarındaki artış, şehrin ekonomik açıdan dinamik ve dışa açık bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır.

Kayseri'nin ekonomik yapısının dönüşümünde, şehrin coğrafi konumu ve tarihi ticaret geleneği kadar, Milli Mücadele döneminde gösterdiği politik duruş ve yeni devlet yapısına verdiği destek de etkili olmuştur. Özellikle milli sermaye gruplarının ve şehrin çeşitli toplumsal kesimlerinin mücadeleye ve yeni cumhuriyetçi değerlere verdiği destek, ekonomik başarıların temelinde yatan faktörlerden biri olarak değerlendirilebilir. Bu değerlendirmelerin ışığında, Kayseri'nin Cumhuriyet döneminde ekonomik yapılanmasının ve ticari gelişiminin analizi sonrasında, şimdi sıra kentin sanayileşme serüvenine ve bu alanda kaydettiği ilerlemelere odaklanmaya gelmiştir. Sonraki bölümde, Kayseri'nin sanayi tarihindeki önemli dönemeçler, kurulan sanayi kuruluşları ve bu kuruluşların şehrin ekonomik dinamizmine katkıları detaylı bir şekilde incelenecektir.

3.3.2 Sanayi

Kayseri tarih boyunca ticaret ve sanayi alanında önemli bir gelişim göstermiştir. Kayseri'nin coğrafi konumu, ulaşım ve enerji olanakları ve yeraltı kaynaklarının varlığı gibi faktörler, bu kentin ticaret ve sanayi açısından önemli bir merkez haline gelmesine katkı sağlamıştır. Kültepe Karum'da başlayan ticaret mirası, Kayseri'nin ticaret geleneğini ve önemini vurguluyor. Ayrıca, Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan kamu yatırımları, ilin sanayi sektörünün gelişimine büyük bir ivme kazandırmıştır. Demiryolu ve elektrik santrali gibi altyapı yatırımları, modern sanayi

için temel oluşturmuş ve fabrikaların kurulmasına olanak sağlamıştır. Özellikle tank ve uçak montajı gibi savunma sanayii alanındaki fabrikalar, dönemin ihtiyaçlarına cevap vermiş ve sanayi çeşitlendirmesine katkı sağlamıştır. Aynı zamanda, Kayseri'nin güherçile ve barut üretimi konusundaki avantajları, sanayinin ilerdeki gelişimine olanak sağlamıştır. Bu tür yerel kaynaklar, sanayinin hammadde temininde büyük öneme sahiptir. Kayseri'nin tarihi ve ekonomik gelişimi, coğrafi avantajlar, kamu yatırımları ve yerel kaynakların birleşimiyle şekillenmiştir. Bu unsurlar, Kayseri'yi günümüzdeki üretim ve ticaret merkezi haline getirmiş ve kentin ekonomik gücünü artırmıştır.⁴³⁸

Kayseri ve çevresindeki yer altı kaynakları, bölgenin sanayi sektörünün oluşumunu ve gelişimini destekleyici bir rol oynamıştır. İncesu ve Aziziye bölgelerinde bulunan linyit kömürü yatakları, enerji üretimi ve ısınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kullanılmıştır. Linyit kömürü, bölgenin enerji sektörüne katkı sağlayarak ekonomik kalkınmayı desteklemiştir.

Ayrıca, Aziziye civarında keşfedilen simli kurşun madeni, endüstriyel süreçlerde ve özellikle pil üretiminde kullanılan önemli bir elementtir. Kurşunun varlığı, metal işleme ve kimya endüstrilerinin gelişimine katkıda bulunmuştur.

Develi ilçesine bağlı Faraşa köyü civarında bulunan demir madenleri ise, yapım endüstrileri ve otomotiv sektörü başta olmak üzere birçok alanda kullanılan temel bir malzeme kaynağıdır. Bu demir madenlerinin bulunması, yerel demir ve çelik endüstrisinin gelişimine olumlu yönde etki etmiştir. Bu doğal kaynaklar, Kayseri ve çevresinin sanayileşme sürecini hızlandırmış ve ekonomik kalkınmasına önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Aynı zamanda, bu kaynaklar bölgenin enerji ve madencilik sektörlerindeki potansiyelini göstermektedir.⁴³⁹ Ayrıca 19. Yüzyılda Kayseri’de cehri üretimi de önemli bir yer teşkil etmiştir. Kayseri yöresinde özellikle 19. yüzyılın ortalarında, halkın başlıca gelir kaynaklarından biri olmuştur.⁴⁴⁰

Cumhuriyet öncesi dönemde Kayseri'nin tekstil sanayisi, özellikle el tezgâhları üzerinde kadınlar tarafından yapılan dokuma işleri ile dikkat çekmektedir. Bu dönemde, pamuklu bez, çarşaflık bez, aba, halı ve kilim gibi çeşitli ürünler el tezgahlarında üretilmekteydi. Bu el emeği ürünler, yerel ekonomi ve kültürün önemli

⁴³⁸ Metin Hülagü, “Osmanlı Devleti’nde Güherçile Üretimi ve Kayseri Güherçile Fabrikası”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 11 Yıl: 2001, s.82.

⁴³⁹ Hülagü, s.81.

⁴⁴⁰ Mehmet Somuncu, “Cehri Üretimi ve Ticaretinin 19. Yüzyılda Kayseri Ekonomisindeki Yeri”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 22, Ocak-Haziran 2004, s111.

bir parçası olup, Kayseri'nin tekstil sanayisinin temelini oluşturmuşlardır. Kayseri'deki tekstil sektörü, sadece el tezgahlarında yapılan üretimle sınırlı kalmamış, aynı zamanda şehirde iki adet dokuma fabrikası da bulunmaktaydı. Bu fabrikalardan biri, Bünyan'da yer alan ve özel bir girişimciye ait olan bir tesisti. Bu fabrika, bölgenin sanayi yapısında önemli bir yeri işgal etmekte ve yerel tekstil üretimine önemli katkılarda bulunmaktaydı. Bu dönemdeki tekstil üretimi hem geleneksel el sanatlarına dayanıyor hem de modern sanayi üretimine doğru bir geçiş sürecini temsil ediyordu. El tezgahlarında yapılan geleneksel dokuma işleri, yerel kültür ve ekonomi için önemli bir değer taşıyordu. Öte yandan, fabrika bazlı üretim, Kayseri'nin sanayileşme sürecindeki dönüşümünü ve modern üretim yöntemlerine adaptasyonunu simgeliyordu. Bu geçiş dönemi, Kayseri'nin ekonomik yapısının çeşitlenmesine ve gelişimine katkıda bulunmuş ve şehrin sanayi tarihinde önemli bir evre oluşturmuştur.⁴⁴¹

1920'den 1960'a kadar olan dönemde Kayseri'nin sanayi ve ticaret alanında büyük bir dönüşüm geçirdiği görülmektedir. 1920'lerde başlayan bu dönüşüm, özellikle tekstil ve tarıma dayalı sanayilerin gelişimi ile belirgin hale gelmiştir. Örneğin, 1925'te kurulan Bünyan İplik Fabrikası, yerel yapağı kaynaklarını değerlendirmek suretiyle bölgedeki halı tezgahlarına hammadde sağlamıştır. Bu dönemde, şehirdeki dokuma sanayi işyerleri önemli bir çoğunluğu oluşturmakta, çalışanların büyük bir kısmı dokuma sanayinde yer almaktaydı.⁴⁴²

1930'larda, Kayseri'nin sanayi yapısı daha da çeşitlenmeye başlamıştır. Bu dönemde, Uçak ve Motor Fabrikası, Tank Tamir Fabrikası, Sümerbank Bünyan Halı İpliği Fabrikası, Bünyan Hidroelektrik Fabrikası ve Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası gibi önemli sanayi tesisleri şehrin ekonomik yapısına katkıda bulunmuştur.

⁴⁴³ Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası özellikle Cumhuriyetin ilk büyük fabrika projelerinden biri olarak öne çıkmış, şehrin modernizasyon sürecine önemli katkılarda bulunmuştur.⁴⁴⁴

1940'larda ise, Kayseri'nin sanayi sektöründe savunma sanayii ve enerji sektörleri dikkat çekici bir gelişme göstermiştir. Özellikle savunma sanayii ile ilgili

⁴⁴¹ Nuri, Kayseri Sancağı, ss. 18-31.

⁴⁴² BCA 030.010/6.36.28., 20.02.1340 (1924); **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 2, Cilt 8, s.197,198; Çalika, s.162.

⁴⁴³ **Yurt Ansiklopedisi**, "Kayseri Maddesi", Cilt 7, Anadolu Yay., İstanbul, 1983, s.4722.

⁴⁴⁴ BCA(Başvekalet Kanunlar ve Karalar Tetkik Dairesi):030.18.01.02/135.24.17.

kurulan tesisler, şehrin sanayi çeşitliliğini artırmış ve ekonomik büyümeye katkı sağlamıştır.⁴⁴⁵

1950'lerde ve 1960'larda ise, şehirde otomotiv ve yedek parça sanayi gibi yeni sanayi dallarının gelişimi göze çarpmıştır. Örneğin, 1955 yılında açılan "İç Anadolu Motorlu Vasıtalar Sınaî Kalkınma Türk Anonim Şirketi"⁴⁴⁶ ve 1956'da kurulan "Merkez Anadolu Bilumum İthalat, İhracat ve Motorlu Vasıtaları, Yedek Parça ve Lastikleri Türk Anonim Şirketi" gibi şirketler,⁴⁴⁷ Kayseri'nin sanayi çeşitliliğindeki artışı göstermektedir. Bu dönemde ayrıca, Türkiye Garanti Bankası'nın Kayseri şubesinin açılması,⁴⁴⁸ şehrin finansal altyapısının güçlenmesine ve ekonomik büyümesine katkıda bulunmuştur.

1920'den 1960'a kadar olan bu dönemde Kayseri, sanayi ve ticaret alanlarında belirgin bir dönüşüm yaşamış, çeşitli sanayi dallarında gelişme göstermiş ve ekonomik yapısını güçlendirmiştir. Bu süreçte, özellikle tekstil ve dokuma sanayi önemli bir yer tutarken, zamanla savunma, enerji ve otomotiv gibi alanlarda da önemli atılımlar yapılmıştır. Kayseri'nin bu dönemdeki ekonomik gelişimi hem şehrin hem de genel olarak Türkiye'nin sanayileşme sürecine önemli katkılarda bulunmuştur. Kayseri, sınırlı kaynaklarla hareket etmek zorunda olan genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında büyük yatırımlara ev sahipliği yapmıştır. Bu bağlamda, Cumhuriyet'in ilk büyük fabrika projesi olarak kabul edilebilecek Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, özel bir öneme sahiptir. Bu fabrika, kentin sanayileşme sürecinde önemli bir kilometre taşı olarak kabul edilirken, aynı zamanda geleneksel ve muhafazakâr bir şehir olan Kayseri'ye 1930'larda kurulan bir modernizm anıtı gibi gözükmektedir. Ayrıca, 1954 yılında Kayseri'de Türkiye Garanti Bankası'nın bir şubesi açılması da ekonomik büyüme ve gelişmenin bir yansıması olarak görülebilir. Bu şube, bölgenin finansal altyapısını güçlendirmiş ve yerel ekonomiye katkı sağlamıştır.

3.3.2.1 Fabrikalar

⁴⁴⁵ Yurt Ansiklopedisi, s.4723.

⁴⁴⁶ BCA 030.18.01.02/140.81.10.

⁴⁴⁷ BCA 030.18.01.02/142.26.6.

⁴⁴⁸ BCA 030.18.01.02/137.84.16.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Kayseri, Türkiye'nin sanayileşme hamlesinin önemli bir sahnesi haline geldi. Kent, tarih boyunca ticaret merkezi olarak öne çıkmış olsa da yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik ve endüstriyel büyümesine öncülük etmek için çeşitli fabrikaların kurulduğu bir sahne haline geldi. Bu dönemde kurulan Sümerbank Dokuma Fabrikası, Tayyare Fabrikası, Anatamir Bakım Fabrikası ve Askeri Dikim Evi gibi tesisler hem savunma sanayisine katkı sağladı hem de Kayseri'nin sanayi alanında önemli bir oyuncu haline gelmesine olanak tanıdı. Bu fabrikaların kuruluşları, Kayseri'nin sanayi ve ekonomik gelişiminde kritik bir rol oynamıştır. Bu kısımda Kayseri Kaza Merkezi'nde bulunmuş olan belli başlı fabrikaları ele alacağız

3.3.2.1.1 Kayseri Tayyare Fabrikası

Talas yolu üzerinde yer alan Kayseri Tayyare Fabrikası 6 Ekim 1926 Çarşamba günü, altı hangarda yüz yetmiş kişi ve kısıtlı diğer tesisleriyle üretime açılmıştır.⁴⁴⁹ Fabrikanın inşaatı Philipp Holzmann und Co. Firmasına ihale edilmiş ve inşaatı hemen başlanmıştır. Bu ihale Kemaleddin Sami Paşa'nın onayı ile gerçekleşmiş; inşaatın devamı süresince bütün masraflar Junkers Şirketi tarafından karşılanmıştır. Fabrikanın inşasında yararlanılan insan gücü Almanya'dan⁴⁵⁰ getirilen beş mühendis, yüz yirmi Alman ve iki yüz kırk Türk işçisi ile sağlanmıştır.⁴⁵¹ Ayrıca iki İngiliz vatandaşı James Ronald Wybrow ve D.W.L. Heal'in tayyare fabrikasında çalıştırılmasına Milli Savunma Bakanlığı'nın talebi üzerine Bakanlar Kurulu'nda karar verilmiştir.⁴⁵² Bu kişilerden James Ronald Wybrow'ın çalışma süresi daha sonra lüzumlu görülerek uzatılmıştır.⁴⁵³

1950 Yılından itibaren Tayyare Fabrikası'nın adı değiştirilerek Hava İkmal Bakım Merkezi olmuştur. Hava Kuvvetleri Komutanlığına ait uçakların, onarım ve muhtelif tip taşıt araçları ile yer teçhizatı onarım ve revizyonları yapılmıştır. Dış

⁴⁴⁹ Kılıç, Kayseri Tarih, Sanat, Kültür, s.189.

⁴⁵⁰ Türk Alman İlişkileri için bkz. Koçak Cemil, **Türk Alman İlişkileri (1923-1939) İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Siyasal, Kültürel, Askeri ve Ekonomik İlişkiler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991; Yavuz Özgüldür, **Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)**, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1993.

⁴⁵¹ Serdar Sarısır, **Atatürk Dönemi Milli Hava Harp Sanayii İçinde Kayseri Tayyare Fabrikasının Yeri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 1998, s.437.

⁴⁵² BCA 030.18.01.02/92.97.4.; 030.18.01.02/108.41.8.

⁴⁵³ BCA 030.18.01.02/92.86.9.

kaynaklardan alınan malzeme güçleştikçe Hava Kuvvetlerinin bakım ve onarımının devamı için malzeme üretimine de geçilmiştir.

Kurulacak olan fabrikanın birimleri için gerekli malzeme, hangar çelik yapı, tezgâh, enerji grubu, teçhizat, ham ve mamul maddeler Almanya'dan getirilmiştir. Gerekli malzemelerin getirilmesi Hamburg limanından Mersin'e denizyolu ile Mersin'den Ulukışla'ya ise trenle, buradan da fabrikanın kurulacağı alana develerle taşınmıştır. Fabrikanın tamamında çelik yapı kullanılmıştır.⁴⁵⁴

Fabrikanın inşaatıyla ilgili her şey Junkers Şirketi tarafından üstlenilmiştir. Tamamı çelik konstrüksiyon on bir hangarın ilk altısı büyük bir hızla tamamlanmış ve iç donanımının montajına geçilmiştir. Birinci, ikinci ve on birinci hangarın çatıları kapanmış diğer hangarlarında yapı işleri tamamlanmıştır. Hangarların yapımı bittikten sonrada hangar arası çatıları yaptırılmıştır. Tamamlanan hangarlar 1933 yılında işletmeye açılmıştır. Enerji ihtiyacı için de üç adet dizel elektrik santrali kurulmuştur. Daha sonrada makine ve dizel atölyeleri faaliyete sokularak tezgâhların kuruluşu tamamlanmıştır. 1942 yılında fabrika 10.000 Türk Lirası maliyet ile genel bir tamirat geçirmiştir.⁴⁵⁵

Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yılları havacılık sanayi dalında yapılan çalışmalar üç aşamada özetlenebilir. Birincisi 1925 yılında Türk Hava Kurumu'nun kurulması, ikincisi 1925'da Tayyare ve Motor Türk A.Ş. TOMTAS adıyla Kayseri'de uçak imalat fabrikasının kurulması, üçüncüsü ise Eskişehir'de 1926'da tamirhane olarak kurulan tesistir.⁴⁵⁶

Dünyada uçak sanayisinin ilk kurulduğu ve gelişmeye başladığı günlerde, Almanların bilgi ve teknoloji yardımıyla, Kayseri ovasının güney kenarında büyük bir arazi üzerinde prefabrik binalar halinde hızlı bir şekilde uçak ve uçak motoru fabrikası yapılmış ve 1926 da üretime başlanmıştır.⁴⁵⁷

Savaşın sonra Türkiye, Almanya'nın sermayesine katkı sağlayacak imkânlarla sahip ülke konumundaydı. O dönemde Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile olan siyasal ilişkilerinin soğukluğu ilişkilerini de etkiliyordu. Türkiye ile

⁴⁵⁴ K. Konakkurtaran, "Ülkemizin Hava Gücü İçinde Üniversite-Sanayi İlişkileri", **Birinci Uluslararası Havacılık ve İleri Teknolojiler Sempozyumu**, (8-10 Mart 1995), İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 1995, s.12.

⁴⁵⁵ BCA: 030.18.01.02/98.33.20.

⁴⁵⁶ Konakkurtaran, "Ülkemizin Hava Gücü...", s. 13.

⁴⁵⁷ Kılıç, Kayseri Tarih, Sanat, Kültür, s.189.

Almanya'nın aralarında bir sorunun olmamasıyla, Almanya yine kendi çıkarları doğrultusunda Türkiye de uçak ve uçak motoru fabrikası kurma çalışmalarına başlamıştır. Almanya ile yapılan görüşmelerin sonucunda ihalenin Junkers firmasına verilmesi kararlaştırıldı.⁴⁵⁸ Sözleşmenin ayrıntıları Bakanlar Kurulu'nca kabul edilmesi ve imzası için Maliye Bakanı Hasan Bey'e izin verilmesine Bakanlar Kurulu'nun 15.08.1925 tarihli toplantısında karar verilmiştir. Karar sonucu Tomtaş'ın kurulmasına bir adım daha yaklaşılmıştır.⁴⁵⁹

Harp ve ticaret tayyareleri, tayyare motorları ve tayyare levazımı imal ve hazırlamak için fabrikalar kurulması Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Junkers Tayyare ve Motor İnşaat Şirketi arasında 15.08.1925 tarihli bir sözleşmenin imzalanması ile gerçekleşmiştir. Bakanlar Kurulu'nun 25.10.1925 tarihli toplantısında tetkik ve mütalaa olunmuş iç tüzük ile yapılan değişiklikler kabul edilmiştir. Böylece TOMTAŞ'ın kuruluşu Bakanlar Kurulunca resmen onaylanmıştır. Artık Türkiye Cumhuriyeti dönemin en son teknoloji ürünü uçakları yapmak için, Junkers Şirketi ile birlikte TOMTAŞ'ı kurmuştur.⁴⁶⁰

Şirketin merkezi olarak Ankara seçilmiş ve ilk olarak Eskişehir'de Junkers uçaklarının tamirâtı için bir atölye açılmıştır. Daha sonra hava kuvvetlerinin Junkers uçaklarının bakım ve onarımını yapmak için Kayseri'de fabrika kurulmasına karar verilmiştir. Türk Tayyare Cemiyeti de TOMTAŞ'a katılmıştır.⁴⁶¹

Fabrika 6 Ekim 1926 Çarşamba günü, Milli Müdafaa Vekili Recep Peker, TOMTAŞ idare Meclisi Başkanı Refik Koraltan ve Kayseri Belediye Reisi İbrahim Safa Bey tarafından açılışı gerçekleştirilmiştir. Açılış konuşmasında Recep Peker ilk Türk uçak fabrikasının kuruluşundan, fabrikanın kuruluşundaki yabancı sermayenin Türkiye'yi rahatsız etmediğinden ve bu sayede yabancı ülkelerle yapılan iş birliğinden bahsetmiştir.⁴⁶² Daha sonra makinelerin olduğu bölümler gezilmiş; Recep Bey burada bizzat bir makineyi çalıştırmak suretiyle tetkik etmiştir. Böylece fabrika, 6 Hangar'da, toplam 500 Kw'lık bir güç santrali ve ellisi Türk, yüz yirmisi Alman

⁴⁵⁸ Ahmet Özgiray, "Rudolf Nadolny ve Kayseri Uçak Hangarları", **I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**, Kayseri, 1997, s.239.

⁴⁵⁹ Sarısır, Kayseri Tayyare Fabrikası, s.438.

⁴⁶⁰ Akpınar, "Cumhuriyet...", s.188.

⁴⁶¹ F. Aydınmakine, "Türkiye'de Jet Motor Revizyon-Üretim Teknolojilerinin Dünyü Bugünü Sonrası", **Birinci Uluslararası Havacılık ve İleri Teknolojiler Sempozyumu**, (8-10 Mart 1995), İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 1995, ss. 1-2.

⁴⁶² Erkiletlioğlu, Geniş Kayseri Tarihi, s. 667.

olmak üzere toplam yüz yetmiş personelle çalışmaya başlamıştır. İstanbul'da Almanca yayınlanan *Türkische Post* gazetesinin, 6 Ekim 1926 tarihli nüshasında uçak fabrikasının törenle resmi açılışının yapılacağı ve idare binalarının temelinin atılacağından bahsedilmiştir.⁴⁶³

Açılış günü sabahı Junkers Şirketinin Ankara'da bulunan uçakları ile davetliler Kayseri'ye getirilmiştir. Misafirlerin ve başkanların huzurunda açılış gerçekleştirilmiştir. Fabrikada altı hangarda, birisi 100kw'lık, diğeri 200kw'lık olan dizel motorlarından enerji elde edilerek faaliyete başlanmıştır. Böylece modern tarzda Kayseri'de ilk büyük sanayi tesisi üretime geçmiştir.⁴⁶⁴

Fabrikanın açılışının hemen ardından Hava Kuvvetlerine ait Junkers A-20, F-13 ve G-23 uçaklarının bakım, onarım işlerine başlanmıştır. Ancak kısa bir süre sonra Alman mühendis ve işçilerin yüksek ücretlerinden dolayı bakım maliyetinin yükselmesiyle TOMTAŞ Şirketi taahhütlerini yerine getiremeyince⁴⁶⁵; 1928 yılında fabrika kapanmıştır. Ayrıca işçilerden ücretlerini alamadıkları yönünde çok sayıda şikâyet olmuştur. Olayın mahkemeye intikal ettirilmesiyle olayla Kuvay-i Havaiye Müfettişliği ilgilenmiş, bu kapsamda General Muzaffer Ergüder Kayseri'de incelemeler yapmıştır.⁴⁶⁶

Milli Müdafaa Vekâleti ile Junkers Firmasının yaptığı anlaşmada şirketin bütün hisseleri Türk Tayyare Cemiyetine devredilmiştir.⁴⁶⁷ 1930 yılının başından itibaren fabrika uçak yenilemelerine başlamıştır. Komisyon üyelerinin çabaları sonucu yeniden açılan fabrika Hava Müsteşarlığına bağlı olarak 1931 yılında Kayseri Tayyare Fabrikası adıyla yeniden faaliyete geçmiştir.⁴⁶⁸

1932 Yılında Milli Müdafaa Vekâleti ile Amerikan The Curtis Aeroplane and Motor Company Inc. Firmasıyla anlaşma yapılarak Curtiss Hawk ve Fledgling Uçaklarının üretimine başlanmıştır. Fakat otuz üç adet Curtiss Hawk ve sekiz adet Fledgling uçağı imal edilip daha sonra imalatına son verilmiştir. Hatta

⁴⁶³ Emre Uçar, *Türk Havacılık Sanayiinde Kayseri Uçak Fabrikasının Yeri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 2008, ss.71-73.

⁴⁶⁴ BCA 030.10/ 61.411.4., 07.05.1928.

⁴⁶⁵ BCA 030.10/ 61.411.4., 07.05.1928.

⁴⁶⁶ BCA 030.10/ 61.411.5., 05.05.1928.

⁴⁶⁷ Erkiletlioğlu, *Geniş Kayseri Tarihi*, s. 668.

⁴⁶⁸ Sarısır, *Kayseri Tayyare Fabrikası*, s.437.

Fledglinglerden birisi de Yzb. Enver Akoğlu tarafından İran'a Türk Devleti'nin hediyesi olarak verilmiştir.⁴⁶⁹

1933 Yılı'nın ortalarına doğru fabrika tamamen Milli Müdafaa Vekâletine devredilmiştir. 1933–1934 Yılı fabrikanın sahası uçuşa açılmıştır. 1935 Yılında üç ayrı tipte elli planör, Türk kuşu adında imal edilmiştir. 1936 da Alman Uçak üreticisi Gotheard Waggon Fabrik A.G. ile lisans anlaşması yapılmıştır. Böylelikle 1937'den itibaren kırk beş adet Gotha 45 uçağı imal edilmiştir.⁴⁷⁰

1936'da Polonya'nın Panstwowe Zakłady Lonicze Firmasıyla lisans anlaşması yapılmış ve PZL-24A-24C uçaklarının imalatına başlanmış yirmi dört adet üretilmiştir. 1940 Yılında İngiliz Philips and Powis Aircraft Ltd. Firmasıyla yapılan lisans anlaşması sonucunda yirmi dört adet Magister imalatı yapılmıştır. Böylelikle on yıl içinde beş farklı tipte uçak imal edilmiştir.⁴⁷¹

1937–1947 Yılları arasında yirmi dört tip uçak fasbatı ve on dört tip motor yenilemeleri gerçekleştirilmiştir. II. Dünya Savaşı döneminde uçakları faal tutmakta büyük katkısı olan Kayseri Tayyare Fabrikası gerek bakım onarım gerekse üretimi sayesinde savaş öncesi Türk ordusu, Hava Kuvvetlerini bu doğrultuda desteklemiş ve uçakların her an savaşa hazır tutulabilmesinde büyük pay sahibi olmuştur.⁴⁷²

Günümüzde Hava İkmal Bakım Merkez Komutanlığına bağlı sağlık amirliği olarak kullanılan bina, Kayseri'deki Hava İkmal Bakım Merkez Komutanlığına bağlı olarak günümüzde sağlık amirliği olarak kullanılan bir tarihi yapıdır. Bu bina, 1930'lu yıllarda şantiye binası olarak inşa edilmiş ve başlangıçta Muhafız Bölük Komutanlığı, Er Koğuşu, Kiler ve Mutfak gibi amaçlar için kullanılmıştır. Daha sonra komutanlık karargâhı olarak kullanılmış ve 1988 yılında günümüzdeki halini almıştır. Bu binanın tarihçesi, Kayseri'deki askeri tesislerin gelişimini ve dönüşümünü göstermektedir. Ayrıca, bahsedilen dönemde uçakların yapımı ve deneme uçuşlarının gerçekleştirilmesi için yetersiz altyapı ve kaynakların kullanılması da dikkat çekicidir. Uçakların taşınması ve deneme uçuşlarının

⁴⁶⁹ Sarısır, Kayseri Tayyare Fabrikası, s.438.

⁴⁷⁰ Sarısır, Kayseri Tayyare Fabrikası, s.439.

⁴⁷¹ Uçar, Türk Havacılık Sanayiinde..., s.74.

⁴⁷² Uçar, Türk Havacılık Sanayiinde..., s.75.

gerçekleştirilmesi için at arabalarıyla götürülmesi, o dönemin teknolojik zorluklarını yansıtmaktadır.⁴⁷³

Fabrikanın kapatılmasına neden olan, etkenler arasında, en önemlisi, bazı dış güçlerin müdahalesi başta gelmektedir. Türkiye'nin Truman Doktrini kapsamına girmesiyle "uçak vb. lerini üretmeme" güvencesi karşılığında her türlü askeri malzemeyi hibe olarak aldığını söylemek de yerinde olur.⁴⁷⁴

Bahsedilen fabrikanın açılması, bölge ekonomisine önemli bir katkı sağlamıştır. Ancak daha da önemlisi, Milli Hava Sanayi'nin oluşumuna büyük bir etki yapmıştır. Fabrika hem teknik personel yetiştirmiş hem de araştırma ve geliştirme faaliyetleri ile Türk Hava Kuvvetleri'nin temelini atmıştır. Ayrıca, TOMTAŞ'ta üretilen uçaklar, Türk Hava Kuvvetleri envanterine dahil edilmiş ve bu envanterdeki uçakların faaliyetlerinde önemli bir rol oynamıştır. Bu fabrikanın faaliyetleri, Türk savunma sanayiinin gelişimine ve güçlenmesine katkıda bulunmuştur.⁴⁷⁵

Türkiye'nin Havacılık Sanayisinin oluşumunda teknik ve personel acıdan alt yapısı Kayseri Tayyare Fabrikası ile sağlanarak, Milli Hava-Harp Sanayimizin temelini oluşturmuş ve bundan sonraki çalışmalara da öncelik etmiştir.⁴⁷⁶

"Central park oluyor" başlıklı haberden anladığımız kadarıyla, Türkiye'nin ilk uçak fabrikası yeni bir alana taşınacak ve bu alan, Havacılık Müzesi de dahil olmak üzere hava sporlarının yapıldığı bir "Central Park" haline getirilecektir. Milli Savunma Bakanlığı'nın onayıyla bu dönüşüm gerçekleşecek ve eski uçak fabrikası alanı bu yeni kullanım için ayrılacaktır. Bu, tarihi bir sanayi alanının yeniden kullanımına yönelik önemli bir adım gibi görünmektedir ve havacılık ve hava sporlarına yönelik bir merkez oluşturmayı amaçlamaktadır.⁴⁷⁷

Kayseri'deki uçak fabrikası, Türk havacılık endüstrisinin önemli bir döneminin ve Kayseri'nin sanayi tarihindeki önemli bir kilometre taşının simgesi

⁴⁷³ Sarısır, s.80; Uçar, s.76.

⁴⁷⁴ **Erciyes'in Rüyası Kayseri**, Haz: Filiz Özdem, YKY Yay., İstanbul, 2013, s.465.

⁴⁷⁵ Uçar, s.83.

⁴⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. İhsanTayhani, **Atatürk'ün Bağımsızlık Politikası ve Uçak Sanayii (1923-1950)**, T.H. K Yay., Ankara, 2001.

⁴⁷⁷ **Milliyet** 18 Mart 2015.

olmuştur.⁴⁷⁸ Fabrikanın başlangıcından günümüze kadar olan serüveni hem bölge ekonomisine katkı sağlamış hem de Türkiye'nin savunma sanayisinin gelişimine önemli bir destek sunmuştur. Fabrikanın yeni bir alana taşınması ve eski alanın havacılıkla ilgili bir merkeze dönüştürülmesi, bu tarihi mirası yaşatma ve gelecek nesillere aktarma amacını taşımaktadır. Kayseri'deki bu uçak fabrikası, Türk havacılığının ve sanayisinin evrimini yansıtan bir sembol olarak hafızalarda yerini koruyacaktır.

3.3.2.1.2 Sümerbank Bez Fabrikası

1934 yılı mayıs ayında İsmet İnönü tarafından temeli atılan fabrikanın inşaatı, Abdurrahman Naci Demirağ tarafından gerçekleştirilmiştir. Temel atma töreninde yapılan konuşmada, dönemin Başbakanı İsmet İnönü, tekstil sanayisinin önemini vurgulamış ve her ülkenin sanayiye bu alanda başladığını ifade etmiştir. İnönü, dokuma sanayisindeki gelişmenin pamuk üretimine ve dolayısıyla tarım sektörüne büyük katkı sağlayacağını belirtmiştir. Türkiye'nin gerçekleştirmeye çalıştığı sanayi devriminin, tekstil alanında başlayabileceğini dile getirmiştir. Bu temel atma töreni, Türkiye'nin sanayileşme sürecinde tekstil sektörünün önemini vurgulayan bir dönemin başlangıcını simgeliyor. Törende bulunan dönemin İktisat Vekili Celal Bayar⁴⁷⁹, kurulmakta olan eserin ülke ekonomisine katkılarını dile getirmiştir. Sovyet Rusya'ya sipariş edilen makinelerin teknik resimlerinin hazırlandığını, 2565 makineden bir kısmının Eylül ayında alınacağını belirtmiştir. Sonra da Kayseri Maarif Müdürü bir konuşma yaparak, Sovyet dışişleri ve sanayi bakanlarının tebrik telgrafları okunmuştur.⁴⁸⁰

Kayseri'de kurulacak olan Sümerbank Bez Fabrikası için hazırlıklar hızla başlatılmıştır. Projenin hemen hayata geçirilebilmesi için bir yandan inşaat çalışmalarına başlanmış, diğer yandan da fabrikada çalışacak personelin eğitimi için

⁴⁷⁸ Akpınar, "Cumhuriyet...", s.195; Ayrıca Kayseri Uçak Fabrikasından devletin beklentileri konusu için ayrıntılı bilgi için bkz. Deniz, Akpınar, Cumhuriyet dönemi (1923-1950)'nde Kayseri'nin İdari ve İktisadi Gelişimi, **Atatürk Üniversitesi**, Erzurum, 2013 (Basılmamış Doktora Tezi), ss.195.197.

⁴⁷⁹ Dönemi İktisat Vekili Mahmut Celal Bayar görev süresi ve daha ayrıntılı bilgi için bkz. İrfan Neziroğlu – Tuncer Yılmaz, **Hükümetler ve Programları – Genel Kurul Görüşmeleri**, Cilt 1, 24 Nisan 1920 – 22 Mayıs 1950, TBMM Basımevi, Ekim 2013, ss.143-207.

⁴⁸⁰ Nurisina Göçer, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Kalkınma Politikasına Bir Model: Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri,2004, ss.27,28.

önemli adımlar atılmıştır. Sümerbank Genel Müdürlüğü, fabrikada çalıştırılmak üzere yetiştirilecek gençleri, gerekli tecrübe ve bilgiye sahip olmaları amacıyla staj yapmaları için Rusya'ya göndermiştir. Bu kapsamda, 90 Türk genci, 9 ay süreyle Rusya'da staj görmüş ve döndüklerinde Kayseri'de kurulacak olan fabrikada usta olarak göreve başlamaya hazır hale gelmiştir. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ise, fabrikanın temel atma töreninden yaklaşık 1 ay 10 gün sonra, inşaatın gidişatını ve fabrika ile ilgili diğer çalışmaları yerinde incelemek üzere Kayseri'ye gelmiştir. Bakanın incelemeleri sırasında, fabrikanın inşaatında 650 işçinin görev aldığı ve inşaatın dörtte birlik kısmının sadece 1 ay gibi kısa bir süre içerisinde tamamlandığı anlaşılmıştır. Bu durum, projenin ne kadar hızlı ve etkili bir şekilde ilerlediğini ortaya koymuştur.⁴⁸¹

Fabrikanın açılışını dönemin İktisat Bakanı Celal Bayar yapmıştır. Törene birçok bakanla birlikte, Sovyet Rusya ağır sanayi baş komiseri yardımcısı Maskalof ve yanındaki heyet de katılmıştır. Fabrikanın spor alanındaki açılış konuşmalarını sırasıyla; İşçi temsilcisi, Sovyet heyeti başkanı ve Celal Bayar yapmıştır. Açılışta işçiler geçit töreni ve spor müsabakaları düzenlemişlerdir. Kayseri halkı gerek temel atma törenine gerekse açılış törenine büyük bir coşkuyla katılmışlardır.⁴⁸² 16 Eylül 1935'te işletmeye açılan,⁴⁸³ Fabrikanın maliyetinin 5 milyon lira olacağı öngörülmüş fakat 1937'ye gelindiğinde maliyet 8,5 milyon TL'yi bulmuştur.⁴⁸⁴

Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası'nın temeli atılışından açılışına kadar geçen süre zarfında, Türkiye'nin sanayileşme sürecinde atılmış önemli adımlar ve gerçekleştirilmiş büyük çabalar göze çarpmaktadır. Fabrikanın hızla inşa edilmesi, işçilerin eğitimi için Rusya'ya gönderilmesi ve projeye olan yüksek devlet desteği, dönemin hükümetinin sanayileşmeye verdiği önemi ve bu süreçteki kararlılığını göstermektedir. Ayrıca, projenin maliyetinin planlanandan daha fazla olması, dönemin ekonomik zorluklarına rağmen hükümetin projeyi tamamlama konusundaki kararlılığını yansıtmaktadır. Sovyet Rusya ile iş birliği ve deneyim alışverişi, Türkiye'nin kendi sanayisini kurma sürecinde dış destek ve bilgiye ne kadar açık olduğunu gösteren bir diğer önemli noktadır. Tüm bu faktörler bir araya geldiğinde,

⁴⁸¹ Ulus 30 Haziran 1934; Göçer, s.28.

⁴⁸² Göçer, s.28.

⁴⁸³ Akpınar, "Cumhuriyet...", s.249.

⁴⁸⁴ Hüsamettin Toros, **Türkiye Sanayi Devlet İşletmeleri**, Cilt I, Güven Basımevi, İstanbul, 1954, s.136.; Göçer, s.28.

Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası'nın sadece bir üretim tesisi olmanın ötesinde, Türkiye'nin modernleşme ve sanayileşme tarihinde simgeleşmiş bir dönemeç olduğu söylenebilir.

Sümerbank yerleşkesi, sade ve minimalist mimari tasarımıyla dikkat çeken bir yapıya sahiptir. Yerleşkenin binaları, rasyonel bir mimari dil ile tasarlanmıştır ve plan-kütle uyumu göz önünde bulundurularak inşa edilmiştir. Binaların simetrik düzenlemesi ve masif, homojen görünümü, anıtsal bir etki yaratmaktadır. Bu özellikler, yerleşkenin estetik ve görsel açıdan dikkat çekici bir atmosfere sahip olduğunu göstermektedir.⁴⁸⁵

Fabrika binası, geniş bir alana yayılan çatısını örtmek için testere çatı sistemi kullanarak iç mekânın doğal ışıktan maksimum düzeyde yararlanmasını sağlamıştır. Çelik betonarme karkas sistem kullanılmış olup, bu yapısal özellik dışarıdan da kolayca fark edilebilmektedir. Bina, uzun cephesi boyunca yer alan pencerelerle karakterize edilmiştir. Farklı büyüklüklerdeki pencere birimleri, cephelerde tekrar eden bir düzen içinde yer almaktadır. Bu tekrar, bina cephesindeki sadeliğin monoton bir görünüme kavuşmasını önlerken, aynı zamanda estetik bir çeşitlilik de sunmaktadır. Fabrika binası, plan ve cephe görünüşleri incelendiğinde basit geometrik formların bir araya gelmesiyle oluşan sade bir yapıya sahiptir. Rus konstruktivist mimari akımının izleri hem fabrika binasında hem de diğer birimlerde gözlemlenebilmektedir. Bu mimari tarz, işlevsel ve estetik özellikleri bir araya getirerek yapıya hem kullanışlılık hem de görsel zenginlik katmıştır.⁴⁸⁶

Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası'nın tasarımı, gerçekçi ve işlevsel bir yaklaşımın öne çıktığı bir yapıdır. Yerleşke, farklı işgücü ihtiyaçlarına yanıt veren bir kompleks olarak planlanmıştır. Bu bağlamda, nitelikli ve eğitimli işgücünün yanında, niteliksiz işçilere de yönelik sosyal, sportif ve kültürel olanaklar sunularak işçilerin becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Döneminde 70.000 civarında bir nüfusa sahip olan Kayseri, bu fabrika ile ekonomik bir canlanma yaşamıştır. Başlangıçta 2.200 işçi ve 140 memurun istihdam edildiği fabrika, kente ciddi bir ekonomik katkı sağlamıştır. Ancak, fabrikanın

⁴⁸⁵ E. O. Polat, **Modern Mimarlık Mirasını Onaylamak: Yasal Süreç ve Tescil Kararlarına Bakış Mimarlık**, S. 340, Ankara, 2008, s: 52.

⁴⁸⁶ Polat, **Modern Mimarlık...**, s.53.

Kayseri'yi tamamen bir Sümerbank şehri haline getirdiğini söylemek doğru olmaz. Zira, o dönemde Kayseri'de bulunan diğer büyük kamu kurumlarının da kent ekonomisinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Geleneksel kent merkezinin de varlığını ve önemini koruduğu gözlemlenmektedir.

Fabrika çevresinde oluşan mahalle ise, başlangıçta planlanan bir proje olmaktan ziyade, 1950'lerdeki ihtiyaçlara yanıt olarak ortaya çıkan bir kooperatif girişimi sonucu şekillenmiştir. Fabrikanın ilk konutları yönetici, memur ve nitelikli personellere ayrılmışken, nitelsiz personel ve bekar işçiler için baraka tarzı konutlar da inşa edilerek çalışanların barınma ihtiyaçlarına çözüm bulunmuştur.⁴⁸⁷

Kayseri projesi, döneminin büyük ölçekli sanayi projeleri arasında önemli bir yer tutar ve bazı yönleriyle Sovyetler Birliği'nde gerçekleştirilen benzer projelerle paralellikler gösterir. Özellikle Magnitogorsk gibi devasa sanayi şehirleri, Amerikan uzmanlığı ve Sovyet planlamasının bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve işgücü ihtiyaçlarına yönelik kapsamlı çözümler sunmuştur. Aynı zamanda, Ernest May gibi dönemin öne çıkan mimarları, bu tür sıfırdan kurulan sosyalist şehirlerin tasarım süreçlerine dahil olmuşlardır. Kayseri projesi, Sovyetler Birliği'ndeki bu tür projelerle doğrudan bir karşılaştırma yapılmaması gereken, fakat yine de işgücü gereksinimlerine benzer bir yaklaşımla ele alınan bir girişimdir. Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, Türkiye'nin o dönemdeki sanayileşme çabalarının ve işgücü ihtiyaçlarının bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Sovyet mimarisi, tasarım anlayışı ve deneyimi dışında, Türkiye'ye özgü dinamikleri de içinde barındıran bir örnektir. Bu bağlamda, Kayseri projesi, Sovyet deneyiminin bazı yönleriyle benzerlikler taşısa da kendi özgün koşulları ve ihtiyaçlarına yanıt verme amacı güden bir girişim olarak değerlendirilebilir. Türkiye'nin sanayileşme sürecindeki ihtiyaçlarına özgü çözümler sunan bu proje hem ulusal hem de uluslararası bir perspektifte incelendiğinde, sanayileşme ve kalkınmanın farklı yollarını gösteren bir örnek olarak ele alınabilir.

488

Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, sadece üretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği bir tesis olmanın ötesinde, kapsamlı ve bütünsel bir yapıya sahip

⁴⁸⁷ Burak Asıliskender, *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Mimaride Modern Kimlik Arayışı* **Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası Örneği**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2002, ss.61-70.

⁴⁸⁸ Asıliskender, ss.70-76.

olmuştur. Kompleks içinde yer alan üretim, yönetim, sosyal ve hizmet birimleri, modern ve fonksiyonel bir yaklaşımla bir araya getirilmiştir. Fabrikanın tasarımı, Batı tarzı modern mimarlık anlayışını ve yaşam tarzını yansıtan minimalist ve basit bir çizgide seyretnmiştir. Devletin bu tür projelerdeki amacı, sadece endüstriyel kalkınmayı sağlamak değil, aynı zamanda Batılı ülkelerin modern yaşam tarzlarını ve kent planlama anlayışlarını Türkiye'ye taşımaktır. Bu perspektiften bakıldığında, Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası gibi sanayi tesisleri, modern Batı yaşam tarzının ve kentleşmenin Türkiye'ye ithal edilmesi amacını taşıyan projeler olarak görülebilir.

Bu yaklaşım, o dönem Türkiye'sinin modernleşme sürecine paralel olarak, sanayileşmiş Batılı ülkelerin kent yapısına ve yaşam tarzına öykünme çabası içerisinde olduğunu göstermektedir. Böylece, her bir sanayi tesisi, sadece ekonomik bir değer olarak değil, aynı zamanda sosyo-kültürel bir dönüşüm aracı olarak konumlandırılmıştır. Bu, modernleşme ve sanayileşme sürecinin, sadece ekonomik bir kalkınmayı hedeflemekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir dönüşümü de amaçladığının bir göstergesidir.⁴⁸⁹

1930 Yılındaki ekonomik çöküş Türkiye'yi etkilemiş ve tek varlığımız tarımsal gelişmenin ülkeye bir şey kazandırmayacağını düşünen yöneticiler batılı olma yolunda diğer ülkelerle bağlantı kurmuşlardır. Bu ülkelerden Rusya ve İngiltere gelişmiş sanayilerini kredi karşılığında Türkiye'ye satmışlardır. Bunun sonucunda yeni kurulan fabrikalar da modernleşme sürecinde Türkiye'de ulusal kimlik oluşturma sürecinin kentlerdeki uygulayıcısı haline gelmiştir. Sümerbank Bez Fabrikası da bu düşüncenin ülke topraklarında uygulanmış ilk örneğidir.⁴⁹⁰

Sümerbank, I. Beş Yıllık Sanayi Planının ilk aşamasında, 3 Haziran 1933'te Türkiye Sanayi Kredi Bankası ile Devlet Sanayi Ofisinin yerine kurulan kamu iktisadi teşebbüsüdür. Kuruluşunu düzenleyen 2262 sayılı yasaya göre başlıca görevleri Devlet Sanayi Ofisinden devralacağı fabrikaların işletmesini yapmak, sanayi kuruluşlarına kredi sağlamak, özel sanayi kuruluşlarındaki devlet hisselerini yönetmek ve devlet sermayesiyle kurulacak sanayi kuruluşlarının etüt ve projelerini yapmak, genel bankacılık etkinliklerinde bulunmak ve gerekli personeli

⁴⁸⁹ Burak Kesgin, **Erken Cumhuriyet Dönemi Kalkınma Arayışları ve Sovyet Deneyimi: Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası**, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2013, ss.376-379.

⁴⁹⁰ Burak Asıliskender, "1900'lerin Modern Yapıtının Günümüzdeki Yalnızlığı", **Tol Mimarlık Kültürü Dergisi**, S. 2, Kayseri, 2003, s. 46.

yetiştirmekti. Sümerbank bu görevleri yerine getirme çabasında çalışarak, halkın ihtiyaı olan mamulleri ucuz ve iyi bir pazarlama sistemi içerisinde halka sunmayı amaç edinen bir kuruluş olarak görülmektedir.⁴⁹¹

Sanayileşme ilkesinin benimsenip gerçekleştirmeye başlanldğnda kurulacak sanayilerin hangi kurum tarafından ynetileceği hususunda Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası yeterli görülmeyip banka ikiye ayrılmış sonra da Sümerbank Anonim şirketi karakteriyle kurulması kararlaştırılmıştır.⁴⁹²

Adını Gazi Mustafa Kemal'in koyduğu Sümerbank resmen 11 Haziran 1933'te faaliyete geçmiştir. Sümer medeniyetinin adını hatırlatması amacıyla fabrikaya Sümer adı verilmiştir. Açılışı ise 16 Eylül 1935 tarihinde yapılan ve 1937'de tam kapasitesiyle üretime geçen fabrika, pamuklu dokuma alanında hizmet veren Türkiye'de kurulan ilk ve tek büyük fabrikadır. Sümerbank Bez Fabrikası kuruluşu itibariyle Orta Avrupa ve Yakın Doğu'nun en büyük modern fabrikalarından biridir. Yukarıda da ifade edildiği üzere binaların tasarımı Moskova'da yapılmıştır. Hatta temelinin atldğ gün orada bulunan ve açılışından sonra da ilk ziyaret eden İsmet İnönü konuşmasında Türk Sovyet dostluğundan ve bu fabrikanın da Sovyet sanayisinin bir emsali olduğundan bahsetmiştir.⁴⁹³

Geniş alan kaplayan bu yerler şehrin oldukça uzağında kurulmuştur. Sanayileşmenin gerçekleştirilmesi için çalışmaların yapılacağı yer olarak Kayseri'nin seçilmesi yine Moskova'dan gelen Sovyet uzmanlar tarafından alınan bir karardır. Bu kararda, şehrin düz bir ova üzerinde kurulması da etkili olmuştur. O dönemde fabrika şehrin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ekonomik gelişmeye yardım eden bu fabrikalar yaşam kalitesinin de yükselmesine neden olmuştur. Yükselen bu yaşam kalitesi beraberinde modern bir mimariyi de birlikte getirmiştir. Cumhuriyet'le başlayan bu gelişme II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte de devam etmiştir.⁴⁹⁴

Sovyet Rusya'nın Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası'nın kuruluşundaki rolünün temellerine bakldğnda, 1933 yılında Rusya'dan bir heyetin Türkiye'ye gelmesi kararlaştırılmıştır. Bu heyetin başında, Sovyet Rusya Dışışleri Bakanı Vyeslav Mihayloviç Molotov'un olması planlanmıştı. Ancak, Molotov'un ani bir

⁴⁹¹ Kesgin, **Erken Cumhuriyet Dönemi...**, s.380.

⁴⁹² Aslikender, "1900'ların ...", s.47.

⁴⁹³ Aslikender, "1900'ların ...", s.47.

⁴⁹⁴ Cumhuriyet'in 75. Ylnda Kayseri, s. 55.

rahatsızlığı nedeniyle heyete katılamamıştır. Bunun yerine, Kızıl Ordu'nun Başkumandanı ve Harbiye Komiseri olan Kliment Vorosilof'un heyete katılması kararlaştırılmıştır.⁴⁹⁵

Sovyetler Birliği'nin önemli askeri ve siyasi figürlerinden biri olan Kliment Vorosilof'un Türkiye ziyareti, uluslararası alanda geniş yankı uyandıran bir gelişme olarak kaydedilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, Vorosilof ve eşliğindeki heyetin ziyareti için titizlikle hazırlıklar yaparak, bu önemli diplomatik olaya layık bir ev sahipliği sunmuştur. Vorosilof'un ziyaret programı sırasında, Sovyetler Birliği tarafından Türkiye'ye jest olarak gönderilen üç adet uçak, General İligin komutasında bir kaymakam, iki yüzbaşı, altı teğmen ve üç makinistten oluşan bir Rus heyeti tarafından Türkiye'ye teslim edilmiştir. Heyet, Sivastopol'den yola çıkarak önce İstanbul'a, ardından başkent Ankara'ya ulaşmış, burada gerçekleştirilen resmi görüşmelerin yanı sıra, 29 Ekim 1933 tarihindeki Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında yer almıştır. Ziyaretin ilerleyen günlerinde Vorosilof, iç Anadolu bölgesindeki bazı sanayi tesislerini ziyaret etmiş, İzmir ve İstanbul'da çeşitli programlara katılarak Türkiye'deki 13 günlük resmi ziyaretini tamamlamıştır.⁴⁹⁶

Bu tarihsel ziyaretin ayrı bir önemi de Türkiye'nin Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde, Sovyetler Birliği tarafından sağlanan kredi desteği ile Kayseri'de bir mensucat fabrikasının kurulmasına vesile olmasıdır. Rusya'dan getirilen tesisat ve malzemelerle inşa edilen bu fabrika, kumaş dokuma, mamul depolama, tamir atölyesi, enerji üretim santrali, su deposu, kimyasal arıtma tesisi, su kuyuları ve pompa istasyonu gibi birçok bölümden oluşmaktadır. Yılda yaklaşık 30 milyon metre kumaş üretme kapasitesine sahip olan bu tesis, Rus mühendislerin de katkılarıyla kurulmuş ve Türkiye'nin sanayileşme hamlesinde kilit bir role sahip olmuştur. Bu gelişme, hem Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerinin güçlenmesine katkı sağlamış, hem de Türkiye'nin endüstriyel kapasitesinin artırılmasına yönelik stratejik bir adım olarak tarihe geçmiştir.⁴⁹⁷

Bu süreçte, Kayseri Sanayi Mektebi adı verilen bir eğitim kurumu da kurulmuştur. Bu okul, tekstil sanayisinde çalışacak işçileri yetiştirmek ve aynı

⁴⁹⁵ Tuğba Korhan, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Türk – Rus Ticari ve Ekonomik İlişkiler Üzerine", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, Sayı 24, Bolu 2012, ss.100-101.

⁴⁹⁶ Korhan, "Türkiye Cumhuriyeti'nin...", s.102,103.

⁴⁹⁷ Korhan, s.103.

zamanda üretim için gerekli teçhizatları üretebilecek ustalar yetiştirmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu kurumda eğitim gören öğrenciler, sanayi üretiminde görev almanın yanı sıra üretim için gerekli olan ekipmanları da üretebilecek yeteneklere sahip olmuşlardır. Kayseri Sanayi Mektebi, dönemin endüstri dergilerine göre bir yılda 1450 öğrenciyi yetiştirmiştir. 1936 yılında fabrikada çalışan işçi sayısı 1998 erkek, 65 kadın ve 103 kız çocuğunu içermektedir. Bu işçilerin üretim sonuçlarına göre, 12.500 kilo iplik ve 90.000 metre kumaş üretilmiştir. Bu veriler, fabrikanın hem üretim hem de işgücü açısından önemli bir kapasiteye sahip olduğunu göstermektedir.

Sümerbank Bez Fabrikası Modernleşme düşüncelerinin Kayseri'deki uygulanan ilk örneğidir. Fabrika, modern birey ve toplumun nasıl yaşaması gerektiği modelinde mekânsal olarak örnek teşkil etmiştir. Tasarımından inşasına, işlevine kadar evrensel bir yapıya sahiptir. Modern düşüncenin hayata yansıtılması hususundaki bu anlayış fabrikanın geneline uygulanmıştır. Bu bakımdan fabrika ve tesis topluluğu, o dönemin modern mimari kimliğini yansıtmaktadır.⁴⁹⁸

Fabrikada sadece çalışanlar değil ailelerin de tek kimlik altında toplanması düşüncesi çok önemli olmuştur ki; bunun için tesis çok geniş düşünülmüştür. Lojmanlar, okul, sinema, spor salonları ve alışveriş birimleri de tesis içerisinde yer almaktadır. Lojmanların sanayi sitesi içinde düşünülmesi aynı zamanda toplu konut düşüncesini de yansıtmaktadır. Böylece konutlar o döneme ait mimari uygulamalar açısından da bir ilk olmuştur. Bu tesis Cumhuriyet yönetiminin modernleşme hedefinin bir göstergesi olmuştur. Bu fabrikada yetişen teknik kadro, Kayseri'de kurulacak sanayi sektörünün itici gücünü oluşturarak, şehrin bugünkü ekonomik yapısının belirlenmesinde etkili olmuştur. Fabrika içinde ve dışında kurulan lojmanlar, Kayseri'deki yerleşim alanlarının da bu civarda gelişmesini sağlayarak, şehircilik anlayışına da yön vermiş ve Sümer Mahallesi, Yenişehir Mahallesi, Yeni Mahalle ile başlayan yapılanma ile Kocasinan ilçesinin oluşumunu sağlamıştır.⁴⁹⁹

Mevcut tezgahların yenilenmemesi ve ürünlerinin özel sektörle rekabet edememesi gibi nedenlerle Sümerbank ve ilgili işletmelerin özelleştirme sürecine

⁴⁹⁸ Göçer, ss.58-59.

⁴⁹⁹ Göçer, s.60.

tabi tutulması sonucunda, Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası 1999 yılında Erciyes Üniversitesi'ne devredilmiştir.

Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, Türkiye'nin sanayileşme sürecinin önemli bir simgesidir. 1930'larda Sovyet Rusya'nın yardımıyla kurulan bu fabrika, tekstil sektöründe modern bir üretim tesisinin ilk örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Fabrikanın kuruluşu, Türkiye'nin sanayileşme hedeflerini gerçekleştirme çabalarının bir yansımasıdır. Aynı zamanda modern bir mimari ve planlama anlayışının ürünüdür ve şehir planlamasında yeni bir yaklaşımı temsil etmektedir. Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası'nın kuruluşu, işgücü eğitimi ve yetiştirilmesi konusunda da önemli adımlar atmıştır. Fabrika ile birlikte Kayseri'de bir sanayi okulu kurulmuş ve işçilerin niteliklerini artırmayı hedeflemiştir. Fabrikanın, Kayseri şehrinin ekonomik gelişmesine ve yaşam kalitesinin yükselmesine katkı sağladığı görülmektedir. Ayrıca, şehirdeki yerleşim alanlarının gelişimine öncülük etmiştir. Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, Türkiye'de modernleşme düşüncesinin uygulamaya konulduğu önemli bir örnek olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda, Sovyet Rusya ile işbirliği içinde Türkiye'nin sanayileşme çabalarının bir yansımasıdır.

Sonuç olarak, Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, Türkiye'nin sanayileşme sürecinin önemli bir kilometre taşıdır ve Türkiye'nin modernleşme çabalarının bir yansıması olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca, bu fabrikanın Kayseri şehrinin ekonomik ve sosyal gelişimine katkı sağlayarak şehir planlamasında da önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

3.3.2.1.3 Kayseri Şeker Fabrikası

Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı malzeme ve gıda sıkıntıları, Türkiye'nin de dahil olduğu birçok ülkeyi kendi kaynaklarını kullanarak üretim yapmaya yönlendirmiştir. Bu zorlu dönem, Türkiye'nin şeker endüstrisinde atılım yapmasına vesile olmuş, yerli üretimi ve sanayileşmeyi teşvik etmiştir. Uşak'ta kurulan ilk şeker fabrikası, Türkiye'nin bu alandaki kendi kaynaklarını kullanarak üretime geçmesi açısından simgesel bir öneme sahiptir. Ülkenin şeker ihtiyacını kısmen karşılayan bu

tesis, aynı zamanda ekonomik bağımsızlık ve sanayileşme yönündeki çabaları da desteklemiştir.

Yaklaşık 25 yıl sonra, benzer bir girişim Kayseri'de de gerçekleşmiştir. Şeker sıkıntısının ve sanayileşmenin getirdiği farkındalık, ülke genelinde sanayi yatırımlarını artırmış ve Kayseri'de de bir şeker fabrikasının kurulmasına önayak olmuştur. Bu gelişmeler, Türkiye'nin hem şeker üretim kapasitesini artırmış hem de sanayileşme sürecinde önemli adımlar atmasını sağlamıştır. Savaşın yarattığı zorluklar, ülkenin ekonomik ve sanayi politikalarını şekillendirmiş ve yerli üretimi destekleyen stratejik kararların alınmasına zemin hazırlamıştır.⁵⁰⁰

Esasen Kayseri'de şu yıllarda başlayan sanayi yatırımları, 1950'li yıllarda hız kazanmıştır. 1950 yılında devletin sağladığı kredi desteği ile Sanayi Sitesi (Eski Sanayi) kurulmuştur. Bu yapılanma, şehirde kurulacak olan birçok imalathane ve fabrikanın temelini oluşturmuştur.⁵⁰¹ Bu fabrikalar içerisinde Kayseri Şeker Fabrikası da bulunmaktaydı. 1954 yılından hizmet vermeye başlayan Kayseri Şeker Fabrikasının kurulmasına Bakanlar Kurulu'nun 26.11.1954 tarihli kararı ile izin verilmiştir. Bu karar 13 Kasım 1954 tarihinde İktisat ve Ticaret Vekâleti'nin yazısında, "*Kayseri Şeker Fabrikası Anonim Şirketi*"nin doksan dokuz yıl süre ve on iki milyon Türk lirası sermaye ile kurulmasına 26 Kasım 1954 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından karar verilmiştir"⁵⁰² ifadeleriyle yer almıştır. 7 Nisan 1954 tarihinde temeli atılan Kayseri Şeker Fabrikasının 24 Ocak 1955 tarihinde makine montajına ve 2 Ekim 1955 tarihinde deneme kampanyasına başlanmıştır. Bu tesis, 6 Kasım 1955 tarihinde dönemin başbakanı Adnan Menderes tarafından işletmeye açılmıştır.⁵⁰³

1955 yılında 12 milyon lira sermaye ile kurulan Kayseri Şeker Fabrikası, bölgede bulunan çiftçilerin ürettiği pancarları işleyerek ülke ekonomisine katkı sağlamıştır. İlk yılında 300 bin ton pancar işleyerek, 35 bin ton küp ve 20 bin ton kristal şeker üretmiştir.⁵⁰⁴ Bu süreçte 1600 işçi istihdam eden fabrika, her geçen sene

⁵⁰⁰ **Şeker Fabrikasyonunun Tarihçesi ve Türkiye'de Şeker Sanayii**, Der: Ceyhan Eyüpoğlu, http://www.kmo.org.tr/resimler/ekler/c5713d135d7635b_ek.pdf?dergi=38 , (Erişim tarihi:03.04.2015).

⁵⁰¹ Erkiletlioğlu, Geniş Kayseri Tarihi, s.668.

⁵⁰² BCA 030.18.01.02/137.98.11

⁵⁰³ <http://www.kayseriseker.com.tr/Kurumsal/Detay/kayseri-seker-fabrikasi-as/8> (Erişim tarihi: 04.05.2017).

⁵⁰⁴ Kariptaş, s.95,96.

pancar işleme kapasitesini arttırarak üretimini sürdürmüştür. Elde edilen şeker, malaz, yaş ve kuru küspe, ülkenin büyük çapta şeker ve yem ihtiyacını karşılamada önemli bir paya sahip olmuştur. 2001 yılında Kayseri Şeker Fabrikası, 850 bin ton pancar işleyerek 117 bin ton şeker üretmiş ve böylece sürdürülebilir ve istikrarlı bir üretim performansı sergilemiştir.⁵⁰⁵

2011 yılında kapanma tehlikesi ile karşı karşıya olan Kayseri Şeker, son 3,5 yılda uyguladığı etkili mali disiplin sayesinde büyük bir dönüşüm yaşamıştır. Bu dönüşüm, şirketin mevcut kaynaklarını verimli bir şekilde kullanmasını ve rekabet gücünü artırmasını sağlamıştır. İstanbul Sanayi Odası tarafından her yıl gerçekleştirilen Türkiye'deki ilk büyük 500 sanayi kuruluşu araştırmasında elde edilen sıralama sonuçları, Kayseri Şeker'in bu dönüşümünün etkisini göstermektedir. 2012 yılında 135. sırada yer alarak dikkat çeken Kayseri Şeker, 2013 yılında ise sıralamada daha da yukarılara çıkarak 101. sıraya yükselmiştir. Bu büyük sıçrama, şirketin finansal istikrarını sağlaması, operasyonel verimliliği artırması ve pazarda daha rekabetçi bir konuma gelmesi sonucunda gerçekleşmiştir. Kayseri Şeker'in başarısı, etkili yönetim ve mali disiplin uygulamalarının bir örneğini sunmaktadır. Şirket, kriz dönemlerinde bile doğru stratejiler ve yönetim anlayışıyla büyüme ve başarı elde edebilmiştir. Bu başarı hikayesi, iş dünyasında sürdürülebilir büyümenin ve rekabetçi bir konumun nasıl elde edilebileceğine dair önemli bir örnek teşkil etmektedir.⁵⁰⁶

Cumhuriyet döneminde Kayseri, Türkiye'nin sanayileşme hamlesinde önemli bir merkez olmuştur. Şehir, tank tamir ve yenileme hizmetleri sunan Ana Tamir Fabrikası⁵⁰⁷ ile 1926 yılında sanayi altyapısını güçlendirmeye başlamış, takip eden yıllarda da Sarıyıldız Un Fabrikası ve Orta Anadolu Pamuklu Mensucat Fabrikası gibi önemli tesislerin kurulmasıyla bu yönünü daha da pekiştirmiştir.⁵⁰⁸ Özellikle Pamuklu Mensucat Fabrikası, bölgenin tekstil sanayisinde lider olmasında kritik bir rol oynamıştır. 1938 yılında planlanan ancak sonrasında akıbeti belirsiz kalan Rakı Fabrikası ise, şehrin tarım ve sanayi sektörlerinin kesişim noktasında potansiyel bir yenilik olarak görülmüştür. Bu fabrikanın üzüm üretimine olan ilgiyi artıracığı

⁵⁰⁵ Satoğlu, *Kayseri Ansiklopedisi*, s.420.

⁵⁰⁶ <http://www.kayseriseker.com.tr/Kurumsal/Detay/kayseri-seker-fabrikasi-as/8>(Erişim tarihi: 04.05.2015).

⁵⁰⁷ Subaşı, *Dünden Bugüne Kayseri*, s.120.

⁵⁰⁸ Erkiletlioğlu, *Geniş Kayseri...*, s.722.

yönündeki beklentiler, Kayseri'nin ziraat ile sanayinin entegrasyonu açısından önem taşımaktadır.⁵⁰⁹

Kayseri'de sanayileşme sürecinin, şehrin ekonomik dinamiklerini dönüştürdüğü ve modern Türkiye'nin endüstriyel yüzünü şekillendirdiği söylenebilir. Fabrikaların açılması hem istihdam yaratmış hem de şehrin ticari potansiyelini artırmıştır. Ancak, bu sanayileşme atılımlarının tarım sektörü ile olan ilişkisinin daha net anlaşılabilmesi için, ziraat alanında yapılan çalışmalar ve tarıma dayalı sanayinin gelişimi hakkında daha ayrıntılı bilgilere ihtiyaç vardır. Kayseri'nin tarım sektörüne olan bağlılığı, şehrin ekonomik yapısını çeşitlendiren ve zenginleştiren başka bir boyuttur. Sonraki bölümde, Kayseri'nin ziraat alanındaki geçmişi ve bu alanda yapılan yenilikler hem ekonomik hem de sosyal açıdan detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

3.3.4 Ziraat

1923 yılında Cumhuriyetin ilanıyla Türkiye'nin kalkınma süreci başlamıştır. Ülke, zorlu bir kurtuluş savaşı sonrasında bağımsızlığını kazanmış, ancak savaş nedeniyle büyük kayıplar vermiş ve ekonomik olarak zor bir durumdaydı. Üretim kapasitesi düşmüş, genç nüfus büyük ölçüde kaybedilmişti. Ancak yeni hükümetler, bu zorlu dönemde kalkınma hamleleri ve planları geliştirdiler. Ülkedeki nüfusun yaklaşık %76'sının kırsal kesimde yaşadığı göz önüne alındığında, tarımsal üretim bu dönemde büyük bir öneme sahipti. Hükümetler, tarım sektörünü geliştirmek ve modernize etmek amacıyla çeşitli politikalar ve yatırımlar başlattılar. Tarımın verimliliği artırıldı, sulama projeleri hayata geçirildi ve çiftçilere destek sağlandı. Bu süreçte sanayi sektörü de ihmal edilmedi. Fabrikalar kuruldu, altyapı çalışmaları yapıldı ve sanayinin gelişmesi teşvik edildi. Aynı zamanda eğitim ve sağlık hizmetlerine yatırım yapılarak insan kaynağının geliştirilmesine önem verildi. Tüm bu çabalar sonucunda Türkiye, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ekonomik

⁵⁰⁹ Kayseri 7 Şubat 1938.

olarak büyümeye başladı ve kalkınma sürecine girdi. Bu dönemde atılan temel adımlar, Türkiye'nin gelecekteki ekonomik başarısının temelini oluşturdu.⁵¹⁰

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde tarım sektörü, Osmanlı Devleti'nden miras alınan ve oldukça geri kalmış bir üretim yapısıyla mücadele etmek durumundaydı. Bu dönemin tarım yapısı, ülkenin tarım sektöründeki zorlayıcı koşulları açıkça göstermektedir. İlgili döneme ait verilere bakıldığında:

- Türkiye'nin nüfusu yaklaşık olarak 13 milyon civarında olup, bu nüfusun yalnızca %10'u okur-yazar niteliğine sahipti. Ayrıca, nüfusun %90'ı kırsal bölgelerde yaşamakta ve geçimini tarım faaliyetleri ile sağlamaktaydı.
- Tarım sektörü, modern üretim tekniklerinden mahrum, geleneksel ve ilkel yöntemlere dayanarak işletiliyordu.
- Tarım faaliyetleri, toprak ağalığı sistemi üzerinden yürütülmekteydi. Toprak ağaları, köylülerin üretim süreçleri üzerinde dominant bir rol oynamakta ve üretilen ürünlerin bir kısmını alarak kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirmekteydi.
- Tarım arazileri parçalı bir yapıya sahipti ve bu durum verimliliği olumsuz yönde etkiliyordu. Sulama sistemlerinin yetersizliği ve tarım ilaçlarının sınırlı kullanımı, üretimin düşük seviyede kalmasına neden oluyordu.
- Tarım, çoğunlukla elle veya hayvan gücü ile çekilen ilkel araçlar kullanılarak yapılmaktaydı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde tarım sektörü, modernleşme süreci ve verimliliği artırma hedefleri doğrultusunda önemli bir dönüşüm yaşayacaktı. Bu dönüşüm, tarımın mekanizasyonu, sulama altyapısının geliştirilmesi, eğitim faaliyetlerine ve teknolojik yatırımlara odaklanması gibi faktörlerle gerçekleşecekti. Bu süreçte atılan adımlar, tarımın Türkiye ekonomisine sağladığı katkının artmasına ve ulusal kalkınma sürecine önemli ölçüde destek olmasına aracılık etmiştir.⁵¹¹

Atatürk'ün tarımsal politikaları, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından itibaren Türkiye'nin ekonomik ve sosyal dönüşümünü hızlandırma amacı taşımıştır. Bu politikalar, tarım sektörünün modernizasyonunu ve çiftçilerin refahını artırma hedefine odaklanmıştır. Aşar vergisi gibi ağır yükleri azaltarak çiftçilerin üretimden

⁵¹⁰ Cumhuriyet Dönemi (1923 – 1950) Tarım Sektöründeki Gelişmelerin Günümüz Kırsal Kalkınma Anlayışıyla Karşılaştırılması, Haz: Kasım Kaya ve Diğerleri, Kamu-iş; Cilt 14, Sayı 1/2015, s.65.

⁵¹¹ Zeynep Dernek, “Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Tarımsal Gelişmeler”, Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 1(1), 2006, ss.1-3.

elde ettikleri kazancı artırmayı, tütün ve içki tekeli millileştirerek yerli üretimi güçlendirmeyi amaçlamıştır. Atatürk, Ziraat Bankası'nın kredi mekanizmalarını genişleterek tarım sektörünün finansmanını güçlendirmiş, tarım makineleri ve hayvan ıslahı gibi modern tarım uygulamalarını teşvik etmiştir.⁵¹²

İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar, Atatürk'ün bu vizyonunun somutlaşmış halidir. Kongrede, rejî idaresinin millileştirilmesine yönelik adımlar, aşar vergisinin kaldırılması ve tarımsal üretim ile hayvancılığın geliştirilmesine dair teklifler, tarım sektörünün geliştirilmesi yönünde atılan önemli adımlar olarak kaydedilmiştir. Bu kararlarla, tarım sektörüne yapılan yatırımların artırılması ve çiftçilerin desteklenmesi, ulusal ekonominin güçlendirilmesinin anahtar unsurları olarak öne çıkmıştır.

Bu kapsamlı politikalar ve girişimler, Atatürk'ün, tarımsal üretimin ülke kalkınmasındaki temel taşlardan biri olduğu inancını yansıtmaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında atılan bu adımlar, Türkiye'nin tarımsal alandaki kapasitesini genişletmiş ve ekonomik büyümesine önemli katkılar sağlamıştır. Bu tarihsel perspektif, Atatürk'ün tarım politikalarının, çağdaş Türkiye'nin temellerinin atılmasında ne kadar belirleyici olduğunu gözler önüne sermektedir.⁵¹³

Cumhuriyet dönemi Kayseri'sinin ekonomik yapısında tarım, merkezi bir rol oynamıştır. İlin yaklaşık yedi yüz bin hektarlık arazisinin yüzde kırkı tarımsal faaliyetler için ayrılmış, bu oran toplam arazi alanının önemli bir kısmını temsil etmiştir. Sanayinin yüzde on üçü tarım dışı sektörlerde, yüzde altısı çayır ve mera olarak, yüzde kırk biri ise orman ve fundalık alan olarak kaydedilmiştir. Tarıma ayrılan bu geniş arazinin neredeyse yarısı tahıl üretimine tahsis edilmiş ve bu üretim esas olarak nadas sistemine dayalı bir tarım pratiği ile sürdürülmüştür. Nadas, toprakların bir yıl boyunca ekilip biçilmeden dinlendirilmesi anlamına gelir ve bu dönemde Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1949 yılına kadar Türkiye genelinde 25 ilin ekili alanlarında nadas oranı yüzde kırkın üzerinde bir seviyede bulunmuştur. Kayseri'nin Orta Anadolu bölgesindeki konumu itibarıyla nadaslı tarım oranı da yüzde kırkın üzerine çıkmış, bu durum özellikle göçler sonucunda iş gücünün azalmasına bağlı olarak tarımsal üretimde bir iş gücü azalışına işaret etmiştir. Göçler,

⁵¹² Dernek, "Cumhuriyet'in Kuruluşundan...", ss.4-6.

⁵¹³ Dernek, "Cumhuriyet'in Kuruluşundan...", ss.10-12.

çalışabilecek nüfusun azalmasına ve dolayısıyla toprakların daha az işlenmesine yol açmış, bu da nadasa bırakılan arazi miktarının artmasına neden olmuştur.⁵¹⁴

Bu veriler, Kayseri'nin ve genel olarak Türkiye'nin tarımsal ekonomisindeki yapısal dinamiklerin ve dönemsel değişimlerin anlaşılmasında kritik bir öneme sahiptir. Göçler ve iş gücü değişiklikleri gibi sosyo-ekonomik faktörlerin tarım pratiğine etkileri, bölgesel ekonomik yapıların şekillenmesinde ve tarımsal üretim stratejilerinin belirlenmesinde belirleyici olmuştur. Cumhuriyet döneminin tarım politikaları ve uygulamaları, bu tür değişkenlerin ışığında değerlendirildiğinde, dönemin ekonomik ve sosyal politikalarının daha iyi anlaşılmasını sağlar.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde tarım sektörü, sanayi üretimine kıyasla oldukça geri kalmış bir durumdaydı. Ülkenin genel ekonomik yapısında tarımın önemi büyük olsa da bu sektörde modernleşme ve verimliliğin artırılması gerekiyordu. Tarımın yetersizliği ve ürünlerin işlenememesi, ülkenin işlenmemiş tarımsal ürün ithalatını artırmıştı. Özellikle Kayseri gibi önemli bir tarım merkezinden diğer bölgelere ürün gönderimi sorunlu bir hal almıştı. Bu, tarımsal ürünlerle sermaye birikimi yapma potansiyelini kısıtlıyordu. Bu sorunları çözmek ve ekonomik büyümeyi hızlandırmak amacıyla hükümet, ulaşım altyapısını geliştirmeye odaklandı. Demiryolu ve karayolu inşaatlarına önemli yatırımlar yapılarak, tarım ürünlerinin daha kolay ve maliyet etkin bir şekilde pazarlara ulaşması sağlandı. Ayrıca, ulaşım maliyetlerini azaltıcı politikalar uygulanarak tarım ürünlerinin rekabetçiliği artırıldı. Bu önlemler, tarım sektörünün büyümesine katkıda bulunurken, Türkiye'nin sanayileşme sürecine daha sağlam bir temel oluşturdu. Bu dönemde yapılan demiryolu inşaatları, tarım ürünlerinin taşınmasını kolaylaştırarak maliyetleri düşürdü ve tarımın ekonomik büyümeye olan katkısını artırdı.⁵¹⁵

Ulaşım ile ilgili bazı eksiklere ve tarımda nadasa bırakılan yüksek orandaki araziye rağmen Kayseri ili genelinde tarla bitkilerinin ekim alanının payı oldukça yüksek olmaya devam etmekteydi. Özellikle şeker fabrikasının açılması ile ilçelerde şekerpancarı üretimi artmıştır. Şeker pancarından dekar başına ortalama 4-5 ton ürün alınmaktaydı. Sulu arazilere, dönüşümlü olarak şeker pancarı, kuru fasulye, ayçiçeği ve buğday ekilmekteydi. Kayseri genelinde baklagillerin üretimi %1,5 civarında

⁵¹⁴ Rüya Bayar, Cumhuriyet Döneminde Türkiye'nin Arazi Bölünüşü Ve Tarım Alanlarındaki Değişmeler, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2004, 2(1), ss.41-52-55.

⁵¹⁵ Çağlar Keyder, *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*, Yurt Yayınları, 1993.

seyretmekteydi. Yukarıda bahsi geçen fasulye dışında ayrıca nohut ve yeşil mercimek de yetiştirilmekteydi. Nohut ve yeşil mercimek genellikle nadas alanlarına ekilirken ve böylece söz konusu alanların daraltılması ve çiftçilere mevcut işletmelerinden daha fazla gelir sağlaması amaçlanırken, fasulye ekimi, daha çok sulanan alanlarda yapılmaktaydı. Develi ilçesinin Erciyes Dağı eteklerinde ise, toprak yapısı ve toprağın su tutma kabiliyetinin iyi olması sebebiyle kıraç alanda da üretim gerçekleşmekteydi. Ayrıca Kayseri’de patates üretimi söz konusuydu. Bu bağlamda özellikle Pınarbaşı, Tomarza, Kocasinan, Develi ve Yeşilhisar ilçeleri öne çıkmaktaydı. Zirai üretim için üretimin yapılacağı yer kadar zaman aralığı da önemlidir. Faruk Yaman, hazırlamış olduğu “Kayseri Tarım Takvimi”nde sadece hangi ayda hangi zirai ürünün yetiştirileceğinden bahsetmemiş aynı zamanda hayvancılık ve arıcılık gibi diğer üretim alanların da belirli zamanlara dikkat çekmiştir.⁵¹⁶

Tarım alanlarının büyük bir kısmında hububat ekimi yapılmaktaydı. Bunda da buğday ilk sırada yer alıyordu. Baklagiller son sıralarda gelmiştir. Şeker pancarı incelediğimiz dönemde de iyi bir geçim kaynağı olmasına rağmen ekim alanı itibarıyla çok az yer tutmaktadır.⁵¹⁷ Buğdayın ilk sırada oluşu halkın kendi temel ihtiyacı olması sebebiyle olmuştur. Üretilen ortalama 110 bin ton patates ve soğan içinde patates 100 bin tonla ağır basmaktadır.⁵¹⁸ İncelediğimiz dönemdeki bilgiler Kayseri çiftçisinin daha çok temel ihtiyaçlarını karşılama ve bu ihtiyaçlarını elde etmek için geçimini sağlama amacıyla tarım ile ilgilendiği anlaşılmaktadır. 1960 sonrası sulama ve gübreleme imkânlarının artması ve şeker endüstrisindeki gelişmelerle tarım bir sektör halini almıştır diyebiliriz.

Kayseri ilinde tarımın bir parçası olarak yem bitkileri yetiştirilmekteydi ve bu bitkiler arasında "Kayseri Yoncası" özel bir yere sahipti. Bu yonca türü, ilde ün kazanmıştı ve uzun vadeli bir üretim sağlamak amacıyla en az 7 yıl boyunca ürün veriyordu. Kayseri'deki yonca üretim tesisleri, hem hayvanlar için kaliteli bir protein kaynağı sağlarken, hem de toprakları azotla zenginleştirerek daha verimli hale getiriyordu. Yonca tarlaları yılda dört kez biçiliyor ve bu alanlardan dekara ortalama

⁵¹⁶ Yaman, “Kayseri Tarım Takvimi”, ss. 75-96.

⁵¹⁷ A.T.Atay, **Cumhuriyet Döneminde Tohum Islahı, Tarım Ve Mühendislik Ve Mühendislik**, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayın Organ, 2007, s.46.

⁵¹⁸ Subaşı, s.133,134.

900-1200 kg kuru ot elde ediliyordu. Yonca üretimi sulanan arazilerde yoğunlaşırken, kıraç alanlarda daha az miktarda fiğ ve korunga yetiştirilmekteydi.⁵¹⁹

Kent Cumhuriyet döneminde meyvecilikte de oldukça ileri bir düzeydeydi. Elma, erik, zerdali, kayısı, armut, ceviz, vişne ve üzüm en fazla yetiştirilen meyvelerdi. Üzümlerden pekmez yapılırdı. Bu bölgenin özellikle razakı, misket, hafızalı ve parmak cinsi üzümleri meşhurdu. Aşağıda bağcılıkla ilgili kısmı buraya almalısın. Ben aldım. İncelenen dönemde bağcılık da oldukça yaygın bir uğraşı olmuştur. Kayseri şehir düzlüğünün etrafı, yükseklerle doğru bağ ve bahçelerle kaplı olması bunu tetikleyen etkindir. Konar-göçerlerin yaşayışı geçim derdinin neticesi olduğu gibi, 1950’li yıllara kadar Kayseri bağcılığı da yalnız yazlık (sayfiye) ihtiyacı değil, aynı zamanda geçim için idi. Zira o zamanlar bağcılarının geçim ihtiyaçlarının hayrı sayılır bir kısmı bağlardan temin edilirdi. 1950’lerden sonra iş hayatındaki canlılık neticesinde bağcılık geçim vasıtası ihtiyacını karşılayan bir duruma gelmiştir. Eskiden, şehir içinde bir tek aile kalmaksızın bağlara görüldüğü halde, şimdi bağcılık külfet addedilmekte, ananevi bağcılığı bir kısım yerli Kayseri sürdürmekte, bir kısım vatandaş da moda olsun diye yazlık edinmekte ve zengin sergilenmesine vasıta edilmektedir.

Önemli ölçüde sebze de yetişmekteydi.⁵²⁰ Yaz kış sebze ihtiyacı da bağ ve bahçelerde yetiştirilerek karşılanırdı. Mevsiminde istifade edildikten sonra soğan, sarımsak, patates kış için depolanır; bostan, usulünce ve uygun yerlere serilir veya filelerle tokanaya (mutfak, kiler) asılır; domatesin salçası yapılırdı. Kabak ve patlıcan doğranarak veya dolmalık için kurutulur; fasulyeden, kuru fasulye ve dilimlenerek yeşil olarak kurutularak istifade edilir; nane ve sunak ihtiyacı karşılanır, mümkün olan her meyve ve sebze uygun usullerle kış için saklanabilir hale getirilirdi. Şimdi, ancak yazları kısmen istifade edilebilecek şekilde domates, biber ve fasulye ile yetinenler bulunmaktadır.⁵²¹ Bunun yanında fazla olmamakla birlikte başka şehirlerden (Manisa, Tokat, Mersin, Antalya) sebze alımı da yapmıştır. İlde üretilen

⁵¹⁹ <http://kayseriden.biz/icerik.asp?ICID=42>(Erişim tarihi: 09.07.2015).

⁵²⁰ Subaşı, s.133.

⁵²¹ Nevzat Türkten, “Kayseri Bağcılığının Dünü Bugünü ve Şehircilik Açısından Durumu”, **II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**, Kayseri, 1998, ss. 451-455.

sebzenin başında domates gelmekteydi. Ayrıca ıspanak, kabak, lahana, patlıcan, havuç, biner, bakla gibi ürünler de yetiştirilmekteydi.⁵²²

31 Mayıs 1956 tarihinde hazırlanan Kayseri Teknik Ziraat Teşkilatı raporuna göre Kayseri’de 1955 yılı bağ sahası ve elde edilen mahsul şöyle olmuştur:

Bağ Sahası		Elde Edilen Mahsul
Kazası	Hektar	Ton
Merkez	16.305	90.700
Bünyan	1.760	10.750
Develi	6.780	3.500
İncesu	1.800	920
Pınarbaşı	5	2
Sarız	6	—
Tomarza	1.000	112,5
Yahyalı	390	180
Yeşilhisar	1.750	180 ⁵²³

Bu veriler, 1955 yılında Kayseri ilindeki bağcılık faaliyetlerinin durumunu göstermektedir. Kayseri merkez kazasının, bağ sahası ve mahsul miktarı açısından diğer kazalara göre önemli bir liderlik sergilediği dikkat çekmektedir. Özellikle merkez kazada elde edilen 90.700 ton mahsul, bölgenin üzüm üretimi potansiyelini ve bağcılığın ekonomik önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Bünyan ve Develi kazalarında da önemli bağ sahaları ve mahsul miktarları göze çarpmaktadır, ancak İncesu, Pınarbaşı, Sarız ve diğer kazalar daha düşük mahsul verimliliğine sahip olup, bu durum toprağın verimliliği, sulama imkanları, bağ bakımı ve iklim şartları gibi faktörlerden etkilenebilir. Özellikle Pınarbaşı ve Sarız kazalarındaki düşük mahsul miktarları, bu bölgelerin bağcılık için daha az uygun olabileceğini veya bağcılık faaliyetlerinin daha az yaygın olduğunu gösterebilir. Tomarza, Yahyalı ve Yeşilhisar gibi kazalarda ise bağ sahası daha az

⁵²² Subaşı, ss.134,135.

⁵²³ Necati Arat, **Kayseri Teknik Ziraat Teşkilatı 1955 Yılı İcraat Raporu ve 1956 Yılı İş Program Tasarısı**, Sümer Matbaası, Kayseri, 1956, s.30.

olmasına rağmen, üretim miktarları dikkate değerdir. Bu, belki de bu bölgelerdeki üzüm bağlarının daha yoğun işlenmesi veya belirli üzüm türlerine yönelik özelleşmiş tarım tekniklerinin kullanılmasıyla açıklanabilir.

Bu rakamlar, Kayseri'nin ziraat alanında özellikle bağcılık sektöründe önemli bir yer tuttuğunu ve bu ürünün şehrin tarım ekonomisi içindeki yerini belirginleştirdiğini ortaya koymaktadır. Üzümlerin işlenerek pekmez, pastırma ve diğer gıda maddeleri üretiminde kullanılması, bu ürünün değer zincirindeki rolünü güçlendirir ve yerel ekonomiye katkı sağlar. Ayrıca, bu veriler, ileride yapılacak tarımsal planlama ve geliştirme çalışmaları için önemli bir veri tabanı oluşturur. Bununla beraber, Kayseri, orman varlığı açısından bakılacak olursa fakir bir bölgeydi. İl topraklarının %4'ü ormanlarla kaplıydı. Orman genişliği 70 bin hektardır. Ormanlarda sanayi odunu ve yakacak odun elde edilmekteydi.⁵²⁴

Kayseri'nin tarım ekonomisi, Cumhuriyet döneminin başından itibaren hem mevcut zorluklara hem de fırsatlara işaret eden karmaşık bir yapı sergilemiştir. Kentin arazilerinin yüzde kırkı gibi önemli bir kısmı tarımsal üretim için ayrılrsa da bu alanda nadasa dayalı geleneksel tarım yöntemleri hüküm sürmüştür. Göçler sonucu azalan iş gücü, nadasın yaygınlaşmasında belirleyici bir faktör olmuş ve bu durum, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında tarım sektörünün karşı karşıya kaldığı iş gücü eksikliğini vurgulamıştır. Hükümetin tarım politikaları ve ulaşım altyapısına yaptığı yatırımlar sayesinde tarım ürünlerinin pazarlara ulaştırılmasında önemli ilerlemeler kaydedilmiş, bu da Kayseri'nin tarım sektöründe çeşitliliğin ve üretimin artmasını sağlamıştır. Buna ek olarak, şeker pancarı gibi bazı ürünlerin üretiminde fabrikasyon süreçlerin yerleşmesi, yerel tarımın ticari bir karakter kazanmasına ve Kayseri'nin tarımsal ürün çeşitliliğinin artmasına önayak olmuştur. Ancak, 1960'lı yıllara gelindiğinde sulama ve gübreleme tekniklerindeki ilerlemeler, tarım sektörünün dinamiklerini önemli ölçüde dönüştürmüştür. Artan verimlilik ve ürün çeşitliliği, Kayseri tarımını yalnızca geçimlik faaliyetlerin ötesine taşıyarak bölgede ekonomik büyümenin yeni yollarını açmıştır. Bu gelişmeler, tarımın yerel ekonomide sürdürdüğü merkezi rolü daha da pekiştirmiş ve çiftçilerin yaşam standartlarının yükselmesine katkıda bulunmuştur.

⁵²⁴ Kayseri Orman Bölge Müdürlüğü Faaliyet Raporu, Kayseri, 2012, s.43.

Bu bağlamda, tarımdaki bu evrim, Kayseri'nin hayvancılık sektörü üzerinde de etkili olmuştur. Yem bitkisi üretiminin artması ve meyveciliğin gelişimi, hayvancılık için gerekli olan yem kaynaklarının artmasına ve genetik çeşitliliğin korunmasına olanak tanımıştır. Dolayısıyla tarımın ve hayvancılığın birbirleriyle olan bu etkileşimi, Kayseri'nin kırsal ekonomisini şekillendiren temel unsurlar arasında yer almaktadır. Söz konusu dönüşüm, hayvancılığın da kent ekonomisindeki yerini ve önemini yeniden tanımlamıştır. Bu tarihsel süreci inceleyerek, Kayseri'nin hayvancılık alanındaki gelişmelerine ve bu sektörün Cumhuriyet dönemi boyunca nasıl şekillendiğine dair bir analiz yapacağız.

Cumhuriyet döneminde Kayseri'nin hayvancılık faaliyetleri, tarım sektöründeki genel trendlere paralel olarak gelişim göstermiştir. Şehrin ekonomik yapısında önemli bir yere sahip olan hayvancılık, özellikle kanatlı hayvan yetiştiriciliğinde Türkiye ortalamasının üzerine çıkmayı başarmıştır. İldeki hayvansal et ürünleri üretimi, özellikle pastırma üretimi ile ülke genelinde adından söz ettirmekte ve bu geleneksel ürünler, Kayseri'nin kültürel mirasının yanı sıra ekonomik değerini de yansıtmaktadır. 1955 yılında hayata geçirilen Kayseri Şeker Fabrikası, hayvancılık sektörüne olan dolaylı katkısıyla dikkat çekmiştir. Fabrika, besiciliğin gelişimine destek olacak ucuz yem imkânı sağlamış ve böylece bölgedeki hayvancılık faaliyetlerinin dinamizmini artırmıştır. Ancak, tarım sektöründeki gelişmelerle paralel olarak hayvancılık sektörünün tam anlamıyla bir sanayi dalına dönüşmesi incelenen dönem sonrasına kalmıştır. Bu dönüşümde, 1965 yılında faaliyete geçen Kayseri Yem Fabrikası ile aynı yıl açılan Süt Kompleksi'nin önemli etkileri olmuştur.⁵²⁵

Kayseri'de hayvancılık, geleneksel pastırma ve sucuk üretimiyle bütünleşmiş bir kültürel ve ekonomik faaliyet olarak varlığını sürdürmektedir. Bu ürünler, Orta Asya kökenli Türk göçebe kültürünün bir yansıması olarak, Kayseri'nin zengin gastronomik geçmişinin de bir parçasını oluşturmaktadır. Pastırma ve sucuk gibi işlenmiş et ürünleri, şehrin kimliğini pekiştiren ve müesseseleşmiş sanayi dalları arasında öne çıkmaktadır.

Bu bağlamda, incelenen dönemde Kayseri'de yapılan yıllık ortalama 15-20 bin büyükbaş hayvan kesimi, şehrin hayvancılık kapasitesinin ve et ürünleri

⁵²⁵ Subaşı, s.129; <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=118992>(Erişim tarihi: 06.06.2015).

sektöründeki yerinin bir göstergesi olarak ön plana çıkmaktadır. Hayvancılığın bu kadar önemli bir yer tutması, şüphesiz ki yerel tüketim alışkanlıkları ve ihtiyaçları ile bölgesel ekonomik koşulların bir sonucudur. İlerleyen yıllarda hayvancılık sektörünün daha da ilerlemesine olanak sağlayan Kayseri Yem Fabrikası ve Süt Kompleksi'nin kurulması, tarım ve hayvancılık sektörlerindeki entegrasyonu daha da güçlendirmiş ve şehrin sanayi kapasitesine katkıda bulunmuştur. Bu gelişmeler, Kayseri'nin hayvancılık sektörünün geleceğine ışık tutmakta ve şehrin tarım ve hayvancılık üzerine kurulu ekonomisinin daha da çeşitlenmesine zemin hazırlamaktadır.⁵²⁶

Böylece Kayseri'de hayvancılık, geçmişten bugüne uzanan tarihsel bir mirasın modern ekonomiye entegrasyonunun somut bir örneği olarak hem tarihi kimliği hem de ekonomik potansiyeli ile dikkat çekmeye devam etmektedir. Bu gelişmeleri daha detaylı bir şekilde incelemek ve hayvancılık sektörünün gelecekteki potansiyelini değerlendirmek, Kayseri'nin ekonomik yapısını anlamak için önemli bir perspektif sunmaktadır.

Şehrin simgelerinden olan ve hayvancılığın ana yetiştirme hedefi konumundaki ürün olan Pastırmanın kökenleri, Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan tarihi göç yolları boyunca uzanır ve bu zengin tarihi miras, Kayseri'nin kültüründe ve ekonomisinde derin izler bırakmıştır. 17. yüzyılda Anadolu'yu dolaşan ünlü Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi'nin kayıtlarında, Kayseri'nin baharatlı sığır pastırmasının lezzeti ve ününden övgüyle bahsedilir. Bu, Kayseri pastırmasının, yüzyıllar boyunca tüketiciler arasında nasıl bir ayrıcalıklı yere sahip olduğunun ve Anadolu pastırmaları içindeki seçkin konumunun bir kanıtı olmuştur.⁵²⁷

Kayseri pastırması, özellikle belirli et bölümlerinden yapılan üstün kalite ürünleriyle, geleneksel Türk mutfağının önemli bir unsuru olmuştur. En çok tercih edilen kuşgözü ve sırt eti gibi etlerin kullanıldığı pastırma, bölgesel gastronomiye özgü zanaatkarlık ve geleneksel üretim teknikleriyle dikkat çekmektedir. Pastırmaya özgü lezzetinin yanı sıra, ürünün uzun süre tazeliğini korumasını sağlayacak koruyucu işlevleri de barındıran bir ürün konumundadır. Üretim aşamalarının her biri, etin tuzlanması, çemenleme ve kurutma işlemlerine kadar titiz bir el işçiliği

⁵²⁶ Subaşı, s.129.

⁵²⁷ Nevzat Özkan, "Pastırma Sözü Üzerine", *Dil Araştırmaları*, S. 13, Güz 2013, s.28.

ve geleneksel bilgi birikimini yansıtır. Çemen hem pastırmanın lezzetini belirleyen hem de ürünün raf ömrünü uzatan önemli bir bileşendir. Bu süreç, pastırmanın Türk gastronomi kültüründe özel bir yere sahip olmasının yanı sıra, bölgesel ekonomiye sağladığı katkılar açısından da değerlidir.⁵²⁸

Kayseri pastırması hem yerel hem de ulusal düzeyde tanınan ve ekonomiye canlılık katan bir endüstri haline gelmiştir. Şehrin pastırma üretimi ve ticareti hem istihdam yaratma hem de yerel ekonomik faaliyeti destekleme açısından kritik bir rol oynamaktadır. Kayseri'nin pastırma üretimindeki bu öncü rolü, Türk mutfağının yanı sıra, şehrin kültürel ve ekonomik kimliğini de güçlendirir ve zenginleştirir. Bu, Kayseri'nin tarihsel ve kültürel bağlamda gastronomik bir merkez olarak önemini pekiştirmekte ve şehri Türkiye'nin geleneksel lezzetlerinin korunup geliştirilmesinde önemli bir aktör olarak konumlandırmaktadır.⁵²⁹

1933-36 yılları arasında 62.012 adet hayvan kesilerek, bundan elde edilen toplam 2.325.550 kilo pastırma ve sucuk Suriye, Mısır ve Yunanistan'a ihraç edilmiştir.⁵³⁰ Kayseri'de daha önceleri dağınık ve şahsi işliklerde⁵³¹ yapılan pastırma ve sucuk imalatı, 1945 senesinde Karpuzatan mevkiinde kurulan işyerlerine taşınmıştır. Burada, Belediyenin kontrolünde ve veterinerlerin gözetiminde yapılan imalat gitgide büyüyerek günümüzdeki ihracat durumuna gelmiştir.⁵³² Günümüzde de bu ihracat ürünü başta Ortadoğu ve Avrupa olmak üzere birçok ülkeye satılmaktadır.⁵³³

1945 sonrası 1960'a kadar kesilen hayvan sayısı aşağıdaki gibi olmuştur.

Kesim Yılı	Kesilen Hayvan
1945-50	99.172
1950-55	119.551
1955-60	156.689 ⁵³⁴

Bu veriler ışığında; 1945-1960 yılları arasında Kayseri ilinde kesilen hayvan sayısındaki artış, dönemin tarım ve hayvancılık politikalarının yanı sıra sosyo-

⁵²⁸ Özkan, s.28.

⁵²⁹ Özkan, s.29.

⁵³⁰ Subaşı, s.130.

⁵³¹ Pastırma üretim yerlerine incelediğimiz dönemde işlik denilmekteydi.

⁵³² Subaşı, ss.129,130.

⁵³³ **Cumhuriyet Dönemi (1923 – 1950) Tarım Sektöründeki...**, s.96,97.

⁵³⁴ Subaşı, s.130.

ekonomik gelişmelerin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. 1945 ile 1950 arasında 99.172 olan kesilen hayvan sayısının, 1950 ile 1955 arasında 119.551'e, ardından 1955 ile 1960 arasında 156.689'a yükselmesi, bölgede hayvancılık sektörünün genişlediğini ve et talebinin arttığını göstermektedir. Bu dönemde Türkiye'de yaşanan nüfus artışı ve ekonomik büyüme, insanların et tüketim alışkanlıklarını ve talebini değiştirebilir. Ayrıca, bu dönemde tarımsal üretimdeki teknolojik gelişmeler ve tarım politikalarının uygulanması, hayvancılık sektörünün verimliliğini ve üretim kapasitesini artırmış olabilir. 1950'lerde uygulanan Marshall Planı ve Point Four Programı⁵³⁵ gibi uluslararası yardım programları, Türkiye'nin tarım ve hayvancılık altyapısını modernize etmek için finansman ve teknik destek sağlamış, bu durum kesim sayılarındaki artışı etkilemiş olabilir. Diğer yandan, 1950'lerin başında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte tarım ve hayvancılığa verilen destekler artmış, çiftçilere ve hayvan yetiştiricilerine yönelik krediler, sübvansiyonlar ve teşvikler genişletilmiştir. Ayrıca, kırsal kalkınma ve köyden kente göçün önlenmesi amacıyla hayvancılığın desteklenmesi, kesim sayılarının artmasında önemli bir faktör olmuştur.

Kısacası, 1945-1960 yılları arasındaki kesilen hayvan sayısındaki artış, hem iç piyasadaki talebin artmasına bağlı olarak hem de dönemin ekonomik ve politik koşullarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu veriler, Kayseri'nin ve Türkiye'nin tarım ve hayvancılık sektörlerindeki gelişme ve dönüşümünü anlamak için önemli bir kaynaktır.

Kayseri ilinde incelenen dönem boyunca hayvancılık sektöründe gözlemlenen gelişmeler hem bölgesel hem de ulusal ekonomi açısından büyük önem taşımaktadır. Tarihsel süreçte, Orta Asya kökenli pastırma ve sucuk üretimi gibi geleneksel faaliyetlerin, bölgede besi hayvancılığının gelişimine katkı sağladığı görülmektedir. 1955 yılında açılan Kayseri Şeker Fabrikası ve 1960'lı yıllarda kurulan yem fabrikaları ile et kombinaları, hayvan yetiştiriciliğine yönelik altyapının oluşmasına ve bu sektörde ilerlemeye vesile olmuştur. Ayrıca, Kanatlı hayvan yetiştiriciliği, yumurta üretimi ve ihracatı gibi faaliyetlerin yanı sıra, bölgenin zengin florası sayesinde arı yetiştiriciliği gibi alternatif hayvancılık alanlarında da önemli başarılar elde edilmiştir. 17. yüzyıldan itibaren Evliya Çelebi'nin de belirttiği üzere, Kayseri

⁵³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Korkut, Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007**, İmge Yay., 2010.

pastırması, tarihsel süreçte kalitesini koruyarak Anadolu pastırmaları arasında öne çıkan bir konuma gelmiştir. Bu da Kayseri'nin gastronomik tanınırlığının ve bölgesel ekonomisinin gelişimine önemli bir katkı sağlamıştır. 1933-1960 yılları arasında artan hayvan kesim sayıları ve gerçekleştirilen ihracatlar, Kayseri'nin bu alandaki potansiyelini göstermektedir. Cumhuriyet döneminde tarım ve hayvancılığa verilen önem ile uygulanan politikalar, Kayseri gibi tarım potansiyeli yüksek bölgelerin ülke ekonomisine olan katkılarını artırmıştır. Bu bağlamda, Kayseri'nin hayvancılık sektöründeki bu başarıları, bölgenin sosyo-ekonomik gelişimine etkili olmuş ve Türkiye'nin tarım ve hayvancılık alanında global bir oyuncu olma yolundaki çabalarını desteklemiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAYSERİ'DE EĞİTİM VE KÜLTÜR

Bu bölümde, Cumhuriyet döneminde Kayseri'de eğitim ve kültürel faaliyetlerin gelişimini; eğitim kurumları, sosyal kuruluşlar, gelenek ve göreneklerin yanı sıra basın-yayın faaliyetleri, kütüphaneler, müzeler, sinema ve tiyatro gibi eğlence mekanları üzerinden ele alacağız. Aynı zamanda milli bayramlar, önemli günler ve bu günlerin Kayseri toplumundaki yansımaları gibi, Cumhuriyet döneminde yapılan reformların şehir hayatına etkileri de incelememiz dahilinde olacaktır. Her bir konu, dönemin ruhunu yansıtan ve toplumsal değişimin göstergesi olan önemli unsurlar olarak işlenecektir.

4.1 Eğitim

Osmanlı Devleti'nde kuruluş aşamasından itibaren eğitime önem verilmiş, çeşitli alan ve kademelerde eğitim kurumları tesis edilmiştir. Bu konudaki ilk girişim Orhan Gazi (1324-1362) tarafından yapılmıştır. Orhan Gazi 1336'da İznik'te yükseköğretim kurumu olan bir medrese açmış ve medreseye müderris olarak Kayserili Türk alim Dâvûd-i Kayserî'yi tayin etmiştir.⁵³⁶ Orhan Gazi'nin eğitim konusundaki girişimi kendisinden sonra gelenler tarafından da devam ettirilmiş, Bursa'da, Edirne'de ve devletin genişleyen sınırları içerisindeki diğer şehir ve kasabalarda yeni medreseler açılmıştır.⁵³⁷ Bu medreseler devletin ihtiyaç duyduğu kadı, müderris, müfti gibi hukuk ve eğitim temelli ilmiye sınıfını oluşturacak kişilerin yetişmesini sağlamıştır.⁵³⁸

II. Mehmed (1444-1446/1451-1481) medreseleri yeniden teşkilatlandırmış, medreselerde felsefenin ön planda tutulduğu ve pozitif bilimlere önem veren bir

⁵³⁶ Mehmet Bayrakdar, "Dâvûd-i Kayserî", Cilt 9, **TDVİA**, İstanbul, 1994, ss.32-33; Sefa Yıldırım-Ümit Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Nisan 2022 22 (Özel Sayı): 603-627, s. 603.

⁵³⁷ Osman Nuri Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi**, Cilt 1, Eser Mat., İstanbul, 1977, s. 97; Yıldırım-Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s. 604.

⁵³⁸ Recai Doğan, "Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili", **Tahlili, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 37, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1998, s.407-410.

eğitim sistemi benimsemiştir.⁵³⁹ Buna ilaveten II. Mehmed ilköğretim seviyesindeki okulların kuruluşunu da gerçekleştirmiştir. Kendi adına inşa ettirdiği caminin külliyesinde 5-6 yaşındaki kız ve erkek çocuklarının okutulması için Darüttalim adı verilen bir okul yaptırmıştır. Daha sonra Sıbyan Mektebi adıyla anılacak ve ülke genelinde yaygınlaşacak olan bu okulda çocuklara Kuran ve ilmihal dersleri verilmiştir.⁵⁴⁰ Sıbyan mekteplerinde çocuklara Kur'an'ı ezberletmek amaçlanmıştır. Bu okullardan mezun olanlara “Hafızlık” unvanı verilmiştir.⁵⁴¹

Medreseler ve Sıbyan Mektepleri dışında devletin ihtiyaç duyduğu asker ve memur ihtiyacını gideren Acemioğlanlar Mektebi ve Enderun Mektebi bulunmaktaydı. Acemioğlanlar Mektebi'nin temelleri I. Murad'ın (1362-1389) 1362'de yürürlüğe koymuş olduğu Pençik Kanunu ile atılmıştır. Bu kanuna göre savaş esirlerinden askeri alanda istifade yoluna gidilmiş, esirlerden uygun görülenler Türk geleneklerini ve İslam inancını öğrenmek için Anadolu'daki Türk ailelerinin yanına gönderilmiştir. Esirler Türk geleneklerini ve İslam inancının temel kurallarını öğrendikten sonra Acemi Ocağı'na alınarak eğitilmişlerdir. Eğitimleri tamamlananlar fiziksel özellikleri ve kabiliyetlerine göre başta Yeniçeri Ocağı'nda olmak üzere diğer askeri birimlerde görevlendirilmişlerdir. Acemioğlanları Mektebi 1826'da Yeniçeri Ordusu'nun kaldırılmasına kadar faaliyet göstermiştir.⁵⁴² Enderun Mektebi ise II. Murad (1421-1444/1446-1451) zamanında Edirne Sarayı'nda teşkil ettirilen, ancak esas halini II. Mehmed dönemindeki düzenlemelerle alan bir okuldur.⁵⁴³ Bu okul Topkapı Sarayı'nın içerisinde yer almaktadır. Acemioğlanları Mektebi'ndeki zeki çocuklar bu okulun öğrencileri olarak eğitimlerine devam etmişlerdir. Enderun Mektebi'nden mezun olanlar çeşitli devlet memuriyetlerinde bulunmuşlardır. Bu noktada geldikleri en yüksek makam Sadrazamlık olmuştur. Bu açıdan Enderun Mektebi devlet yönetiminde görev alacak yetenekli ve eğitimli bireylerin yetiştirilmesine önemli bir rol oynamıştır.⁵⁴⁴

Medreseler, Sıbyan Mektepleri, Acemioğlanları Mektebi ve Enderun Mektebi Osmanlı Devleti'nin eğitim-öğretim hayatının merkezinde yer almışlar, devletin

⁵³⁹ Yıldırım- Kılıç, s. 604; Osman Nuri Ergin, s. 98; Akkutay, s. 409

⁵⁴⁰ Ergin, s. 82; Yıldırım-Kılıç, s. 604

⁵⁴¹ Akkutay, s.16

⁵⁴² Doğan, s. 416; Ergin, s. 31-32; Mücteba İlgürel, “Acemi Oğlanı”, TDVİA, Cilt 1 İstanbul 1988, s. 324; Abdülkadir Özcan, “Devşirme”, TDVİA, Cilt 9, İstanbul, s. 254-255

⁵⁴³ Doğan, 416; Mehmet İpşirli, “Enderun”, TDVİA, C. 11, İstanbul, 1995, ss. 185-186

⁵⁴⁴ Doğan, s.416.

yükseliş ve gelişmesine büyük katkı sağlamışlardır. Ancak bu kurumlar 16. yüzyılın sonlarında diğer pek çok kurumda olduğu gibi bozulmaya yüz tutmuştur. Felsefe derslerinin müfredat dışında bırakılması, müderris atamalarındaki usulsüzlükler, eğitimdeki disiplinsizlikler gibi nedenler bu bozulmanın sebepleri arasında yer almıştır. Eğitim kurumlarının ıslahı için daha 16. sonlarında bazı teşebbüslerde bulunulsa da bunlar eğitimdeki sorunlara çözüm getirememiştir.⁵⁴⁵ Bu durum II. Mahmud (1808-1839) dönemine kadar sürmüştür. II. Mahmud'un geniş kapsamlı reform hareketi içerisinde eğitim önemli bir yer tutmuştur. II Mahmud 1824 yılında bir fermanla ilköğretimi zorunlu hale getirmiş, 1839'da sıbyan mekteplerinin üst sınıfları olarak rüştiyeler kurmuş ve bunları yaygınlaştırmaya çalışmıştır. II. Mahmud'un eğitim alanındaki yenilikleri halefleri tarafından sürdürülmüştür. 1869'da çıkarılan Maarif Nizamnamesi çerçevesinde rüştiyelerden mezun olan öğrencilerin devam edebileceği lise dengi okullar olan idadiler açılmaya başlanmıştır. Bu okulların sayısı II. Abdülhamid döneminde (1876-1909) hızla artmıştır.⁵⁴⁶

II. Meşrutiyet dönemi (1908-1918), Osmanlı Devleti'nde eğitim alanında birçok yenilik ve reformun gerçekleştiği bir dönem olarak bilinir. Bu dönemde atılan adımlar, Cumhuriyet Türkiye'sinin eğitim politikalarını şekillendirmede önemli bir etkiye sahip olmuştur. II. Meşrutiyet döneminde kız çocuklarının eğitimi, Osmanlı'nın eğitim ajandasında önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Bu dönemde kızlar için ilkokullardan orta ve yüksek eğitime kadar birçok okul açılmıştır. Kızlar için öğretmen okulları da açılarak kızların öğretmen olmaları teşvik edilmiştir. Buna ilaveten şehir ve kasabalarda birçok yeni ilkokul, ortaokul, lise ve öğretmen okulu açılmıştır. Darülfünun, yani sonraki dönemde İstanbul Üniversitesi olacak olan yükseköğretim kurumu da bu dönemde modern bir anlayışla yeniden yapılandırılmıştır. Ayrıca II. Meşrutiyet döneminde yabancı dil eğitimine büyük bir önem verilmiştir. Fransızca ve Almanca başta olmak üzere birçok dilde eğitim veren okullar desteklenmiştir. Bu, Osmanlı'nın Batı ile ilişkilerini güçlendirme amacını yansıtmaktadır. Yine bu dönemde eğitimde laikleşmeye yönelik adımlar atılmıştır. Medrese eğitimi gerilerken, modern ve bilimsel eğitim anlayışına sahip okulların sayısı arttırılmıştır. Eğitim materyalleri, bu dönemde önemli bir yeniden

⁵⁴⁵ Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Bozulma", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**, Cilt 6, Sayı 6, 1994, ss.71-82.

⁵⁴⁶ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, Pegem Akademi, İstanbul, 2012, s.89,90.

yapılandırmaya tabi tutulmuştur. Yeni ders kitapları yazılmış, mevcut kitaplar gözden geçirilerek modern eğitim metotlarına uygun hale getirilmiştir. Sonuç olarak, II. Meşrutiyet dönemi, Osmanlı eğitim tarihinde önemli reformların yapıldığı, modern ve bilimsel bir eğitim anlayışının benimsendiği bir dönemdir. Bu dönemde atılan adımlar, Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitim alanında yapılacak reformlara zemin hazırlamıştır.⁵⁴⁷

Kayseri'deki okulların önemli bir kısmı 19. yüzyıl ve sonrasındaki gelişmelere bağlı olarak açılırken, bir kısmı da Osmanlı Devleti'nin geleneksel eğitim kurumları olarak teşekkül etmiştir. Ahmet Nazif'in *Mirât-ı Kayseriyye* isimli çalışmasına göre Kayseri'de geleneksel tarzda eğitim veren kurumların en önemlileri 1784'te Ali Paşa tarafından Kalenderhane Mahallesi'nde inşa edilen Ali Paşa Muallimhanesi ile Kale Mektebi, Melik Arslan Muallimhanesi, Topal Hacı Ali Muallimhanesi ve Zeyne'l-Abidin Muallimhanesi adıyla bilenen sıbyan mektepleri idi.⁵⁴⁸ 1900'lerin başlarında ise Kayseri genelinde 58 sıbyan mektebi ve 39 medrese bulunmaktaydı.⁵⁴⁹ Mevcut medreseler içerisinde Gevher Nesibe Darü's-Şifası ve Medresesi, Hoca Hasan Medresesi, Hunat Hatun Medresesi ve Melik Gazi Medresesi Selçuklular zamanında inşa edilmiştir.⁵⁵⁰ Diğer medreseler ise Osmanlılar döneminde yapılmıştır. Bunlar içerisinde Köşk Medresesi önce tekke olarak inşa edilmiş, daha sonra medreseye dönüştürülmüştür.⁵⁵¹ Bu medrese binası günümüzde Vakıflar tarafından idare edilen bir aşevi olarak hizmete devam etmektedir.⁵⁵² Osmanlı Devleti'nin sonunda gelindiğinde veya Cumhuriyet'in ilanından hemen önce, hem Selçuklu hem de Osmanlı döneminde yapılan medreselerdeki öğrenci sayısı giderek

⁵⁴⁷ Yahya Akyüz, "Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler", *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2011, ss.21-24.

⁵⁴⁸ Nazif, *Mirat-ı...*, ss.38-42.

⁵⁴⁹ Zübeyir Kars, "Kayseri' de Eğitim Tarihi Üzerine Bir Deneme", **1.Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**, Kayseri, 2000, s. 178; Salnamelerde Kayseri, ss.196,197.

⁵⁵⁰ Yasemin Demircan, **Tahrir ve Evkaf Defterlerine Gore Kayseri Vakıflar**, Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü Yay, Kayseri, 1992, s.71; Refet Yinanç, "Kayseri ve Sivas Darüşşifalarının Vakıfları", *Belleten* Cilt .XLVIII, Sayı 189-190, TTK Basımevi, Ankara, 1985, s.300-301; Gabriel, 82-83; **Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri**, C.1, s.314; Mehmet Çayırdağ, *Kayseri Tarihi Araştırmaları*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yay., 2001, ss.33-35; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri Hunat Külliyesi", *Vakıf ve Kültür Dergisi*, C. 1, S.2, Ankara, 1998, s.23; Kayseri İli Tahrir Defterleri, Cilt 1, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yay., 2009, s.72; Baltacı s. 248;

⁵⁵¹ Nazif, s.37; Mahmut Akok, **Kayseride Tuzhisarı Sultan Hamı Köşk Medrese ve Alaca Mescid Diye Tanınan Üç Selçuklu Mimari Eserin Rölevesi**, TTK Basımevi, Ankara, 1970, s.12.

⁵⁵² Akok, s.13; Erol Yurdakul, *Kayseri Külük Camii ve Medresesi*, Kültür Bakanlığı Tanıtma Eserleri, Ankara, 1996, s.4; Demircan, s.92; Kayseri İli Tahrir Defterleri, Cilt 1, s.73.

azalmıştı ve çok azı hala eğitim vermekteydi.⁵⁵³ Öğrenci sayısında meydana gelen düşüş, muhtemelen I. Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu yıkıcı sonuçlar ve medreselerin yanı sıra her ne kadar sayısı çok olmasa da modern tarzda eğitim veren okulların açılması ile ilgiliydi.

1900'lerin başlarında Kayseri'de 19. yüzyıldaki eğitim alanında yaşanan yeniliklere bağlı olarak açılan 4 İptidai, 4 Rüşdiye ve 1 İdadi bulunuyordu. İptidai okulların 3'ü erkeklere 1'i ise kıza çocuklarına mahsustu. İptidaide 400'e yakın öğrenci eğitim görmekteydi. Rüşdiyeler sadece Kayseri kaza merkezinde değil aynı zamanda Talas, Develi ve Hacı Bektaş gibi kaza ve nahiye merkezlerinde de açılmıştı. Kayseri İdadisi, Eski Bahriye Nazırı Ahmet Paşa'nın inşa ettirmiş olduğu Rüşdiye'nin 1893/1894'te İdadiye dönüştürülmesi ile eğitim-öğretim hayatına başlamıştı ve 1900'lerde okulda 85 öğrenci eğitim görmekteydi.⁵⁵⁴

4.1.1 Cumhuriyet Döneminde Eğitim

Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e birçok eğitim kurumu miras kalmıştır. Bunlardan bazıları aynen bazıları ise dönüştürülerek eğitim faaliyetlerine devam etmiştir. Ancak Cumhuriyet Türkiye'si, özellikle II. Mahmut döneminden itibaren eğitimde yapılan birçok yeniliğe ve gelişmeye rağmen, Osmanlı'dan düşük okuryazarlık ve okullaşma oranı, kız çocuklarının eğitime hala yeterince dahil edilememiş olması gibi birçok sorunu da devralmıştır.⁵⁵⁵

Cumhuriyet döneminde hem bu sorunların çözümü hem de eğitimin çok daha fazla gelişmesi ve geliştirilmesi için birçok reform yapılmış, bu doğrultuda politikalar izlenmiştir. Genel olarak eğitim politikaları, kültür birliğinin sağlanması, ilköğretimin yaygınlaştırılması ve eğitilmiş insan gücünün yetiştirilmesi gibi üç temel hedef üzerine odaklanmıştır.⁵⁵⁶ Bu genel ilkelerle ilintili olarak, Atatürk milli ve birleştirici (milli bir kimlik ve bilinç inşası için), bilimsel (eğitimin bilim ve

⁵⁵³ Nazif, s.33.

⁵⁵⁴ Salnamelerde Kayseri, ss. 160, 166, 167, 201,249, 250.

⁵⁵⁵ Şerif Budak, "Atatürk'ün Eğitim Felsefesi ve Geliştirdiği Eğitim Sisteminin Değiştirilmesi", **Milli Eğitim Dergisi**, S. 160, 2003, s.1.

⁵⁵⁶ Ülker Akkutay, Cumhuriyet Dönemi'nde İzlenen Eğitim Programları, Gelişmeler, Sorunlar, Öneriler, Öğretmen Hüseyin Hüsnü Tekişik Eğitim Araştırma Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, s.45.

teknik esaslarına uygun olarak programlanması), laik, karma (cinsiyet, etnik köken veya sosyal sınıf ayrımı gözetmeksizin herkese eğitim hakkı) ve uygulamalı bir eğitimi amaçlayan beş niteliğe sahip bir eğitim politikası benimsemiştir. Bu beş ilke, Atatürk'ün eğitim reformlarının temelini oluşturmuş ve Türkiye'nin modern eğitim sistemini inşa etmesine katkıda bulunmuştur.⁵⁵⁷

Bu ilkeler temelinde, özellikle “millî” bir eğitim hedefine paralel olarak, Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitimde birliğin sağlanması (Tevhid-i Tedrisat), demokrasinin yerleşmesinin sağlanması, eğitimin laik bir düzene kavuşturulması ve okulların devletleştirilmesi için 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmış ve ülkedeki tüm eğitim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış, Şer'iye ve Evkaf Vekaleti tarafından idare edilen medrese ve mekteplerin Maarif Vekaleti'ne devredilmesi kabul edilmiştir.⁵⁵⁸ Ayrıca, bu kanunla Maarif Vekaleti'nin bütçesi, mektep ve medreselere tahsis edilen meblağları da içine alacak şekilde düzenlenmiştir.⁵⁵⁹

Laik, diğer bir ifadeyle dini etkilerden arındırılmış, bireylerin dinsel inançlarına karışmayan ve eğitim kurumlarının din işlerinden bağımsız bir şekilde yönetildiği⁵⁶⁰ eğitim amacı doğrultusunda ise bilimsel düşünceye dayalı bir eğitim anlayışı benimsenmiştir.⁵⁶¹

Eğitimde cinsiyet eşitliğini teşvik etmek ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidermek için önemli bir araç olarak görülen karma eğitim doğrultusunda ise 1928-1929 öğretim yılında tüm liselerde karma eğitime geçilmiştir.⁵⁶²

Bireylerin topluma ve ekonomiye çok daha etkili bir biçimde katkıda bulunmalarını sağlamak amacı güden, ezbercilikten uzak, pratik bilgiler vermeyi hedefleyen uygulamalı eğitim amacı doğrultusunda ise öğrencilerin teorik bilgileri pratiğe dökerek öğrenmeleri teşvik edilmiştir. Bu doğrultuda, Cumhuriyetin ilk

⁵⁵⁷ Mahmut Adem, *Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikamız*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.16; Galip Karagözoğlu, *Atatürk Devriminin Yerleşmesinde ve Gerçekleşmesinde Eğitimin Rolü ve Yeri*, Türk Eğitim Derneği Yayınları, Ankara, 1981, s.217; Ahmet Mumcu, Ergun Özbudun, vd., 1986, *Atatürkçülük (Atatürkçü Düşünce Sisteminin Temelleri)*, Yükseköğretim Kurulu Yayınları, Ankara, 1986, s.158.

⁵⁵⁸ Mustafa Özodaşık, *Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları (1923-1950)*, Çizgi Kitabevi, Konya, 1999, s.44; Zekayi Baloğlu, *Türkiye'de Eğitim*, Yeni Yüzyıl kitaplığı, Türkiye'nin Sorunları, Dizisi-1, 1995, s.8.

⁵⁵⁹ Baloğlu, *Türkiye'de Eğitim*, s.9

⁵⁶⁰ Ferhan Oğuzkan, *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara, 1981, s.102.

⁵⁶¹ Adem, s.24.

⁵⁶² Adem, s.26.

yıllarından itibaren uygulamalı eğitim yöntemlerinin hayata geçirilmesi için çeşitli çalışmalar ve meslek okullarının farklı bölgelerde açılması gibi adımlar atılmıştır.⁵⁶³

Bu ilkeler çerçevesinde eğitimi yaygınlaştırmak için ise başka adımlar atılmıştır. Bunlardan ilki, okuma yazma işini daha kolay hale getirmek için 1 Aralık 1928'de Latin Alfabesine dayanan Türk Harfleri kabul edilmiş,⁵⁶⁴ gazetelerin yeni harflerle basımı sağlanmış, devlet dairelerindeki resmi yazışmalarda yeni harflerin kullanılması zorunlu tutulmuştur.⁵⁶⁵ Harf Devrimi'nden sonra okul ve öğrenci sayısında artış gözlenmiştir. Aynı zamanda yeni harf sistemi, matbaa teknolojisine sağladığı kolaylıklar nedeniyle kitap üretiminde de artışa yol açmıştır. Cumhuriyet'in ilanından 1928'e kadar yıllık 600-800 kitap basılırken, Harf Devrimi sonrasında bu rakamın arttığı ve örneğin 1931'de yaklaşık bin kitap basıldığı görülmüştür.⁵⁶⁶

Ardından, yeni alfabenin ülke sathında öğretilmesi ve okuma-yazma oranının artırılması maksadıyla 24 Kasım 1928'de Millet Mektepleri Talimatnamesi yayınlanmıştır.⁵⁶⁷ Bu talimatname ile tam anlamıyla bir okuma-yazma seferberliği başlatılmıştır.⁵⁶⁸ Bu seferberlik kapsamında açılan Millet Mekteplerinde, üç aşamalı bir eğitim programı planlanmıştır. A Programıyla halka okuma-yazma öğretmek, B Programıyla, A Programını tamamlayanlara temel bilgiler sunarak hayatlarını ve işlerini sürdürmelerine yardımcı olmak, C Programı ile B Programını tamamlayanların daha yüksek seviyede eğitim almalarını sağlamak amaçlanmıştır. Mevcut okul binaları, yeni harfleri öğretmek ve okuma yazması olmayanları okuryazar yapmak amacıyla Millet Mektepleri için kullanılmıştır. Özellikle köylerde ve okul bulunmayan bölgelerde öğretmenler görevlendirilerek halkın okuma-yazma öğrenmesi sağlanmıştır.⁵⁶⁹ Mustafa Kemal bu eğitim çalışmalarına "Millet Mektepleri Başöğretmeni" sıfatıyla bizzat katılmış ve dil devrimine liderlik etmiştir.

⁵⁶³ Hayri Bolay, Mustafa İsen, **Türk Eğitim Sistemi-Alternatif Perspektif**, Türk Diyanet Vakfı, Ankara, 1996, s.54.

⁵⁶⁴ Bolay, s.54.

⁵⁶⁵ Ömer Dinçsoy, **Türk Eğitim Sistemi**, Türk Demokrasi Vakfı Ekin Matbaacılık- Yayıncılık, Ankara, 1995, s.51.

⁵⁶⁶ İlber Ortaylı, **Gelenekten Geleceğe**, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, s.104.

⁵⁶⁷ Sebahattin Arıbaş, Mehmet Koçer, **Türk Eğitim Tarihi**, Lisans Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.229.

⁵⁶⁸ Ömer Dinçsoy, **Türk Eğitim Sistemi**, Türk Demokrasi Vakfı Ekin Matbaacılık- Yayıncılık, Ankara, 1995, s.51.

⁵⁶⁹ *Kayseri* 11 İkinci Kânun 1332.

Bu adımlarla Türk toplumu, yazılı iletişimde köklü bir değişim yaşamış ve dilin modernleşmesi sağlanmıştır.⁵⁷⁰

4.1.2 Cumhuriyet Döneminde Kayseri’de Eğitim

1923’ten sonra ülkenin genelinde yaşanan gelişmelere paralel olarak Kayseri’de de eğitim alanında birçok yenilik görülmektedir. Bu yeniliklerden en dikkat çekenlerden birisi şüphesiz Millet Mektepleri olmuştur. Bu okullar yukarıda da bahsedildiği üzere halka yeni Türk alfabesi olan Latin alfabesinden uyarlanmış alfabeyle öğretmek amacıyla açılmıştır. Mustafa Kemal “Millet Mektepleri Başöğretmeni” sıfatıyla yeni harfleri halka tanıtmaya çalışmış, bu amaçla yurt gezilerine çıkmış, farklı tarihlerde Bursa, Çanakkale, Sinop, Samsun, Tokat, Amasya, Sivas gibi Anadolu’nun çeşitli şehirlerini ziyaret etmiştir. Mustafa Kemal’in bu gezi kapsamında uğradığı şehirlerden birisi de Kayseri olmuştur.⁵⁷¹ Fakat Kayseri’deki eğitim seferberliğinin Mustafa Kemal daha Kayseri’ye gelmeden önce başladığı görülmektedir. *Kayseri Gazetesi* 17 Eylül 1928 tarihli nüshasında Mustafa Kemal’in resminin altına Latin harfleriyle “*Gazi Mustafa Kemal Paşa*”⁵⁷² yazarak Latin alfabesi ve okuma seferberliğini halka duyurmuş ve bu konuda teşvikçi olmuştur. Gazetenin 20 Eylül 1928 tarihli nüshasında ise “*Yeni Harflerimiz ve Ecnebiler*” başlıklı yazı Latin harfleriyle yayınlanmıştır.⁵⁷³ Kayserililerin eğitim seferberliği ile ilgili faaliyetleri bunlarla sınırlı değildir. Mustafa Kemal Kayseri’ye gelmeden bir gün önce Kayseri Müftülüğü okuma yazma kursu ile ilgili dikkat çekici bir faaliyet başlatmıştır. Müftülük, müftülük mensuplarına ve ilim erbabına yeni harfleri öğretmek için Cami-i Kebir yanındaki kütüphanede bir kurs açmıştır. Kurs 19 Eylül 1928’de açılmış ve Cuma günleri hariç olmak üzere her gün 13:00’te faaliyet göstermiştir. Müftülük, il merkezindeki ve dışındaki bütün müftülük mensuplarının bu kursa katılmasını istemiştir.⁵⁷⁴

⁵⁷⁰ Neriman Tongul, “Türk Harf İnkılabı”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.33-34, Mayıs-Kasım 2004, s. 103-129.

⁵⁷¹ Burhan Paçacıoğlu, *Sivas Basınında Harf İnkılâbı*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Önder Matbaacılık, Sivas, 1990, s.36; Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yay., Ankara, 1997, s.118.

⁵⁷² *Kayseri* 17 Eylül 1928.

⁵⁷³ *Kayseri* 20 Eylül 1928

⁵⁷⁴ *Kayseri* 17 Eylül 1928; Recep Kanalga, *Kayseri’de Yeni Harflere Geçiş*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2010, s.17.

Mustafa Kemal 20 Eylül 1928’de, Kayseri’ye gelmiş, vilayet sınırına girdiğinde Kayseri Valisi Fuat (Tuksal) Bey başkanlığında bir heyet ile Cumhuriyet Halk Fırkası müfettişi Kastamonu Milletvekili Ali Nazmi Bey tarafından karşılanmıştır.⁵⁷⁵ Mustafa Kemal Kayseri’ye girdikten hemen sonra Cumhuriyet Halk Fırkası Binası önünde kadınlı, erkekli halk kalabalığı tarafından etrafı çevrilmiş bir şekilde kara tahta ve tebeşirle Kayserilileri okuma yazma seferberliği konusunda imtihan etmiştir.⁵⁷⁶ O, imtihan olanlardan yeni yazıyı on günde öğrenen bir vatandaşı göstererek “Bak İsmet, on günde öğrenmiş” diyerek takdir etmiştir.⁵⁷⁷ Ayrıca şu cümleyi not düşürmüştür:

“Kayseri: 20 Eylül 1928

‘Seyahatim esnasında her yerde bilhassa köylerde gördüğüm hayrete şayan meseleler hepimiz için ümittir.’

Gazi Mustafa Kemal”⁵⁷⁸

Müftülük tarafından açılan okuma yazma kursunu Millet Mektepleri takip etmiştir. *Kayseri Gazetesi*’nin 4 Mart 1929 tarihli haberine göre Kayseri’de 314 Millet Mektebi ve bu mekteplerde okuma-yazma öğrenmeye çalışan 14.321 kadın ve erken bulunmaktaydı.⁵⁷⁹ Eylül 1928 sonlarında ilk kursun açılışından 4 Mart 1929’a kadar geçen yaklaşık aylık gibi kısa bir sürede ortaya çıkan rakamlar eğitim-öğretim seferberliğinin ciddiyetle yürütüldüğünü ve Kayserililerinin bu konuda ne kadar gayretli olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Kayseri’de 1928’de açılan Millet Mektepleri 1935 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.⁵⁸⁰ Eğitim-öğretim seferberliğinin devam etmesi, Millet Mekteplerine duyulan ilginin canlı kalması için *Kayseri Vilayet Gazetesi* gibi yerel medya

⁵⁷⁵ Sakin, Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün..., s.64.

⁵⁷⁶ Çelebi, s.93.

⁵⁷⁷ Çelebi, s.94; Göde, s.53; Sakin, Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün..., s.65. Çelebi’nin “Atatürk Kayseri’de” adlı eserinde konuyla ilgili olarak “İsmet Paşa (İnönü) O günlerde eski yazıdan yeni yazıya geçiş için altı aylık bir süre istemişti. Ama Gazi Mustafa Kemal Paşa kabul etmemiştir.” şeklinde belirtilerek, Atatürk’ün bu durumu İsmet Paşa’ya hatırlatmak istediği için böyle bir şey yaptığı iddia edilmiştir. Dayanak olarak da kendisine olayı İl Halk Kütüphanesi Müdürü Mehmet Ataberk’in sözlü olarak ilettiğini belirtmiştir. Bkz. Çelebi, s.94.

⁵⁷⁸ Çelebi, s.87.

⁵⁷⁹ *Kayseri* 4 Mart 1929; Kanalga, Kayseri’de Yeni..., s.11.

⁵⁸⁰ Deniz Akpınar, Recep Kanalga, “Kayseri Millet Mektepleri”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE)* VII - I : 31-44 [2014].

organlarının eğitim-öğretim konusundaki gelişmeleri gündemde tuttuğu ve halkı yeni alfabeyi öğrenmeleri için sürekli teşvik ettiği görülmüştür.⁵⁸¹

1928'i takip eden yıllarda eğitim-öğretim seferberliği kesintisiz bir şekilde devam etmiştir. 7 Mayıs 1931 tarihli *Kayseri Gazetesi*'nde çıkan bir habere göre Kayseri'de bir sabit A sınıfı derslik ve otuz seyyar A sınıfı derslik ile 24 sabit B sınıfı derslikte 7.471 öğrenci ders görüyordu. Bunların 6.644'ü erkek, 827'si ise kadındı.⁵⁸² Görüldüğü üzere, bu mekteplerdeki kadınların oranı erkeklerin sayısına göre daha azdır. Bu sadece Kayseri'ye özgü olmayıp, ülke genelin de böyledir. Bu sonucun bazı nedenleri vardır. Bunlardan biri, kadınların ev işlerindeki yükümlülüklerinin çok daha fazla olmasıydı. Millet Mektepleri, özellikle 15-40 yaş aralığındaki bireylere yönelikti ve bu yaş aralığındaki kadınlar genellikle ev işleri ve çocuk bakımı gibi işlerle meşguldü, bu da eğitime zaman ayırmalarını zorlaştırıyordu. Ayrıca dönemin toplumsal normları, kadınların ev işlerine odaklanmalarını ve aileleriyle ilgilenmelerini öngörmekteydi. Ancak zaman içinde toplumsal değişimler, kadınların eğitimine daha fazla fırsat sunmuş ve eğitimde cinsiyet eşitliği konusunda ilerleme kaydedilmiştir.⁵⁸³

Kadın öğrencilerin sayısının erkek öğrencilere göre daha düşük olması, Kayseri'de bazı sivil toplum kuruluşlarının da ilgisini çekmiş ve bu konuda bazı adımlar atılmıştır. Örneğin, Kayseri Muallimler Birliği 1931'de kadınların okuma yazma öğrenmelerini teşvik etmek amacıyla bir ilan vermiş ve bu ilanda, Kayseri Kız Orta Mektebi'nde kadınlara özel, kadın öğretmenler tarafından perşembe ve cuma günleri okuma yazma derslerinin verileceğini, kursun programında alfabe öğretimi yanı sıra hesap ve biçki derslerinin de yer alacağını duyurmuştur.⁵⁸⁴ Bu yaklaşım 7.471 olan öğrenci sayısının beş ay sonra 8.520'ye çıkmasını sağlamıştır.⁵⁸⁵

Yıllara göre yükselen rakamlar 1932'de düşüşe geçmiştir. Bu durum okur-yazar oranındaki artışla ters orantılıdır. "Kayseri Vilâyeti Meclisi Umumisinin" toplantısından edinilen bilgiye göre ise 1932 yılında Millet Mekteplerine giden kişi sayısı 2.517'dir.⁵⁸⁶ 1935 yılına ait verilerde ise öğrenci sayısı 1.926'ya düşmüştür.

⁵⁸¹ *Kayseri* 11 İkinci Kânun 1932.

⁵⁸² *Kayseri* 7 Mayıs 1931

⁵⁸³ Arıbaş, s.232.

⁵⁸⁴ *Kayseri* 17 Birinci Kânun 1931.

⁵⁸⁵ *Kayseri* 7 Mayıs 1931.

⁵⁸⁶ *Kayseri* 25 İkinci Kânun 1932.

Bu öğrenciler içerisinde 1.723'ü daha önceki yıllarda olduğu gibi ezici çoğunlukla erkektir. Kadın sayısı ise 203'tür. Anlaşılan kadınlar için katedilmesi gereken yol hayli uzun görünmektedir.⁵⁸⁷

Halkın eğitime yönelik Millet Mektepleri'nin dışında atılan bir diğer önemli adım, yazma seferberliğinden önce ve sonra mevcut olan okulların yeni eğitim programlarına göre dönüştürülmesi veya yeni okulların açılmasıdır. Buna göre iptidailer ilkokul, rüştiyeler ortaokul ve idadiler ise lise olarak değiştirilmiştir. Ayrıca yeni eğitim politikaları ve planları çerçevesinde öğretmen ihtiyacını giderecek adımlar atılmıştır. Bu doğrultuda, eski medrese müderrisleri Kayseri İdadisi'nde yapılan sınavlara girip yeterlilik belgesi aldıktan sonra ilkokullarda öğretmen olarak görevlendirilmiştir. 1926-1927 öğretim yılında Kayseri'de ilkokul düzeyinde Ahmet Paşa, Cumhuriyet (Darü'l-Edep), Gazi Paşa (Darü'l-İrfan), Güllük (açılamamış ve Gesi ile birleştirilmiştir), Hacı Kılıç, Hacı Mansur, Hasinli, Hunat, İnönü, İstiklal, Kurşunlu, Lale, Peşeker, Safa, Sakarya, Tacettin/Etiler, Terakki başta olmak üzere toplam 17 okulda 62 öğretmen ve 55 sınıfta 2.970 öğrenciye eğitim verilmiştir.⁵⁸⁸ Zincidere'de 1926 yılında Köy Muallim Mektebi, İncesu'da Seyyar Köy Muallim Mektebi, Pınarbaşı'na bağlı Oğuz Köyünde 1935'te Geçici Öğretmen Mektebi açılmıştır.⁵⁸⁹

Bu önlemler ve adımlar son derece önemlidir, zira Devlet Salnamelerinin verdiği bilgilere göre 1923 sonrasında Kayseri'deki okulların sayısı çok da yüksek değildir. 1927-28 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesine göre Kayseri'de sadece 1 lise, 1 ortaokul ve 1 de köy muallim mektebi ile 13 ilkokul bulunmaktaydı. Liseye devam eden öğrenci sayısı 293, ortaokula devam eden öğrenci sayısı 58, köy muallim mektebine devam eden öğrenci sayısı 78, ilkokullara devam eden öğrenci sayısı ise 1.984'tü. Kayseri'de okula giden toplam öğrenci sayısı da 6.639'du.⁵⁹⁰

1931 yılına gelindiğinde de il genelinde 1 lise, 1 ortaokul ve 121 ilkokulda toplam 9407 öğrenci ve 231 öğretmen bulunmaktaydı.⁵⁹¹ Kayseri Lisesi'nde 1932-

⁵⁸⁷ Arıbaş, s.231.

⁵⁸⁸ Kadir Özdamarlar, "Eğitim", **Kayseri Ansiklopedisi**, Cilt 2, 2010, s.106.

⁵⁸⁹ Yıldırım Özbek, "Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1954) Kayseri'de Okul Yapıları", **Belleten**, 278, Cilt 77 Sayı 278-Yıl: 2013 Nisan, s.278.

⁵⁹⁰ Salnamelerde Kayseri, s.286.

⁵⁹¹ *Kayseri* 22 Ocak 1931.

1933 ders yılında 100'ü yatılı olmak üzere 681 öğrenci vardı. Lise, 1934-1935 ders senesinde kız ortaokulu birleştirilerek karışık hale getirilmiştir.⁵⁹²

Yukarıda bahsi geçen verilere göre 1927-28 ile 1931 yılları arasında Kayseri'deki eğitim alanında ciddi bir gelişme gözlemlenmektedir. İşte bu gelişmelerin ayrıntılı değerlendirmesini başlıklar altında yaptığımızda; İlkokulların Sayısındaki Değişim: 1927-28 yılında Kayseri'de 13 adet ilkokul bulunmaktaydı. Ancak 1931 yılında bu sayı 121'e yükselmiştir. Bu, dört yıl gibi kısa bir süre zarfında ilkokul sayısında yaklaşık dokuz katlık bir artışa işaret etmektedir. İlkokulda Eğitim Gören Öğrenci Sayısındaki Değişim: 1927-28 öğretim yılında ilkokullara devam eden öğrenci sayısı 1984 iken, 1931'de bu rakam 9407'ye ulaşmıştır. Bu, söz konusu dönemde ilkokul öğrenci sayısında yaklaşık beş katlık bir artış olduğunu göstermektedir. Lise Öğrenci Sayısındaki Değişim: Lise seviyesinde de benzer bir artış trendi gözlemlenmektedir. 1927-28 öğretim yılında liseye devam eden öğrenci sayısı 293 iken, 1932-33 öğretim yılında bu sayı 681'e çıkmıştır. Bu, lisedeki öğrenci sayısının yaklaşık iki buçuk katına çıktığını göstermektedir. Ortaokulda Eğitim Gören Öğrenci Sayısı: Verilen bilgiler ışığında, 1927-28 öğretim yılında ortaokula devam eden öğrenci sayısı 58 idi. Ancak 1931 yılına ait ortaokul öğrenci sayısına dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Köy Muallim Mektebinde Eğitim Gören Öğrenci Sayısı: 1927-28 yılında Köy Muallim Mektebine devam eden öğrenci sayısı 78 idi. Ancak bu okula dair sonraki yıllara ait özel bir bilgi verilmemiştir.

Bu rakamlara dayanarak, 1927-28'den 1931'e kadar Kayseri'deki okul sayısı ve öğrenci sayısında belirgin bir artış yaşandığı söylenebilir. Bu durum, Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitime verilen önemin ve bu alanda yapılan yatırımların bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Bu artış 1940'lı yıllarda da devam etmiştir. Hatta 1941-42 öğretim yılında Kayseri, 261 okul, öğrenci ve öğretmen sayısı ile Türkiye genelinde 10. sırada yer almıştır. 1935 yılından itibaren özellikle hayırseverlerin inşa ettikleri okullar ve bu okullarda görev alan öğretmenlerin artışı, Kayseri'deki öğrenci sayısının artmasına neden olmuştur. Bu ve takip eden dönemlerde devam eden artışta, Kayseri'de ilk meslek lisesi olarak 1942'de açılan Kayseri Erkek Sanat Enstitüsü'nün ve 1945'te

⁵⁹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Özmerdivenli, **Kayseri Lisesi 100. Yıl Şeref Belgeseli**, Cilt 3, Kayseri Lisesi Yay., Kayseri, 1997.

kurulan Mimar Sinan Yapı Enstitüsü gibi önemli eğitim kurumlarının da önemli bir katkısı olmuştur.⁵⁹³

1945 yılında Kayseri'de 10 ilkokul bulunmaktaydı: İnönü, Cumhuriyet, Gazipaşa, Yeni Okul, Bozatl, İstiklal, Etiler, Mimar Sinan, Ahmet Paşa ve Safa. Bu okullarda 86 öğretmen görev yapıyordu, bunlardan 35'i kadındı. Toplamda 5,660 öğrenci eğitim alıyordu, bunların 2,245'i kız öğrencilerden oluşuyordu. 1927-28 Salnamesi'ndeki rakamlarla karşılaştırıldığında, ilkokula giden öğrenci sayısında büyük bir artış olduğu görülür.⁵⁹⁴ Ancak bu görece artışa rağmen bu dönemde hala okul çağındaki çocukların sadece % 40'ı okula gidebiliyordu. Bu da eğitim konusunda hala yapılacak çok iş olduğu anlamına geliyordu.

Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla okul sayısı 1945'ten sonra daha da artmıştır. *Erciyes Dergisi*'nin verdiği bilgilere göre, bu tarihte merkezdeki diğer orta ve teknik öğretim okullarının adları ve kadroları şöyle idi:⁵⁹⁵

Okulun Adı	Öğr etmen		T O P L A M	Talebe		T O P L A M	Sınıf
	a.	Erkek		Kız	Erkek		
Lise	5	8	3	19	027	1146	25
Ticaret Lisesi			4		40	149	6
Kız Enstitüsü							5

⁵⁹³ Özdamarlar, s.107.

⁵⁹⁴ Kazım Özyedekçi, "Kayseri'nin Bugünkü Öğretim Durumu", *Erciyes*, Sayı 34-35, (1946), s.26,27.

⁵⁹⁵ *Erciyes*, S. 34-35, (1946), s.28

	5		7	20		20	
Sanat Enstitüsü		9	9		24	24	7
Yapı Enstitüsü					5	5	1
Develi Ortaokulu		1	4	8	51	89	6
Pazarören Köy Ens.		3	5	0	005	095	15

Kayseri Vilayetinin Kültür Durumu ⁵⁹⁶		
<u>Cumhuriyetten önce</u>		<u>Bugün</u>
Lise		Lise
Dershane adedi 7 idi		Dershane adedi 21'di.
Muallim adedi 22		Muallim adedi 34
Talebe adedi 250 erkek		Talebe adedi 120 kız 1065 erkek
Beher öğretmene düşen talebe 19		Beher öğretmene düşen 34
Mezun adedi 45 orta 17 lise		116 orta 91 lisedir
Yatılı talebe miktarı 50		Yatılı talebe miktarı 90
Lise Kütüphanesinde		Lise kütüphanesinde kitap

⁵⁹⁶ Erciyes, S. 34-35, (1946), s.29.

	kitap adedi 600		adedi 5621
	Lisenin bütçesi 13036 lira		Lisenin Bütçesi 24462
	İlk Okullar;		
	Vilâyetin bütün okul sayısı 41 Dershane sayısı 93		Vilâyetin okul sayısı 89
	Dershane sayısı 93		İl ve ilçelerde 95 köylerde 118
	Öğretmen sayısı 7 kadın 92 erkek		Öğretmen sayısı şehirde 96, köyde 116'dır
	TALEBE		TALEBE Köylerde 7184 il ve ilçelerde 6145
	Bütün vilâyet içinde: 873 kız 3545 erkek çocuk tahsil yapabiliyordu.		Beher öğretmene düşen talebe sayısı 65
			MEZUN TALEBE:
	Beher Öğretmene düşen talebe sayısı 32		Köylerde 348 şehirde 738
	MEZUN SAYISI		Millet Mektepleri
	Bütün Vilâyet içinde 36 kız 150 erkek çocuk		Harf inkılabından bugüne kadar 448 A. Ve 83 B. Millet mektepleri dershanesi açılmış bu dershanelerin A. Kısımından 23129 erkek 2572 erkek kadın mezun oluşmuştur.
	Gece mektepleri		Okur Yazar Miktarı
	Halk kültürüne ehemmiyet verilmezdi		Vilayet dâhilinde 60 %'dir.

	Okur-yazar miktar ve nispeti:	Okuyan Çocukların tahsil çağındaki çocuklara nispeti;
	Vilayet dâhilinde % 20	%29 kız %71 erkek
	Okuyan çocukların tahsil çağındaki çocuklara nispeti: %18 idi	<u>Tahsil çağındaki çocuklar</u> <u>Okuyanlar</u>
0	Yatılı okulların sayısı:	Şehirde 6071 1823 kız
	Yatılı okul yoktur	6054 4322 erkek
1	Kütüphane ve kitap sayısı:	22467 2001 kız
	Vilayet dâhilinde bir kütüphane vardı kitap sayısı: 5000	Köylerde 23415 5181 erkek
3	Vilâyetin Kültür bütçesi:	Okuyan Çocukların tahsil çağındaki çocuklara nispeti;
		Köylerde %9 kız %22 erkek
		0 Yatılı okulların sayısı ve talebe M. Vilayet dâhilinde iki yatılı okul vardır. 9 kız talebe 71 erkek
	Kültüre ayrılan para 140 lira	1 Kütüphane ve Kitap sayısı: Vilayet dâhilinde 4 büyük kütüphane vardır bunlardaki kitap sayısı 314043
		Vilâyetin kültür bütçesi:

		2	Kültüre ayrılan para 187873 lira

Tablo 11: 1945 Eğitim-Öğretim Verileri

Tablodaki verileri bazı öne çıkan başlıklar altında toplarsak;

Okul ve Dershane Sayısı: Cumhuriyet öncesinde Kayseri vilayetinde toplam okul sayısı 41 iken, Cumhuriyet sonrası bu sayı 89'a yükselmiştir. Aynı şekilde dershane adedi 7'den 21'e çıkmıştır.

Öğretmen ve Talebe Sayısı: Cumhuriyet öncesinde 7 kadın 92 erkek olmak üzere toplamda 99 öğretmen bulunurken, bu sayı Cumhuriyet sonrası şehirde 96, köyde 116 olmak üzere toplamda 212'ye yükselmiştir. Öğrenci sayısına baktığımızda ise Cumhuriyet öncesinde 873 kız ve 3545 erkek olmak üzere toplamda 4418 öğrenci tahsil görebiliyorken, bu sayı Cumhuriyet sonrası köylerde 7184, il ve ilçelerde 6145 olmak üzere toplamda 13.329'a çıkmıştır.

Kız Öğrenciler: Cumhuriyet öncesinde lisedeki talebe adedi 250 erkek iken, Cumhuriyet sonrası bu sayı 120 kız ve 1065 erkek olmuştur. Bu, kız öğrencilerin eğitimdeki yerini almaya başladığını göstermektedir.

Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı: Cumhuriyet öncesinde her öğretmene düşen öğrenci sayısı 32 iken, bu sayı Cumhuriyet sonrasında 65'e yükselmiştir.

Kütüphane ve Kitap Sayısı: Lise kütüphanesindeki kitap adedi Cumhuriyet öncesinde 600 iken, bu sayı Cumhuriyet sonrası 5621'e çıkmıştır. Vilayet genelindeki kütüphane sayısı Cumhuriyet öncesinde 1 iken, bu sayı 4'e yükselmiş ve kitap sayısı da 5000'den 314.043'e çıkmıştır. Bütçe olarak da lisenin bütçesi Cumhuriyet öncesinde 13.036 lira iken, Cumhuriyet sonrası 24.462 lira olmuştur. Vilayetin kültür bütçesi ise 140 liradan 187.873 liraya çıktığı anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Kayseri'deki eğitimde ciddi bir değişim ve gelişme yaşanmıştır. Özellikle okul sayısı, dershane sayısı, öğrenci sayısı ve kütüphane hizmetlerinde gözle görülür bir artış meydana gelmiştir. Ancak bu artışa rağmen öğretmen sayısındaki yetersiz artış, eğitimdeki kadro sıkıntısını gözler önüne sermektedir. Cumhuriyetin getirdiği yenilikler ve reformlar, Kayseri'de de olumlu

yönde etkisini göstermiştir. Ancak kadro sıkıntısı gibi bazı sorunların çözüme kavuşturulması için daha fazla çaba gerektiği görülmektedir.

Kayseri'deki eğitimde önemli bir rol oynayan bir diğer kurum da özellikle kimsesiz ve köyden gelen çocukların eğitimlerini tamamlamalarına yardımcı olmak amacıyla açılan yurtlardı. Başlangıçta misyonerler tarafından açılan ve "eytamhane" olarak adlandırılan bu yurtlar zaman içinde Türk toplumunda da yaygınlaşmıştır. Kayseri'deki en önemli yurtlardan biri, 1909'da Zincidere'de Madam Zion tarafından erkek ve kız öğrenciler için inşa edilmiştir. Bu yurtlar, değişen koşullar içinde savaşta yetim kalan çocuklar için kullanılmıştır. Aynı binalar daha sonra Öğretmen Okulu (1927), Yetimhane (1951), Gedikli Erbaş Okulu ve 1959'da Polis Okulu olarak kullanılmıştır. Ayrıca savaşlar sırasında aynı amaçla merkezde kız ve erkek yetim öğrenciler için iki konak kiralanarak eytamhane açılmıştır. Gelişmelere bağlı olarak 1955 yılında Kayseri merkezinde "Merkez Yetiştirme Yurdu" hizmete açılmıştır.⁵⁹⁷

Eğitimde önemli bir yeri olan bir diğer eğitim kurum da azınlık okullarıydı. Kayseri'deki renkli sosyo-demografik yapı göz önüne alınırsa, müteakip bölümde de açıklanacağı üzere, kentte bu okullardan da çok sayıda bulunmaktaydı.

4.1.3 Azınlık Okulları ve Özel Okullar

Osmanlı Devleti'nde, farklı milletlerden gelen cemaatler tarafından açılan dini okullar, özellikle İstanbul'un fethi sonrasında önem kazandı. Bu okullar, genellikle kiliseye bağlı olarak kurulmuş ve öncelikle cemaat çocuklarına dini eğitim vermek amacıyla faaliyet göstermiştir. Ancak zamanla büyüyerek ve gelişerek, daha çok öğrenciye eğitim vermeye başlamışlardır.

Ayrıca, yabancı devletlerin Osmanlı topraklarında misyonerlik faaliyetleri için açtığı okullar da bulunmaktadır. Bu okullar, genellikle Müslim ve gayrimüslim ayrımını vurgulamaya çalışmış ve gayrimüslim topluma milli bilinci aşlamayı hedeflemişlerdir. Bu okullar, ilk başta dini eğitim odaklıydı ve resmi okul statüsünden uzaktılar. Ancak zaman içinde büyüyüp gelişerek örgün eğitim

⁵⁹⁷ Özdamarlar, s.107.

kurumlarına dönüştüler. Gelişimlerinde birkaç etken rol oynadı ve bu okullar hızla yaygınlaştı. Bu gelişim süreci, bu okulların olumlu bir şekilde işlediği bir dönüşümü temsil etmektedir.⁵⁹⁸

Kayseri'de Amerikalılar tarafından açılan okullar, 1822 yılında başlayan misyonerlik faaliyetleriyle ortaya çıkmıştır. Amerikalı misyonerler, özellikle Ermeni nüfusun yoğun olduğu bölgelerde çeşitli okullar kurmuşlardır. Bu tercih, dönemin şartları ve mezheplere göre dağılımın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Fransızlar Katolik azınlığa, İngilizler Protestan azınlığa, Ruslar ise Ortodoks azınlığa yönelik okullar açtıkları için, Amerikalılar Ermeni Hristiyanları tercih etmişlerdir. Bu şekilde, Amerikalı misyonerlerin Ermeni toplumuna yönelik eğitim çalışmaları ve okulları Kayseri'de de etkili bir şekilde sürdürülmüştür.⁵⁹⁹

Amerikalılar, açtıkları okullar sayesinde Ermeni toplumunun geleneklerini ve yaşam biçimini değiştirmeyi ve aynı zamanda bu nüfusu himayeleri altına almayı amaçlamışlardır. Bu sayede ticaret yapma fırsatları da artmıştır. Amerikalılar ayrıca, Ermenileri himayeleri altına alarak, onları kullanarak Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale etme fırsatı bulabilecekleri bir platform yaratmayı hedeflemişlerdir. Kayseri'de bulunan yabancı okulların listesi, 1898-1899, 1899-1900 ve 1900-1901 yıllarına ait salnamelerde yer almaktadır. Amerikalılar ile Osmanlı Devleti arasındaki ilk ilişkiler ticaret alanında başlamıştır.⁶⁰⁰ Osmanlı Devleti ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki artan ticari ilişkiler, iki ülke arasında bir ticaret anlaşmasının imzalanmasına yol açmıştır. Bu anlaşma, Amerika'ya Osmanlı topraklarında önemli ticari imtiyazlar sağlamış, böylece her iki devletin ticari bağlarını daha da güçlendirmiştir. Bu anlaşmanın ardından Amerikan mallarının Osmanlı pazarlarında daha geniş bir yer bulması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika ile ticari ilişkilerinin derinleşmesi, dönemin küresel ticaret dinamiklerini etkilemiş ve iki devlet arasındaki ekonomik bağlantıları artırmıştır.⁶⁰¹

⁵⁹⁸ İlknur Polat Haydaroğlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar**, Ocak Yayınları, Ankara, 1993, s.103.bu okullardan bahsettiğin

⁵⁹⁹ Adnan Şişman, **Osmanlı Devleti'nde XX. Yüzyıl başlarında Amerikan Kültürel ve Sosyal Müesseseleri**, Alem Yayıncılık, Balıkesir, 1994, ss.7-8.

⁶⁰⁰ Necmettin Tozlu, **Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar**, Akçay Yayınları, Ankara, 1991, s.140.

⁶⁰¹ Tozlu, s.141; Şişman, s.8.

4.1.3.1 Kayseri’de Gayri Müslimler Tarafından Kurulan Mektepler

Osmanlı İmparatorluğu, azınlık topluluklara din, dil ve ayinlerini serbestçe yapabilme özgürlüğü tanımıştır. Bu serbestlik, azınlık toplulukların kendi okullarını açmalarına yol açmıştır. Bu okullar, başlangıçta kiliselere bağlı olarak açılmıştır ve daha sonra Avrupalı devletlerin kapitülasyonlar aracılığıyla misyonerlik faaliyetlerini sürdürmek amacıyla açtığı okullarla daha da yaygınlaşmıştır. Kayseri’de Amerikalılar tarafından açılan azınlık okulları, 1898 yılında faaliyete geçmiştir. Bu okullar, azınlık toplulukların kültürel ve dini kimliklerini sürdürebilmelerine ve eğitim almalarına olanak sağlamıştır.⁶⁰²

Çalkıyan Mektebi: Kayseri merkezinde bulunan bu okul, 1898-1899 tarihlerine ait bilgilere göre Ermeni Cemaati tarafından inşa edilmiş bir eğitim kurumudur. Okulun açılması için Ermeni temsilcisi tarafından gerekli izinler alınmıştır. Bu okulun eğitim seviyesi idadi düzeyindedir, yani ortaokul ve lise seviyesinde eğitim vermektedir. Söz konusu yılda, okulda 200 erkek öğrenci kayıtlıdır. Ancak Maarif Salnameleri’nde bu okulun kız öğrencilere eğitim vermediği kaydedilmiştir.⁶⁰³

Agobyan Mektebi: H.1316/M.1898-1899 tarihli Maarif Salnamesi’nde; Kayseri merkezinde bulunan bu mektebin, Ermeni cemaati tarafından kurulan İdadi derecesinde eğitim veren bir mektep olduğu görülür. Ermeni murahhası tarafından ruhsatname alınmıştır. Ruhsatname alınış tarihi R.6 Nisan 1312/M.18 Nisan 1896’dır. 200 erkek öğrencisi olmakla birlikte hiç kız öğrencisi yoktur.⁶⁰⁴

Serkisyan Mektebi: Kayseri merkezinde kurulan bu okul, Maarif Salnameleri’ne göre Ermeni cemaati tarafından idadi düzeyinde bir okul olarak kurulmuştur. Okulun ruhsatnamesi, Ermeni cemaatinin temsilcisi tarafından R.6 Nisan 1312/M.18 Nisan 1896 tarihinde alınmıştır. Okulun öğrenci mevcudu, bu tarihte 400’dür ve tüm öğrenciler erkeklerden oluşmaktadır. Ancak H.1318/M.1900-1901 tarihlerine gelindiğinde, okula 300 kız öğrenci alınarak öğrenci profilinde bir

⁶⁰² Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye (1898-99), 1. Sene, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1316, s. 851-873; Salnamelerde Kayseri, s.246.

⁶⁰³ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye (1898-99), 1. Sene, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1316, s. 851-873; Salnamelerde Kayseri, s.246.

⁶⁰⁴ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye (1898-99), 1. Sene, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1316, s. 851-873; Salnamelerde Kayseri, s. 247.

değişiklik yapılmıştır. Bu nedenle okulun karma bir öğrenci kitlesi oluşmuş ve kız öğrencilerin eğitime katılımı sağlanmıştır.⁶⁰⁵

Arâmiyân Mektebi: Kayseri merkezinde, Ermeni cemaati tarafından kurulmuş bir idadi okulu bulunmaktadır. Bu okul, Maarif Salnamelerine göre Ermeni cemaatinin temsilcisi tarafından ruhsat alarak açılmıştır. Okulun öğrenci mevcudu, başlangıçta 400 kız öğrenciden oluşmaktadır ve erkek öğrenci kabul edilmemektedir. Ancak H.1318/M.1900-1901 tarihlerine gelindiğinde, okuldaki öğrenci sayısı 400'den 110'a kadar düşmüştür. Bu dönemde öğrenci profilindeki değişikliklere ilişkin ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.⁶⁰⁶

Katolik Mektebi: Kayseri merkezde Katolik cemaati tarafından kurulan bir okuldur. Katolikler Kayseri'deki gayrimüslim tebaa içerisinde nüfus bakımından Ermeni, Rum ve Protestanlardan sonra gelmektedir. Salnamelere göre Katoliklerin sayısı yıldan yıla artış kaydetmiştir. 1878'de 400 olan Katolik sayısı, 1882'de 150'ye düşse de 1914'e gelindiğinde 1.500 kişinin üzerine çıkmıştır.⁶⁰⁷ Katolikler; Kayseri'de, İdadi derecesinde tek bir mektep açmışlardır.⁶⁰⁸ Karma bir eğitim uygulanmaktadır. Bu sayılardan Kayseri'deki Katolik nüfusun tamamının okur yazar olduğu sonucuna varılabilir. H.1318/M.1900-1901 tarihli Maarif Salnamesinde kız öğrenciye rastlanmamaktadır. Kayseri'de Katolik cemaatinin açtığı ilk ve tek mekteptir.⁶⁰⁹

Erciyas/Erciyes Mektebi: Kayseri merkezde Protestan Cemaati tarafından kurulan bir mekteptir. Kayseri Protestan Cemaati 1882'de 267 kişiden ibaretken, 1891'de sayıları 6 binin üzerine çıkmıştır. Sonraki yıllarda ise Protestan sayısının azaldığı ve 1500 kadar Protestan'ın nüfus kayıtlarına yansıdığı görülmektedir.⁶¹⁰ Körüpi Efendi tarafından açılan bu mektep, Rumi 5 Nisan 1312 (Miladi 17 Nisan 1896) tarihinde ruhsat almış ve idadi derecesinde eğitim vermiştir. Mektebin öğrenci sayısı 130 erkek öğrenciyle sınırlıdır ve hiç kız öğrencisi bulunmamaktadır. Okul,

⁶⁰⁵ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, (1899- 1900), 2. Sene, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1317, s.948-969; Salnamelerde Kayseri, s.250.

⁶⁰⁶ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, (1899- 1900), 2. Sene, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1317, s.948-969; Salnamelerde Kayseri, s.251.

⁶⁰⁷ Erciyes, S. 34-35, (1946), s.28.

⁶⁰⁸ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye (1898-99), 1. Sene, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1316, s. 851-873; Salnamelerde Kayseri, ss.246, 247.

⁶⁰⁹ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye (1898-99), 1. Sene, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1316, s. 851-873; Salnamelerde Kayseri, s.246.

⁶¹⁰ Erciyes, S. 34-35, (1946), s.29..

R.1277/M.1856-1857 tarihlerinde kurulmuş ve sonraki yıllarda herhangi bir değişiklik olmamıştır.⁶¹¹

Vazos Mektebi: Ermeniler Rumlarla birlikte Kayseri'deki gayrimüslimler içerisinde nüfus bakımından en fazla yoğunluğa sahip gruptur.⁶¹² Ermeni cemaati tarafından kurulan bu mekteplerden aynı isimde üç adet mektep bulunmaktadır.⁶¹³

Erşâk-ı Kevniyân Mektebi: Kayseri merkezde bulunan Ermeni cemaatine ait bir idadi okuludur. Okul, Ermeni murahhasının talebi üzerine Rumi 06 Nisan 1312 (Miladi 18 Nisan 1896) tarihinde açılmıştır. Mektebin yapılış tarihi belirsizdir.⁶¹⁴

Bartovyan Mektebi: Kayseri'de Ermeni Cemaati tarafından kurulan bir idadi okuludur. Okulun açılış izni Ermeni temsilcisi tarafından alınmış ve Rumi 06 Nisan 1312 (Miladi 18 Nisan 1896) tarihinde açılmıştır. Okulun yapılış tarihi bilinmemektedir ve toplamda 125 öğrencisi bulunmaktadır.⁶¹⁵

Dar'ıl İtfa ve Arhi Mektebi: Ermeni Cemaati tarafından kurulan idadi mektebi, 18 Nisan 1896'da açılmıştır. Toplamda 127 öğrencisi bulunmaktadır: 120 erkek ve 7 kız.⁶¹⁶

Sorop Haç Mektebi: Ermeni Cemaati tarafından Kayseri'de kuruldu. Açılış izni Ermeni murahhasına verildi. Toplam 68 öğrencisi vardı: 52 erkek ve 16 kız.⁶¹⁷

Fenese Ermeni Mektebi: Develi ilçesinde bulunan bu mektep, Amerika'da yaşayan Bahçeciyan Ohannes tarafından 1913-1914'te muallimlik yapmak için kurulmuştur.⁶¹⁸

⁶¹¹ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye (1898-99), 1. Sene, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1316, s. 851-873; Salnamelerde Kayseri, s.246.

⁶¹² **Erciyes**, S. 34-35, (1946), s.28.

⁶¹³ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye (1898-99), 1. Sene, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1316, s.851-873; Salnamelerde Kayseri, s.247,254.

⁶¹⁴ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye (1898-99), 1. Sene, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1316, s.851-873; Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, (1900-01), 3. Sene, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1318, s.1056-1077; Salnamelerde Kayseri, s.247,254.

⁶¹⁵ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye (1898-99), 1. Sene, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1316, s.851-873; Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, (1900-01), 3. Sene, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1318, s.1056-1077; Salnamelerde Kayseri, s.247,254.

⁶¹⁶ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye (1898-99), 1. Sene, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1316, s.851-873; Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, (1900-01), 3. Sene, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1318, s.1056-1077; Salnamelerde Kayseri, s.247,254.

⁶¹⁷ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye (1898-99), 1. Sene, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1316, s.851-873; Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, (1900-01), 3. Sene, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1318, s.1056-1077; Salnamelerde Kayseri, s.247,254.

Diğer Mektepler: Kayseri'de 1902-1903'te dört İbtidai mektep bulunuyordu. Üçü erkek, biri kız mektebi olup, Ermeniler tarafından kurulmuştur.⁶¹⁹

Kayseri'de farklı azınlık cemaatlerine ait okulların sayısı oldukça fazladır. Bu okullar arasında üç Rum mektebi, Talas'ta bir Protestan Cemaati okulu ve Katolik Cemaati'nin Mekteb-i İbtidaisi gibi çeşitli okullar bulunmaktadır. Örneğin, Hicri 1316/Miladi 1898–1899 tarihli Maarif Salnamesine göre Ermeni Cemaati, 10 idadi (ortaokul) ile en fazla okulu işletmektedir. Protestanlar 3 idadi, Katolikler 1 idadi ve Osmanlı ise 1 idadi ile eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu cemaat okulları, azınlık toplulukların eğitim ihtiyaçlarını karşılamak ve kendi kültürel kimliklerini sürdürmek amacıyla açılmıştır.⁶²⁰

Amerikan Board Liseleri, "American Board of Commissioners for Foreign Missions" tarafından Osmanlı Devleti döneminde kurulmuş okullardır. Kurtuluş Savaşı sonrasında kısa bir ara verilen eğitim faaliyetleri, Lozan Antlaşması ile tekrar başlamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra da bu okulların faaliyetleri sürmüş ve Üsküdar, Merzifon, Talas, Tarsus ve İzmir'deki Amerikan liseleri bu kapsama girmiştir. Ancak bazı düzenlemelerle bu okulların ilköğretim kısımları kapatılmış, sadece hazırlık ve lise seviyesinde eğitim vermeye devam edilmiştir. Bu durum, ilköğretim seviyesinde eksikliklere yol açmıştır. "Sağlık ve Eğitim Vakfı" (SEV), bu eksikliği gidermek amacıyla 1997 yılında İstanbul, İzmir ve Mersin'de ilköğretim okulları açmıştır. Talas'ta Amerikan okullarının açılma sebebi, Amerika'daki Türk Protestan Kiliseler Birliği olan BOARD'un web sitesine göre, 1850 yılında dünya genelinde Protestanlığı yaymak amacıyla yapılan araştırma sonucunda, Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı bölgenin Talas olarak belirlenmesidir.⁶²¹

Amerikan BOARD tarafından verilen bu bilgi, Kayseri merkezdeki nüfus yapısıyla ilgili çalışmalarda da doğruluk payına sahiptir. Örneğin, Hicri 1320/Miladi 1901-1902 tarihli Ankara Vilayet Salnamesi'ne göre, Kayseri merkezdeki nüfus, 31.252 Müslüman ve 18.235 gayrimüslim olmak üzere toplamda bu sayılardan

⁶¹⁸ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, (1900-01), 3. Sene, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1318, s.1056-1077; Salnamelerde Kayseri, s.254.

⁶¹⁹ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, (1900-01), 3. Sene, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1318, s.1056-1077; Salnamelerde Kayseri, s.254.

⁶²⁰ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, (1899- 1900), 2. Sene, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1317, s.948-969; Salnamelerde Kayseri, ss.250,251.

⁶²¹ Cenk Demir, "Amerikan Board Belgelerine Göre Talas Amerikan Kız ve Erkek Kolejleri", **Turkish Studies**, Volume 7/4, Fall 2012, p. 1405-1420, ANKARA-TURKEY.

meydana gelmektedir.⁶²² 1915 yılında Kayseri’de yaşayan Ermeni sayısı ise 46.463’tür.⁶²³ Bu sayıya bakıldığında Kayseri’de yaşayan gayrimüslim nüfus oldukça fazladır. Bu gayrimüslim nüfus içerisinde en fazla nüfusu Ermeniler meydana getirmektedir. Kayseri’de açılan okullara baktığımızda en fazla okul açanlar da yine Ermeni Cemaati olmuştur.

Talas Amerikan Okulları: Talas Amerikan Okulları’nın kökeni, Osmanlılar ile Amerikalılar arasındaki ilk temasların Amerikan tüccarları ve misyonerleri aracılığıyla kurulduğu döneme dayanmaktadır. Bu temasları, ülkeye gelen Amerikalı diplomatlar, konsololar ve diğer kişiler takip etmiştir. İlk kez 1797 yılında İzmir Limanı’nda görülen Amerikan ticaret gemileri, artık yoğun bir ticaret trafiğinin başladığı bir dönemin başlangıcını işaret etmektedir.⁶²⁴

1830 yılında Amerika ile Osmanlı Devleti arasında ilk ticaret antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile Amerika, Osmanlı Devleti’nde en ayrıcalıklı devlet konumuna yükseldi ve tüm ayrıcalıklardan yararlanma hakkını elde etti. Amerikalı tüccarlar, Osmanlı Devleti’nde devlet müdahalesi olmaksızın her millet veya dinden simsarları kullanma hakkına sahip oldular. Simsarlar denildiğinde ise özellikle Ermeni ve Rum tüccarlar akla gelmekteydi.⁶²⁵ Bu vesile ile Amerikalılar ile Rum ve Ermeniler kısa sürede yakınlaşacaklardır. Hatta Amerikan okullarından birini de Ermenilerin çoğunlukta olduğu bölge olan Talas’ta kuracaklardır. Amerikalılar ve Ermeniler kendi çıkarları doğrultusunda birleştiler. Amerika kendi çıkarları doğrultusunda Ermenileri kullanmaya, Ermeniler de Amerika gibi bir devleti kendi arkasına alarak belirli bir güç elde etmeye çalışmıştı.⁶²⁶

Protestan misyonerleri, açtıkları okul ve kolejlerin yanı sıra hastaneler aracılığıyla da bölge insanlarına etki etmeye çalıştılar. İlk hastaneler Antep, Talas (Kayseri), Mardin ve Van’da kuruldu ve daha sonra İstanbul, Merzifon, Sivas, Harput ve Diyarbakır’da hastaneler açıldı. Misyonerler, aile yapısı, aile hayatı, meslek ahlakı, insan haklarına saygı, sorumluluk, boş zamanları etkili bir şekilde değerlendirme gibi konular üzerinde odaklandılar. Talas Amerikan Okulu’nda öğretmenlik yapan William Griswold, "Biz Hristiyan öğretmenler, ahlaklı ve zeki karakterlere sahip

⁶²² Ankara Vilayet Salnamesi 1320, s.196,197.

⁶²³ Ankara Vilayet Salnamesi 1320, s.197; Salnamelerde Kayseri, s.192.

⁶²⁴ Haydaroglu, s.119.

⁶²⁵ Haydaroglu, s.120.

⁶²⁶ Haydaroglu, s.120.

öğrenciler yetiştirmeliyiz" şeklinde ifade etmiştir. Misyoner eğitim kurumlarında verilen derslerin genellikle İncil'den alındığı ve öğrencilere sadakat, temiz kalplilik gibi konuları işlediği, ayrıca Hristiyanlığa geçişi teşvik eden gizli ve isimsiz yolların sıkça kullanıldığı öne çıkar. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, bu tür faaliyetlere dikkat çeken haberler hem dönemin basınında hem de misyonerlere ait kaynaklarda yer almaktadır.⁶²⁷

Talas Amerikan Okulu, Amerikan yaşam tarzının tam anlamıyla hüküm sürdüğü bir okuldu. Okulda Amerikan folk müziği öğretilir, Amerikan şarkıları söylenir ve Amerikan yaşamıyla ilgili okuma kitapları kullanılırdı. Okul binası, yerel okullardan farklı bir tarza sahipti ve giriş kapısının üzerinde her yemek saatinde çalınan büyük bir çan bulunurdu. Öğretmenler Amerika'dan seçilip gönderilmişti ve çok iyi eğitim almışlardı. Hem Türkçe'yi hem de Osmanlıca'yı çok iyi biliyorlardı. Öğrencileri kendi yaşam tarzlarına çekmek ve kendi adetlerini benimsetmek için ellerinden geleni yaparlardı. Misyonerler, bölgeyi ve yerel halkı iyi tanıyarak misyonerlik faaliyetlerini etkili bir şekilde yürütürlerdi. Kayseri'de 51 yıl boyunca kalan misyonerler vardı ve öğrenci sayısı göz önüne alındığında her öğretmene en fazla 5 öğrenci düşüyordu. Bu, öğrencilerle yakın ilişki kurmalarını sağlıyordu, çünkü okul yatılı bir okuldu ve öğrenciler sürekli olarak bu misyoner öğretmenlerin gözetimindeydi.⁶²⁸ Adana, Gaziantep, Merzifon ve Talas gibi bölgelerde "Köy Çocukları Yurdu" adlı kuruluşlarla, köylülerle doğrudan temas kurup kırsalda misyonerlik faaliyetlerini yürütmüşlerdir.⁶²⁹

Amerikan misyonerleri, Kayseri'deki Ermenilere para dağıtarak ve halkla ilişkiler kurarak benimsenmeye çalışmış, hatta 1949'dan sonra Talas'ta köylere giderek Amerikan filmleri izlettirmişlerdir. Dikiş kursları ve sağlık kuruluşları gibi etkinliklerle insanlara daha yakın olmayı hedeflemişlerdir.⁶³⁰ Amerikan misyonerlerinin Ermenilere yönelik faaliyetleri özellikle eğitim alanında yoğunlaşmıştır. 1834 yılında İstanbul Beyoğlu'nda Ermeniler için bir okul açıldı ve bu okul öncelikle Ermenileri Protestanlığa kazanmaya yönelikti. Misyonerler, büyük

⁶²⁷ Ayten Sezer, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Misyonerlerin Türkiye'deki Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri", *H.Ü.Edebiyat Fakültesi Dergisi*(Osmanlı Devletinin Kuruluşunun 700.yılı özel sayısı), Ankara, 1999, ss. 164–184.

⁶²⁸ Tozlu, s.66.

⁶²⁹ Tozlu, s.67.

⁶³⁰ Haydaroğlu, s.121.

bir çaba harcayarak Ermenileri etkilemeye çalıştılar ve sonuçta 1848'de Osmanlı Devleti Protestanları ayrı bir cemaat olarak resmen tanıdı. Ayrıca Ermeni Milleti Gregoryan, Katolik ve Protestan olmak üzere üçe bölündü. Başlangıçta sadece dini eğitim veren bu okullar zamanla laik eğitim yapan kolejlere dönüştü. Misyonerler, Islahat Fermanı sonrasında faaliyetlerini daha da hızlandırdılar ve en önde gelen yer olarak Harput'u seçtiler.⁶³¹

Amerikalılar okullarında üç temel amaca odaklanmışlardır. Bunlar modern eğitim sağlama, siyasi etkinliklerde bulunma ve dini inançlarına uygun mezheplere bağlı kişileri kazanma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda büyük fedakarlıklarda bulundular ve eğitim kurumlarıyla diğer ülkelere örnek oldular. Aynı zamanda azınlıkların siyasi sorunlarına ilgi gösterdiler ve bu sorunların ortaya çıkmasına katkıda bulunmuşlardır. Amerikan misyoner okulları başlangıçta cemaat okulları olarak faaliyet gösteriyor ve bağımlı oldukları devletlerden finansal yardım alıyorlardı. Ancak zamanla durum değişti ve özellikle milliyetçilik düşüncesi etkisiyle bağımlı oldukları devletlerin etkisine girdiler. Bu değişikliğin temelinde ise bağımsızlık ve bağımsız devlet olma arzusu yatıyordu.⁶³²

Talas Amerikan Kız Okulu, 1871 yılında Talas'ta kurulan, yatılı bir okuldur. Bu okul özellikle el sanatları eğitimine odaklanmıştır. 1907 yılında Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan 400 Amerikan okulundan sadece bir tanesiydi ve I. Dünya Savaşı öncesinde 147 öğrenciye sahipti. Başka bir kaynağa göre ise 1900'lerin başında 45 yatılı ve 25 gündüzlü olmak üzere toplamda 70 öğrencisi bulunuyordu.⁶³³ 880 yılında Talas Amerikan Kız Okulu'nda bir dizi ders okutuluyordu. Bu dersler arasında Aritmetik, Ermenice, Gramer ve Tercüme, Rumca Gramer, Cebir, Coğrafya, Fizyoloji, Osmanlıca, İncil, İnşa, Osmanlı Grameri, Ahid-i Atik Tarihi, İsa'nın yaşamı, Vokal ve Enstrümantal Müzik gibi konular yer alıyordu. Okulun öğrencileri çoğunlukla Hristiyan, özellikle de Ermeni öğrencilerden oluşuyordu. Bu okul, özellikle azınlık ve misyoner okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla önemli bir rol oynamaktaydı. Öğrenim süresi ilkokuldan sonra yedi yıl olarak planlanmıştı.⁶³⁴

⁶³¹ Haydaroglu, s.136.

⁶³² Haydaroglu, s.94.

⁶³³ Şişman, s.37.

⁶³⁴ Hasan Özsoy, **Kayseri Amerikan Misyoner Faaliyetleri ve Talas Amerikan Koleji**, Talas Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 1996, s.57.

Talas'ta Amerikalılar tarafından kurulan Kız ve Erkek okulları Mr. Dean Kitt ve Miss Klausner'in idaresindeydi.⁶³⁵

1889 yılında, Talas Amerikan Kız Okulu günümüzde Erciyes Üniversitesi sosyal tesisleri olarak kullanılan yeni binalarına taşınmıştır. Bu yeni binaya Paşanın Konağı veya Aslanlı Konak denir. Alman misyonerler Roman Oberhummer ve Heinrich Zimmerer tarafından yazılan bir kaynağa göre, Talas'taki yatılı kız okulu dört büyük binadan, bir ahırdan ve büyük bir bahçeden oluşuyordu. Bu okulda farklı mezheplere mensup 60 kız öğrenci eğitim alıyordu. Ayrıca, bu okulda eğitim gören öğrencilerin çoğunluğu Protestandı. Aynı kaynağa göre, Alman misyonerler Roman Oberhummer ve Heinrich Zimmerer, 1895 yılında Talas'a bir ziyaret gerçekleştirdiler ve burada Amerikan misyonerlerinin evinde misafir edildiler. Bu ev, Avrupa tarzında döşenmişti ve eşyaları Avrupa'dan getirilmişti. Talas'ta, Amerikalılar tarafından bir çocuk evi (kreş) açılmıştı ve bu evde öğrencilere dini eğitim veriliyordu. Roman Oberhummer ve Heinrich Zimmerer, ayrıca Talas Amerikan Kız Okulu'nu da ziyaret ettiler. Okulda İncil'den Türkçe vaazlar veriliyor, sabah ibadeti yapılıyor, Türkçe Hristiyan ilahileri söyleniyordu. Ayrıca, bir Rum öğretmen, öğrencilere Eski Yunan edebiyatından Türkçe bir ders veriyordu ve Amerikalı bir hoca, on iki kız öğrenciye anatomi dersi veriyordu. Bu okullarda öğrencilere Türkçe dilbilgisi öğretiliyor ve Türkçe, Latin alfabesiyle öğretiliyordu.⁶³⁶

Ayrıca, Alman misyonerlerin aktardığına göre, Talas Amerikan Kız Okulu'nun binası misyonerler tarafından bir mimara ihtiyaç duyulmadan inşa edilmişti ve Amerikalı öğretmenler burada Avrupalı bir yaşam sürdürüyordu. 1911 yılında okul müdürü, yeni binalar yapılması için İstanbul'daki Amerikan elçiliğine başvuruda bulunmuştu. Ancak, 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nden önce okul açma ve ek bina inşa etme işlemleri daha kolaydı. Nizamname yayımlandıktan sonra bu tür işlemler daha fazla düzenlemeye tabi tutulmuştur.⁶³⁷

Talas Amerikan Okulu yatılı ve ücretli bir okuldur. Bugün, okul binası Talas'ta Kayseri Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü'nün spor ve kamp tesisleri olarak kullanılmakta ve aynı zamanda Erciyes Üniversitesi'nin sosyal tesisleri olarak hizmet vermektedir. Talas Amerikan Erkek Okulu (1889–1967): Talas Amerikan Erkek

⁶³⁵ Şişman, s.37.

⁶³⁶ Özsoy, s.58.

⁶³⁷ Özsoy, s.62.

Okulu, 1889 yılında Henry K. Wingate tarafından kurulmuştur. Okulun temeli bu tarihte atılmış ve daha sonra okulun daha büyük bir binaya ihtiyaç duyulması nedeniyle 1893 yılında Henry K. Wingate Talas'a tayin edilmiştir. Mr. Wingate, okulun hızla geliştiğini ve öğrenci talebinin yüksek olduğunu belirtmiş, ancak mevcut binanın yetersiz olduğunu ve yeni binaların inşası için 1000 dolar gerektiğini rapor etmiştir. 1906 yılında Yukarı Talas'ta yeni binaların inşaatına başlanmış ve bu bina iki yıl içinde tamamlanmıştır. Ayrıca "Konak" adı verilen bir binanın satın alınarak yatakhaneye dönüştürüldüğü bilinmektedir. 1907 yılında Osmanlı Devleti içinde 400 Amerikan Okulu bulunmaktadır ve Talas Amerikan Erkek Okulu da bu okullardan biridir.⁶³⁸

1906'da Mr. Wingate tarafından inşa edilen okul, yerli malzemelerle yapılmıştır ve ulaşım zorluğundan dolayı dışarıdan malzeme getirilememiştir. İlk olarak yedi yıl programıyla başlamıştır ve başlangıçta öğrencilerin çoğunluğu Rum ve Ermenilerden oluşmaktadır. Okulun yapısı, yerel gayrimüslim zenginlerin katkılarıyla oluşturulmuştur ve dışarıdan bakıldığında etkileyici olsa da iç tasarım misyonerlik amaçlarına uygun olarak düzenlenmiştir.⁶³⁹ Talas'taki erkek yatılı okul, 1899-1900 öğretim yılı mali raporuna göre paralı bir okuldur ve harcamaların %34'ü öğretmen maaşlarına gitmektedir.⁶⁴⁰

1914'te I. Dünya Savaşı başladığında Talas'taki Amerikan Hastanesi yaralı askerlerle dolup taşı. 1916'da Osmanlı Devleti tarafından askeri hastane olarak kullanılmak üzere alındı. Bu dönemde Talas Amerikan Kız ve Erkek Okulu eğitime ara verdi ve okul personeli ayrıldı. 1919-1923 arasında ise bu binalar yetimhane olarak hizmet verdi. 1923'ten sonra çocuklar başka bölgelere nakledildi ve bina 1925'e kadar boş kaldı. Paul E. Nilson, 1925'te orta dereceli bir okul açma isteğini Millî Eğitim Bakanlığı'na iletti ve şartlar kabul edildi. 1927'de Talas Amerikan Mektebi olarak yeniden açıldı ve eğitim-öğretime başlamıştı.⁶⁴¹

Talas Amerikan Koleji'nin tarihinde önemli bir döneme işaret eden 1937 yılında Köy Eğitim Projesi kapsamında burada iki yıllık bir demirci kursu açıldı. Bu kurslara katılan öğrenciler, devlet tarafından seçilmişti ve tüm masrafları devlet

⁶³⁸ Özsoy, s.62.

⁶³⁹ Özsoy, s.63.

⁶⁴⁰ Özsoy, s.63.

⁶⁴¹ Özsoy, ss.64,65.

tarafından karşılandı. Ancak 1939 yılında Pazarören'de aynı amaçla başka bir okul daha açılınca, Talas'taki öğrenciler Pazarören'e nakledildi ve bu nedenle Talas Amerikan Mektebi, Mesleki Eğitimi sona erdirdi. Bu dönemde demircilik kurslarında yetişen öğrenciler, Kayseri ve Yozgat illerinde çeşitli sektörlerde, özellikle bez fabrikalarında yardımcı ustalar olarak işe başladılar. Bu, o dönemde mesleki eğitime verilen önemin bir sonucu olarak görülmektedir. Ayrıca, Talas Amerikan Koleji'nden mezun olan M. Hadi İlbaşı'nın anıları da okulun tarihine ışık tutmaktadır. İlbaşı, okula nasıl kaydolduğunu ve okulun atmosferini anlatmaktadır. Okulun öğrencileri için önemli bir kurum olduğunu ve öğrencilere fırsatlar sunduğunu vurgulamaktadır. Aynı dönemde Robert Kolej gibi diğer okulların da öğrencilerine benzer fırsatlar sunduğu görülmektedir. Son olarak, Talas Amerikan Koleji mezunlarının, dönemin koşullarına rağmen okulunun önemini ve birlikteliklerini sürdürdüklerini gösteren bilgiler bulunmaktadır. Bu mezunlar, belirli dönemlerde Talas'ta buluşarak okullarının hatırasını yaşatmışlardır. Bu, okulun mezunları arasında bir dayanışma ve bağlılık oluşturduğunu göstermektedir.⁶⁴²

Kayseri, Cumhuriyet döneminde eğitime verdiği önem ve gösterdiği özveri ile dikkat çeken bir şehir olmuştur. Bu dönemde, eldeki sınırlı maddi kaynaklara rağmen eğitime yatırım yapılması, geleceğe yönelik büyük bir vizyonun göstergesi olmuştur. Kadro yetersizliğine rağmen eğitimciler, öğrencilerin yetişmesi için büyük bir gayretle çalışmışlardır. Özellikle kız çocuklarının eğitime katılmasına verilen önem, toplumun modernleşme sürecinde büyük bir adım olmuştur. Bu, Kayseri'nin kadınların eğitimine sağladığı destekle toplumsal cinsiyet eşitliğinin güçlenmesine ve toplumun medeniyet yolundaki ilerleyişine katkı sağlamıştır. Aynı zamanda yabancı okulların Kayseri'deki rolü de büyüktür. Özellikle Amerikan misyoner okulları, kaliteli eğitimleri ve öğrencilere sundukları fırsatlarla öne çıkmıştır. Bu okullar, öğrencilerin dini eğitiminin yanı sıra modern bilgi ve becerilerle donatılmasına katkı sağlamıştır.

Sonuç olarak, Kayseri'nin Cumhuriyet döneminde eğitime verdiği önem ve yabancı okulların eğitim alanındaki rolü, zararlı misyonerlik faaliyetlerini bir tarafa

⁶⁴² Mayıs 2002'deki Talas buluşmasına birçok kişi katıldı, aralarında Bob ve Doroth Keller, Münir-Zeynep Aksoy, Alan McCain, Cengiz-Tuba Çandar gibi isimler bulunuyordu. Bu isimleri zikredilenler Talas Amerikan mektebinden mezun olanlardır. 13.02.2013, http://www.sev.org.tr/dergi/bulusma_agustos_2012/HTML/files/assets/basic-html/page72.html

bırakırsak şehrin modernleşme sürecine büyük katkı sağlamıştır. Bu örnekler, eğitimde gösterilen özverinin toplumun gelişimi için ne kadar kritik olduğunu göstermektedir.

Eğitim-öğretimin olmazsa olmazı bilginin temel kaynağı olan kitap ve onun kurumsallaşmış hali olan kütüphanecilikte Kayseri’de eğitimle eşgüdümlü bir şekilde mesafe almıştır.

4.2 Kütüphaneler

Osmanlı İmparatorluğu, yazılı eserler konusunda geniş bir koleksiyon oluşturmuş, fetih yaptığı bölgelerdeki eserleri kendi kütüphanelerine taşımış, bu eserleri korumuş ve en önemlisi, sadece bu eserlerle sınırlı kalmayarak yeni eserler de üretmiştir. Çeşitli bölgelerden getirilen ve yeniden yazdırılan bu eserler, başlangıçta Topkapı Sarayı’nda saklanmıştır.⁶⁴³

Halk, Topkapı Sarayı’ndaki eserlere erişemediği için I. Mahmut (1730-1754) tarafından 1742 yılında Ayasofya, Fatih ve Nuruosmaniye Kütüphaneleri gibi kamuya açık kütüphaneler kurulmuştur. Ayrıca, Galatasaray Mektebi gibi okullarda da kütüphaneler kurularak saraydaki kitapların bir kısmı bu okullardaki kütüphanelere taşınmıştır. Bu adımlar, halkın eğitim ve kültürel kaynaklara daha fazla erişimine olanak sağlamıştır.⁶⁴⁴

Başlangıçta devletin tekelinde olan kütüphaneler, bu dönemde yaygınlaşmış ve hatta halkın kütüphane inşa etmeye başlamasıyla genişlemiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru, Kayseri’de de bazı kişilerin kütüphane kurulmasına katkı sağladığı bilinmektedir. 1898-1899 tarihli Maarif Salnamesine göre, Kayseri’de iki kütüphane bulunmaktadır. Birincisi Kayseri merkezinde, diğeri ise İncesu ilçesindedir. Kayseri’deki kütüphane Raşid Efendi tarafından kurulmuşken, İncesu’daki kütüphane Kara Mustafa tarafından inşa edilmiştir. Bu girişimler, bilgi ve kültürün daha geniş bir topluluğa ulaşmasına ve kaynaklara erişimin artmasına katkı sağlamıştır. Ancak bu tarihten çok önceleri de Kayseri’de kütüphaneler bulunmaktaydı.⁶⁴⁵

Kayseri’deki kütüphanelerin büyük çoğunluğu 19. yüzyılda kurulmuş olup, o dönemde bilgiye erişimin ve entelektüel faaliyetlerin artmasında önemli bir role

⁶⁴³ Osman Nuri Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, Cilt 1, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, s. 243.

⁶⁴⁴ Ergin, s.244.

⁶⁴⁵ Kayseri’de Kitap ve Kütüphane, s.54.

sahip olmuşlardır. Kuruluş sırasına göre Osmanlı döneminde kurulanlar, Kadı Mahmut Kütüphanesi, Tavlusunlu Sadrazam Halil Paşa Kütüphanesi, Kara Mustafa Paşa Kütüphanesi, Sadrazam Erkiletli Mehmed Paşa Kütüphanesi, Hacı Halil Efendi Kütüphanesi ve Raşid Efendi Kütüphanesi'dir.⁶⁴⁶

Raşid Efendi Kütüphanesi bu kütüphanelerden önemlilerindendir.⁶⁴⁷ Kütüphanenin içerisinde yer alan kitaplar kütüphanenin banisi tarafından vakfedilmiştir.⁶⁴⁸ 1899-1900 ve 1900-1901 tarihli Maarif Salnamelerine göre ise Raşid Efendi Kütüphanesi'nde toplamda 934 adet kitap bulunmaktadır. İncesu ilçesinde yer alan Kara Mustafa Paşa Kütüphanesi'nde ise 17 adet kitap bulunmaktadır. Bu kütüphanelerdeki kitapların sayısı ve içeriği döneme göre değişebilir, ancak bu veriler ilgili tarihlerdeki kaynaklara dayanmaktadır ve o dönemdeki kütüphane koleksiyonlarını yansıtmaktadır.⁶⁴⁹

Kayseri'de bulunan bir diğer kütüphane de Milli Kütüphane'dir. Milli Kütüphane düşüncesi, 20. yüzyılın başlarında İttihat ve Terakki Cemiyeti programında bir taahhüt olarak ortaya çıkmış ve siyasal bir bağlamda önem taşımıştır. Bu taahhüt, somut bir kurumlaşmaya dönüşmese de, kütüphanecilik alanında yeni bir akımın izlerini taşımıştır. Bu dönemde, 1912 ile 1919 yılları arasında Anadolu'nun farklı bölgelerinde çoğunluğu "Millî Kütüphane" adı altında hizmete giren kuruluşlar oluşturulmuştur. Kayseri Millî Kütüphanesi de 1912 yılında halkın yardımıyla kurulmuş, önce Belediye bahçesinde iki katlı ve kesme taştan bir binada hizmete açılmıştır. Milli Eğitim Müdürlüğü ve Kayseri Belediyesi'nin katkılarıyla zenginleştirilmiştir. Zaman içinde, bu kütüphane binası "Evlendirme Dairesi"ne dönüştürülmüş, sonra yıkılmış ve yeni bir binanın yapımı tamamlanana kadar geçici olarak Halkevi binasına taşınmıştır. 1938 yılında ise bugünkü binasına taşınmıştır. Koleksiyonlarının bir bölümü 1934 yılında bugünkü İl Halk Kütüphanesi ödünç verme bölümünün bulunduğu yapıya, 1936'da Halkevi'nin geçici binasına ve 1938 yılında ise yeni binaya aktarılmıştır. 1953 yılında ise diğer malzemeleri ile birlikte "Umumi Kütüphane"ye katılmıştır. Bu kütüphane geleneği günümüze kadar

⁶⁴⁶ Müjgan Cunbur, "Kayseri'de Raşid Efendi Kütüphanesi ve Vakfiyesi", **Vakıflar Dergisi**, Cilt 7, Ankara, 1969, s.185; Kayseri'de Kitap ve Kütüphane, s.54.

⁶⁴⁷ Kayseri'de Kitap ve Kütüphane, s.54.

⁶⁴⁸ Vehbi Ecer, "Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesinde Tarihle ilgili Türkçe Yazmalar", **Erciyes Dergisi**, Cilt 4, 1981, S.37-48, s.17-25; Cunbur, ss.186-188.

⁶⁴⁹ Kayseri'de Kitap ve Kütüphane, s.55.

İl Halk Kütüphaneleri olarak devam etmektedir. İl Halk Kütüphanesi içinde yer alan Raşid Efendi kısmı, Arap harfleriyle yazılmış ve basılmış eserlerin bulunduğu bir "Klasik Şark Kütüphanesi" haline getirilmiştir. Bu tarihçe, Kayseri'deki kütüphane geleneğinin ve koleksiyonlarının gelişimini göstermektedir.⁶⁵⁰

İl Halk Kütüphanesi de Kayseri'deki önemli kütüphanelerdendir. 1912 yılında Kayseri Belediyesi, Milli Eğitim Müdürlüğü ve halkın destekleriyle "Milli Kütüphane" adıyla kurulmuş, 1938 yılında, bu kütüphane Halkevi Kütüphanesi'ne dönüştürülmüştür. 11 Ağustos 1951 tarihinde yürürlüğe giren 5830 sayılı kanuna istinaden bu kütüphane, 1953 yılında "10,815 kitap ile birlikte yeni oluşturulan Kayseri Vilayet Umumi Kütüphanesi'ne taşınmıştır. 1963 yılında ise kütüphanenin adı "İl Halk Kütüphanesi" olarak değiştirilmiştir.⁶⁵¹ Halkevi'nin kütüphanesi, açılışından itibaren 18 yıllık bir süre içinde toplam 21 eser (kitap, dergi, broşür vb.) yayınlamıştır. Bu tarihçe, Kayseri İl Halk Kütüphanesi'nin kuruluşundan günümüze kadar olan evrimini yansıtmaktadır ve kütüphane hizmetlerinin gelişimini göstermektedir.⁶⁵²

Kültürel yaşamın en önemli parçalarından biri de basın yayın faaliyetleridir. Müteakip başlık altında 1923-60 döneminde Kayseri'deki gazeteler ve kısaca faaliyetlerinden bahsedilecektir.

4.3 Kayseri'deki Basın-Yayın Faaliyetleri (1923-1960)

Kayseri'de basının tarihi geçmiş, 1910'da Kayseri Mutasarrıfı Muammer Bey'in çabalarıyla kente matbaanın gelmesinin ardından aynı yıl yayın hayatına başlayan ve kentin ilk gazetesi unvanını elinde bulunduran *Erciyes*'e dayanır.⁶⁵³

Kentin basın tarihi uzmanı Ali Rıza Önder'e göre, o dönemde kentte Ermeniler tarafından çıkarılan *Mazaka* adında bir başka gazete daha yayınlanmaktaydı. Ancak *Erciyes*'in Türkçe yayın yapması ve Türklüğü uyandırmayı

⁶⁵⁰ Ali Rıza Karabulut, Hasan Mercan, **Kayseri Rasid Efendi Kütüphanesi'ndeki Türkçe, Arapça ve Farsça Basmalar Katalogu**, Kayseri, 1993, Önsöz.

⁶⁵¹ Kayseri'de Kitap ve Kütüphane, s.55.

⁶⁵² Şanal, s.185.

⁶⁵³ Ali Rıza Önder, **Kayseri Basın Tarihi (1910-1960)**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1972, s.15.

amaçlaması önemini daha da artırmakta ve değerli kılmaktaydı.⁶⁵⁴ Halktan büyük ilgi gören *Erciyes*'in ilk nüshası 1000'in üzerinde bir tirajla satılmıştır.⁶⁵⁵ 16 Ağustos 1326 (29 Ağustos 1910) Pazartesi günü yayın hayatına başlayan gazetenin müdürlüğünü Kayseri'nin Turan Köyü'nden olan Yunus Bekir Bey yapmıştır.⁶⁵⁶

Sakarya Meydan Muharebesi'nde ülkenin yaşadığı o zor günlerde *Yeni Gün*, Kayseri'ye taşınmak durumunda kalmıştır. Kayseri Vilâyet Matbaası'nda 1 Eylül 1921'den itibaren yayınına devam eden gazete, yayın hayatını Sakarya Meydan Muharebesi sonrasına kadar Kayseri'de sürdürmüştür. Günlük olarak yayınlanan *Yeni Gün*, cephe haberlerinin yanı sıra hemen hemen her gün Kayseri ile ilgili haberlere de yer vermiştir.⁶⁵⁷ O dönemde *Sebilü'r-Reşat* da her yönden güvenli bir şehir olarak gördüğü Kayseri'ye göç etmiştir. Kayseri Liva Matbaası'nda yayınlanan gazete, Millî Mücadele yanlısı yayınlar yapmıştır. Savaş sonrası *Yeni Gün* gibi o da Ankara'ya taşınmıştır.⁶⁵⁸

Ayrıca Kayseri'de Milli Mücadele Döneminde *Anadolu'da Ortodoksluk Sadası Gazetesi* adı altında Ortodoks Rumlar tarafından bir gazete çıkarılmıştır. Gazetenin kuruluş amacı, başlığının hemen altında “Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Tabi Umum Anadolu Türk Ortodoksları Kilisesi Kongresi'nin Mürevvic-i Efkâridir” ifadesiyle özetlenmiştir. Gazeteyi yayınlayan kilisenin amacı ise Kayseri'de bağımsız Türk Ortodoks Kilisesi kurmak ve Papa Eftim'e⁶⁵⁹ Türk Ortodokslarının murahhaslığını vermek şeklinde belirtilebilir.⁶⁶⁰

⁶⁵⁴ Önder, s.16.

⁶⁵⁵ Erkiletlioğlu, Geniş Kayseri..., ss.603-604.

⁶⁵⁶ Ahmet Nedim Kilimci, “Ahmet Hilmi Kalaç ve Kayseri Basını”, **Tarih İçinde Kayseri Basını**, Ed: Hamza Çakır – Hakan Aydın, Palet Yay., Konya, 2012, s.65. Yunus Bekir için ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin Cömert, Yaşar Elden, **Türkçü Gazeteci Yunus Bekir**, Kayseri, 2010, ss.11-100 ; Hüseyin Cömert, “Gazeteci Yunus Bekir (1868 – 1931)”, **Tarih İçinde Kayseri Basını**, Konya, 2012, ss.36-46.

⁶⁵⁷ Hakan Aydın, **Halk (1923) Konya'da Yayınlanan Kemalist Bir Gazete**, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2008, ss.218-229. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nurettin Gülmez, **Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da Yeni Gün**, Atam, Ankara, 1999. Ayrıca karşılaştırma yapmak için Hakan Aydın, “Yunus Nadi'nin Anadolu'da Yeni Gün'ü”, **Tarih İçinde Kayseri Basını**, Konya, 2012, ss.97-108.

⁶⁵⁸ Yaşar Zorlu, “Sakarya Savaşı'nda Sebilürreşad”, **Tarih İçinde Kayseri Basını**, Konya, 2012, ss.110-133.

⁶⁵⁹ Bilgi için bkz. İbrahim Erdal, “Türk Basınına Göre; Ortodoks Türklerin Milli Mücadele'deki Tutumu”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi** S 35-36, Mayıs-Kasım 2005, ss. 333-343; Hikmet Yavuz Ercan, “Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi” , 25.08.2015, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/818/10376.pdf> .

⁶⁶⁰ Salih Özkan, **Kayseri'de Türk Ortodoks Kilise Kongresinin Toplanması ve Anadolu Ortodoksluk Sadası Gazetesi**, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi Yay., No:5, Kayseri, 2003, ss. 50-53.

Anadolu'da Milli Mücadele sırasında basın, en basit araçlarla çalışarak zorlu koşullarda gelişmiştir. Baskı makineleri at ve öküz arabalarıyla taşınmış, gazeteler ilkel koşullarda basılmıştır. Matbaacı eksikliği ve malzeme sıkıntısı yaşanmıştır. Ancak tüm zorluklara rağmen bu gazeteler çıkarılmış, Türk basın tarihinde kahramanlık dolu bir dönemi temsil etmiştir.⁶⁶¹ Millî Mücadele dönemi Kayseri basını üstüne düşen her görevi layıkıyla yapmış, girdiği zorlu sınavdan başarıyla çıkabilmiştir.⁶⁶²

DP dönemi Kayseri basınında hükümet ve muhalefetin politikalarını eleştirici ve onaylayıcı yayınlar yapılmıştır. CHP yanlısı *Halk* ile DP yanlısı *Hâkimiyet* bu dönemde karşılıklı olarak atışmışlardır. O yıllarda Kayseri'de yayınlanan gazeteler, sosyal ve ekonomik hayatın önemli unsurları arasında yer almıştır. Önceki dönemlere nazaran gazete sayısındaki artış okuyucu kitlesine de bir ivme kazandırmıştır. Günlük hayatın yansımaları ile birlikte satır aralarında halkın sorunlarına da el atan gazetelerde yerli ve yabancı kaynaklı haberler öncelikli bir yer tutmuştur.

Ali Rıza Önder'e göre Kayseri'de 1910-1950 yılları arası; Erciyes (1910-1911, 1912- 1913, 1919, 1951), Ermenice yayınlanan Hayg (1910-1914), Kayseri (1914-1924, 1925- 1952), Adana'ya Doğru (1919), Sebilü'r-reşat (1921), Yeni Gün (1921), Cuma (1922), Anadolu'da Ortodoksluk Sadası (1922-1923), Misâk-ı Millî (1922-1923), Misâk (1924-1925), Ülker (1928, 1959-1960), Atayolu (1939), Doğru Yol (1945-1946), Halk Sesi (1946), Erciyes Postası (1947, 1948-1950, 1960-1961)), Volkan (1949) ve Orta Anadolu (1949) gazeteleri yayınlanmıştır.⁶⁶³

Kayseri'de 1910-1950 yılları arası yayınlanan dergiler ise; Erciyes (1911-1912), Kızıl Hilâl (1922), Kayseri Lise Mecmuası (1932-1933), Erciyes Kayseri Halkevi Dergisi (1938- 1950) ve Davran (1948-1949)'dır.⁶⁶⁴

İlk olarak 1914'te haftalık liva gazetesi olarak yayınlanmaya başlayan ve Cumhuriyetin ilanından sonra 1925 yılında tekrar yayın hayatına başlayan *Kayseri Gazetesi*, 1952 yılına dek sürdürdüğü basım faaliyetleriyle yerel basının önemli bir temsilcisi olmuştur. Haftada iki kez pazartesi ve perşembe günleri olmak üzere dört sayfa halinde yayınlanan bu gazete, başlangıçta üç kuruş gibi oldukça makul bir

⁶⁶¹ Hıfzı Topuz, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, İstanbul, 1973, s.127.

⁶⁶² Kars, Milli Mücadele'de..., s.101-102.

⁶⁶³ Önder, Kayseri Basın Tarihi, s.21.

⁶⁶⁴ Önder, s.21.

fiyatla satılırken, daha sonraları fiyatının beş kuruşa çıkması da dönemin ekonomik şartlarının bir yansıması olarak kabul edilebilir. Yapılan bu çalışmada, *Kayseri Gazetesi*'nden elde edilen bilgiler yoğun bir şekilde kullanılmış, böylece gazetenin dönemin sosyal ve kültürel yaşantısına dair sunduğu bilgiler değerlendirilmiş olup, geçmişteki yaşam tarzları ve olaylar hakkında önemli ipuçları sağlamıştır.⁶⁶⁵

Gazete boyut ve içerik olarak zamanla değişim göstermiş; ilk yıllarda 42x28 cm boyutlarında ve üç sütunlu iken, sonraları 46x40 cm boyutlarında beş sütuna, 1925'ten itibaren ise 47x31 cm boyutlarında dört sütuna genişlemiştir. Yayın hayatı boyunca farklı kişilerin elinde bulunan yazı işleri ve mesul müdürlük görevleri, dönemin önemli isimlerini barındırmıştır. Halis Zeki, Hüseyin Suad, Şaban Hami gibi isimler, gazetenin ilk yıllarında başlıca yazarları olarak görev yapmışlardır. Harf devrimi sürecinde de eski-yeni alfabe geçiş döneminde karışık olarak yayın yapan gazete, sonrasında tamamen yeni Türk alfabesi ile yayın hayatına devam etmiştir. 1928'den sonra mesul müdür olarak Mehmed Cemal'in devraldığı gazetede, Kazım Özdoğan, Sâhir Uzel, Şakir Sungar, Dr. Tevfik Sunaç, Fikret Kavafoğlu, İclal Aygıl, İbrahim Mavioğlu, R. L. Asal gibi isimler yazar kadrosunda yer alarak gazetenin içeriğine katkıda bulunmuşlardır.⁶⁶⁶

Bu tarihi süreç, Kayseri'nin ve genel anlamda Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve kültürel dönüşümlerinin yanı sıra basın yayın tarihi açısından da değerli bir kaynak teşkil etmektedir.

Hâkimiyet: Kurulduğu ilk yıllarda sahibi Şaban Sarıyıldız olan, günlük ve siyasi gazete *Hâkimiyet*'in tam adı *Hâkimiyet Milletindir*. Gazete ilk sayısını 30 Ağustos 1950'de yayınlamıştır.⁶⁶⁷ Başlangıçta tek yaprak basılan Hâkimiyet, ilerleyen dönemde 4 sayfa olarak yayımına devam etmiştir. Yazı işleri müdürlüğünü sırasıyla Enver Aktan, Şahap Sicimoğlu, Asım Yahyabeyoğlu üstlenmiş, 1956 yılında gazete el değiştirilerek Abdullah Satoğlu'na devredilmiştir. Hâkimiyet, 2 yıl boyunca Kayseri Sümer Basımevi'nde basılmış, daha sonra kendi adını taşıyan

⁶⁶⁵ Önder, s.22.

⁶⁶⁶ Önder, s.22.

⁶⁶⁷ *Hakimiyet*, 30 Ağustos 1950.

Hâkimiyet Matbaası'nda basılmaya devam etmiştir. Yazı kadrosunda Muin Feyzioğlu, Enver Aktan, Kâzım Yedekçioğlu ve daha birçok isim bulunmaktadır.⁶⁶⁸

Gayret: Kayseri Dokuma Fabrikası işçileri Sendikası'nın yayın organı olan *Gayret*, haftalık yayınlanan mesleki bir gazetedir. Cumartesi günleri çıkartılan gazetenin ilk sayısı 30 Ağustos 1950'de yayınlanmıştır.⁶⁶⁹ Okuyucularına 5 kuruştan ulaştırılan gazetenin fiyatı, ilerleyen dönemde artırılarak 10 kuruşa çıkarılmıştır. *Gayret*'in sahibi Kayseri Tekstil İşçileri Sendikası Yazı İşleri Müdürü ise Mehmet Yegül'dür. Kayseri Erciyes Basımevi'nde 4 sayfa olarak basılan *Gayret*, 1956'da yayınına bir yıl ara vermiş, daha sonra Mehmet Özrendeci yönetiminde 1957'de yayınına tekrar başlamıştır. Kapandığı tarih hakkında yeterli bilgi bulunmamakla birlikte Ali Rıza Önder, 1960'ta yayınına son verildiğine dair teyide muhtaç bir bilginin bulunduğunu belirtmektedir.⁶⁷⁰

Ümit: Ümit haftalık olarak yayınlanan siyasi bir gazetedir. İlk sayısı 15 Aralık 1950'de yayınlanan gazetenin fiyatı, 5 kuruştur. Sahibi ve aynı zamanda Yazı İşleri Müdürü Muin Feyzioğlu olan *Ümit*, 4 sayfa olarak basılmıştır.⁶⁷¹ Basımevi Erciyes Matbaası olan gazete, 9 sayıdan sonra kapanmıştır. Yazı kadrosu; Muin Feyzioğlu, Sabahattin Akınözü, Behçet Bogatır, Şükrü Kılınç, Hayri Tolgay, Müftü Mehmet Feyzioğlu, M. Kemal Şahin ve Abdullah Satoğlu gibi isimlerden oluşmuştur.⁶⁷² Bu gazetenin hiçbir sayısına ulaşılammıştır.

Büyük Dava: Yayın hayatına 25 Ocak 1951'de başlayan *Büyük Dava*'nın fiyatı 10 kuruştur.⁶⁷³ Kendisini milliyetçi olarak nitelendiren ve logosunun sağında yer alan bozkurt resminin altında: "Tanrı Türkü korusun" ibaresi bulunan *Büyük Dava*, 1. ve 25. günleri olmak üzere ayda iki kez 4 sayfa yayınlanmıştır. Sahibi Asım Yahyabeyoğlu, Yazı İşleri Müdürü ise Mehmet Güçlü'ydü. Yayın politikası olarak Türk milliyetçiliği davasını esas aldıkları belirtilmektedir. Ali Rıza Önder'e göre *Büyük Dava*, habercilik ve politika gazetesi olmaktan uzak, bir kültür dergisini andırmaktadır. Yazı kadrosu içinde; Nihat Çetin Ömeroğlu, Hikmet Tanyu

⁶⁶⁸ Satoğlu, Kayseri Ansiklopedisi, ss.151-152; Çilem Tuğba Akdağ, "Kayseri Basınında Hâkimiyet (1950 – 1960),)", *Tarih İçinde Kayseri Basını*, Konya, 2012, s.156-160.

⁶⁶⁹ *Gayret*, 30 Ağustos 1950.

⁶⁷⁰ Satoğlu, s.122.

⁶⁷¹ *Ümit*, 15 Aralık 1950

⁶⁷² Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, s.74; Mehmet Sena Köseadağ, *Kayseri Basın Tarihi (1910 – 2020)*, Eğitim Yay. ,Konya, 2021, s.55.

⁶⁷³ *Büyük Dava*, 25 Ocak 1951.

Çivicioğlu, Hüseyin Avni Akkoyunlu, Kazım Özyedekçi ve Fethi Tevetoğlu gibi isimler bulunmaktadır. *Büyük Dava'nın* yayın hayatı ancak 6 ay sürmüş, maddi nedenleri gerekçe gösteren gazete 10 Nisan 1951'de yayın hayatına son vermiştir.⁶⁷⁴

Erciyes: Günlük, siyasi gazete *Erciyes*'in ilk sayısı 1 Ocak 1951'de yayınlanmıştır.⁶⁷⁵ Kayseri Erciyes Basımevi'nde 4 sayfa olarak basılan gazete aynı yıl içerisinde yayın hayatına son vermiştir. *Erciyes*'in sahibi Nuh Mehmet Sağlam, Yazı İşleri Müdürü ise Şakir Sungar'dır. Yazı kadrosu; Şakir Sungar, Kâmil Arı, Hulusi Satoğlu, Nuh Mehmet Sağlam gibi isimlerden oluşmuştur.⁶⁷⁶

Erciyes Postası: *Erciyes Postası*, ilk olarak 1947 yılında çıkartılmış ve aynı yıl kapanmak durumunda kalmıştır. Bir yıl sonra 1948 yılı Ağustos sonlarında tekrar çıkartılmaya başlanan gazete, günlük olarak yayınlanmış, kendisini siyasi ve bağımsız olarak tanımlamıştır.⁶⁷⁷ Fiyatı 5 kuruş olan *Erciyes Postası*, 10 Ekim 1950'de kapanmıştır. *Erciyes Postası*'nın üçüncü yayın dönemi, uzun bir aradan sonra 22 Haziran 1960'ta başlamış⁶⁷⁸, 1961 yılında kapanıncaya kadar Nuh Mehmet Sağlam'ın sahipliğinde tekrar çıkartılmıştır. Sonraki süreçte Kemal Özgen'in sorumlu müdürlüğünde düzensiz aralıklarla Mahmut Sabah'ın genel yayın müdürü olduğu sayılar 1989 yılına kadar çıkarılmıştır.⁶⁷⁹

Sesleniş: Kendisini milliyetçi, siyasi, edebi, bağımsız ve haftalık bir gazete olarak tanımlayan Sesleniş; 6 Ekim 1951'de yayınlanmaya başlamıştır. Gazetenin sahibi Ertuğrul Üner, Yazı İşleri Müdürü ise Mehmet Yegül'dü. *Sesleniş*, Kayseri Sümer Matbaası'nda 4 sayfa olarak basılmış, yayın hayatı ancak 5-6 hafta sürebilmiştir. Yazı kadrosu; Ertuğrul Üner, Asım Saraç, Emin Özer, İspir Selman Kopar, Cevdet Açıkalın, Dara Savaş, Tahsin Erünlü, Süleyman Saraç ve Rafet Sarp gibi isimlerden oluşmuştur.⁶⁸⁰

Sicilli Ticaret: Kayseri Ticaret Odası'nın yayını *Sicilli Ticaret*, 15 günde bir yayınlanan mesleki bir gazetedir. Kayseri Ticaret Odası tarafından idare edilen gazetenin ilk sayısı 21 Şubat 1952'de yayınlanmıştır. İlan konusunda gerçekleştirilen

⁶⁷⁴ Önder, ss.76-77.

⁶⁷⁵ **Erciyes**, 1 Ocak 1951.

⁶⁷⁶ Önder, s.75; Satoğlu, s.103.

⁶⁷⁷ Önder, s.76; Köseadağ, s.56.

⁶⁷⁸ *Erciyes Postası*, 22 Haziran 1960.

⁶⁷⁹ Köseadağ, s.56.

⁶⁸⁰ Önder, s.77.

kanuni değişiklikleri gerekçe gösteren Sicilli Ticaret, 1957 yılı içerisinde kapanmak durumunda kalmıştır.⁶⁸¹

Yeni Kayseri: Sahibi Mehmet Kocabay, Yazı İşleri Müdürleri ise Mehmet Gönenç ve Mustafa Gümüşkaynak olan Yeni Kayseri'nin ilk sayısı 1 Mart 1952'de çıkmıştır.⁶⁸² Gazete kendisini günlük, siyasi ve bağımsız bir gazete olarak tanımlamış, Kayseri Basımevi'nde basılmıştır. Yeni Kayseri, Mehmet Kocabay'ın, Demokrat Parti merkez ilçe teşkilatında yönetim kurulu üyesi olarak görev yapması ve aynı partiden İl Genel Meclis üyesi olması sebebiyle, DP yanlısı olarak bilinirdi. Kocabay, ilk sayısından itibaren Vilayet Matbaasında basılan *Yeni Kayseri*'yi çıkarmadan önce, o günkü adıyla Kayseri Tayyare Fabrikası'nda (Hava İkmal Merkezi), memur olarak çalışmış, 1940'lı yılların sonunda, zamanın en saygın gazetelerinden olan Vatan'ın Kayseri muhabirliğini yapmıştır.⁶⁸³

Fiyatı 5 kuruş olan *Yeni Kayseri*, 1960'da kapanıncaya kadar 2 sayfa çıkartılmıştır. Sahibi DP saflarında Meclisi üyesi olan DP destekçisi *Yeni Kayseri*'nin yazı kadrosu içinde; Ahmet Hilmi Güçlü, Muin Feyzioğlu, Hilmi Z. Topaloğlu ve Rasim Aydın Sancak gibi isimler yer almıştır.⁶⁸⁴

İstiklâl: Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Asım Yahyabeyoğlu olan *İstiklâl*'in ilk sayısı 8 Ağustos 1952'de çıkmıştır.⁶⁸⁵ Daha sonraları yazı işleri müdürlüğünü Aydın Nisari ve Hikmet Sürmeli yürütmüştür. Pazar günleri çıkartılmayan *İstiklâl*, kendisini günlük, siyasi gazete olarak tanımlamış, 27 Mayıs Hükümet Darbesi'ne kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Gazete Kayseri Sümer Basımevi'nde 4 sayfa olarak basılmış, 1957'den itibaren kendi matbaasında çıkartılmaya devam etmiştir.⁶⁸⁶ Açık bir şekilde herhangi bir partiyi desteklemese de Ali Rıza Önder'e göre, 1957 seçimleri akabinde sahibi Asım Yahyabeyoğlu'nun DP saflarında siyasete atılması, *İstiklâl*'in DP'nin Kayseri organı gibi çalışması sonucunu doğurmuştur. Fiyatı 5 kuruş olan *İstiklâl*'in yazı kadrosu içinde; Nihat M. Çetin, Ahmet Hilmi Güçlü, Ali Rıza Önder, Muin

⁶⁸¹ Önder, s.77.

⁶⁸² *Yeni Kayseri*, 1 Mart 1952.

⁶⁸³ Mahmut Sabah, "Yeni Kayseri Gazetesi (1Mart 1952 – 27 Mayıs 1960)", **Tarih İçinde Kayseri Basını**, Konya, 2012, s.233.

⁶⁸⁴ Satoğlu, Kayseri Ansiklopedisi, s.475; Sabah, "Yeni Kayseri...", ss.228-230.

⁶⁸⁵ *İstiklâl*, 8 Ağustos 1952.

⁶⁸⁶ Meltem Şahin, "Kayseri'de Yayımlanan Günlük Siyasi Bir Gazete: *İstiklâl* (1952 – 1960)", **Tarih İçinde Kayseri Basını**, Konya, 2012, ss.190-193.

Feyzioğlu, Abdullah Satoğlu, Coşkun Ertepinar, Latif Baykal, Enver Aktan, Asım Yahyabeyoğlu gibi isimler yer almıştır.⁶⁸⁷

Emmi: İlk sayısı 11 Ekim 1952’de yayınlanan haftalık mizah gazetesi *Emmi*’nin başlangıç dönemlerinde sahibi Mehmet Kayran, editörü ise Abdullah Satoğlu’dur.⁶⁸⁸ *Emmi*, 1950’den sonra çıkan ilk mizahi gazete olma özelliği taşımakta olup 35 sayı yayınlanmıştır.⁶⁸⁹ Kayseri basın tarihi yazarı Ali Rıza Önder, iki farklı yayın dönemi bulunan *Emmi*’yi ayrı ayrı incelemiştir. O’nun verdiği bilgilere göre, birinci yayın döneminde *Emmi*’nin; Yazı İşleri Müdürlüğü görevini Mehmet Yakupoğlu yürütmüştür. Fiyatı 5 kuruş olan mizah gazetesi *Emmi*, Kayseri Hâkimiyet Basımevi’nde 2 sayfa olarak basılmış, yayın hayatı 2 yıl sürmüştür. Düzenli bir şekilde çıkmayan gazetenin yazı kadrosu müstear isimlerden oluşmuştur. İkinci yayın döneminde sadece 2 sayı yayınlanabilen mizah gazetesi *Emmi*’nin yönetimi değişmiş, sahibi Mustafa Gümüşkaynak, yazı isleri müdürü ise Faik Parkan olmuştur. Bu dönemde gazetenin sayfa sayısı 4’e çıkmıştır.⁶⁹⁰

Sakacı: İlk sayısı 21 Mart 1953’te yayınlanan *Sakacı*, haftalık,⁶⁹¹ siyasi bir mizah gazetesidir. Başlangıçta İsmail Evcı tarafından çıkarılan ve Kayseri Sümer Matbaası’nda basılan gazetenin sahipliği ilerleyen sayılarda Turgut Göger’e geçmiştir. Sümer Matbaası’nın dışında zamanla Hâkimiyet ve İlbasımevi’nde basılan *Sakacı*, 24 Eylül 1953’te 19. sayısının ardından kapanmıştır. Okuyucularına 5 kuruştan ulaştırılan gazete, bir türlü düzen tutturamamış, sıklıkla değiştirdiği basımevine, bir de yönetici, logo ve çıkış günlerinde yaptığı değişiklikler eklenmiştir. Sayfa sayısı 4 olan *Sakacı*’nın yazı kadrosu içinde; Aydın Nisari, Asım Yahyabeyoğlu, A. Feyzi Özsoysal ve İsmail Evcı gibi isimler yer almıştır.⁶⁹²

Halk: Haftalık siyasi gazete *Halk*’ın ilk sayısı 8 Haziran 1953’te yayınlanmış,⁶⁹³ 22 sayılı bir yayın hayatından sonra aynı yıl içinde kapanmıştır. CHP’nin yayın organı konumundaki gazetenin sahipliğini sırasıyla Ömer Balcıoğlu, İsmail Safa Sarialp, Nuh Mehmet Sağlam yapmış, Yazı İşleri Müdürlüğü görevini ise

⁶⁸⁷ Önder, Kayseri Basın Tarihi, ss.76-80.

⁶⁸⁸ *Emmi*, 11 Ekim 1952.

⁶⁸⁹ Satoğlu, Kayseri Ansiklopedisi, s.99.

⁶⁹⁰ Önder, Kayseri Basın Tarihi, s.81.

⁶⁹¹ *Sakacı*, 21 Mart 1953.

⁶⁹² Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, s.81.

⁶⁹³ *Halk*, 8 Haziran 1953.

Muzaffer Attar yapmıştır. Sayfa sayısı 4 olan gazetenin fiyatı 5 kuruştur. Kayseri Yeni Basımevi'nde basılan gazetenin yazı kadrosu arasında, Hazım Gönen, Muzaffer Atter, Mehmet Olgunbaş, Mustafa Tütüncü, Enver Kırker, Nejat Mavituna, Nuh Mehmet Sağlam, Ali Eroğlu ve Kemal Deniz gibi isimler yer almıştır.⁶⁹⁴

Hürsöz: Haftalık olarak yayımlanan *Hürsöz*, siyasi ve içtimai bir gazetedir. Sahibi Reşat Salt, Yazı İşleri Müdürü ise Ertuğrul Üner'dir. İlk sayısı 10 Nisan 1953'te 4 sayfa olarak Kayseri Yeni Matbaa'da basılmıştır.⁶⁹⁵ Fiyatı 5 kuruş olan *Hürsöz*'ün 10 sayı çıktıktan sonra 26 Haziran 1953'te yayın hayatı son bulmuştur. Yazı kadrosu içinde; Seyfi Söylemez, Muin Feyzioğlu, Dara Savaş, Necdet Eren, Rahmi Özcan, Veysel Ağrı ve Osman Çapacı gibi isimler yer almıştır.⁶⁹⁶

Bomba: Kendisini haftalık, siyasi bir gazete olarak tanımlayan ve Pazartesi günleri yayınlanan *Bomba*'nın sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Turgut Göger'dir. İlk sayısı 29 Haziran 1953'te yayınlanan gazete 2 sayı sonra kapanmıştır. Fiyatı 5 kuruş olan *Bomba*, Kayseri Hâkimiyet Basımevi'nde 4 sayfa olarak basılmıştır.⁶⁹⁷

Emmimiz: Haftalık mizah gazetesi *Emmimiz*'in sahibi Turgut Göger'dir. İlk sayısı 5 Aralık 1953'te yayınlandığı bilgisinin dışında herhangi bir bilgi elde edilememiştir.⁶⁹⁸

Anadolu: Günlük olarak yayınlanan *Anadolu*, kendisini bağımsız ve siyasi bir gazete olarak tanımlamış, 5 kuruştan okuyucularına ulaştırılmıştır. İlk sayısı 9 Kasım 1953'te yayınlanan *Anadolu*'nun sahibi Memduh Muhasılıoğlu'dur. Kayseri Yeni Basımevi'nde basılan *Anadolu*, 6 Kasım 1954'te yayın hayatına son vermiştir. Yazı kadrosu içinde; Hüsamettin Tacettin, Aytekin Öktem, Muin Feyzioğlu, H. Taştekin, Ali Rıza Önder ve Dara Savaş gibi isimler yer almıştır.⁶⁹⁹

Kayserili: *Emmimiz* gibi bir mizah gazetesi olan *Kayserili* 1954 yılında tek sayı yayınlandıktan sonra kapanmıştır. Gazetenin sahibi ve yazı işleri müdürü Mehmet Olgunbaş'tır.⁷⁰⁰

⁶⁹⁴ Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, s.82.

⁶⁹⁵ *Hürsöz*, 10 Nisan 1953.

⁶⁹⁶ Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, s.82.

⁶⁹⁷ Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, s.83.

⁶⁹⁸ Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, s.83.

⁶⁹⁹ Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, s.83.

⁷⁰⁰ Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, s.84.

Pastırmacı: Haftalık, siyasi, mizah gazetesi *Pastırmacı*'nın sahibi ve yazı işleri müdürü Lütfi Timuçin'dir. İlk sayısı 11 Ekim 1954'te çıkan gazete, 4 sayfa olarak Kayseri Sümer Basımevi'nde basılmış, 5 kuruştan okuyucularına ulaştırılmıştır.⁷⁰¹ Gazete 29 Ocak 1955'te 14. sayısının ardından Bacanak ile birleşerek Pastırmacı Bacanak adını almıştır. Yazı kadrosu içinde; Muin Feyzioğlu, Hikmet Sürmeli ve A. Feyzi Özsoysal gibi isimler yer almıştır.⁷⁰²

Bacanak: Kendisini, haftalık siyasi mizah gazetesi olarak tanımlayan *Bacanak*'ın ilk sayısı 7 Ağustos 1954'te yayınlanmış, 1 Ocak 1955'te 12. sayı ile birlikte kapanmıştır. Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Ertuğrul Üner'di. Kayseri Yeni Basımevi'nde 4 sayfa olarak basılan Bacanak, 5 kuruştan okuyucularına ulaşmıştır.⁷⁰³

Pastırmacı-Bacanak: Kayseri'nin önde gelen mizahi gazetelerinden olan *Pastırmacı Gazetesi* 11 Ekim 1954 ile 22 Ocak 1955 tarihleri arasında yayımlanmış ve 13 sayı basılmıştır. Gazetenin sahibi Lütfi Temuçin'dir. Mesul Müdürü Bacanak gazetesinin sahibi Ertuğrul Üner olan Pastırmacı-Bacanak; Pastırmacı ve Bacanak gazetelerinin 29 Ocak 1955'te birleşmeleriyle ortaya çıkmış, 22 sayı yayımlandıktan sonra yayın hayatına son vermiştir. *Pastırmacı Bacanak Gazetesi* Kayseri'de mizah basınının kendini göstermeye başladığı 1950'li yılların başından ortalarına değin toplumsal muhalefetin temsili açısından önemli bir yayın organı olmuştur.⁷⁰⁴

Siyasi Baba: Siyasi ve haftalık bir gazete olan *Siyasi Baba*'nın kurucusu Nejat Çeven, sahibi ve Yazı İşleri Müdürü ise Reşat Pilli'dir. Kayseri Yeni Basımevi'nde basılan gazetenin fiyatı 10 kuruştur. Hicivci ve eleştirici tarzda bir yayın politikası benimsemiştir.⁷⁰⁵

Işık: Haftalık olarak yayınlanan ve kendisini bağımsız, halk gazetesi olarak tanımlayan *Işık*'ın kurucusu Nejat Çeven, sahibi ve Yazı İşleri Müdürü ise Osman Molu'dur. Kayseri Yeni Basımevi'nde basılan gazetenin fiyatı 10 kuruştur. İlk sayısı

⁷⁰¹ Pastırmacı, 11 Ekim 1954.

⁷⁰² Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, s.84.

⁷⁰³ Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, s.84; Ebru Akbaba Davulcu, "Kayseri Mizah Basınında Toplumsal Muhalefetin Temsili: Pastırmacı Bacanak Gazeteleri", *Tarih İçinde Kayseri Basını*, Konya, 2012, ss.262-285.

⁷⁰⁴ Davulcu, "Kayseri Mizah Basınında...", ss.262-285.

⁷⁰⁵ Davulcu, "Kayseri Mizah Basınında...", s.285.

22 Ocak 1955'te yayınlanan *Işık*,⁷⁰⁶ 15 sayı çıktıktan sonra aynı yıl içerisinde kapanmıştır. Mizahi yönü ağır basan *Işık*'ın yazı kadrosu içinde; Nejat Çeven, Hikmet Sürmeli, Muin Feyzioğlu, Osman Molu, Coşkun Ertepinar ve Polat Karacalıoğlu gibi isimler yer almıştır.⁷⁰⁷

Yeni Işık: İlk sayısı 13 Temmuz 1957'de çıkarılan haftalık ve siyasi gazete *Yeni Işık*'ın sahibi M. Nejat Çeven'dir. Gazete 4 sayı çıktıktan sonra 3 Ağustos 1957'de kapanmıştır.⁷⁰⁸

Çimdik: Cumartesi günleri çıkartılan *Çimdik*; haftalık, siyasi, mizah gazetesi olarak kendini tanımlamış, ilk sayısı 20 Ağustos 1955'te yayınlanmıştır. Fiyatı 10 kuruş olan *Çimdik*'in sahipleri Necdet Yalçın ve Necdet Göncüoğlu'dur.⁷⁰⁹ Yazı işleri müdürü ise Necdet Yalçın'dır. Kayseri Yeni Basımevi'nde basılan *Çimdik*, kısa süren bir yayın hayatının ardından 19 Eylül 1955'te kapanmıştır.⁷¹⁰

Erciyes Telgraf: Günlük olarak yayınlanan *Erciyes Telgraf*, kendisini siyasi, bağımsız ve tarafsız bir gazete olarak tanımlamıştır. İlk sayısı 3 Ekim 1955'te çıkan gazetenin sahibi Mehmet Yakupoğlu, yazı işleri müdürü ise Mustafa Gümüşkaynak'tır. Fiyatı 5 kuruş olan gazetenin sayfa sayısı 4'tür. Yazı kadrosu; Aydın Nisari, Azmi N. Gezgin, Naci Topçuoğlu ve Yaşar Baker gibi isimlerden oluşan gazete, 27 Mayıs 1960 hükümet darbesinden bir süre sonra kapanmıştır.⁷¹¹ *Erciyes Telgraf*, yayın politikası olarak iktidar partisini yeric ve yapılan icraatları eleştirici bir tavır sergilemiştir.

Dönemin basın idarecilerinin anlayışı ve basına bakışını göstermesi açısından iyi bir örnek olacağını düşündüğümüz *Erciyes Telgraf Gazetesi*'nin çıkarılması ile ilgili olarak Muin Feyzioğlu'nun sözleri dikkat çekicidir:

“Şu birkaç sene içinde memleketimiz gazete ve mecmua bolluğu bakımından eminim ki bereketli bir sezon yaşamıştır. Çünkü gazete herkes bilir ki bulunduğu yerin fikir seviyesini, siyasi seviyesini hatta edebi seviyesini gösterir... Gazete çıkarmak ister bir günlük olsun isterse yılların sesine kulak verecek kadar uzun zaman için olsun daima zordur. Çünkü fikir ister, adam ister, çalışma ister, zaman ister, ister de ister! İşte gazete ve gazetecilik ufak anlayışım içinde biraz da budur. Şunu bilelim

⁷⁰⁶ *Işık*, 22 Ocak 1955.

⁷⁰⁷ Önder, s.86; *Kayseri Ansiklopedisi*, Cilt 3, s.249.

⁷⁰⁸ Önder, s.88.

⁷⁰⁹ *Çimdik*, 20 Ağustos 1955.

⁷¹⁰ Satoğlu, *Kayseri Ansiklopedisi*, s.71.

⁷¹¹ *Hâkimiyet* 13 Aralık 1958.

ki onları iyi niyetleri içinde beslediğimiz ve yetişmesini arzuladığımız andan itibaren ki memleket seviyesinin bir kat daha münevverleştiğini göreceğiz. Ona (Yazı işleri müdürü Mustafa Gümüşkaynak kastediliyor.) bütün bu şartlar içinde muvaffak olmasını candan dilerim... Gazetecilik memleket realitelerinin üzerine en kuvvetli ışık tutan esaslı bir projektör vazifesini görmektedir. Bunun içindir ki onu korumak kadar sevmek vazifesi de bizimdir.”⁷¹²

Erciyes Telgraf Gazetesi'nin tarihçesi ve Muin Feyzioğlu'nun bu konudaki sözleri, 1955-1960 yılları arasında Türkiye'de yaşanan siyasi ve sosyal dönüşümlerin bir yansıması olarak, dönemin basın yapısı, iktidar-basın ilişkileri ve gazetecilik faaliyetlerine dair derinlemesine bir perspektif sunmaktadır. Erciyes Telgraf, kendisini siyasi, bağımsız ve tarafsız bir gazete olarak tanımlamış olup, iktidar partisini eleştiren bir yayın politikası izlemiştir. Bu durum, gazetenin geniş kitlelere ulaşmayı hedeflediği ve dönemin basın yapısının, iktidarın icraatlarını sorgulayabilen bağımsız bir ses olma kapasitesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan, Muin Feyzioğlu'nun Hâkimiyet Gazetesi'nde yazdığı yazıdan elde edilen bilgilere göre, gazetelerin ve gazeteciliğin toplumun fikir, siyasi ve edebi seviyesini yansıtan ve bu seviyeyi yükseltmeye katkıda bulunan önemli araçlar olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Feyzioğlu, gazeteciliği "memleket realitelerinin üzerine en kuvvetli ışık tutan esaslı bir projektör" olarak tanımlayarak, basının toplumu aydınlatıcı ve bilgilendirici bir işlevi olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, Feyzioğlu'nun ifadeleri, gazeteciliğin zorlu bir meslek olduğunu, fikir, emek ve zaman gerektirdiğini ortaya koymaktadır.⁷¹³

Sonuç olarak, Erciyes Telgraf Gazetesi ve Muin Feyzioğlu'nun Hâkimiyet Gazetesi'nde yazdığı yazıdan çıkarılan bilgiler, 1950'lerin sonu ve 1960'ların başındaki Türkiye'de basın özgürlüğü, iktidar ile basın arasındaki ilişkiler ve gazeteciliğin toplumdaki yeri hakkında kapsamlı ve değerli bilgiler sunmaktadır.

Haber: İlk sayısı 25 Eylül 1957'de çıkartılan *Haber*'in sahibi ve yazı işleri müdürü Mehmet Olgunbaş'tır.⁷¹⁴ Gazete Kayseri Hâkimiyet ve Sümer Basımevleri'nde 4 sayfa olarak basılmış, genel seçimler arifesinde siyasi amaçlarla çıkartılmıştır. Haber Çarşamba ve Cumartesi günleri olmak üzere haftada iki kez

⁷¹² Hâkimiyet 20 Eylül 1955.

⁷¹³ Hâkimiyet 20 Eylül 1955.

⁷¹⁴ *Haber*, 25 Eylül 1957.

yayınlanmış, birkaç sayı çıktıktan sonra yayın hayatı son bulmuştur.⁷¹⁵ Haber, CHP'nin yayın organı gibi faaliyet göstermiş, Kayseri ve yöresi haberlere de ağırlık vermiştir. Yazı kadrosu içinde; Mehmet Olgunbaş, Nuh Mehmet Sağlam, Mustafa Nejat Çeven ve Ömer Okutan gibi isimler yer almıştır.⁷¹⁶

Ses: Günlük siyasi gazete Ses'in sahibi Mustafa Nejat Çeven, Yazı İşleri Müdürleri ise Polat Karacaoğlu ile Mehmet Özendeci'dir.⁷¹⁷ İlk sayısı 29 Ağustos 1958'de çıkan Ses, 6 sayı çıktıktan sonra haftalık olarak çıkartılmaya başlamış, 32 sayı yayınlandıktan sonra tekrar günlüğe dönmüştür. Ses, 7 Temmuz 1960'ta son sayısını çıkardıktan sonra kapanmıştır.⁷¹⁸

Ülker: Kayseri'deki yayınlanan gazetelerin en eskilerinden olan *Ülker*; ilk defa 22 Temmuz 1928'de yayınlanmaya başlamış⁷¹⁹ ancak aynı yıl yayınına ara vermek durumunda kalmıştır. O dönemde haftalık olarak yayınlanan gazete ancak 8 sayı çıkarılabilmektedir. Otuz bir yıl sonra 2 Ekim 1959'da tekrar yayın hayatına haftalık olarak başlayan *Ülker*, 16 sayı yayınlandıktan sonra 1960 yılı başlarında tekrardan kapanmıştır. Gazetenin ilk yayınlandığı tarihteki imtiyaz sahibi olarak gösterilen Mehmet Tevfik Mülayim kurucusu, sahibi ise oğlu Mehmet Mülayim'dir. Yazı İşleri Müdürü ve başyazarı Avukat Tahsin Karakas olan *Ülker*, kendisini haftalık ve siyasi bir gazete olarak tanımlamıştır.⁷²⁰

Kayseri Yeni Matbaa'da basılan gazetenin fiyatı 25 kuruştur. Yayın politikası olarak "Hizmette samimiyet, tenkitte yapıcılık, haberde doğruluk" ilkesini benimsemiştir. *Ülker*'in yazı kadrosu içinde; Tahsin Karakaş, Kazım Yedekçioğlu, Asım Yahyabeyoğlu, Nuri Büyükeçeci, Cebbar Ertürk, Ahmet Okutan, Kemal Özgen, Saadettin Aytaç, Reşat Çivicioğlu, Hüsnü Dikeçligil, Doğan Soysal, Safi Yiğitsoy, Şükrü Kenanoğlu, İsmail Ünlühisarcıklı, İsmail Başoğlu, Atıf Hacıpaşaoğlu, Muin Feyzioğlu, Veysel Uğur ve Atilla Hasçalık gibi isimler yer almıştır.⁷²¹

⁷¹⁵ Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, s.88.

⁷¹⁶ Satoğlu, *Kayseri Ansiklopedisi*, s.141.

⁷¹⁷ Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, s.88.

⁷¹⁸ Satoğlu, *Kayseri Ansiklopedisi*, s.390.

⁷¹⁹ *Ülker*, 22 Temmuz 1928.

⁷²⁰ Süleyman Kocabaş, "Ülker Gazetesi", *Tarih İçinde Kayseri Basını*, Konya, 2012, ss.147-150.

⁷²¹ Kocabaş, "Ülker Gazetesi", ss.150-155.

Cop: İlk sayısını 24 Şubat 1960'ta çıkaran *Cop*,⁷²² kendini matrak gazete olarak nitelendirmiştir. Haftada 2 kez çıkartılan gazetenin sahibi ve sorumlu müdürü Mehmet Özrendecioğlu'dur. Kurucusu Mustafa Nejat Çeven'dir. *Cop*, 27 sayı yayımlandıktan sonra 23 Nisan 1960'ta kapanmıştır.⁷²³

Bugelek: Haftalık mizah gazetesi *Bugelek*, Cuma günleri yayınlanmıştır. İlk sayısı 1 Nisan 1960'ta çıkartılan gazetenin sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Mehmet Karakimseli'ydı. Ali Rıza Önder'e göre gerçek sahibi Asım Yahyabeyoğlu olsa da politik nedenlerle sahibi Mehmet Karakimseli gösterilmiştir. Yayın hayatı kısa süren *Bugelek*, aynı yıl içinde kapanmıştır.⁷²⁴

Kayseri Kent Dergileri: Bu dönemde Kayseri'de; edebi, kültürel ve mizahi içerikli 9 dergi yayınlanmıştır. Bunlar, *Erciyes*, *Çocuğun Sesi*, *Öğrenci*, *Kayseri Ticaret Mecmuası*, *Abide*, *Yeni Erciyes*, *Zamantı*, *Eğitim Yolu*, *Davran*, *Kızıl Hilal* ve *Filiz* dergileriydi.

Erciyes: Kayseri Halkevi tarafından Mart 1938'de çıkartılmaya başlayan *Erciyes*, 85 sayı yayımlandıktan sonra Mart 1950'de kapanmıştır.⁷²⁵ Fiyatı 10 kuruş olan derginin yazı işleri müdürlüğünü Sahir Uzel yapmıştır. Bu süre içerisinde değişik kişilerce yönetilen dergi özellikle Kazım Özyedekçi döneminde sosyal ve folklorik araştırmalara önem vererek canlılığı yakalamıştır.⁷²⁶

İlk sayıları Kayseri Sümer Basımevi'nde, ilerleyen yıllarda da Erciyes Basımevi'nde 32 sayfa olarak basılmıştır. Erciyes'in ilk sayısında amacımız başlıklı yazıda yayın politikaları; Atatürk'ün nurlu ve ışıklı kültür meşalesi ile koyu bir fikir karanlığına doğru taarruza geçmek olduğu belirtilmiş, 1950'ye gelindiğinde imtiyaz sahibi Avukat Mustafa Tütüncü, Yazı İşleri Müdürü ise Orhan Etker olmuştur. Yazı kadrosu içinde; Sahir Uzel, Nafiz Soysal, Hamdi Üçok, Ekrem İncesu, Ahmet Hilmi Güçlü, Hasan Ali Yücel, Münip Hayri Ürgüplü, Ali Rıza Önder, Sabri Ozanoğlu, Muzaffer Oğuz Bekata, Behçet Kemal Çağlar, Tahir Molu, Asım Yahyabeyoğlu, Hulusi Satoğlu, Coşkun Ertepinar, Sıtkı Erdoğan, Muin Feyzioğlu, Zeki Velidi Togan ve Abdullah Satoğlu gibi birçok yazar yer almıştır. 1938-1950 yılları arasında

⁷²² *Cop*, 24 Şubat 1960.

⁷²³ Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, s.89; Satoğlu, *Kayseri Ansiklopedisi*, s.58.

⁷²⁴ Satoğlu, *Kayseri Ansiklopedisi*, s.43.

⁷²⁵ Hâkimiyet 13 Aralık 1958.

⁷²⁶ Mustafa Şanal, "Kayseri Halkevi ve Erciyes Dergisi", *Tarih İçinde Kayseri Basını*, Konya, 2012, s.135-140.

toplam 85 sayı yayınlanan Erciyes dergisi, sayfa aralarına diğer halk evi dergilerine göre daha fazla oranda reklam almıştır. Bu durum *Erciyes* dergisinin mali açıdan fazla problem yaşamasına engel olmuştur. 12 yıllık uzun soluklu bir dergi olma özelliği taşımıştır.⁷²⁷

Çocuğun Sesi: Sahibi ve yazı işleri müdürü Mustafa Çeven olan haftalık çocuk dergisi *Çocuğun Sesi*, 20 Nisan 1952’de yayınlanmaya başlamıştır. Kayseri Sümer Basımevi’nde 8 sayfa olarak basılan derginin fiyatı 5 kuruştur. O dönemde ülkede bas gösteren kâğıt sorunu gerekçesiyle 2 sayı yayınlandıktan sonra kapanmıştır. Yayın politikası olarak edebiliği, mizahiliği ve millî olmayı prensip edinen derginin yazı kadrosu içinde; Mustafa Çeven, Osman Molu ve Tanju Türker gibi isimler yer almıştır.⁷²⁸

Öğrenci: Sahibi Mustafa Çeven olan haftalık öğrenci dergisi *Öğrenci*, çarşamba günleri yayınlanmıştır. Kayseri Sümer Basımevi’nde basılan derginin ilk sayısı 10 Kasım 1953’te çıkartılmış, 3 sayı çıktıktan sonra yayın hayatı son bulmuştur. Fiyatı 10 kuruş olan dergi 8 sayfa olarak yayınlanmıştır. Yazı kadrosu içinde; Mustafa Çeven, Osman Molu, Tanju Türker ve bazı öğrenciler yer almıştır.⁷²⁹

Kayseri Ticaret Mecmuası: İlk sayısı 16 Ocak 1954 yılında yayınlanan aylık öğrenci dergisidir. Kayseri Ticaret Lisesi Kültür ve Yayın Kolu tarafından çıkartılan derginin sorumlu müdürü M. C. Tercan isimli bir öğrencidir. Fiyatı 50 kuruş olan ve Kayseri Yeni Matbaa’da 16 sayfa olarak basılan dergi 5 sayı çıktıktan sonra kapanmıştır.⁷³⁰

Abide: İlk sayısı 15 Ekim 1954’te yayınlanmaya başlayan ve 15 günde bir çıkartılan *Abide*, kendisini edebi, siyasi, mizahi ve tarafsız olarak tanımlamıştır. Derginin sahipleri Şakir Yalçın ile Mustafa Everekli, Yazı İşleri Müdürü ise Şakir Yalçın’dır. Yeni Basımevi’nde 12 sayfa olarak basılan dergi birkaç sayı sonra kapanmıştır. Yazı kadrosu içinde; Şakir Yalçın, Mümtaz Gümüşçü, Yaşar Gerçek, Nejat Çeven, İsmet Sezgin, Behçet Necatigil ve Melih Cevdet Anday gibi isimler yer almıştır.⁷³¹

⁷²⁷ Şanal, “Kayseri Halkevi ve Erciyes Dergisi”, ss.140-146.

⁷²⁸ Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, s.113.

⁷²⁹ Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, s.113.

⁷³⁰ Satoğlu, *Kayseri Ansiklopedisi*, s.248.

⁷³¹ Hâkimiyet 13 Aralık 1958.

Yeni Erciyes: Kurucusu, başyazarı Kazım Yedekçioğlu, sahibi ve yazı işleri müdürü Mehmet Yedekçioğlu ile Asım Yahyabeyoğlu olan aylık kültür dergisi *Yeni Erciyes*'in ilk sayısı 25 Ocak 1955'te yayınlanmıştır.⁷³² Birçok sayısında kapak resmi olarak tarihi Kayseri binalarına yer veren derginin ekonomik sorunlar nedeniyle çoğu sayıları zamanında basılamamış, buna rağmen içerik itibarıyla dolu bir dergi olmuştur. Bu zor dönemde durumu telafi edebilme adına 2 sayı birden yayınlanmaya başlayan derginin fiyatı 40 kuruştan 50 kuruşa çıkartılmıştır. Yeni Erciyes, yayınlarında ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik durumun yanı sıra kente ait meseleleri de gündeme getirmiştir. Edebiyat ve folklor konularına da eğilen dergi, Kayseri'nin nitelik ve özelliklerini ön plana çıkarmayı ve tanıtmayı amaç edinmiş, Şubat 1959'da İstiklâl Matbaası'nda çıkartılan 32. ve son sayısıyla birlikte yayın hayatı sona ermiştir.⁷³³

Kayseri Yeni Basımevi'nde 24 sayfa olarak basılan derginin halkevi dergisi *Erciyes*'in kapanmasıyla ortaya çıkan kültürel boşluğu büyük oranda doldurduğu söylenebilir. *Erciyes*'in amacı; edebiyat ve folklor alanında çalışmalar yapmak, şehrin özelliklerini saptayıp tanıtımını yapmaktır. Yazı kadrosu içinde; Kazım Yedekçioğlu, Behçet Kemal Çağlar, Hilmi Topaloğlu, Ahmet Hilmi Güçlü, Asım Yahyabeyoğlu, Ali Rıza Önder, Abdullah Satoğlu, Hikmet Dizdaroğlu, Basri Gocul, Coşkun Ertepinar, Azmi Güleç, Mehmet Önder, Mehmet Özsoysal, Zekiye Bertok, A. Sühey Ünver, Aysel Bürüngüz, Hulusi Satoglu, Muin Feyzioğlu, Fikret Kavafoğlu, Hüseyin Çolak, Âşık Cevdet ve Nadir Lâtif İslâm gibi isimler yer almıştır.⁷³⁴

Zamantı: *Zamantı*, Orta Anadolu Bölgesi Öğretmenleri Yardım Derneği'nin yayın organı olarak 1955-1957 yılları arasında aylık çıkartılan mesleki ve kültürel bir dergidir.⁷³⁵ Sahibi Orta Anadolu Bölge Öğretmenleri Yardım Derneği, sorumlu müdürü ise Asım Boran olan derginin fiyatı 30 kuruştur. Kayseri Yeni Basımevi'nde 16 sayfa olarak basılan dergi daha sonraları Kayseri Sümer Basımevi'nde 18 sayfa olarak basılmaya başlamıştır. *Zamantı* genel olarak, eğitim konularına yönelmiş,

⁷³² **Yeni Erciyes**, 25 Ocak 1955.

⁷³³ İ. Ethem Özkan, **Çeşitli Zaman Aralıklarıyla Kayseri'de Yayımlanan Erciye Dergisinin Hayat Hikâyesi**, (Ed: Mustafa Argunşah), Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat v Edebiyat Bilgi Şöleni (12-13 Nisan 2001) Bildiriler II (M-Z). Kayseri Erciyes Üniversitesi Yayınları, 2001, ss.605 - 607.

⁷³⁴ Önder, **Kayseri Basın Tarihi**, s.116.

⁷³⁵ Hâkimiyet 13 Aralık 1958.

1957 yılında ekonomik sorunlar nedeniyle kapanmak durumunda kalmıştır. Yazı kadrosu içinde; Abbas Erdoğan, Nihat Işık, Sami Can, Asım Boran, Yahya Turhan, Asım Yahyabeyoğlu, Hacı Güner, Muin Feyzioğlu ve Coşkun Ertepinar gibi isimler yer almıştır.⁷³⁶

Eğitim Yolu: *Eğitim Yolu*, öğretmenlere hitap eden aylık, mesleki ve kültürel bir dergidir. Derginin sahibi ve yazı işleri müdürü Nesibe Doğan'dır. Sayfa sayısı 34 olan derginin fiyatı 50 kuruştur. Dergi, 16 sayı yayımlandıktan sonra Mayıs 1957'de yayın hayatına son vermiştir. Kayseri Erciyes Basımevi'nde basılan derginin yazı kadrosu içinde; Hasan Ali Yücel, Cebbar Ertürk, Baha Arıkan, Asım Yahyabeyoğlu, İzzet Erdem, Fatma Layık, Muin Feyzioğlu ve Hilmi Topaloğlu gibi isimler yer almıştır.⁷³⁷

Davran: İlk sayısı 15 Nisan 1948 tarihinde yayımlanmıştır. Kendini Türkçü olarak ilan eden dergi, on beş günde bir çıkmıştır. Sahibi ve Müdürü Aziz Sarioğlu'ydu.⁷³⁸ İki evrede çıkan dergi ilk evresinde 8 sayı olarak çıkmıştır. 30.08.1948 tarihli sekizinci sayısından sonra yayımına ara vermiştir.⁷³⁹

1 Ekim 1948 tarihinde yeniden yayımlanmaya başlayan dergi,⁷⁴⁰ Erciyes Basımevinde basılmıştır. *Davran* adının altına "Dilde, ilde, dilekte birlik" ilkesi yer almıştır. *Davran* kelimesi ise Köktürk harfleri ile yazılmıştır. 1 Aralık 1948 günü son sayısını yayımlamıştır.⁷⁴¹

Kızıl Hilal: Sahibi Avukat Sait Azmi Feyzioğlu'ydu. On beş günde bir çıkan dergi, birkaç sayı sürdükten sonra yayın hayatını sonlandırmıştır.⁷⁴²

Filiz: Aylık, fikir ve sanat mecmuası *Filiz*'in ilk sayısı 1 Haziran 1958'de yayımlanmaya başlamıştır. Derginin sahibi ve yazı işleri müdürü Abdullah Satoğlu'dur. Dergi ile ilgili olarak Abdullah Satoğlu Hâkimiyet Gazetesinde yayımlanan "*Filiz*" başlıklı uzun bir yazı kaleme almıştır.⁷⁴³ Kayseri Hâkimiyet Basımevi'nde basılan derginin fiyatı 50 kuruştur. *Filiz*, kendisine amaç olarak:

⁷³⁶ Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, s.115.

⁷³⁷ Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, s.119.

⁷³⁸ *Davran*, 15 Nisan 1948.

⁷³⁹ Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, s.111.

⁷⁴⁰ *Davran*, 1 Ekim 1948.

⁷⁴¹ Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, s.112.

⁷⁴² Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, s.103.

⁷⁴³ Hâkimiyet 26 Şubat 1958.

“Dilde sadelik, sanatta yenilik arayan, taklitçilikten kaçınan sanatkârların vererek çalışacakları bir mecmua olmak” prensibini seçmiştir. Dergi, 9 sayı çıktıktan sonra Şubat 1959’da kapanmıştır. Yazı kadrosu içinde; Şükrü Kenanoğlu, Halit Doral, Fikret Kavafoğlu, Abdullah Satoğlu, Mürüvvet Merdan, Nesrin Sayan, Arif Hikmet Par, Hamdi Kayalı, Hasan Pekcan, Nalan Oktar, Yaşar Gerçek ve Yücel Dönmez gibi isimler yer almıştır.⁷⁴⁴

4.4 Müzeler

Kayseri’de incelediğimiz dönemdeki müzeler arasında ilk sırada, Hititlerden bu yana birçok medeniyete ev sahipliği yapan, Kayseri’nin ilk çağlarına ışık tutan Kayseri Arkeoloji Müzesi gelmektedir. Kayseri’de bulunan Kaniş-Karum yerleşkesi, binlerce eserle birlikte Roma ve Bizans dönemlerine ait eserlerle zengin bir tarih ve kültür mirasına sahiptir. Cumhuriyet döneminde, 1928’de eserler toplanmış ve Kayseri İdadisi’nde depolanmıştır. Maarif Vekili’nin ziyareti sırasında müze kurma kararı alınmış, Hunat Hatun Medresesi onarıldıktan sonra eserler buraya taşınmıştır. Medrese, 1 Mart 1930’da resmen müze olarak kullanılmaya başlanmış ve 1938’de ziyarete açılmıştır.⁷⁴⁵

7 Kasım 1935 tarihli Kayseri Vilayet gazetesinde "Kayseri’de Müze" başlığı ile verilen haber, Kayseri Müzesi’nin tarihçesi ve koleksiyonu hakkında önemli bilgiler sunar. Haberde, Kayseri Müzesi’nin, İstanbul’daki müzeler hariç, içerdiği önemli ve değerli eserlerle Türkiye’nin en zengin müzelerinden biri olduğu belirtilmiştir. İlbay Nazmı Toker ve Kültür Direktörü Hüsnü Irkalatan’ın müze için gösterdikleri yoğun ilgi ve çaba, müzenin 3000’den fazla tarihi eseri bünyesinde toplamasına ve dolayısıyla bu güçlü konumuna ulaşmasına katkıda bulunmuştur.⁷⁴⁶

Müze, Sultan Alaattin Keykubat’ın eşi Mahperi Hatun tarafından yaptırılan tarihi bir medresede yer almaktadır. Özellikle Hitit dönemine ait eserlerin zenginliğiyle dikkat çeken müze, Anadolu’nun çeşitli bölgelerinden getirilen kıymetli eserleri sergilemektedir. Haberde, iki metre uzunluğunda ve bir metre genişliğindeki çakmak taşından kabartma Hitit milli arması ve Eti hükümdarlarından Gürbas’ın

⁷⁴⁴ Önder, **Kayseri Basın Tarihi**, ss. 120,121.

⁷⁴⁵ Subaşı, s.51.

⁷⁴⁶ *Kayseri* 7 Kasım 1935.

Mısırlılara yaptığı bir askeri anlaşmanın hiyeroglif yazıları örnek olarak verilmiştir.

747

Ayrıca, Hitit mimarisine ait büyük bir sütun kaidesi, Eti kitabeleri, dört ton ağırlığındaki aslan ve kartal heykeli gibi eserler de müzenin koleksiyonunu oluşturmaktadır. Hititlerin kullanmış olduğu renkli ve sağlam kiremitler, süslü vazolar, su kapları ve diğer kullanım eşyaları da sergilenmektedir. Haberde ayrıca, Selçuklu dönemine ait oymalı tahta kapılar, minberler, kitabeler ve çeşitli çinilerin yanı sıra Roma, Yunan, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait paraların da müzede bulunduğu belirtilmiştir.⁷⁴⁸

Kayseri Vilayet gazetesinde yer alan bu haber, Kayseri Müzesi'nin tarihi zenginliğini, koleksiyonundaki çeşitliliği ve kültürel önemini detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kayseri'deki eserlerin artışı ve Kültepe kazıları sonucu bulunan eserler, Hunat Hatun Medresesi'nin yetersiz olduğunu göstermiştir. Bu nedenle Gültepe Parkı yakınındaki eski hastane binası arsası kamulaştırılmıştır. Yüksek Mimar İhsan Kıygın'ın planını çizdiği yeni müze binasının yapımına 1965'te başlandı ve eserlerin taşınmasıyla 26 Haziran 1969'da yeni müze binası ziyarete açılmıştır.⁷⁴⁹

Kayseri Arkeoloji Müzesi, ziyaretçilerini Kalkolitik Çağ'dan Bizans dönemine uzanan geniş bir zaman dilimindeki eserlerle buluşturan, iki salon ve geniş bir bahçe alanından meydana gelen bir kültür hazinesidir. Müzede, birinci salonda Kalkolitik ve Eski Tunç Çağı'na ait ince işçilikle yapılmış seramikler, su mermerinden idol figürler ve bereket simgesi ana tanrıça heykelleri ziyaretçilerin beğenisine sunulmaktadır. Müzenin büyük salonunda ise Kültepe kazılarında gün yüzüne çıkarılan, Asur Ticaret Kolonileri dönemine ait çivi yazılı tabletler, el işçiliği kaplar, madeni eşyalar ve Hitit kaya kabartmasının mulajı gibi tarihi eserlerin yanı sıra Hitit ve Geç-Hitit dönemlerinden kalma heykeller, kabartmalar, steller ve yazıtlar da sergilenmektedir. Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerinin zengin ziynet eşyaları, şık cam işçilikleri, mermer heykeller, bronz figürler ve mezar buluntularının bulunduğu ikinci salon ise bu tarihi yolculuğun devamını oluşturur. Ayrıca, müzenin açık hava bölümü Selçuklu eserleriyle zenginleştirilmiş, her bir eserle Kayseri'nin

⁷⁴⁷ Kayseri 7 Kasım 1935.

⁷⁴⁸ Kayseri 7 Kasım 1935.

⁷⁴⁹ Subaşı, s.51.

derin tarihini hissetme fırsatı sunulmuştur. Bu zengin koleksiyon, Kayseri'nin tarihsel ve kültürel dokusunu gözler önüne sermekte ve şehrin sanat geçmişini aydınlatmaktadır.⁷⁵⁰

Bu tarihsel ve kültürel zenginlikleri barındıran Kayseri, aynı zamanda canlı sanat etkinliklerine de ev sahipliği yapmaktadır. Şimdi ise, bu eski ve değerli anlatıları, günümüzün anlatı biçimlerinden biri olan sinema ve tiyatronun sihirli dünyasına doğru bir yolculuğa çıkarak devam edeceğiz. Bir sonraki kısımda, Kayseri'nin sinema ve tiyatro sahnesinin nasıl bir gelişim gösterdiğini ve bu sanat dallarının kent kültüründeki yerini belirlemeye çalışacağız.

4.5 Sinema ve Tiyatro

Kayseri’de Cumhuriyet öncesi dönemde sosyal hayatın kendine has eğlence mekânları vardı. Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesinde halkın mesire yerlerine giderek burada gezinti yaptığından, bu yerlerin bazılarında ise cirit oynadığından ve yiyip içerek eğlendiğinden bahsedilir.⁷⁵¹ Cumhuriyet’in ilanından sonra ise şehir merkezinde farklı işlevlere sahip eğlence mekânları açılmış ve hizmet vermiştir. Bunlardan biri de sinemalardır.

Kayseri’deki ilk sinema Halkevinin kurulması ile 1932 yılında faaliyete geçen Halkevi sinemasıdır. Bu sinemada daha çok yabancı filmler gösterilmiştir. Daha sonra sinemaların büyük kısmı Türk sinemasının da altın çağını yaşadığı dönem olan 1960’lar ile 1970’lerin sonuna değin hizmet vermiştir.⁷⁵² 1970’lerin ortalarından itibaren sinemada değişen akımlar ve Türkiye’nin içinde bulunduğu karmaşık dönemden dolayı bu sinemaların büyük kısmı kapanmıştır. Bu yıllarda sinemaya olan ilgiden dolayı yazlık sinema sayısı oldukça fazladır. Yazlık sinema sayısının fazla olmasının bir sebebi de boş alanlara film makinelerinin kurulması ve sandalyelerin konulmasıyla kolaylıkla kısa sürede yazlık sinema kurulabilmesidir. Kayseri’deki başlıca sinemalar ise şunlardır:⁷⁵³

⁷⁵⁰ 13.09.2014, <http://www.kayserikultur.gov.tr/Eklenti/6626,96-125pdf.pdf?0>

⁷⁵¹ Satoğlu, **Kayseri Ansiklopedisi**, s.111.

⁷⁵² Satoğlu, **Kayseri Ansiklopedisi**, s.111.

⁷⁵³ Betül Aydoğdu, “Eğlence Mekânları”, **Kayseri Ansiklopedisi**, Cilt 2, ss.112,113.

Ana Tamir Sineması: Osman Kavuncu Caddesi üzerindeki Ana Tamir Fabrikasının içinde bulunan, genellikle Türk filmlerinin gösterildiği bu sinema kışlıktır. Yaklaşık 300 kişilik kapasitesi olan mekân 1960'lı yıllarda açık bulunmuştur.⁷⁵⁴

Argıncık Sineması: Argıncık'ta bulunan sinema kışlık olup yaklaşık 200 kişiliktir. Genellikle Türk filmlerinin gösterildiği sinema 1960'larda aktif hizmet vermiştir.⁷⁵⁵

Atlas Sineması: Şiremenli Mahallesi'nde bulunan sinema, yazlık sinema olarak faaliyet göstermiştir.

Büyük Sinema: Kayseri'deki en uzun ömürlü sinemalardan biridir. 1950'lerde açılan sinema 1980-90'lara kadar çalıştırılmıştır. Bankalar Caddesi üzerinde bulunan çift katlı sinemanın, yazlık ve kışlık salonu vardır. Yazlık salonu binanın üstündedir. Genellikle yabancı film gösterilen sinemanın binası, sinema kapatıldıktan sonra iş hanına çevrilmiştir.⁷⁵⁶

Emek Sineması: Aile sineması olan mekânda çoklukla yerli film gösterilirdi. İstasyon Caddesi üzerinde 1960'lı yıllarda faaliyet göstermiştir. Yaklaşık 300 kişiliktir.

Halkevi Sineması: Şehir tiyatrosunun yanında olan mekân kışlıktır. Kayseri'deki en eski sinemadır. Bütün halka açık olan sinemada film gösterimi yanında, on beş günde bir kadınlara yönelik filmler de seyrettirilmiştir. 1932–1937 yılları arasında 13 film gösterimi yapılmıştır. Genellikle yerli film gösterilen sinema yaklaşık 500 kişiliktir. Halkevlerinin kapatılmasından sonra sinema kısmı bir süre daha hizmet vermeye devam etmiştir.⁷⁵⁷

Hava İkmal Sineması: Hava İkmal Bakım Merkezi'nin içinde faaliyet gösteren sinema kışlıktır. Hem yerli hem de yabancı filmlerin gösterildiği sinema yaklaşık olarak 200 kişiliktir. 1960'lardan 1980'lerin başına kadar faaldi.

Sümer Sineması: Sümer Bez Fabrikası Kompleksi'nin içinde yer alan sinema yaklaşık 200 kişiliktir. Fabrikanın açılışından itibaren faaliyet göstermiş olan sinema

⁷⁵⁴ Satoğlu, **Kayseri Ansiklopedisi**, s.111.

⁷⁵⁵ Satoğlu, **Kayseri Ansiklopedisi**, s.111.

⁷⁵⁶ Satoğlu, **Kayseri Ansiklopedisi**, s.111.

⁷⁵⁷ Satoğlu, **Kayseri Ansiklopedisi**, s.111.

1970'lerde kapanmıştır. Genellikle Türk filmlerinin gösterildiği sinema kışlık olarak faaliyet göstermiştir.

Şahin Sineması: Yazlık sinemalardan biri olan Şahin Sineması, şimdiki Otel Hilton'un yerinde işletilmiştir. Yaklaşık 500 kişilik olan sinemada yerli ve yabancı filmler gösterilmiştir.

Şeker Fabrikası Sineması: Şeker Fabrikasının içinde bulunan kışlık bir sinema olmuştur.⁷⁵⁸

Tan Sineması: Dönemin Kayseri valisi Nazmi Toker tarafından o zamanlar Cumhuriyet Meydanı'nda bulunan Şehzade Çeşmesi'nin taşınarak ve Belediye oteli ile eczanesi yıktırılmış ve yerine 1933 yılında Tan Sineması'nın temelleri atılmıştır. 1935'te faaliyete geçen sinema Cumhuriyet Meydanı'nda Hükümet Konağı'nın yanında bulunan kışlık bir sinemadır. Yaklaşık olarak 250–300 kişilik olan bu sinema 1970'lerde kapanmış ve meydan tanzimi için binası yıkılmıştır.⁷⁵⁹

Taş Sineması: Şimdiki Fazlıoğlu İş Merkezi'nin bulunduğu yerde faaliyet gösteren sinema 1960'lardan 1990'lara kadar açıktır. Yapıldığı dönemin en modern sineması olarak hatırlanan bu sinema yaklaşık olarak 500 kişi kapasiteye sahiptir ve çoklukla yerli film gösterilir. Kışlık sinema olan mekân kapandıktan sonra iş merkezine çevrilmiştir.⁷⁶⁰

Kayseri'deki sinemacılık tarihine baktığımızda, şehirde Cumhuriyet öncesi dönemde de sosyal eğlence mekânlarının bulunduğunu görüyoruz. Ancak Cumhuriyet'in ilanı sonrası, şehirde sinemalar da dahil olmak üzere farklı eğlence mekânları açılmış ve hizmet vermiştir. İlk sinema olarak 1932'de faaliyete geçen Halkevi Sineması önemli bir rol oynamıştır. Kayseri'nin sinema tarihinde özellikle 1960'lar ve 1970'ler zirve dönemi olmuş, ancak 1970'lerin ortalarından itibaren sinema sektörü zorluklarla karşılaşmış ve birçok sinema kapanmıştır. Yazlık sinemaların sayısının fazla olması ise mekânların kolaylıkla kurulabilmesinden kaynaklanmıştır. Bu dönemde faaliyet gösteren sinemalar arasında Ana Tamir Sineması, Argıncık Sineması, Atlas Sineması, Büyük Sinema, Emek Sineması, Hava İkmal Sineması, Sümer Sineması, Şahin Sineması, Şeker Fabrikası Sineması, Tan

⁷⁵⁸ Aydoğdu, s.213.

⁷⁵⁹ Aydoğdu, s.213.

⁷⁶⁰ Aydoğdu, s.213.

Sineması ve Taş Sineması yer almıştır. Kayseri sinemaları, şehirdeki kültürel ve eğlence hayatının önemli bir parçasını oluşturmuş, yerli ve yabancı filmleri izleyicileriyle buluşturmuştur. Ancak zamanla değişen sinema akımları ve toplumsal koşullar, bu sinemaların kapanmasına neden olmuştur. Kayseri'nin sinema geçmişi, şehirdeki eğlence ve kültür yaşamının bir yansıması olarak önemli bir tarihi mirası temsil etmektedir.

Türkiye'nin modernleşme süreci içerisinde, sanatın ve özellikle tiyatronun toplumsal yapı üzerindeki dönüştürücü gücü, Kayseri özelinde ele alındığında kendini açıkça göstermektedir. Tiyatrolar, bu süreçte hem sosyal hem de kültürel bir köprü işlevi görerek şehrin dokusuna işlemiştir.

Kayseri'nin kültürel ve sanatsal yaşamında tiyatrolar, sosyal dinamiklerin ve toplumsal etkileşimin önemli bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Şehrin tiyatro tarihi, sadece sanatsal bir mirası değil, aynı zamanda toplumun bir araya gelme, düşünce ve duygularını paylaşma biçimlerini de yansıtır. İşte bu bağlamda, Kayseri'de tiyatro faaliyetlerinin gelişimini ve halk üzerindeki etkilerini incelediğimizde, iki önemli kurum dikkat çekmektedir: Halkevi Tiyatrosu ve Şehir Tiyatrosu. Bu kurumlar, kent halkının sosyal hayatında sanatın ulaşılabilir ve etkili bir araç haline gelmesinde kilit rol oynamıştır.

Halkevi Tiyatrosu: Kayseri Halkevi, 1932–1937 yılları arasında 133 konser vermiştir. Ayrıca yine Halkevi bünyesinde çeşitli çalgı aleti kursları da açılmıştır. Aynı yıllar arasında 136 gösteri düzenlenmiştir.⁷⁶¹

Şehir Tiyatrosu: Halkevi binası olarak kullanılan bu yapı, halkevlerinin kapatılmasından sonra Vilayet, Belediye ve Tiyatro Kurma ve Yaşatma Derneği'nin çalışmalarıyla 28 Ekim 1966'da tiyatroya çevrildi. Salon ilk açıldığında tahsisat ve kadrosu yoktu. 600 kişilik salonu vardı.⁷⁶² Daha sonra ise; Devlet Tiyatroları'na bağlı olarak çalıştırılmaya başlanmış, olumlu netice alınamayınca binanın kullanma hakkı belediyeye devredilerek Şehir Tiyatrosu yapılmıştır. Şehirde, Şehir Tiyatrosu'ndan başka tiyatro salonu yoktur. Ancak Cumhuriyet Meydanı'nda Kenan'ın Bahçesi denilen bir mekân vardır. Bu mekân yazlıktır ve direkler arası gibi bir işlevi vardır.

⁷⁶¹ Satoğlu, Kayseri Ansiklopedisi, s.112.

⁷⁶² Subaşı, s.82.

Şehre gelen tiyatro ve ses sanatçıları buradaki sahneye çıkarlar. 1950 -1960'larda faaliyet göstermiştir.⁷⁶³

Kayseri'de tiyatro ve sahne sanatları, şehirdeki kültürel yaşamın önemli bir parçasını oluşturmuştur. Kayseri Halkevi bünyesinde 1932-1937 yılları arasında çeşitli konserler ve gösteriler düzenlenmiştir, bu da şehirdeki kültürel etkinliklerin ilk adımlarından biridir. Şehir Tiyatrosu ise ilk olarak Halkevi binası olarak kullanılmış ve daha sonra 1966'da tiyatro salonu olarak hizmet vermeye başlamıştır. Şehirdeki tek tiyatro salonu olarak faaliyet gösteren Şehir Tiyatrosu, Kayseri'nin tiyatro sanatına katkı sağlamış ve izleyicilerine birçok unutulmaz gösteri sunmuştur. Ayrıca Kenan'ın Bahçesi gibi yazlık mekânlar da tiyatro ve sahne sanatlarının şehirdeki varlığını sürdürdüğü yerlerdir. Kayseri'deki tiyatro etkinlikleri, şehirdeki kültürel çeşitliliği ve sanatsal mirası yansıtan önemli bir bileşen olarak öne çıkmaktadır.

4.6 Sosyal Kuruluşlar, Cemiyetler, Dernekler

Toplumsal açıdan büyük öneme haiz, günümüzde daha popüler ifade ile dahi sivil toplum kuruluşları adıyla anılan; sivil kuruluşlar, cemiyetler ve derneklerin de, incelediğimiz dönemde Kayseri'de faaliyette bulunan örneklerini görmek mümkündür. Bu bağlamda faaliyet alanları, toplumsa etkileri, Kayseri'nin sosyo-kültürel yaşamına ve Kayseri Halkının sosyalleşmesi ile eğitimine olan katkıları bakımından; Kayseri Halkevi, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Kayseri Türk Ocağı, 1931'de Türkiye İdman Cemiyetleri Toplantısına delege gönderen ve bir şehir olarak Kayseri'deki spor kuruluşları ve şehrin futbol takımı Kayserispor'un kuruluşu ve yine halkın sosyalleşmesi ve iletişim açısından önem taşıyan kıraathaneler ve eğlence mekanları dikkati çekmektedir.

4.6.1 Halkevi

Toplumsal açıdan düşünüldüğünde, Atatürk İlkeleri arasında belki de en önemlisi olarak kabul edilen Halkçılık ilkesinin bir yansıması olarak, Halkevlerinin kültürel ve eğitim alanındaki çalışmaları, Cumhuriyet'in ilk yıllarında milli birliği güçlendirmeye yönelik belirgin bir çaba olarak öne çıkmaktadır. Halkevleri, eşitlikçi bir kültürel kurum olarak kurulmuş ve Halkçılık ilkesinin bir gereği olarak kabul

⁷⁶³ Satoğlu, s.112.

edilmiştir.⁷⁶⁴ Bu kurumlar, 24 Haziran 1932'de faaliyete geçen Kayseri Halkevi gibi, milli birliği yükseltme amacıyla önemli bir rol oynamıştır. Kayseri Halkevi, Kayseri'nin sosyo-kültürel yaşamına önemli katkılarda bulunarak açılışından önce *Kayseri Gazetesi*'nde vurgulandığı gibi, Halk Fırkası'nın siyasi faaliyetlerine paralel olarak kültürel faaliyetlerde de bulunmuştur.⁷⁶⁵

Halkevi, insanlar arasında memleket sevgisi taşıyan ve bu duyguyu heyecanla paylaşmak isteyenler için bir buluşma ve iş yapma alanı olarak hizmet vermektedir. Herkesin Halkevi'nde kendi ilgi alanlarına uygun bir şubede çalışma fırsatı bulabileceği bir yerdir ve burada edinilen bilgilerin diğer insanlara aktarılması, vatani bir sorumluluk olarak görülmektedir. Kayseri Halkevi'nin açılışı 17 Haziran 1932 Cuma günü planlanmıştır.⁷⁶⁶

Kayseri Halkevi, 24 Haziran 1932 tarihinde açılmıştır. Bu tarih aynı zamanda Antalya, Bilecik, Edirne, Gaziantep, Giresun, İçel, Kastamonu, Kırklareli, Kocaeli, Kütahya, Ordu, Rize, Sinop, Şebinkarahisar, Tekirdağ, Trabzon, Yozgat, Van ve Zonguldak Halkevleri'nin açılış tarihleriydi.⁷⁶⁷ 24 Haziran'da saat 15.00'te CHF Kâtibi Umumisi Recep Bey'in Ankara Radyosu'ndaki Halkevleri hakkındaki nutkuyla başlayan bir açılış merasimi gerçekleştirildi. Bu merasim, lise öğrencileri ve halkın İstiklâl Marşı'nı söylemesiyle devam etti. Daha sonra, Kayseri Mebusu ve Halkevi Başkanı Reşit Bey, halkevlerinin kuruluş nedenleri ve sağlayacakları faydaları ile faaliyet tarzları hakkında bir konuşma yapmıştır. Geniş bir katılımın olduğu bu açılış merasimi, lise öğrencilerinin sahnelediği "Akı" adlı piyeste sona ermiştir.⁷⁶⁸

Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönemlerinde, modernleşme ve ulusal bilincin yaygınlaştırılması amacıyla kurulan Halkevleri, sosyal ve kültürel yaşamda merkezi bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda, Kayseri Halkevi'nin 24 Haziran 1932 tarihinde yapılacak açılışının ilanı, dönemin resmi ve sivil kurumları arasında köprü vazifesi görecek bir etkinlik olarak planlanmıştır. İlgili duyuruda, devletin üst düzey makamları, merkezî daireleri ve çeşitli kamu müesseseleri temsilcilerinin,

⁷⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer, İlkin, **Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık**, İletişim Yay., 1998.

⁷⁶⁵ *Kayseri* 2 Haziran 1932.

⁷⁶⁶ *Kayseri* 2 Haziran 1932.

⁷⁶⁷ Şanal, s.25.

⁷⁶⁸ *Kayseri* 27 Haziran 1932; Önder Duman, Kayseri'nin Sosyo-Kültürel Yaşamında Halkevi'nin Yeri (1932-1950), *Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu*, Kayseri, 2003, s.178.

öğretmenler ve devlet memurları gibi toplumun çeşitli kesimlerinden bireylerin katılımı teşvik edilmiştir. Bu, sadece bir törenin ilanı olmanın ötesinde, o dönemin hükümeti tarafından benimsenen, toplumun tüm katmanlarını kapsayan bir gelişim ve ilerleme stratejisinin tezahürüdür.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin, yani dönemin iktidar partisinin, ulusun ilerlemesi yönünde gerçekleştirdiği politikaların meyvelerini almakta olduğu, Halkevleri gibi kurumların açılışının bu başarının somut bir göstergesi olarak sunulduğu anlaşılmaktadır. Halkevi'nin tanıtımında vurgulanan, toplumun farklı kesimlerinden gelen bilim insanları, sanatçılar, edebiyatçılar, hukukçular ve diğer meslek gruplarının aynı çatı altında toplanarak ülkenin refahına katkı sunacakları vizyonu, dönemin toplumsal ve milli birliğe verdiği önemi göstermektedir.

Toplumsal ilerleme ve milli birlik anlayışını ön planda tutan Halkevleri, bilim ve sanat alanında faaliyet gösterecek bireyler için bir buluşma noktası olma yanı sıra, aynı zamanda toplumsal ve milli ihtiyaçların tartışılacağı, çözüm üretileceği bir platform işlevi görmüştür. Böylece, bu kurumlar, ülkenin bilimsel, sanatsal ve entelektüel gelişimine katkıda bulunarak, toplumun tüm kesimlerini bilgi ve sanat etrafında birleştirici bir güç olarak hareket etmiştir.

Netice itibariyle, açılışa yapılan bu davet, yalnızca bir kurumun faaliyete geçirilmesinin ötesinde, dönemin sosyo-kültürel dönüşüm sürecinde kritik bir dönemeç olarak değerlendirilmesi gereken tarihi bir anı ifade etmektedir. Bu sürecin, ulusal gelişmeyi hedefleyen geniş kapsamlı bir sosyal politikanın parçası olduğu vurgulanmaktadır ve toplumun bu gelişmeye katkıda bulunmasının beklendiği, bu katkının milli bir görev olarak addedildiği belirtilmiştir.⁷⁶⁹

Kayseri Halkevi'nin, dokuz şubesi de açıldığı gün faaliyete geçmiştir. Ancak *Kayseri Vilayet Gazetesi*'ne verilen "Halkevine Çağrı" ilanlardan anlaşılabacağı üzere; Halkevi, kuruluşunun ilk aylarında üye sayısında bazı sıkıntılar yaşamıştır. Halkevi'nin ilk İdare Heyetinde yer alan isimler tabloda görülmektedir.⁷⁷⁰

⁷⁶⁹ *Kayseri* 23 Haziran 1932; Mustafa Şanal, **Kayseri Halkevi ve Faaliyetleri (1923- 1950)**, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yay., Kayseri, 2007, s.24.

⁷⁷⁰ **Kayseri Halkevi Armağanı**, S.3, Kayseri Yeni Matbaa, 29 Birincitesrin 1934, s.49; Şanal, s.25.

Adı	Şubesi	İşi
Reşit Bey (Özsoy)	Halkevi Başkanı	C.H.P. İl Başkanı, Milletvekili
H.Hüsnü Bey	Dil,Tarih,Edebiyat (Başkan)	Kayseri Maarif Müdürü
Naci Bey	Güzel Sanatlar (Başkan)	Lise Hesap Uzmanı
Yusuf Bey	Gösteri	Safa İlkokulu Öğretmeni
Necip Bey	Spor (Başkan)	D.D.Yolları Başmüfettişi
Hayrettin Bey	İçtimai Yardım	Memleket Hastanesi Başhekim
Fahri Bey	Halk Dershaneleri ve Kurslar	Safa İlkokulu Öğretmeni
A.Hilmi Bey	Kütüphane ve Yayınlar(Başkan)	İstiklâl İlkokulu Öğretmeni
Şevki Bey	Köycüler	Divizyon Mühendisi
Ömer Bey	Müze ve Sergiler (Başkan)	Muhasebe-i Hususiye Başkatibi

Tablo 12: Halkevi'nin ilk İdare Heyeti

Kayseri Halkevi'nin, kuruluşunun ilk aylarında karşılaştığı üye sayısı sıkıntısına rağmen, kısa sürede şehrin sosyal ve kültürel yaşamına damgasını vuran etkinlikler düzenlemiştir. İlk İdare Heyeti'nin öncülüğünde, İçtimai Yardım Şubesi'nden Gösteri Şubesi'ne, Spor Şubesi'nden Tarih ve Müze Şubesi'ne kadar dokuz şubesi aracılığıyla eğitimden sanata, spordan tarihe pek çok alanda toplumu aydınlatma ve geliştirme çabaları yürütülmüştür.

Özellikle İçtimai Yardım Şubesi'nin yürüttüğü faaliyetler, toplumun korunmaya muhtaç bireylerine yönelik somut destekler sunarken,⁷⁷¹ Gösteri Şubesi kültürel ve sanatsal etkinliklerle halkın estetik zevkini geliştirme misyonunu üstlenmiştir. Spor Şubesi, spor faaliyetlerini yaygınlaştırarak hem bireysel hem toplumsal sağlığın gelişimine katkıda bulunmuş,⁷⁷² Tarih ve Müze Şubesi ise şehrin tarihi ve kültürel mirasını koruma çalışmalarıyla dikkat çekmiştir.⁷⁷³

Halkevi'nin bu kapsamlı ve çok yönlü faaliyetleri, dönemin entelektüel çevrelerince takdirle karşılanmış, hatta CHP Genel İdare Heyeti tarafından övgüye değer bulunmuştur.⁷⁷⁴ Halkevlerinin, çok partili sisteme geçiş sonrasında siyasi

⁷⁷¹ Kayseri 22 Nisan 1941; Kayseri 04 Mart 1943; Kayseri 25 Mart 1944.

⁷⁷² Kayseri 18 Ocak 1943; Erciyes, Sayı: 61-62, Yıl:6, Şubat-Mart 1943; Kayseri 25 Şubat 1943; Şanal, ss.29-136.

⁷⁷³ Kayseri 23 Şubat 1942; C.H.P. Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları, Ankara 1941, s.44.

⁷⁷⁴ Erciyes, S. 26-27, Mart-Nisan 1945.

çekişmelerin odağında yer alsa da kültürel bir kurum olarak apolitik ve halka hizmet odaklı yapısını koruduğu vurgulanmıştır.⁷⁷⁵

1950 yılına gelindiğinde, Halkevi'nin etkinlikleri arasında düzenlenen piyesler, sahnelenen oyunlar ve düzenlenen spor müsabakaları gibi gösteri sanatları ve spor etkinlikleri ön plana çıkmış, halkın sosyal yaşamına renk katmıştır.⁷⁷⁶ Halkevinin faaliyetleriyle zenginleşen Kayseri'nin sosyal ve kültürel hayatı, Cumhuriyet döneminde kentlilik bilincinin gelişmesine ve toplumsal yaşamın canlanmasına önemli katkılar sağlamıştır.⁷⁷⁷

Ne var ki, 1952 yılında Halkevi'nin kapatılması ve binasının eğitim kurumlarına devri, bu dinamik ve etkileşimli kurumun faaliyetlerine son vermiş,⁷⁷⁸ ancak arkasında zengin bir miras ve unutulmaz anılar bırakmıştır. Bu miras, günümüzde dahi Kayseri'nin sosyal ve kültürel tarihindeki yerini korumakta ve dönemin ruhunu yansıtmaktadır.

Kayseri Halkevi, 1932'den 1952'ye kadar şehirde çeşitli şubeler aracılığıyla çok yönlü sosyal, kültürel ve eğitimsel faaliyetlerde bulunmuş önemli bir kurumdur. Farklı şubeler aracılığıyla halka eğitim, kültür, spor ve yardım gibi birçok alanda hizmet vermiştir. Özellikle Tarih ve Müze Şubesi, bölgedeki tarihi ve kültürel mirası koruma konusunda büyük çaba sarf etmiş ve bu alanda önemli çalışmalara imza atmıştır. Ayrıca, Halkevi'nin yayın organı olan "Erciyes Dergisi," bu çalışmaları yansıtarak topluma katkıda bulunmuştur. Ancak, 1952'de Halkevi kapatılmış ve etkisi azalmıştır. Bu dönemde kaynaklar başka bir kuruma devredilmiştir. Kayseri Halkevi'nin faaliyetleri, dönemin toplumsal ve kültürel gelişimine katkı sağlamış ve önemli bir rol oynamıştır.

Kayseri Halkevi'nden sonra yine genelde ülkemiz ve tabii özelde de incelediğimiz şehir Kayseri üzerinde etkisi, çabası ve faaliyetleri ile dikkati çeken bir diğer kurum da Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'dir.

⁷⁷⁵ *Kayseri* 13 Mayıs 1946; Erciyes Dergisi, Cilt 2, Sayı 17, Mayıs 1941, s.493,494; Erciyes Özel Sayı, Sayı 72, Yıl:7, Ocak 1949, s.64.

⁷⁷⁶ Tacettin Tacettinoglu, "Halkevimizin Yıllık Çalışması", Erciyes, Sayı:50, Yıl:5, Mart 1947, ss.24-25; Erciyes Dergisi, Cilt 5, Sayı 48,49, Ocak-Şubat 1947, s.1.

⁷⁷⁷ *Kayseri* 25 Şubat 1943; Şanal, ss.29-82.

⁷⁷⁸ BCA, 030.18.01/129.56.19.

4.6.2 Hilâl-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti

Osmanlı Devleti'nde ilk sivil derneklerden biri olan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin kuruluşunda, uluslararası yardım kuruluşu olan Kızılhaç'ın etkisi büyüktür. Kızılhaç'ın tarihi ise Fransa ile Avusturya arasında yaşanan 24 Haziran 1859 tarihli Solferino Savaşı'na dayanmaktadır. Bu savaşta İsviçreli Henry Dunant, savaş meydanında 40.000 yaralının acılarını ve zorluklarını anlattığı bir hatırat yazmıştır. Bu hatırat, Kızılhaç'ın kurulmasına ilham kaynağı olmuş ve 1863 yılında 16 devletin katılımıyla Cenevre'de bir konferans düzenlenmiştir. Katılımcılar, 22 Ağustos 1864'te Cenevre Sözleşmesi'ni imzalayarak Kızılhaç'ın uluslararası yardım çalışmalarının temellerini atmışlardır.⁷⁷⁹

Osmanlı Devleti'nde kurulan Kızılay Derneği, 11 Haziran 1868'de "Mecruhin ve Marda-yı Askeriye İmdat ve Muavenet Cemiyeti" adıyla başlamıştır. Zaman içinde isim değişiklikleri yaşamış ve son olarak 1945 yılında "Türkiye Kızılay Derneği" adını almıştır. Ancak, bu isim değişiklikleri, kurumun temel ilkeleri üzerinde herhangi bir değişikliğe neden olmamıştır.⁷⁸⁰

Kızılay, dünyada yardımlaşma ilkesini din, dil veya ırk ayrımı yapmadan uygulayan öncü bir kuruluş olan Kızılhaç Derneği'nin izinden gitmiştir. Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a, saltanattan Cumhuriyete kadar bu ilkeleri sürdürmüş ve siyasi dalgalanmalardan etkilenmemiştir. Kızılay, sadece bir hayır kurumu olmanın ötesinde, Cumhuriyet döneminde de çağdaşlaşmanın ve insanlık değerlerinin öncüsü olmuştur.⁷⁸¹

Cumhuriyetin ilk yıllarında Kızılay'ın öncelikli görevleri, Türk-Yunan mübadelesi ve Birinci Dünya Savaşı sonrası savaş esirleriyle ilgili sorunların çözümü olmuştur. Aynı zamanda ülkenin sağlık hizmetlerini geliştirmek amacıyla Türkiye'nin ilk hemşirelik okulunu kurarak sağlık alanında önemli bir rol üstlenmiştir. Bu dönemde nitelikli hemşirelere duyulan ihtiyaç, Kızılay'ın kuruluşunun ardından yaşanan savaşlarda daha da belirgin hale gelmiştir.⁷⁸²

⁷⁷⁹ Muzaffer Tepekaya-Leyla Kaplan, "Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877 – 1923)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:10, Konya, 2003, s.143; Yaşar Baytal, *Atatürk Dönemi'nde Sosyal Yardım Faaliyetleri (1920 – 1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2012, ss.78,79.

⁷⁸⁰ Baytal, *Atatürk Dönemi'nde...*, s.80.

⁷⁸¹ Baytal, *Atatürk Dönemi'nde...*, s.81.

⁷⁸² Baytal, *Atatürk Dönemi'nde...*, s.81.

Cumhuriyet döneminde Kurum, hastabakıcı kursları açarak ve gönüllü hemşireliği teşvik ederek sağlık alanındaki boşluğu doldurmuştur. Hemşirelik Okulu'nu kurarak yükseköğretime kadar ulaşan bu eğitimlerle ülkeye önemli katkılar sunmuştur. Batıdaki benzer okullardan esinlenen bu girişim, Kızılhaç ile iş birliği ve uluslararası ilişkilerin güçlenmesi yoluyla Türkiye'nin yurt dışında tanıtımına katkıda bulunmuştur.⁷⁸³ 1921 ve 1922 yıllarında Kayseri Merkezi'nde Kâtibzâde Nuh Naci, Hıfzı Nuri, İbrahim Safa ve Nurullah efendiler tarafından toplanan 926.176 kuruşluk bağış, farklı alanlara dağıtılmıştır. Bu bağışın 200.000 kuruşu Ankara'ya gönderilmiş, geri kalan kısmı ise Himâye-i Etfâl Cemiyeti'ne, mahalli hastanelere, eczanelere ve esirlere aktarılmıştır.⁷⁸⁴

3 Haziran 1940 tarihinde Kayseri'nin Sarioğlan ilçesinde sel felaketi meydana gelmiştir. Felaketzedelere yardım için Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkezi, Kayseri Hilal-i Ahmer Cemiyetiyle irtibata geçerek bölgeye yapılacak yardımlar ile ilgili bilgiler alınmıştır.⁷⁸⁵ Erciyes dergisinin 1949 yılındaki 72. sayısında yer alan Kızılay Başkanı Ali Simitçioğlu'nun Kızılay çalışmaları hakkındaki açıklamaları, dönemin toplumsal yardımlaşma ve dayanışma ruhunu yansıtmaktadır. Simitçioğlu'nun aktardığına göre, Kayseri Kızılay Şubesi, sıkı bir disiplin ve intizamla yönetilen bir kuruluş olup, genel merkez kayıtlarında ve teftiş notlarında Türkiye genelinde örnek teşkil eden birinci sırada yer almaktadır. Mali açıdan Türkiye'de sekizinci sırada bulunmasına rağmen, maddi yardımların yanı sıra manevi desteklerle de öne çıkmaktadır.⁷⁸⁶

Başkan Simitçioğlu'nun belirttiği gibi, Kızılay'ın yardım faaliyetleri genellikle geniş çaplı afetlerle sınırlı kalmamış, her fırsatta sağlık alanında yardıma öncelik verilmiştir. 1948 yılında bütçesi 2 bin lira olarak belirlenen şube, maddi değeri düşük olmasına rağmen hastalar ve malullerle birebir ilgilenmiş, onların hastaneye sevklerini sağlamış ve özellikle verem hastalarının tedavileri için ciddi gayret göstermiştir. Bu hastaların sanatoryumlara sevkleri ve orada tedavi görmeleri

⁷⁸³ Baytal, Atatürk Dönemi'nde..., s.82.

⁷⁸⁴ Mesut Çapa, **Kızılay [Hilal-i Ahmer] Cemiyeti (1914 – 1925)**, Ankara,2010, s.45.

⁷⁸⁵ Kızılay Arşivi. Kutu No:1259, Belge No:1, Tarih:3 Haziran 1940.

⁷⁸⁶ Erciyes Dergisi, s.72.

için gerekli işlemleri yürüten şube, aynı zamanda İstanbul'daki teşkilattan maddi ve manevi yardımlar sağlamıştır.⁷⁸⁷

Şube ayrıca, sakatlanan vatandaşlara suni ayak temin etmek, evleri yıkılan veya yangından etkilenen yoksul ailelere destek olmak gibi sosyal yardım faaliyetlerini de sürdürmüştür. Yerel topluluklarda meydana gelen çeşitli ihtiyaçlar karşısında, ufak yardımlarla bile insanların yüzünü güldürebilen Kızılay Şubesi, bu tür müdahalelerle toplumda önemli bir sosyal sorumluluk örneği sergilemiştir.

Erciyes dergisindeki bu ifadeler, Kayseri Kızılay Şubesi'nin, yalnızca maddi yardımın ötesinde, bireylerin sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını da göz önünde bulunduran ve onlara umut veren bir kuruluş olduğunu göstermektedir. Cezaevlerindeki mahkûmların giyim ihtiyaçlarının giderilmesi ve yangın mağdurlarına yapılan yardımlar, Kızılay'ın insan odaklı yaklaşımının açık göstergeleridir. Şube, bu sayede toplumda güçlü bir dayanışma ağı oluşturmuş ve insanların zor zamanlarında yanında olmuştur.⁷⁸⁸

Özetle, Erciyes dergisindeki bu anlatım, Kayseri Kızılay Şubesi'nin toplumun her kesimine ulaşan ve her türlü yardım ihtiyacına cevap veren, insan odaklı bir yaklaşımla hareket eden aktif bir yardım kuruluşu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu, şubenin genel merkez tarafından yüksek bir takdirle değerlendirilmesinin de temel sebeplerindendir.

1960'lara kadar, Türk Kızılay'ı Kayseri Şubesine başkanlık eden isimler sırasıyla şu isimler olmuştur. Rıfat Çalika, İbrahim Safa Bey, Nuh Naci Yazgan, Bekir Özhalıcı, Ali Simitçioğlu, Hacı Hüseyin Aksakal, Selçuk Karakimseli, Arif Akşehirlioğlu, Şükrü Alkanat ve Cahit Uluğ.⁷⁸⁹

Kayseri Kızılayı, tarihi boyunca bölgesindeki insanlara yardım elini uzatmış ve çeşitli sosyal hizmetler sunmuş önemli bir kuruluştur. Bağışlar ve gönüllüler sayesinde, afetler, sağlık sorunları, yoksulluk ve diğer zorluklarla başa çıkmak için çaba sarf etmiştir. Aynı zamanda insan haklarına saygı göstererek hapishanelerdeki mahkûmların durumuna yardımcı olmuş ve toplumun çeşitli kesimlerine yönelik

⁷⁸⁷ Erciyes Dergisi, s.72.

⁷⁸⁸ Erciyes Dergisi, s.72.

⁷⁸⁹ İrfan Birol, **Hayırseverlerimiz ve Kayseri**, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yay., Kayseri,2011, s.1.

sosyal yardım programları düzenlemiştir. Kayseri Kızılayı'nın başkanları, kurumun amacına hizmet etmek için çaba sarf etmiş ve bu değerli kuruluşun başarısını sürdürmüşlerdir. Kayseri Kızılayı, sadece maddi yardımlarla değil, aynı zamanda manevi desteklerle de toplumun birçok kesimine yardım elini uzatmış ve Kayseri'nin sosyal dokusuna olumlu katkılarda bulunmuştur.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ile bağlantılı olarak benzer çalışma kolunda faaliyetlerini gördüğümüz bir diğer kuruluş da Çocuk Esirgeme Kurumu'dur. Bu iki kurum çalışma alanları bakımından benzerlik göstermekle beraber Çocuk Esirgeme Kurumu çocuklara yönelik çalışmaları gereğince çok daha spesifik özellikler taşımaktadır.

4.6.3 Çocuk Esirgeme Kurumu

Kimsesiz çocukların durumu tarih boyunca insanların vicdanlarını meşgul eden bir konu olmuştur. Özellikle büyük savaşlar ve ekonomik zorluklar gibi dönemlerde, bu çocuklar maalesef ilgisizlikten mustarip olmuşlardır. Bu durum, bazı kötü niyetli grupların ilgisini çekmiş ve onları hedef almalarına yol açmıştır.

Bu gruplardan biri misyonerlerdir, çünkü misyonerler, fakir ve kimsesiz çocuklara yardım ederek kendi dinlerine çekmeye çalışmışlardır. Örnek olarak, Amerikalı misyoner Mister Parker'ın 1910'da Haçin'deki Amerikan Yetimhanesi'nden bazı talebeleri alarak Everek (Develi) kasabasında bir yetimhane açma girişimleri bulunmuştur. 1912'de yaptığı okul ve yetimhane hakkında bilgi vermekten kaçınmış ve 1913'te bu okula verilen iznin tartışmalı olduğu görülmüştür.⁷⁹⁰ 1912'de yaptırdığı mektep ve eytamhane hakkında bilgi vermekten kaçındığı⁷⁹¹ ve 1913'te bu okula ruhsat verilmesinin sakıncalı olarak değerlendirildiği görülmektedir.⁷⁹²

Balkan Harbi ve Doğu'daki Ermeni mezalimleri sonucu ortada kalan yetimlerin barınma ve eğitim ihtiyaçları için İttihat ve Terakki Fırkası, Kastamonu Mebusu ve Darülmuaallimat Müdürü İsmail Mahir Efendi'yi görevlendirdi. Ancak

⁷⁹⁰ BOA Fon: DH. Şfr. No: 117/8. 1328, L, 08.

⁷⁹¹ BOA Fon: DH. Şfr. No: 123/9. 1330, M, 28.

⁷⁹² BOA Fon: DH. Şfr. No: 117/8. 1328, L, 08

savaş zamanı olduğu ve kısıtlı imkan ve süre olduğu için devlet, yeni binalar inşa etmek yerine savaş öncesinde Türkiye'yi terk eden Fransız, İngiliz, Rus ve İtalyanların boşalttığı okul ve kurum binalarına el koyarak, bu binaları Darüleytam haline getirmeye karar verdi.⁷⁹³

Osmanlı Devleti, savaş sırasında İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya arasında gizli anlaşmalarla paylaşıldı. 26 Nisan 1915'te Londra Anlaşması ile Kayseri, Fransa'ya verilecekti. Ayrıca Sykes-Picot Anlaşması'na göre Kayseri ve çevresi Fransa'ya ayrılmıştı. İtilaf Devletleri, Mondros Mütarekesi'nin hükümlerini kendi lehlerine yorumladı ve Kayseri bölgesini Fransız işgali tehdidi altına soktu. Aynı dönemde, Kayseri yakınlarındaki özellikle Develi'deki Ermeniler, Adana civarındaki işgalci Ermenilerden ilham alarak eylemlere başladı.⁷⁹⁴

Kurtuluş Savaşı döneminde Kayseri ve çevresinde yaşanan olaylar, bölgenin tarihsel dokusunu derinden etkilemiştir. Bu dönemde, mütarekenin ardından kapanan Kayseri Setenönü Yetimhanesi'nden İstanbul'a taşınan 339 Türk çocuğunun bir bölümü, Haydarpaşa'da karşılanarak Beyoğlu'ndaki Ermeni yetimhanelerine yerleştirilmiştir. Bu durumun fark edilmesi üzerine yapılan girişimler sonucunda 165 çocuk ailelerine iade edilmiş, ancak geri kalanların Ermenileştirildiği belirtilmiştir. Bu olay, savaş sonrası dönemin karmaşık sosyal ve etnik dinamiklerini yansıtmaktadır. Diğer yandan, Talas'ta bulunan Amerikan Kız ve Erkek Okullarının binaları, 1919 ile 1923 yılları arasında, Kurtuluş Savaşı'nda babalarını kaybeden yetim çocuklara sığınak olarak hizmet vermiştir. Bu durum, savaşın yıkıcı etkilerinin yanı sıra toplumun bu zorluklar karşısında gösterdiği dayanışma ve yardımseverlik ruhunu da göstermektedir.⁷⁹⁵ Aynı dönemde yetim kalan Ermeni çocuklar ise, Müslüman aileler tarafından sahiplenilerek belli bir süre himaye altına alınmışlardı.⁷⁹⁶

1917'de İstanbul'da kurulan "Himaye-i Etfal" adlı ulusal dernek, 30 Haziran 1921'de Ankara'da benzer bir dernek olan Himaye-i Etfal Cemiyeti (HEC) olarak kuruldu ve 1981 yılında devlet kurumu statüsüne geçti. Bu kurum, Başbakanlığa

⁷⁹³ Gülhan Seyhun, **Kayseri Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Kuruluş ve Gelişimi** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), EÜSBE Tarih Ana Bilim Dalı, Kayseri, 2007, s.26.

⁷⁹⁴ Tosun, **Ermeni Meselesi**, s. 115.

⁷⁹⁵ Seyhun, s.31.

⁷⁹⁶ BOA DH. Şfr. No: 95/261. 1337, R, 23.

bağlı olarak faaliyet gösterdi, ancak 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulmasıyla bu bakanlığa devredildi. Günümüzde ise Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü adıyla çalışmalarını sürdürmektedir.

Kayseri'de Çocuk Esirgeme Kurumu'nun tarihine baktığımızda ise 1911 yılına dayandığını görmekteyiz. Bu dönemde açılan "Kayseri Dârü'l-Eytamı" adlı kurum, Ahmet Muammer Bey'in çabalarıyla başlatıldı. Dârü'l-Eytamı, Dr. Hasan Ferit Cansever'in Kayseri'ye gelmesi ve Millî Mücadele'nin başlamasıyla Türk Dârü'l-Eytamı olarak hizmet vermeye devam etti. Millî Mücadele yıllarında Talas Amerikan Koleji binası, şehit çocuklarının bakımı, eğitimi ve yetiştirilmesi için kullanıldı. Başlangıçta 10 öğretmen, 60 usta ve 500 öğrenci çırağı bulunan Türk Dârü'l-Eytamı'nın müdürlüğüne 192 yılında M. Rauf (İnan) Bey atanmıştır.⁷⁹⁷

1927 yılında, okulun adı "Kayseri Şehir Yatı Mektebi" olarak değiştirildi. Bu okul, Zincidere'deki binalarda 1974 yılına kadar eğitim vermeye devam etti. Aynı dönemde, Kayseri il merkezinde "Setenönü Dârü'l-Eytamı" adlı bir başka kurum da faaliyet göstermekteydi.⁷⁹⁸

Ankara'da 30 Haziran 1921'de kurulan "Himaye-i Etfal Cemiyeti," 1932 yılına kadar Türk Ocağı'nda faaliyet gösterdi ve bu tarihten sonra Halkevi'nde çalışmalarına devam etti. Mutasarrıf Ahmet Muammer Bey'in 1922'de Kayseri'de çekilen bir fotoğraftan bu cemiyetin Kayseri şubesinin varlığı anlaşılıyor. Cemiyetin adı 1938 yılında "Çocuk Esirgeme Kurumu" olarak değiştirildi ve Kayseri Şubesi 1935 yılında açıldı. 1931-1949 yılları arasındaki faaliyetlerden, "Himaye-i Etfal" adının 1938'e kadar kullanıldığı ve "Çocuk Esirgeme Kurumu" adının bu tarihten sonra benimsendiği anlaşılıyor. 1983 yılında kurulan Kayseri Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne bağlı üç çocuk yuvası bulunuyordu ve her birinde birer kız ve erkek yetiştirme yurdu hizmet veriyordu.⁷⁹⁹

1931 ile 1949 yılları arasında Himaye-i Etfal tarafından gerçekleştirilen çalışmaları şu şekilde sıralayabiliriz:

1931'de "Gülbüz Türk Çocuğu" dergisinin reklamı yapıldı, Halk Fırkası Merkezinde Himaye-i Etfal Kongresi düzenlendi, 23 Nisan için hazırlıklar yapıldı ve

⁷⁹⁷ Satoğlu, Kayseri Ansiklopedisi, s.401.

⁷⁹⁸ Seyhun, s.17.

⁷⁹⁹ Seyhun, ss.30-49.

çocuklar çeşitli etkinliklerle kutlandı, çocuk filmleri gösterildi, İnönü Mektebinde müsamere düzenlendi ve çocuklar için balo düzenlendi, bir film gösterisi düzenlenerek gelir elde edildi, Pehlivan Güreş Müsabakası halka duyuruldu, "Lüks" telgraf kartlarının kullanılması ve gelirinin Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne bırakılması duyuruldu. 1932'de ise "Gürbüz Türk Çocuğu" dergisinin reklamı tekrar yapıldı. 1933'te çocuklara giysi yardımı için çağrı yapıldı. 1935'te de Ankara Çocuk Esirgeme Kurumu'na (ÇEK) destek çağrısı yapıldı ve bayramlarda yardım edenlerin isimleri gazetelerde yayınlandı. Ayrıca "Annelere Öğütler" adlı kitap ücretsiz olarak dağıtıldı. 1936'da ise "Çocuk" dergisinin reklamı yapıldı, fakir çocukların eğitimi için yurt açıldı ve maddi yardımlar alındı. 1939'da da Vali Ali Bayman tarafından desteklendi ve birçok hayırseverin katılımıyla toplantılar düzenlendi. 1940'ta 23 Nisan hazırlıklarına başlandı ve çocuk bayramı için marş notaları temin edildi ve ayrıca yeni bir yuva kurma kararı alındı. 1941'de ailelerin okuldaki çocuklarının yemek masraflarına katkıda bulunmaları istendi.

1942'de yoksul çocuklara giyim yardımı yapılmıştır. Ana Mektebi ve Çocuk Yuvaları kurma teklifi sunulmuştur. 1943'te Maarif Müdürü başkanlığında toplantılar yapılmış ve bağışlar kabul edilmiştir. 1945'te 23 Nisan'da fakir çocuklar giydirilmiştir ve hasta çocuklar muayene edilmiştir. Aynı yıl bir eşya piyangosu düzenlenmiştir. 1946'da İncesu'da Yoksul Çocukları Himaye Kurulu oluşturulmuştur ve fakir öğrencilere ayakkabı dağıtılmıştır. Çocuk Esirgeme Kurumu'nun faaliyetleri çeşitli yollarla finanse edilmiştir. 1947'de Fakir ve Kimsesiz Çocuklara Yardım Derneği Heyeti kurulmuştur. Çocuklar bayramda giydirilmiştir ve bir eşya piyangosu düzenlenmiştir. Yeni bir yönetim heyeti seçilmiştir. 1948'de birçok faaliyet raporu sunulmuştur ve yeni bütçe kabul edilmiştir. 1949'da 23 Nisan Bayramı için programlar düzenlenmiştir ve çocuklara çeşitli etkinlikler sunulmuştur. Bu yıllar boyunca Himaye-i Etfal, çocukların ihtiyaçlarını karşılamak ve onların daha iyi bir yaşam sürmelerine yardımcı olmak amacıyla çeşitli etkinlikler ve yardım faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.⁸⁰⁰

1931 ile 1949 yılları arasında Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme Kurumu) tarafından yürütülen çalışmalar, çocukların ihtiyaçlarını karşılamaya ve onların daha iyi bir yaşam sürmelerini sağlamaya yönelik çeşitli faaliyetleri içermektedir. Bu

⁸⁰⁰ Seyhun, ss.49-54.

dönem boyunca yapılan etkinlikler, çocukların eğitim, giyim, beslenme ve sağlık gibi temel gereksinimlerini karşılamayı amaçlamıştır. Aynı zamanda hayırseverlerin ve toplumun desteğiyle kurum, fakir ve kimsesiz çocukların daha iyi bir geleceğe sahip olmalarını sağlamıştır. Himaye-i Etfal'in çocukların refahı için yaptığı bu çabalar, toplumun daha geniş bir kesimine ulaşarak çocukların yaşamlarını olumlu bir şekilde etkilemiş olduğunu söyleyebiliriz. Himaye-i Etfal'in çocuklara yönelik hayati hizmetleri ve toplumda yarattığı pozitif etki, dönemin sosyal hizmet anlayışının önemli bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede, Kayseri'nin sosyal hayatındaki diğer önemli kuruluşlarından biri olan Kayseri Türk Ocağı'nın faaliyetleri ve toplumsal katkıları da göz önünde bulundurulduğunda, şehrin kültürel ve sosyal dokusunun daha da anlaşılabilir hale geldiği görülmektedir.

4.6.4 Kayseri Türk Ocağı

Türk Ocağı'nın Osmanlı Devleti'ndeki kuruluş süreci 1911'de başlamış, resmi olarak 25 Mart 1912'de tamamlanmıştır. Bu düşünce, özellikle askeri tıbbi okulların öğrencileri arasında yaygınlaşmıştır. Askeri Tıbbiye Mektebi, Türk gençlerini bir araya getirerek Türk milletinin gelişimine katkıda bulunmuş ve Türk Ocağı'nın kurulmasına öncülük etmiştir.⁸⁰¹

Askerî Tıbbiye Mektebi öğrencileri ve Türkçülük hareketinin önde gelen isimlerinin katılımıyla 20 Haziran 1911'de Türk Ocağı'nın kurulması kararlaştırıldı. Bu cemiyet, Türk milletinin bilincini ve özgünlüğünü vurgulayan bir yapı olarak önem taşıdı. İstanbul'daki merkezin yanı sıra birçok şehirde şubeler açılarak toplumsal çalışmalar yürütüldü. Ancak işgalci güçler, Türk Ocakları'nın milli duyguları canlandırmaya yönelik çalışmalarını engellemek amacıyla bazı üyelerini Malta'ya sürdü. Bu nedenle Türk Ocakları'nın etkinliği Kurtuluş Savaşı sırasında askıya alındı ve üyeleri kurtuluş mücadelesine katıldı.⁸⁰²

⁸⁰¹ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler I (II. Meşrutiyet Dönemi)**, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul, 1988, s.434; Tahir Kodal, "Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları", **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]**, S.52, Erzurum, 2014, s.296.

⁸⁰² Kodal, s.298.

Türk Ocağı'nın çalışmaları 1922'de Kurtuluş Savaşı zaferle sonuçlanması ile yeniden başlamıştır. İşgal döneminde kapatılan şubeler yeniden açılırken Mustafa Kemal Paşa'nın desteği ile bunlara yenileri katılmıştır. İnkılap hareketlerinin başlıca destekçisi ve yayıcısı olan Türk Ocakları, şube sayısını 1928 yılı başında 141'e çıkarmıştır.

Türk Ocağı'na Ankara'da bir Genel Merkez binası kazandırmak için yapılan çalışmalarla önce Vakıflar İdaresi'nden arsa satın alınmıştır. Binanın proje ve planları Türk Ocaklı Yüksek Mimar Hikmet Koyunlu tarafından hazırlanmıştır. 1926'da Koyunlu'nun gözetim ve denetiminde başlayan genel merkez inşaatı, 1928'de tamamlanmıştır. Genel Merkez'in toplam 600.000 TL civarında harcama ile tamamlanması sonucu başkente anıt yapılarından biri kazandırılırken burada dikkat çeken husus; bu yapının, devletin maddi bir desteği olmadan, iç ve dış bağış ve yardımlarla inşa edilmiş olmasıdır.⁸⁰³ Bu dönemde Ankara'ya taşınmış olan Genel Merkez'de bilimsel ve sosyal toplantılar, kültürel etkinlikler düzenlenmiş ve çok sayıda da eser yayınlanmıştır. Genel Merkez dışında şubeler de halka yararlı olma sorumluluğu ile kendi imkânları çerçevesine halk okulları, dispanserler, başka sosyal kuruluşlar kurmuştur.⁸⁰⁴

1927 yılında Türk Ocakları'nda yapılan değişikliklerle siyasetle ilgilenme izni verildi ve CHP ile ilişkilendirilmiştir. Ancak bu ilişki, tek parti iktidarı için yeterli görülmemiş, çeşitli etkinlikler ve görüşler nedeniyle gerilmiştir. Özellikle Türk Ocakları'nın yurtdışındaki Türklerle ilgili faaliyetleri, uluslararası ilişkilere ters düştüğü için eleştirilmiştir. Bu gelişmeler sonucunda 10 Nisan 1931'de Türk Ocakları'nın tüzel kişiliği sona erdirilmiş, mal varlığı ve nakit kaynakları CHP'ye devredilmiş ve üyeler açıkta bırakılmıştır. Bu kararlar Türk Ocakları'nın kapatılmasına yol açmıştır.⁸⁰⁵

Türk Ocağı Kayseri Şubesi'nin 1924 yılında kurulması, şehrin sosyal ve kültürel hayatında yeni bir dönemi başlatmıştır. Kuruluşundan itibaren, şube milli bilincin ve kültürel değerlerin gelişimine katkı sunmak adına çeşitli etkinlikler

⁸⁰³ Kodal, s.299.

⁸⁰⁴ Kodal, s.298.

⁸⁰⁵ Necmettin Sefercioğlu, "Türkiye'nin En Eski ve En Büyük Sivil Toplum Kuruluşu Türk Ocağı", 06.07.2014, http://www.kayseriturkocagi.org.tr/?page_id=67, s.1,2.

organize etmiştir.⁸⁰⁶ Özellikle Cumhuriyet Bayramı gibi milli bayramlarda düzenlenen etkinlikler ve balolar hem sosyal dayanışmayı hem de milli bilinci pekiştirmek amacıyla düzenlenmiştir.⁸⁰⁷

Yerel basında yer alan haberlerde; şubenin 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı gibi önemli tarihlerde gerçekleştirdiği kutlamaları ve bu etkinliklerden elde edilen gelirin Türk Ocağı ve yetim çocuklarına aktarılmasını belirtmiştir.⁸⁰⁸ Ayrıca, kadınların sosyal etkinliklere katılımının özellikle teşvik edildiği ve hanımlardan bilet talep edilmediği kaydedilmiştir,⁸⁰⁹ bu da dönemin sosyal politikalarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Türk Ocağı aynı zamanda dil, müzik ve tiyatro alanlarında eğitici faaliyetlere de öncülük etmiş, halkın kültürel bilincini artırmaya yönelik konferanslar ve kurslar düzenlemiştir.⁸¹⁰ Bu faaliyetler, halkın yeni inkılaplar hakkında bilgilendirilmesine ve milli kültürün yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmuştur.⁸¹¹

1931 yılında alınan bir kararla Türk Ocakları'nın kapatılması ve yerine Halkevleri'nin kurulması, Türk Ocağı'nın faaliyetlerinin CHP bünyesinde devam ettirilmesi anlamına gelmiştir. Bu süreç, gençliğin parti içindeki aktif rolünün vurgulanması ve milli hedefler doğrultusunda farklı platformlarda iş birliğinin güçlendirilmesi amacını taşımaktadır.

24 Haziran 1932 tarihinde Kayseri Türk Ocağı'nın kapatılması ve Halkevi'nin kurulması,⁸¹² yerel basında gençliğin parti içindeki görevine odaklanarak, daha geniş bir iş birliği ve etkinlik yelpazesi sunma hedefiyle değerlendirilmiştir. Bu dönüşüm, Atatürk'ün gençliğe olan güveninin ve onlara yüklediği sorumluluğun bir yansıması olarak görülebilir.⁸¹³

Bu tarihi süreç, Kayseri'nin Cumhuriyet dönemindeki sosyal ve kültürel dönüşümünü, Türk Ocağı ve Halkevleri gibi kurumların faaliyetleri üzerinden

⁸⁰⁶ *Kayseri* 18 Ekim 1926.

⁸⁰⁷ *Kayseri* 18 Nisan 1928.

⁸⁰⁸ *Kayseri* 17 Mart 1930; *Kayseri* 23 Şubat 1931.

⁸⁰⁹ *Kayseri* 5 Aralık 1929.

⁸¹⁰ *Kayseri* 13 Aralık 1926; *Kayseri* 30 Mart 1931.

⁸¹¹ *Kayseri* 5 Aralık 1929.

⁸¹² Kodal, s.310.

⁸¹³ *Kayseri* 16 Nisan 1931; *Kayseri* 20 Nisan 1931.

izlememize olanak tanımaktadır. Bu kurumların düzenlediği etkinlikler, milli bilincin pekiştirilmesi ve halkın sosyal dayanışmasının artırılması gibi önemli işlevleri üstlenmiştir.

1935 yılına kadar devam eden süreçte, Türk Ocakları'nın yanı sıra Gazeteciler Cemiyeti, Talebe Birlikleri, İhtiyar Subaylar Cemiyeti, Türk Kadınlar Birliği ve Muallimler Birliği gibi birçok dernek kapatılmış veya devletin denetimine alınmıştır. Bu süreç, parti-devlet bütünleşmesini daha da pekiştirmiştir. Ekonomi, siyaset, basın ve eğitim gibi önemli alanlarda, parti-devletin tek söz sahibi olduğu bir dönem başlamıştır. Parti-devlet bütünleşmesinin sonucunda, siyasi iktidarın etkisi altında olan dernekler ve kuruluşlar, devletin politikalarını desteklemek ve uygulamak amacıyla kullanılmıştır. Bu da toplumun farklı kesimlerinin siyasi olarak homojenleştirilmesi ve parti hattına sadakatin teşvik edilmesi anlamına gelmiştir. Aynı dönemde, ekonomi alanında da devlet kontrolü artmış, özel sektörün etkisi azaltılmış ve devletin ekonomiye müdahalesi artmıştır. Basın özgürlüğü kısıtlanmış, bağımsız medya organlarına baskılar artmış ve siyasi iktidarın propaganda aracı haline gelmiştir. Eğitim alanında ise, devlet eğitim kurumlarının içeriğini kontrol etmiş, ideolojik yönlendirmelerle eğitim sistemi şekillendirilmiştir. Eğitim kurumları, parti-devletin ideolojisini benimsemeyen öğrenci ve öğretmenlerden arındırılmıştır. Bu süreç, Türkiye'de otoriter bir yönetim anlayışının yerleşmesine ve toplumsal çeşitliliğin bastırılmasına yol açmıştır. Parti-devlet bütünleşmesi, Türkiye'nin siyasi ve toplumsal yapısını uzun yıllar etkileyen bir faktör olmuştur.

Türk Ocağı Kayseri Şubesi'nin kapatılması ve yerine Halkevleri'nin kurulmasıyla birlikte, şehirdeki spor hayatı da yeni bir evreye girmiş; geleneksel faaliyetlerin yanı sıra, modern spor kuruluşları ve etkinlikleri de hızla gelişmeye başlamıştır.

4.6.5 Spor Kuruluşları

Kayseri, tarihi boyunca spor hayatında da oldukça aktif olmuştur. Önceleri at yarışları, cirit ve güreş gibi geleneksel sporlarıyla tanınırken, Cumhuriyet dönemiyle beraber modern spor oluşumlarına da ev sahipliği yapmıştır. Bu dönemde Kayseri,

Türkiye'nin spor alanındaki gelişimine paralel olarak kendi spor kulüplerini ve organizasyonlarını kurmuştur.

1931 yılında Türkiye İdman Cemiyetleri toplantısına Kayseri'den katılım sağlanmış, bu toplantı sonucunda Kayseri'de ilk spor takımı olan Halkevispor kurulmuştur. Ardından, 1932'de Demirspor, 1935'te Sümerspor ve 1937'de Erciyes Gençlik Spor kurulmuştur. 1959 yılında ise Erciyes Gençlik Spor, Sanayi Spor ve Orta Anadolu Spor birleşerek Kayserispor'u oluşturmuştur.⁸¹⁴

1936 yılında ise *Kayseri gazetesinde*, şehirde atlı sporunun tarihçesi ve önemi üzerine bir haber yer almıştır. Habere göre, Türkiye'de İstanbul ve Ankara'dan sonra, Kayseri'de bir Atlı Spor Ocağı (Konkurhipik) kurulmuştur.⁸¹⁵

1939 yılında ise Kayseri'de yeni bir spor sahasının inşa edildiği haberi verilmiştir. Bu saha, Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü tarafından Atatürk Bulvarı üzerine yaptırılmıştır. Daha önce spor müsabakaları Sümerbank Bez Fabrikası sahasında yapılırken, bu yeni sahanın inşa edilmesi sporcu gençler için büyük bir sevinç kaynağı olmuştur.⁸¹⁶

1943 yılında ise Kayseri'de aktif olan Avcılar Kulübü hakkında bir haber yer almıştır. Habere göre, avcılığın Kayseri tarihinde önemli bir yeri bulunmaktadır.⁸¹⁷

1948 yılında Kayseri'de aktif olan Gençlik Kulübü hakkında bir haber yayımlanmıştır. Haberde kulübün, Beden Terbiyesi Bölge İstişare Heyeti'nin kararıyla faaliyet gösterdiği belirtilmiştir. Ayrıca, kulübün çeşitli spor dallarında müsabakalara iştirak edeceği ifade edilmiştir.⁸¹⁸

Ayrıca Erciyes Dağı, Uludağ'ın yarış pisti yetersizliği nedeniyle yeni bir kayak merkezi olarak seçilmiştir. Erciyes, doğal güzellikleri ve kayak imkanlarıyla dikkat çekerken, bölgede 1914'te kurulan Kayseri Dağcılık Kulübü dağ sporlarını

⁸¹⁴ Subaşı, s.115.

⁸¹⁵ *Kayseri* 12 Nisan 1936. (Konkurhipik: Binicilik sporunun bir dalıdır ve yarışmada biniciler, bir parkurda bulunan çeşitli engelleri belirli bir süre içinde aşmaya çalışırlar. Amacı, tüm engelleri kurallara uygun bir şekilde ve belirli süre içinde tamamlamaktır. Eğer birden fazla binici bu görevi başarıyla tamamlarsa, en kısa sürede bitiren binici yarışmayı kazanır. Atlama sırasında devrilen veya atlanmayan engellere ceza puanları verilirken, belirlenen süreleri aşan binicilere de ceza puanları uygulanır.Bkz. Fuat Ünver, **Antik Çağdan Modern Olimpiyatlara Binicilik Sporuna ve Türk Biniciliğinin Olimpik Gelişimi**, İstanbul, 2006, ss. 41-45.)

⁸¹⁶ *Kayseri* 6 Ekim 1939.

⁸¹⁷ *Kayseri* 8 Şubat 1943.

⁸¹⁸ *Kayseri* 22 Aralık 1948.

teşvik etmektedir. Dağcılık ve Kış Sporları Federasyonu, bölgede yapılacak yarışlar ve öğretim kurslarıyla Erciyes'e büyük önem vermektedir. Erciyes, Türkiye'deki kayak ve dağ sporları için önemli bir merkez haline gelmektedir.⁸¹⁹

Sonuç olarak, Kayseri tarihinde sporun önemli bir yeri bulunmaktadır. Şehir, geleneksel sporlardan modern sporlara kadar birçok alanda faaliyet göstermiş ve bu alanda önemli başarılarla imza atmıştır. Kayseri'nin spor kuruluşlarının önemine paralel olarak, Kayseri'nin sosyal ve kültürel yaşamında da diğer dinamikler mevcuttur. Kültürel yaşamın bir diğer önemli parçası da kıraathanelerdir. Kıraathaneler ve eğlence mekânları, şehirde sosyal etkileşimin ve toplumsal bağın kuvvetlenmesinde kritik bir role sahiptir.

4.6.6 Kıraathaneler ve Eğlence Mekanları

Batılılaşmanın bir sonucu olarak değişen eğlence anlayışı Türkiye tarihinin Cumhuriyet döneminden çok önce başlamıştı. Devam eden bir süreç şeklinde değişen bu yöneliş birçok aşamadan geçmiş, toplum hayatının belirleyicisi olan ana dinamiklerden biri olmuştur.⁸²⁰

Kayseri'de Cumhuriyet döneminde Atmaca Kıraathanesi, Çamlıbel, Şule Parkı, Derdalan Meyhanesi, Hacı Polat'ın Meyhanesi, Hisarcık Havuzbaşı, Kartal Yuvası, Müzik Sevenler Lokali, Palermo, Şehir Kulübü, Yıldız ve Bomonti adında çeşitli eğlence mekanları ve vakit geçirecek alanlar bulunmaktaydı.

Atmaca Kıraathanesi: Horozcuların rağbet ettiği bu mekânın ortasında horoz dövüşü yaptırılan bir risk bulunur. Bahis oynanır. Şimdiki Grand Eras Otel'in ilerisindedir. 1970'lerin ortalarında kapanmıştır.

Çamlıbel: Şimdiki Çamlıbel Çay Bahçesi'nin yeridir. Amatör müzisyenlerin gelerek icra sergiledikleri yer 1960'lardan beri faaldir. Zamanın şartlarıyla şekillenerek bugünkü hâlini almıştır.

Şule Parkı: 20. asrın başlarında yapılmış olup şimdiki Cumhuriyet Meydanı'nda bulunan parktı. Burada çeşitli gösteriler sunulmuştur. Bu park 1930–32

⁸¹⁹ Kayseri 30 Ocak 1947.

⁸²⁰ İlbeyi Özer, ""Osmanlıdan Cumhuriyete Sosyal Yaşam", **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Cilt 14, May. 2002, s. 161.

yıllarında genişletilmiş, Cumhuriyet Meydanı'nın tanzim çalışmaları sırasında ortadan kaldırılmıştır.⁸²¹

Derdalan Meyhanesi: Hatiroğlu Camii'nin yanında yer alan bu mekân 1950'lerden 1990'lara kadar faaldir (Bu meyhanenin yerinde şu anda park vardır). Eski Derdalan, Büyük Sinema'nın altındadır. Meyhanede müzik programı yoktur. Orta hâlli halka hitap etmiştir.

Hacı Polat'ın Meyhanesi: Meydanda şimdiki Beğendik'in bulunduğu yerdedir. Amatör müzisyenlerin icra sergiledikleri mekân orta hâlli halkın tercih ettiği yerlerden olmuştur.

Hisarcık Havuzbaşı: Canlı müzik icrası yoktur ancak bant veya plaklarla müzik yayını yapılan içkili restoran 1960'ların ortasından beri açıktı.

Kartal Yuvası: Yukarı Talas'tadır. 1990'lara kadar açıktır. Müzikli içkili restoranda ağırlıklı olarak Türk Sanat Müziği, nadiren de Türk Halk Müziği icra edilmiştir.

Müzik Sevenler Lokali: 1962'den 1980'lere kadar, Kazancılar'dan Ulucami'ye giderken sağda birinci katta faaliyet göstermiştir. Müzikli içkili restoran olan bu yer herkese açık değildir. Buraya gelenlerin kendi anahtarı vardır. Sadece Türk Sanat Müziği icra olunmuştur.

Palermo: Merkez Bankasının arkasında Bomonti'nin yanında yer alan bu mekânda oyun oynanır. Langirt ve kollu makineler bulunur. Orta gelir grubuna hitap etmekteydi.

Şehir Kulübü: Vali Konağı'nın karşısındadır. İçkili müzikli restoran üst gelir grubuna hitap eder. 1960'ların ortalarından 1990'lara kadar açıktı.

Yıldız: Kumarlı'da 1970'lerde açılmış olan içkili restoran hâlen faaldir. Bunların haricinde Kayseri Fuarı vardır. Fuarın içerisinde çeşitli müzik-eğlence mekânları bulunmaktaydı. Günümüzde bu tür eğlence ortamları değişerek otellerde, restoranlarda ve müzikli “kafe” tarzında devam etmektedir. Bu değişimde gençlerin eğlence anlayışlarının farklılaşması önemli bir etkidir.

⁸²¹ Kadir Dayıoğlu, **Öteki Şehir – Eski Kayseri’de Sosyal Hayat**, Heyamola Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2014, ss.88-100.

Bomonti: 1950'lerden 1970'lere kadar aktif olan Bomonti, Merkez Bankası'nın hemen arkasında yer alan popüler bir mekândır. İçkili bir restoran olarak hizmet veren Bomonti'de sabit bir müzisyen kadrosu bulunmamakta, ancak her gün farklı müzik programları sunulmaktadır. Orta gelir seviyesine sahip kişilerin sıklıkla tercih ettiği bu mekan, dönemin sosyal hayatında önemli bir yer tutmaktadır.⁸²²

Anadolu'nun eğlence merkezi durumunda olan İstanbul ve Cumhuriyet ile birlikte hızla gelişen Ankara gibi şehirlere kıyasla eğlence hayatı ve sosyal yaşamın yavaş değiştiği Kayseri, kendi geleneksel değerlerini kaybetme endişesiyle halkın tamamından ziyade belli bir grup tarafından kullanılan eğlence mekânlarına sahip olmuştur.

Bundan sonraki kısımda, Cumhuriyet Dönemi'nin getirdiği toplumsal dönüşümler ve bu süreçte gerçekleştirilen yeniliklerin Kayseri'deki yankılarına ilişkin bir değerlendirme yapmaya çalışacağız

4.7 Cumhuriyet Döneminde Toplumsal Alanda Yapılan Yeniliklerin Kayseri'deki Yansımaları

Kayseri, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından gerçekleşen inkılaplarla büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Bu inkılaplar, toplumun sosyal yapısından tutun, eğitim sistemine, giyim-kuşamdan medeni haklara kadar birçok alanda etkili olmuştur. Bu bölümde, Kayseri'de sosyal alanda yapılan inkılaplar ışığında; Tekke ve Zaviyelerin Kaldırılması, Soyadı Kanunu, Kılık Kıyafette Yapılan Düzenlemeler ve Medeni Kanun'un Kabulü, gibi temel konular ele alınacaktır. Bu inkılaplar, şehrin sosyal ve kültürel dönüşümünde belirleyici bir rol oynamıştır. Yeni Harflerin Kabulü burada tekrar ele alınmayacaktır. Çünkü konuyla ilgili detaylar eğitim kısmında ele alınmıştır.

4.7.1 Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılmasının Kayseri'deki Yansımaları

16. yüzyıldan itibaren, tekke ve zaviyeler asli amaçlarından saparak, genel olarak uhrevi faaliyetlerden dünyevi faaliyetlere yönelmişlerdir. Bu dönemde, bazı istisnalar olmasına rağmen, bu kurumlar, toplumsal barışın sağlanması yerine

⁸²² Aydoğdu, s.113,114.

tarikatlarda arasında nüfuz mücadelelerinin bir aracı haline gelmiştir. Kurulduğu amacından uzaklaşan bu kurumlar, 30 Kasım 1925 tarihinde çıkarılan bir kanunla kapatılmış ve aynı kanunla şeyhlik, müritlik, dervişlik gibi unvanlar ve sıfatlar da yasaklanmıştır. 2 Eylül 1925 tarihli talimatname ile Türkiye genelinde 773 tekke ve 905 türbe kapatılmıştır. Bu kapatma kararı bazı dini çevrelerde olaysız bir şekilde kabul görürken, diğerlerinde herhangi bir ani reaksiyon gösterilmemiş bir tepkisizlikle karşılanmıştır.⁸²³

Ayrıca, tarikatlarda bu mekânsal avantajı kaybettiklerinde maddi kaynak sağlama imkanları da azalmıştır. Tekke ve zaviyelerde çalışanlar için maaş kesintisine gidilememiş olsa da, dini siyasallaştırmaya çalışanların maaşları kesilmiştir. Bu tarikat mensuplarından bazıları okullarda ve camilerde hizmet işlerinde çalışmaya başlamışken, bazıları da farklı meslek kollarında çalışmak zorunda kalmıştır.⁸²⁴

Bu kanunun altyapısında Kayseri'de yaşanan ve Atatürk'ün Kayseri'yi Ziyaretleri bölümünde bahsi geçen bir olayı hatırlamak önemlidir. Kayseri'de bulunduğu süre zarfında temelleri 1894'te atılmış ancak otuz yılda tamamlanamamış olan Memleket Hastanesi'nin açılışını yapmak üzere kurdeleyi kesmek için makası eline alan Atatürk, Zeynelabidin Türbesi'nin türbedarının dua okuma talebine "Hoca Efendi'nin dua yapmasına gerek yoktur. Yüce Allah benim dilimi de bilir. Ben yaparım" diyerek hastanenin Kayseri halkı için bir şifa merkezi olmasını dilemiştir. Bu olayda, türbeler ve onların çalışanlarına karşı rejimin tutumunun olumsuz olduğu görülmektedir.⁸²⁵

Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasına dair kanunla birlikte bu kurumlarda yer alan şeyhlik, dervişlik, babalık, halifelik gibi unvan ve sıfatların kullanılması, bunlara ait hizmetlerin yapılması ve elbiselerin giyilmesi yasaklanmıştır. *Kayseri Gazetesi*'nde yayınlanan "İnkılâp Dersleri" adlı şiirde; "*İnkılâpla softalığı dervişliği devirdik. /İnkılâpla istibdadı hilâfeti savurduk. Ulusumuz kötülükten gerilikten kurtuldu. İnkılâpla yönümüzü eyliklere çevirdik*"⁸²⁶ sözleriyle duruma karşı takınılan

⁸²³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Yasemin Doğaner, **Atatürk İnkılaplarının Topluma Yansıması – Ankara Örneği–**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2002.

⁸²⁴ İsmail Kara, "Sonuç Yerine: Tekkeler Kapandı mı?", **Dergâh**, Cilt 2, Sayı 16, Haziran, 1991, s.14.

⁸²⁵ Kara, s.15.

⁸²⁶ *Kayseri* 20 Şubat 1936.

olumlu tavır ifade edilmiştir. Ayrıca “Hala Üfürükçülük Mü”⁸²⁷ başlıklı haberle Kayseri halkının bu inkılaba hemen uyum sağladığı ve bu konuda oluşan sağduyu neticesinde kanunun aksine davranan kişilerin halk tarafından hemen ilgili birimlere şikâyet edildiği belirtilmiştir.

Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasının yıllar sonra bir tezahürü olarak ortaya çıkan Menemen Olayı’na⁸²⁸ Kayserililer nefret duygularıyla bakmışlardır. Bu hususta Kayseri belediye riyaseti ile milli teşekküller mümessilleri tarafından Büyük Millet Meclisi riyaseti celilesine ve Baş Vekâlet ve Dâhiliye Vekâleti Celilelerine ve Cumhuriyet Halkı Fırkası kâtibi umumiliğine bu “nefreti” dile getiren şu telgraf şu şekildedir:

Ankara’da B.B. Meclisi riyaseti Celilesine, Başvekâleti Celileye, Halk Fırkası Kâtibi Umumiliğine, Dâhiliye Vekâleti Celilesine; Menemen’de zuhur eden irticai hadise muhitimizde derin nefretle karşılanmış ve musibetle kınanmıştır. Büyük Gazinin açtığı yolda yürüyen ve daima yürüyecek olan kayserine halkına. Menemende vukuu gelen irticai müyesser hadise Kayseri muhitinde pek derin nefretle karşılanmış ve mürteciler teslim olunmuştur.⁸²⁹

Menemen Olayı, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde oldukça önemli ve hassas bir konu olarak bilinir. Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması sonrasında gerçekleşen bu olay, Türkiye'nin laiklik yönünde atılan adımların bazı kesimlerce nasıl karşılandığını göstermesi açısından önemlidir. Kayserililerin, Menemen Olayı'na duydukları "nefret" duygusu, bu olayın cumhuriyet ve laiklik değerlerine ne kadar ters düştüğünü göstermektedir. Bahsi geçen telgrafta, Kayseri halkının bu olaya derin bir tepki gösterdiği ve Atatürk'ün açtığı yolda yürümekte olan Kayserililerin, laiklik ve cumhuriyet değerlerine olan bağlılıklarını ifade ettiği belirtilmektedir. Bu tepkinin, Kayseri'nin sosyal ve kültürel yapısının yanı sıra, cumhuriyet değerlerine olan bağlılığının bir yansıması olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca, Menemen Olayı'nın ulusal bir olay olmasına rağmen, Kayseri'nin bu olaya duyarlılığının ve tepkisinin oldukça güçlü olduğunu da gözlemleyebiliriz. Bu, şehrin sosyal ve kültürel yaşamının, ulusal olaylara ve değerlere ne kadar duyarlı olduğunu da göstermektedir.

⁸²⁷ Kayseri 3 Haziran 1926.

⁸²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Barış Ertem, “Resmi Belgeler ve Basında ‘Menemen Olayı’”, **History Studies**, ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print) Volume 5 Issue 1, p. 157-179, January 2013.

⁸²⁹ Kayseri 29 Aralık 1930.

Kayseri'de tekke ve zaviyelerin kapatılması, Türkiye'nin laikleşme sürecinin bir yansımasıdır. Bu dini kurumların kapatılmasıyla birlikte, Kayseri ve çevresindeki toplumda dini ve dini liderlerin etkisi azalmıştır. Bu adım, Türkiye'nin daha çağdaş bir toplum haline gelme yolundaki önemli bir adım olarak kabul edilmelidir. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla birlikte, bu kurumlarla ilişkili olan maddi kaynaklar da kurumlar kapanmış ve personel farklı mesleklerde çalışmaya başlamıştır. Bu süreç, Türkiye'nin laik ve modern bir devlet yapısına doğru ilerlemesine katkı sağlamıştır.

4.7.2 Şapka Kanunu ve Kılık Kıyafette Değişiklik Yapılmasının Kayseri'deki Yansımaları

Şapka Kanunu ve Kılık Kıyafet İlişkin Düzenlemeler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde sosyal alanda yapılan önemli inkılaplardan biridir. Bu kanun ve düzenlemeler, geleneksel Osmanlı kıyafetlerinden vazgeçilerek, çağdaş ve batılı kıyafetlerin benimsenmesini hedeflemiştir. Bu değişim, özellikle devlet memurları ve kamu görevlileri için geçerli olmuş, onları geleneksel kıyafetlerden vazgeçmeye ve şapka giymeye teşvik etmiştir. Bu kanun ve düzenlemeler, toplumun her kesimine yavaşça yayılmış ve Cumhuriyet Türkiye'sinde daha geniş bir kabul görmüştür. Toplumun giyim tarzında gerçekleşen bu değişiklik, Türkiye'nin çağdaşlaşma ve modernleşme çabalarının bir yansımasıdır. Şapka Kanunu ve Kılık Kıyafet İlişkin Düzenlemeler, Türkiye'nin ulusal kimliğinin yeniden şekillendirilmesinde ve Batı normlarına uyum sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır.

Kanunun içeriği kısaca şöyledir: Şapka Kanunu:⁸³⁰ M.1 TBMM üyeleri ile idareyi umumiye ve hususiye mensup olanların ve memurların ve çalışanların şapka giymek zorundadırlar.⁸³¹ 25 Kasım 1925'te kabul edilen 671 Sayılı Şapka İktisası Hakkındaki Kanun," Mustafa Kemal'in önceden İzmit'te dile getirdiği "Buhara, İran, Afganistan Müslümanları şapka giyer, namaz kırlarlar. Hicaz ve Yemen'de de aynıdır.

⁸³⁰ Şapka Kanunu ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz. Seçil Akgün, "Şapka Kanunu", 02.09.2015, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/833/10532.pdf>.

⁸³¹ TBMM ZC, 25 Kasım 1341 (1925), Cilt 19, Devre 2, s. 231.

Bizde fazla taassup var mı?" düşüncesine dayanılarak meclis oturumunda kabul edilmiştir.⁸³²

Şapka Kanunu'na bazı halk kesimleri tepki göstermiş ve bazı isyanlar başlamıştır. Bu tepkiler üzerine, Ankara İstiklâl Mahkemesi, Şapka İktisası Kanunu'na muhalefet edenleri yargılamak üzere bir gezi düzenlemiştir. Bu gezi Kırşehir, Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya, Yozgat ve Çorum bölgelerini kapsamıştır. Kayseri'de de Şapka Kanunu'na karşı çıkmak için bir miting düzenlenmiş ve bu nedenle Ankara İstiklâl Mahkemesi 24 Kasım 1925 tarihinde Kayseri'ye gelmiş ve göreve başlamıştır.

Kayseri'de, Mekkeli Arap Hacı, Karanlı Hacı, Hafız Ağa Zade Hoca, Kayseri esnafından Nebi oğlu Vehbi ve Mirzat ile Arap Hacı Mehmet gibi kişilerin Şapka Kanunu'na karşı propaganda yaptıkları tespit edilmiştir. Bu kişiler Şafi mezhebi ve Nakşibendi tarikatına mensup olarak faaliyet göstermişler ve dini politikaya alet ettikleri suçlamasıyla tutuklanmışlardır. Ayrıca, bu kişilerin telkinine uyarak Kayseri'de birçok kişinin sarık taktığı da belirlenmiştir. Bu şahıslar İstiklâl Mahkemesine sevk edilmiştir. Daha sonra, bu dava Şeyh Sait ayaklanması davasıyla birleştirilmiş ve isyan bölgesi istiklal mahkemelerinin yetkisine verilmiştir. Bu davadan sonra mahkeme Kayseri'den ayrılarak Sivas'a gitmiştir.⁸³³

1926 yılında ilmiye sınıfından bazı kişilerin beyaz sarık ve siyah lata ile feslerini sarıp ceket giyerek tuhaf ve komik bir giyim tarzına büründükleri ve bu şekilde giyinenlere ceza verilebileceğinin Diyanet İşleri tarafından bildirildiği kaydedilmiştir.⁸³⁴ Ayrıca, "Hacı Emmilik" adı altında sahte hacı kılığına giren bazı kişilerin örme takke taktıklarını gören Komiser Ali Haydar Bey'in, bu kişileri sert bir şekilde uyardığı ve şapka giymelerini istediği, aksi takdirde mahkemeye çıkarılacaklarını bildirdiği kaydedilmiştir.⁸³⁵

Kayseri'nin 1. Dönem milletvekillerinden Ahmet Remzi Efendi, 11 Ekim 1920'de üç aylık izinli olarak Kayseri'de bulunurken, Müftülük görevini üstlenmesi için gelen telkinlere uyarak 2 Kasım 1920'de Başkanlığa sunduğu telgraf dilekçesi ile

⁸³² Kayseri 24 Şubat 1930; İmren Aydın Sayhan, **Atatürk İlke ve İnkıpları'nın Kayseri'ye Yansımaları**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2015,s.159.

⁸³³ Erkiletlioğlu, s.666.

⁸³⁴ Kayseri 20 Mayıs 1926.

⁸³⁵ Kayseri 9 Ağustos 1926; Sayhan, Atatürk İlke..., s.160.

Kayseri Müftülüğü görevini tercih etmiş ve milletvekilliğinden istifa ettiğini bildirmiştir.⁸³⁶ Ahmet Remzi Efendi'nin 9 Kasım 1920'deki birleşimde okunan dilekçesi üzerine istifası kabul edilmiştir.⁸³⁷

Ancak Büyük Zafer'in ardından benimsenen medenî yenilikler, özellikle şapka giyilmesi konusundaki tutumuyla dikkat çeken Ahmet Remzi Efendi, Nakşibendi Tarikatını yaymaya çalıştığı ve İnkılâplara karşı çıktığı gerekçesiyle camilerde vaazlar verdiği iddialarıyla gündeme gelmiştir. Bu durum, Dâhiliye Vekâleti tarafından 24 Kasım 1925 tarihli bir yazı ile Diyanet İşleri Başkanlığı'na bildirilmiş, ardından 29 Kasım'da Ahmet Remzi Efendi Müftülük görevinden alınmıştır.⁸³⁸

1932 yılında Kayseri'de bazı kişilerin entari üzerine ceket giyerek sokakta dolaştıkları ve kahvehanelere gittikleri bir haberde dile getirilmiş. Bu durumun medeni ve toplumsal kurallara aykırı olduğu ifade edilmiş. Haberde, bu tarz kıyafetlerle sokağa çıkmanın dahi evde misafir olarak karşılanamayacağı vurgulanmış ve bu durum "Hayret Ettik" başlığıyla *Kayseri Gazetesi*'nde yer almıştır.⁸³⁹ ifadesiyle tenkit edilmiştir. Söz konusu gazetenin 21 Ocak 1936 tarihinde "*Kayseri'de sarık ve cübbeler çıkarıldı*" ifadesiyle başlayan bu haberinde konuyla ilgili olarak şunlar yazılmıştır:

Kayseri'de müftü ve dini kisve giyen hocalardan bir kısmı Valinin riyasetinde toplanmışlardır. Vali Bay Nazmi Toker sarık ve cübbenin çıkarılması hakkındaki kanunu etraflıca izah etmiş ve hükümetin nokta-i nazarını anlatmıştır. Bu görüşmede müftü ve diğer hocalar sarık ve cübbelerini çıkarmayı sevinçle kabul etmişler ve Valinin kendilerine hediye ettiği şapkaları giyerek çarşıdan geçmişlerdir. Hocaların bu hareketi halkın üzerinde çok iyi tesir ve kıvanç uyandırmıştır. Bu hocaları sarıkların çıkardıklarını gören diğer hocalar da sarıkları çıkarmaya ve kıyafetlerini düzeltmeye başladıkları görülmektedir.⁸⁴⁰

Gazete, bu ifadelerle bu inkılabın Kayseri'de sağlam adımlarla oturmaya başladığını vurgulanmıştır.

⁸³⁶ BCA 30.10/74.482.14.

⁸³⁷ BCA 30.10/74.482.14.

⁸³⁸ **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM Birinci Dönem 1919-1923**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1994, Cilt 3, S. 640; Sayhan, s.162.

⁸³⁹ *Kayseri* 9 Haziran 1932; Sayhan, s. 163.

⁸⁴⁰ *Kayseri* 21 Ocak 1936.

Şapka Kanunu'nun ardından, Türkiye'de giyim üzerine getirilen düzenlemeler ulusal düzeyde devlet kurumlarının aldığı tedbirler ile sürdürülmüştür. Bu süreçte, kıyafet konusundaki normları düzenleyen Kisve Kanunu Nizamnamesi yürürlüğe konmuş ve *Kayseri Gazetesi* tarafından detaylı bir şekilde yayınlanmıştır. Nizamname, din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin, mabetlerde ve dini ayinlerde ruhani kıyafet taşıma zorunluluğu getirmekteydi. Ruhani kıyafetler, her din ve mezhepte kullanılan kıyafetleri ifade ederken, bu kıyafetlerin kullanımıyla ilgili kurallar belirleniyordu. Mabetler, sadece ilgili dini ibadetlerin gerçekleştirildiği kapalı mekanlar olarak tanımlanmıştı. Devlet, farklı din ve mezheplerden gelen ruhanilere, mabet ve ayinler dışında da bu kıyafetleri giyme izni verebilmekteydi. Bu izinler, İçişleri Bakanlığı tarafından verilmekteydi. Ayrıca izcilik, sporculuk ve topluluklar tarafından kullanılan kıyafetler de kabul edilebilir olarak tanımlanmıştı.

841

Nizamname, yabancı ülke vatandaşlarının Türkiye'ye gerçekleştirdikleri geçici ziyaretlerde giydikleri kıyafetlere izin verirken, uzun süreli ziyaretler için İçişleri Bakanlığı'ndan izin alınması gerekliliğini ortaya koymaktaydı. Ayrıca, okul ve eğitim kurumları öğrencileri için giyim kuralları belirlenebilmekteydi.⁸⁴²

Yabancı askeri personelin Türkiye'ye gelişlerinde taşıyabilecekleri uniformalar ise Dışişleri Bakanlığı tarafından belirlenmişti. Kisve Kanunu Nizamnamesi, bu şekilde giyim ve kıyafet düzenlemelerini detaylı bir şekilde ele alarak, modernleşme sürecinin bir parçası olarak toplumun giyim kodlarını şekillendirmekteydi.

Ayrıca, kılık kıyafet devriminin yarattığı hava bağlamında, köylü kadınlarının giysileri de gözden geçirilmiş ve 1933 yılında Kayseri'nin Himmetdede Nahiyesi'nde, öğretmenlerin de katılımıyla gerçekleştirilen Halk Fırkası kongresinde köy kadınlarının biçimsiz kıyafetlerden sıyrılarak, köylü kadına daha uygun kıyafetler giyme kararı alınmıştır.⁸⁴³

Benzer şekilde, 16 Şubat 1935'te Yuvalı Köy Derneği, bundan sonra gelin olacak kızlara şehir töresine göre yeni biçimlerde elbiseler yaptırılmasına karar

⁸⁴¹ *Kayseri* 21 Şubat 1935.

⁸⁴² *Kayseri* 21 Şubat 1935.

⁸⁴³ *Kayseri* 7 Aralık 1933.

vermiş, köy öğretmeni Fikri Bey ve köy muhtarı bu hususta halka öğüt verip yol göstermişlerdir.⁸⁴⁴ Ayrıca Kayseri İl Meclisi de 16 Mart'tan sonra çarşaf ve peçe ile dolaşan kadınlardan para cezası alınmasına karar vermiştir.⁸⁴⁵

1935 yılında Türkiye'de kılık kıyafet reformları kapsamında atılan adımlar, yerel basın tarafından yakından takip edilmiştir. *Kayseri Gazetesi*, 18 Şubat 1935 tarihli baskısında, bu süreci ve halkın tepkilerini yansıtan haberlere yer vermiştir.⁸⁴⁶ Gazete, "28 Şubat 1935 tarihinde Kayseri'de Kurban Bayramı'nda bütün kadınlar çarşaf ve peçeyi atacaklardır" şeklinde bir duyuru yaparak, toplumda meydana gelen değişimin hızını ve kapsamını ortaya koymuştur. Ayrıca, haberde, "Kayseri şehrimizde ruhaniler kılık yasasının tatbikini beklemeden ruhani elbiselerini çıkarmışlar ve medeni kıyafeti kullanmaya başlamışlardır"⁸⁴⁷ ifadesiyle, reformların sadece halk düzeyinde değil, aynı zamanda dini liderler arasında da benimsendiği vurgulanmıştır. Belediyenin kadınların çarşaf ve peçelerini çıkarmalarına karar verdiği ve bayrama kadar kadınların medeni kılığa geçiş yapacakları belirtilmiştir. Haberde, terzilerin yoğun bir şekilde manto ve pardösü dikmekte olduğu bilgisi de paylaşılarak, halkın bu değişikliğe ne kadar hızlı uyum sağladığına dair bir izlenim sunulmuştur.⁸⁴⁸

Ancak, *Kayseri Gazetesi*'nin 4 Mart 1940 tarihli bir haberinde, bu olumlu tablonun aksine, çarşafın hala bazı kesimler tarafından kullanıldığına dair bilgiler verilmiştir. Haberde, "Türk kadınının medeni haklara kavuşarak sosyal hayata atılabeneler oldu" ifadesiyle, Türk kadınının kazandığı haklar ve sosyal konumu vurgulanmış; ancak çarşafın bazı bölgelerde hala kullanılmakta olduğuna dikkat çekilmiştir. Haber, çarşaf ve peçe kullanan kadınların "mazinin kör taassubundan kurtulamayan" bir tutum içinde olduklarına işaret ederek, bu durumun gülünç ve çağ dışı olduğu yorumunu yapmıştır.⁸⁴⁹

Bu da gösteriyor ki, 1940'larda kılık kıyafet halen tam anlamıyla devletin istediği şekilde değişime uğramamıştır. 1930'lar ve 1940'lar Türkiye'sinde, ülkenin batılılaşma ve modernleşme sürecinde kılık kıyafet reformları önemli bir yer

⁸⁴⁴ *Kayseri* 16 Şubat 1935.

⁸⁴⁵ *Kayseri* 16 Şubat 1935.

⁸⁴⁶ *Kayseri* 18 Şubat 1935.

⁸⁴⁷ *Kayseri* 28 Şubat 1935.

⁸⁴⁸ *Kayseri* 28 Şubat 1935.

⁸⁴⁹ *Kayseri* 4 Mart 1940.

tutmaktaydı. Atatürk ve hükümetinin çabalarıyla, toplumun hem erkekler hem de kadınlar arasında batılı tarzda kıyafetler giymesi teşvik edilmiş ve yasal düzenlemelerle desteklenmiştir. Bu süre zarfında kadınların da çarşaf ve peçe gibi geleneksel kıyafetleri bırakarak daha modern kıyafetler giymesi istenmiştir.

Yukarıda belirtilen haberler, Kayseri özelinde bu değişim sürecinin nasıl işlediğine dair önemli bilgiler sunmaktadır. 1935 yılındaki haberde, Kayseri'de kadınların çarşaf ve peçeyi bırakarak modern kıyafetler giymeye başladığı, bu durumun belediye tarafından da desteklendiği ve terzilerin yeni kıyafetler dikmek için yoğun bir çalışma içinde olduğu belirtilmektedir. Bu, dönemin reform çabalarının olumlu bir şekilde karşılık bulduğuna işaret etmektedir. Ancak, 1940 yılına gelindiğinde aynı gazetenin bir başka haberinde, hâlâ çarşaf ve peçe giyen kadınların bulunduğu ve bu durumun devlet tarafından istenmeyen bir gelişme olarak görüldüğü ifade edilmektedir. Bu haber, kılık kıyafet değişikliğinin tüm toplum katmanlarına hızla yayılmadığına ve bazı kesimlerin bu değişime direnç gösterdiğine işaret etmektedir.

Bu durum, toplumsal değişim ve modernleşme süreçlerinin homojen olmadığını, toplumun farklı kesimlerinin bu süreçlere farklı hızlarda ve farklı derecelerde adapte olduğunu göstermektedir.

4.7.3 Medeni Kanun'un Kabulünün Kayseri'deki Yansımaları

Mustafa Kemal Atatürk'ün kadın-erkek ayrımı yapmaksızın tüm vatandaşların eşit haklara sahip olmasını savunması, Türkiye'de kadınların toplumsal ve siyasi katılımını artırmıştır. Türk Medenî Kanunu'nun kabulü, kadınlara medeni, siyasi ve sosyal haklar sağlamış; Belediye Kanunu ve muhtarlık seçimlerinde eşit seçme ve seçilme hakkı verilmesi, kadınların yerel yönetimlerde daha aktif rol almasını mümkün kılmıştır. Ayrıca, 1934 anayasa değişikliği ile kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınarak Türk kadınlarına siyasi arenada daha fazla temsil olanağı sunulmuştur. Bu adımlar, Türk kadınlarının toplumun her alanında etkin bir şekilde

yer almalarını teşvik etmiş ve eşitlik ilkesinin güçlü bir biçimde vurgulanmasını sağlamıştır.⁸⁵⁰

Kayseri'nin tarihinde ise kadına verilen değeri görmek açısından Anadolu beylikleri döneminde, Kayseri'nin tarihindeki önemli bir figür olan Fatma Bacı, Anadolu beylikleri döneminde Bacıyan-ı Rûm teşkilatını Kayseri'de kurarak kadınların toplumsal ve siyasi haklarını savunmuş ve bu hakların öncüsü olmuştur. Ahi Evren'in eşi olarak Ahiliği Anadolu'ya yaymasının yanı sıra Fatma Bacı, Bacıyan'ı Rum teşkilatını da Kayseri'de hayata geçirmesiyle büyük bir etki yaratmıştır. Bu, Kayseri'deki kadınların toplumsal ve siyasi katılımlarının tarih boyunca değerli bir örneğini sunmaktadır. Fatma Bacı'nın çabaları, Kayseri'nin tarihinde kadınlara verilen değeri gösteren önemli bir kanıttır ve kadınların toplumun her alanında etkin bir rol oynayabileceklerini vurgulamıştır.⁸⁵¹

Ahi Evren 1205 yılında Anadolu'ya intikal ettikten sonra Kayseri'ye yerleşmiş olduğu ve Kayseri'de bir debbağ(deri) atölyesi kurduğu ve bu atölyenin zamanla büyümesi ve bir debbağlar mahallesi oluşturduğu anlaşılmaktadır.⁸⁵² Zira Kayseri'nin hatta Anadolu'nun gerek halıcılık gerek dericilik gerekse dokumacılık geleneğini şekillendiren isimler Ahi Evren ve eşi Fatma Hatun olmuştur. Bacıyanı Rum teşkilatı ile Fatma Hatun ve teşkilat üyesi kadınlar, Kayseri'nin Moğol muhasarası altında iken şehrin düşmemesi için büyük mücadele sergilemişlerdir.⁸⁵³ Anadolu'daki kadınların toplumsal hayat içinde böylesine sürece etkin bir şekilde yer aldığı Kayseri Şehri Cumhuriyet Türkiye'sine gelindiğinde de 17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilen Medeni Kanun'la birlikte tekrar hak ettikleri yere gelmeye başlamışlardır.

Medeni Kanun'un kabulü Kayseri basınında da geniş yankı uyandırmış, konuyla ilgili birçok haber çıkmıştır. Bunlardan biri de *Kayseri Gazetesi*'nde yayımlanan 22 Şubat 1926 tarihli haberdır. Haber, kanunu çoktan yapılmış olması

⁸⁵⁰ Halil Cin, "Tarih Boyunca Kadının Hukukî Statüsü Açısından Türk Kadınının Durumuna Kısa Bir Bakış", Jale Akipek'e Armağan, Konya 1991, s. 6; Sera Reyhani Yüksel, "Türk Medeni Kanunu Bakımından Kadın-Erkek Eşitliği", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 18, Y. 2014, S. 2, s.179.

⁸⁵¹ Mikail Bayram, *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren – Mevlana Mücadelesi*, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2020, s.50.

⁸⁵² Bayram, s.51.

⁸⁵³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Işık, *Tarihi Kayseri'de Kadının Adı*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 2005, ss. 5-168.

gereken önemli bir gelişme olarak yorumlamış ve bu gelişmeyi; özetle, geri kalmış kanunların terk edilmesi ve memleketin ilerlemesi gerektiğini vurgulanmaktadır. Avrupa'da başarıya ulaşan bilim ve teknolojiye uyum olduğunu belirtiyor ve bu yeni kanunun memlekete yenilik getireceğine işaret edilmekte. Ve Eski zihniyetlerin memleketi ileri taşıyamadığını ve yeni yaklaşımlara ihtiyaç olduğunu dile getirilmektedir. Büyük Millet Meclisi'nin Medeni Kanun'u kabul etmesiyle, çağdaş adımların atıldığını söylenmektedir.⁸⁵⁴ şeklinde duyurulmuştur.

Medeni Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte dini nikâhlar resmi olarak tanınmamış olsa da, izinsiz dini nikâhların hala sıkça yapıldığı ve bu evliliklerin belediyeye bildirilmesinin muhtarlar tarafından denetlendiği görülmüştür. Bu tür evliliklerin cezalandırılması gerektiği de basına yansımıştır. Resmi nikâhın zorunlu hale gelmesiyle birlikte vesikalık fotoğraf gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ancak, kadınlar erkek fotoğrafçılara gitmek istememekteydi. Bu noktada Anadolu'nun ilk kadın fotoğrafçısı olan 'Akkadın Sırcan,' Kayseri'nin sosyal hayatında önemli bir rol oynamış ve kadınların bu yeni gerekliliği yerine getirmelerine yardımcı olmuştur. Onun katkılarıyla, resmi nikâhın bir parçası olan vesikalık fotoğraflar daha erişilebilir hale gelmiş ve bu değişim, Kayseri'deki sosyal hayatı etkileyen önemli bir gelişmeyi temsil etmiştir.⁸⁵⁵

Kayseri Gazetesi 26 Mart 1931 tarihli nüshasında yer alan bir yazıda *demokrat* bir hükümetin halkı oldukları ve hükümetin sunduğu prensipleri memnuniyetle kabul ettikleri belirtilmektedir. Ayrıca, demokrat hükümetin kadına önemli bir mevki verdiği ve kadınların özgür bir yaşam sürdüğü ifade edilmektedir. Eski dönemde kadınların yaşam tarzının ve mevkisinin sınırlı olduğu ancak Cumhuriyet döneminde kadınların önemli roller üstlendiği vurgulanmaktadır. Bu yazıda, Türk kadınının demokrasi sayesinde elde ettiği mevkiden bahsedilmekte ve bu değişimin olumlu bir gelişme olarak değerlendirildiği görülmektedir.⁸⁵⁶ Bu yazıda eski ve yeni durumda Kayseri'de bir kadının hayattaki yeri kıyaslanmış ve durumun olumlu taraflarından bahsedilmiştir.

⁸⁵⁴ *Kayseri* 22 Şubat 1926.

⁸⁵⁵ Neslihan Altuncuoğlu, "Evinin Dışında Kayserili Kadınlar (1923-1970) (Fotoğraflarda Kayserili Kadınların İmajı)", **International Journal of Social Science**, Volume 5 Issue 6, p. 1-15, December 2012.

⁸⁵⁶ *Kayseri* 26 Mart 1931; Sayhan, s.70. (Sayhan'ın eserinde bu haberin bir de 6 Mart 1931 tarihli nüshada yer aldığı belirtilmiştir. Biz o nüshaya ulaşamadık.)

Kayseri basınında kadın hakları ve kadının sosyal rolleri sık sık tartışma konusu olmuştur. Kadının verilen özgürlüğü bazen yanlış anladığı, ancak kadının toplumun ilerlemesine katkı sağlayabileceği vurgulanmıştır. Kadının fedakârlık yapması, ailesine destek olması gerektiği ifade edilmiştir. Geleceğin anneleri olarak yetişecek kız çocuklarının yüksek eğitim alması gerektiği, evde zamanlarını okuma ve bilgi edinmeye ayırmalarının önemli olduğu belirtilmiştir. Kadın hakları konusunda ilerleme için kadınların aktif rol alması gerektiği ve toplumun yanlış kanaatlerine karşı mücadele etmeleri gerektiği vurgulanmıştır.⁸⁵⁷

Bununla ilgili olarak 90 yaşındaki Ahmet Somuncu şunları dile getirmiştir:

“Kadının fazla bir yeri yoktu. Kadın gün batımına içeri girerdi. Genellikle tarla bağ bahçeyle uğraşrdı. Zaten o dönemlerde bağcılık üzümculük vardı. Kadın evi ve çocuklarından sorumluydu. Çok fazla söz hakkı yoktu. Görücü usulü evlilik vardı. Ben eşimi görmeden aldım. Hatta “kör mü, topal mı?” diye meraklarım da vardı. Kadına seçme seçilme hakkının gelmesiyle oy kullanmaya ve nüfus sayımında yer almaya başlamıştır.”⁸⁵⁸

Ahmet Somuncu'nun anlatımı, dönemin kadınlarının yaşamlarının sınırlı olduğunu ve genellikle ev işleri ve tarımla meşgul olduklarını söylüyor. Kadınların toplumsal katılımları kısıtlıydı ve evlilikler genellikle görücü usulü ile düzenlenirdi. Kadınların bu dönemde seçme ve seçilme hakkı bulunmuyordu. Ancak, Somuncu'nun anlattığı gibi, kadınların toplumsal ve siyasal haklarına yönelik önemli değişiklikler yapıldı. Seçme ve seçilme hakkının gelmesiyle birlikte kadınlar oy kullanma ve nüfus sayımına katılma fırsatı buldular. Bu, kadınların toplumsal rollerinin ve katılımlarının genişlemesine olanak tanıdı ve toplumun daha eşitlikçi bir yapıya doğru evrildiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'de, özellikle Cumhuriyet döneminde, kadın haklarının ve toplumsal rollerinin evrimi önemli bir dönüşüm sürecidir. Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde kabul edilen Türk Medenî Kanunu ile kadınlara tanınan eşit haklar, Türk kadınının toplumda daha aktif ve eşit bir rol almasının önünü açmıştır. Kayseri, bu değişimin tarihsel bir yansıması olarak, Fatma Bacı (Bacıyan-ı Rum) gibi figürlerle kadının tarih boyunca aktif bir rol aldığı bir şehir olarak öne çıkar. Ahmet

⁸⁵⁷ *Kayseri* 26 Mart 1931; *Kayseri* 8 Haziran 1931; Sayhan, s.75,76.

⁸⁵⁸ Ahmet Somuncu 93 (Mülakat Tarihi: 02.05.2020).

Somuncu'nun anıları, geçmişte kadınların yaşamlarının ne kadar sınırlı olduğunu, ancak zamanla bu sınırlamaların kırılarak kadınların toplumsal ve siyasi hayatta daha aktif roller almasının sağlandığını göstermektedir. Medeni Kanun'un kabulü ve sonrasındaki dönemde gerçekleşen gelişmeler, kadının toplumdaki yeri ve öneminin arttığını ve bu değişimin olumlu sonuçlar doğurduğunu kanıtlamaktadır.

4.7.4 Soyadı Kanunu'nun Kayseri'deki Yansımaları

Halkçılık ilkesini benimseyen Genç Cumhuriyet, toplumsal statü ve ayrımcılık konularında devletin tüm vatandaşlarına eşit mesafede olması gerektiğine inanmıştır. Bu anlayış, kişisel hak ve özgürlüklerin çağdaş anlamda yaygınlaşması için önemli adımların atılmasını gerektirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Anadolu halkı, padişahın tebaası olarak sınırlı haklara ve özgürlüklere sahipti. Ancak Cumhuriyet yönetimi, çağdaş hak ve özgürlüklerin tüm vatandaşlar için geçerli olması gerektiğine inanarak önemli reformlar yapmıştır. Bu reformlardan biri, 21 Haziran 1934 tarihinde çıkarılan "Soyadı Kanunu" olmuştur. Bu kanunla, her Türk vatandaşının kendi öz adından farklı bir soyadı kullanması zorunlu hale getirilmiştir. Bu adım, bireylerin kimliklerini daha özgürce ifade etmelerine olanak tanımış ve kişisel hak ve özgürlüklerin güçlendirilmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca, 1934 yılında çıkarılan başka bir kanunla, toplumsal ayrıcalıkları ifade eden unvanların kullanımı da yasaklanmıştır. "Ağa, hacı, hafız, hoca, molla, efendi, bey, paşa, hanım, hanımefendi" gibi unvanlar, toplumsal eşitsizliği ve ayrıcalıkları simgeliyordu ve bu yasaklama, toplumun daha eşit ve adaletli bir yapıya doğru ilerlemesine katkı sağlamıştır. Bu önemli adımlarla, Türkiye Cumhuriyeti, halkın eşit ve özgür bir şekilde katılımını teşvik etmiş ve modern bir toplumun temellerini atmıştır.⁸⁵⁹

Kayseri'de soyadı ile ilgili halka hem soyadını alanlar arasında önemli şahsiyetler örnek verilerek hem çekinilecek bir şey olmadığı vurgulanmış hem de

⁸⁵⁹ Soyadı Kanununun tam metni için bkz. **TBMM Kanunlar Dergisi**, Cilt: 13, s. 861-862, Ayrıca bkz. http://www.nvi.gov.tr/Files/File/Mevzuat/Nufus_Mevzuati/Kanun/pdf/soyadi_kanunu.pdf, 19.10.2020.

halk ilan maksadında bilgilendirilmiştir. Bu bağlamda, yeni soy ismi alanların basında tek tek ilan edilmesi başvuru yöntemlerinden biri olarak karşımıza çıkar.⁸⁶⁰

Kayseri'de yaşayan bazı kişilerin soyadı değişikliklerini ve yeni soyadlarını benimsediklerini anlatan bilgilere yer verilmektedir. Soyadı kanunu çerçevesinde, bu kişilerin bazıları geleneksel veya mevcut soyadlarını değiştirmişlerdir. Buna göre, Reşid Sami ve Sabur Sami Bey, soyadları olan "Drazzade" yerine "Draz" soyadını kullanacakları belirtilmiştir. Bekçi memuru Muzaffer, "Gençtürk" soyadını almıştır. Elektrik şirketi müdürü Hayrullah Bey ve tüccar İhsan Bey, "Ürkün" soyadını benimsemişlerdir. Umumi meclis ve vilayet Halk Fırkası üyesi Hacılarlı Muhittin, "Gürbaz" soyadını almıştır. Milli emlak baş memuru Emin Bey, "Aka" soyadını benimsemiştir. Kâtiplerden İncesulu İbrahim, "Özcan"; Emin Mazhar, "Karakaya"; Akdağlı Ali, "Sürey" soyadlarını almışlardır. Matbaa mürettiplerinden Zer Hüseyin oğlu Mehmet ve kardeşleri, "Altunay" soyadını kullanmaya başlamışlardır. Kayseri Milli Kütüphane memuru Talat ve oğlu Talas okulu baş okutanı Şaban, "Ayata" soyadını benimsemişlerdir. Talas PTT memuru Mevlüt, "Işık" soyadını almış ve nüfus kütüğüne kaydını yapmıştır. Bu soyadı değişiklikleri, soyadı kanununun kabul edilmesi sonrasında gerçekleşmiş ve kişilerin kimliklerini belirlemek için yeni soyadları kullanmaya başlamışlardır.⁸⁶¹

Kayseri'de Soyadı Kanunu'nun yansımaları, bölgedeki toplumsal ve kültürel değişimin bir parçası olarak görülmüştür. Kayseri ve çevresindeki insanlar, artık sadece öz adlarıyla değil, soyadlarıyla da kimliklerini ifade edebilme hakkına sahip olmuşlardır. Bu, bireylerin toplum içindeki statülerini daha özgürce belirlemelerine imkan sağlamış ve toplumsal eşitlik yolunda önemli bir adım olarak kabul edilmiştir. Soyadı Kanunu, Kayseri'de ve Türkiye genelinde toplumsal dönüşümün bir parçası olarak kabul edilmiş, insanların kişisel hak ve özgürlüklerini daha fazla vurgulayan bir toplumun oluşumuna katkıda bulunmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında gerçekleştirilen reformlar, ulusun modernleşme sürecini hızlandırmış ve toplumun daha çağdaş bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. Soyadı Kanunu, bu reformlar arasında özellikle bireysel kimlik ve toplumsal eşitlik açısından büyük bir öneme sahiptir. Osmanlı'dan devralınan ve

⁸⁶⁰ Kayseri 11 Şubat 1935.

⁸⁶¹ Kayseri 11 Şubat 1935.

bireyin toplum içerisindeki yerini belirleyen eski unvan ve lakap sistemi, Soyadı Kanunu ile son bulmuş, bireyin toplum içerisindeki yerini daha adil ve eşitçe belirlemesi sağlanmıştır.

Kayseri örneği, bu dönüşümün Anadolu'nun derinliklerine nasıl nüfuz ettiğini gösteren bir aynadır. Şehrin önde gelenlerinden sıradan vatandaşlarına kadar birçok kişi, yeni soyadlarını benimseyerek bu değişimin bir parçası olmuştur. Bu, sadece bir isim değişikliği değil, aynı zamanda bireyin toplum içerisindeki yeni konumunu ve kimliğini kabullenmesi anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak, Soyadı Kanunu, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ideallerinden biri olan halkçılık ilkesini hayata geçirme çabasının somut bir örneğidir. Bireyin toplumda eşit ve özgür bir birey olarak tanınmasını sağlayan bu kanun, modern Türkiye'nin temellerini atan reformlardan biri olarak tarihte yerini almıştır.

Cumhuriyet Dönemi'nin toplumsal alanında gerçekleştirilen yeniliklerin Kayseri üzerindeki etkilerini ele aldıktan sonra, şimdi bu dönüşüm sürecinin şehirde nasıl bir iz bıraktığını daha derinlemesine incelemek için Kayseri'de Milli Bayramlar ve önemli günleri ele alacağız.

4.8 Kayseri'de Milli Bayramlar ve Önemli Günler Kutlamaları İle Anma Törenleri

İncelemekte olduğumuz tarihsel süreç kapsamında, Milli Bayramlar ve diğer önemli günlerin kutlama ve anma törenlerine yönelik olarak Kayseri halkının gösterdiği reaksiyonlar, Cumhuriyetin getirdiği sosyal, kültürel ve politik değişimlerin bu bölgedeki etkilerini anlamamız ve değerlendirmemiz açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu çalışmada, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı ile 10 Kasım Atatürk'ü Anma törenlerinin Kayseri'deki yankıları ve bu özel günler karşısında toplumun gösterdiği tepkiler detaylı bir şekilde incelenmeye çalışılacaktır.

Yerel halkın bu önemli günlerde sergilediği katılım ve reaksiyonlar, Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde Kayseri'de ne ölçüde bir değişim ve dönüşüm yaşandığını, Cumhuriyet değerlerinin toplumun hangi kesimlerine ne

şekilde yansıdığını ve bu süreçte ortaya çıkan dinamiklerin bölgesel tarihi nasıl şekillendirdiğini göstermesi açısından değerlidir.

Bu analizlerde, bilgilerin doğruluk ve güvenilirlik derecesini artırmak adına başta yerel basın olmak üzere, dönemin yazılı kaynakları ve arşiv belgeleri faydalanılmıştır. Yerel basının bu konudaki haberleri ve yayınları, o dönemdeki toplumsal atmosferi ve halkın bayramlara olan ilgisini daha net bir şekilde gözler önüne sermekte ve çalışmanın derinliğini artırmaktadır.

4.8.1 Kayseri’de Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

Cumhuriyet Bayramı, Türkiye'nin kuruluşunun ilan edildiği 29 Ekim 1923 tarihini anmak ve kutlamak amacıyla her yıl düzenlenen ulusal bir bayramdır. Bu bayram, Türkiye'nin dört bir yanında coşku ve sevinçle kutlanırken, Kayseri gibi şehirlerde de özel bir anlam taşımaktadır.

Kayseri’de Cumhuriyet Bayramı kutlamaları, geçmişten günümüze kadar her yıl coşku ve katılımı ile gerçekleşmiştir. 1926’dan itibaren Kayseri’de düzenlenen törenler, genellikle okullar, devlet daireleri ve askeri birliklerin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu kutlamalar arasında geçit törenleri, konuşmalar, fener alayları, müsamere gösterileri, spor müsabakaları gibi etkinlikler bulunmaktadır.

Kayseri’de 1926’dan 1939’a kadar her yıl Cumhuriyet Bayramı’nın coşkuyla kutlandığı gözlemlenmiştir.⁸⁶² Özellikle 1938 yılında, Cumhuriyetin 15. yılı kutlamalarında 3 ay önceden hazırlıklara başlanmış ve şehir genelinde büyük bir coşku yaşanmıştır. Kayseri’deki kutlamaların bazı özellikleri şunlardır:

Süslemeler: Şehirdeki caddeler, meydanlar, binalar ve okullar bayraklar ve çeşitli süslemeler ile donatılmış, özellikle Cumhuriyet Meydanı göze çarpacak şekilde süslenmiştir. Geçit Törenleri: Askerler, öğrenciler, sporcular ve halkın katıldığı geçit

⁸⁶² Kayseri 25 Teşrinievvel 1926; Mustafa Şanal, “Kayseri Gazetesi’ne Göre Atatürk Döneminde Kayseri’de Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi S. 17 Yıl: 2004/2, s.119; Kayseri 2 Teşrinisani 1931; Kayseri 2 Teşrinisani 1931; Mevlüt Çelebi, Manisa’da Cumhuriyetin 10. Yılı Kutlamaları, Toplumsal Tarih Dergisi, 70(12), 1999, s. 44-47; Kayseri 31 Teşrinievvel 1932; BCA 490.01/1145.19.1; Kayseri 31 Birinciteşrin 1935; Kayseri 26 Birinciteşrin 1936; Şanal, “Kayseri Gazetesi’ne Göre”, s.125; Kayseri 21 Teşrinievvel 1937; BCA 490.01/1145.19.1; Kayseri 22 Ekim 1938; Kayseri 2 Kasım 1939.

törenleri düzenlenmiştir. Bu törenlerde genellikle İstiklal Marşı okunmuş, Atatürk heykellerine çelenk konulmuş ve günün anlamına dair konuşmalar yapılmıştır. Fener Alayı: Fener alayları düzenlenerek halk "Yaşasın Cumhuriyet" sloganlarıyla coşkusunu ifade etmiştir. Eğlence ve Gösteriler: Balo, müsamere, tiyatro gösterileri, bisiklet yarışları ve güreş müsabakaları gibi çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Eğitim Kurumlarının Katılımı: Okullar ve öğrenciler, Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında aktif rol alarak çeşitli gösteriler ve etkinlikler düzenlemişlerdir. Resmi Törenler: Valilik, belediye ve diğer resmi kurumlar tarafından düzenlenen törenlerle devlet yetkilileri, halk ve öğrenciler bir araya gelmiştir.

Kayseri'deki Cumhuriyet Bayramı kutlamaları, Türkiye'nin diğer şehirlerindeki kutlamalara paralel olarak, ulusal birlik ve beraberliği pekiştiren, aynı zamanda cumhuriyetin getirdiği değişimleri ve kazanımları simgeleyen etkinliklerle doludur.

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamaları, Türkiye'nin temel bayramlarından biri olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu simgeler. Kayseri'deki kutlamaların tarihsel bir perspektife yerleştirilmesi, bölgenin sosyal ve politik atmosferini anlamak adına önem taşır. Aşağıda, Kayseri'de yapılan Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının bazı yıllardaki örnekleri ele alırsak:

1946: Bu yılki kutlamalar rutin şekilde gerçekleştirilmiş olmakla birlikte, yerel gazetelerin manşetlerinde Cumhuriyetin değerlerine vurgu yapılmıştır. O dönemin siyasi atmosferinde, bu tür mesajların altında yatan anlamın, halka güven vermek ve birlik beraberlik mesajı vermek olduğu düşünülebilir.

1948: Cumhuriyetin 25. yılı kutlamaları, coşkulu ve geniş katılımlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Ancak, Vali Nazım Günesen'in konuşmasında, dünya genelindeki siyasi çalkantılara ve Türkiye'nin bu süreçte gösterdiği dirence dikkat çekilmiştir. Bu, soğuk savaş döneminin belirsizliklerine işaret eden bir tutum olarak yorumlanabilir.⁸⁶³ 1949: Bu yılki kutlamaların basında sönük geçtiği belirtilmiş, Vali'nin beklenmedik bir şekilde makamından ayrılması halk üzerinde etki bırakmıştır. Bu, seçim arifesindeki memnuniyetsizliğin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.⁸⁶⁴ 1952: Demokrat Parti iktidarı döneminde, Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için detaylı bir program hazırlanmış ve yerel basında duyurulmuştur.

⁸⁶³ Kayseri 1 Kasım 1948.

⁸⁶⁴ Orta Anadolu 31 Ekim 1949.

Kutlamaların coşkulu ve düzenli şekilde gerçekleştirilmesi, yeni iktidarın halk nezdindeki duruşunu güçlendirmek istemesi olarak yorumlanabilir.⁸⁶⁵ 1953: Bu yılki kutlamaların düzenli ve planlı bir şekilde gerçekleştirildiği görülür. İstikrarlı bir atmosferin hâkim olduğu bu dönemde, resmi makamların halkın bayram coşkusuna ortak olduğu gözlemlenir.⁸⁶⁶ 1955: Cumhuriyetin 32. yıldönümü kutlamaları, iki gün süren şenliklerle yapılmıştır. Bu dönemde yapılan kutlamalar ve açılışlar, bölgedeki sosyo-ekonomik gelişmeleri ve hükümetin halka yönelik pozitif tutumunu simgeler.⁸⁶⁷ 1957: Cumhuriyetin 34. yılında yapılan kutlamalar, gazete manşetlerinde "Öğrenci Gösterileri" başlığı ile yer almıştır. Bu da dönemin politik atmosferinde gençlerin ve öğrencilerin de aktif bir şekilde yer aldığını göstermektedir.⁸⁶⁸

29 Ekim 1958 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin 35. kuruluş yıldönümü, yerel basında geçen yıllara kıyasla "daha parlak bir şekilde kutlandı" ifadesiyle değerlendirilmiştir. Bu özel gün boyunca devam eden kutlama merasimlerine, fener alaylarının eşlik ettiği belirtilmiştir. Şehrin ana caddelerinin dolaşıldığı ve gece şenliklerinin bu sayede bir kat daha güzelleştirildiği vurgulanmıştır. Bir yıl sonrasında, 29 Ekim 1959 tarihinde ise Cumhuriyetin 36. yıldönümü kutlamaları, Kayseri'de büyük bir törenle gerçekleştirilmiştir. Yurt genelindeki kutlamalara paralel olarak gerçekleşen bu etkinlikte, Cumhuriyet Meydanı'nda on binleri bulan, heyecan ve coşku dolu bir kalabalığın toplandığı ifade edilmiştir.⁸⁶⁹

Kayseri'deki 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına dair örnekler, bu özel günün sadece bir milli bayram olmanın ötesinde, dönemin politik ve sosyal atmosferini yansıtan önemli bir gösterge olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. 1923 ve 1960 yılları arasında Kayseri'de gerçekleştirilen kutlamaların büyüklüğü ve coşkusu, toplumun Cumhuriyet değerlerine olan bağlılığının yanı sıra, o dönemin sosyal ve politik ikliminin de bir yansımasıdır. Fener alayları, ana caddelerdeki yürüyüşler ve Cumhuriyet Meydanı'nda toplanan on binlerce insan, sadece bir bayram coşkusu değil, aynı zamanda toplumsal birlikteliğin ve dayanışmanın da ifadesidir. Bu kutlamalar, bireylerin ve toplumun, ulusal kimliklerini ve değerlerini

⁸⁶⁵ İstiklâl 14 Ekim 1952.

⁸⁶⁵ İstiklâl 29 Ekim 1952; İstiklâl 30 Ekim 1952.

⁸⁶⁶ İstiklâl 31 Ekim 1953.

⁸⁶⁷ *Yeni Kayseri* 31 Ekim 1955.

⁸⁶⁸ Erciyes Telgraf 30 Ekim 1957; Erciyes Telgraf 30 Ekim 1957.

⁸⁶⁹ *Yeni Kayseri* 31 Ekim 1958; *Yeni Kayseri* 2 Kasım 1959.

öne çıkararak, bir arada olma ve ortak bir geçmişi ve geleceği paylaşma ihtiyacını göstermektedir. Dolayısıyla, Kayseri'deki bu örnekler üzerinden bakıldığında, Cumhuriyet Bayramı'nın, toplumun genel ruh halini, sosyal dinamiklerini ve dönemin politik atmosferini anlamak adına değerli bir kaynak olduğu söylenebilir.

4.8.2 Kayseri'de 30 Ağustos Zafer Bayramı Kutlamaları

30 Ağustos Zafer Bayramı, Türkiye'nin en önemli milli bayramlarından biridir ve Türk milletinin Kurtuluş Savaşı'ndaki Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi'ndeki zaferini anmak amacıyla kutlanır. Bu bayram, Atatürk'ün önderliğindeki Türk ordusunun düşman kuvvetlerini 26 Ağustos-30 Ağustos 1922 tarihleri arasında gerçekleşen operasyonla yenilgiye uğratması sonucu elde edilen zaferin yıl dönümüdür. İlk kutlama töreni, zaferin kazanılmasının iki yıl sonrasında, 30 Ağustos 1924'te Dumlupınar'da düzenlenmiştir. Bu ilk kutlamalar daha sade olmuş, ancak zamanla coşku ve katılım artarak, bayram daha büyük bir öneme sahip olmuştur. 1960'lı yıllardan sonra ise 30 Ağustos Zafer Bayramı, Türkiye'nin milli bayramlarından biri olarak resmîyet kazanmıştır.⁸⁷⁰

Yıllar boyunca, 30 Ağustos kutlamaları çeşitli şehirlerde ve farklı şekillerde gerçekleştirilmiştir. Çeşitli törenler, geçit resimleri, konserler ve diğer etkinliklerle Türk halkı bu önemli günü coşkuyla kutlamıştır. Kayseri'deki kutlama örneklerine bakarsak; 1934 yılında yapılan kutlamalarda, Tayyare Fabrikası önünde bir tören düzenlenmiş ve gece fener alayı ile konserler düzenlenmiştir.⁸⁷¹ 1937 yılında ise 15. yıl dönümü büyük bir coşku ile kutlanmıştır.⁸⁷² 1942 yılındaki 20. yıl dönümü kutlamaları da oldukça parlak geçmiştir.⁸⁷³ 1954 yılında ise askeri birliklerin katıldığı geniş çaplı törenler düzenlenmiştir.⁸⁷⁴ 1944 yılında Kayseri'de kutlamalar coşku

⁸⁷⁰ Burhan Sayılır, “30 Ağustos Zafer Bayramı Kanunu, İlk Zafer Kutlaması ve Büyük Taarruz İle İlgili Bazı Bilgiler”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı* Yıl: 12, Bahar 2014, Sayı: 16, ss. 98-100.

⁸⁷¹ *Kayseri* 3 Eylül 1934; Gazetenin 5 Eylül 1934 sayısında bu haber aynen bir kez daha yayınlanmıştır.

⁸⁷² *Kayseri* 1 Eylül 1937.

⁸⁷³ *Kayseri* 30 Ağustos 1942.

⁸⁷⁴ *İstiklal* 31 Ağustos 1954.

içinde gerçekleştirilmiş, şehir bayraklarla süslenmiş, Atatürk Abidesi'ne çelenkler konulmuş ve askeri mıntika kumandanına tebrikler iletilmiştir.⁸⁷⁵

1945 yılında halk sabahın erken saatlerinde toplanarak askeri mıntika komutanına tebriklerde bulunmuş ve Cumhuriyet Meydanı'nda çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir.⁸⁷⁶ 1953 yılında 30 Ağustos'un 31. yıldönümü kutlamaları, halkın coşkusu ve askeri birliklerin geçişi ile anlamlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir.⁸⁷⁷ 1954 yılında Cumhuriyet alanında düzenlenen törene on binlerce vatandaş katılım göstermiş ve çeşitli resmî törenler düzenlenmiştir.⁸⁷⁸ 1955 yılında kutlamalar halkın yoğun katılımı ile Cumhuriyet alanında başlamış ve çeşitli etkinliklerle devam etmiştir.⁸⁷⁹ 1956 yılında Garnizon Komutanı'nın uzun konuşması ve düzenlenen resmigeçit ile kutlamalar öğleye kadar sürmüştür.⁸⁸⁰ 1958 yılında kutlamalar büyük katılımı ile gerçekleşmiş ve fener alayı ile sonlandırılmıştır.⁸⁸¹ 1959 yılında Zafer Bayramı'nın 37. yıldönümünde şehir bayraklarla süslenmiş ve halk sabahın erken saatlerinden itibaren töreni takip etmiştir.⁸⁸² 1960 yılında ise askeri yönetimin başta olduğu dönemde kutlamalar tam bir askeri şölen şeklinde yapılmış ve halk tarafından yoğun ilgi görmüştür.⁸⁸³

Bu kutlamalar sırasında, halkın ve devlet yetkililerinin katılımı ile birlikte askeri geçit törenleri, çelenk sunma, konuşmalar ve çeşitli eğlence etkinlikleri düzenlenmiştir. Atatürk ve Türk ordusunun başarıları hatırlatılarak, milletin bağımsızlık ve özgürlük mücadelesindeki azmi ve kararlılığı vurgulanmıştır.

İncelediğimiz dönem aralığında Kayseri'de gerçekleştirilen 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamaları incelendiğinde, bu dönemdeki kutlamaların genel olarak coşkulu ve kitlesel bir katılımı ile gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir. Kutlamalar kapsamında şehirde genellikle bayraklarla süslemeler yapılırken, Atatürk Abidesi'ne çelenk konulması gibi resmi törenler de düzenlenmiştir. Sabahın erken saatlerinden itibaren halkın toplandığı meydanlarda, çeşitli etkinlikler ve gösteriler

⁸⁷⁵ *Kayseri* 31 Ağustos 1944.

⁸⁷⁶ *Kayseri* 3 Eylül 1945.

⁸⁷⁷ *İstiklal* 31 Ağustos 1953.

⁸⁷⁸ *Hâkimiyet* S.641 (Gazetenin tarih kısmı yıpranmış olduğu için tespit edilememiş bu yüzden sayısı verilmiştir.)

⁸⁷⁹ *Yeni Kayseri* 31 Ağustos 1955.

⁸⁸⁰ *Yeni Kayseri* 31 Ağustos 1956.

⁸⁸¹ *Yeni Kayseri* 1 Eylül 1958.

⁸⁸² *Yeni Kayseri* 31 Ağustos 1959.

⁸⁸³ *Yeni Kayseri* 31 Ağustos 1960.

düzenlenmiştir. Askeri geçit törenleri, resmi dairelerin ve siyasi liderlerin katıldığı törenler ile halkın coşkulu katılımı, bu dönemdeki kutlamaların temel özelliklerindendir. Askeri mıntika komutanlarına tebriklerin iletilmesi ve resmi geçit törenlerinin düzenlenmesi, dönemin askeri atmosferini ve önemini yansıtan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, bazı yıllarda gece düzenlenen fener alayları ve balolar gibi sosyal etkinlikler de kutlamalara eklendiğinde, Kayseri'nin 30 Ağustos Zafer Bayramı'nı geniş kapsamlı ve coşku içinde kutladığı söylenebilir.

Özellikle 1960 yılında kutlamaların tam bir askeri şölen şeklinde gerçekleşmesi, dönemin politik atmosferinin de etkisiyle kutlamalara farklı bir boyut kazandırmıştır. Tüm bu etkinlikler, Kayserililerin milli bayramlarına olan bağlılıklarını ve coşkularını ortaya koymaktadır.

4.8.3 Kayseri’de 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Kutlamaları

19 Mayıs, Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı'nın Türkiye genelinde olduğu gibi Kayseri'de de önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Tarihsel süreç içinde incelendiğinde, Kayseri'deki 19 Mayıs kutlamalarının genel olarak coşku, milli birlik ve beraberlik içinde geçtiğini görebiliriz.

1937 yılındaki kutlamalarda, yoğun yağmur ve çamura rağmen binlerce kişinin Sümer stadında toplandığı, etkinliklerin muntazam bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Vali Adli Bayman'ın konuşmasında, 19 Mayıs'ın tarihsel önemine vurgu yapılmasının yanı sıra, gençlerin spor ve idmanla uğraşmasının önemi üzerinde durulmuştur.⁸⁸⁴

1943 yılındaki kutlamalarda ise Kayseri Valisi'nin gençlik üzerindeki himayeye ve onların milli değerlere olan bağlılığına vurgu yaptığı görülmektedir. Liselilerin spor gösterileri ve genç kızların beden hareketleri gibi etkinliklerin halk tarafından ilgi ve alkışla karşılandığı anlaşılmaktadır.⁸⁸⁵

1948 yılında kutlamaların Bez Fabrikası'nın sahasında yapıldığı, havanın güzel olması dolayısıyla büyük bir kalabalığın törene katıldığı belirtilmiştir.⁸⁸⁶

⁸⁸⁴ Kayseri 20 Mayıs 1937.

⁸⁸⁵ Kayseri 23 Mayıs 1943.

⁸⁸⁶ Kayseri 20 Mayıs 1948.

1953 ve 1955 yıllarında da 19 Mayıs kutlamalarının coşku içinde geçtiği, çeşitli spor gösterileri ve resmi geçitlerle halkın ve gençliğin bu özel günü kutladığı görülmektedir.⁸⁸⁷

1960 yılında ise, 1960 Askeri Darbesi nedeniyle 19 Mayıs kutlamalarının bir ay kadar gecikmeli olarak 26 Haziran'da yapıldığı belirtilmiştir. Bu kutlamalarda da devlet temsilcilerinin katılımıyla coşkulu etkinlikler gerçekleştirilmiştir.⁸⁸⁸

Özetle, Kayseri'de tarihsel süreç içinde 19 Mayıs'ın genellikle coşku ve milli birlik içerisinde kutlandığı, gençlerin spor ve kültürel etkinliklerle bu önemli günü anmaya çalıştığı ve resmi temsilcilerin de bu etkinliklere aktif olarak katıldığı görülmektedir. Bu, aynı zamanda 19 Mayıs'ın sadece bir anma günü olmanın ötesinde, milli değerlerin genç nesillere aktarılmasında önemli bir işlev gördüğünü de göstermektedir.

4.8.4 Kayseri'de 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Kutlamaları

23 Nisan, Türkiye'de 1920 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla birlikte ulusal egemenliğin ilan edildiği günü temsil eder ve bu nedenle "Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı" olarak kutlanır. Atatürk, bu bayramı dünya çocuklarına ithaf etmiştir. 23 Nisan, TBMM'nin açılışının 1. yıldönümü olan 1921 yılında "Milli Bayram" olarak kabul edilmiş ve o yıldan itibaren çeşitli etkinliklerle kutlanmaya başlanmıştır.⁸⁸⁹

1929'da Kayseri'de, okulların katılımıyla görkemli bir şekilde kutlanan 23 Nisan, yıllar içinde daha geniş katılımlı ve coşkulu kutlamalara sahne olmuştur.⁸⁹⁰ 1935 yılında Cumhuriyet Meydanı'nda yapılan kutlamalar,⁸⁹¹ 1943 yılında çok parlak merasimlerle kutlanan bayram⁸⁹² ve 1947 yılındaki coşkulu kutlamalar⁸⁹³ örnek

⁸⁸⁷ *İstiklal* 20 Mayıs 1953; *Yeni Kayseri* 20 Mayıs 1955.

⁸⁸⁸ *Yeni Kayseri* 27 Haziran 1960.

⁸⁸⁹ Necmettin Avcı, **Resmi Bayram ve Törenlerin Kutlanma Şekilleri ile İlgili Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme (Afyonkarahisar İli Örneği)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, ss. 48-50.

⁸⁹⁰ *Kayseri* 25 Nisan 1929.

⁸⁹¹ *Kayseri* 25 Nisan 1935.

⁸⁹² *Kayseri* 26 Nisan 1943.

⁸⁹³ *Kayseri* 24 Nisan 1947.

olarak verilebilir. 1952⁸⁹⁴,1953⁸⁹⁵,1954⁸⁹⁶,1955⁸⁹⁷ ve 1959⁸⁹⁸ yıllarında da benzer şekilde coşku içinde kutlamalar yapılmıştır. 1960 yılındaki kutlamalarda renkli ve orijinal kıyafetlerle katılan ilkokul öğrencileri büyük ilgi görmüştür.⁸⁹⁹

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Kayseri’de, özellikle de eğitim kurumları ve kamu alanlarında, coşku içerisinde ve geniş katılımlı bir şekilde kutlanmaktadır. Bu kutlamalar, şehrin sosyo-kültürel dokusunu zenginleştiren ve toplumsal birlikteliği pekiştiren etkinlikler arasında önemli bir yere sahip olmuştur. Kutlamalar kapsamında düzenlenen etkinlikler, çeşitli okullardan gelen öğrencilerin katılımıyla gerçekleşen halk oyunları, şiir dinletileri, tiyatro gösterileri ve konserler gibi çeşitli sanatsal performansları içermektedir. Bu etkinlikler, Kayseri'nin kültürel çeşitliliğini ve zenginliğini yansıtan önemli unsurlardır. Ayrıca, çocukların yaratıcılıklarını geliştirmek ve ifade etmelerine olanak tanımak amacıyla düzenlenen resim, kompozisyona dayalı yarışmalar gibi atölye çalışmaları da mevcuttur.

23 Nisan kutlamaları, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün çocuklara ve genç nesillere duyduğu güvenin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğine olan sarsılmaz inancının bir tezahürü olarak görülebilir. Kayseri’de yapılan kutlamalar, bu anlamda hem yerel hem de ulusal düzeyde, toplumun ortak değerler etrafında kenetlenmesine ve kültürel mirası gelecek nesillere aktarmasına katkıda bulunan önemli bir sosyal faaliyet olarak değerlendirilebilir.

Kayseri, milli bayramların yanı sıra kendi özgün kutlamalarına da ev sahipliği yapmaktadır. Örneğin, ünlü Osmanlı mimarı Mimar Sinan'ın vefat yıldönümlerinde düzenlenen anma programları, şehirde büyük bir katılım ve ilgi ile gerçekleştirilmektedir.⁹⁰⁰ Mimar Sinan'ın eserlerinden biri olan Kurşunlu Camii, bu anma etkinliklerine ev sahipliği yapmış ve bu programlar zaman içinde geleneksel hale gelmiştir.⁹⁰¹

⁸⁹⁴ *Yeni Kayseri* 22 Nisan 1952.

⁸⁹⁵ *İstiklal* 24 Nisan 1953.

⁸⁹⁶ *İstiklal* 24 Nisan 1954.

⁸⁹⁷ *Yeni Kayseri* 25 Nisan 1955.

⁸⁹⁸ *Yeni Kayseri* 24 Nisan 1959.

⁸⁹⁹ *Yeni Kayseri* 24 Nisan 1960.

⁹⁰⁰ *Kayseri* 31 Mart 1930.

⁹⁰¹ *Kayseri* 2 Nisan 1931; *Kayseri* 31 Mart 1932; *Kayseri* 8 Nisan 1935.

Ayrıca, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün Sivas Kongresi'nden sonra Kayseri'ye ilk ziyaretinin yıl dönümü de şehirde coşku içerisinde kutlanmaktadır.⁹⁰² Bu kutlamalar, çeşitli devlet yetkililerinin, öğrencilerin ve halkın geniş katılımıyla gerçekleşmekte ve hem meydanlarda hem de Halkevi'nde düzenlenen programlarla anılmaktadır.

4.8.5 Kayseri'de 10 Kasım Atatürk'ü Anma Törenleri

Kayseri'nin Cumhuriyet değerlerine ve Cumhuriyetin banisi Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e duydukları değeri yansıtmaları bakımından 10 Kasım Atatürk'ü Anma törenlerinin Kayseri'deki yansımalarını da kısaca ele almak doğru olabilir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüyle ilgili olarak Kayseri'de yapılan anma törenleri ve etkinlikler, Türk halkının Atatürk'e duyduğu derin sevgi ve saygıyı göstermektedir. Bu hem Atatürk'ün sağlığının kötüleştiği dönemde hem de vefatının ardından düzenlenen törenler ve etkinliklerle açıkça görülmektedir.

Atatürk'ün sağlığına duyulan kaygı sadece Müslüman Türkler tarafından değil, farklı topluluklar tarafından da paylaşılmıştır. Bu, Kayseri'deki Ermeni Kilisesi'nin düzenlediği ayinde de görülmektedir. Kayseri'deki gıyabi cenaze töreni ve anma etkinlikleri, halkın Atatürk'e olan bağlılığını ve onun ölümüne duyulan üzüntüyü ifade etmektedir. Atatürk'ün vefatı hem ulusal bir kayıp olarak hem de kişisel bir trajedi olarak algılanmıştır.⁹⁰³

Anma törenleri ve etkinlikler hem Tek Parti döneminde⁹⁰⁴ hem de Demokrat Parti iktidarı döneminde düzenlenmiştir.⁹⁰⁵ Bu törenlerde, Atatürk'ün kişiliği, hayatı ve inkılapları anılmış, çeşitli kurumlar ve okullar kendi bünyelerinde anma etkinlikleri düzenlemiştir. Kayseri'deki anma törenleri, genel olarak Atatürk'ün

⁹⁰² Kayseri 21 Aralık 1933; Kayseri 21 Aralık 1936.

⁹⁰³ BCA 10.3.0.00./30 10 0 0.109.721.21/ 14.11.1938.

⁹⁰⁴ Kayseri? 1938; BCA 490.1.0.0./14.31.730.1.(Belgede törende Bünyan ilçesinden törene gelen bir çocuğun uzun süre beklenmesinden dolayı bayılmasından başka bir namüsaait olayın yaşanmadığı belirtilmiştir.); Kayseri? 1938; Saydan, s.214. daha ayrıntılı bilgi için bkz. Neslihan Altuncuoğlu, “Atatürk’ün Kayseri’ye Gelişleri ve Vefatıyla İlgili Haberlerin Kayseri’deki Yankıları”, *Uluslararası Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Dergisi*, Yıl. 4, S.20, Mart 2014, s.263-281.

⁹⁰⁵ İstiklal 11 Kasım 1952; İstiklal 13 Kasım 1952; İstiklal 5 Kasım 1953; İstiklal 9 Kasım 1953; İstiklal 11 Kasım 1954; Yeni Kayseri 11 Kasım 1955.

anısına olan saygıyı ve Türk milletinin birlik ve beraberliğini yansıtan etkinliklerden oluşmuştur.

Kayseri'de milli bayramlar ve önemli günlerin kutlanması, toplumsal birlikteliğin ve Cumhuriyet'in kurucu değerlerinin pekişmesinde kilit bir rol oynamıştır. Şehirde, Cumhuriyet Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 10 Kasım Atatürk'ü Anma Törenleri gibi önemli günler, sadece resmi törenlerin ötesinde, halkın yoğun katılımı ve coşkusuyla kutlanmıştır. Bu etkinlikler, Kayseri'nin sadece politik ve ideolojik bir dayanışmayı değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir entegrasyonu da ifade ettiğini göstermektedir. Tarihsel süreçte, bu bayram ve törenler, şehrin modern Türkiye'nin inşasındaki yerini ve toplumun bu sürece olan katkılarını simgelemiştir. Kayseri'deki bu kutlamalar, milli kimlik, bağımsızlık ve devletin kurucu felsefesinin benimsenmesinde ve devam ettirilmesinde canlı birer örnek teşkil etmektedir. Bu değerler, şehrin dokusunda yer etmiş ve toplumsal hafızada derin izler bırakarak, Kayseri'nin kültürel ve toplumsal yapısının şekillenmesinde etkin bir güç olmuştur.

SONUÇ

Kayseri'nin tarihsel mirası, şehrin hem ticaret hem de kültürel alanda stratejik bir öneme sahip olmasına zemin hazırlamıştır. İlk çağlardan itibaren Asur ticaret kolonilerine ev sahipliği yapan şehir, tarihin her döneminde kültürel etkileşim ve ekonomik dinamizmle öne çıkmıştır. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerindeki zenginliğini, Ermeni ve Rum nüfusunun katkılarıyla daha da artıran Kayseri, çok boyutlu bir kültürel mozaik oluşturmuştur.

Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan demografik ve sosyal değişimler, Kayseri'nin ekonomik yapısında belirgin dalgalanmalar yaratmış, ancak Cumhuriyet'in ilk yıllarında atılan adımlar, şehrin ekonomik potansiyelini yeniden canlandırmıştır. 1916'da kurulan ve farklı ekonomik fonksiyonlar üstlenen bankalar, şehrin finansal altyapısını güçlendirmiştir. Milli mücadele döneminde Kayseri'nin işgalden uzak kalmasına rağmen, ulusal kurtuluşa verdiği destekle tarihi bir misyon üstlenmiştir. TBMM'nin faaliyetlerini geçici olarak şehirden yürütme düşüncesi bile, Kayseri'nin o dönemdeki stratejik önemini vurgular niteliktedir.

Kayseri'nin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde yaşadığı dönüşüm, nüfus, ekonomi, eğitim ve kültürel alanlarda somut verilerle incelendiğinde, şehrin köklü bir değişimden geçtiği açıkça görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Kayseri'nin nüfus yapısı, etnik ve kültürel çeşitliliği yansıtırken, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan nüfus hareketlilikleri, kentte demografik bir dönüşüme neden olmuştur. Cumhuriyet döneminin başlangıcında, şehrin nüfus yapısında belirgin bir artış gözlemlenmiş, bu artış, kırsal kesimden kente göç ve şehirleşme sürecinin hızlanmasıyla daha da belirginleşmiştir. Cumhuriyet döneminin başlangıcı ve 1924 Anayasası'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, Kayseri resmi olarak bir vilayet statüsü kazanmıştır. 1928 yılında, Kayseri şehri, Merkez, İncesu, Bünyan, Develi ve Aziziye (bugünkü Pınarbaşı) adında beş ayrı kazaya (günümüzdeki ilçe) ve 21 nahiye (bucak) ile birlikte toplam 314 köye ev sahipliği yapmaktaydı. Günümüzde ise Kayseri, 16 farklı ilçe (Akkışla, Bünyan, Develi, Felahiye, Hacılar, İncesu, Kocasinan, Melikgazi, Özvatan, Pınarbaşı, Sarıoğlan, Sarız, Talas, Tomarza, Yahyalı ve Yeşilhisar), bir Büyükşehir Belediyesi, 16 ilçe belediyesi ve toplamda 760 mahalle ile geniş bir idari yapıya sahiptir. Bu gelişme, Kayseri'nin idari ve yerel yönetim alanında geçirdiği büyük dönüşümü gözler önüne sermektedir.

Ekonomik açıdan bakıldığında, Kayseri'nin Osmanlı dönemindeki geleneksel ticaret ve zanaat odaklı ekonomisi, Cumhuriyet döneminde sanayileşme hamleleriyle dönüşmüştür. Demiryolu bağlantıları ve fabrika yatırımları, şehrin ekonomik yapısını modernleştirmiş ve Kayseri'yi Anadolu'nun önemli sanayi merkezlerinden biri haline getirmiştir. Özellikle tekstil, şeker ve savunma sanayii gibi sektörlerdeki gelişmeler, şehrin ekonomik profilini önemli ölçüde değiştirmiştir. Ekonomik alanda demiryolu bağlantısı ve sanayi yatırımları, Kayseri'nin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Kayseri'nin demir ve karayolu ulaşımındaki gelişimi, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde ve özellikle 1950'ler sonrasında dikkate değer bir ilerleme göstermiştir. Cumhuriyet döneminin başlarında, demiryolu inşaatına büyük önem verilmiş ve bu alanda ciddi yatırımlar yapılmıştır. 1924 yılında başlayan ve II. Dünya Savaşı yıllarına kadar devam eden demiryolu çalışmaları, 8.700.000 lira gibi önemli bir ödenekle desteklenmiştir. Ankara-Kayseri-Sivas-Erzurum güzergahında yapılan ve toplam uzunluğu 1.149 km olan bu hat, 1927 yılında Kayseri'ye ulaşarak şehrin ulusal demiryolu ağına entegrasyonunu sağlamıştır. Bu gelişme, şehrin ekonomik ve sosyal yaşamına önemli katkılar sunmuş, Kayseri'yi Anadolu'nun önemli bir ulaşım ve ticaret merkezi haline getirmiştir.

Karayolu altyapısına gelince, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yapılan yatırımlarla Kayseri ve çevresindeki karayolu ağı önemli ölçüde geliştirilmiştir. Malatya-Elazığ ve Maraş-Kayseri gibi önemli yolların inşası ve çeşitli köprülerin kurulması, bölgenin ulaşım altyapısını modernize etmiştir. 1950'li yıllarda ise, özellikle Karayolları Genel Müdürlüğü'nün girişimleriyle, 11.679 km uzunluğunda bir Turistik Yollar Programı hazırlanmış ve Orta Anadolu Bölgesi'nde, Kayseri-Ürgüp-Göreme gibi turistik yolların geliştirilmesine öncelik verilmiştir. Bu projeler, Kayseri'nin turizm potansiyelini artırmış ve şehrin kültürel ve ekonomik gelişimine katkıda bulunmuştur. Bu demir ve karayolu yatırımları, Kayseri'nin Cumhuriyet döneminde nasıl bir dönüşüm yaşadığını göstermektedir. Demiryolu ve karayolu altyapısındaki bu ilerlemeler, Kayseri'nin hem ekonomik hem de sosyal açıdan gelişimini hızlandırmış, şehri modern Türkiye'nin önemli ulaşım ve ticaret merkezlerinden biri haline getirmiştir. Özellikle 1950 sonrasında karayollarının ilerlemesi, şehrin ulusal ve uluslararası bağlantılarını güçlendirmiş, Kayseri'nin Anadolu'nun merkezindeki stratejik konumunu daha da pekiştirmiştir.

Cumhuriyet döneminde Kayseri, özellikle sanayileşme alanında önemli bir gelişme kaydetmiş ve bu alanda Türkiye'nin ilk uçak fabrikası olan Kayseri Tayyare Fabrikası ile Sümerbank'a bağlı Kayseri Bez Fabrikası gibi öncü kurumlarla şehrin ekonomik yapısını çeşitlendirmiştir. 1935 yılında faaliyete geçen Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, şehrin sanayileşme sürecine büyük bir ivme kazandırmış ve Kayseri'nin ekonomik kalkınmasında kilit bir rol oynamıştır. Bu gelişmeler, Kayseri'nin Cumhuriyet döneminde yaşadığı dönüşümün en önemli göstergelerinden biri olmuş ve şehrin hem sanayi kapasitesini hem de iş gücü piyasasını genişletmiştir.

Eğitim alanında Cumhuriyet döneminin getirdiği reformlar, Kayseri'nin eğitim düzeyinin önemli ölçüde yükselmesine katkıda bulunmuştur. Latin alfabesinin kabulü, karma eğitim sistemine geçiş ve modern müfredatın uygulanması, Kayseri'de eğitim seviyesinin artmasını ve genç neslin daha nitelikli eğitim almasını sağlamıştır. Ayrıca, şehirdeki okul sayısının artışı ve kız çocuklarının eğitime erişiminin genişlemesi, eğitimde cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında önemli bir adım olmuştur. Sosyal ve kültürel gelişim konusunda Kayseri, eğitim seferberliği ve okuma-yazma kursları gibi girişimlerle Anadolu'nun diğer şehirlerine öncülük etmiş, toplumsal dönüşümün lokomotifi olmuştur. Kayseri'de Erken Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim alanındaki çeşitlilik ve gelişim, Türkiye'nin modernleşme sürecinin önemli bir parçasıdır. 1923-1945 yılları arasında inşa edilen okullar, dönemin eğitim politikalarının bölgesel ihtiyaçlara duyarlı ve esnek yaklaşımını yansıtır. Bu dönemde kurulan ve hala eğitim hizmeti veren önemli okullar arasında Kayseri Lisesi, Talas Amerikan Koleji ve Cumhuriyet İlkokulu bulunmaktadır. Kayseri Lisesi, bölgedeki eğitim kalitesini yükseltmek amacıyla kurulmuş ve günümüze kadar birçok önemli mezun vermiştir. Talas Amerikan Koleji ise, hem eğitimde modern yöntemleri benimsemiş hem de bölgenin kültürel çeşitliliğine katkıda bulunmuştur. Cumhuriyet İlkokulu ise, erken Cumhuriyet döneminin eğitim anlayışını yansıtan mimari yapısı ve tarihi önemiyle dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Kayseri'deki eğitim tarihi, Cumhuriyetin ilk yıllarında ulus inşası ve modernleşme çabalarının somut bir örneği olarak değerlendirilmektedir.

Yeniliklere açık, girişimci ruhu ve sorunlara pratik çözümler üreten karakteri ile Kayseri, Anadolu'nun merkezinde, modernizmle geleneksel değerleri harmanlayarak hızla yükselen bir şehir konumuna gelmiştir. Cumhuriyet'in getirdiği yenilikler, Kayseri'nin sosyal ve kültürel yaşamında derin etkiler yaratmıştır. Tekke

ve zaviyelerin kapatılması, şapka devrimi ve kıyafet değişiklikleri gibi sosyal reformlar, kentteki geleneksel yaşam tarzını modernleştirmiş, şehirde bir kültürel dönüşüm yaşanmasını sağlamıştır. Tiyatro, sinema ve diğer kültürel etkinliklerin yaygınlaşması, Kayseri halkının sosyal hayatına yeni bir boyut kazandırmış ve şehrin kültürel çeşitliliğini zenginleştirmiştir. Bu kültürel dönüşüm içerisinde, milli bayramların kutlamaları Kayseri'nin toplumsal hafızasında özel bir yer edinmiştir. Cumhuriyet Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı gibi önemli günlerde şehirde coşkulu ve kapsamlı etkinlikler düzenlenmiştir. Bu etkinlikler, hem Kayseri halkının milli değerlere olan bağlılığını güçlendirmiş hem de farklı kuşakların bir araya gelerek ortak bir tarih bilincini paylaşmalarına olanak tanımıştır. Fener alayları, spor müsabakaları ve çeşitli gösterilerle kutlanan bu özel günler, şehrin modernleşme sürecindeki toplumsal birlikteliği ve milli duyarlılığı pekiştiren önemli anlar olarak kayıtlara geçmiştir. Bu kutlamalar, Kayseri'nin hem modern hem de geleneksel değerlere sahip çıkan dinamik yapısını yansıtmakta ve şehrin kültürel kimliğinin zenginleşmesine katkıda bulunmuştur. Kayseri'nin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde yaşadığı bu dönüşüm, şehrin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısında köklü değişiklikler yaratmış ve modern bir şehir yapısına doğru yönelen bir gelişim sürecini işaret etmektedir.

1923'den 1960'a Kayseri'nin dönüşümü, Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atılmasından itibaren ulusal modernleşme sürecinin yerel bir yansıması olarak ele alınabilir. Bu dönemde Kayseri, idari, siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel alanlarda belirgin ve köklü değişimler yaşamıştır. Kayseri'nin idari yapısı, Osmanlı'nın son dönemlerinden Cumhuriyet'in kurulmasına kadar derin bir evrim geçirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun liva merkezi olmaktan çıkarak, Cumhuriyet'in modern idari yapısına entegre olan Kayseri, bu süreçte önemli bir idari ve yerel yönetim değişikliğine tanıklık etmiştir. Yapılan idari düzenlemeler ve yeni nahiyelerin kurulması, Kayseri'nin coğrafi ve yönetsel dinamiklerinde bir yenilenmeyi ifade eder. Bu dönemde, şehir yönetimi, yerel hizmetler ve altyapı konularında önemli adımlar atılmıştır. Siyasi açıdan Kayseri, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte ulusal siyasetin bir parçası haline gelmiştir. Cumhuriyetin getirdiği çok partili siyasi yapı içerisinde, şehirdeki siyasi katılım ve temsil de artmıştır. Kayseri, ulusal politikalarda etkin bir rol oynamış ve yerel siyaset, ulusal siyasi çizgilerle paralel bir gelişme göstermiştir.

Bu tarihsel ve sosyal arka plan ışığında, Kayseri'nin Cumhuriyet dönemi boyunca, sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan, milli ve manevi değerlere sahip çıkan, yenilikçi ve gelişmeye açık bir şehir olarak öne çıktığı söylenebilir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze, Kayseri'nin dinamik yapısı, şehrin hem Anadolu'nun hem de Türkiye'nin genelinde bir örnek teşkil etmesini sağlamıştır.

1923'den 1960'a kadar Kayseri'nin tarihsel, idari, sosyo-ekonomik ve kültürel dönüşümü üzerine yapılan bu çalışma, şehrin Cumhuriyet döneminde nasıl bir evrime uğradığını geniş bir perspektiften ele almaktadır. Ancak her araştırmanın doğası gereği, ele alınan konuların yanı sıra gelecekteki çalışmalar için açık kapılar bırakması kaçınılmazdır. Bu bağlamda, gelecek araştırmacılar için bu çalışma Kayseri'nin modernleşme sürecindeki bazı özel yönlerine yönelik çalışmalar yapma imkanı sunacaktır. Kayseri'nin Cumhuriyet Dönemi boyunca yaşadığı idari, siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel değişimlerin çok yönlü bir şekilde incelenmektedir. Kayseri'nin sadece ekonomik ve idari yapısındaki dönüşümü değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel yaşamındaki gelişimini de detaylı bir şekilde ele alarak, şehrin tarihini kapsamlı bir perspektifle sunarken, sadece tarihi olayları ve gelişmeleri kronolojik bir sıralamayla aktarmakla kalmamakta, aynı zamanda bu olayların ve gelişmelerin şehrin sosyal dokusu ve kültürel kimliği üzerindeki etkilerini de analiz etmektedir. Böylece çalışma, sadece tarihçiler için değil, sosyologlar, şehir planlamacıları ve kültürel antropologlar için bilgi sunarken yeni araştırmalara kapı açabilen bir nitelik taşımaktadır.

Özetle, bu çalışma ile Kayseri'nin tarihsel dönüşümünü çok boyutlu bir şekilde ele alarak bu dönüşümü hem yerel hem de ulusal bağlamda değerlendirmeye çalışılacaktır. Ayrıca, Kayseri'nin sanayileşme sürecindeki işçi sınıfının gelişimi, işçi hakları ve sosyal yaşam koşulları da gelecekteki araştırmalar için önemli bir alan oluşturabilir. Bu, şehrin ekonomik tarihine insan merkezli bir bakış açısı kazandırabilir. Bununla beraber, Kayseri'nin eğitim tarihine dair detaylı bir çalışma, Cumhuriyet döneminde eğitim reformlarının şehrin sosyal yapısına etkilerini aydınlatılabilir. Özellikle kız çocuklarının eğitimi ve kadınların iş gücüne katılımı gibi konular, toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alındığında zengin bir araştırma alanı sunabilmek amaçlanmaktadır.

Son olarak, Kayseri'nin mimari ve kentsel planlamadaki dönüşümünün, şehrin sosyal ve kültürel yaşamına etkileri üzerine yapılacak çalışmalar da önemli olacaktır.

Bu, şehir planlaması ve mimari tasarımın toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini anlamak için değerli bir kaynak oluşturabilir. Kayseri'nin Cumhuriyet dönemi tarihini daha kapsamlı bir şekilde anlamak ve bu tarihi daha geniş bir perspektifle ele almak adına gelecek araştırmacılara rehberlik edecektir. Her araştırma, sonraki çalışmalar için bir temel oluşturur ve bu süreklilik, tarihsel bilginin derinleşmesine ve genişlemesine katkıda bulunur. Kayseri'nin dönüşümü üzerine yapılacak gelecek çalışmalar, şehrin zengin tarihini daha da aydınlatacak ve bu tarihin çeşitli yönlerini daha ayrıntılı bir şekilde ortaya koyacaktır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Kızılay Arşivi (K.A) Kutu No:1244, Belge No:84, Tarih:16.09.1924.

K.A. Kutu No: 1244, Belge No:63, Tarih: 20.10.1924.

K.A. Kutu No:1259, Belge No:1, Tarih:3 Haziran 1940.

TBMM ZC, Devre: 6, İçtimâ: 4, Cilt: 30, Yirmi sekizinci inikat, 14.1.1943

TBMM ZC, Devre 1, Cilt 6, İ.112, 11.12.1920.

TBMM ZC, Devre 1, Cilt 4-6-7, 20.1.1921.

TBMM ZC, Devre 1, Cilt 3, 18.8.1336/1920.

TBMM ZC, Devre 1, Cilt 4, İ: 73, 26.9.1336/1920.

TBMM ZC, Devre 1, Cilt 6, 9.12.1336.

TBMM ZC, Devre 9, 58. İçtima, C.13.

TBMM ZC, 25 Kasım 1341 (1925), C. 19, Devre 2.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, C.8.

TBMM Albümü, C. I. (1920-1950), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.

Türk Parlamento Tarihi, TBMM V. Dönem (1935-1939), C.2 TBMM Vakfı Yay. No:26.

Türk Parlamento Tarihi TBMM VII. Dönem, TBMM Kültür, Sanat Yay. No:133.

Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM Birinci Dönem 1919-1923, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1994, C.3, S. 640.

TBMM Kanunlar Dergisi, Cilt: 13.

Sürelî Yayınlar

Kayseri (1926-1948)

Yeni Kayseri (1952-1960)

İstiklal (1952-1954)

Erciyes Gazetesi 16 Ağustos 1910.

Erciyes Telgraf 28 Ekim 1957.

Erciyes Telgraf 30 Ekim 1957.

Hâkimiyet (1955-1958)

Orta Anadolu 31 Ekim 1949.

Cumhuriyet 5 Şubat 1934.

Son Posta 19 Şubat 1960.

Ulus 3 Nisan 1960.

Ulus 30 Haziran 1934.

Zafer 3 Nisan 1960.

Milliyet 18 Mart 2015.

Erciyes Dergisi, S.34, Kasım-Aralık 1946.

Erciyes Dergisi, S.35, Kasım- Aralık 1946.

Erciyes Dergisi, S.33, Ekim 1945.

Erciyes Özel Sayı, Sayı:72, Yıl:7, Ocak 1949.

Erciyes, Sayı: 61-62, Yıl:6, Şubat-Mart 1948.

Erciyes, Sayı:26-27, Mart-Nisan 1945.

Erciyes Dergisi, C.2, S.14-15, Mart 1940.

Erciyes Dergisi, C.2, S.17, Mayıs 1941.

Erciyes Dergisi, C.5, S.48,49, Ocak-Şubat 1947.

Erciyes Dergisi, C.7, S.72 Ocak 1949.

Erciyes Dergisi, S.3, 1938.

Erciyes Dergisi, S. 1, Mart 1938

Erciyes Dergisi S.2

Erciyes Dergisi S.13 İkinci Teşrin 1939.

Erciyes Dergisi S. 14 Ocak-Mart 1940.

Erciyes Dergisi, S.24 Aralık 1945.

Kitaplar, Makaleler ve Ansiklopediler

Acar, E. (2012). “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Kentsel Şebeke Suyu Yönetiminin Kurumsal ve Yasal Gelişimi”, **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, C.4, No:1.

Adem, M. (2000). **Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikamız**. İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.

Akandere, O. (2014, 17 Mayıs). “1946 Genel Seçimleri Ve Sonuçları Üzerinde İktidar Ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar”. **Atam**, dergi/sayi-76/1946.

Akdağ, Ç. T. (2012). “Kayseri Basınında Hâkimiyet (1950 – 1960)”, **Tarih İçinde Kayseri Basını**, Konya.

Akın, R. (2002). “Türkiye’de Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş ve Demokrat Parti İktidarı (1945-1960)”. **Türkler Ansiklopedisi**, C. 16. Ankara: Yeni Türkiye Yay.

Akın, R. (1996). “1920’ler Anadolu’sunda Yerel Demokrasi Girişimi: İdare-i Kura ve Nevahi Kanunu Leyihası”, **Toplumsal Tarih**, C.6, S.32.

Akıncı, A. (2014). “Türkiye’nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 9(1), 55-72.

Akkutay, Ü. (1984). **Enderun Mektebi**. Ankara: Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi.

Akkutay, Ü. (2001). **Cumhuriyet Dönemi'nde İzlenen Eğitim Programları, Gelişmeler, Sorunlar, Öneriler**. Ankara: Öğretmen Hüseyin Hüsnü Tekışık Eğitim Araştırma Geliştirme Vakfı Yayınları.

Akok, M. (1970). **Kayseride Tuzhisarı Sultan Hanı Köşk Medrese ve Alaca Mescid Diye Tanınan Üç Selçuklu Mimari Eserin Rölevesi**. Ankara: TTK Basımevi.

Akşit, A. (1997). “Selçuklular Devrinde Kayseri Şehrinin Nüfus ve Etnik Durumu”, **I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**, Kayseri.

Aktüre, S. (1985). “Osmanlı Taşra Kentlerindeki Değişimler”, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C.4. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aktüre, S. (1978). **19. Yüzyılın Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi**. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi.

Akyaz, D. (2002). **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Akyüz, Y. (2011). “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler”, **Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi**, C. 1, S. 2.

Alkan, M. (1999, Mayıs). “Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Kısa Tarihi”, **Tarih**.

Altuncuoğlu, N. (2014, Mart). “Atatürk'ün Kayseri'ye Gelişleri ve Vefatıyla İlgili Haberlerin Kayseri'deki Yankıları”, **Uluslar Arası Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Dergisi**, Yıl. 4, S.20.

Altuncuoğlu, N. (2012, Aralık). “Evinin Dışında Kayserili Kadınlar (1923-1970) (Fotoğraflarda Kayserili Kadınların İmajı)”, **International Journal of Social Science**, Volume 5, Issue 6, pp. 1-15.

Ankara Vilayet Salnamesi, 1295.

Ankara Vilayet Salnamesi, 1299.

Ankara Vilayet Salnamesi, 1318.

Ankara Vilayet Salnamesi, 1293.

As, E. (2013). **Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923 – 1960).** Ankara: Atam Yay.

Arat, N. (1956). **Kayseri Teknik Ziraat Teşkilatı 1955 Yılı İcraat Raporu ve 1956 Yılı İş Program Tasarısı.** Kayseri: Sümer Matbaası.

Arı, K. (1995). **Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925).** İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Arıbaş, S., & Koçer, M. (2008). **Türk Eğitim Tarihi.** İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Artun, E. (1994). “Ritüel kökenli Trakya ve Balkan Köy Seyirlik Oyunlarında Ölme Dirilme, Kız Kaçırma Motifleri”, **Milli Folklor**, C. 3.

Asıliskender, B. (2003). “1900’ların Modern Yapıtının Günümüzdeki Yalnızlığı”, **Tol Mimarlık Kültürü Dergisi**, S. 2, Kayseri.

Atay, A. T. (2007). **Cumhuriyet Döneminde Tohum Islahı.** Ankara: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayın Organ.

Avcıoğlu, D. (1977). **Türkiye’nin Düzeni: Dün - Bugün - Yarın**, C. I. İstanbul: Tekin Yayınevi.

Avcıoğlu, D. (1973). **Türkiye’nin Düzeni**, C. 2. İstanbul: Cem Yayınevi.

Aydın, H. (2008). **Halk (1923) Konya’da Yayımlanan Kemalist Bir Gazete.** Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Aydın, H. (2012). “Yunus Nadi’nin Anadolu’da Yeni Gün’ü”, **Tarih İçinde Kayseri Basını**, Konya.

Aydınmakine, F. (1995). “Türkiye’de Jet Motor Revizyon-Üretim Teknolojilerinin Dünü Bugünü Sonrası”, **Birinci Uluslararası Havacılık ve İleri Teknolojiler Sempozyumu** (8–10 Mart 1995), İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Aydoğan, E., & Mahmutoglu, T. B. (2013). “Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri”, **Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S. 10, Ankara.

Aydoğdu, B. (2010). “Eğlence Mekânları”, **Kayseri Ansiklopedisi**, C.2, İstanbul.

Baloğlu, Z. (1995). **Türkiye’de Eğitim**. Türkiye’nin Sorunları Dizisi-1, Yeni Yüzyıl kitaplığı.

Baltacı, C. (1976). **XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı Medeniyeti**. İstanbul: İrfan Matbaası.

Bardakçı, M. (2009). **Talat Paşa’nın Evrak-ı Metrükisi**. İstanbul: Everest Yay.

Barutçu, F. A. (1977). **Siyasi Anılar (1939 - 1954)**. İstanbul.

Bayar, C. (1999). **Kayseri Cezaevi Günlüğü** (Haz: Y. A. Demirel). İstanbul.

Bayar, R. (2004). “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’nin Arazi Bölünüşü Ve Tarım Alanlarındaki Değişmeler”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, 2(1).

Baykara, T. (1988). **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası’na Giriş Anadolu’nun İdari Taksimatı I**. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.

Bayrakdar, M. (1994). “Dâvûd-i Kayserî”, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 9. İstanbul.

Baysun, C., & Câvit, M. (1979). “Osmanlı Devri Medreseleri”, **İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: MEB Basımevi.

Baytal, Y. (2012). **Atatürk Dönemi’nde Sosyal Yardım Faaliyetleri (1920 – 1938)**. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

Beğenç, C. (1950). **Kayseri**. Ankara: Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O.

Behlülgil, M. (1992). **İmparatorluk ve Cumhuriyet Döneminde İllerimiz**. İstanbul.

Beyoğlu, S. (1998). “1914-1922 Yıllarında Kayseri’de Yaşanan Bazı Sıkıntılar”, **II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**, ss. 85-93, Kayseri, 16-17 Nisan.

Beyoğlu, S. (1998). **1914 – 1922 Yıllarında Kayseri’de Yaşanan Bazı Sıkıntılar**. Kayseri: Kaytam Yay.

Berkes, N. (2002). **Türkiye’de Çağdaşlaşma** (Yayına Haz. A. Kuyaş). İstanbul: YKY.

Bilgi, N. (2007). “İşgal Altındaki İstanbul’da Türk Yetimlerinin Ermenileştirilmesi”, **Ermeni Araştırmaları**, S. 27-28.

Bilgi, N. (2010). “Osmanlı Devleti’nin 1917 Yılı Yabancı Nüfusu”, **Tarih İncelemeleri Dergisi** C. 25, S. 1, Temmuz.

Bilgi, N. (1999-2000). “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları Hakkında”, **Türk Yurdu**, XIX-XX/148-149 (700. Yılında Osmanlı), Aralık-Ocak.

Bilginoğlu, M. A., Dönek, E., ve Diğerleri. (1997). **Kayseri’nin Sosyo Ekonomik Yapısı ve Gelişme Potansiyelleri**. Kayseri: Kayseri Sanayi Odası Yay.

Birol, İ. (2011). **Hayırseverlerimiz ve Kayseri**. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yay.

Bolay, H., & İsen, M. (1996). **Türk Eğitim Sistemi-Alternatif Perspektif**. Ankara: Türk Diyanet Vakfı.

Boratav, P. N. (1984). **Folklor ve Edebiyat I-II**. İstanbul: Adam Yayınları.

Bozdağlıoğlu, Y. (2014, Ocak). “Türk Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları”, **TSA / YIL: 18 ÖZEL SAYI S: 3**.

Bozbağı, S. (1974). **İhtilaller ve Darbeler Tarihi**. İstanbul: Cem Yayınevi.

Budak, Ş. (2003). “Atatürk’ün Eğitim Felsefesi ve Geliştirdiği Eğitim Sisteminin Değiştirilmesi”, **Milli Eğitim Dergisi**, S. 160.

Bulut, E. Ç. (2015, Bahar). “Devletin Taşradaki Eli, Umumi Müfettişlikler”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi** Yıl 11, S. 21.

C.H.P. (1938). **Cumhuriyet Meydanları, Halkevleri ve Parti Binalarında Çocuk Haftasında ve 23 Nisan da Yapılacak Tören Programı**. İstanbul: Matbaai Ebuzziya.

Cin, H. (1991). “Tarih Boyunca Kadının Hukukî Statüsü Açısından Türk Kadınının Durumuna Kısa Bir Bakış”, **Jale Akipek’e Armağan**, Konya.

Cunbur, M. (1969). “Kayseri’de Raşid Efendi Kütüphanesi ve Vakfiyesi”, **Vakıflar Dergisi**, C.VII, Ankara.

Cumhuriyet Dönemi (1923 – 1950) Tarım Sektöründeki Gelişmelerin Günümüz Kırsal Kalkınma Anlayışıyla Karşılaştırılması (Haz: K. Kaya ve Diğerleri). (2015). **Kamu-iş**; C.14, S.1.

Cömert, H. (1993). **Kayseri’de İlk Nüfus Sayımı 1831**. Kayseri.

Cömert, H., & Elden, Y. (2010). **Türkçü Gazeteci Yunus Bekir**. Kayseri.

Cömert, H. (2012). “Gazeteci Yunus Bekir (1868 – 1931)”, **Tarih İçinde Kayseri Basını**, Konya.

Cumhuriyetin 75. Yılında Kayseri. (1998). Kayseri: Kayseri Valiliği.

C.H.P. (1941). **Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları**. Ankara.

Çabuk, S. (2012). “Kayseri’nin Cumhuriyet Dönemi’ndeki İlk Kent Düzenlemesi: 1933 Çaylak Planı”, **METU JFA** 2012/2.

Çadircı, M. (1997). **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

Çalıka, H. (1992). **Ahmet Rifat Çalıka’nın Anıları**. İstanbul.

Çalışkan, N. (1995). **Kuruluşundan Günümüze Kayseri Belediyesi**. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Çandar, T. (2000). **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi**. Ankara: İmge Kitabevi.

Çankaya Mücellitoğlu, A. (1969). **Yeni Mülkiyeliler Tarihi ve Mülkiyeliler**, C.3. Ankara: Mars Matbaası.

Çavdar, T. (1983-1996). “Türkiye’de Enerji”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.3. İstanbul: İletişim Yay.

Çapa, M. (2010). **Kızılay [Hilal-i Ahmer] Cemiyeti (1914 – 1925)**. Ankara.

Çaplı, B., Dündar, C., & Birand, M.A. (2005). **Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu**. İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Çayırdağ, M. (1998). “Kayseri Hunat Külliyesi”, **Vakıf ve Kültür Dergisi**, C. 1, S.2, Ankara.

Çayırdağ, M. (1996). “Kayseride Sultan II. Abdülhamid Dönemi Bina Ve Kitabeleri”, **I. Kayseri Ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri** (11–12 Nisan).

Çayırdağ, M. (1988). **Kayseri’de Zamanımıza Kadar Gelememiş Olan Bazı Mühim Tarihi Binalar**. Ankara.

Çelebi, Ö. (1973). **Atatürk Kayseri’de**. Kayseri: Ay Yıldız Matbaası.

Çelebi, M. (1999). “Manisa’da Cumhuriyetin 10. Yılı Kutlamaları”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, 70(12).

Cerideyi Resmiye, Numara: 1, Sene 1, 7 Şubat 1337.

Çınar, T. (2008, Ocak-Şubat). “Kuraklık ve Kentsel Su Yönetimi Sorunu: Türkiye Örneği”, **Toplum ve Hekim Dergisi**, Ankara.

Çoban, M. (2018). “Değerler Eğitimi ve Ahilik İlkeleri”, **Ahi Evran Üni. Sostal Bil. Ens. Dergisi**, C.4, S.1.

Çolak, F. (2009). **Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halk bilimsel İncelemesi**. Konya: Kömen Yayınevi.

Çolak, F. (1997). “Türkiye’de Karayolu Ulaşımı (1880-1940)”, **Türk Kültürü**, S. 411, Temmuz.

Çolak, F. (2013, Kış). “Atatürk Dönemi’nde Türkiye Cumhuriyeti’nin Ulaşım Politikasına Genel Bir Bakış”, **Turkish Studies**, Volume 8/2.

Davulcu, E. A. (2012). “Kayseri Mizah Basınında Toplumsal Muhalefetin Temsili: Pastırmacı Bacanak Gazeteleri”, **Tarih İçinde Kayseri Basını**, Konya.

Dayıoğlu, K. (1998). **Kuruluşundan Günümüze Kayseri Belediye Başkanları**. Ankara: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Dayıoğlu, K. (2014). **Öteki Şehir – Eski Kayseri’de Sosyal Hayat** (2. Baskı). İstanbul: Heyamola Yay.

Denktaş, M. (2000). **Kayseri’deki Tarihi Su Yapıları**. Kayseri: Kıvılcım Yayınları.

Denktaş, M. (2013). “Hamam Kültürü”, **Kayseri Ansiklopedisi**, C.3. İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay.

Demircan, Y. (1992). **Tahrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıflar**. Kayseri: Kayser Vakıflar Bölge Müdürlüğü Yay.

Demir, C. (2012, Sonbahar). “Amerikan Board Belgelerine Göre Talas Amerikan Kız ve Erkek Kolejleri”, **Turkish Studies**, Volume 7/4, s. 1405-1420, Ankara-Türkiye.

Demirtaş, Z. (2007). “Osmanlı’da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.17, S.1, Elazığ.

Dernek, Z. (2006). “Cumhuriyet’in Kuruluşundan Günümüze Tarımsal Gelişmeler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi** 1(1).

DİE. (1963). **23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı**, Yay. No: 444, Ankara.

Dikici, A. (2008, Kasım). “Milli Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 42.

Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (1988-2013). Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yay.

Dinçsoy, Ö. (1995). **Türk Eğitim Sistemi**. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Ekin Matbaacılık- Yayıncılık.

Doğan, R. (1998). “Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 37. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Dokuyan, S. (2014, Haziran). “Çok Partili Hayat Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Parti’nin Kuruluşu”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl 2, S.2.

Duman, Ö. (2003). “Kayseri’nin Sosyo-Kültürel Yaşamında Halkevi’nin Yeri (1932-1950)”, **Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu**, Kayseri.

Durgun, B. (2006, Güz). “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye’de Karayolu Ulaşımı ve İzmir Uygulamaları”, **ÇTTAD**, V/13.

Durmaz, O. G. (2014). “Tehcir ve Ermeni Nüfusu Tartışmasına Bir Katkı: Kayseri Sancağı”, **Kebikeç**, 38.

Düstur, Birinci Tertib, C. 1.

Düstur, Birinci Tertip, C. 3.

Ecer, V. (1981). “Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesinde Tarihle ilgili Türkçe Yazmalar”, **Erciyes Dergisi**, C.4.

Engelhardt. (1999). **Tanzimat ve Türkiye** (Çev: A. Reşad). İstanbul: Kaknüs.

Eken, G. (2000). “Masraf Defterlerine Göre Kayseri Şehir Yönetimine İlişkin Bazı Bilgiler (1830-1835)”, **III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**. Kayseri: Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi Yay.

Eravşar, O. (2000). **Seyahatnamelerde Kayseri**. Kayseri: Kayseri Ticaret Odası Yay.

Erciş, R. (1999). **Kayseri Turizm Envanteri**. Kayseri: Kayseri İl Özel İdare Yay.

Erciyes’in Rüyası Kayseri (Haz: F. Özdem). (2013). İstanbul: YKY Yay.

Erdal, İ. (2006). **Mübadele (Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1925)**. İstanbul: IQ Sanat Yayıncılık.

Erdal, İ. (2005, Mayıs-Kasım). “Türk Basınına Göre; Ortodoks Türklerin Milli Mücadele’deki Tutumu”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi** S 35-36.

Erden, A. Ö. (2014). “II. Dünya Savaşı Sonrası Sovyet Rusya’nın Boğazlarla İlgili Talepleri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research**, C. 7, S. 34, Volume: 7, Issue: 34.

Ergin, O. N. (1977). **Türk Maarif Tarihi**, C.1. İstanbul: Eser Matbaası.

Ergün, M. (1997). **Atatürk Devri Türk Eğitimi**. Ankara: Ocak Yay.

Erkiletlioğlu, H. (2001). **Kayseri Kitabeleri**. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Erkiletlioğlu, H. (1993). **Kayseri Tarihi**. Kayseri: Kayseri İl Kültür Müdürlüğü Yay.

Erkiletlioğlu, H. (1996). **Osmanlılar Zamanında Kayseri**. Ankara: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yay.

Erkiletlioğlu, H. (1998). **Kayseri Yakın Tarihinden Notlar**. Kayseri: Kayseri Ticaret Odası Yay.

Erkiletlioğlu, H., & Yüksel, H. (2013). “Hastaneler”, **Kayseri Ansiklopedisi**, C.3. İstanbul.

Eroğul, C. (1970). **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**. Ankara: Sevinç Matbaası.

Erşahin, İ. (2005). **Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü**. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Ertem, B. (2013, Ocak). “Resmi Belgeler ve Basında ‘Menemen Olayı’”, **History Studies**, Volume 5, Issue 1, s. 157-179.

Eryılmaz, B. (1999). **Kamu Yönetimi**. İstanbul: Erkam Matbaası.

Eryılmaz, B. (1995, 28 - 29 Ocak). “İktisadi ve İdarî Yönden Yerel Yönetimlerin Tarih Gelişimi”, **Yerel Yönetimler ve Eğitim Sempozyumu**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Personel ve Eğitim Daire Başkanlığı, Dedeman Oteli, Esentepe – İstanbul.

Frik, F. (1938). **Türkiye Cumhuriyetinde Tıp ve Hıfzıssıhha Hareketleri 1923–1938**. Leverkusen.

Gabriel, A. (1954). **Kayseri’de Türk Anıtları** (Çev: A. Akif Tüfenk). Ankara: Güneş Matbaası.

Geçmişten Geleceğe Kayseri ve KCETAŞ (2010). Kayseri: Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş. Yayınları.

Göyünç, N. (1997). “Hâne”. **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 15. İstanbul.

Göyünç, N. (1999). “Osmanlı Devleti’nde Taşra Teşkilatı (Tanzimat’a Kadar)”. **Yeni Türkiye Osmanlı Özel Sayısı C.6(Teşkilat)**, Ed: G. Eren. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Gözübüyük, Ş., & Kili, S. (1982). **Türk Anayasa Metinleri (1839-1980)**. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayını.

Güler, A. (1998). “Alâaddin Keykubad (1220-1237) Zamanında Kayseri Şehrinin Stratejik Önemi”. **II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri** (16-17 Nisan). Kayseri: Kaytam Yayınları No: 3.

Güler, A. (1996). **XX. Yüzyıl Başlarında Askeri ve Stratejik Dengeler İçinde Türkiye’deki Gayr-i Müslimler**. Ankara.

Gülmez, N. (1999). **Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da Yeni Gün**. Ankara: Atam.

Gülmez, N., & Aşık, S. (2014, Güz). “Celal Bayar'ın Kayseri Cezaevi'nden Tahliyelerinin Basına Yansımaları”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XIV/29.

Günaydın, S. (2009). “Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş.”, **Kayseri Ansiklopedisi**, C.1. İstanbul.

Gündüz, A. (1998). **XVII. Yüzyılın Son Çeyreğinde Kayseri** (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Günel, G. (2010). “Anadolu Selçuklu Dönemi'nde Anadolu'da İpek Yolu - Kervansaraylar – Köprüler”, **Kebikeç**, S.29.

Güneş, M. (2014). “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili”, **Akademik Bakış**, C. 8, Sayı 15.

Güneş, İ. (2009). **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920- 1923)**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay.

Gürsoy, İ. (2012). **Darbeye 100 Gün Kala**. İstanbul: Zaman Kitap.

Gürsoy, İ. (2011, Şubat). “27 Mayıs'ın Sincan'ı Yeşilhisar”, **Aksiyon Dergisi**, S.845.

Güven, T. C. (2018). **Kayserili Bir Ticaret Ataşesinin Anıları**. Ankara: Türk Dış Ticaret Vakfı Yay.

Göde, K. (1994). “Atatürk'ün Kayseri'yi Ziyaretleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.10. Ankara.

Gönay, S. (1995). **Şehir Coğrafyası**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay., No:3908.

Haydaroglu, İ. P. (1993). **Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar**. Ankara: Ocak Yayınları.

Hızlı, M. (1994). “Osmanlı Medreselerinde Bozulma”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 6, S. 6.

Holton, R. J. (1999). **Kentler, Kapitalizm ve Uygarlık** (Çev: R. Keleş). Ankara: İmge Kitabevi.

Huntington, P. S. (1993). **Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma** (Çev: E. Özbudun). Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

Hülagü, M. (2001). “Osmanlı Devleti’nde Güherçile Üretimi ve Kayseri Güherçile Fabrikası”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 11.

Işık, M. (2005). **Tarihi Kayseri’de Kadının Adı**. Kayseri: Kayseri Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları.

İnbaşı, M. (1992). **XVI. Yüzyıl Başlarında Kayseri**. Kayseri: İl Kültür Müdürlüğü Yay.

İnbaşı, M. (2007, Ocak). “Nüfus ve Ekonomik Yönden 16. Ve 17. Yüzyıl Kayseri’si’nde Ermeniler”, **Erciyes Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu**, C.3, Erciyes Üniversitesi Yay.

İmamoğlu, V. (1996). “20. Yüzyılın İlk Yarısında Kayseri Kenti: Fiziki Çevre ve Yaşam”, **I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri** (11-12 Nisan). Kayseri: Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi Yayın No: 1.

İpek, N. (2003). “Müstakil Sancaktan Vilayete Kayseri’nin İdari Taksimatı”, **IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**. Kayseri.

İşpirli, M. (2002). “Kayseri”, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C.25. Ankara.

İvgin, H. (Tarih belirtilmemiş). “Ad Verme Geleneği Afyonkarahisar’daki Uygulamalar”, **V. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, 2000.

Jennings, R. C. (1976). “Urban Population Anatolian in the Sixteenth Century: A Study of Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon and Erzurum”, **International Journal of Middle Eastern Studies**, 7.

Jennings, R. C. (2020). “On Altıncı Yüzyılda Anadolu’nun Kent Nüfusu: Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon ve Erzurum Üzerine Bir İnceleme” (Çev. K. Yavuz), **Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, 5/2.

Kalaç, A. H. (1960). **Kendi Kitabım**. Yeni Matbaa.

Kalafat, Y. (1994). “Türk Halk İnançlarında Hususiyle Doğu Anadolu’da ve Orta Toroslar’da Kırk Motifi”, **Mili Folklor**, C.3.

Karabulut, A. R., & Mercan, H. (1993). **Kayseri Rasid Efendi Kütüphanesi'ndeki Türkçe, Arapça ve Farsça Basmalar Katalogu**. Kayseri.

Karagöz, M. (1997). "XVII. Asrın İlk Yarısında Osmanlı İdari Taksimatı İçerisinde Kayseri'nin İdari Durumu", **I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu**. Kayseri: Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi Yay.

Karagözoğlu, G. (1981). **Atatürk Devriminin Yerleşmesinde ve Gerçekleşmesinde Eğitimin Rolü ve Yeri**. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.

Karal, E. Z. (1943). **Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı**. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Kurumu Yay.

Karıptaş, F. S. (2012). "Kayseri'nin Yirminci Yüzyıl Endüstri Mirası", **Kayserinin Yirminci Yüzyılı**. Kayseri: AGÜ Yay.

Karpat, K. (2003). **Osmanlı Nüfusu 1830-1914**. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kars, Z. (1999). **Milli Mücadele'de Kayseri**. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

Kara, İ. (1991, Haziran). "Sonuç Yerine: Tekkeler Kapandı mı?", **Dergâh**, C.2, S. 16.

Kars, Z. (2000). "Kayseri Mutasarrıfı, Adana, Konya ve Sivas Valisi Ahmet Muammer Bey'in Kayseri'nin Çağdaşlaşmasına Katkıları", **III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**. Kayseri: KAYTAM Yayını.

Kars, Z. (2000). "Kayseri' de Eğitim Tarihi Üzerine Bir Deneme", **1.Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**. Kayseri.

Kaştan, Y. (2004). "Yerel Yönetimlerde 'Devlet Yatırımı' Kavramının Tarihsel Gelişimi", **Kastamonu Eğitim Dergisi**, C.12, S.2.

Kaya, A. (2012). **Kayseri Girişimciliğinin Dinamikleri**. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Kayseri Ansiklopedisi, C.1. (2009). Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay.

Kayseri Ansiklopedisi, C.2. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay.

Kayseri Ansiklopedisi. C.3. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay.

Kayseri Ansiklopedisi, C.4. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay.

Kayseri Ansiklopedisi, C.5. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay.

Kayseri Halkevi Armağanı, S.3. (1934, 29 Birinci teŗrin). Kayseri: Yeni Matbaa.

Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi Esas Mukavelenamesi. (1944). Kayseri: Sümer Matbaası.

Kayseri’de Kitap ve Kütüphane. (1992). Kayseri: Kayseri İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğü Yayınları.

Kayseri İli Tahrir Defterleri, C.1. (2009). Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yay.

Kayseri Taŗınmaz Kültür Envanteri. (2009). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Kayseri Orman Bölge Müdürlüğü Faaliyet Raporu. (2012). Kayseri.

Keskin, M., & Hülagü, M. (2006). **Ge miŗteki İzleriyle Kayseri.** Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yay.

Keskin, N. (2007/5). “Cumhuriyet Döneminde Toprağa Dayalı  rg tlenme: İl Yönetimi Sisteminin Kuruluŗu”, **Memleket, Siyaset, Yönetim**, C. 2, S. 5.

Kazıcı, Z. (1995, 28 - 29 Ocak). “Osmanlı Döneminde Yerel Yönetimler”, **Yerel Yönetimler ve Eğitim Sempozyumu.** İstanbul: İstanbul B y kŗehir Belediyesi Personel ve Eğitim Daire Baŗkanlıđı, Dedeman Oteli, Esentepe.

Keyder,  . (1993). **Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929).** İstanbul: Yurt Yayınları.

Kılıç, A. (2006). **Kayseri Tarih, Sanat, Kültür.** İstanbul: Kayseri Kocasınan Belediyesi Yay.

Kılıç, O. (1999). “XVII. Yüzyılın ilk Yarısında Osmanlı Devleti’nin Eyalet ve Sancak Teşkilatlanması”, **Yeni Türkiye Osmanlı Özel Sayısı**, C. 6 (Teşkilat), (Ed: G. Eren). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Kılıçbay, M. A. (2002). **Şehirler ve Kentler**. Ankara: İmge Kitabevi.

Kilimci, A. N. (2012). “Ahmet Hilmi Kalaç ve Kayseri Basını”, **Tarih İçinde Kayseri Basını** (Ed: H. Çakır – H. Aydın). Konya: Palet Yay.

Kili, S. (2006). **Bir Çağdaşlaşma Modeli Atatürk Devrimi**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Kili, S. (2000). **Türk Devrim Tarihi**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay.

Kirişcioğlu, N. (1968). **Kayseri Cezaevinde Bir Yıl Dönümü**. İstanbul: Baha Matbaası.

Kocabaş, S. (2010). **Yeşilhisar – Kayseri Olayları**. Kayseri.

Kocabaş, S. (2012). “Ülker Gazetesi”, **Tarih İçinde Kayseri Basını**. Konya.

Kocatürk, U. (1999). **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

Koçak, C. (1995). **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908–1980** (Yayın Yönetmeni: S. Akşin). İstanbul: Cem Yayınevi.

Koçak, C. (1991). **Türk Alman İlişkileri (1923-1939) İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Siyasal, Kültürel, Askeri ve Ekonomik İlişkiler**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kodal, T. (2014). “Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları”, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]**, S.52. Erzurum.

Konakkurtaran, K. (1995). “Ülkemizin Hava Gücü İçinde Üniversite-Sanayi İlişkileri”, **Birinci Uluslararası Havacılık ve İleri Teknolojiler Sempozyumu** (8–10 Mart), İstanbul Teknik Üniversitesi. İstanbul.

Korhan, T. (2012). “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Yıllarında Türk – Rus Ticari ve Ekonomik İlişkiler Üzerine”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. -1 S. 24. Bolu.

Korkud, S. A. (1965). “Osmanlı İmparatorluğu’nda 1909’dan 1918 arasında İdare Teşkilat ve Amirleri Hakkında Bir İnceleme”, **Türk İdare Dergisi**, 36/293-294.

Kösedağ, M. S. (2021). **Kayseri Basın Tarihi (1910 – 2020)**. Konya: Eğitim Yay.

Kuruç, B. (1988). **Belgelerle Türkiye İktisat Politikası**, C.I (1929-1932). Ankara: AÜ SBF Yayını.

Nalbant, A. (1997). **Üniter Devlet: Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye**. İstanbul: YKY.

Naskali, E. G. (2012). **Kayseri Olayları Davası (Yassıada Zabıtları VIII)**. İstanbul: Kitabevi Yay.

Nazif, A. (1987). **Mirât-ı Kayseriyye** (Yay. Haz. M. Palamutoğlu). Kayseri.

Neziroğlu İrfan; Yılmaz, T. (2013). **Hükümetler ve Programları – Genel Kurul Görüşmeleri**, C.1, 24 Nisan 1920 – 22 Mayıs 1950. Ankara: TBMM Basımevi.

Nuri, H. (1995). **Kayseri Sancağı 1922** (Haz: Z. Kars). Kayseri.

Mendol, A. (1985). "Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Modelleri", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.10. İstanbul.

Mumcu, A.; Özbudun, E., diğerleri. (1986). **1986, Atatürkçülük (Atatürkçü Düşünce Sisteminin Temelleri)**. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Yayınları.

Oğuzkan, F. (1981). **Eğitim Terimleri Sözlüğü**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını.

Ortaylı, İ. (2002). **Gelenekten Geleceğe**. İstanbul: Ufuk Kitapları.

Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye’nin Nüfusu, C.2, (Haz: C. Behar). (2000). Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yay.

Ökçün, A. G. (1975). **1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar** (Der: O. Okyar - H. Ünal), **Türkiye İktisat Tarihi Semineri Metinler/Tartışmalar**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Öney, G. (1966). “Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Medresesi”, **Belleten**, C. XXX, S.119. Ankara: TTK Basımevi.

Önder, A. R. (1972). **Kayseri Basım Tarihi (1910-1960)**. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Önder, M. (1975). **Atatürk'ün Yurt Gezileri**. Ankara: Türkiye İş Bankası Yay.

Öz, M. (2010). "Tahrir", **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 39. İstanbul.

Özdemir, N. (2006). **Cumhuriyet Dönemi Karayolu Politikası (1923-1960)** (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.

Özbek, Y. ve Aslan, C. (2008). **Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri**, C. II. Kayseri.

Özbek, Y. (2013). "Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1954) Kayseri'de Okul Yapıları", **BELLE TEN**, 278, Cilt: LXXVII-Sayı: 278.

Özbek, S. (2001). "Türkiye Selçuklularında Kültürel Hayat", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.3, S.1.

Özbudun, E. (1993). **Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı**. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Özdoğan, K. (1948). **Kayseri Tarihi**. Kayseri: Erciyes Matbaası.

Özgiray, A. (1997). "Rudolf Nadolny ve Kayseri Uçak Hangarları", **I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**. Kayseri.

Özgüldür, Y. (1993). **Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)**. Ankara: Genel Kurmay Basımevi.

Özgüner, M. A. (1973). **Kayseri İl Yıllığı**. Kayseri: Ayyıldız Matbaası.

Özodaşık, M. (1999). **Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları (1923-1950)**. Konya: Çizgi Kitabevi.

Özkan, S. (2003). **Kayseri'de Türk Ortodoks Kilise Kongresinin Toplanması ve Anadolu Ortodoksluk Sadası Gazetesi**. Kayseri: Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi Yay., No:5.

Özkan, İ. E. (2001). "Çeşitli Zaman Aralıklarıyla Kayseri'de Yayımlanan Erciye Dergisinin Hayat Hikâyesi", **Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat**

Bilgi Şöleni (12–13 Nisan 2001) Bildiriler II (M-Z). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Özkan, N. (2013, Güz). “Pastırma Sözü Üzerine”, **Dil Araştırmaları**, S. 13.

Özkaya, Y. (1984). “XVII. Yüzyılda Orta Anadolu’daki Kaza ve Mahalle Adlarının Zamanımızda Uğradığı Değişiklikler”, **Türk Yer Adları Sempozyumu**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Özkaya, Y. (1987). “XVIII Yüzyılda Kayseri”, **I. Kayseri Kültür Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri**. Kayseri.

Özmerdivenli, Y. (1997). **Kayseri Lisesi 100. Yıl Şeref Belgeseli**, 3 Cilt. Kayseri: Kayseri Lisesi Yay.

Özsoy, H. (1996). **Kayseri Amerikan Misyoner Faaliyetleri ve Talas Amerikan Koleji**. Kayseri: Talas Belediyesi Kültür Yayınları.

Öztürk, Ş. (2009). “ATAKUL, MUSTAFA KÂZIM”, **Kayseri Ansiklopedisi**, C.1. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay.

Özyedekçi, K. (1946). “Kayseri’nin Bugünkü Öğretim Durumu”, **Erciyes**, S. 34-35.

Paçacıoğlu, B. (1990). **Sivas Basınında Harf İnkılâbı**. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Önder Matbaacılık.

Pakalın, M. Z. (1951). “ıdadi”, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü**, C. 2. İstanbul: MEB Yay.

Parkan, T. (1970). **Kayserimiz**. Ankara: Şenyuva Matbaası.

Programlı Kalkınma Projeleri, 1923-1940 Dönemi Demiryolları (2006). **Türkiye Mühendislik Haberleri**, S. 442-443.

Polat, E. O. (2008). “Modern Mimarlık Mirasını Onaylamak: Yasal Süreç ve Tescil Kararlarına Bakış”, **Mimarlık**, S. 340. Ankara.

Sabah, M. (2012). “Yeni Kayseri Gazetesi (1Mart 1952 – 27 Mayıs 1960)”, **Tarih İçinde Kayseri Basını**. Konya.

Safa, P. (1996). **Türk İnkılabına Bakışlar** (2. Baskı). Ankara: ATAM.

Sakin, S. (2009). “Atatürk’ün Kayseri’ye Gelişleri”, **Kayseri Ansiklopedisi**, C.1. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yay.

Sakin, S. (2012). **Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün Kayseri’yi Ziyaretleri**. Kayseri: Kayseri Enstitüsü Derneği Yay.

Sakin, S. (2008). “Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Demokrasi ve Cumhuriyet Üzerine Bir Değerlendirme”, **Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu Bildirileri**. Isparta.

Sakin, S. (2015). “Arşiv Belgelerine Göre Kayseri (1940 – 1950)”, **Turkish Studies**, Volume 10/1 Winter.

Salnamelerde Kayseri (Haz: U. Kocabaşoğlu, M. Uluğtekin). (1998). Kayseri: Kayseri Ticaret Odası Yay.

Sami, Ş. (2016). **Kamus-ı Türki**. İstanbul: Nadir Eserler Kitaplığı.

Satoğlu, A. (2002). “Belediye Teşkilatı”, **Kayseri Ansiklopedisi**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Satoğlu, A. (2002). “Milletvekilleri”, **Kayseri Ansiklopedisi**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Saydam, A. (1995). **Osmanlı Medeniyeti Tarihi**. Trabzon: Kemal Matbaacılık.

Sayılır, B. (2014). “30 Ağustos Zafer Bayramı Kanunu, İlk Zafer Kutlaması ve Büyük Taarruz İle İlgili Bazı Bilgiler”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı** 12, S.16.

Selçuk, H. (2011, Aralık). “Balkanlar ve Kafkasya’dan Kayseri’ye Gelenler”, **Türk Yurdu**, Yıl 100.

Selçuk, H. (2008, Mayıs). “1651 Yılında Kayseri Kalesinin Kuşatılması ve Kürd Mehmed Ağa”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.17.

Selçuk, H. ve Atlı, A. (2014). “Kayseri’de Tehcir, İhtida ve İskân”, **YENİ TÜRKİYE** 60/2014.

Selek, S. (1965). **Millî Mücadele İstiklâl Harbi**, C.2. İstanbul.

Sezer, A. (1999). “Osmanlı’dan Cumhuriyete Misyonerlerin Türkiye’deki Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri”, **H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi (Osmanlı Devletinin Kuruluşunun 700.yılı özel sayısı)**. Ankara.

Sessizliğin Sesi Konuşuyor -V (Kayserili Ermeniler Konuşuyor) (2018). İstanbul: HDV Yay.

Subaşı, M. İ. (1991). **Dünden Bugüne Kayseri**. Kayseri: Kayseri Se-Da Yay.

Sümer, F. (1985). **Yabanlu Pazarı**. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Şanal, M. (2007). **Kayseri Halkevi ve Faaliyetleri (1923- 1950)**. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yay.

Somuncu, M. (2004). “Cehri Üretimi ve Ticaretinin 19. Yüzyılda Kayseri Ekonomisindeki Yeri”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 22, Ocak-Haziran.

Soysal, D. (1992). “Rıfat Çalika’nın Arkasından”, **Ahmet Rıfat Çalika’nın Anıları**. İstanbul.

Sönmez, C. (1997). **Atatürk’ün Çocuk Sevgisi**. İstanbul: İş Bankası Yay., 1.Baskı.

Strabon. (1969). **Coğrafya** (Çev: A. Pekman, Kitap 12). İstanbul. ss.11-12; Şükrü Karatepe, **Kendini Kuran Şehir** (1999). Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yay.

Şahin, M. (2012). “Kayseri’de Yayımlanan Günlük Siyasi Bir Gazete: İstiklâl (1952 – 1960)”, **Tarih İçinde Kayseri Basını**. Konya.

Şahingöz, M. (1998). **Milli Mücadele’de Kayseri ve Havalisinin Çeşitli Olaylar Karşısında Gösterdiği Tepkiler, II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**. Kayseri.

Şahinkaya, S. (2009). **Gazi Mustafa Kemal ve Cumhuriyet Ekonomisinin İnşası**. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık.

Şanal, M. (2012). “Kayseri Halkevi ve Erciyes Dergisi”, **Tarih İçinde Kayseri Basını**. Konya.

Şanal, M. (2004/2). “Kayseri Gazetesi’ne Göre Atatürk Döneminde Kayseri’de Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 17.

Şaşmaz, M. (2014). **Türkiye’nin İdari Taksimatı (1920 – 2013)**, C. 9. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

Şişman, A. (1994). **Osmanlı Devletinde XX. Yüzyıl başlarında Amerikan Kültürel ve Sosyal Müesseseleri**. Balıkesir: Alem Yayıncılık.

Tacettinoglu, T. (1947, Mart). “Halkevimizin Yıllık Çalışması”, **Erciyes**, Sayı:50, Yıl:5.

Tayhani, İ. (2001). **Atatürk’ün Bağımsızlık Politikası ve Uçak Sanayii (1923-1950)**. Ankara: T.H. K Yay.

TBMM Albümü, C. I. (1920-1950). (2010). Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.

TBMM Albümü (1920-2010). (2010). Ankara: TBMM Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yay., No:1.

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı. (2000). **Belgelerle Arşivcilik Tarihimiz (Osmanlı Dönemi) I**. Ankara: Yayın no: 41.

Tekeli, İ. (1996). **19. Yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri** (Ed. P. Dumont ve F. Georgeon). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Tekeli, İ., & İlkin, S. (2004). **Türkiye’de Sıtma Mücadelesinin Tarihi, Cumhuriyetin Harcı, Köktenci Modernitenin Ekonomik Politikasının Gelişimi**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tekinsoy, K. (2011). **Kayseri’nin İmarı ve Mekânsal Gelişimi**. Ankara: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yay.

Tekinsoy, K. (2013). “İmar Hareketleri”, **Kayseri Ansiklopedisi**, C.3. İstanbul.

Temel, M. ve Doğaner, Y. (2022). “27 Mayıs 1960 Darbesi”, **Atatürk Ansiklopedisi**. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yay.

Tepekaya, M. ve Kaplan, L. (2003). “Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877 – 1923)”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S:10. Konya.

Timur, T. (2003). **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş** (3. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Tongul, N. (2004, Mayıs-Kasım). “Türk Harf İnkılabı”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.33-34.

Tok, V. A. (2015). **Kayseri Lisesi’nden Nura Koşanlar** (7. Baskı). İstanbul: Akıl Fikir Yay.

Toker, M. (1970). **Tek Partiden Çok Partiye**. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Topuz, H. (1973). **100 Soruda Türk Basın Tarihi**. İstanbul.

Toros, H. (1954). **Türkiye Sanayi Devlet İşletmeleri**, C.I. İstanbul: Güven Basımevi.

Tortop, N. (1986). **Mahalli İdareler**. Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yay.

Tosun, R. (1998). **Türk-Rum Nüfus Mübadelesi ve Kayseri’deki Rumlar**. Niğde: Tolunay Yay.

Tosun, R. (2000). **Ermeni Meselesi ve Kayseride’ki Ermeni Olayları** (2. Baskı). Ankara: Tamga Yayıncılık.

Tosun, R. (1997). **Ermeni Meselesi Çerçevesinde Kayseri’deki Ermeni Olayları**. Kayseri: Kayseri ve Yöresi Tarih Araş. Mer. Yay. No:2.

Tozlu, N. (1991). **Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar**. Ankara: Akçay Yayınları.

Tökin, F. H. (1965). **Türkiye’de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi (1839-1965)**. İstanbul: Elif Yay.

Tunaya, T. Z. (1988). **Türkiye’de Siyasal Partiler I (II. Meşrutiyet Dönemi)**. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yay.

Tuncer, E. (2008). **1946 Seçimleri**. Ankara: Tesav Yay.

Tuzcu, A. (2000). “19.yy’ın Başlarından 20. yy’ın İlk Çeyreğine Seyyahların Gözüyle Ve Konsolosluk Raporlarında Kayseri’nin iktisadi Yapısı”, **III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri** (06–07Nisan 2000), Kaytam Yayınları, No:4. Kayseri.

Türkiye Çalışmaları Grubu. (2010). “50. Yıldönümünde 27 Mayıs’ı Hatırlamak”, **SDE**. Ankara.

Türk Dil Kurumu. (2005). **Türkçe Sözlük**. Ankara: TDK Yay.

Türk Parlamento Tarihi (TBMM VI. Dönem), C.1.

Türk Parlamento Tarihi (TBMM VII. Dönem), C.1.

Türk Parlamento Tarihi, TBMM V. Dönem (1935-1939), C.2 TBMM Vakfı Yay. No:26.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Isparta/Merkez-Nazmi Toker Ortaokulu Arşivi.

Türkten, N. (1998). “Kayseri Bağcılığının Dünü Bugünü ve Şehircilik Açısından Durumu”, **II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**. Kayseri.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926. (1926). İstanbul.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927. (1927). İstanbul.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928. (1928). İstanbul.

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı. (1973). **Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl**. Ankara.

Ünver, F. (2006). **Antik Çağdan Modern Olimpiyatlara Binicilik Sporuna ve Türk Biniciliğinin Olimpik Gelişimi**. İstanbul.

Üstün, K. (1978). **Menemen Olayı ve Kubilay**. İstanbul: Çağdaş Yay.

Vatansever, E. (2008). **Osmanlı İdaresinden Sonra Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Kültürel Hayatı**. Edirne.

Vital Cuinet. (1904). **La Turquie d’Asie- Geographie Administrative, Statistique, Descriptive et Raisonnee de l’Asie Mineure**, Cilt I-IV. Paris: Ernest Leroux.

Yacobi, H. & Shechter, R. (2005). Rethinking cities in the Middle East Political Economy, Planning, and The Lived Space. **The Journal of Architecture**, 10(5).

Yalçın, O. (1957). **Kayseri**. İstanbul.

Yaman, F. (2011). “Kayseri Tarım Takvimi”, **Kayseri Takvimi** (Ed: S. Yaman). Kayseri: Kayseri Enstitüsü Derneği Yay.

Yerasimos, S. (1996). **Tanzimat’ın Kent Reformları Üzerine, Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri** (Ed. P. Dumont ve F. Georgeon). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Yeşil, A. (1988). **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

Yetkin, Ç. (2002). **Karşı Devrim: 1945 - 1950**. İstanbul: Otopsi Yayınevi.

Yıldırım, T. (1999). **Türkiye’nin İdari Teşkilatı**. İstanbul: Alkım Yayınevi.

Yıldırım, İ. (2001). **Cumhuriyet Döneminde Demiryolları (1923 – 1950)**. Ankara: Atam Yay.

Yıldırım-Ümit Kılıç, S. (2022, Nisan). “Klasik Dönem Osmanlı Devleti’nde Eğitim ve Öğretim”. **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 22.

Yinanç, R. (1985). “Kayseri ve Sivas Darüşşifalarının Vakıfları”, **Belleten** C.XLVIII, S.189–190. Ankara: TTK Basımevi.

Yolalıcı, M. E. “Osmanlılarda Çağdaş Belediyecilik”, **Türkler**, C.13.

Yurdakul, E. (1996). **Kayseri Külük Camii ve Medresesi**. Ankara: Kültür Bakanlığı Tanıtma Eserleri.

Yurt Ansiklopedisi. (1983). “Kayseri Maddesi”, C.7. İstanbul: Anadolu Yayınları.

Yuvalı, A. (1998). “Moğol Harekâtının Anadolu’nun Demografik ve Dinî Yapısı Üzerindeki Etkileri”, **XIII ve XIV Yüzyıllarda Kayseri’de Bilim ve Din Sempozyumu (30–31 Mayıs 1996, Kayseri)**. Ankara.

Yüksel, S. R. (2014). “Türk Medeni Kanunu Bakımından Kadın-Erkek Eşitliği”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 18, S. 2.

Zorlu, Y. (2012). “Sakarya Savaşı’nda Sebilürreşad”, **Tarih İçinde Kayseri Basını**. Konya.

Quataert, D. (2006). Tanzimat Döneminde Ekonominin Temel Prensipleri (Çev: F. Acun), **Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu** (Ed.H. İnalçık, M. Seyitdanlıoğlu). Ankara.

Tezler

Akay, T. (2009). **Kafkasya’dan Uzunyayla Havalisine Göçler ve İskân (1859-1876)** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Akpınar, D. (2013). **Cumhuriyet dönemi (1923-1950)’nde Kayseri’nin İdari ve İktisadi Gelişimi** (Basılmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi.

Asıliskender, B. (2002). **Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Mimaride Modern Kimlik Arayışı Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası Örneği** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.

Aslantaş, F. (2009). **20. Yüzyılın İlk Yarısında Kayseri’de Kamu Yapıları** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.

Avcı, N. (2007). **Resmi Bayram ve Törenlerin Kutlanma Şekilleri ile İlgili Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme (Afyonkarahisar İli Örneği)** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Göçer, N. (2004). **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Kalkınma Politikasına Bir Model: Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri.

Güven, E. (2011). **1946-60 Arası TBMM Kayseri Milletvekilleri ve Faaliyetleri** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri.

Kanalga, R. (2010). **Kayseri’de Yeni Harflere Geçiş** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri.

Karadurmuş, S. (2006). **20. Yüzyılın Başında Kayseri’de Eğitim** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon.

Kesgin, B. (2013). **Erken Cumhuriyet Dönemi Kalkınma Arayışları ve Sovyet Deneyimi: Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası** (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul.

Keskin, N. (2007). **Devletin Toprak Üzerinde Örgütlenmesi: Türkiye’de İllerin Yönetimi** (Doktora Tezi). Ankara.

Sarısır, S. (1998). **Atatürk Dönemi Milli Hava Harp Sanayii İçinde Kayseri Tayyare Fabrikasının Yeri** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri.

Özgür, U. (2007). **Bulgaristan Türklerinin 1950-1951 Yıllarında Türkiye’ye Göçleri** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Öztürk, Ş. (2005). **Cumhuriyetin Kuruluşundan Çok Partili Döneme Kadar Kayseri Belediyesi** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri.

Sayhan, İ. A. (2015). **Atatürk İlke ve İnkılaplarının Kayseri’ye Yansımaları** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri.

Seyhun, G. (2007). **Kayseri Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu’nun Kuruluş ve Gelişimi** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). EÜSBE Tarih Ana Bilim Dalı, Kayseri.

Uçar, E. (2008). **Türk Havacılık Sanayiinde Kayseri Uçak Fabrikasının Yeri** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale.

İnternet Kaynakları

Akandere, O. (2014, Mayıs 17). 1946 Genel Seçimleri Ve Sonuçları Üzerinde İktidar Ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar. <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-76/1946-genel-secimleri-ve-sonuclari-uzerinde-iktidar-ve-muhalefet-partileri-arasinda-yapilan-tartismalar-ii> (Erişim Tarihi: 17.05.2014).

Altınbaş, A. ve Özdemir, Ç. (2012, Mayıs). Çağdaş Müzecilik Anlayışı ve Ülkemizdeki Müzeler. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/4655,makale.pdf?0> (Erişim Tarihi: 07.03.2015).

Atatürk Araştırma Merkezi. (2015, Ağustos 29). Lozan Barış Andlaşması'na Göre Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Konunun TBMM'de Görüşülmesi. <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-27/lozan-baris-andlasmasina-gore-turk-yunan-nufus-mubadelesi-ve-konunun-tbmmde-gorusulmesi> (Erişim Tarihi: 29.08.2015).

Akgün, S. (2015, Eylül 2). Şapka Kanunu. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/833/10532.pdf> (Erişim Tarihi: 02.09.2015).

Ercan, H. Y. (2015, Ağustos 25). Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/818/10376.pdf> (Erişim Tarihi: 25.08.2015).

Karayolları Genel Müdürlüğü. (2014, Kasım 20). Kurumsal Tarihçe. <http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Kurumsal/Tarihce.aspx> (Erişim Tarihi: 20.11.2014).

Kayseri Valiliği. (2014, Ağustos 8). Kayseri'nin Tarihi. <http://www.kayseri.gov.tr/kayserinin-tarihi> (Erişim Tarihi: 08.08.2014).

Kayseri'den Biz. (2015, Ağustos 20). İçerik. <http://www.kayseriden.biz/icerik.asp?ICID=207> (Erişim Tarihi: 20.08.2015).

Kayseri'den Biz. (2015, Mart 7). İçerik. <http://www.kayseriden.biz/icerik.asp?ICID=67> (Erişim Tarihi: 07.03.2015).

Kayseri Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2014, Eylül 13). [Başlık Belirtilmemiş]. <http://www.kayserikultur.gov.tr/Eklenti/6626,96-125pdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 13.09.2014).

Kayseri Türk Ocağı. (2014, Temmuz 6). Türkiye'nin En Eski ve En Büyük Sivil Toplum Kuruluşu Türk Ocağı. http://www.kayseriturdokagi.org.tr/?page_id=67 (Erişim Tarihi: 06.07.2014).

Mut, E. (2015, Şubat 2). Yeşilhisar Olayları. <http://ertugrulmat.blogspot.com.tr/2015/04/28-nisan-olaylar.html> (Erişim Tarihi: 02.02.2015).

Pastırmacım. (2015, Eylül 15). Tarihçe. <https://www.pastirmacim.com/tarihce> (Erişim Tarihi: 15.09.2015).

Sefercioğlu, N. (2014, Temmuz 6). Türkiye'nin En Eski ve En Büyük Sivil Toplum Kuruluşu Türk Ocağı. http://www.kayseriturkocagi.org.tr/?page_id=67 (Erişim Tarihi: 06.07.2014).

Türk Dil Kurumu. (2015, Ekim 16). Pastırma. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=PASTIRMA (Erişim Tarihi: 16.10.2015).

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2014, Ekim 16). TBMM Albümü Cilt 3. http://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt3/index.html (Erişim Tarihi: 16.10.2014).

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2014, Kasım 6). 1921 Anayasası, 11. Madde. <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa21.htm> (Erişim Tarihi: 06.11.2014).

İnönü Vakfı. (2015, Eylül 10). Tarihte Bugün: 29 Mayıs. <http://www.ismetinonu.org.tr/index.php/component/content/article/95-mayis/2143-tarihte-bugun-29-mayis> (Erişim Tarihi: 10.09.2015).

Kayseri İl Halk Kütüphanesi. (2015, Haziran 6). Tarihçesi. <http://www.kayserikutup.gov.tr/TR,62150/tarihcesi.html> (Erişim Tarihi: 06.06.2015).

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü. (2015, Ekim 19). Soyadı Kanunu. http://www.nvi.gov.tr/Files/File/Mevzuat/Nufus_Mevzuati/Kanun/pdf/soyadi_kanunu.pdf (Erişim Tarihi: 19.10.2015).

Robert Koleji. (2013, Şubat 13). [Başlık Belirtilmemiş]. http://www.sev.org.tr/dergi/bulusma_agustos_2012/HTML/files/assets/basic-html/page72.html (Erişim Tarihi: 13.02.2013).

EKLER

Ek 1. 13 Aralık 1926 tarihli Kayseri Gazetesi.

Abona serâiti
Her ay 400 kuruş, 6 aylık 2250 kuruş
Aylık 5 kuruş

KAYSERİ
قصری

Idace hanesi

ولایت مطبقه سنده دائره خصوصه

تلفات آدرس: قیصری

2 ذیح الاخر - 1346

نسخه 5 غرضش

بازار قیصری و پرشین کولری نشر اولدر و لایت غرضش

رئیس جمهور حضرت باری استانبول خاتونک هر قورده قضاها رنیم آلمنده معیتلر بلر برلکده انزیر و اوربل قارا کزه حرکت ایشدر بلر

888

ازمیر و پوری بو قورده کیرلر، برفازلر بکی
ساحلده ولونا، خلق طرفدن جان افشارلر
پیشدر. حرکت حانده بولونا، بولونا
و پورلری ازمیر و اوربل طرفدن جان افشارلر
ایشدر، طبر و پورک خلاصکاری حوشلر
آلایشلرله املاملاردر.

رئیس جمهور عزیزی کورده ک

شرقی قیصر عزمده نصیب اولیور

پورک رهبرینک اورنا آلامدی سیاحتلرله
صاحبان قیصریه قدر ترمه و قیصریه، سیواس
و قیصریه قدرده اوتوموبیلده شمس یزی اشرف
پورده قیصری خبری بوتون خلقلر سوینجیله
قارشلاملاردر.

پورک آلدهی دقیقه دهری احضارلار
باشلامش مقام ولایتده انجمن بیلر و لاغر
حورندن اعتباراً عرض تمناات ایچون کورده ک
هیندرک، عطارلر اسیری تثبیت اولمشدر.
پایان بر عبادت و لی و میوت بکرله
بلدی، خلق قریسی، تورک اوچلر، تجارت
مشاری بولدرده، شهرمه لازلر اسفادت
ایچونده هیندرک تثبیت اولمشدر.

Gazi Mustafa Kemal
Pasa Dazretleri

سقا شریهدن آیلان مطهرله، اجماع بولونا بوتون کیرلر
سورعلی دهریکری و لشکار دوله بانجه ساحلرین دولان
بیکرله خلک آغیشلرله سلاملا مشدر.

استانبول، 14 [حاکیت] - رئیس جمهور
حضرت باری رفاهلرله میولریندن قنچ علی،
جواد عباس، موسقودا قیصری توفیق، سریار
رسوخی، حافظ عثمان قومانلر ایسابل حق
و پورلرین سایی، ناشد و شکرلی بکر اولدی
حانده ساعت اون یقده ازمیر و اوربل قورده کزه
متوجها حرکت پورده مشدر.

قازی حضرت باری ساعت اون دهرندن اعتباراً
بری تشییع ریاست جمهور سرانده انجمن
اولان پورک ملت مجلسی رئیس استانبول
بولتان میولرله و آلی و شمس امینی، قورل ادر
قومانلر و دیگر رجال عسکریه، جمیت بلدی
و مجلس عمومی ولایت اعضای مطبوعات مثالی
طرفدن تشییع ایشلدر.

شهر امینی می لیدن بله استانبول خلقت
احترامی پورک منجه عرض و تکرار شمس
شرف بخت اولماری استراخ ایچدر.
رئیس جمهور قازی حضرت باری حاضرلر
التفات بولمشدر، انشای حرکتلرله شهر
نامه و مختلف جمعیات شرفلرله قنچ کدرلر
پورک تقدیم اولمشدر. قازی حضرت باری
میتیرله مطبوعه بیلرک ازمیر و اوربل شرف
ایشلدر. مطبوعه بیلرک حاکمیت حاکمیت
سایه بیلر و دوله بانجه اولدره دیویتی بولونا

باسمه و کیمزه عصمت باشا حضرت باریک مطبوعه ایراد پورده قیصری قضاها رنیم

888

بیان ایدم بیلر، که افقده تورکجه درینک
حضور واستراحتی کولکله درینک
طرحه کورده کور.

خارجی سیاستلر سزه کورده کور.

تحتیاده هیچ بریقیتی و صحنی قیصریه

درینک سیز اولدی کی آکلاته بیلرک

موقه بیلر، سیاستلر بیلر قدر آجیق

مستباده و سز اولدی صرف بیلرک

امکلیزک ایشلر بیلر، اودرجه سیزلرک

یر، بیلرکده کور.

عنز تورکک سیاسی، جغرافی

و ضعیف و قیصریه بیلرکده کور

اوزده، پورک دولتلرک آزادده و سیاست

چر بیلر ایچدر، پورق اعتبارله خصوص

بر قیصریه و صحنی حاکم، بیلر کالیبه

مدرک.

(مایدی ایشلر بیلر،)

بر جمیت مایه و نکف و برمشدر،
هرمشدر و هریشدر اول ملک دخالده
حضور متیت لازمدر، بیلر و متیت

تحتیاده و ایشلر درینکده ایشلر

قادر ایشلر بیلر، بیلر و ایشلر

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

جوق شیم پورده کور، بیلرک ملت مجلسی
قورنری ملکک هر کیشده سنده، پورک
بلدی و ایشلر و ایشلر کی ایشلر

قنچ و ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ملاطیه، 13 [آ.آ.] - بلدی
طرفنده ایشلر مکتب سالونده، بیلرک
باشا حضرت باری شرفه بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

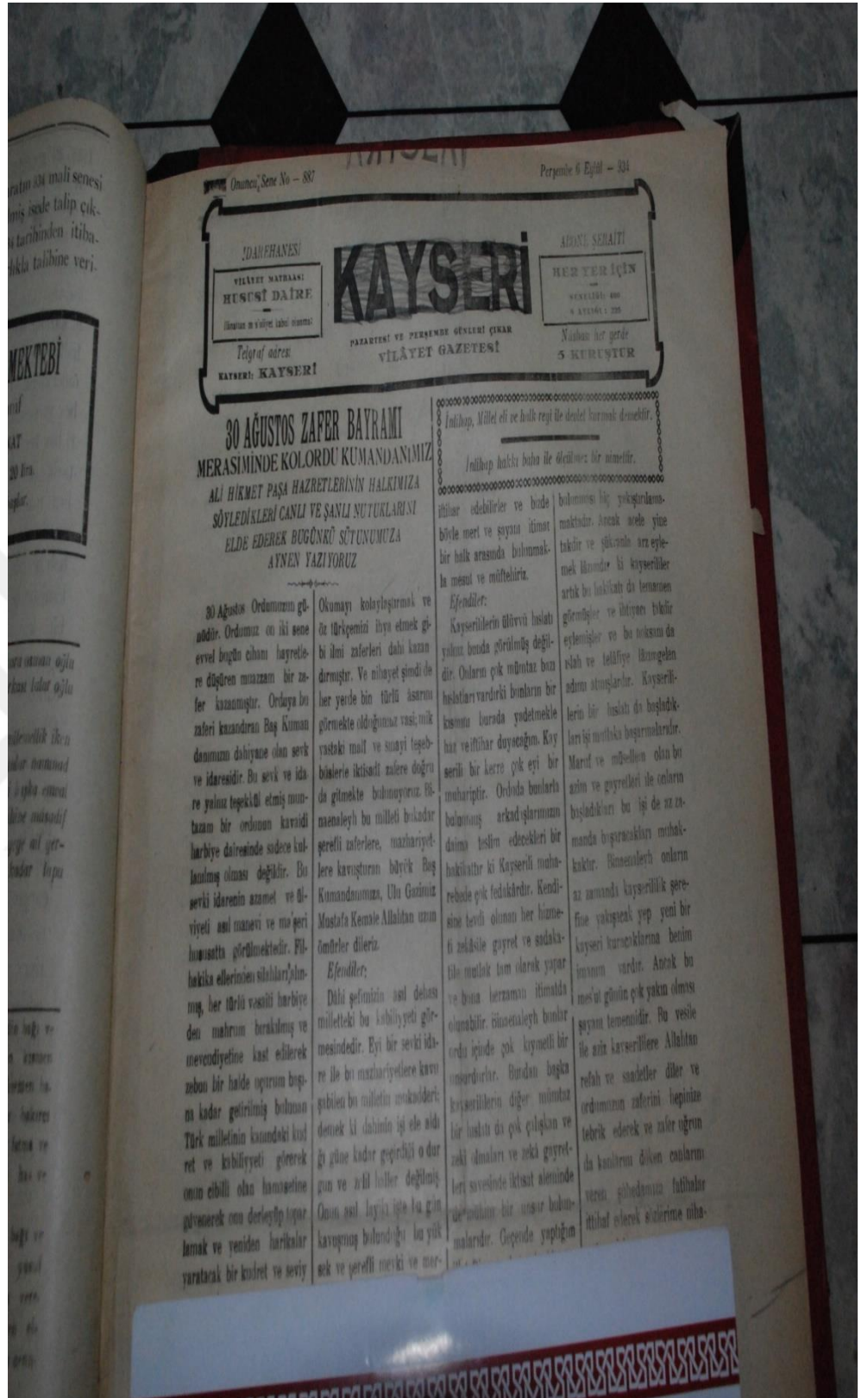
ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

ایچونده ایشلر بیلر، قدر قیصریه

Ek 3. 6 Eylül 1934 tarihli Kayseri Gazetesi

up daha

baştarımın şüphelerini a-
lızı neşirizla üzerimize
yılı ettirerek namusla
eşan olmamıza bina
sızdı e yakıştıramadık.
İncusu D.P. Başkanı
Hasan MESTAV

ATOR
tipoğlu

Muayene saatleri:
sonra Tel. 527

RINI
Halk)
de

onto yapılır.

imliğinden

güz köyünden
n vekili Behçet
al Kara, Fatma
ikame olanan
lavasının muha-

ürüngüz köyün-
lan davetiye
meçhul olduğu
ebliğine mahke-
na bırakıldığı
zelmeniz veya
ıkamına kalm
53 - 953 / 392

ALİ MİHÇİ

Döğeme

ente Çadır

defa İstanbuldan

tirmiş olduğum

rupa derileri

uşamba v.s.

Çeşitliyle

Hobilya

Koluk

saracıye imalat

Atelyesi

çılar çar. N. 17

HALK

HAFTALIK SİYASİ GAZETE

1 Sayı: 21

Halkın Sesi Hakikatin İfadesidir

Telgraf: Halk
Telefon: 1375
Posta K.: 6

Devlet Nüshası

YENİ MATBAA

YALDIZLI

Baskı İşleri
Yapılır

31 - 10 - 953 Cumartesi

Fiat 5 Kuruş

Adana Mersin

D. P. genel başkanı Menderes'in, çukurovanın birkaç şehrinde yaptığı konuşmayı hemen bütün valandaylar gibi bizlerde elem duyarak okuduk. Nasıl elem duymayalım ki, O genel başkan Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin de Başkanı bulunmaktadır.

Bugünkü iktidarı en kuvvetli zamanındaki he- saplara göre, bu aziz mil- letin yüzde kırkıdan faz- lasını temsil eden, sinesi- de her bakımdan bu vata- nın en güzide evladını top- layan, müdafayı hukuk ce- miyetinin istihalesinden doğmuş Atatürk partisine O genel Başkan şu bayağı kelimeleri reva görüyor: İst- ihdası artıkları, siyasi et- çekiyalar gurubu, sokak sözcüleri, tezvir yuvası, vaktile çalıp çarpanlar v.s. Ayrıca o partinin matbu- atına hücum ederken (Ko- münist metotları) ve (Mos- kova Radyosu ağı) gibi her türlü — bir bakımdan — titreten tabirler kulan- mıştır.

Nezaketten ari bu söz- ler, genel Başkan sıfatla de söylenmiş olsa, işten her vatandaşın üzen çeşit- tendir. Evet öyle sözlerdir ki, bu sözleri, vatanperver C. H. P. mensupları efeli- dikleri dolayısıyla dahi ta- de etmeyip çirkellere iletir- lar. Bu yakışsız sözle- re mottalı olan her vatan- daş onun ifaline elbette lıyık olduğu notu vermiş- tir.

Bu yakışsız sözler meyânında bugün, geref, hıykat ve cesaretle muha- lelet vazifesi ifa eden

(Devamı sayfa 3 de)

Cumhuriyetin 30. yılı heyecanla kutlandı

Vatanın her ye- rinde olduğu gibi şehrimizde de milli hakimiyetin 30. ncu Yıldönümü 28 Ekim öğlesinden beri ha- raretle kutlanmakta bayram günleriyle devam etmektedir. Bütün şehir gündüz ve gece donanmış bir haldedir.

29 Ekim günü Vilâyet konagında yapılan bir resmi kabulden sonra Cumhuriyet mey- danındaki merasime başlanmış. Ordu, İz- ci ve okulların ge- çit resmi ile bayra- ma ayrı bir heyec- an katılmıştır. Halk ve halk teşekküle- rinin bu milli haki- miyet günündeki canlı alakalar günün manasına uygun de- recede idi. Bayra- mımız kutlu olsun!

Büyük kurtarıcı Ezelî Şifalı ATATÜRK

Not: Törende Kayseri Valisi Kâzım Arat, günün ehemmiyeti ve manasıyla aldıkları olmayan pallık mahiyette sayılabilecek bir konuşma yapmıştır. Lü- zum görürsek ilerideki sayılarımızda buna temas edeceğiz.

C. H. P. Meclisi Tebliği

C. H. P. Genel İdare Kurulundan, Meclis Grubu Başkan Vekilleri ile İdare Kurulundan ve 64 ilde gelen temsilciden müteşek- kil C. H. P. Meclisi, C. H. P. Genel Başkanı İsmet İnönü'nün başkanlığında 2 ekim 1953 de açılmış,

tüzük gereğince bir başkan seçerek 25 ekim 1953 ak- şamına kadar çalışmıştır. Parti Meclisi Kurulları Bo- yannamesinde ifadesini bu- lan ve bu kurullaya te- kaddüm eden 6 ay içeri- sindeki medeni mücadele usullerinin geliştirilmesi ve

teminat altına alınması ile demokrasinin soyusuzlaşma- 2 1950 den beri elde edi- len tecrübelerle göre, rejim hukuk teminatı baki- mindan kuvvetlendirilmesi zarureti gibi rejimin esas- zarureti gibi rejimin esas- (Devamı sayfa 2 de)

İnönüye Mektup

(Yazısı 3 nci de)

ACT ŞAKALAR

I Mebusluğa Hücum

Apartman yaptırmak ve defans şirketteki kurtmak için 14000 (on dört bin) mükterisin D. P. genel merkezine daha simliden bayır- dakları öğrenilmiştir. Bunun bu gidişle 114 bin kişiye baliğ olacağı da aşikardır.

Genel merkezin ban- lar içlerinden; iftira, inkâr, tehdit ve küfür müsabekasında mavef- fak olanlar namzet se- cereği istihbar edilmiş- tir.

II Sairden İlham

Adanada D. P. na- mına söylenen sözde muhalefetin — bilhassa C. H. P. ve onun mat- baasının — komünist metotlarla çeşitliği söylenmiş.

Bu hasın bağanad- dolayısıyla C. H. P. de kalkarsa (D. P. milliyet- ci ve memleketi metod- larla çalışıyor) dese millet husarında iki tıraf da yalan söylenmiş olmaz mı?

M. A.

Ek 5. 31 Ekim 1953 tarihli Halk Gazetesi

Ek 6. 7 Kasım 1955 tarihli Yeni Kayseri Gazetesi

Ek 7. 31 Ağustos 1960 tarihli Yeni Kayseri Gazetesi

İstiklâl

30 - Ekim - 1952 Perşembe

Birinci Yıl - Sayı : 71

Sâhibi ve Yazı İşlerini
Filen İdare Eden Mes'ul Müdür
Asım Yahyabeyoğlu

telefon 1162

P. K. 16

Telgraf : İSTİKLÂL - Kayseri

FIATI : 5 KURUŞ

Cumhuriyet Bayramı Coşkunlukla Kutlandı

Dünkü parlak törenle Türk Milleti, Türk ordusu ve Türk gençliği bir kere daha bütün dünyaya şu hakikati haykırmıştır: Bu kahraman neslin elinde Cumhuriyetimiz yüzyıllara ulaşacak, yeryüzünde tek Türk kalsa dahi yaşatılacaktır

Valimizin Dünkü Hitabeleri

Cumhuriyetin önemini belirten Kâzım Arat, ilimizde gösterilen faaliyetlerden de bahsetti

"Sayın Yurddaşlarım,
Bin yıllık Türk hakimiyetinin kalesi olan bu aziz yurdun her köşesinde huzur içinde Cumhuriyetimizin 29 uncu yıl dönümünü idrak bahtıyarlığına erişmiş bulunmaktayız. Bu büyük günümüzü kutlamak maksadıyla burada toplandık. Hepimizin duymakta olduğumuz haklı gurur ve sevinç bu günün ehemmiyetinin açık delilidir. 29 yıl önce giriştiğimiz bu mes'ut tecellinin önemini anlatmağa; onu elde etmek için geçirdiğimiz buharanlı, karanlık mücadele ve ızdırap yıllarını hatırlamak kâfidir."

Valimiz bundan sonra topraklarımız üstünde Türk milletinin geçirdiği tarihi istihaleleri anlatmışlar, Osmanlı İmparatorluğunun son devirlerine temas ederek 30 yıl önce yaşadığımız acı günleri izah etmişler, Türk milletinin karşılaştığı çeşitli müşkülleri anlattıktan sonra demişlerdir ki:

"Hürriyet ve istiklâli yapmanın tek şartı bilen milletimiz, silâhsız ve teğküllü bir halde iken büyük evlâdı Mustafa Kemal'in önderliğinde yenilmez azmi ile hayat ve memnat mücadelesine atıldı. Bütün müşkülleri yendi, iç ve dış

miz mes'ut inkılaplar devrinin özelliklerini veciz bir surette izah eden değerli Valimiz şöyle demiştir:

"Birbirini takip eden inkılaplarla eski devrin ızdıraplarını ve kötü geleneklerini silmesini bilen milletimiz nihayet 14 Mayıs 1950 inkılabıyla de demok-rasi zaferini tamamlamış ve bu suretle milletler yahatında tehlikeli mace-ralara ve kötülöklere sebep olan şahsî ve keyfî idare yerine kaim olmuş. Devamı S: 3 de

Sivil Emekliler Derneğinin Toplantısı

Genel İdare Kurulu Yeni İdare heyeti seçti

Sivil Emekliler Derneği Kayseri Şubesi geçen pazar günü Mimarınan ilkokulu binasında yıllık umumî heyet toplantısını yapmıştır. Toplantıya eytan aramîl aileleri de katılmışlardır.

Toplantıda Şube Başkanı Süleyman Alemdar, teğekkülden başlayarak bugüne kadar yapılan işler hakkında izahat vermiş ve kendisine hizmetlerinden dolayı teğekkür edilmiştir.

Millî Piyango Çekildi

Cumhuriyetimizin 29 uncu Yıldönümü yurdumuzun her yanında olduğu gibi ilimizde de büyük bir coşkunlukla kutlanmıştır.

Resmî Kabul

Törene sabahleyin saat 9.30 da Vilâyette tertiplenen resmî kabul ile başlanmıştır. Dün Ankara'dan avdet etmiş bulunan valimiz Kâzım Arat vilâyet makamında protokole göre askeri ve mülkî erkân ile, kurumlar, teğekküller ve cemiyetlerle basın mensuplarının tebriklerini kabul etmişlerdir.

Alandaki Tören

Vali ve beraberindekiler saat 10 da Cumhuriyet alanına gelmişlerdir. Kalan yapılan top atımını

müteakip Kâzım Arat; 8 Kor Komutanı Genl. Vedat Garan, 5 Yurt İçi Bölge Komutanı Genl. Galip Ulaş ve Belediye Başkanımız Osman Kavuncu olduğu halde alanda yer almış bulunan ihtiram ikt'asını teftiş etmişler, izcilerin okulların, teğekküller temsilcilerinin bayramlarını kutlamışlardır.

Daha sonra resmî, ihusust teğekküller tarafından hazırlatılan 23 çelenk merasimle Atatürk anıtına konulmuştur.

İstiklâl Marşını müte-

akip Valimiz Kâzım Arat mühim bir kısmını aynen diğer sütunlarımızda bulacağınız konuşmayı yapmıştır.

10.30 da resmigeçit başlamış sırayla askeri birlikler, motorlu kıtaat, Bayraklar filamalar, kız ve erkek izciler, Lise, Kız Enstitüsü Ortaokul kız öğrencileri, Ticaret Lisesi, Erkek Sanat Enstitüsü, Yapı Enstitüsü, Orta okul İmam-Hatip Okulu Erkek öğrencileri, Demispor, Sümerspor kulüpleri, Devamı S: 2 de

İmam-Hatip Okulu İnşaatı İlerliyor

Üst Kısımın Betonunu Yakında Dökülecek

Şehrimizde inşa edilmekte olan İmam-Hatip okulu inşaatı büyük bir hızla devam etmektedir. Alt katın duvar kısımları hâlen ikmal edilmiş bulunmaktadır.

Pek yakında örtü kis-

mının beton dökümü yapılacak ve alt katın siva ile kapı-gerçeve işlerinin yapılmasına bağlanacaktır. İnşaatın bir an evvel ikmal için büyük bir gayret sarfedilmektedir.

Köşemden

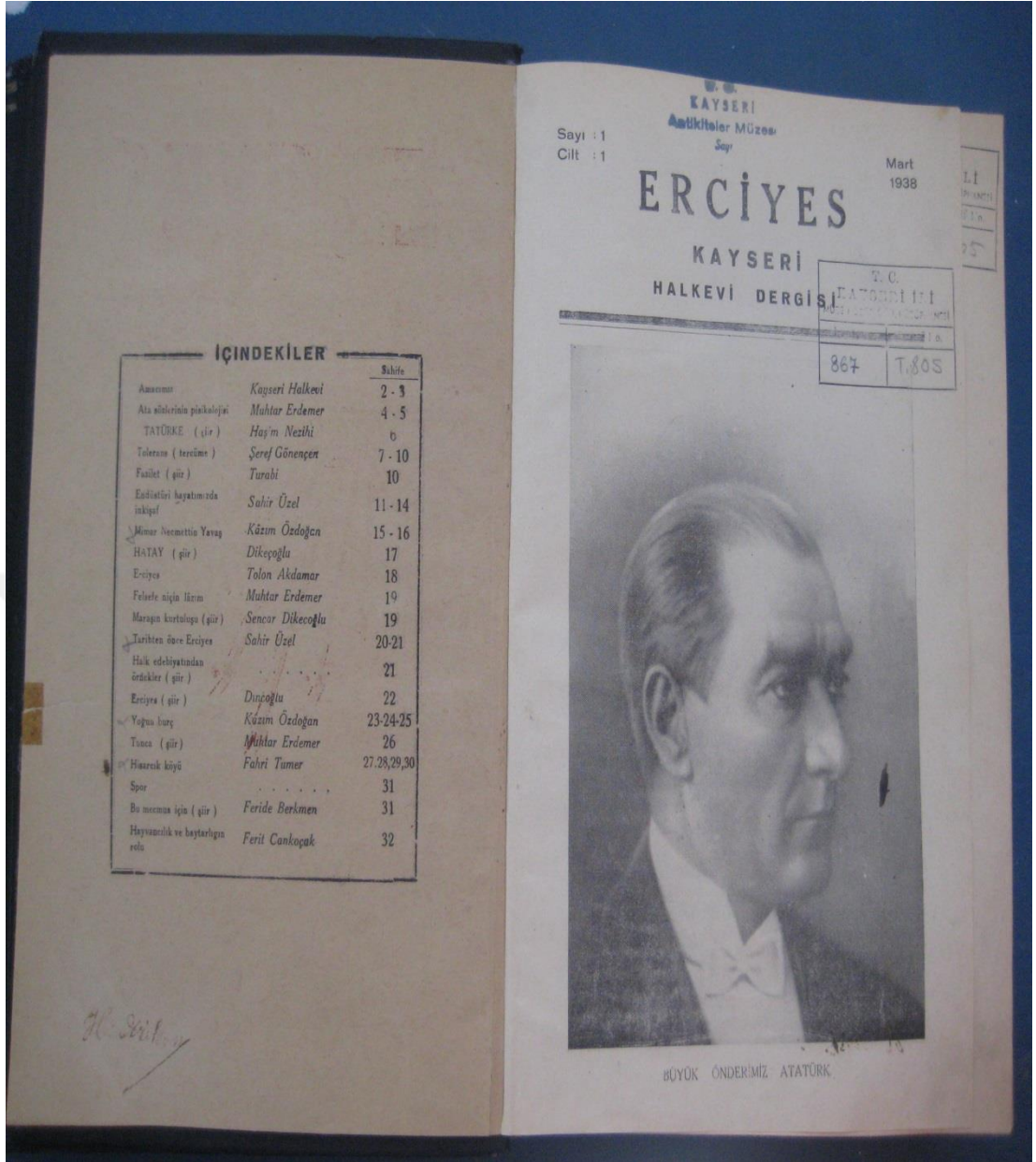
Yakıştırmaca'dan

Kâzım Yedekçioğlu

Düzine

Kral Faruk'un münasebette bulunduğu bütün kadınların tam listesi, cemaziyl evvellerini, kral ile münasebet derecelerini gösteren fotoğrafı figürler halinde bir kasadan çıkmış.

Tablo, boyboy; pul, tümen tümen; kul milyon milyon; kız ve dul, düzine düzine... Mübarek Kral değil kolleksiyoncu.

Ek 9. Erciyes Halkevi Dergisi İlk Sayısı

28.12.1955

KAYSERİ ENERJİ İHTİYACININ
KARŞILANMASI HAKKINDA NOT.

Hirfanlı Santralından Kayseri'ye kadar bir enerji nakil hattının tesisine derhâl geçmenin lüzumlu olup olmadığını, ne zaman ve ne şekilde geçilmesinin daha uygun olacağını araştırmak üzere yapılmış olan tetkikler aşağıda açıklanmıştır.

I- Kayseri şehri ile Hirfanlı-Kayseri arasına düşen mntıkanın enerji istihlakı ve santralleri bakımından filî durumu:

Hâlen Kayseri Belediyesinin elinde: Bünyan'da 2 adet beheri 320 KW lık, 1 adet 720 KW lık olmak üzere 1360 KW lık bir İdrolık Santral; ayrıca, 1 adet 200 KW, 1 adet 425 KW ve 1 adet 1040 KW lık olmak üzere 1665 KW lık bir dizel santrali vardır. Kayseri Belediyesi bu santrallerde 1954 senesi zarfında 6.193.000 kWh lık bir enerji istihşâl etmiş, ayrıca Kayseri Mensucat Fabrikasından 282.000 KW lık bir enerji almıştır. Belediye Santrallerinin 1954 yılı puvantları mecmuu 2400 KW olmuştur.

Diğer taraftan, Kayseri Mensucat Sanayiinin elinde Tunçbilek linyiti ile işleyen 3X1500 KW lık Termik Santral vardır. Bu Santralin 1954 yılı istihşâl puvantı 2700 KW olmuştur ki bu puvantın takriben 200 KW'ı Kayseri Belediyesine verilmiş olan 282.000 kWh lık enerji ile ilgilidir. Mensucat sanayii, 282.000 hariç yani sırf kendi ihtiyacı için 1954 yılında 15.840.000 kWh lık enerji istihşâl etmiştir.

Kayseri Uçak Fabrikasında 450 KW lık dizel santrali vardır. Bu santral 1954 yılında 183.000 kWh lık bir enerji istihşâl etmiştir. Ancak, Uçak Fabrikasının enerji ihtiyacı

-7- 030 01 96 587 8

Ek 10. Enerji İhtiyacının karşılanması hakkında BCA

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
KAYSERİ
İLYÖNKURUL BAŞKANLIĞI

797

20.10. 938

Sayın Bay Celal Bayar

Cumhuriyet Halk Partisi Umumi Reis Vekili ve Yüce Başvekil

A N K A R A

213/216 Sayılı 16/10/938 Günlü tel Buyuruğunuza yanıtıdır.

Belediye seçimi dolayısıyla Yüce Önderimiz Cumhurbaşkanımız Ata-Türkün Seçicilere hitaben irad Buyurdukları yüksek iltifatlar seçicilerin Her birerlerinin Evlerine Örneği bağlı matbu bir veraka ile tebliğ ve ayrıca Gazete ile'de ilan edilmiş olduğunu tükenmez saygılarımla arz ederim .

kayseri Valisi
ve
C.H.P. İlyönkurul Başkanı

A. Bayar

2 -

0-04.

030	10			1	4	10

Ek 11. Kayseri Valisinin Başbakan Celal Bayar' yazdığı seçimlerle ilgili yazı BCA

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ

V.İ. U. M.

2 Ş. M.

Sayı

570

Hulâsâ 2-2-933

Kayseri Lisesinde zühreden yan-
ğının arzına dair:

Başvekâleti Celileye

Zeyl: 16-2-1933 tarih ve 491 Nolu tezkereye:

Kayseri Lisesindeki yangının üç senedenberi yirmi Lira ücretle
Lisede Hademelik yapan 55 yaşında Harangoz Şükrünün tutkal erit-
mek ve cilâ yapmak için yaktığı sobadan düşme aralığına sıç-
rayan kıvılcımdan çıktığı ve eşyaca bir zarar ve ziyan olmayıp
yanan binanın 20000 Lira kıymetinde olduğu ve dikkatsizliği yü-
zünden yangına sebebiyet veren Şükrünün ciheti adliyeye tevdi edil-
diği Kayseri Vilâyetinden 15-2-1933 tarih ve 313/547 Numaralı -
tahriratla bildirilmiştir.

Arzolunur efendim.

Dahiliye vekili

Handwritten signature
M. V.

Handwritten signature
S. L. W. T. A.

Handwritten signature
H. F. Z.

28.2.933

Cevabın yazılacağı yere, Cevap olduğu muharreratın tarih numarası ile hangi daire ve şube ifadesi ile
yazılacağı belirtilmesi rica olunur.

030	10			120	253	18

Ek 12. Kayseri Lisesinde Çıkmış olan yangın BCA

T.C.
Genelkurmay Başkanlığı

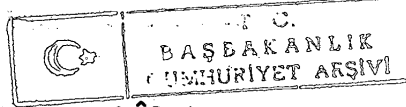
XII. Şube

Sayı : 67233

237

ANKARA

20/10/1936

Yüksek Başvekâlete

22-9-936 Tarih ve 66783 sayılı yazıya
ektir :

Mareşalin 20-10-936 günü Kayseriden hareket
ile 21-10-936 günü saat 11,40 da Ankaraya muvasalat
edeceklerini saygılarımla arz ederim .

Gnkur. Bşk. Y.

Korgeneral

İsmail Günsel

Hıfz

20.10.36

İlişigi

Cevaplar da sube'nin ismi, tarihi ve numaralarını yazılması lazımdır.

030	10			199	360	15

Ek 13. Genel Kurmay Başkanının Kayseri'yi Ziyareti BCA

T. C. Dahiliye Vekâleti M. S. KALEM MÜDÜRLÜĞÜ	Yazıldığı yer	Kayseri	Telgraf merkezinin M. 680	
	Tarihi	18/II/930	Kaleme geldiği	18/II/930
	Numarası		Açıldığı	19/II/930

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

18/II/930

Makina başında

Başvekil Paşa Hazretlerine

1 - Reisicumhur hazretleri Kayseride hükümet, kumandanlık ve belediye dairelerini ve liseyi tefrif ettikten sonra C.H. fırkasına gittiler . Orada uzun müddet kaldılar . Kayserinin ileri gelenleri C.H. fırkası hey'eti idare reisi ve belediye azalarına S.C. fırkasının tarzi teessüsünü ve inhilalini izah buyurdular .

2 - Mecliste S.C. fırkası hey'eti idare reisi de hazır bulunuyordu . Reisicumhur hazretleri hal-kin ve mahallinin işleriyle meşgul oldular . Müfettişler kendilerine verilen drektif dairesinde merkezin ve vilâyetin umumî mesailini tetkik etmekte dâirler .

3 - Bu gece Kayseride kalınacaktır . Sabahley-in Sivasa gidilecektir efendim .

Dahiliye Vekili

Ş . Kaya

Hefiz

20-11-930

030	10		2	9	30

Ek 14. Atatürk'ün Kayseri'yi Ziyareti hakkında BCA

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
V.İ. U. M.

Ş. 2 M.
Sayı

4485

6 12.938

Hulâsa :
Atatürk bulvarının açılma
töreni H.

Başvekalet Yüksek Makamına

İstasyonla şehri bağlayan Atatürk bulvarının açılma
töreni ile aynı bulvar üzerinde yüz yataklı şehir hastahane-
sinin temel atma töreninin 7.II.938 günü büyük bir halk kit-
lesi huzur ile yapılmış olduğu Kayseri vilâyetinin iştirakinden
anlaşılmıştır.

Keyfiyeti sonsuz saygılarımla arz ederim.

Dahiliye Vekili

M. R. Aksoy

H. Hüseyin
6-XII-938

030	10			65	435	7

2. Cevaben yazılacak evrak : Cevap olduğu muharreratin tarih numarasile hangi daire ve şube ifadesile yazıldığına
dercolumması rica olunur.

Ek 16. Atatürk Bulvarının Açılması ve Şehir Hastanesinin Temel Atma Töreni
Hakkında BCA

• قرآن مجید •

[illegible]

تورک رییس مجبوری
عازی

ملا محمد علی دکنی داغیہ دکنی جوبہ دکنی سرافند علیہ دکنی مراد دکنی باسہ دکنی
 محمد علی دکنی داغیہ دکنی جوبہ دکنی سرافند علیہ دکنی مراد دکنی باسہ دکنی
 محمد علی دکنی داغیہ دکنی جوبہ دکنی سرافند علیہ دکنی مراد دکنی باسہ دکنی
 محمد علی دکنی داغیہ دکنی جوبہ دکنی سرافند علیہ دکنی مراد دکنی باسہ دکنی

00	01	02	03	04	05	06	07	08	09

Ek 19. Kılık-Kıyafet Kanununa Yapılan bir muhalefet BCA

[illegible]

24 - عزبان - 928

باش وکیل

عدلیہ و کیپی
محمد اسعد بیگ خان
سیا حق

مدافعتی ملوہ و کیلی
 محمد علی احمد

داخلیہ و کیلی

خارجیہ و کیلی

مالیہ و کیلی

معارف و کیلی
مصطفیٰ بن احمد
سیاح

ماخذ وکیلی

اقتصاد و کبی
نصف عمر یاد
بہ

صحبہ و معاونت اجتماعی و کیلی
در خدمت مسوئہ افت

080 18 01 01 03 40

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Y. C.

Merkez Soruşturma Kurulu

Başkanlığı

Sayı: 4385-23

536

4 Numaralı Soruşturma Kurulu
Başkanlığına.

Başbakanlıktan 18 sayılı zabıtla tevdi olu-
nan dosyalar arasındaki 2 numaralı zarf muhtevi-
yatından Yeşilhisar ve Kayseri hadiselerine ait
4 muhabereye müteallik fotokopilerin tabkik etmek-
te olduğunuz suçla ilişkisi görüldüğünden kurulu-
nuza gönderilmesine ve asıllarının muhafazasına
karar verilmiş olmakla sunulur. 28/7/1960

[Signature]

Merkez Soruşturma Kurulu

Başkanı

İbrahim Senil

[Signature]

(4385-23)

23.-

010	09			19	53	4

1

Ek 21. Yeşilhisar ve Kayseri Olaylarını İçeren dava hakkında BCA

RESİMLER

Resim 1. Cumhuriyet Meydanında Atatürk için yapılan gıyabi cenaze töreni⁹⁰⁶

Resim 2. Atatürk'ün Kayseri'deki cenaze töreni⁹⁰⁷

⁹⁰⁶ BCA 730 / 490. 1. O. 0.14.31.73. 21 Kasım 1938.

⁹⁰⁷ BCA 730 / 490. 1. O. 0.14.31.73. 21 Kasım 1938.

Resim 3. Kayseri Tayyare Fabrikası⁹⁰⁸

⁹⁰⁸ Dr. İbrahim Bozbıyık Özel Arşivi.

Resim 4. 1920'lerde Cumhuriye Bayramı Kutlamaları⁹⁰⁹

Resim 5. 29 Ekim 1935 Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları⁹¹⁰

⁹⁰⁹ İbrahim Bozbıyık özel arşivi.

⁹¹⁰ <http://www.zamantika.com/1930lar/kayseri-de-cumhuriyet-bayrami-1935/> 05.04.2014.

Resim 6. 29 Ekim 1935 Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları⁹¹¹

Resim 7. 1950 yılında Valilik Binasının Durumu⁹¹²

⁹¹¹ <http://www.zamantika.com/1930lar/kayseri-de-cumhuriyet-bayrami-1935/> 05.04.2014.

⁹¹² [http://www.kayseriliyim.com/kayseri/fotograflar/KAYSERİ%20NİN%20ESKİ%20FOTOĞRAFLARI/buyuk/Valilik%20Binasi%20\(1950\).jpg](http://www.kayseriliyim.com/kayseri/fotograflar/KAYSERİ%20NİN%20ESKİ%20FOTOĞRAFLARI/buyuk/Valilik%20Binasi%20(1950).jpg) 19.05.2015.

Resim 8. Kayseri-Ulukışla Demiryolu Hazırlıklarından ⁹¹³

Resim 9. Kayseri Yöğünburctan Kicikapiya Doğru Görünüm 1926⁹¹⁴

⁹¹³ <http://www.eladenecli.com/Hbr-42058-Bursa-tren-ile-tanisiyor-1892.html>, 09.09.2015.

⁹¹⁴ <http://oldkayseri.blogspot.com.tr/2008/05/bir-zamanlar-kayseri.html>, 07.06.2015.

Resim 10. Kayseri Hunat Hatun Camii 1927⁹¹⁵

⁹¹⁵ <http://oldkayseri.blogspot.com.tr/2008/05/bir-zamanlar-kayseri.html>, 06.06.2015.

Doğduğu yer ve yıl: ... <i>Çınar</i> ...															Babasının adı: ... <i>Mehmet</i> ...															Okul numarası: ... <i>1663</i> ...																													
8	10	10	9	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	9	126	Pekiyi	925	16.11.1945																																									
Adı ve soyadı: ... <i>Turgut Özal</i> ...															Babasının adı: ... <i>Mehmet</i> ...															Doğduğu yer ve yıl: ... <i>Malatya</i> ...															Okul numarası: ... <i>1756</i> ...														
8	9	8	8	8	8	10	10	9	10	7	8	113	Pekiyi	926	16.11.1945																																												
Adı ve soyadı: ... <i>Zeki Alıncı</i> ...															Babasının adı: ... <i>Mehmet</i> ...															Doğduğu yer ve yıl: ... <i>Malatya</i> ...															Okul numarası: ... <i>1756</i> ...														

Resim 11. Turgut Özal'ın Kayseri Lisesi Mezuniyet Belgesi 1944-1945 Ders Yılı⁹¹⁶

⁹¹⁶ Öğretmen Armağanı, Kayseri, 1986, s.96.

Harita 1.⁹¹⁷

Harita 2.⁹¹⁸

⁹¹⁷ BOA H__01211.0.0.0.0.1.

⁹¹⁸ BOA H__01581.0.0.0.0.1.